DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Eylem ŞİMŞEK

Temmuz, 2006
İZMİR

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı

Eylem ŞİMŞEK

Temmuz, 2006
İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

EYLEM ŞİMŞEK, tarafından **YRD DOÇ. DR EMEL KAYIN** yönetiminde hazırlanan **"ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ"** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd Doç Dr Emel Kayın

_____

Danışman

Yrd Doç Dr Özlem Arıtan

_____

Jüri Üyesi

Yrd Doç Dr Hayat Ünverdi

_____

Jüri Üyesi

_____

Prof.Dr. Cahit HELVACI

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her noktasında bana destek ve yardımcı olan, hiçbir fedakarlığı esirgemeyen öncelikle annem Fadime Şimşek'e, babam Ali Şimşek'e, ablam Özlem Şimşek'e ve rahmetli babaannem Huriye Şimşek'e sonsuz teşekkür ederim.

Çalışmamın oluşma ve gelişme aşamasında bana yön veren, değerli fikirleriyle yardımcı olan saygıdeğer danışmanım Yrd. Doç. Dr. Emel Kayın'a, teşekkürleri bir borç bilirim.

Yaptığım araştırmalarda ve yorucu alan çalışmalarında beni yalnız bırakmayan, fikirleriyle destek veren Gözde Benzergil'e, Refik Tat'a, Engin Erel'e, Y.Perçin Erturan'a, Ayşegül Altınörs'e, Mehmet Dağlı'ya, Zeynep Teket'e, Ali Okur'a, Ali Kartal'a, tek tek teşekkür ederim.

Başta Emre Tuncer, Rafet Bayam olmak üzere İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu, İzmir Büyükşehir Belediyesi, ESHOT, Konak Belediyesi ve İzmir Tapu ve Kadastro Kuruluşları 5. Bölge Tapu Sicil Müdürlüğü, İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yatırım Bölümü ve TEDAŞ'daki arşiv çalışmalarında bana yardımcı olan tüm görevlilere teşekkür ederim.

Eylem ŞİMŞEK

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

ÖZ

Endüstri devrimi insanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olarak yaşanmıştır. Geleneksel tarzda üretim yerini endüstriyel üretime bırakmış; üretim yapıları da bu üretim tarzına bağlı olarak biçimlenmiştir. Endüstri yapıları, teknik ilerlemelerle değişen işlevlerine karşılık veremeyince terk edilmiştir. Terk edilen endüstri yapılarının yeni kent düzenlemelerinde yıkılması, 1970'lerden itibaren endüstri toplumunun tepkisini çekmiş ve endüstriyel miras kavramı oluşmuştur. Endüstri yapıları ile birlikte üretim sürecine ait tüm kalıntıları, depolama ve ulaşım yapılarını kapsayan kavram, günümüzde uluslararası örgütlerin çalışmalarına konu olmaktadır. Endüstri mirasının, kentsel ölçekte, mimari ve peyzaja yönelik korunma sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlara korumanın sürekliliği ve kültürel işlevi temel alınarak rasyonel öneriler ve değerlendirme yaklaşımları getirilmektedir. Avrupa'da bölgesel ölçekte ve yapı ölçeğinde endüstri mirasının korunması ve değerlendirilmesine yönelik uygulamalar yapılmaktadır. Ülkemizde endüstriyel miras kavramı henüz yaygın olmayan bir olgudur. Endüstri mirasına yönelik koruma örnekleri, İstanbul'da yoğunlaşmaktadır.

Avrupa kaynaklı ekonomiye liman kenti olarak eklemlenen İzmir'de gelişen ticaret 19. yüzyılda endüstrileşme çabalarını tetiklemiştir. Geçmişte Darağacı olarak bilinen Liman Arkası Bölgesi'nin endüstri bölgesi olarak gelişimi bu dönemde başlamış, Cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Bölgedeki endüstri yapıları 1980'li yıllardan itibaren kent merkezinin gelişme baskısı, çevre kirliliği gibi kentsel faktörler ile gelişen üretim sistemleri gibi üretime ilişkin faktörler sonucunda terk edilmeye başlanmıştır. 20. yüzyıl boyunca farklı plan yaklaşımları geliştirilen Liman Arkası Bölgesi'nin potansiyeli 21. yüzyıl başında değerlendirilmeye başlanmıştır. Günümüzde endüstri kurumlarının terk ettiği bölgede, kent belleğinde ve ülke tarihinde yer edinmiş endüstri kompleksleri ve fabrika yapıları bulunmaktadır. Kültürel miras kapsamında ele alınması gereken endüstri kompleksi ve fabrika yapılarının bölgesel ve yapı ölçeğinde, üretim sürecine ait izlerle bir bütün olarak,

ivedilikle koruma altına alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Bölgedeki "İzmir Havagazı Fabrikası" endüstri kompleksi bu bağlamda tarihi ve mimari özellikleri ile analiz edilerek koruma yaklaşımları geliştirilmektedir.

Anahtar sözcükler: Endüstriyel Miras, Koruma, Yeniden Değerlendirme, İzmir Liman Arkası Bölgesi, İzmir Havagazı Endüstri Kompleksi.

RESEARCH AND EVALUATION OF THE INDUSTRIAL BUILDINGS AS A CULTURAL HERITAGE - A CASE STUDY - THE BACKYARD OF İZMİR PORT

ABSTRACT

The industrial revolution has been determined as one of the turning points of the human history. Instead of traditional production the industrail one has taken place; consequently the production buildings have been shaped acccording to this new production type. Whilst the industrial buildings that could not adapt to the changings according to the technical revolutions, have been abandonded. The destruction of the abandoned industrial buildings within the new city arrangements has got the reaction of the industrial society beginning from the 1970's and has constituted the industrial heritage concept. The approach comprising altogether with the industrial buildings the residues of all the production process, storage and transport buildings, has become the subject of international organizations nowadays. The industrial heritage presents some conservation problems in city scale directed towards, architectural and landscape. These problems are evaluated by forming rational proposals and evaluation approaches taking as fundamental the continuation of conservation and the cultural function. In Europe there exist many applications regarding the conservation and appraisal of the industrial heritage in regional scale and building scale. Whilst in our country the industrial conservation concept is not an widespread fact. Most of the industrial conservation application examples belong to İstanbul.

Having a european based economy the seaport İzmir city, with its commerce developments has allerted the industrialization efforts of the 19th century. The develepoment of the region of backyard of İzmir port called Darağacı in past times has begun during this period and has shown its continuation during the Republic Period. The industrial buildings of this zone have become beeing abondoned beginning from the 1980s as a result of the urban factors such as the pressure of the development of the center, environment pollution and production factors such as developing production systems. The Backyard of Port Region potential, after beeing developed with several plan approaches has started beeing evaluated and appraised in

the 21st century. This region even if nowadays has been abondoned from its belonging industrial buildings, shelters in itself industrial complexes and factories which have had their place in the city memory and country history. There exist an urgent need of taking under conservation and evaluation of the industrial complexes and factories treated under the cultural heritage concept in regional and building scale altogether with the traces of the production process. In this context the industrial complex "İzmir Coal Gas Factory" belonging to this region is analysed for its architectural and historical features and conservation approaches are constituted and developed.

Key words: Industrial heritage, Conservation, Re-evaluation, The backyard of İzmir Port, İzmir Coal Gas Industrial Complex

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ SINAV SONUÇ FORMU ii
TEŞEKKÜRLER iii
ÖZ iv
ABSTRACT vi

BÖLÜM BİR – GİRİŞ 1

1.1 Giriş 1
1.2 Çalışmanın Amacı 3
1.3 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi 4

BÖLÜM İKİ – TARİHSEL SÜREÇTE ENDÜSTRİLEŞME VE ENDÜSTRİYEL MİRASA YÖNELİK KORUMA ÇABALARI 8

2.1 Tarihsel Süreçte Endüstrileşme 8
2.1.1 Endüstri ve Endüstrileşme Olgusu 8
2.1.2 Endüstri Devrimi ve Endüstrileşmenin Etkileri 9

2.2 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma Çabaları 13
2.2.1 Endüstriyel Miras Kavramı ve Kapsamı 13
2.2.2 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma Çabalarının Başlangıcı ve Gelişimi 15
2.2.2.1 Uluslararası Koruma Örgütlerinin Tutumları 19
2.2.2.1.1 DOCOMOMO (Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement)' nun Faaliyetleri 19
2.2.2.1.2 TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage)'in Faaliyetleri 22

2.2.3 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma Sorunları 24

2.2.3.1 Kentsel Ölçekteki Sorunlar....24
2.2.3.2 Endüstri Peyzajına Yönelik Sorunlar....26
2.2.3.3 Mimari Sorunlar....26
2.2.3.3.1 İşlevsel-Mekansal Sorunlar....27
2.2.3.3.2 Strüktürel Sorunlar....28
2.2.3.3.3 Donanıma Yönelik Sorunlar....29

2.2.4 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma ve Yeniden Değerlendirme Örnekleri29
2.2.4.1 Bölgesel Ölçekteki Örnekler....30
2.2.4.1.1 Avrupa'daki Örnekler....30
2.2.4.1.1.1 IBA Emscher Parkı....30
2.2.4.1.1.1.1 IBA Emscher Parkı Endüstri Kompleksleri....32
2.2.4.1.1.1.2 IBA Emscher Parkı'ndaki Tekil Yapılar....38
2.2.4.1.1.2 Londra'nın Eski Liman Alanları – Docklands....41
2.2.4.1.2 Türkiye'deki Örnekler....49

2.2.4.2 Yapı Ölçeğindeki Örnekler....49
2.2.4.2.1 Avrupa'daki Örnekler....49
2.2.4.2.1.1 Viyana Simmering Gazometreleri – Çok İşlevli Sosyal Kompleks....49
2.2.4.2.1.2 Bankside Güç İstasyonu – Tate Modern Sanat Galerisi....53
2.2.4.2.2 Türkiye'deki Örnekler....55
2.2.4.2.2.1 Lengerhane, Hasköy Tersanesi-Rahmi Koç Sanayi Müzesi..56
2.2.4.2.2.2 Eyüp Sultan Feshane Binası- El Sanatları Çarşısı....59
2.2.4.2.2.3 Topkapı Sarayı Eski Darphane Yapıları- İstanbul Müzesi....62

2.2.5 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma ve Yeniden Değerlendirme Yaklaşımları....66
2.2.5.1 Kentsel Ölçekteki Yaklaşımlar....67
2.2.5.2 Endüstri Peyzajına Yönelik Yaklaşımlar....69
2.2.5.3 Mimari Yaklaşımlar....69
2.2.5.3.1 İşlevsel-Mekansal Yaklaşımlar....69

2.2.5.3.2 Strüktürel Yaklaşımlar 72
2.2.5.3.3 Donanıma Yönelik Yaklaşımlar 72

BÖLÜM ÜÇ - İZMİR'DE ENDÜSTRİLEŞME VE LİMAN ARKASI BÖLGESİ'NİN GELİŞİMİ 74

3.1 İzmir'de Endüstrileşmenin Tarihsel Gelişimi 74
3.1.1 Osmanlı Dönemi 74
3.1.1.1 19. Yüzyıl Öncesinde İzmir Kenti ve Endüstrileşmeyi Hazırlayan Etkenler 74
3.1.1.2 19. Yüzyıl Başından Cumhuriyet'in İlanına Kadar Geçen Süredeki Endüstrileşme Çabaları 75
3.1.2 Cumhuriyet Dönemi 85

3.2 İzmir Liman Arkası Bölgesi'nin Gelişimi 86
3.2.1 19. Yüzyıldaki ve 20.Yüzyıl Başındaki Gelişmeler 87
3.2.2 1923'den İtibaren 20. Yüzyıl Sonuna Kadar Gerçekleşen Gelişmeler 89
3.2.3 21. Yüzyıl Başındaki Yeniden Değerlendirme Çalışmaları 105
3.2.3.1 Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması 105
3.2.3.2 Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı 108

BÖLÜM DÖRT - İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ'NDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ - FABRİKA YAPILARININ İNCELENMESİ VE KORUMA SORUNLARININ SAPTANMASI 111

4.1 İzmir Liman Arkası Bölgesinin Genel Karakteristikleri 111
4.2 İzmir Liman Arkası Bölgesi'ndeki Endüstri Kompleksi ve Fabrika Yapıları 124

4.2.1 "Sümerbank Basma Sanayi" Endüstri Kompleksi 124
4.2.1.1 Endüstri Kompleksinin Konumu 124
4.2.1.2 Endüstri Kompleksinin Tarihi 125

4.2.1.3 Endüstri Peyzajının Özellikleri 127
4.2.1.4 Endüstri Kompleksinin Mimari Özellikleri 129
4.2.1.5 Endüstri Kompleksinin Korunma Sorunları 132

4.2.2 "Şark Sanayi" Endüstri Kompleksi 143
4.2.2.1 Endüstri Kompleksinin Konumu 143
4.2.2.2 Endüstri Kompleksinin Tarihi 144
4.2.2.3 Endüstri Peyzajının Özellikleri 145
4.2.2.4 Endüstri Kompleksinin Mimari Özellikleri 146
4.2.2.5 Endüstri Kompleksinin Korunma Sorunları 148

4.2.3 "Eski Elektrik Fabrikası" Endüstri Kompleksi 156
4.2.3.1 Endüstri Kompleksinin Konumu 156
4.2.3.2 Endüstri Kompleksinin Tarihi 157
4.2.3.3 Endüstri Peyzajının Özellikleri 160
4.2.3.4 Endüstri Kompleksinin Mimari Özellikleri 161
4.2.3.5 Endüstri Kompleksinin Korunma Sorunları 164

4.2.4 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksi 171

4.2.5 "Eski Kiremit Fabrikası" Yapısı 171
4.2.5.1 Fabrika Yapısının Konumu 171
4.2.5.2 Fabrika Yapısının Tarihi 171
4.2.5.3 Fabrika Yapısının Mimari Özellikleri 172
4.2.5.4 Fabrika Yapısının Korunma Sorunları 174

4.2.6 "Tariş Alkol Fabrikası" Yapısı 179
4.2.6.1 Fabrika Yapısının Konumu 179
4.2.6.2 Fabrika Yapısının Tarihi 179
4.2.6.3 Fabrika Yapısının Mimari Özellikleri 180
4.2.6.4 Fabrika Yapısının Korunma Sorunları 180

4.2.7 "Eski Un Fabrikası I" Yapısı 184
4.2.7.1 Fabrika Yapısının Konumu 184
4.2.7.2 Fabrika Yapısının Tarihi 184
4.2.7.3 Fabrika Yapısının Mimari Özellikleri 185
4.2.7.4 Fabrika Yapısının Korunma Sorunları 186

4.2.8 "Eski Un Fabrikası II" Yapıları 191
4.2.8.1 Fabrika Yapılarının Konumu 191
4.2.8.2 Fabrika Yapılarının Tarihi 191
4.2.8.3 Fabrika Yapılarının Mimari Özellikleri 192
4.2.8.4 Fabrika Yapılarının Korunma Sorunları 194

BÖLÜM BEŞ - İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ'NE YÖNELİK KORUMA AMAÇLI DEĞERLENDİRMELER VE "İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI" ENDÜSTRİ KOMPLEKSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ 201

5.1 İzmir Liman Arkası Bölgesi'ne Yönelik Koruma Amaçlı Değerlendirmeler 201
5.1.1 İzmir Liman Arkası Bölgesine Yönelik Koruma Sorunları 201
5.1.1.1 Bölgesel Ölçekteki Koruma Sorunları 201
5.1.1.2 Endüstriyel Mirasa Yönelik Yapı Ölçeğindeki Koruma Sorunları 204

5.1.2 İzmir Liman Arkası Bölgesi'ne Yönelik Koruma Önerileri 205
5.1.2.1 Bölgesel Ölçekteki Koruma Önerileri 205
5.1.2.2 Endüstriyel Mirasa Yönelik Yapı Ölçeğindeki Koruma Önerileri 213

5.2 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksinin Miras Kapsamında Yeniden Değerlendirilmesi 218
5.2.1 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksinin Konumu 218

5.2.2 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksinin Tarihsel Gelişimi 220
5.2.2.1 Kompleksin İzmir Havagazı Kumpanyası Tarafından Yönetildiği Dönem 220

5.2.2.2 Kompleksin İzmir Belediyesi Tarafından Yönetildiği Dönem..... 223
5.2.2.3 İzmir Havagazı Fabrikasının Üretim Süreci..... 235

5.2.3 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksinin Analizi..... 240
5.2.3.1 Endüstri Peyzajının Analizi..... 240
5.2.3.2 Mevcut Özgün Yapıların Mimari Analizi..... 256
5.2.3.2.1 Dökümhane Yapısı..... 256
5.2.3.2.2 Makine Dairesi..... 266
5.2.3.2.3 İdare Binası..... 274
5.2.3.2.4 Sayaç Dairesi..... 283
5.2.3.2.5 Malzeme Ambarı..... 289
5.2.3.2.6 Atölyeler Yapı Dizisi..... 295
5.2.3.2.7 Su Deposu..... 307

5.2.4 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksine Yönelik Koruma Sorunları..... 310
5.2.4.1 Kentsel Ölçekteki Sorunlar..... 310
5.2.4.2 Endüstri Peyzajına Yönelik Sorunlar..... 312
5.2.4.3 Mimari Sorunlar..... 326
5.2.4.3.1 Dökümhane Yapısı..... 329
5.2.4.3.2 Makine Dairesi..... 331
5.2.4.3.3 İdare Binası..... 336
5.2.4.3.4 Sayaç Dairesi..... 339
5.2.4.3.5 Malzeme Ambarı..... 341
5.2.4.3.6 Atölyeler Yapı Dizisi..... 343
5.2.4.3.7 Su Deposu..... 348

5.2.5 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksine Yönelik Koruma ve Yeniden Değerlendirme Yaklaşımları..... 349

5.2.5.1 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksinin Korumasına Yönelik Temel İlkeler..... 349
5.2.5.2 Kentsel Ölçekteki Yaklaşımlar..... 391

5.2.5.3 Endüstri Peyzajına Yönelik Yaklaşımlar 392
5.2.5.4 Mimari Yaklaşımlar 401
5.2.5.4.1 Dökümhane Yapısı 406
5.2.5.4.2 Makine Dairesi 406
5.2.5.4.3 İdare Binası 407
5.2.5.4.4 Sayaç Dairesi 407
5.2.5.4.5 Malzeme Ambarı 407
5.2.5.4.6 Atölyeler Yapı Dizisi 408
5.2.5.4.7 Su Deposu 408

BÖLÜM ALTI – DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR 432

KAYNAKLAR 439
EKLER 448

BÖLÜM BİR
GİRİŞ

1.1 Giriş

İnsanlık tarihinde sıçramalar yaratan olaylar devrim olarak nitelendirilmektedir. Devrimler sadece bir alanda değil yaşamın her alanında gelişme ve değişikliği getirmiş ve hatta zorunlu kılmıştır. Tarihsel süreçte ilkel insanlar tarım devrimini yaşamış, tarım toplumu oluşmuş; arkasından tarım toplumu endüstri devrimini yaşamış ve endüstri toplumu şekillenmiştir. Günümüzde ise henüz devrim olarak nitelendirilmemiş bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile bilgi toplumu, şekillenme sürecindedir. Endüstri devrimi birden bire olmamış, 15. ve 16. yüzyılda yaşanan Rönesans ve Reform hareketleri gerekli düşünsel ve ekonomik zemini hazırlamıştır. 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlanan teknik gelişmeler devrimin habercisi olmuş ve 18.yüzyılda İngiltere'de buhar makinesinin icadı ve üretim amaçlı kullanımı ile 19. yüzyıldan itibaren yoğun olarak Endüstri Devrimi yaşanmaya başlamıştır.

Endüstri devrimi ile üretim sürecindeki insan gücünün yerini makineler almış, üretim tarzı değişmiştir. Bu temel gelişme etkisinde sosyal, ekonomik ve fiziksel çevrede köklü değişimler yaşanmıştır. Endüstrileşmenin büyük ölçekte mekansal yansıması; gelişen ulaşım sistemleri ve değişen üretim tarzının tetiklediği iç göçlerin etkisiyle kentleşme olgusu ve sonucunda endüstri kentlerinin oluşmasıdır. Küçük ölçekte ise eskiden evlerde ve atölyelerde yapılan geleneksel nitelikteki üretimin; kitlesel ve seri üretim yapılabilen, kullanıcılardan çok makinelere göre şekillenen endüstri yapılarına taşınmasıdır. Yeni bir yapı tipi olarak gelişen endüstri yapıları endüstrileşmenin getirdiği ve gerektirdiği teknolojik gelişmelerden ilk etkilenen mekanlar olmuştur. Çeşitli endüstri kollarının belirmesiyle endüstri yapıları da mimari açıdan; üretim sürecinin, ürün türünün, ulaşımın vb. gereksinimleri ile çeşitlenmiş ve mevcut yapı stoğu içinde mekansal ve strüktürel özellikleriyle farklılaşmıştır. Demir madeni; çelik, dökme ve dövme demir olarak ilk kez endüstri yapılarında ve onun kapsamında sayılan köprü ve garlarda geniş açıklıkların

geçilmesinde kullanılmıştır. İnşaat endüstrisindeki gelişmelerin tecrübe edildiği endüstri yapıları, teknolojik ilerlemeler sonucunda mekansal gereksinimleri ve işlevsel çeşitliliği karşılayamaz hale gelmişlerdir. Bunun sonucunda tamamen pragmatik amaçlarla biçimlenmiş endüstri yapıları, yapılan eklerle işleve uyumlu hale getirilmiş ya da kullanım dışı bırakılmıştır.

Kullanım dışı kalan endüstri yapılarından kırsal kesimde bulunanlar atıl bırakılmış; kentin kenarında bulunanlar ise gelişen ulaşım sistemlerinin paralelinde ilerleyen yerleşimlerin arasında yok olma tehdidi altında kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra endüstri yapılarının yıkılması ve tehdit altında bulunmaları toplumun tepkisini çekmiştir. Endüstri toplumunun kendi kültürünü sahiplenmesi olarak değerlendirilen bu tepki sonucunda "endüstriyel miras" kavramı gelişmiştir. Kavram, sadece yapısal unsurları değil, yapılar ile birlikte üretim sürecinde ve yan süreçlerinde yer alan mekanik donatıyı, ulaşım sistemlerini ve peyzajını da içermektedir. Endüstriyel miras kapsamındaki unsurlar, tarihsel sürece tanıklıkları, toplumsal bellekteki önemi ve göreceli sanatsal, mimari değerleriyle kültürel miras kapsamında ele alınmaktadır. 1970'lerden itibaren başta İngiltere'de ve erken endüstrileşmiş ülkelerde endüstriyel miras üzerine incelemeler, tespitler yapılmakta ve uluslararası koruma örgütlerince kültürel miras kapsamında değerlendirilmektedir.

Erken endüstrileşen ülkelerden farklı olarak Osmanlı döneminde 18. ve 19. yüzyıllarda endüstrileşme çabaları görülmüştür. Bu ülkelerden farklı olarak ülkemizde endüstriyel mirasın sahiplenilmesini sağlayacak tarihsellik bilinci yeterli düzeyde değildir. Diğer koruma kuramlarında olduğu gibi 'Batılılaşma' ideolojisi altında ithal ettiğimiz bu kavramın da arka planının oluşumu toplumun eğitimi, bilgilendirilmesi ile mümkün olacaktır. Endüstriyel miras kavramı ülkemizde 1990'lı yıllardan itibaren gündeme gelmiştir. Akademik platformda tartışılmaya, incelenmeye başlanan bu mirasa ait yeniden değerlendirme örnekleri, az sayıda olmakla beraber İstanbul'da yoğunlaşmaktadır.

Osmanlı döneminde yabancı yatırımcıların ticaret ürünlerinin taşınması ve işlenmesi için ulaşım sistemleri ve üretim mekanları kurmasıyla İzmir, endüstrileşme

sürecine eklemlenmiştir. Ticaret odaklı bu gelişmeler kentin sosyal yapısını değiştirdiği gibi kentin yapı stoğuna yeni yapı tiplerinin eklenmesini sağlamıştır. 19. yüzyılda çevresinde liman ve demiryolu bulunan Darağacı bölgesinde endüstri yapıları yoğunlaşmıştır. Bölge 1950'li yıllarda Alsancak Liman tesislerinin kurulmasıyla tam anlamıyla endüstri bölgesi halini almıştır. Tarihsel süreçte yoğun ticaret ve endüstri faaliyetlerinin gerçekleştiği bugün Liman Arkası Bölgesi olarak anılan Darağacı'ndaki endüstri yapıları çeşitli nedenlerle atıl kalmıştır. Bu bölgedeki endüstri mirası yapılarının kültürel miras olarak irdelenmesi ve yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.2 Çalışmanın Amacı

Endüstriyel miras alanında ülkemizdeki akademik çalışmalar, İstanbul üzerinde yoğunlaşmaktadır. Koruma alanında İstanbul'daki Bomonti Bira Fabrikası, Kasımpaşa Un Fabrikası gibi endüstri mirası yapıları üzerinde, genel olarak tarihsel gelişim, analiz ve restorasyon kararlarından oluşan çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalarda endüstri mirasının korunması yapı ölçeğinde ele alınmıştır. Bina Bilgisi alanında İstanbul'da restore edilen endüstri mirası yapıları yeniden programlama bağlamında, N. Müge Cengizkan'ın yüksek lisans tezine konu olmuştur. Endüstriyel miras üzerine doktora çalışmaları da yapılmıştır. Bunlardan biri A. Binnur Kıraç'ın ülkemizdeki tarihi endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmesi üzerine yöntem araştırması, diğeri ise T. Gül Köksal'ın ülkemizdeki endüstri mirasının korunmasına yönelik tüzük önerisidir. İzmir kenti için terk edilmiş endüstri bölgesi bütününde, endüstri mirasının korunmasına yönelik bir çalışma yapılmamıştır.

İzmir tarihinde Liman Arkası Bölgesi, endüstri bölgesi kimliğiyle yer edinmiştir. Günümüzde Liman Arkası Bölgesi, endüstri kuruluşlarının kent dışında örgütlenmesi, endüstri komplekslerindeki işlevsel eskime ve işlevlerini karşılayamamaları sonucunda kullanım dışı kalmalarıyla çöküntü bölgesi haline gelmiştir. Bölgede, kentin tarihsel belleğinde önemli yeri olan endüstri yapıları, tarihi depolar ve konutlar konumlanmıştır. İzmir Liman Arkası Bölgesi'ne ilişkin planlama

çalışmaları çok uzun zamandan beri yapılmaktadır. Ancak bu çalışmalarda bölge koruma bağlamında ele alınmamıştır.

1989 yılı revizyon imar planında merkezi iş alanı olarak gelişimi öngörülen bölgede, kentsel gelişim ve baskılar sonucunda 1990'lı yıllardan itibaren işlevsel dönüşüm gündeme gelmiştir. 2003 yılı nazım imar planında bölgedeki miras yapılarının korunması gerektiği vurgulanmış, ancak yeniden değerlendirme yaklaşımları geliştirilmemiştir. Farklı senaryolarla gündemde olan Liman Arkası Bölgesi'ndeki endüstri yapılarına yönelik koruma stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu süreçte endüstri mirası yapılarının bölgenin yeni işlevsel kimliğine nasıl katkıda bulunacağı ve değerlendirilmelerinde izlenecek yöntemin hangi temel ilkelere dayandırılacağı gibi problemler önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı belirlenen problemler doğrultusunda;

- Liman arkası bölgesinin ve endüstri mirası yapılarının tarihsel süreçteki değişimini belgelemek ve önemini vurgulamak,
- Bölgenin ve endüstri mirası yapılarının özelliklerini analiz etmek, bölge ve yapı ölçeğindeki koruma sorunlarını belirlemek,
- Belirlenen sorunlar doğrultusunda bölge bütününde bu miras yapılarının rasyonel yaklaşımlarla koruma ve yeniden değerlendirme ilkelerini saptamak,
- Mevcut endüstri mirası yapıları için söz konusu olan belgeleme ve incelemeyi "İzmir Havagazı Fabrikası" endüstri kompleksi özelinde yoğunlaştırarak, kompleksin kentsel ölçekteki, endüstri peyzajına yönelik, mimari koruma sorunlarını saptamak; bu sorunlar doğrultusunda koruma ilkelerini belirlemek, koruma yaklaşımlarını geliştirmek ve yapı için yeniden değerlendirme önerileri sunmaktır.

1.3 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmada genelden özele giden bir yaklaşım izlenmiştir. Öncelikle endüstriyel mirasa ilişkin tarihsel gelişim anlatılmakta, kavramlar açıklanmakta, kentsel ölçekteki, peyzaja yönelik ve mimari koruma sorunları saptanmakta, bölge ve yapı ölçeğindeki yurtiçi-yurtdışı örnekler irdelenmekte ve yaklaşımlar belirlenmektedir.

Sonrasında İzmir Liman Arkası Bölgesi özelinde tarihsel gelişim açıklanmakta, tanımlama ve tespitler yapılmakta; "İzmir Havagazı Fabrikası" endüstri kompleksi analiz edilip, kentsel ölçekteki, peyzaja yönelik ve mimari sorunlar saptanarak bunlara karşılık koruma önerileri getirilmektedir.

İzmir Liman Arkası Bölgesi'ndeki endüstri yapılarının kültürel miras kapsamında irdelenmesi ve değerlendirilmesi konusu üzerinde beş aşamalı bir çalışma yapılmıştır. Birinci bölümde konuya giriş yapılmakta, çalışmanın amacı açıklanmakta, bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında yapılanlar anlatılmaktadır. İkinci bölümde endüstri yapılarının oluşumunu sağlayan endüstri ve endüstrileşme kavramları tanımlanmakta, endüstri devrimi ve beraberinde teknik gelişmeler, endüstrileşmenin sosyal ve mekansal etkileri irdelenmektedir. Endüstriyel miras kavramı ve kapsamı tanımlanarak, endüstri yapılarının kültürel miras olarak kabul edilmesiyle başlayan koruma çabaları ve gelişimi anlatılmakta, uluslararası alanda endüstriyel mirasla ilgili faaliyet gösteren örgütler kapsamlarıyla açıklanmaktadır. Endüstriyel mirasın korunmasında karşılaşılan sorunlar ve yaklaşımlar, kentsel ölçekte, mimari, peyzaja yönelik olmak üzere üç başlıkta irdelenmektedir. Endüstriyel miras yapılarının yeniden değerlendirilmesi ile ilgili Avrupa ve ülkemizde bulunan bölgesel ve yapı ölçeğindeki yeniden değerlendirme örnekleri incelenmektedir. Belirtilen çalışmaların oluşturulmasında; konu hakkında yazılmış az sayıdaki bilimsel çalışma ve Türkçe dergi makalelerinden, konu üzerine kendi ülkelerini içeren çalışmalarda bulunmuş A. Buchanan'ın, N. Cossons'ın, M.Stratton'ın kitaplarından ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır.

Endüstriyel mirasın korunması ve değerlendirilmesiyle ilgili gerekli bilgi verildikten sonra, Üçüncü çalışma alanı çerçevesinde belgeleme, inceleme ve irdelemeler yapılmaktadır. Bu bölümde tarihsel süreçteki endüstrileşme faaliyetleri, etkileriyle beraber, kentsel ölçekten Liman Arkası Bölgesi ölçeğine indirgenerek açıklanmaktadır. İzmir'in endüstrileşmesi Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki dönemde incelenmektedir. Bir sonraki başlıkta Liman Arkası Bölgesi'nin endüstri bölgesi olarak gelişimi, iki aşamada 19. yüzyıldaki ve 20. yüzyıl başındaki gelişmeler ile 1923'den itibaren 20. yüzyılın sonuna kadar gerçekleşen gelişmeler

olarak açıklanmaktadır. Bu bölümün sonunda, Liman Arkası Bölgesi'ne yönelik 21. yüzyıldaki yeniden değerlendirme çabaları başlığı altında kentsel tasarım yarışması, ile 2003 yılı yeni kent merkezi nazım imar planı ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde Liman Arkası Bölgesi'nin genel karakteristikleri anlatılarak, mevcut tarihi endüstri kompleksi ve fabrikalarının konumu, tarihi, peyzaj özellikleri, bulunabilen rölöve çizimleriyle desteklenerek, yapıların mimari özellikleri ve koruma sorunları irdelenmektedir.

Beşinci bölümde öncelikle Liman Arkası Bölgesi'ne yönelik sorunlar belirlenip bölgesel ölçekteki koruma-değerlendirme önerileri ve endüstriyel miras yapıları için koruma önerileri getirilmektedir. Yeniden değerlendirme önerisi getirilecek İzmir Havagazı Fabrikası için, ilk olarak endüstri kompleksi tanımlanmakta, tarihsel süreci belgelerle desteklenerek iki başlık altında anlatılmaktadır. Endüstri kompleksinin peyzajı ve özgünlüğünü koruyan yedi yapısı, mimari özellikleri analiz edilerek rölöve çizimleriyle belgelenmektedir. Bir sonraki aşamada komplekste meydana gelen değişimler, neden oldukları koruma sorunlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Tespit edilen koruma sorunları, yapılan irdeleme ve belgeleme birikimi sonucunda, İzmir Havagazı Fabrikası için koruma ilkeleri belirlenerek, restitüsyon ve restorasyon çizimleriyle desteklenen yeniden değerlendirme önerileri getirilmektedir.

Çalışma kapsamında, literatür araştırması, arşiv taraması, kişisel iletişim, dökümantasyon, yerinde inceleme ve belgeleme yöntemleri kullanılmıştır. Kavramları ve kapsamlarını tanımlamak, tarihsel süreci açıklamak için literatür taraması yapılmıştır. Örneklerin incelenmesinde internet kaynakları ve süreli yayınlardan faydalanılmıştır. Konu ile ilgili tüzükler, 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile alanda öngörülen 1989 yılı ve 2003 yılı imar planı raporları incelenmiştir. İzmir I No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu, Konak Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Konak Belediyesi, Eshot, Tedaş gibi kurumların arşivleri taranmıştır. Bölge genelinde yerinde inceleme yapılarak kentsel, peyzaja yönelik, mimari özelliklerin analiz edildiği, envanter formları doldurulmuştur. Fotoğrafla belgeleme yapılmıştır. Bölgedeki endüstri mirası yapılarının rölöve çizimlerini temin etmek için mimari

bürolarla irtibat kurulmuştur. İzmir Havagazı Fabrikası'nda mevcut özgün yedi yapı, yerinde ölçüm yapılarak rölöve çizimleri yapılmıştır. Yeniden değerlendirme yaklaşımları geliştirilirken üç boyutlu ve iki boyutlu restorasyon projeleri kullanılmıştır. Endüstri kompleksindeki değişimi belirlemek amacıyla Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile görüşülmüştür.

BÖLÜM İKİ
TARİHSEL SÜREÇTE ENDÜSTRİLEŞME VE ENDÜSTRİYEL MİRASA YÖNELİK KORUMA ÇABALARI

Kültürel miras kapsamında değerlendirilen endüstri yapılarının özüne yönelik tanımlama için öncelikle tarihi önemini oluşturan; endüstrileşme sürecinin yansımalarını incelemek gerekir. Endüstri toplumunu oluşturan endüstri olgusu ve bir süreç olarak endüstrileşme tanımlanmaktadır. Ardından endüstriyel miras kavramı ve kapsamı tanımlanmakta, koruma çabaları uluslararası platformda faaliyet gösteren örgütlerle açıklanmaktadır. Son olarak endüstriyel mirasa yönelik koruma sorunları ve yaklaşımları belirlenip Avrupa'daki ve ülkemizdeki yeniden değerlendirme örnekleri incelenmektedir.

2.1 Tarihsel Süreçte Endüstrileşme

2.1.1 Endüstri ve Endüstrileşme Olgusu

Endüstri kelimesi Fransızca'dan dilimize geçmiş Latince kökenli bir terimdir. Endüstrinin yerine Arapça'dan gelen "sanayi" kelimesi de kullanılmaktadır. Endüstri, "hammaddeleri yapılı bir hale sokmak için uygulanan eylemlerin ve bu eylemleri uygulamak için kullanılan araçların tümü" olarak açıklanmaktadır (Meydan Larousse, 1992, c.17, s.275).

İnsan, yaşamını sürdürebilmek için üretmek zorundadır. Üretim, genel olarak insanın emeğiyle somut ve soyut ürünler meydana getirmesi eylemidir; insanın, toplumun var olması ve gelişmesi için gerekli yaşama araçlarını elde etme eylemidir. Bu geniş tanımıyla endüstri, ilkel insanlardan günümüze kadar var olmuş, doğayı dönüştürücü bir eylem olarak karşımıza çıkmıştır. Endüstri kavramı tarihsel süreçte kültürel ve antropolojik kapsamından sıyrılıp günümüzdeki kapsamına ulaşmıştır. İnsanın kullandığı basit alet, karmaşık bir mekanizmayı oluşturmuştur. Makineli üretime geçişle birlikte, endüstri terimi günümüzdeki anlamını ve kapsamını edinmiştir (Batur, Batur, 1970 s.26-27). Endüstri, doğa-insan-ürün arasındaki ilişkiler

biçimini içeren ve buna bağlı olarak çeşitlenen tarihsel ve toplumsal bir olay ve üretim tekniği olgusudur. Üretim tekniğinin bileşenleri üretim araçları, insan ve bilgi birikimidir. Bu bileşenler arasında birbirinin gelişimini sağlayan, zincirleme gelişim süreci vardır. Üretim araçları enerji ve alet birlikteliğinden oluşmaktadır. İnsan, üretimde tek başına değildir, topluluk içinde yaşadığından üretim toplumsal bir çalışma niteliğindedir (Batur, Batur, 1970 s.27).

Endüstrileşme, endüstrinin tüm dallarındaki üretim tarzına makinelerin girmesi süreci, üretim tekniğindeki niteliksel değişime bağlı olarak toplumsal yaşamın her alanında üretim sürecindeki verimliliğin artışıdır. Dar kapsamda "üretimde makine, tezgah vb. maddi üretim araçlarına gitgide daha fazla yer vermek" olarak tanımlanmaktadır (Meydan Larousse, 1992, c.17, s.283). Makineler endüstrinin bir dalına yerleştikten sonra diğer dallara da zorunlu olarak girmiştir ve üretim tarzına egemen olmuştur. Örneğin dokuma sektöründe eğirme makinesinin kullanımı, baskı ve boyamada makineleşmeyi ve en son çırçır makinesinin icadını gerektirmiştir. Dokumada başlayan bu makineleşme devamında tüm endüstri dallarında olduğu gibi ulaşım biçimlerinde de değişimi zorunlu hale getirmiş ve demiryolu ulaşımının gelişmesine neden olmuştur. Zincir halinde makineleşmeyi gerektiren süreç, toplumsal yaşamı etkilemiştir. Öyle ki günümüzde gelişmiş ülkelerin zenginliği ve yaşam standardı endüstrileşme derecesi ile paralellik göstermektedir. Bir başka deyişle ekonomik kalkınma ile endüstrileşme eş anlamlı sayılmaktadır.

2.1.2 Endüstri Devrimi ve Endüstrileşmenin Etkileri

İnsanlık tarihinde tarihçilerin devrim olarak nitelendirdiği olaylar yaşanmıştır. Bu olayların getirdiği değişimler toplumun belli kesimini veya yaşamın belli bir alanını etkilemiştir. Ancak insanlık tarihinde ekonomik yapıyı kökünde değiştiren ve toplumsal yaşamın her alanını etkileyen iki olgudan söz edilmektedir. Bunlardan birincisi ilk olarak Mezopotamya'da olmak üzere farklı tarihlerde, farklı yerlerde gerçekleşen tarım devrimi, ikincisi ise 18. yüzyılın sonuna doğru kendini belli eden endüstri devrimidir. Endüstri devrimi, mevcut iletişim olanaklarının değerlendirilmesiyle tarım devrimine göre çok hızlı bir yayılma göstermiştir.

1769 yılında patenti alınan Watt'ın buhar makinesini buluşu, 16. ve 18. yüzyıllarda süren bu hazırlık evresinin sonu ve endüstri devriminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İlk olarak dokuma endüstrisinde üretime giren makineler ve makinelerin yapımı için demir endüstrisinin gelişimi endüstri devriminin çekirdeğini oluşturmuştur. Teknik gelişmeler sonucu makinelerin çeşitlenmesiyle seri üretim ve iş bölümü uygulanmaya başlanmıştır. Bu temel iki olguya dayanan fordist üretim tarzı gelişmiştir. Fordist üretimin temel özelliği bant sistemi aracılığıyla ürünün mekan içinde dolaşımının sağlanması ve bir aşamadan diğerine aktarılmasıdır.

Endüstri devrimi ani bir olaydan öte tarihsel süreçte koşulları ve ortamı hazırlanmış bir oluşumdur. Nef'in üzerinde durduğu gibi 15. ve 16. yüzyıllarda yaşanan Rönesans düşünsel bir hareket olmasının yanında, endüstri devriminin kültür temellerini oluşturmuştur. Rönensans ve Reform hareketleriyle modern bilime verilen önem artmış, akılcılık ön plana çıkmıştır (Nef, 1986, s.47-84). 16. yüzyıl itibariyle denizcilik sektöründeki teknik gelişmeler coğrafi keşifleri sağlamış ve ticarete dayalı büyük sosyal üretimler gerçekleşmeye başlamıştır.

Sosyo-ekonomik gelişme sürecinde endüstrileşmenin en önemli etkisi çevre üzerinde görülmüştür. Toplumun sürekli etkileşim içinde bulunduğu çevre ve kentlerdeki büyük değişimlere neden olması endüstri devriminin kentleşme devrimi olarak nitelendirilmesini sağlamıştır. Başlangıçta su, rüzgar, sonrasında odun kömürü gibi enerji kaynağına bağlı olarak kurulan endüstri alanları, maden ocaklarından çıkarılan taş kömürünün kullanılmaya başlanması; akarsu ve kanal ağlarının taşıma amaçlı kullanımları ve sonrasında demiryollarının yapılmasıyla farklı yerlerde kurulmaya başlanmıştır. Tüm endüstri dalları eski kentlerin dışında veya çeperlerinde, enerji kaynakları, ulaşım araçları, hammadde kaynakları ve insan gücü arzının ucuz ve kolay temin edildiği yerlerde yerleşmeyi tercih etmiştir. Bunun sonucunda tümüyle siyasal ve kültürel işlevlerin egemen olduğu Ortaçağ kentlerinden farklı olarak endüstrileşme, teknoloji, ulaşım ve yönetim olanaklarının ürünü olan çok işlevli kentler oluşmuştur. Oluşturulan endüstri tesislerinin yanında da işçi kentleri doğmuştur. Kentin kapsamlı yapısal değişimi, endüstrileşmeye başlayan kentlerin genişleme sürecinde yaşanmıştır. Kentin işlev ve hizmetlerinin

yeni yön ve yoğunluklar kazanması, kente yeni mekansal hizmet ve işlevler yüklenmesi olarak karşımıza çıkmıştır.

İşlev yoğunluğu kentlerde yapısal değişim ve sorunları da beraberinde getirmiştir. Fiziki mekandaki değişimler; kat adetlerinin arttırılması, boş alanların yapılaşması, arsa değerlerinin artması, parsellerin küçülmesi ve tarihi yapıların ilk işlevleri dışında kullanılması olarak sıralanabilir. Toplumsal yapıda ise; nüfus yığılmaları, üst gelir düzeyinde olanların kötüleşen koşulları nedeni ile alanı terk etmesi ve boşalan konutlara göçlerle gelenlerin kalabalık bir biçimde yerleşmesi gibi değişimler gerçekleşmiştir. Olumsuz yaşam koşulları sonucu doğal havalandırma ve ışıklandırmadan yoksun mekanlarda çeşitli hastalıklar oluşmuş ve göç edenlerin yeni ortama alışmakta yaşadıkları sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır. Göç sonucu kente gelenlerin kent kültürüne geçişte çatışma yaşamaları sonucu değişik bir kültürel sentez oluşmuştur (Ayhan, 1987, s.176-213). Bu değişimler ve sorunlar karşısında 19. yüzyılda kentlerin planlanması düşünüldüğü gibi plancılar ve mimarlar tarafından değil, sağlıklı yaşam koşullarını sağlamak amacıyla sağlık uzmanları tarafından belirlenen önlemler doğrultusunda yapılmıştır.

Endüstri devrimi öncesinde Rönesansla gelişen akılcı düşünce sistemi, ve endüstrileşme ile gelen teknik, sosyal ve kültürel değişimler, modernleşmeyi ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda endüstrileşme etkileri ile birlikte modern mimarlığın gelişimini, inşaat alanındaki teknik gelişmelerden gözlemlemek mümkündür.

İnşaat tekniklerindeki yenilikler, 18. yüzyıl sonlarında endüstri devrimi sonucu oluşan yeni yapı türleri olarak karşımıza çıkan fabrika yapılarında uygulama alanı bulmuştur. O dönemde inşa edilen fabrikalarda kullanılan yapı elemanları günümüz bilimsel verileriyle bağdaşan bir sistemde oluşturulmuştur. İlk fabrika yapılarında dış duvarlar taşıyıcı olarak düşünülmüş, iç sistem ise demir kiriş ve kolonlarla kendi içinde ele alınmıştır. Böylece malzeme olarak yapıda demir kullanımı ön plana geçmeye başlamıştır (Benevole, 1981, s.33-65).

Endüstri devrimiyle gelişen demir endüstrisinin sonucu olarak demirin çağdaş kullanımı ilk olarak köprülerde görülmüştür. 1836 yılında İngiltere'de inşa edilen Bristol Köprüsü bunun en iyi örneğidir. Demirin inşaat malzemesi olarak geçirdiği gelişim, fabrika ve köprülerden sonra 19. yüzyıl ortalarına doğru devrin en önemli mimari konularından biri olan sergilerde cam kullanımıyla gündeme gelmiştir. 1851 yılında Joseph Paxton tarafından tasarlanan yer Kristal Saray, (Şekil 2.1) ilk uluslararası sergiyi barındırması, yeni yapım tekniklerinin çağdaş bir anlayışla uygulanması açısından önem taşımaktadır. Paxton tarafından daha önceki sergilerde denenerek tecrübe edilmiş, günümüz prefabrik elemanları anlayışıyla oluşturulmuştur. Sergi yapısı görevi bittikten sonra sökülüp başka bir yere taşınma imkanı sağlamıştır. Yapı, strüktürel açıdan döneminin alışılmadık bir yapım tarzıyla yepyeni bir mekan anlayışının doğmasına neden olmuştur (Benevole, 1981, s.133-163).

Şekil 2.1-Kristal Saray (www.greatbuildings.org)

19. yüzyılın sonlarında demir yapılar döneminin olanaklarının sınırına ulaşmıştır. Buna karşılık 19. yüzyılın son yirmi yılı boyunca yeni bir inşaat sistemi, betonarme hızla gelişmiştir. Avantajlı maliyetinden dolayı yapı yönetmeliklerinde yerini aldıktan sonra günlük olağan inşaat alanlarında kullanılmaya başlanmıştır. 1903 yılında mimar August Perret'in tasarladığı Paris'teki apartman, inşaat alanında betonarmenin etkin kullanımının ilk örneği olmuştur. Fransa'da başlayan bu gelişme betonarmenin çağdaş kullanılma imkanlarının önünü açmıştır. Endüstrileşme sürecine girmiş ülkelerdeki kentlerin büyük bir hızla gelişmesi, yapı endüstrisinde olağanüstü çabaları gerektirmiştir (Benevole, 1981, s.33-65).

2.2 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma Çabaları

"Endüstriyel miras", 20. yüzyılın ikinci yarısında endüstri yapılarının yok olma tehdidi altına girmesiyle, ilk olarak Endüstri devriminin ve Endüstrileşmenin etkin olarak yaşandığı İngiltere'de ortaya atılmış bir kavramdır. Endüstri kalıntılarının önemi ilk vurgulandığında amaç bilimsellikten öte; yeni endüstriyel gelişmelerin mevcut endüstri komplekslerini işlevsiz, kullanışsız, değersiz kılması sonucunda yıkılmasına duyulan tepki ve kaygı niteliği taşımaktadır. Kültürel miras kapsamında ele alınan kavramın temelinde, teknolojik gelişmelere duyulan ilgi ve endüstri toplumunun kendini şekillendiren teknolojik gelişmelerin somut; yapısal yansımasını sahiplenmesi yatmaktadır. Endüstriyel mirasa özgü, koruma amacıyla sivil toplum örgütleri kurulmuştur.

2.2.1 Endüstriyel Miras Kavramı ve Kapsamı

"Endüstriyel miras" genel olarak "mekanik araçlarla ve düzeneklerle mal ve/veya hizmet üretme etkinliğinin gerçekleştiği özgül mimariden" oluşan kültürel miras olarak tanımlanmaktadır (Tanyeli, 2000, s.50). Endüstriyel mirası koruma amacıyla kendine konu alan, yerinde inceleyen, araştıran, belgeleyen çalışma disiplini ise "endüstri arkeolojisi" olarak anılmaktadır. Bu kavram, ilk kez yazılı olarak 1955 yılında İngiltere'de Micheal Rix'in makalesinde kullanılmıştır. Konunun az sayıdaki uzmanlarından Neil Cossons'ın tanımıyla "Endüstri arkeolojisi, kültürel arkeolojidir"(Tanyeli, 1998 s.92). Diğer bir uzman Buchanan ise kavramı şöyle tanımlamaktadır: "Endüstriyel arkeoloji endüstri anıtlarının araştırılması, yerinde incelenmesi, kayda geçirilmesi ve bazı hallerde koruma altına alınmasıyla ilgili bir çalışma alanıdır. Ayrıca hedefi, bu anıtların sosyal ve teknolojik tarih bağlamı içerisindeki önemini değerlendirmektir" (Kıraç, 2001, s.69). Endüstri arkeolojisi, teknoloji ve yapılaşmış çevrenin kesiştiği bölgeyi araştırma alanı olarak benimsemiştir. Bu sınırları belirsiz alanda faaliyet gösteren endüstri arkeolojisi; teknoloji tarihi, arkeoloji, mimarlık tarihi, sosyoloji ve koruma boyutları olan disiplinler arası karaktere sahiptir.

Endüstriyel miras kapsamında değerlendirilen endüstri kalıntıları, genel mirasa seçilme kriterleri olan geleneksel, eski, nadir, daha güzel, daha doğal olma niteliklerini taşımazlar. Endüstri kalıntılarının kültürel miras olarak nitelendirilmesi, 19. yüzyıl sonunda yaşamış Avusturyalı sanat tarihçisi Alois Riegl'in önerdiği değerler sistemi çerçevesinde ele alındığında daha iyi anlaşılmaktadır. Endüstri kalıntılarının sanat değeri Riegl'in ortaya attığı "göreceli sanat değeri" yani makine estetiği çerçevesindeki değerinden ve "kişinin çevre algısı/ilişkisinde değişimlere yol açmalarından" kaynaklanmaktadır (Cengizkan, 2002, s.40).

Endüstriyel miras, endüstri kültürünün tarihi, teknolojik, sosyal, mimari ve bilimsel değeri olan kalıntılarını kapsamaktadır. Söz konusu kalıntılar, üretim ve arıtma sürecinin binaları; makineleri, atölyeleri, değirmenleri, fabrikaları, maden ocakları; depo ve mağazalar, enerjinin üretildiği, iletildiği ve kullanıldığı mekanlar, ulaşım sistemleri ve altyapısı; bununla birlikte endüstri ile ilişkili konaklama, ibadet, eğitim gibi sosyal faaliyetler için kullanılan mekanlardır (www.ticcih.org, b.t.). Endüstriyel miras kapsamında üretim faaliyetinde yer alan objeler (buhar makinesi, kazanlar, vinçler, ekstraktör, kondenser vb.) ve bu objelere olan ilgi bilim ve endüstri müzelerinin temelini oluşturmuştur. Yapısal öğeler ise sadece binalardan oluşmaz; teknik miras olarak adlandırılan köprüler, kanallar da bu kapsamdadır.

Kavram, sadece endüstri devrimi ve sonrası sürece ait olan kalıntıları kapsadığı izlenimini verse de hem ilkel, hem de yakın geçmişe ait üretim alet ve mekanlarını incelemektedir. Küçük ölçekten büyük ölçeğe kadar basit bir dokuma tezgahından tekstil fabrikasına, bir dere kenarı değirmeninden un fabrikasına endüstri yapıları ile, endüstriyle ilgisi kurulabilecek antrepo vb. binaların tümü bu kapsamdadır (Altınoluk, 2000, s.8). Endüstri arkeolojisi üzerine çalışan Angus Buchanan endüstriyel mirasın kapsamını şöyle tanımlamaktadır: "Bu kapsam içerisinde yer alan endüstriyel anıt, modası geçmiş bir zamana ait endüstri veya ulaşım sisteminin kalıntısı olarak tanımlanabilir. Buradaki modası geçmiş deyimi, tarih öncesi çağa ait bir maden ocağından, günümüzde üretilmiş ancak artık kullanılmayan uçak ya da bilgisayara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Buchanan, 1977, s.20).

Endüstriyel miras kavramının oluşumunu sağlayan, korumanın ön şartı olan yok olmayı önleme ve yıkıma duyulan tepkidir. Endüstriyel mirasın oluşumu 19. yüzyıl sonlarında teknolojiye duyulan merak sonucunda makinelerin ve diğer üretim donanımının değeri bilinerek koleksiyonlarının oluşturulması olarak gösterilse de; aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kentlerinde geniş çaplı kent yenilemelerinde yıkılmak istenen endüstri yapılarının yok olmasını önleme ve korunması talebinde ortaya çıkmıştır (Altınoluk, 2000 s.7). Ülkemizde ise endüstriyel miras, restorasyon kavramı gibi "Batılılaşma" adı altında zorunlu arka planı olmadan ithal edilmiştir (Tanyeli, 2000, s.50). Tartışmaya açık, mevcut endüstriyel mirasımızın potansiyeli ile 1990'lı yıllarda akademik ortamda gündeme taşınmıştır.

2.2.2 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma Çabalarının Başlangıcı ve Gelişimi

Endüstriyel mirasın korunmasında başlangıçta gönüllü ve bireysel çabalar etkin olmuştur. Sonrasında bu çabalar, ülkelerdeki mevcut koruma kurumlarının endüstriyel miras üzerinde tespit çalışması yapması, kayıt altına alınması ve bu mirasa özgü kurumların kurulması şeklinde gelişmiştir.

Endüstriyel miras kavramın ilk ortaya atıldığı yer olan İngiltere, kurumsal koruma çabalarında da başı çekmiştir. Bölgesel nitelik taşıyan ilk tespit çalışmaları İngiliz Arkeoloji Kurulu'nca "Endüstri Anıtlarının Ulusal Kayıtları" (National Record of Industrial Monuments) adı altında yapılmıştır. 1963 yılında da Endüstriyel Anıtları İnceleme Kurulu kurulmuştur (Buchanan, 1977, s.51-61). İlk uluslararası endüstri arkeolojisi kongresi 1973'de Ironbridge'de yapılmıştır (Köksal, 2000, s.68). Almanya ve Amerika' da erken endüstrileşen ülkeler olarak endüstri kalıntılarını miras olarak değerlendirmiştir. Fransa'da 1983 yılından itibaren endüstri kalıntıları miras kapsamında değerlendirip kayıt edilmeye başlanmıştır. Hollanda' da 1986'da ulusal endüstriyel bilgi toplama merkezi kurulmuş ve 1850-1945 aralığındaki yıllar üzerinde daha fazla durulmuştur. Belçika'daki çalışmalar da su ve yel değirmenleri üzerine yoğunlaşmıştır. İskandinav ülkelerinde araştırmaları düzenleyen kurumlar kurulmuştur. Doğu Avrupa ülkelerinde 1970'lerden itibaren bu kavram

yaygınlaşmıştır (Kıraç, 2001, s.78). TICCIH'in 1985 yılı raporundan örnek verirsek, İngiltere'de tescil edilmiş endüstri anıtının sayısı 14000, Avusturya'da 254, İsveç'te 200, eski Çekoslovakya sınırları içinde 1200, Polonya'da 400 civarındadır (Köksal, 2000 s.68).

Endüstriyel miras konusunda uluslararası kapsamda ilk adım, Birleşmiş Milletler bünyesinde sosyal ve kültürel alanda faaliyet gösteren, UNESCO tarafından birkaç endüstri bölgesinin dünya mirası listesine alınmasıyla gerçekleşmiştir. İngiltere'deki Ironbridge Gorge köprüsü, Bolivia'daki Kalay Madenleri, 2001 yılında Zollverein Madeni dünya mirası listesine alınmıştır (www.icomos.org, b.t.). Ayrıca Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS'un 2001 yılında hazırlanan "Tehlikedeki Miras ICOMOS Dünya Raporu" nda 20. yüzyıl eserlerinin en çok risk altında olan yapı grupları içinde olduğu belirtilmiş ve tehlikeler şöyle sıralanmıştır: 20. yüzyıl yapılarının kültürel miras olarak değerleri konusunda bilinçsizlik; özel malzemelerin onarımı için gerekli uzmanların bulunamaması; kentsel gelişme ve yenilenme baskıları; tekdüze yönetmeliklerin uygulanmasından gelen baskılar (Ahunbay, 2002, s.42).

Avrupa Konseyi'nin 3-4 Ekim 1985 tarihlerinde Grenada'da toplanan, Mimari Mirastan Sorumlu Bakanlar Konferansı'nda özellikle sosyo-kültürel yaşamda ve yaşam kalitesinin bir faktörü olarak kültürel mirasın yüceltilmesi üzerine olan kararına göre; endüstriyel mirasın Avrupa tarihi mirasının önemli bölümünü oluşturduğunu, özel doğasını dikkate alan uygun önlemlerle korunması gerektiği, bu mirasa doğru boyutu verecek toplumsal bilincin geliştirilmesi için stratejiler üretilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu konferans kapsamında düzenlenen bir dizi kolokyum sonucunda alınan kararlar doğrultusunda tavsiyelerde bulunulmuş ve mirasın tanımlanması, araştırılması ve bilimsel analizi ve korunması amacıyla önlemler belirlenmiştir (Avrupa Konseyi, 13 Eylül 1990 tarihli Avrupa'daki Endüstri, Teknik ve İnşaat Mühendisliği Mirasının Korunmasına Yönelik Tavsiyesi). Endüstriyel mirasın korunması ve yeniden değerlendirilmesi konusunda bilimsel ortamda da çalışmalar yürütülmektedir. Akademik ortamda yapılan çalışmalarda endüstri anıtlarının durumu ve kapsamı belirlenmekte, yeniden değerlendirme

örnekleri değerlendirilerek, yöntem ve öneriler geliştirilmektedir. Söz konusu çalışmalarla birlikte toplumda ilgi uyandırma ve bilgilendirme amacıyla seminerler, konferanslar gibi kültürel etkinlikler düzenlenmektedir. Bu amaçla "Endüstri Kültürü", "Dünden Bugüne-Endüstri Mirası" gibi başlıklarda belirlenen temalarda endüstri yapılarını mekan seçen, halkın katılımının sağlandığı sergi, konser, performans gibi kültürel etkinlikler gerçekleştirilmektedir.

Ülkemizde yasal çerçevede Atatürk evlerinin özel durumu ve özel önem taşıyan eserler dışında 20. yüzyıl öncesi yapıların tescilleneceği ifade edilmektedir. Böylece; 20. yüzyıla ait yapılar ve kanunda belirtilen birkaç üretim yapısı dışında endüstri yapıları da miras kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu olumsuz duruma karşın, endüstri mirası yapılarının korunarak yeniden değerlendirildiği İstanbul'da yoğunlaşan örnekler mevcuttur. Söz konusu yeniden değerlendirme örneklerinin koruma açısından başarısı tartışmaya açık olsa da, topluma tarihi endüstri yapılarının miras niteliği taşıdığını göstermesi açısından önemlidir. Kadıköy Hasanpaşa Gazhanesi'nin; "Gazhane Gönüllüleri" adı altında örgütlenen sivil insiyatif, İstanbul Mimarlar Odası ve Kadıköy Belediyesi'nin katılımıyla yapılan çalışmalar sonucunda korunması sağlanmış ve kültürel amaçlı kullanım doğrultusunda yeniden tasarım sürecine sokulmuştur (Aslan, Tanyeli, 2001, s.105) (Şekil 2.2, 2.3).

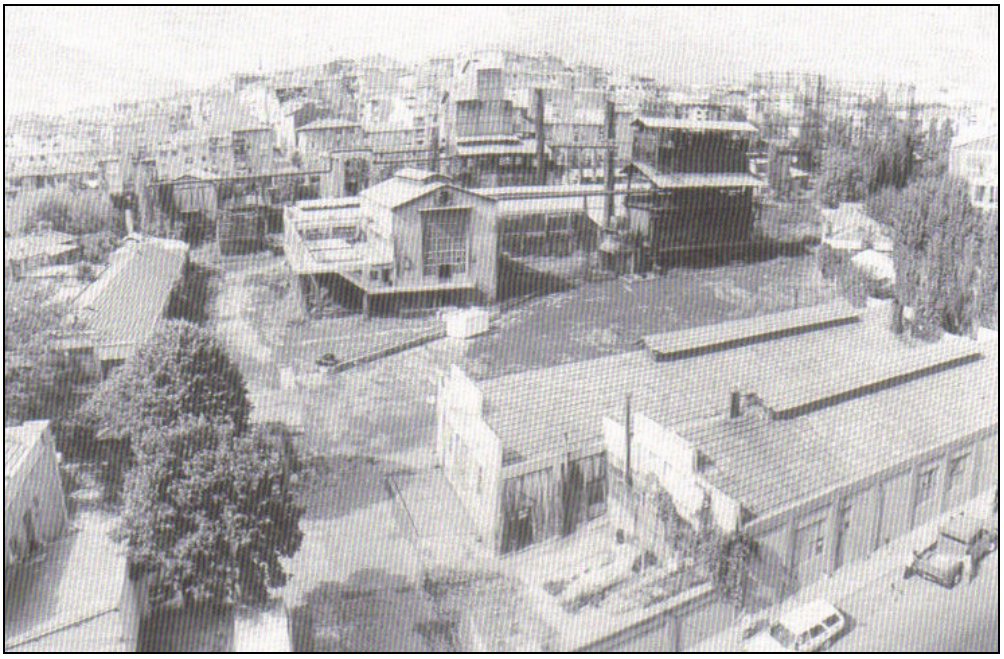

Şekil 2.2 Hasanpaşa Gazhanesi, üretim durduktan ve sökümün başlamasından önce genel görünüş, 1993 (Aslan, D., Tanyeli, G., 2001, s.105)

Şekil 2.3 Bugün sadece biri kısmen ayakta duran gazometrelerin üçü birlikte (Aslan, D., Tanyeli, G., 2001, s.105)

2.2.2.1 Uluslararası Koruma Örgütlerinin Tutumları

Endüstriyel miras kavramı geliştikçe konuya ilgi duyan kişilerin bir araya geldikleri çeşitli kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu kurumlardan DOCOMOMO, (Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement) aldığı ismin açılımından da anlaşılabileceği üzere modern harekete ait olan tüm yapıların belgelenmesi ve korunmasıyla ilgilenmektedir. Bu çalışma kapsamında ele alınacak yapılar DOCOMOMO'nun çalışma alanında da yer almaktadır. TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage) ise dönem ayrımı yapmaksızın endüstriyel mirasın korunması amacıyla kurulmuş bir kurumdur.

2.2.2.1.1 DOCOMOMO'nun Faaliyetleri (Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement): Modern mimarlık ürünlerinin belgelenmesi, korunması, restorasyonu ve yeniden işlevlendirilmesi amacıyla resmi olarak 1990 yılında kurulan DOCOMOMO'nun ("DOcumentation and COnservation of buildings, sites and neighbourhoods of the MOdern MOvement") çıkış noktası, Hollanda Koruma Departmanı'nın 1980'lerin ortalarında başlattığı modern mimarlık ürünlerinin korunmasına yönelik çalışmalardır. Bu çalışmaları yürütmek amacıyla 5-6 Avrupa ülkesinden uzmanların katılımı ile resmi olmayan bir iletişim platformu oluşturulmuştur. Ancak, ortak sorunlar ve kaygılar, nedeniyle kısa bir süre içerisinde platforma katılan ülke sayısı 15'e ulaşmıştır. DOCOMOMO'nun kuruluş toplantısı olan 1990 Eindhoven Konferansı'na ise 20 ülke katılmıştır. Bu toplantıyı takip eden yıl içerisinde DOCOMOMO Avrupa sınırlarını aşmış; önce Arjantin ve Kanada'nın, hemen ardından da ABD ve Brezilya'nın katılımıyla DOCOMOMO küresel bir kimlik kazanmıştır. Şu an DOCOMOMO, dünya çapında 45 ülkede çalışmalarını sürdürmektedir (www.docomomo.org.tr, b.t.).

DOCOMOMO'nun amaçları; korunması amaçlanan söz konusu modern mimarlık ürünlerinin hem ikonik değerlerinin hem de gündelik kullanım değerlerinin sürekliliğinin temini eksenleri üzerinde geliştirilmeye çalışılmaktadır. Birinci eksen,

söz konusu mimarlık ürünleri ve mimarlık akımının kültürel ve toplumsal değeri üzerinde bir uzlaşma oluşturmak, ikinci eksen ise, bu ürünlerin ekonomik yaşamlarının sürekliliğini sağlamak için çaba göstermek şeklinde tanımlanmaktadır. Bu hedefleri gerçekleştirmek üzere DOCOMOMO, bilgi ve deneyim aktarımını sağlamak, 20. yüzyılın kültür tarihinin bu zengin dönemine kamuoyu ilgisini yoğunlaştırmak ve önemli modern mimarlık ürünlerinin envanterini oluşturmak üzere bir uluslararası platform olarak tanımlanabilir. Bir sivil insiyatif olarak öncelikle siyasi mekanizmaları, yasa koyucuları, finans ve iş çevrelerini; ikinci olarak erken modern mimarlık ürünleri üzerine çalışan mimar, kentsel tasarımcı, peyzaj mimarı, tarihçi ve eleştirmenleri; üçüncü olarak doğrudan restorasyon projeleri üstünde çalışan araştırmacıları, teknik uzmanları ve danışmanları, ve son olarak modern mimarlık üzerine çalışan akademisyen ve öğrencileri hedef almaktadır (Docomomo.tr, 2002, s.12-13).

Şekil 2.4 1928 yılında Moisei Ginzburg tarafından tasarlanan Narkomfin Komünü.(www.docomomo.org.tr)

DOCOMOMO'nun Türkiye'deki çalışmaları 2001 yılında başlamış ve Türkiye Çalışma Grubu, ilk olarak 2002 yılında Fransa'da gerçekleştirilen DOCOMOMO 2002 konferansına katılmıştır. Bu konferansta Docomomo Türkiye çalışma grubu iki yıllık eylem planı önerisi sunmuştur. Söz konusu eylem planında; Türkiye'deki 20. yüzyıl mimarisinin bazı zamanlarda Batı Avrupa ile paralellik taşımasının yanında kendi yerel özelliklerince beliren bir yolu izlediği vurgulanmıştır. Türkiye'de resmi veya özel mimarlıkla ilgili belgeleme, çalışma ve korumaya yönelik bir kuruluşun

olmadığı ve değerli mimari belgelerin hızla kaybolduğunun üzerinde durularak bir dökümantasyon merkezi oluşturulmasının gerekliliğine değinilmiştir. Bu nedenle mevcut belgeleri bir araya getirerek kaynağı şekillendirecek ulusal envanterin ivedilikle hazırlanması hedeflenmiştir (DOCOMOMO_Türkiye Ulusal Çalışma Grubu, İki yıllık Eylem Planı Tavsiyesi, 2002). Bu hedefleri belirleyen çalışma grubunun girişimiyle ülkemizdeki 20. yüzyıla tarihlenen bazı endüstri yapıları ve Seyfi Arkan tarafından tasarlanan Adana Halkevi tescillenmiştir. Modernin mirasının korunmasına yönelik kamuoyu oluşturmak amacıyla sanal ortamda ülkemizde korunması istenen modern yapıları içeren anketler düzenlenmiştir.

Docomomo Türkiye'nin öncelik verdiği envanter çalışması ülkemizdeki modern mimarlık örneklerini; 20. yüzyılın diğer stillerini ve de mimarlarını kapsamaktadır. Docomomo'nun envanterini çıkardığı yapılar temelde diğer dönemler için göz önüne alınanlardan farklı olmamakla birlikte, 20. yüzyıl Modern Mimarlık üzerinde değerlendirilmesi gereken ek kriterler vardır. Birincisi modern mimarlık ürünlerinin sayısındaki çokluk nedeniyle diğer dönemlerin aksine bir seçki yapılmasının zorunluluğudur ki; yapı tipleri, türleri ve işlevleri de daha eski dönemlere kıyasla daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Modern mimarlık ürünlerinin sahip olduğu sanatsal yenilik değeri, farklı teknoloji ve malzeme özellikleri ile değerleri söz konusu kriterleri belirlemektedir (N. Baturayoğlu, Y. Salman, kişisel iletişim).

DOCOMOMO Türkiye, ülkemizdeki modern mimarlık akımının sorunlarını ve potansiyelini gündemde tutmak için gerek mesleki gerek popüler çalışmalarını yürütmektedir. "Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları" adı altına 2004 ve 2005 yıllarında Ankara ve İzmir'de poster sunuşları yapılmıştır. Bu posterlerde İstanbul Mecidiyeköy'deki Likör Fabrikası, Silahtarağa Elektrik Santrali, Eskişehir Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikaları, Balıkesir Muharrem Hasbi Un Fabrikası, Bünyan Hidroelektrik Santrali, Adana Belediyesi Mezbahası, Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayi Tesisleri katılımcılara sunulmuştur. 2006 yılında toplanacak olan DOCOMOMO konferansına da Türkiye ev sahipliği yapacaktır.

2.2.2.1.2 TICCIH'in Faaliyetleri (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage): "Uluslararası Endüstriyel Mirası Koruma Komitesi" olarak tanımlanan TICCIH, endüstriyel miras kavramı içerisinde faaliyet gösteren, 1973 yılında örgütlenmiş uluslararası bir organizasyondur. Amacı endüstriyel mirasın korunması, muhafaza edilmesi, çalışmalar yapılması ve açıklanmasıdır. Ayrıca, uluslararası bu organizasyon endüstriyel mirasın korunmasını, üzerinde araştırma yapılmasını, endüstriyel mirasın belgelenmesini ve bunların çeşitli ortamlarda sunulmasını teşvik etmektedir.

2003 yılına kadar organizasyon niteliği taşıyan TICCIH'in Rusya'da yapılan konferansında tüzüğü açıklanmış ve örgüt kurumsal nitelik kazanmıştır. Bu kurum UNESCO'ya bağlı ICOMOS (International Council On Monuments and Sites)'a endüstriyel miras alanında özel danışmanlık yapmaktadır. TICCIH üyeleri dünyanın her ülkesinden tarihçiler, korumacılar, müze kuratörleri, araştırmacılar, öğrenciler, öğretmenler, miras uzmanları ve endüstri tarihi veya endüstiyel çevre ile ilgilenenlerden oluşmaktadır (www.ticcih.org, b.t.).

TICCIH'in çeşitli konu başlıklarına göre oluşmuş bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümlerin amacı, TICCIH üyelerinin buluşmasını, iletişim kurmasını, işbirliği yapmasını, kendi temaları çevresindeki çalışmaların desteklenmesini ve TICCIH aktivitelerinin geliştirilmesini sağlamaktır. Bölüm üyeliği her TICCIH üyesine açıktır. Her bölüm kendi ihtiyaçları doğrultusunda ve TICCIH konferanslarında bir araya gelmektedir. Mevcut organizasyon şeması içerisinde maden kömürü, iletişim, madencilik ve tekstil ana başlıklarında dört bölüm bulunmaktadır. Bununla birlikte yeni bölümlerin kurulması beklenmektedir.

Daha çok gönüllülerden oluşan komite, dünyanın birçok yerinde üye kitlesine sahiptir, ancak bu üyelerin kendi ülkelerinde ulusal envanterlerini hazırlama vb. amaçlarla bir araya getirilmesi hedeflenmemiştir. TICCIH varlığı bir çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de temsilci boyutundadır.

Şekil 2.5 Yunanistan'da TICCIH tarafından değerlendirilen liman tesisi (TICCIH Bülteni, 2004 www. mnactec.com)

Şekil 2.6 Manhattan'da TICCIH tarafından değerlendirilen viyadük (TICCIH Bülteni, 2004 www. mnactec.com)

Şekil 2.7 İspanya'da TICCIH tarafından değerlendirilen demiryolu tesisi (TICCIH Bülteni, 2004 www. mnactec.com)

2.2.3 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma Sorunları

Kültürel mirasın korunması ve yeniden değerlendirilmesindeki ilkeler, her miras yapısı için farklı koruma yöntemi geliştirilmesini gerektirse de, genel anlamda endüstriyel miras için de geçerlidir. Korunacak endüstri yapısı, taşıdığı tarihsel, kültürel ve mimari değerlere göre tespit edilmektedir.

Endüstri mirası yapılarının koruma sorunları, yeniden değerlendirme yöntemini biçimlendirmektedir. Tarihi endüstri yapılarının, miras olarak görülmemesi ve bu mirasa özgü yaklaşımlar geliştirilmemesi ciddi korunma sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada genel olarak kentsel ölçekte, mimari, peyzaja yönelik olmak üzere üç başlık altında korunma sorunları açıklanmaktadır.

2.2.3.1 Kentsel Ölçekteki Sorunlar

Endüstri mirası yapıları, kırsal alanda ve kent yerleşimlerinde olmak üzere iki farklı çevrede bulunmaktadır. İşlevlerini yitirinceye veya kapatılıncaya kadar çevre ile etkileşim halinde olan endüstri yapıları, sonrasında da miras niteliğinde bu etkileşimi sürdürmektedir. Bu etkileşim bağlamında endüstri mirasına yönelik koruma sorunları sıralanmaktadır:

- Kent merkezindeki endüstri mirası yapıları geniş alana yayılan peyzajlarıyla çok değerlidir. Bu endüstri komplekslerinin peyzajları, **rant potansiyeli** yüksek araziler olarak nitelendirilmektedir. Kentin gelişmesi ve arsa spekülasyonları endüstri mirası yapıları üzerinde baskı oluşturmaktadır.

- Kentlerdeki endüstriyel miras yapılarının bulunduğu endüstri bölgeleri, terk edilince **sosyal çöküntü alanı** haline gelmektedir. Miras yapısının sosyal çöküntü alanında bulunması, koruma çabalarını engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Endüstri faaliyetlerinin neden olduğu **çevre kirliliği**, bakımsız ve niteliksiz yapılaşmanın sebep olduğu **görsel kirlilik** miras kapsamındaki yapıların korunmasını olumsuz etkilemektedir.

- Kent merkezinde sıkışıp kalan endüstri yapılarının korunmasında bir diğer sorun ise kentin de genel sorunu olan **araç trafiğinin yoğunluğu** ve otopark alanlarının kısıtlı olmasıdır. Endüstri mirası yapısının çevresindeki yoğun yapılaşma nedeniyle endüstri peyzajına dar sokaklardan ulaşılmaktadır. Miras yapısının bulunduğu bölgenin **altyapı eksiklikleri** koruma çabaları için sorun teşkil etmektedir.

- Kırsal alanda bulunan endüstri mirası yapılarının korunma sorunları kenttekinden daha azdır. Ancak kırsal alandaki yapıların korunmasında **ulaşım zorluğu** yeniden değerlendirme olanaklarını kısıtlamaktadır (Kıraç, 2001, s.246).

- Endüstri mirası yapılarının korunma sorunlarından biri de yeniden değerlendirme için **finansman sıkıntısı** yaşanması ve gerekli girişimin bulunmamasıdır.

- Endüstri mirası yapılarının korunmasında mülkiyet durumuna bağlı olarak farklı sorunlarla karşılaşılmaktadır. Endüstri kompleksi yapılarının parçalı mülkiyette bulunması korumada izlenecek bütüncül yaklaşımı da engellemektedir. Mülkiyet paylaşımı tartışmaları koruma çalışmalarını geciktirmektedir.

2.2.3.2 Endüstri Peyzajına Yönelik Sorunlar

Endüstri peyzajına yönelik koruma sorunlarını şu şekilde sıralanmaktadır:

- Endüstri komplekslerinin korunmasında üretim sürecinin şekillendirdiği endüstri peyzajının değerinin fark edilmemesi ve göz ardı edilmesi temel sorundur.

- Özgün mimari nitelikteki yapıların korunmasına öncelik verilip, yerleşimiyle üretim sürecinin şekillendirdiği peyzajın şemasını tamamlayan diğer yapılar, niteliksiz olarak belirlenmekte ve yıkılmaktadır.

- Peyzajın sınırları ve girişi değiştirilerek alan tanımlanamaz hale getirilmektedir.

- Endüstri yapısına ait peyzajdaki sosyolojik ve teknolojik izler silinmektedir. Endüstri kompleksini tanımlayan, yapılarının adlarının yazılı olduğu tabelalar, üretim sürecinde çalışanların dikkat etmesi gerekenlerin yazılı olduğu uyarı levhaları gibi öğeler kaldırılmaktadır.

- Peyzajın üretim araçlarına bağlı olarak düzenlenmiş olan topoğrafyası, geç dönem kullanımları için düzleştirilmektedir. Peyzaj içindeki kuyular kapatılmakta, ürün akışını sağlayan raylar kaldırılmakta, su kanalları doldurulmakta, zemin kaplamaları sökülmektedir.

- Endüstri peyzajında çalışanların dinlenme saatlerinde kullanması için tasarlanan parklar ve dinlenme alanları, kompleksin bir parçası olduğu unutularak, bakımsızlıktan yitirilmektedir.

2.2.3.3 Mimari Sorunlar

Endüstri mirasının mimari kapsamdaki korunma sorunları, işlevsel-mekansal, strüktürel sorunlar ve donanıma yönelik sorunlar olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

2.2.3.3.1 İşlevsel-Mekansal Sorunlar.

- Endüstri mirası yapılarının yok olma tehdidi altında kalmalarının en önemli nedeni terk edilmeleridir. Endüstri yapılarının terk edilmeleri de genelde verimlilik esasına dayanan işlevlerini yitirmelerinin sonucudur. Endüstri yapılarının özgün işlevleri, teknolojik ilerlemelere bağlı olarak gelişen yeni üretim tarzlarıyla eskimektedir. Örneğin doğalgaz ve elektrik kullanımının yaygınlaşmasıyla havagazı kullanımı azalmış, bunun sonucunda da havagazı üretimi yapan gazhaneler, havagazı fabrikaları işlevlerinin eskimesi nedeniyle kullanım dışı kalmışlardır. Maden ocakları da verimli olmaktan çıkınca kapatılmıştır. Gelişen yeni teknoloji paralelinde yenilenen işlevin mekansal gereksinimi yeni eklerle karşılanmaya çalışılmış, ancak sonuç değişmemiş; sürekli yenilenen işlevi karşısında endüstri yapısının mekan özellikleri yetersiz kalmış ve terk edilmiştir. Üretim tekniklerinin değişmesi, yeni teknolojilerin gelişmesi, hammadde elde etmesinin zorluğu gibi nedenlerin yanında işçi sosyal haklarının güçlenmesi ve Uzakdoğu ülkelerinden düşük maliyetli hammadde ve ürün temini gibi çeşitli sosyal ve ticari nedenlerle de erken endüstrileşen Avrupa ülkelerinde, endüstri yapıları işlevlerini yitirmiştir (Köksal, 2000, s.68). Endüstri yapıları, özgün işlevin eskimesi ve işlevini kaybetmesi nedenlerinin yanında, kentsel gelişim ve baskıları sonucunda da terk edilmektedirler. Özellikle kent merkezi yakınında konumlanmış endüstri yapıları üretim sürecinde çıkan duman ve artıkların çevre kirliliğine neden olmasıyla kentlinin tepkisini çekmiş ve kapatılmıştır.

- Endüstri mirası yapılarına mekansal özelliklerinin karşılayamadığı, yeni işlevler verilmektedir. Yeni işlevin gereksinimleri doğrultusunda yapılan müdahaleler sonucunda özgün mekansal nitelikler yitirilmektedir. Mekansal izler önemsenmemekte, iç mekan organizasyonu ve bütünlüğü eklenen bölücü elemanlarla bozulmaktadır.

- Endüstri yapılarının korunmasında yeni işlevin ön plana çıkarılması, tarihi öneminin vurgulanmaması kültürel etkileşim, aktarım ve sürdürülebilirlik açısından sorun oluşturmaktadır.

- Endüstri mirası yapılarına yönelik koruma sürecinde görsel bütünlük ve geleneksel estetik anlayışı doğrultusunda hareket edilmesi endüstri mirasına özgü önemli bir sorundur. Bu tür sorunlar bu miras yapıları üzerine yeterli bilginin olmaması, çalışma ve bilgilendirmenin yapılmamasından kaynaklanmaktadır.

- Endüstri mirası yapılarının mimarisinde özgünlük kavramı, karmaşık bir durum oluşturmaktadır. Çünkü, koruma amaçlı yeniden kullanımda, endüstri yapısına özgün işlevi sürecinde teknolojik gelişmelere bağlı olarak yapılan ekler ve mekansal müdahaleler, tarihi değerleri göz önünde bulundurulmadan özgün mimariyi elde etme kaygısıyla ayıklanmakta ve değişimin izleri silinmektedir.

2.2.3.3.2 Strüktürel Sorunlar. Endüstri mirası yapılarının strüktürel sorunları doğa koşulları ve insan eliyle yapılan bozulmalar, yapıyı oluşturan taşıyıcı sistemin ve malzemenin restorasyonunu yapacak yetkin uzmanın ve yeterli bilginin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Bu sorunlar şöyle sıralanmaktadır:

- Endüstri mirası yapılarının yukarıda belirtilen nedenlerle terk edilmeleri bakımsız kalmalarına, malzeme ve taşıyıcı sistemde bozulmalara neden olmaktadır. Atıl kalan endüstri yapılarında doğa koşulları etkisiyle bozulmalar meydana gelmektedir. Özellikle çelik strüktüre sahip endüstri yapılarında, bu tür bozulmalar iskeletin çökmesine neden olmaktadır.

- Geç dönem kullanımları sürecinde, mevcut taşıyıcı sistemin özgünlüğünü ve malzeme niteliğini bozucu müdahaleler ve ekler yapılmaktadır. İnsan eliyle yapılan bu tip bozulmalar yapının mimari değerini azaltmaktadır. Müdahalelerde yeni detay ve malzeme seçimi sorunlarını ortaya çıkabilmektedir (Altınoluk, 2000, s.7).

- Atıl kalan endüstri yapılarında insan kaynaklı "Vandalizm" olarak tabir edilen bozulmalar da gerçekleşmektedir.

- Endüstri yapılarında sıkça kullanılan malzemelerin diğer restore edilen yapılardaki malzemelerden farklı amaçlarla kullanılmış olması ve malzemede

karşılaşılan sorunların giderilmesi için yeterli bilgi ve tecrübenin olmaması bu mirasa özgü koruma sorunlarından biridir (Köksal, 2004, s.587-593).

2.2.3.3.3 Donanıma Yönelik Sorunlar. Endüstriyel üretimin gerçekleştiği mekanlar donanıma bağlı olarak biçimlenmektedir. Bu noktada endüstri donanımı gerek tarihi gerekse mimari açıdan, endüstri yapıları için ayrı bir önem taşımaktadır. Tarihi endüstri yapılarındaki bu donanımların koruma sorunları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Endüstri yapıları terk edilince ekonomik getirisi için üretim sürecinin parçası olan mekanik donanımlar satılmaktadır. Endüstri donanımının teknoloji tarihi açısından değerinin fark edildiği durumlarda ise obje, müzelerde sergilenmek için özgün mekanından koparılmaktadır.

- Endüstri donanımının sökülmediği durumlarda makineler malzeme bozulmaları nedeniyle yok olmaktadır. Düzenli bakım yapılması gereken bu donanımlarda, özellikle metal aksamda paslanma, çürüme gibi bozulmalar oluşmaktadır.

- Donanımdaki bozulmaları giderecek, bakım ve onarımı yapacak yeterli konservasyon uzmanı bulunmamaktadır.

2.2.4 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma ve Yeniden Değerlendirme Örnekleri

Endüstriyel mirasa yönelik koruma çabaları erken endüstrileşen Avrupa ülkelerinde gelişmiş ve yeniden değerlendirme örnekleri verilmiştir. İlk olarak teknolojik donanımların müzelerde sergilenmesiyle başlayan endüstri mirasının değerlendirilmesi günümüzde yapı ölçeğini aşmış bölgesel boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda endüstri mirasına yönelik yeniden değerlendirme çalışmaları Avrupa'daki ve ülkemizdeki örneklerle incelenmektedir.

2.2.4.1 Bölgesel Ölçekteki Örnekler

2.2.4.1.1 Avrupa'daki Örnekler. Erken endüstrileşen Avrupa ülkelerinde hızlı kentleşme sonucunda eski endüstri ve liman bölgeleri çöküntü alanları haline gelmiştir. Kentsel dönüşüm kapsamında bu alanlar büyük organizasyon ve yatırımlarla yenilenmiştir.

2.2.4.1.1.1 IBA Emscher Parkı. Almanya endüstrileşmeye erken başlamış bir ülke olarak zengin bir endüstriyel mirasa sahiptir. Bununla birlikte endüstri yapılarının en yoğun olarak korunduğu ve bölgesel çalışmaların özenle yapıldığı bir Avrupa ülkesidir. Bu çalışmalardan biri de Almanya'nın batısındaki Ruhr bölgesinde gerçekleştirilen IBA (Internationale Bauausstellung Park – Uluslararası Yapı Sergisi) Emscher Park uygulamasıdır.

Ruhr bölgesindeki zengin kömür ve maden ocakları, demir yolu bağlantıları, doğal su kaynakları, 19. yüzyılın ikinci yarısında endüstrileşme için uygun koşulları sağlamıştır. 20.yüzyılın başlarına doğru Almanya ve Avrupa'nın en büyük endüstri bölgesi haline gelmiştir.1970'lere kadar tam kapasite ile kullanılan fabrikalar, değişen üretim sistemleri, azalan doğal kaynaklar, ithal ürünlerin daha cazip gelmesi gibi nedenlerle kapatılmaya başlanmıştır. 1980'de Ruhr bölgesi boşaltılmış, geride sadece işlevini yitirmiş endüstri alanları ve fabrikalar kalmıştır (Korkmaz; Bilgin, 2000, sf.154).

IBA tarafından Ren nehrinin kollarının biri olan, bölgeden geçen Emscher'den adını alan park projesi 1989-1999 yılları arasında ele alınmıştır. Ana hedef, açık kanalizasyon olarak kullanılan Emscher nehrinin temizlenmesi, ekolojik özelliklerinin arttırılması ve yeşil alanların ve rekreasyon parklarının oluşturulması olarak belirlenmiştir. Proje için mimari proje yarışmaları düzenlenmiş ve bu yarışmalar sonucunda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yeşil alan ve orman düzenlemeleri, ekolojik çalışmalar, büyük endüstri komplekslerinin topraklarını düzenleme ve değerlendirme, peyzaj çalışmaları ve rekreasyon alanları yaratma,

- Küçük gemi ve motorla kanallar ve nehirler boyunca gezinti, nehir kenarında ise yürüyüş yolları düzenleme,

- 20. yüzyılın sonlarında işlevini yitirmiş ve terkedilmiş ağır endüstri ve kömür işletmelerinden oluşan endüstri alanlarını, teknik ve endüstri müzelerinden, kültürel merkezlere, eğlence ve dinlence yerlerine, kamu mekanlarından, eğitim yerlerine kadar çok çeşitli yeni işlevlerle bölgesel ölçekte hayata kazandırma,

- Yeni ve eski işçi konutlarıyla konut modernizasyonu yaratma,

- Bazı alanların halkın kullanıma açılması,

- Ulusal ve uluslararası mimari proje yarışmaları düzenleme,

- Kentsel ölçekte ve tek yapı ölçeğinde, endüstri atıklarının neden olduğu doğadaki başkalaşımla birlikte tüm alanın bir bütün olarak ele alınması ve tarihi, teknolojik, mimari sürekliliğin sağlanmasıdır. (Köksal, 2001).

1999'da Ruhr bölgesinde endüstri anıt ve sitlerinin restorasyon çalışmalarının ardından, tarihi ve teknolojik çalışmanın sunumu, endüstri yapılarının yakınına inşa edilen eğlence ve kültür merkezlerinin tanıtımı amacıyla turizm etkinlikleri ve turlar düzenlenmeye başlanmıştır. Farklı yaş gruplarına hitap eden gezi programları organize edilmiştir. Ruhr Bölgesindeki endüstri mirasını tanıtmak amacıyla "endüstri kültürü rotası" olarak adlandırılan (Route Industrie Kultur) çalışmalar yürütülmüştür. Bölgedeki yapıları tanıtan broşürlerin basılması, yapıları tanıtan panolar oluşturulması ve dolaşım esnasında ziyaretçiyi yönlendirecek işaretler konulması bu çalışmalar kapsamında gerçekleştirilmiştir. Böylece 19. yüzyılın en önemli endüstri alanının 20. yüzyılda işlevini yitirmesinin ardından yapılan çalışmalarla tarihi,

mimari, teknik süreklilik sağlanmış; endüstri kültürü rotası ile bölgenin yine bütünsellik içinde sürekliliğinin devam ettirilmesi hedeflenmiştir (Köksal, 2001). IBA Emscher Park'ı kapsamında yer alan kompleks ve yapı boyutunda bazı uygulamalar şunlardır:

2.2.4.1.1.1.1 IBA Emscher Parkı Endüstri Kompleksleri. Ruhr havzasında korunan endüstriyel miras kapsamındaki dört kompleks farklı yeniden değerlendirme yöntemleriyle ön plana çıkmıştır. Bu endüstri kompleksleri şunlardır:

Kuzey Duisburg Parkı (Landschaftspark Duisburg Nord): 1903 yılında işletmeye açılmış olan Thyssen firmasının Meiderich ve Homborn arasındaki maden, döküm ve yüksek fırın kompleksi 1985'te işlevini yitirmiş ve terk edilmiştir. Üç yüksek fırın ve yan yerleşimlerinden oluşan alan bölgenin en büyük endüstri kompleksidir. Ekonomik olmadığı için kapatılan bölge maden filizleri ve minerallerin işlenmesi nedeniyle toprağın büyük kısmı zehirli atıklarla kirletilmiştir.

Terk edildikten yedi yıl sonra tescillenen kompleks IBA uzmanları tarafından çok amaçlı kültürel kullanım için uygun bulunmuştur. Büyük bir alan kirletilmiş olsa da, alanda kendi fauna ve florasını geliştirmiş nadir yaşam kolonileri olduğu saptanmış ve mevcut koşullara karşı dayanıklılık kazanmış bu ekolojinin sürdürülmesi yönünde düzenlemelere girişilmiştir. En çok kirlenmenin gözlendiği yerlerde toprak kaldırılarak, eskiden maden filizi ve kömürün depolandığı büyük beton havuzlara konmuş, üzeri kille doldurularak örtülmüştür. Fabrika yapısı boyunca uzanan su kanalları ile açık depolama havuzları; çakıl taşları ve sazlık bitkilerle düzenlenmiştir. Kanallara suyu filtre eden ve oksijen açısından zenginleşmesini sağlayan sistem kurulmuştur. Böylece kirli su temizlenmiş ve endüstri doğası açığa çıkarılmıştır. Alanda yürüyüş ve bisiklet yolları düzenlenmiştir. Yüksek fırınlar olduğu gibi korunmuştur. Makineler ve teknik donanım yerlerinde korunmuş ve fabrika yapılarına konser salonu, restoran, toplantı alanı, gaz deposuna dalış kulübü ve dağcılık kulübü gibi işlevler verilmiştir. Su dolu tünel ağları dalgıçların, maden filizi depolarının yüksek, kararmış beton duvarları tırmanma çalışmaları için meraklılarının ilgi odağı haline gelmiştir (Ökem, 2000, s.16-17). Geceleri de özel

olarak tasarlanan sistemiyle tüm alan, yapılar, bacalar lazer efektleri ve ışık oyunlarıyla aydınlatılmıştır (Köksal, 2001). Böylece atıl kalmış mekanlar günlük hayata kazandırılmıştır.

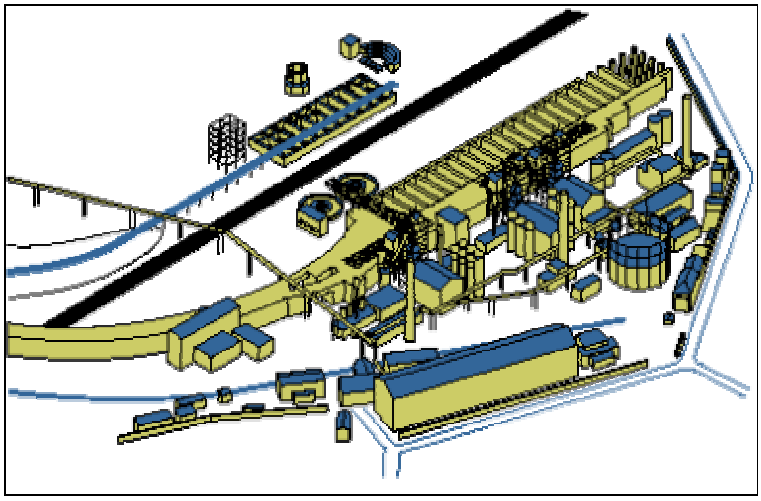

Şekil 2.8 Kuzey Duisburg Parkı (www.route-industrieekultur.de/)

Şekil 2.9 Kuzey Duisburg Parkı (www.route-industrieekultur.de/)

Essen'deki Zollverein Kömür İşletmesi (Essen Zeche Zollverein): Essen'deki kömür işletmesi 1928-1932 yılında inşa edilmiştir.1986 yılında boşaltılan kömür ocağı Essen'in son kömür işletmesidir.Terk edilince yıkıma bırakılan tesis yerel halkın ve yerel gazetelerin çabalarıyla kurtulmuştur. Alman Hükümeti ve Avrupa

Topluluğu tarafından desteklenen koruma ve yeniden değerlendirme projesi sonucunda tesis, endüstri müzesi, endüstri kültürü rotasının tanıtım bürosu, sergi alanı, bürolar, toplantı odaları, çok amaçlı salonlar, tasarım okulu ve sergi yeri gibi karma işlevlerle yeniden kullanılmaya başlanmıştır (www.route-industrieekultur.de/, b.t.).

IBA'nın koruma açısından en başarılı endüstri müzesi sayılan kömür işletmesinde, 1986'daki terk edildiği haldeki gibi yerdeki kömür tozundan, donanımına, işçi çalışma yerlerinden üretim tekniğine kadar her şey "in situ" korunmuştur (Arguner, 2000, s.73). Kömür işletmesi ile ilgili her türlü teknik ve sosyolojik bilgi alınabilmektedir. Günün belirli saatlerinde rehber eşliğinde tanıtılan yapı mimar Norman Foster ve ekibi tarafından çelik, cam, brüt beton gibi hafif ve modern malzeme kullanılmış ve böylece donanımın rengi ve dokusuyla zıtlık yaratması sağlanmıştır. Asansör, ek kat ve büro kısmı gibi eklerle orijinal yapıya müdahaleler artmıştır (Köksal, 2001). Peyzajdaki diğer yapılar sergi alanı, tasarım merkezi, bürolar, eğitim birimleri, toplantı merkezleri, çok amaçlı salon olarak kullanılmaktadır (Arguner, 2000, s.73).

Kömür işletmesinin eski kok kömürü kazanları ve depoları ile transmisyon köprüleri ve 100 m yüksekliğindeki 6 bacasının olduğu kısımda 1999 yılında "Güneş – Ay ve Yıldızlar" isimli enerji kültürü ve doğasının anlatıldığı bir sergi düzenlenmiştir. Kendi fiziki yapısını bir endüstri anıtı olarak sergilemenin yanında çağdaş tasarım ürünlerinin sergilendiği bir sergi alanı olarak da kullanılmakta olan kompleks 2000 yılında UNESCO Dünya Kültür Anıtları listesine girmiştir (Korkmaz; Bilgin, 2000, s.157).

9 RADİKAL İKİ 16 Mart 2003 Pazar

Türkler'e de yer var

Üçüncü kuşak Almanyalı Türkler, "dünya mirası" Zollverein madeninde kültürleriyle yer alacak

SEDAT ŞAHMAY

Madenin kalbi, kömür yıkama tesisi... Yeraltından gelen kömür ayrıştırılıyor, işleniyor, son olarak da tren vagonlarına yükleniyor. Etraf karanlık. Lambaların cılız ışıkları, sadece görülmesi gereken yerlerin üzerinde... Gün ışığı ise, ham kömürü taşıyan bantların binaya girdiği en üst kattaki delikten içeri sızıyor ama kapkara kazanların, vagonların, duvarların arasında hemen eriyip bitiveriyor. O delikten dışarı bakıyoruz, dümdüz bir tren yolu gibi duran bantların geldiği yeri görmeye çalışıyoruz, ama görünmüyor. Yerel bir TV kanalında kameramanlık yapan üçüncü kuşak Almanyalı Türk farkında olmadan mırıldanıyor: **"Vay canına, demek dedelerimizin çalıştığı yer burası".**

Kimlik değişimi

Alman ağır sanayinin merkezi Ruhr bölgesindeki Essen kentinde bulunan Zollverein kömür madeni, 1960'lı yılların başında Almanya'ya işçi olarak giden Türklerin kalabalık bir kadroyla çalıştığı yerlerden biri. 1845 yılında ilk kömürün çıkarıldığı maden 1993 yılına kadar çalışmış, verimli olmaktan çıkınca kapatılmış. Şimdi sekiz numaralı kuyunun bulunduğu yerde, 2001 yılının Mayıs ayında başlayan hummalı bir çalışma var. Olduğu gibi korunan maden, kültür merkezi haline getiriliyor. Madenin bir bölümü müze haline dönüştürülmüş bile. Proje tamamlandığında Ruhr bölgesinin çehresi ve kimliği değişecek, Alman hükümeti ülkenin kalkınmasında önemli yeri olan bölgede yeni iş sahaları açarak madenin kapanmasının diyetini ödeyecek.

Projede Türkler unutulmamış. Türkiye Araştırmalar Merkezi Direktörü Prof. Dr. Faruk Şen, bunu şöyle açıklıyor: **"Ruhr bölgesinde yaşayan 5 milyon 400 bin kişinin yüzde 10.3'ü yabancı uyruklu. Yabancıların yüzde 46.2'si ise Türk. Essen'de yaşayan her ailede en az bir madenci var. Çıkarılan kömürde ve Alman sanayine sağlanan katkıda Türklerin de alınteri**

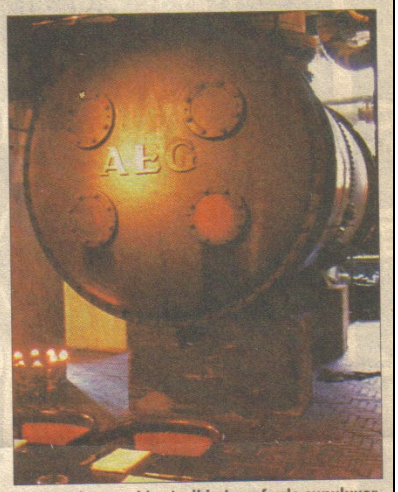

Lokantada yemekler tarihi atmosferde sunuluyor.

bulunuyor. Proje yöneticileri bunu unutmadı ve Türklere de yer ayırdı. Sembolik olarak bir euro karşılığında kendilerine ayrılan yeri alacaklar, burada kültürlerini yaşatıp temsil edecekler. Şimdiden birkaç dernek başvuruda bulundu".

Endüstri abidesi

2001 yılında UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Örgütü) tarafından **"dünya mirası"** olarak kabul edilen Zollverein madenindeki çalışmalar, Alman hükümeti ve AB ortak finansmanı ile yürütülüyor. Proje yöneticileri, çalışmalar bittiğinde Zollverein'in **"endüstri abidesi"** olarak dünyadaki ilk adres olacağını söylüyor.

Bir buçuk asıra yakın zaman kazma sesleri, makine gürültüleri, lokomotif homurtuları yükselen toz duman içindeki madende bundan sonra konserler verilecek, sergiler açılacak, gösteriler yapılacak, konferanslar verilecek, kongreler düzenlenecek, dizayn okulu açılacak, araştırma merkezi kurulacak. Sekiz numaralı kuyudaki tesisler, çalışma yapılan bir ve iki numaralı kuyulardaki binalara hava köprüleri ve orijinal demiryoluyla bağlanacak. Madenin kuzeyine ve güneyine mimari yapıya uygun yapılacak iki bina ise işyeri olarak kiraya verilecek. Böylece bölge halkına yeni iş imkanları yaratılacak.

Zollverein'de açılan ilk işyeri, ana girişte bulunan Casino Zollverein. 400 kişilik lokantada, tarihi atmosferde dünya mutfağı sunuluyor. Burada isterseniz madencilerin yediği yemeklerden de tadabilirsiniz, çünkü orijinaline sadık kalınarak her gün pişiriliyor.

İnsan emeğine doğa da elinden gelen yardımı ya-

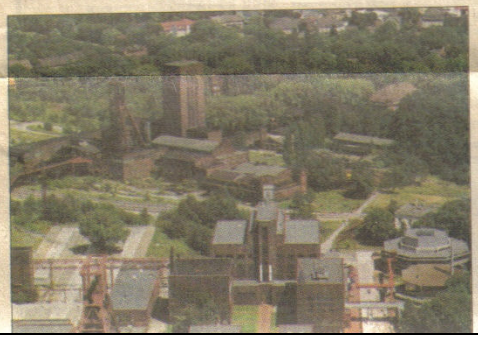

Şekil 2.10 Zollverein Kömür İşletmesi ile ilgili basında yer alan bir haber (Şahmay, Radikal İki 16 Mart 2003, s.9)

Şekil 2.11 -Essen Zeche Zollverein – Kömür İşletmesi (www.route-industrieekultur.de/)

Şekil 2.12 -Essen Zeche Zollverein – Kömür İşletmesi (www.route-industrieekultur.de/)

Şekil 2.13 -Essen Zeche Zollverein – Kömür İşletmesi (www.route-industrieekultur.de/)

Oberhausen Altenberg Çinko Fabrikası: 1852-1904 yılları arasında kurulmuş çinko fabrikası, 1979 ile 1993 seneleri arasında boş kalmıştır. Kompleks, çelik ve tuğlanın bir arada kullanıldığı endüstri mimarisinin en iyi erken dönem örnekleri arasında yer almaktadır. Çok çeşitli işlevle kompleksin yeniden kullanımına karar verilerek yapılar; endüstri müzesi, büro, sinema, tiyatro, konser salonu, işsiz büroları ve sergi alanları olarak değerlendirilmiştir. Yapıların endüstri müzesine dönüştürülmesi aşamasında farklı yapıların orijinal kullanımlarını kendi geçmişlerinin yanı sıra endüstriyel gelişim ve kültürel değişiminde öyküsünü anlatarak gerçekleştirilebilen, yaşayan müze yaratma kaygısı ön plana çıkmıştır (Arguner, 2000, s.73). Endüstri müzesinde donanım yerinde sergilenmekte ve halen işleyen makineler tanıtılmaktadır. Restorasyonda mimari tercihler ve malzeme seçiminde olumsuz yanlar bulunmaktaysa da genel olarak başarılı bir uygulama olarak kabul görmektedir (Köksal, 2001).

Şekil 2.14 Oberhausen Altenberg Çinko Fabrikası (www.route-industrieekultur.de/)

2.2.4.1.1.1.2 IBA Emscher Parkı Tek Yapıları

Mülheim an der Ruhr Wasserturm – Su Kulesi: Ruhr nehri kıyısındaki su kulesi 1892 yılında inşa edilmiştir. 1982'de boşaltılan yapı, 1992 yılında müze olarak yeniden değerlendirilmiştir. Su müzesine çevrilen yapıda su hakkında akla gelen her türlü bilgi verilmektedir. Modern müzecilik tekniklerinden faydalanılan müze 14 ara kata bölünmüştür. 30 multimedya istasyonundan atık su arıtmadan kirli suyun kullanımına yada içme suyunun hazırlanmasına kadar tüm bilgiler öğrenilebilmektedir. Yapının yanına eklenen asansör kulesi ile müzenin ara katlarına ulaşılmakta, daha sonra içten tekrar asansör yada merdivenle, veya dıştan sadece merdivenle 37 m yükseklikteki en üst noktaya ulaşılmaktadır (Köksal, 2001).

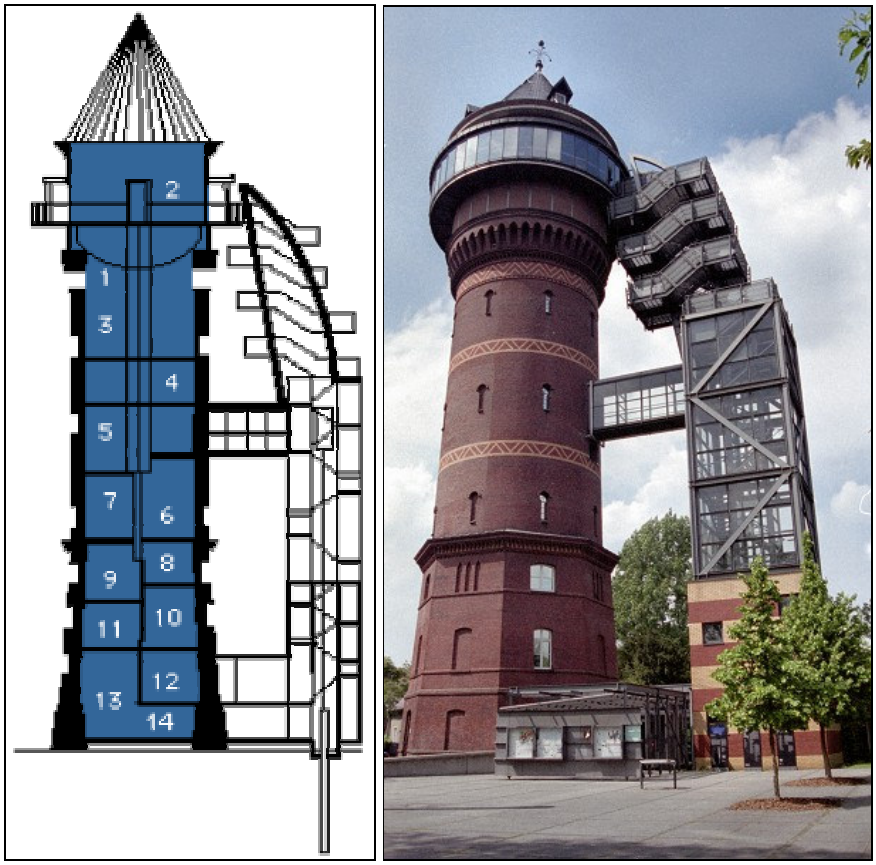

Şekil 2.15 Mülheim an der Ruhr Wasserturm – Su Kulesi (www.route-industrieekultur.de/)

Bochum – Jahrhunderthalle: 1902 yılında sergi yapısı olarak inşa edilen yapı 158 m uzunluğunda, 34 m eninde ve 21 m yüksekliğindedir ve hemen yanı başında 70 m yüksekliğinde kulesi mevcuttur. Sergileme işlevinin ardından bir süre fabrika olarak kullanılan yapı, yeni işlevini yitirince boş kalmıştır. Bochum kentinin yakınında bulunan yapının, kentin kültürel gelişimine katkıda bulunması amacıyla çok amaçlı kültür merkezi olarak değerlendirilmesine karar verilmiştir. Yapı bölümlere ayrılmamış ve mekan bütünlüğü korunmuştur. Yapının büyük hacmi ısıtmada sorunlar yaşandığından yaz ve bahar mevsiminde kullanılmaktadır (www.route-industrieekultur.de/, b.t.).

Şekil 2.16 Bochum – Jahrhunderthalle (www.route-industrieekultur.de/)

Oberhausen Gaz Deposu: 1929'da tamamlanan, 68 m genişliğinde, 117 m yüksekliğinde ve yıldız formlu çatı konstrüksiyonu olan yapı, 1988'de işlevini yitirmiş ve boşaltılmıştır. Kompleksten ayakta kalan tek yapı olan gaz deposu içinde kamuoyu oluşturulmuş ve yeniden işlevlendirilmesi için para toplanmıştır. IBA ve kent yönetimi tarafından yapının kültürel amaçlı kullanımı uygun bulunmuştur. Sergi alanı olarak kullanılacak yapıda, sergilerin her yıl değişmesi ve ısıtma sorunu nedeniyle yaz aylarında gezilmesi planlanmıştır. Kış aylarında ise yeni eklenen dış merdivenle gaz deposunun en yüksek noktası olan 117 m'den Ruhr manzarasının izlenebilmesi sağlanmıştır (Köksal, 2001).

Jürg Steiner tarafından restorasyonu yapılan yapının içindeki 24 radial ana taşıyıcı tarafından taşınan ve gaz üstünde yüzen 1200 tonluk hareketli çelik plaka, zeminden 4 m yükseklikte sabitlenmiştir. Böylece altta video gösterisi, özel ışıklandırmalı heykel sunumu için karanlık bir giriş mekanı elde edilmiştir. Sabitleştirilen plaka üstüne 100 kişilik podyum ve bir sahne yapılmıştır. Bu düzleme yerleştirilen şeffaf asansörle de yapının içerden de en üst katına erişilebilmektedir (www.route-industrieekultur.de/, b.t.).

Şekil 2.17 Oberhausen Gaz Deposu(www.route-industrieekultur.de/)

Bochum Bergbau Museum – Maden Müzesi: Almanya'nın ilk teknik müzesi olma özelliği taşıyan maden işletmesi 1928'de açılmış ve 1970'lerde müze işlevini almıştır. Maden çıkarma tekniklerinin ve ocağının yerinde sunulduğu müzenin asansörü ile maden çıkarma sisteminin en üst noktasına kadar çıkılabilmekte ve Ruhr havzası manzarası izlenebilmektedir. Böylece yapının yerin metrelerce altındaki noktasından en üst noktasına kadar her bölümü ziyaretçiler tarafından görülebilmektedir. Arşivi ve kütüphanesi bulunan yapı, 1975 yılında TICCIH'in ikinci toplantısına ev sahipliği yapmıştır (Köksal, 2001).

2.2.4.1.1.2 Londra'nın Eski Liman Alanları. Docklands Londra'nın 'Docklands' olarak anılan eski liman alanları döneminin en büyük kentsel yenileme projesini oluşturmaktadır. İngiltere'nin son 20 yıldır en yoğun inşaat faaliyetlerinin sürdüğü bölgede altyapı, konut, ofis, hafif endüstri, spor ve diğer toplu kullanım yapıları bulunmaktadır. Thames nehrinin güney kıyısında 13 km boyunca uzanan alan üç yerel belediyenin sınırları içindedir. Docklands'ın fiziksel çevre olarak görünümü yüzyıllar boyu işlevsel özellikleri ile var olan bir çevrenin, 1970'lerden beri geçirdiği ekonomik, politik ve sosyal değişimlerinin sonucunda oluşmuştur. Bölgede 17. ve 18. yüzyıllarda Londra'nın liman kenti olarak gelişmesiyle işlevsel gereksinimleri doğrultusunda oluşturulmuş havuzlar ve istinat duvarları, rıhtım boyunca uzanan kolonadlı depo yapıları bulunmaktadır (Basatemür, 2001).

Liman faaliyetleri Dünya Savaşları sırasında duraksamış olsa da tarih boyunca artmaya devam etmiştir. Yük taşımacılığında yeni yöntemlerin gelişmesi, diğer liman kentlerinin bu yöntemler için daha uygun olması 1967 yılından itibaren 15 yıllık bir program çerçevesinde dokların şehir dışına kaydırılması ve boşaltılması sağlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda liman ve gemi endüstrisiyle kente uzun yıllar hizmet eden eski yerleşim bölgesi, Docklands işlevini kaybetmiştir. Limana bağımlı fabrikalar, imalathaneler, tamirhaneler, depolar ve tersaneler gibi iş yerlerinin kapanmasıyla da bölge terkedilmiştir (Kızılelma, 2003, s.18).

Şekil 2.18 Londra rıhtımı 1966 (www.lddc.co.uk, b.t.)

Londra kent merkezinin mali merkez olarak gelişimini sürdürürken yeni ofis alanlarına gereksinim duyulması ve uluslararası kuruluşların, banka ve sigorta şirketlerinin yatırımlarına merkez olabilecek yer bulmakta güçlük çekmeleri Docklands üzerine dönüşüm senaryolarını gündeme getirmiştir (Kızılelma, 2003, s.18). Docklands'ın fiziksel çevresiyle birlikte ekonomik ve toplumsal yaşamını yenileme çalışmaları ilk olarak 1977'de hükümetçe düşünülmüş, ancak ilk adım yerel yönetimlerden beklenmiştir. Bölgenin %80'inin kamu mülkiyetinde olması uygulamaları kolaylaştıran bir etken olmuştur. İlk aşamada kamu yatırımları kanalizasyon ve su gibi altyapı çalışmalarına yönlendirilmiştir. Önemli ulaşım yatırımları da programlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır (Basatemür, 2001, s.148).

Docklands'ın Londra'nın finans merkezine ve Avrupa'ya yakınlığı nedeniyle özel sektör yatırımlarını çekmek için sahip olduğu potansiyeli değerlendirmek amacıyla 1981'de 'Kentsel Geliştirme Kurumu' kurulmuştur. 1998 yılına kadar kamu alanlarının sahibi olarak işlevini sürdüren kurum, stratejik plan yapma yetkisine sahip olmasa da amacı bölgeyi yatırımlar için cazip hale getirmektir. Bu amaçla bölgede girişim bölgeleri belirlenmiş, hafif raylı, tren yolu ve havalimanı gibi özel sektör için önemli şartlar hazırlanmış ve yatırımcı şirketlere vergi muafiyetleri tanınmıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda Amerikan banka şirketlerinin ilgisi çekilmiş ve o dönemde Avrupa'nın en yüksek yapısını içeren Canary Wharf projesi başlatılmıştır.1992'deki ekonomik olumsuzluklardan etkilenen bu girişimlerin hızı yavaşlamış ancak küçük bir Manhattan görümüne sahip olan bölgede faaliyetler durmamıştır (Basatemür, 2001).

Docklands Liman Bölgesi'nin yeni yatırımlarla ekonomik gelişiminin sağlanmasıyla tarihsel değerlerinin korunması için fırsatlar yaratılmıştır. Liman alanlarının yüzyıllar öncesine uzanan tarihi ve bu tarihi yapan insanların yaşamı, Docklands Müzesi'ndeki dökümanlar, gravürler ve fotoğraflarla yaşatılmaktadır (Basatemür, 2001).

Liman işlevini yitiren bölgenin bazı alanlarında düşük gelirli halk barınmaktadır. Yatırımlarla fiziksel çevredeki hızlı ve serbest yenilenme, sosyal çevrede karşılık bulamamıştır. Yoğun nüfusu kaldıramayan altyapı donatıları ve sürekli artan kira bedelleri yöre halkının tepkisini çekmiş ve protestolara yol açmıştır (Kızılelma, 2003, s.20). Yatırımcıların güvenli bir sosyal çevrede yapılaşmayı istemeleri, ilk olarak belediyelerin sosyal konut, sağlık hizmeti ve kalifiye eleman yetiştirme girişimlerine neden oluşturmuştur (Basatemür, 2001).

Docklands'daki planlama çalışmaları geleneksel kent planlamasıyla çelişki içinde, bütününde karmaşıklık, çeşitlilik ve parçalanmalara sahiptir. Docklands'ın LDDC (London Docklands Development Corporation – Kentsel geliştirme kurumu) sonrası çevre sorunlarının ve sosyal sorunlarının çözümü belediyelerin sorumluluğuna verilmiştir. Belediyelerin gelişme alanları için geliştirdikleri imar planları kamu alanlarını korumaya ve özel yapılaşmadan topluma yararlar elde etmeye çalıştığı için yatırımcıların çıkarlarıyla bazen çatışmıştır (Basatemür, 2001 s.151). Docklands'daki çalışmalar farklı kullanımların yoğunlaştığı alanlar üzerinden anlatılmaktadır:

London Bridge City: Docklands'ın en batısındaki London Bridge City'nin kentsel yenilenmesinin ilk aşaması 1988'de gerçekleştirilmiştir.Tren yolları ve nehir arasında kalan harap depo yapılarının bazıları tamir edilmiş, aralarına yenileri yapılmış ve kullanım çeşitliliği getirilmiştir. Thames nehrine dik konumdaki depoların cepheleri orijinal formlarında yeniden inşa edilmiş, aradaki liman girintisi doldurulup dükkanlar, ofisler, daireler yapılmıştır.Yaya yolu kıyı boyunca Tower Bridge'e kadar uzatılmıştır (Basatemür, 2001, s.151).

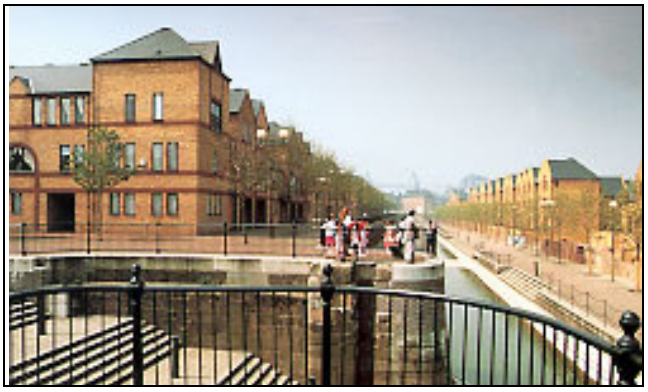

Şekil 2.19 Batı rıhtım kanalı (www.lddc.co.uk, b.t.)

Wapping: Bölgenin bu kesiminde yenileme girişimleri 1990'lı yıllarda başlamıştır. Fildişi depoları gibi yapılar konut, ofis ve alışveriş kullanımı için restore edilmiş, eski liman havuzunda bir marina kurulmuş, iş çevresi ve turizm için çekici bir yer haline getirilmiştir.Bu kesimdeki West Dock denen büyük bir liman havuzu kısmen doldurularak Amsterdam'ı anımsatan kanallar ve bunların kıyısında ön cepheleri kalkan duvarlı evler yapılmıştır.Yeni yapılan konut bloklarında kullanılan malzeme ve cephe elemanlarında eski liman yapılarına referans verilmiştir. Yeni apartmanlarda gemi formlarına çağrışım yapılmıştır. Bu bölgede nehir boyunca uzanan eski depo yapıları özel konutlar olarak restore edilmiştir. Bu yapılar nehrin hemen yanında konumlanmış oldukları için kıyı boyunca yürüyüş yolları oluşturulamamıştır. Ancak arka yoldan küçük yeşil aralık veya nehre uzanan iskeleler nehirle ilişkiyi sağlamaktadır (Basatemür, 2001, s.152-153).

Nehre paralel giden arka yollarda, depo yapılarının cephelerindeki vinçler ve eski dökme demir köprüler, dekoratif elemanlar olarak korunmuş hatta bazıları yeni yapılarda da kullanılmıştır.Eski kilise ve bahçesi veya modern beyaz bir yapı ile kent dokusunda çeşitlilik sağlanmıştır (Basatemür, 2001, s.152-153).

Butlers Wharf–Shad Thames: Bu bölgede eski tahıl depoları olan 17 adet ikinci dereceden tescilli yapının 1984'de otoparklı, yüzme havuzlu lüks daireler ve ofisler olarak restore edilmesi kentsel gelişme çalışmaları için ilk adımı oluşturmuştur. Bunun ardından bir konsorsiyum kurulmuş, bu konsorsiyum 4,5 hektarlık bir alanı satın almış ve alandaki diğer eski yapıları restore etmekle kalmamış; alan için dar sokakları, diğer yapıları ve ara mekanların nasıl yenileneceğini tarifleyen bir master plan geliştirmiştir. Çeşitli konut, iş ve rekreasyon alanlarından oluşan bölgenin bir bölümü de endüstriyel üretime ayrılmıştır. Baharat deposu olarak kullanılan yapılardan çok azı aynı işlevini sürdürmektedir. Koruma alanlarındaki planlama kısıtlamalarının kalkmış olmasının sağladığı esneklikle, eski yapılara kapılar açılmış, balkonlar eklenmiş ve istenmeyen yapılar yıkılmıştır. Shad Thames ve Lafone caddeleri yayalaştırılmış, mevcut sokaklar genişletilerek kent donatılarının yenilenmesi öngörülmüştür (Altın, 2003, s.67). Eski yapıların arasına modernizm etkisinde beyaz yapılar inşa edilmesi çevreye kendine özgü bir özellik katmıştır. Bu

bölgenin dokusundaki zenginlik sadece farklı yapılardan değil, aynı zamanda kullanım çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. İç içe girmiş eski ve yeni yapılarda pahalı apartman daireleri, üniversite yurtları, müzeler; ofisler, tasarım, grafik, sanat stüdyoları, restoran ve kafeler mevcuttur (Basatemür, 2001, s.154).

Bermodsey: Kıyıya yakın yenilenmiş yapıların oluşturduğu pahalı şeridin arkasında 1960'larda yapılmış sosyal konut blokları ile çevre farklılaşmaktadır.Koruma alanında olan 1928'de bahçe-şehir prensipleriyle yapılmış konutlar belediyenin çevre koruma çabaları ile genel olarak bakımlı hale getirilmiştir (Basatemür, 2001, s.156).

Şekil 2.20 Restorasyon öncesi Bermodsey(www.lddc.co.uk, b.t.)

Şekil 2.21 Restorasyon sonrası Bermodsey (www.lddc.co.uk, b.t.)

Şekil 2.22 Docklands hafif raylı sistem (www.lddc.co.uk, b.t.)

Isle of Dogs: Canary Wharf girişim bölgesinin bulunduğu bu kesim yoğunluk ve yüksekliğiyle göze çarpmaktadır.Diğer kesimlerden farklı olarak gelişen anıtsal ölçekte bir kentsel çevre amaçlanmıştır.Çevre tasarımında da meydan, bulvar gibi alanların pahalı, kalıcı malzemelerle döşenmesi, yeşillik ve su elemanlarıyla bezenmesi sağlanmıştır (Basatemür, 2001, s.157).

Şekil 2.23 1980'lerin ortasında Isle of Dogs (www.lddc.co.uk, b.t.)

Şekil 2.24 Isle of Dogs 1997 (www.lddc.co.uk, b.t.)

Şekil 2.25 Canary Wharf tahmini master planı 1987 (www.lddc.co.uk, b.t.)

Surrey Docks: Nehrin bir kıvrım yaparak tanımladığı bu alanda ilk olarak belediye, yeşil alanlar yaratmayı planlamıştır. Ancak LDDC kurumu, müteahhit ve yatırımcı firmaları çekmek amacıyla suya bakan konumlara özel konutlar yapımını düşünerek havuzların doldurulmasını durdurmuştur. LDDC'nin master planını yaptırdığı bu bölgede çoğu konut olan yapıların formal düzeninde, alan bir kent meydanı gibi ele alınmış, havuzun nehir girişinde ve bir havuzdan ötekine geçişlerde köşelerdeki bloklar daha yüksek yapılarak giriş izlenimi verilmeye çalışılmıştır. 700

metre uzunluğundaki ana havuzun güneyinde bir marina, kuzeyinde ise su üzerinde konut yerleşmesi tasarlanmıştır. Kıyı boyunca yürüyüş yollarının, Canary Wharf'a yakınlığından dolayı yoğun olarak pahalı konutların bulunduğu bölgenin bu kesimi banliyö görünümündedir (Basatemür, 2001, s.160).

Şekil 2.26 Surrey Docks 1981(www.lddc.co.uk, b.t.)

Royal Docks: Docklands bölgelerinin en büyüğü olan Royal Docks kapsamlı bir master planına sahiptir ve yol, tren, havalimanı gibi ulaşım projelerine büyük yatırım yapılmıştır. Beklenen girişimleri çekemediği düşünülen bölge için farklı projeler de geliştirilmiş ve buna bağlı olarak gelişmesinin hızlanması beklenmiştir. Tek mekanlı bir endüstri sergi salonu, üniversite kampüsü, Avrupalı büyük bir firmanın merkez binası, LDDC döneminde geliştirilen konut alanları gibi yapılaşma yatırımlarının Royal Docks'un farklı kesimlerinde gerçekleştirilmesi bütünlükten uzak bir plan şemasına neden olmuştur. Royal Docks'ta birinci kısmı tamamlanan "urban village" yerleşmesinde zamanının en ileri teknoloji örnekleri olan hidrolik vinçlerin bir kısmı yeni çevrenin sert peyzaj dokusu içinde endüstri anıtları olarak korunmaktadır. Thames Borrier Park projesi, 9 hektarlık bir endüstri alanında zemindeki zararlı maddeler temizlenerek gerçekleştirilmiştir. Parkın özelliği tasarlanma amacı sadece yeşil alan yaratmak değil, aynı zamanda çevresinde gelişen mahalleleri birbirine bağlamaktır. Park alanında 400 metrelik bir kıyı yürüyüş yolu, meydanlar renk ve kokulu bitkiler bahçesi gibi farklı peyzajlar yaratılmıştır (Basatemür, 2001, s.161).

Docklands çok büyük bir alana sahip olmasından dolayı bütünleşen bir planlanmış alan izlenimi edinmek oldukça zordur. Ancak tasarlanmışlığı yer yer gezilerek, farklı köşeler keşfedilerek anlaşılmaktadır. Tarihi yapılar ve mekanlar kadar son otuz yılın

mimarisinden örnekleri de barındırması bölgeye müze özelliği katmaktadır. Yenilemede sosyal yapının da sağlıklaştırılması için çalışmalar yürütülmüş ancak yeterli olmamıştır. Artan yaşam kalitesiyle maliyetlerinde artması yöre halkının bölgeden zoraki ayrılışına neden olmuştur. Belli koruma ilkelerinden ödün verilmesi; mimari ve tarihi değerin yerine ekonomik kaygılar doğrultusunda işlevin ön plana çıkarılması yenileme çalışmasının olumsuz yönlerinden biridir.

2.2.4.1.2 Türkiye'deki Örnekler. Ülkemizde endüstriyel mirasa yönelik bölgesel ölçekte somut bir koruma örneği yoktur. İstanbul'da Haliç çevresindeki birçok eski endüstri yapısının korunması için uygulamalar ve girişimlerde bulunulmaktadır, ancak bu çalışmalarda bölgesel nitelikte stratejiler geliştirilmemiştir.

2.2.4.2 Yapı Ölçeğindeki Örnekler

2.2.4.2.1 Avrupa'daki Örnekler

2.2.4.2.1.1 Viyana Simmering Gazometreleri

Viyana'nın merkezindeki St. Stephan Kathedrali ile havaalanı arasındaki tam orta noktada kentin gaz fabrikası bulunmaktadır. 290.000 m^2 lik geniş bir peyzaja yayılan fabrika kompleksi hepsi sıvanmış, tuğladan yapılmış birbirinin benzeri cephelere sahip çeşitli binalardan ve peyzajın tam ortasında her biri 90.000 m^3 hacimli dört dev gaz tankından oluşmaktadır (Wehdorn, 2001, s.141).

Viyana'da havagazı ilk olarak 1818'de sokak aydınlatmasında kullanılmıştır. 1892'de kurulmasına karar verilen fabrika 1896-1899 yılları arasında inşa edilmiştir. Gaz tankları altı aydan daha kısa bir sürede şaşırtıcı bir teknikle tamamlanmıştır. Örneğin, gazometrelerin üstünü örten demirden yapılmış çatı, gaz deposunun temelleri üstüne doğrudan yerleştirilmiş ve tuğla duvarlar inşa edilirken hidrolik vinçlerle devamlı olarak yükseltilmiştir (Wehdorn, 2001, s.141). Doğal gaz kullanımının yaygınlaşmasıyla havagazı verimliliğini yitirmiş, 1985-1896 yıllarında gazometreler kullanıma kapatılmıştır. Semt siluetine hakim bir eleman olarak

görülen gazometreler 1981 yılında kapatılmadan beş yıl önce tarihi ve kültürel önemleri nedeniyle koruma alınmıştır. Kapatılmasından sonra üç gazometrenin demir yapısı sökülmüştür.

Viyana gazometreleri: 30.000 m^3 su içeren, demir gaz deposunun gazı sıkıştırmak için batırıldığı beton su havuzu, sıradan gazometrelerde de bulunan tuğla duvarlarla tutturulmuş demir kuşaklar üzerinde yukarı aşağı hareket eden üç parçadan oluşan demir teleskop kabı ve yapıyı çevreleyen 1900'lerin başarında mühendislerin Viyana'yı demir bir yapı ile çirkinleştirmek istemediklerinden inşa edilmiş kubbeli bina olmak üzere üç öğeden oluşmaktadır (Wehdorn, 2001, s.142). Bu kubbeli binanın duvarları kırmızı tuğladan ve yatay bantlar halinde almaşık kireç taşından oluşmaktadır. Bu gazometreleri mimari açıdan diğerlerinden ayıran özellik başka çift cidarlı planlanmış havagazı deposunun olmamasıdır (Cimcoz, 2002, 124).

İşlevini sürdürürken tartışmalara neden olan gazometreler kapatıldıklarından sonra da nasıl değerlendirilecekleri konusuyla gündeme gelmiştir. İlk olarak 1989 yılında Viyana ve Budapeşte'de yapılması önerilen Dünya Sergisi için kullanılması planlanmıştır. Sonrasında kamu oylaması sonucunda sergi gerçekleştirilememiş, proje de iptal edilmiştir (Wehdorn, 2002, s.50). Gazometrelerden biri sanat, dans, müzik ve eğlence gibi farklı işlevler için kullanılmaya devam etmiştir. Ancak adı geçen kullanımlardan elde edilen gelirler yapıların korunması için yetersiz kalmıştır. Ayrıca bu tip kullanımlar eski bir endüstri bölgesine halkın gelmesi için yeterli çekim gücünü oluşturmamıştır.

Bu olumsuzlukların giderilmesi için 1990 yılların sonlarına doğru kapsamlı bir çalışmaya girişilmiştir. Öncelikle bölgeye ulaşımı çözümleme yoluna gidilmiştir. Gazometrelerin yakınında yeni bir metro istasyonu inşa edilmiş ve devlet otoyolu ara bir yolla bölgeye bağlanmıştır. Planlama önerisinde konut açığı gidermek, ekonomik ve sosyokültürel etkinliklere yer verilmesi öngörülmüştür. Sosyal etkinlik merkezi niteliği ile tüm kentlinin ilgisini çekmek hedeflenmiştir (Förster, b.t., s.21). İki aşamalı bir yarışma sonucunda yeniden canlandırma projesi farklı üç şirkete verilmiştir. Projede çoğunluğu sosyal konut programıyla desteklenen 602 konut, 250

birimli öğrenci yurdu, 47.000 m2 alanlık, büyük alışveriş merkezi, dükkanlar ve bürolardan oluşan ticari kullanımlar, oditoryum, çocuk bahçesi, sinema salonları ve bunlara hizmet veren park alanları yer almaktadır (Förster, b.t., s.22). Sinema ve alışveriş merkezinin bulunduğu çağdaş mimari ile inşa edilmiş yapı ikinci ve üçüncü gazometreye üst kotundan bağlanmıştır.

Alandaki her bir gazometrenin tasarımı farklı mimarlar tarafından ele alınmıştır. Gazometre A, iç mekan örgütlenmesinde, var olan dış kabuktan hareketle bölüntüler geometrik tarzda Jean Nouvel tarafından tasarlanmıştır. 18 adet ince kuleden oluşan konutların yanlarından içeriye ışık sızması, silindir çeperine serbestçe ulaşılabilmesi öngörülmüştür. Ancak tasarım pratik nedenlerden dolayı 9 çift kule şeklinde uygulanmıştır. Coop Himmelblau Gazometre B'yi tasarlarken yan tarafına öğrenci yurdunun bulunacağı kalkan şeklinde yeni bir yapı eklemiştir (Cimcoz, 2002, s.126). Manfred Wehdorn, Gazometre C'nin tasarımında iç ve dış görünüşte eskiye bağlı kalmayı hedeflemiştir. Yeni işlevlerin net düzeni, yüksek yaşam kalitesi ve yalın mimari dil ilkelerine bağlı kalınarak beş otopark katı, iki katlı alışveriş ve eğlence merkezi, üç ofis katı, altı konut katı inşa edilmiştir. Bina içinde bina konseptine dayandırılan tasarımda altı düşey parçaya bölünmüş yeni yapının bir parçası boş bırakılarak binanın tarihi dokusunun da algılanmasına olanak verilmiştir (Wehdorn, 2002, s.51). Wilhelm Holzbauer tarafından tasarlanan Gazometre D 15 kattan oluşmaktadır. Bina içinde konutlar ve alışveriş birimleri farklı kotlarda konumlanmıştır. Çekirdekten gelişen bir planlama yaklaşımıyla tasarlanan yapı da avlunun bir tarafını olduğu gibi korunan gazometre duvarı oluşturmaktadır. Eskiden çatıyı taşıyan çelik konstrüksiyonlar yeşillendirme amacıyla kullanılmıştır. Kubbeli çatı ise ahşap malzeme ile yenilenmiştir (Cimcoz, 2002, s.127).

Gazometrelerin yeniden değerlendirme çalışmaları çevresinin iyileştirilmesi açısından başarılı bulunmaktadır. Ulaşımın kolaylığı, yapıların konaklama dışında ekonomik ve sosyokültürel merkez olarak değerlendirilmesi çekim noktası haline gelmesini sağlamıştır. Ancak yapıların özgün kabuğuna yeni açıklıklar eklenmesi koruma açısından, tasarlanan mekanların işlevi karşılamakta yetersiz kalması mimari açıdan eleştirilmesine neden olmuştur.

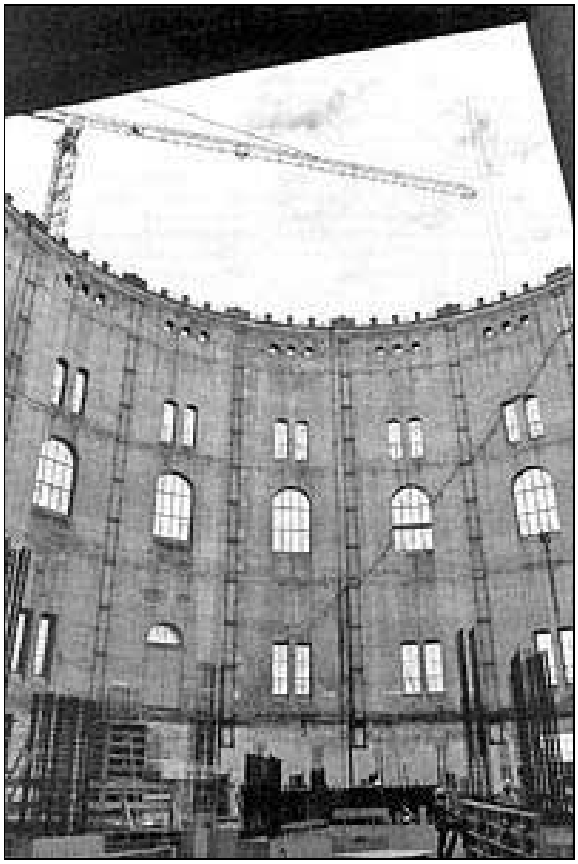

Şekil 2.27 Uygulama sürecinde gazometrenin iç görünümü (http://www.arcspace.com/architects/nouvel/gasometer2)

Şekil 2.28 Uygulama sonrası gazometreler ve yeni yapılar (http://www.arcspace.com/architects/nouvel/gasometer2)

2.2.4.2.1.2 Bankside Güç İstasyonu- Tate Modern Sanat Galerisi. Bankside Güç İstasyonu Londra'da Thames nehrinin güney kıyısında konumlanmaktadır. Elektrik üreten fabrika 1947 ve 1963 yıllarında iki aşamalı olarak inşa edilmiştir. 1981 yılında üretimi durdurulmuştur (Atagök, 2000, s.13).

Cephenin tuğla sıralarının dik kesen şerit biçimli açıklıkları olan bina, merkezindeki tribün holüne göre biçimlenen üç bölümlü plan şemasına sahiptir. Bina genişliğince uzanan tribün holü, 35 m yüksekliğinde 150 m uzunluğundadır. Baca 98m. yüksekliğindedir (Stratton, 2000, s.165).

Milenyum projeleri kapsamında ele alınan elektrik fabrika için 1996 yılı itibariyle çalışmalara başlanmıştır. İlk aşamada çevre halkına ve ziyaretçilerine bilgilendirme ve tanıtım yapılması amacıyla ziyaretçi merkezi niteliğinde bir ofis açılmıştır. Binanın yeniden değerlendirilmesi amacıyla düzenlenen yarışma sonucunda İsviçreli mimarlar Herzog ve de Meuron'un projesinin uygulanmasına karar verilmiştir. Mimarlar tasarımda en az müdahale ile mekana ve içindeki sanat eserlerinin de kendini göstermesine izin veren bir yaklaşım geliştirilmiştir (Altın, 2003, s.79). Plan şeması korunmuştur. Yeniden değerlendirmede müze işlevi yanında bilgilendirme merkezi, oditoryum, atölyeleri olan eğitim merkezi ve rekreatif kullanımlara yer verilmiştir (Stratton, 2000, s.165). Binanın çatısını çevreleyen cam kuşağın yerleştirilmesiyle üst kat galeriye doğal ışığın girmesi sağlanmış ve aydınlatma sorunu çözümlenmiştir (Atagök, 2000, s.13).

Şekil 2.29 Genel görünümü (www.tate.org.uk)

Şekil 2.30 İç mekan (Altın, 2003, s.82)

te'in yeni patronu Tod

natına yön veren önemli mekânlardan olan Tate Modern'in patronu Vice
daydı. Todoli 'Sanatın tek yönlü bir otoyol olmadığını göstermeye çalışıyo

LTUĞ

Vincente Todoli'ye göre, Tate'i yöneten kişi öncelikle sabit fikirine veda etmeli ve sanatı yerel ile küresel sorulara cevap verecek nitelikte işleyebilmeli.

Bunu yapmış olmasaydı, yaşanan radikal değişikliklerin önü kesilir ve girişim bir felakete dönüşebilirdi. Müze yönetim kurulundaki dokuz danışmanın sadece ikisinin devlet katından olması ilkesi benimsendi. Bu da, ihtiyaç duyulan bağımsızlığın harcı oldu.

Geçen mayıs ayında başına getirildiğiniz Tate Modern'in 'sihri'ni siz çözebildiniz mi?

Sanatta aslolan yapılar değil, o yapılarda neyin veya kimlerin emeğinin sergilendiğidir. Ama bu, sergilendikleri müzelerin ve mekânların önemine ket vurmaz. Böylesi bir işe kalkıştığınızda ba-

rincisi, standart fikirlere veda etmeyi bilmek. Ve sanatı, yerel ile küresel sorulara cevap verebilecek nitelikte işleyebilmek.

Bu, tıpkı iki çıkış kapısı olan bir yapıya benziyor...

İki kapı ve iki manzaraya sahip bir eve benziyor. Hatta ne kadar fazla kapı olursa o kadar iyidir! Tüm fikirlerin bir araya toplandığı, birbiri arasında salındığı bir yapıdan bahsediyoruz. Tabii bu 'yapı'nın özünde tartışmaların ve fikir meydanlarının olması elzem. Peki bunu nasıl başarmalı, nasıl üstesinden gelmeli? Öncelikle, karşımızdaki'lerin 'düşman'

gerekiyor. Biz ve onlar aynıyız. Bu minvalde Tate Modern binasına baktığımızda ise, iki şeyi bünyesinde taşıdığını görebiliriz. Anıtsal olanı ve hafızayı.

Yani, 'mekânın hafızası'nı...

Kesinlikle. Orası, bildiğiniz gibi bir elektrik santralıydı. Ardından içerisinde oluşan sergi mekânlarıyla derinliğini, yoğunluğunu katladı. Ama içinde bir yandan da, neredeyse 'piazza'vari (yerleşim meydanı) bir döngüsel, dinamik alan etkisi oluştu. Bina projesi çok başarılı olduğu kadar, alanında nadir örneklerden biri de verdi. Tate Modern'in yarat-

Şekil 2.31 Modern Tate hakkında basında yer alan bir haber (Altuğ , Radikal 2 Şubat 2003)

2.2.4.2.2 Türkiye'deki Örnekler. Ülkemizdeki örnekler Osmanlı döneminde başkent olmasında dolayı endüstriyel faaliyetlerin yoğunlaştığı İstanbul'da konumlanmıştır. Çalışmada özel kurum, yerel ve merkezi yönetim desteğiyle gerçekleştirilen uygulamalar incelenmektedir.

2.2.4.2.2.1 Lengerhane, Hasköy Tersanesi-Rahmi Koç Sanayi Müzesi. Rahmi Koç Müzesi İstanbul Beyoğlu ilçesinde Hasköy semtinde Haliç kıyıısndaki Lengerhane ve Hasköy Tersanesi yapılarından oluşmaktadır. 1994 yılında kullanılmaya başlanan Lengerhane yapısının sergileme alanlarının yetersiz kalmasıyla 2001 yılında Hasköy Tersanesi yapıları da restore edilerek kullanıma açılmıştır. Her iki endüstri kompleksine ait yeniden değerlendirme yaklaşımı ayrı ele alınmaktadır.

Lengerhane Yapısı: 12. yüzyıl Bizans temelleri üzerine Osmanlı döneminde Üçüncü Ahmet padişahlığında inşa edilen yapının dökümhane olarak hizmet verdiği bilinmektedir. Adını gemileri sabitlemek için denize atılan zincir ve çapaya verilen lengerin döküldüğü mekan olması nedeniyle almıştır. Üçüncü Selim dönemin onarım gören yapı, Cumhuriyet döneminde Tekel Cibali Tütün Fabrikası'nın deposu olarak kullanılmıştır. İkinci derece tescillenen yapı 1991 yılında Rahmi M. Koç Müzecilik ve Kültür Vakfı tarafından satın alınmıştır (Tanyeli, 1995, s.14).

Lengerhane kompleksi, yüksek taş duvarlarla çevrili 2100 m^2 lik peyzajda konumlanmış ana üretim yapısı-dökümhane, ahşap çatılı küçük bir taş yapı ve tanımladıkları avludan oluşmaktadır. Lengerhane yapısı kare plan şemasına sahiptir. Dört ayak üstünde taşınan ana kubbe, küçük kubbe aralarındaki tonozlarla örtülmüştür. Yığma sistemde inşa edilmiş yapıda ayaklar ve ara kemerler kesme taş; kubbeler, tonozlar, kaide ve pandantifler tuğla; beden duvarları ise bir sıra taş, iki sıra tuğla ile örülmüştür. İki katlı yapının özgün girişi yol kotunun altında kalmıştır. Zemin kata bir tünel ve merdivenle ulaşılmaktadır. Birinci katta ahşap döşemeli ara katlar galeri oluşturmaktadır (Ayanlar, 1992, s.82-83).

Lengerhane kompleksinin müze olarak yeniden değerlendirilmesinde restorasyon projesi Fahrettin Ayanlar'ın da içinde olduğu ekibe verilmiştir. Müze olarak yeniden işlevlendirilen yapıda sergileme alanlarının yetersizliği nedeniyle avluda zemin altına çağdaş malzemeler kullanılarak yeni sergileme mekanı inşa edilmiştir. Bu yeni mekan şeffaf galeri merdivenle Lengerhane yapısına bağlanmıştır. Avludaki hafriyat sırasında çöken yapı yerine de restoran kullanımında yeni bir yapı inşa edilmiştir.

Lengerhane yapısında özgününde ahşap malzemeli olan ara katlar çelik konstrüksiyonla yenilenmiştir.

Hasköy Tersanesi: Hasköy Tersanesi 1861 yılında Şirket'i Hayriye tarafından kendi vapurlarının bakım ve onarımını yapmak amacıyla kurulmuştur (Köksal, 2002, s.87). 1884 yılında tersaneye ağaç bir kızak getirilmiş ve teknik donanım yenilenmiştir. 1910 yılında elektrik enerjisi üretimde kullanılmaya başlanmış ve torna tezgahları, inşaat atölyesi ve marangozhane kurulmuştur. İlk arabalı ve yolcu vapurunun yapıldığı tersane Cumhuriyet döneminde 1996 yılına kadar işlevini sürdürmüştür (Ergin, 2001, s.136).

11.068 m^2 lik alanda kurulmuş, 14 yapıdan oluşan tersaneye Hasköy Caddesinden girilmektedir. Yapılar peyzajın çevresinde U oluşturacak şekilde konumlanmıştır. Peyzajın ortasındaki avluda tarihi kızağın ırgatı bulunmaktadır. Yapılar genelde tek katlı taş yığma sistemde inşa edilmiş yapılar ahşap asma makasların taşıdığı çatıyla örtülmüştür. Özgün işlev sürecinde yapılara ara katlar ilave edilmiştir (Ergin, 2001, s.136).

Lengerhane ile aynı ekip tarafında restore edilen komplekste özgün giriş korunmuş, bununla birlikte peyzajın batısına yeni bir giriş açılmıştır. Yapılara sonradan eklenen ara katlar kaldırılmış, iç mekanda asma makasların hissedilmesi için özgün ara katlar yarım kesilmiştir. Duvarlar raspalanarak taş ve tuğla dokusu açığa çıkarılmıştır. Haliç kıyısında bulunan sonradan inşa edilmiş betonarme üç katlı yapı yıkılmıştır (Ergin, 2001, s.136).

Endüstri müzesi olarak Türkiye için bir ilki teşkil etmesi açısından takdir gören Rahmi Koç Müzesi, içinde bulunduğu yapılara gereken değerin verilmemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Sergilenecek en önemli nesnenin yapıların kendilerinin olması gerçeği unutularak, ikinci sınıf tarihi eser olarak tescillenen yapının restorasyon çalışmaları sırasında bazı detaylar kaybedilerek göz ardı edilmiştir (Tanyeli, 1995, s.120). Endüstriyel üretim ve ürünlerin yanında, tesisin Hasköy Tersanesi kısmında Osmanlı İmparatorluğu'nun denizcilik serüveni, tersanenin

fonksiyonu ve gemi üretim teknikleri üzerinde çok durulmamaktadır. Lengerhane yapısında ise demirin nasıl dövüldüğü ve işlendiği, üretim tekniklerini yansıtan donanımları yerinde sergilenmemektedir. Müzenin, sergilenen nesneler ile yapılar arasındaki bağın güçlenmesi gibi benzer yöntemlerle geliştirilmesinin, hem yapıların canlılığını arttıracağı hem de kurumsal fonksiyonu güçlendireceği düşünülmektedir (Köksal, 2000, s.53).

Şekil 2.32 Haliç bölgesindeki konumu (http://www.rmk-museum.org.tr)

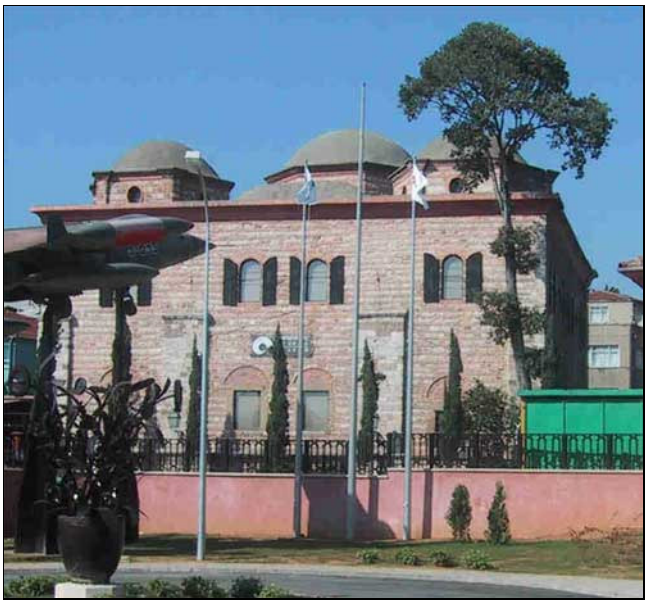

Şekil 2.33 Lengerhane yapısı (http://www.rmkmuseum.org.tr)

Şekil 2.34 Lengerhane iç mekanı (www.rmkmuseum.org.tr)

Şekil 2.35 Tersanenin eski durumu (www.rmkmuseum.org.tr)

2.2.4.2.2.2 Eyüp Sultan Feshane Binası- El Sanatları Çarşısı. Feshane binası İstanbul'un Eyüp ilçesinin Defterdar semtinde konumlanmaktadır. 1835 yılında orduya fes ve çuha üretmek amacıyla kurulmuştur. Önceleri fes örmekle yetinen imalathane, getirilen aba ve halı tezgahlarıyla dokumacılığa da başlamıştır. Çeviriçi güç olarak hayvanla dönen dolaplar yani organik enerji kullanılmıştır. 1843-51 yıllarında buhar gücü ve makineler kullanılmaya başlanmıştır. Fransa, İngiltere ve

Belçika'dan buhar makineleriyle, buhar gücüyle çalışan iplik ve apre makineleri getirilmiştir. Böylece imalathane dokuma fabrikasına dönüşmüştür (Toprak, 1988, s.11). Yapı 1866 yılında geçirdiği yangından sonra yenilenmiştir. 1894-1916 yılları arasında onarım görmüş ve genişletilmiştir. 1895 yılında bünyesine çırak yetiştirmek üzere eğitim birimi eklenmiştir. Osmanlı döneminde 1917 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Cumhuriyet'in ilanıyla devredildiği Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurduğu Feshane Mensucat TAŞ tarafından işletilmeye başlanmıştır. Üretimi süresince çevresininde gelişmesine katkısı olan Feshane 1937 yılında Sümerbank'a devredilmiştir. 1986 yılına kadar işlevin sürdüren fabrikanın kapatılmasıyla fabrikanın bir bölümü Haliç çevresinin düzenlenmesi sırasında yıkılmıştır (Atagök, 1992, s.74-77).

Feshane yapısı neo-klasik üslup elemanlarının sadeleştririlerek kullanıldığı bir mimari karaktere sahiptir. Cepheler tekrar eden kemerli pencereler kemerli profillerle birleştirilmiştir. Ana girişin çatı parapetinde kitabe bulunmaktadır. Ana mekan şed çatı ile örtülmüştür. Yapı Belçika'dan ithal edilen pik döküm kolon ve kirişlerle taşınmaktadır (Soğancı, 2001, s.153).

1988 yılında belediyeye koşullu olarak devredilen fabrikanın yeniden değerlendirilmesi için ilk girişim Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı döneminde gerçekleşmiştir. Mehmet Karaören ve İhsan Bilgin tarafından yürütülen proje çalışmalarında Feshane'nin kamu etkinlikleri, sergi ve kongreleri kapsayacak bir merkez olarak kullanımı öngörülmüştür. Ancak proje çeşitli nedenlerle gerçekleşmemiştir. Feshane için Nurettin Sözen'in belediye başkanlığı döneminde ikinci yeniden değerlendirme girişiminde bulunulmuştur. Mimar Gau Aulenti ve Reşit Soley tarafından hazırlanan projede müze kullanımında değerlendirilmesi ve 1992 yılındaki 3. İstanbul Bienali'ne hazırlanması hedeflenmiştir (Soley, 1992, s.78). Restorasyon çalışmasına başlanmış ancak sonraki yıllarda Haliç tarafı Cümle kapısı önünün sular altında kalmasıyla bitirilememiştir.

Feshane binası 1998 yılında Mehmet Ekiz ve ekibi tarafında restore edilmiştir. Sonuçlanan bu uygulamada tasarımı mekan özelliklerine göre fonksiyon arayışı

yönlendirmiştir. Halkında fikrini almak amacıyla anket çalışması yapılmış ve birinci sırada el sanatları çarşısı, ikinci sırada müze kullanımı yaygın fikir olarak tespit edilmiştir. Bunun sonucunda mekan, sergi, fuar, konser, müzayede, kongre ve çeşitli davetler gibi farklı işlevleri kapsayacak şekilde tasarlanmış, altyapı ve konfor donanımları bu farklı fonksiyonları işletebilecek kapasitede düşünülmüştür. Bu mekanda önceki restorasyonda kullanılan kavisli duvar, cümle kapısından girişte, çok amaçlı salon önünde bir fuaye ve koridor oluşturması ve binaya ferahlık vermesi itibariyle doğru bulunmuştur. Dolayısıyla bu duvar kullanılmış, ayrıca yoğun organizasyonlarda giriş ve çıkışları kolay algılanması amacıyla kapı üzerlerine yapılan taç ilavesiyle yenilenmiştir. Feshane'nin Haliç kıyısında yürüme yolları, seyir ve dinlenme bölümlerini, çocuk parkı vb. rekreatif alanları kapsayan bir çevre düzenlemesi yapılmıştır (Ekiz, 2001, s.135).

Feshane binasının 1986 yılında boşaltılmasından 1998 yılında tekrar restore edilmesine karar verilinceye kadar geçen sürede endüstri donanımı ve mimari kalitesi korunamamıştır. Yapıya uygun, etkin ve sürekli işlevin bulunamaması, bu nedenle defalarca projelendirilmesi ve son restorasyon çalışması yüksek miktarda bütçeye mal olmuştur. Anket sonuçlarından hareketle el sanatları çarşısı olarak dönüştürülen geniş açıklıklı iç mekan sadece semt halkı tarafından kullanılmıştır, beklenen ilgiyi görmemiştir. Bu mekan, eklenen bölme duvarlarla özgünlüğünü yitirmiş, geriye sadece Belçika yapımı sütunlar kalmıştır (Köksal, 2000, s.87-88).

Şekil 2.36Feshane'nin dış görünümü

Şekil 2.37 Feshane'nin anıtsal girişi

Şekil 2.38 Feshane iç mekandan görünüm

2.2.4.2.2.3 Topkapı Sarayı Eski Darphane Yapıları- İstanbul Müzesi. Darphane yapıları İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda konumlanmaktadır. Para basımının gerçekleştiği bu işletmenin geçmişine ait en eski belge 1546 yıllarına aittir. Osmanlı döneminde basit üretim araçlarıyla üretimin gerçekleştiği yapı 1715 yılında yangın geçirmiş, 1832-1833 yıllarında genişletilmiş, 1842-1843 yıllarında endüstrileşme girişimleriyle modernizasyonu yapılmıştır. İngiltere'den buhar makinesi ve yeni teknik donanımlar getirtilmiştir. Cumhuriyet döneminde kompleks 1935 yılında yangın geçirmiştir. 1967 yılında işletmenin yeni yapılan binaya

taşınmasıyla mevcut yapılar 1996 yılına kadar birkaçı dışında atıl bırakılmıştır (Tanyeli, 1996, s.92-95).

Darphane kompleksi 17.000 m^2 lik bir alanı kaplamaktadır. Yüksek duvarlarla çevrili alan farklı üç noktadan giriş sağlanmaktadır. Kompleksi oluşturan yapılar genelde Osmanlı döneminde ancak farklı yüzyıllarda inşa edildiklerinden strüktürel açıdan ve teknik donanımlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Kompleks yapılarında genelde kemerli strüktürler, barok etkisi gözlenmektedir (Soğancı, 2001, s.130).

Darphane yapılarının yeniden değerlendirilmesi 1996 yılında İstanbul'da düzenlenecek olan HABİTAT II hazırlıklarıyla gündeme getirilmiştir. 1995 yılında kompleks İstanbul Müzesi yapılması amacıyla Maliye Bakanlığı tarafından Tarih Vakfı'na kiralanmıştır. İlk adım HABİTAT II kapsamındaki "Dünya Kenti İstanbul" ve "Anadolu'da Konut ve Yerleşme" sergileri için yapılan restorasyon ve düzenleme çalışmalarıyla atılmıştır. Mayıs 1995 den Haziran 1996'ya kadar süren çalışmada, Darphane yapı kompleksini oluşturan 12 adet yapıdan 6 sı ele alınmıştır. Yapılardaki ilerlemiş bozulma ve henüz belirlenmemiş olan müze kurgusu karşısında, eldeki kısıtlı süre içinde kapsamlı bir restorasyon çalışması yapılamayacağından, sadece sergilerin düzenleneceği mekanların hazırlanması hedeflenmiştir (Kabaoğlu, 2001, s.137).

Kompleksin İstanbul Müzesi olarak restorasyonunda yapılan ilk müdahalelerden sonra 2001 yılında tamamlanmıştır. 2001 yılına kadar uygulama devam ederken kültürel etkinlikler sürdürülmüş, "Darphane 'den İstanbul Müzesine", "Üç Kuşak Cumhuriyet" gibi sergiler düzenlenmiştir. Yeniden değerlendirmede tüm mekanların kamu kullanımına açılması hedeflenmiştir. İstanbul'un toplumsal tarihine yoğunlaşacak arşiv ve kütüphane, bilimsel etkinliklerin, sempozyum, seminer, söyleşi ile kültürel üretim, sanatsal etkinliklerin yer alacağı kapalı ve açık mekanlar iletişim ve eğitim merkezi olarak işlendirilmesi düşünülmüştür (Birkan, 1996, s.88).

Bilimsel koruma-onarım ilkeleri çerçevesinde, yapıların zaman içindeki bozulmasını engelleyici önlemler alındıktan sonra, bunun ötesine giden biraz daha

radikal bir davranışla binanın kendisi bir sergi nesnesine dönüştürülmüştür. Gerek mekanın, gerekse mekan içindeki, üretim sürecinin tüm aşamalarının birbirleriyle ilişkili olacak hala algılanmasına fırsat veren makineler, raylar, şaftlar ve benzeri öğelerin, başka malzemelerin sergilenmesi sırasında yitirilmemesine çalışılmıştır (Kabaoğlu, 2001, s.137).

Darphane yapılarında para basılan günlerin izlerini özenle ortaya çıkartıp korumak için, birikmiş toz, kir ve moloz yığınlarını temizleme, geçen zamanın oluşturduğu tahribatı durdurma sağlamlaştırma işlemleri bir yandan yapıyı sergiler için hazırlarken, ışıklandırma ile birlikte özgün döşemeyi koruyan yükseltilmiş döşemede açılan delikler, cam döşeme kaplamaları, koruluklar ve benzer düzenlemeler, sergiden hiçbir şey kaybetmeden yapının da algılanmasını sağlamıştır. Yapı üzerindeki işlemlerle birlikte sergi malzemesinin düzenlenmesi de, malzemenin, içinde durduğu anıtsal yapıyla birlikte algılanacağı bilinci ve iki boyutlu grafik bir ifade ötesinde çok boyutlu mekansal bir tasarım ile yapılmıştır. (Köksal, 2002, s.87) Darphane kompleksinin restorasyon uygulaması sürecinde yapının çeşitli sergilere ev sahipliği yapması ve kültürel etkileşimin, tanıtımın sağlanması bir endüstri yapısının yeniden değerlendirilmesi açısından olumlu bir yaklaşımdır.

Şekil 2.39 Darphane'nin girişi (wwww.istanbulmuzesi.org)

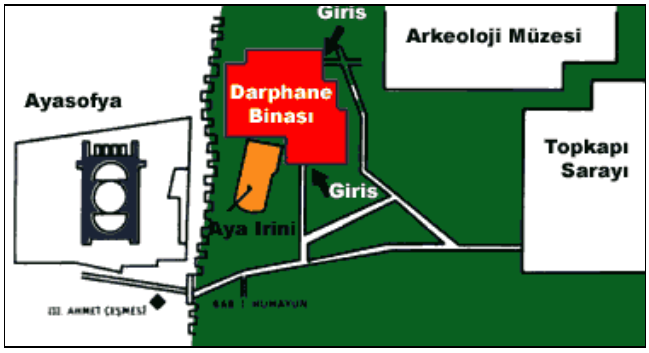

Şekil 2.40 Darphane yapısının konumu

Şekil 2.41 İç mekandan görünüm (wwww.istanbulmuzesi.org, b.t.)

Şekil 2.42 Darphane'den görünüm (wwww.istanbulmuzesi.org)

2.2.5 Endüstriyel Mirasa Yönelik Koruma ve Yeniden Değerlendirme Yaklaşımları

Tarihi ve kültürel değerlerin korunması toplumsal yaşamı nitelikli kılması açısından büyük önem taşımaktadır. Endüstri mirası geçmişteki ve günümüzdeki üretim sistemlerini, teknolojiyi, çalışma koşullarını, yapım sistemlerini karşılaştırmamızı sağlar. Baca, gazometre, kule, köprü gibi kent siluetinde yer alan teknik yapılarıyla görsel ve simgesel değerler oluşturur. Kentin ekonomik hayatına katkısıyla kent belleğinde yer alır. Bu unsurlar, endüstriyel mirasın korunmasını gerektiren kültürel nedenleri oluşturmaktadır.

Endüstriyel mirasın korunması, sadece tarihi endüstri yapısının fiziksel bozulmalarının onarımla giderilmesi olarak anlaşılmamalıdır. İşlevlerini kaybetmeleri sonucunda yok olma tehlikesi altına giren yapılar tehlike kaldırılıp oldukları gibi korunarak uzun süre ayakta kalamazlar; korumanın, mirasın toplumla etkileşimini gerektiren kültürel işlevini de yerine getirmezler. Bu nedenle korumanın sürdürülebilir olması için yeniden değerlendirme gerekir. Yeniden değerlendirme koruma süreciyle bütünlük içindedir. Ayrıca yeniden değerlendirme koruma sürecine kültürel yararının yanında ekonomik yarar da sağlamaktadır. Tarihi endüstri yapılarının koruma amacıyla yeniden işlevlendirilmesi yapı stoğunun değerlendirilmesini sağlar. Koruma sürecindeki yeniden değerlendirme, yeni bir yapı inşa etmekten enerji verimliliği açısından avantajlı iken, yoğun emek harcanan çalışmaları da gerektirmektedir (Altınoluk, 1998).

Endüstri mirasının korunmasına yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmektedir. Stratton ve Kıraç yeniden değerlendirme yöntemini endüstri yapısının konumu, risk durumu, korunmuşluk durumu ve mimari tipolojisine bağlı olarak sınıflandırmıştır. Bu çalışma kapsamında yeniden değerlendirme yaklaşımları korunma sorunlarına paralel olarak üç başlıkta incelenmiştir.

2.2.5.1 Kentsel Ölçekteki Yaklaşımlar

Endüstri mirası yapılarının çevresel korunma sorunları, özellikle kentte yer alanların yeniden değerlendirme potansiyelini doğrudan etkilemektedir. Bu miras yapılarının yeniden değerlendirilmesinin, bölgenin canlandırılması için kentsel dönüşümü tetikleyici etkisi yadsınamaz. Miras yapılarının çevresinin de yeniden ele alınması gerektiği uluslararası platformda 1964 yılında Venedik Tüzüğü'nün 14. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: "Kültür varlığının bulunduğu yer, bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınıp, yaşanır şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir." Endüstri mirasının korunmasına yönelik bölgesel ölçekteki örnekler üzerinden belirlenen genel saptamalar şunlardır:

- Endüstri mirası yapıları kültürel miras kapsamında ele alınarak sürdürülebilir koruma doğrultusunda yeniden değerlendirilmektedir.

- Endüstri mirasına yönelik korumada yasal düzenlemelerle girişimciler ve yatırımcılar teşvik edilmektedir. Miras yapılarının bulundukları bölge, Viyana Gazometreleri örneğinde olduğu gibi ulaşım sistemi vb. altyapı koşulları hazırlanarak yatırımlar için cazip hale getirilmektedir.

- Endüstri mirası yapısının özel mülkiyette olması gerekli finansmanın sağlanması ve yeniden değerlendirmenin ivedilikle uygulamaya geçmesi açısından avantajlıdır.

- Mevcut koruma sorunları ile birlikte endüstri mirası yapıları müze, sergi salonu, kültür merkezi gibi kentte yeni yapılaşması için arazi bulunamayan işlevlerle değerlendirme olanakları sunmaktadır. Endüstri mirası kentsel kullanımlar ile topluma tanıtılmaktadır.

- Tarihi endüstri yapısının koruma amaçlı yeniden değerlendirilmesi bulunduğu çevreye de ekonomik hareketlilik getirmektedir. Emscher Park uygulamasında görüldüğü üzere endüstri bölgesi turizme açılmaktadır.

Kentsel ve kırsal alandaki endüstri mirası yapılarına yönelik bulunduğu bölgenin özelliklerine ve sorunlarına bağlı olarak yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Endüstri mirası yapılarının yeniden değerlendirilmesinde bulundukları sosyal çöküntü alanının canlandırılması da göz önünde bulundurulmaktadır. Bu amaçla Docklands örneğinde olduğu gibi kentsel dönüşüm kapsamında planlama çalışmaları yapılmaktadır. Planlama çalışmalarında bütüncül bakış açısıyla belirlenen stratejiler doğrultusunda tarihi endüstri yapılarının potansiyeli değerlendirilmektedir. Çevre düzenlemeleri yapılmakta bölgenin gelişmesine yönelik kentsel donatılar tesis edilmektedir. Yakın geçmişe kadar endüstri bölgesi niteliğinde olan Haliç, endüstri mirasının korunarak kültürel amaçlarla yeniden değerlendirilmesiyle farklı bir nitelik kazanmıştır. Feshane Kültür Merkezi, Sütlüce Mezbahası Kültür Merkezi, Rahmi Koç Endüstri Müzesi hayata geçirilmiş yeniden değerlendirme projeleridir.

- Kırsal alandaki endüstri yapıları kenttekiler kadar olmasa da belli bir değerlendirme potansiyeline sahiptir. Kırsal alandaki endüstri mirası örnekleri genelde geleneksel tarzda üretim yapan yapılardır. Bu yapıların kendilerini sergilemeleri ve ayakta durmalarının sağlanması çoğunlukla yeterli olmaktadır (Tanyeli, 2000, s.51). Kırsal alandaki endüstri yapıları küçük işletme ve makine donatısını koruyorsa anıt ve müze olarak korunmaktadır.

- Endüstri mirası yapısının turizm potansiyeli taşıyan yerleşimde bulunması yeniden değerlendirme yöntemini etkilemektedir. Özellikle Kuzey Ege kıyı şeridindeki Burhaniye ve Ayvalık gibi yerleşimlerde sık rastlanan zeytinyağı işletmelerinin farklı amaçlarla kullanıldıkları gözlenmektedir. Burhaniye'de zeytinyağı fabrikası makine donanımı ile birlikte aynen korunarak zeytinyağı fabrikası müzesine dönüştürülmüş ve kültürel yararlarının yanında turizm simgesi olarak değerlendirilmektedir (www.oren.gen.tr, b.t.). Yeniden değerlendirilen bu endüstri yapıları kültürel amaçlı gezi turlarının uğrak noktaları haline gelmektedir. Söz konusu işlevlere karşılık veremeyen Çeşme Alaçatı'daki değirmenler gibi yapılar da simge niteliğinde anıt olarak korunmaktadır.

2.2.5.2 Endüstri Peyzajına Yönelik Yaklaşımlar

Endüstri peyzajı üretim sürecinin tanımlanması için yapılarıyla birlikte bütüncül koruma anlayışıyla ele alınmaktadır. Peyzajın geniş alanı özellikle kent içinde konumlanan komplekslerde kentsel kullanım açısından çeşitli olanaklar sunmaktadır. Endüstri peyzajı Emscher Park'ı uygulamalarında rekreatif kullanımlarla değerlendirilmektedir. Yüksek duvarlar tırmanma şeridi, su kanalları dalış tüneli olarak işlevlendirilmiştir. Geniş alana yayılan peyzaja sahip endüstri kompleksleri kültürel etkinlikler için geniş ve ferah mekanlar sunmaktadır. Bu bağlamda endüstri peyzajında kapsamlı çevre düzenlemeleri gerçekleştirilmektedir. Alan zehirli endüstri artıklarından temizlenmekte, bazı artıklar üretim sürecinin izi olarak korunmaktadır. Endüstri peyzajı, bulunduğu bölgeye özgü bitkilerle ve su öğeleriyle belirlenen temalar üzerinde yoğunlaşan park çalışmaları yapılarak; ışık oyunları, lazer gösterileri ve benzer görsel öğelerle çekim noktası haline getirilmektedir.

2.2.5.3 Mimari Yaklaşımlar

Endüstri mirası yapıları işlevsel-mekansal, strüktürel ve donanım özellikleriyle diğer miras yapılarından farklılaşarak yeniden değerlendirme yönteminin çeşitlenmesine olanak sağlamaktadır.

2.2.5.3.1 İşlevsel-Mekansal Yaklaşımlar. Endüstri mirası yapılarının tehdit altına girmesinin işlevsizlik nedeniyle olduğu unutulmadan, yapısal yaşatma ile birlikte kültürel değerlerin paylaşılması ve sürdürülebilir bir koruma için işlevsel yaşatmanın da sağlanması gerekmektedir. Uluslararası koruma platformunda da 1981 yılında Atina' da Birleşmiş Milletler Tüzüğü kapsamında eski eserleri uygun kullanım biçimleri bularak ayakta tutmak anıt korumacılığının en önemli görevlerinden biri olarak belirlenmiştir (Cimcoz, 2002, s.125).

Tarihsel süreçte çeşitlenen endüstri mirası yapıları günümüze de farklı mimarileri ile ulaşmıştır. Endüstri mirası yapılarının yeniden değerlendirilmeleri mekansal özellikleri açısından diğer miras yapılarından farklı olanaklar sunmaktadır. Bu

yapıların yeniden değerlendirme yöntemleri taşıyıcı sistemine, mekan boyutlarına, mekan akışına, endüstri peyzajına bağlı olarak değişmektedir. Endüstri yapılarının mekansal özelliklerine bağlı olarak yeni işlev yaklaşımları şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Yığma sistemde inşa edilen geleneksel tarzda üretim yapan endüstri mirası yapıları mimari özellikleriyle genelde anıt, müze gibi kültürel amaçlı kullanımlarda değerlendirilmektedir. İstanbul'daki Lengerhane, Hasköy Tersanesi, Darphane ve Tophane bu kapsamda yeniden değerlendirilmiş endüstri yapılarıdır. Bu yapılar özgün mekan organizasyonu kavuşturularak değerlendirilmiştir. Lengerhane yapısında müze işlevi için mevcut mekanlar yetersiz kaldığından avlu zeminin altında yeni bir galeri inşa edilmiş ve özgün doku bozulmamıştır.

- Sık taşıyıcı sisteme sahip çok katlı yapılar, bölücü duvarlara imkan vermelerinden dolayı genelde konut, ofis ve eğitim kullanımlarına olanak tanımaktadır (Köksal, 2000, s.70). Tekstil, un, bira fabrikaları bu tipteki doğal aydınlatma açısından elverişsiz olan endüstri yapılarıdır. Yurt dışındaki örneklerde kat yüksekliği az olan bu tip bir yapı, sigorta şirketince arşiv; Teksas'daki bira fabrikası yapısı ise belediye sanat müzesi olarak kullanılmaktadır (Stratton, 2000, s.34-35).

- 20. yüzyılın ilk on yılında inşa edilen betonarme iskelet sisteminde, daha çok cam kaplı cephelerden oluşan aydınlık fabrikalar kayıt altına alınarak korunmaktadır. Henry Ford'un seri üretimi geliştirdiği güçlendirilmiş üretim hattını barındıran bu tipteki Highland Park endüstri kompleksi 1908 yılından beri boş durmaktadır (Stratton, 2000, s.35).

- Endüstri mirası kapsamında çelik strüktürlü, geniş açıklıklı, aydınlık mekanlara sahip yapılar farklı kullanım olanakları sunmaktadır. Endüstri yapılarından enerji üreten kompleksler, yine endüstri mirası kapsamında ele alınan gar yapıları ve uçak hangarları genelde bu tip mekan özelliklerine sahiptir. Yurtdışında bu tipteki endüstri yapılarının fabrika satış mağazası, peyzajının endüstriyel alan veya tümüyle iş parkı olarak kullanıldığı örnekler mevcuttur. Gar komplekslerinin yeniden

kullanımları kentsel yaklaşımlara bağlı olarak çeşitlenmektedir. Ancak genel yaklaşım gar yapılarının sergileme kullanımında müze olarak değerlendirilmesidir. Uçak hangarları da atölyeleri ile birlikte havacılık müzesi olarak yeniden kullanılmaktadır. Enerji üreten endüstri yapıları da sergileme gibi kültürel kullanımlarla değerlendirilmektedir (Stratton, 2000, s.36-37). İngiltere'deki Bankside Güç İstasyonu Tate Modern olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Ülkemizde uygulama aşamasındaki Silahtarağa Elektrik Fabrikası Kültür Merkezi olarak kullanılacaktır.

- Tek katlı, şed çatılı endüstri yapıları, ahşaptan çelik konstrüksiyona geçilmesi ve kuzey ışığı kullanımının ve sonrasında tepeden aydınlatmalı çatıların gelişmesi açısından mimarideki değişimin kanıtı olarak analiz edilmektedir. Bu tipteki yapıların çok azı sadece kayıt altına alınırken çoğunluğu genelde yeniden kullanılmaktadır (Stratton, 2000, s.37). Bu tip yapılarda fabrika mimarisinin özelliği olan aksiyel planlama, kalıcı olmayan ara bölmeler için imkan vermektedir. Bu yapılar, tek katlı oluşunun sunduğu imkanlarla eğitim alanındaki kullanımlara uyum sağlamaktadır (Kıraç, 2001, s.250). İngiltere, Nothing Hill'deki Clement-Tablot fabrikası, Glasgow yakınlarındaki Argyll Otomotiv Fabrikası ve Londra'daki Hoover Fabrikası üretim yapıları yıkılmış ofis blokları korunan örneklerdir. Barselona yakınlarındaki tuğla tonozlu çatıya sahip dokuma fabrikası müze olarak restore edilmiştir (Stratton, 2000, s.37). Ülkemizdeki kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilen Feshane ve Menekşe Kibrit Fabrikası bu tipteki endüstri yapılarıdır.

- Gazometre, su deposu, su kulesi, tahıl silosu gibi yapılarda endüstri kompleksinin bir parçasıdır. Yurtdışında, bina olmayan bu yapıların farklı kullanımlarla değerlendirildiği görülmektedir. Gazometreler sergi salonu, su ile doldurularak dalış kulübü, tiyatro olarak yeniden kullanılmaktadır. Viyana gazometrelerinde ana mekan bütünlüğü ortasında daraltılarak korunmuş ve yapı formuna uygun ışınsal bölüntülerle yeni mekanlar kazanılmıştır. Tahıl silolarının otel, su depolarının konut ve bilim kulesi olarak kullanıldığı örnekler vardır. Bu yapılar peyzaja verilecek yeni işleve bağlı olarak tırmanma duvarı gibi rekreatif amaçlarla da değerlendirilmektedir (Stratton, 2000, s.37).

2.2.5.3.2 Strüktürel Yaklaşımlar. Koruma sürecinde yeni işlevin gereksinimleri doğrultusunda yeniden tasarım sürecine sokulan endüstri yapısında genelde özgün mimariyi ortaya çıkaran müdahale gerçekleştirilmektedir. Anıt niteliğindeki endüstri yapıları, sadece geç dönem eklerinin ayıklanması ile aynen korunmaktadır. Uygulanan diğer müdahale eski fotoğraf, çizim ve belgelere dayanan titiz çalışma gerektiren restorasyondur. Restorasyon sürecinde kaldırılacak eklerin taşıdığı nitelik önem kazanmaktadır. Bu durumda eklerin mimari nitelikleriyle birlikte önemleri belirlenerek seçmeci korumacılık anlayışıyla hareket edilmektedir. Yeni ekler ve tasarımlarda iki yaklaşım öne çıkmaktadır. İlki özgün dokudan kolayca fark edilen nitelikte; malzemede, biçimde veya renkte uyumu yakalamaktır. Diğeri ise tamamen çağdaş malzeme ve strüktürle özgün dokudan farklılaşan ancak uyumlu dışa vurucu mekanlar oluşturmaktır.

İzlenecek uygun bir yöntemle yapısal bozulmaların oluşmasına engel olunabilmektedir. Tüm koruma çabalarında öncelikle yapıların doğa koşulları karşısında yıpranmaları önlenmektedir. İşlevini sürdüren tarihi bir fabrikada veya işlevini yitirmiş bir endüstri kompleksinde özellikle sıkça rastlanan malzeme bozulmalarında; ilk aşamada bozulmayı yaratan etmenlerin tanımlanması ve bozulma sürecinin durdurulması gerekmektedir. Restorasyon aşamasında en az müdahale ile uzmanlar denetiminde seçilen uygun restorasyon yöntemi uygulanmaktadır (Köksal, 2004, s.587-593). Yıkılan bölümlerden kurtarılan çelik, yenisi ile karıştırılarak tamamlamalar yapılmaktadır (Ökem, 2000, s.16).

2.2.5.3.3 Donanıma Yönelik Yaklaşımlar: Endüstri yapılarında mekanlar üretim tarzının mekanikleşmesine bağlı olarak donanım özelliklerine göre biçimlenmektedir. Endüstri yapılarının günümüze ulaşmış makine donanımı ile değerlendirilen örneklerinde eğitim amaçlı müze kullanımı yaygındır. Müze kullanımı dışındaki yeni işlevlerde özgün işlev panolarla ve üretim sürecine ait bir birimin çalıştırılmasıyla vurgulanmaktadır. Makine donanımı korunan bu kapsamda değerlendirilen Silahtarağa Elektrik Santrali müze ve kültür merkezi olarak önümüzdeki günlerde kamu kullanımına açılacaktır (Hızlan, Hürriyet 01/05/2004, s.6).

Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Aydın Uğur, Hürriyet Gazetesi Yayın Danışmanı Doğan Hızlan'a kültür merkezine dönüştürülecek olan tarihi santralı gezdirdi.

Eski elektrik santralı kültür merkezi oluyor

Silahtarağa'daki tarihi Osmanlı Elektrik Şirketi binası, en geç 20 ay içinde devasa bir kültür kompleksi haline gelecek. Bu çağdaş kültür projesine imzayı Bilgi Üniversitesi atacak.

■ **Doğan HIZLAN**

BUGÜN saat 11.00'de Çubuklu Hıdiv Köşkü'nde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler ile Bilgi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Oğuz Özerden arasında imzalanacak protokolle, 20 yıldır kullanılmayan, sadece malzeme deposu olarak kullanılan Silahtarağa Elektrik Santralı, Bilgi Üniversitesi'ne 20 yıllığına kiralanacak.

Oğuz Özerden ile Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Aydın Uğur, dün Hürriyet'e gelerek elektrik santralının bir bölümünün müze olacağını, ama asıl amaçlarının burayı bir kültür merkezine dönüştürmek olduğunu açıkladılar.

Tarihi Silahtarağa Santralı'nın girişindeki taşta hem eski Türkçe harflerle, hem de Latin alfabesiyle "Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi 1327-1911" ifadesi yer alıyor. (Fotoğraflar: Mustafa KÜÇÜK)

kabul ettiğini, Enerji ve Tabbi Kaynaklar Bakanı ile yaptığı görüşmeler sonucunda kiralanma işinin gerçekleştiğini söyledi.

OTUZ AYRI BİNA

■ Giriş kapısının karşısındaki taşta eski ve yeni yazıyla şu yazılı:

"Osmanlı Anonim Elektrik

Öğrenciler, burada uygulama yapabilecekleri gibi yerli ve yabancı sanatçılarla da birlikte çalışacaklar, burada kalabilecekler.

İçindeki müdüriyet binası, mimarlarca 1900'lü yılların ilk çeyreğinin en önemli yapılarından biri sayılıyor. Mimarlık, sinema, multimedya, müzik öğrencileri için düzenlenecek atölye

Şekil 2.43 Türkiye'de endüstriyel mirasın korunması ve değerlendirilmesi üzerine basında yer alan bir örnek (Hızlan, Hürriyet 01/05/2004, s.6)

BÖLÜM ÜÇ
İZMİR'DE ENDÜSTRİLEŞME VE LİMAN ARKASI BÖLGESİ'NİN GELİŞİMİ

3.1 İzmir'de Endüstrileşmenin Tarihsel Gelişimi

İzmir'de endüstrileşme sürecini tanımlamak için öncelikle etkileşim halinde olduğu; toplumun ticari, tarımsal, demografik, kurumsal ve ulaşım faaliyetlerinin tarih içindeki değişimlerini irdelemek gerekmektedir. İzmir'in endüstrileşme ihtiyacı 18. yüzyılda ticaretin Avrupalı tüccarların girişimleriyle gelişmesi ile başlamıştır. Ticareti yapılan ürünlerin seri olarak üretilmesi ve işlenmesi gerekliliği geleneksel üretimin yetersiz kalmasıyla beraberinde 19. yüzyılda endüstrileşmeyi getirmiştir. İzmir'in endüstrileşme tarihi Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki başlıkta ele alınmaktadır.

3.1.1 Osmanlı Dönemi

İzmir, kıyı kenti olması ve bulunduğu Ege Bölgesi'nin verimli ovalara sahip olması nedeniyle tarih boyunca gelişme potansiyeli taşımıştır. Ancak İzmir kent merkezi 16. yüzyıl sonlarına kadar kasaba görünümüne sahiptir. Önemli ulaşım akslarının kesiştiği noktada kurulmasına karşın Osmanlı İmparatorluğunun yönetim merkezine uzak olması nedeniyle gereken değeri görmemiştir. Osmanlı döneminde İzmir'de endüstri, 19. yüzyıl öncesi endüstrileşmeyi hazırlayan etkenler ve 19. yüzyıl boyunca İzmir'de endüstrileşme çabaları olmak üzere iki bölümde incelenebilir.

3.1.1.1 19. Yüzyıl Öncesinde İzmir Kenti ve Endüstrileşmeyi Hazırlayan Etkenler

İzmir'in ilk ticari gelişmesi Halep eksenli ipek yolunun bölgesel karışıklıklar nedeniyle değişmesi ve beraberinde Doğu-Batı arasındaki kara taşımacılığına dayalı kervan ticareti sisteminde 'Liman şehri' olarak ortaya çıkmasıyla başlamıştır (Arıkan, 1992, s.59). Bununla birlikte 1620 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun pamuk ihraç yasağını kaldırmasıyla; pamuk, pamuk ipliği ve Ankara tiftiği ticareti

yapılmaya başlanmış, bu ürünler İzmir limanı üzerinden ihraç edilmiştir (Faroqhi, 1993, s.43). Osmanlı İmparatorluğu ticaret politikalarını değiştirerek ve yeni ticari düzenlemelerle Avrupa merkezli sermayeyi çekmeyi hedeflemiş ve başarılı olmuştur. Nitekim, Batılı ülkeler, kaçakçılık ve eşkiyalıkla uğraşan İstanbul'daki merkezi yönetimden uzakta, idaresi zayıf, korunmalı limana sahip, İslamiyet etkisinin baskın olmadığı, ticari alanda potansiyele ve yüksek verimli topraklara sahip olan İzmir'de faaliyet göstermiştir. Böylece İzmir ve beraberinde Batı Anadolu'nun, Avrupa sermaye sistemine eklenme süreci başlamıştır (Barboros, 1999, s.21).

Bu gelişmelerin sonucu olarak, İzmir'in 17. yüzyıl başında nüfus yapısı değişerek artmış ve verimli tarım alanları değerlendirilerek ürün çeşidi çoğaltılmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde 1671 yılında İzmir'de 70 sabun imalathanesi, 20 deri fabrikası ve boyanmış kumaş üreten bazı fabrikaların bulunduğunu belirtmiştir. 1664 yılında Fransa bakanlarından Colbert'in katkılarıyla kurulan ticari şirket aracılığıyla, Akdeniz ve Ege kıyılarındaki ticaret merkezlerinde bulunan Fransız tüccarlarını devlet kontrolünde tutmak için konsolosluklar atanmaya başlanmıştır. İzmir' de bulunan bu temsilcilerin etkisiyle 1778 yılında, Fransız ticaretinin yönetildiği Marsilya Ticaret Odası tarafından sadece İzmir'de bulunan tüccarları için yeni yönetmelikler düzenlenmiştir. Anlaşılacağı üzere İzmir, gelişmeler sonucunda İstanbul kadar önemli bir ticari merkez haline gelmiştir (Atay,1978, s.86).

3.1.1.2 19. Yüzyıl Başından Cumhuriyet'in İlanına Kadar Geçen Süredeki Endüstrileşme Çabaları

19. yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu'nun genelinde endüstrileşme faaliyetleri gelişmemiştir. Devlet, Avrupa ülkelerindeki üretim artışını, teknolojik ilerlemeleri ve ekonomik gelişmeyi gözlemlemiş ve endüstrileşmeyi ithal etmiştir. Çağdaş donanımlı bir ordu yaratmak amacıyla İstanbul ve yakın çevresinde fabrikalar kurmuştur. Ancak endüstrileşme hareketi başarısızlıkla sonuçlanmış ve devlet sermaye yatırımlarında bulunmak yerine tarım, ticaret ve endüstri alanında kısıtlamalar, imtiyazlar, yönetmelik ve yasalarla düzenleyici olmayı tercih etmiştir. (Toprak, 1992, s.211-214).

19. yüzyıl ortalarına kadar İzmir'de üretim basit araçlarla, el emeğine dayanmaktaydı. Ekonomik faaliyet esas olarak tarıma yönelikti. 1838 Yılında imzalanan İngiliz Ticaret Anlaşması'yla geniş yetkilere sahip olan İngiltere, Ege Bölgesi'nde büyük tarım çiftlikleri kurmuş ve bölgenin verimli toprakları ihracata yönelik tarımsal üretimle değerlendirmeye başlamıştır. Ancak bu anlaşmaya bağlı olarak ürünler düşük gümrük vergileriyle, ucuza ithal edilmiş, bazı zamanlarda endüstrileşme çabalarını ortadan kaldırmış ve özellikle dokuma endüstrisinin çökmesine neden olmuştur. Kapanmak zorunda kalan üretim birimlerinin yerine yabancı sermayeli kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Geleneksel tarzda üretim yapan iş kolları gerilemiş, buhar gücünün kullanıldığı ihracata yönelik üretim yapan kuruluşlar önem kazanmıştır (Martal, 1992, s.268).

İzmir, kendi artalanının, pazara göre üretimi yoğunlaşmış tarımsal ürünlerini merkeze, merkezin endüstri ürünlerini aynı artalana aktarırken geleneksel deve kervanları ve yollarını kullanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında yabancı sermayenin yatırımlarıyla liman ve demiryollarının kurulması bu ürün akışının biçimini değiştirmiştir. İlk demiryolu 1856 yılında İzmir-Aydın hattı için alınan imtiyaz üzerine İngiliz girişimi olarak 1890'da işletmeye açılmıştır (Pınar, 1998, s.179). Aydın demiryolu, Punta Tren İstasyon kompleksiyle birlikte inşa edilmiştir. Ana istasyon olan kompleks, istasyon binası, bakım atölyeleri, depo ve lojman yapılarından oluşmaktadır. Çelik makaslı istasyon üst örtüsü, bir tarafta kolonlar ve diğer tarafta taş duvarla taşınmaktadır. İkinci hat olan İzmir-Kasaba hattı 1863 yılında imtiyaz alınarak Fransız yatırımcılar tarafından inşa edilmeye başlanmıştır (Martal, 1992, s.266). Demiryolu Basmane Tren İstasyonunda başlayıp Turgutlu'da sonlanmıştır. Simetrik plan şemasına sahip istasyon yapısı, gelişmiş yapım tekniklerinin en iyi örneği sayılabilecek üst örtü strüktürüne sahiptir (Çıkış, 1998, s.204).

Fransız ve İngiliz yatırımcıların kurduğu şirket ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1867'de imzalanan anlaşmayla da yeni rıhtım ve tesislerin inşasına başlanmış ve kısa sürede hizmete girmiştir (Martal, 1992, s.266). Toplam 3245 metre uzunluğunda rıhtım duvarına sahip olan liman, büyük antrepolar içermektedir.

Sonraki tarihlerde ek sözleşmelerle Punta'ya kadar uzanan liman Punta Tren İstasyonu ile birlikte şehir içinde yeni bir merkez oluşturmuştur (Baykara, 2001 s.117).

19. yüzyıl sonunda Osmanlı İmparatorluğu genelinde İzmir en çok endüstrileşmiş kent haline gelmiştir. 1838-1914 yılları arasında çok sayıda basma, kumaş boyama, tahta kasa, çırçır, zeytinyağı, sabun, meyan balı, un, iplik fabrikası kurulmuş, buhar makinesi, hidrolik kazanlar vb. ileri teknolojiye sahip bıçkıhaneler, döküm atölyeleri, gemi ve tekne bakım ve onarımı yapabilen tamirhaneler faaliyet göstermiştir. 1908 yılında bina sayımından su ve buhar ile çalışan 31 fabrikanın faaliyet gösterdiği bilinmektedir (Baykara, 2001, s.58). Bu işletmelerde işçilerin kaza vb. durumlara karşı korunması için gerekli önlemler de alınmıştır. 1913 ve 1915 endüstri ve işyerleri sayımı istatistiklerine göre gıda, toprak, deri, ağaç işleri, dokuma, kırtasiye, kimya, madeni eşya endüstri sektörlerinde faaliyette bulunan 60'ın üstünde firmanın ağırlıkla Rum azınlığa ve yabancılara ait oldukları görülmektedir (Barbaros, 1995, s.78-79).

Ege Bölgesinde yoğun olarak yetiştirilen pamuğun işlenmesi için 1795'de Fransız yatırımıyla kurulan Basmane Pamuklu Dokuma ve Basma Tesisi İzmir'deki bilinen en erken endüstri kuruluşu örneğidir. Endüstri alanında verilen ilk imtiyaza sahip olan tesis, ilk 50 yıl boyunca başarılı olmuş ancak; sonraları İsviçre firmalarının rekabeti karşısında sarsılmıştır. Fabrika, 19. yüzyıl ortalarına kadar faaliyetini sürdürmüş, İzmir-Kasaba (Turgutlu) demiryollarının ve istasyonunun yapımı üzerine kamulaştırılmıştır. Yerli azınlıkların endüstri yatırımlarına, 1847 yılında üretime başlayan kağıt fabrikası örnek olmuştur. Şark Kağıthanesi olarak da bilinen İzmir Kağıt Fabrikası Osmanlı devletindeki endüstri kuruluşlarının en gelişmiş olanaklara sahip olanlarından biridir. Şimdiki Halkapınar Su Fabrikası'nın yakınındaki tesis, Halkapınar sularını denize akıtan kanalı düzenlemiş ve ulaşım yolu olarak kullanmıştır. Üç Ermeni tarafından 15 yıllığına alınan imtiyazla başlanan fabrika inşaatı 1846'da tamamlanmış ve fabrika 1847'de üretime başlamıştır. İmtiyaz süresinin dolmasıyla da 1863'de fabrika kapanmıştır (Baykara, 2001, s.131).

1886 Yılında Osmanlı İmparatorluğundan alınan 30 yıllık imtiyazla Regie des Tabacs şirketi tarafından en büyük tütün işletmelerinden biri açılmıştır. Punta İstasyonu yakınındaki, simetrik plan şemasına sahip işletme yapılarında silmelerle bölünmüş cepheler ve basık kemerli açıklıklar bulunmaktadır. Yapıların taşıyıcı sistemini oluşturan demir kolon ve kirişler ahşap elemanlarla kaplanmıştır ve çatı açıklığı demir elemanlarla detaylandırılmış makaslarla geçilmiştir. Tütün işletmesinde demirden ve camdan yapılmış giriş saçağı bulunmaktadır (Çıkış, 1998, s.207). 500 işçinin çalıştığı bu işletmede Osmanlı genelindeki ilk grev ve sendikal örgütlenme yaşanmıştır. Anlaşılacağı üzere İzmir Osmanlı'da sadece üretim sistemini değiştirerek endüstrileşmiş ilk kent olmasının yanında bunun getirdiği sosyal yaşamın gerekliliklerini de kısa sürede benimsemiştir (Barbaros, 1995, s.78).

Endüstrileşme faaliyetleri; üretim, ulaşım ve depolama yapılarında mekansal ve strüktürel değişimi de getirmiştir. Bu değişim, yeni yapım teknolojileriyle inşa edilmiş demiryolu yapıları ve liman yapılarında açıkça ortaya çıkmaktadır. Çelik çatı makaslar ve strüktürleriyle geniş açıklıklı yapılar inşa edilmiş ve endüstri yapıları siluetini şehrin kimliğine taşımıştır. Bu dönemde birçok yapı elemanı gibi yapı projeleri yurt dışında hazırlanmıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinde metal strüktürler ile geleneksel malzeme ve biçim anlayışlarını birleştiren endüstri yapıları inşa edilmiştir (Eyüce, 1999, s.33). Endüstri yapılarında poligonal taş örgüleri, kesme taş işçilikleri, döküm kolonlar ve putrel döşemelerle birlikte kullanılmıştır. Bu yapım tekniklerinin kullanılmasıyla endüstri yapılarındaki açıklık oranları değişmiştir. Basık kemerli veya düz lentolu, söveli açıklıkları olan cepheler oluşturulmuştur. 19. yüzyılın endüstri yapıları Neoklasik tarzda sade ve rasyonel mimari niteliklerde inşa edilmiştir. Darağacı'ndaki Tuzakoğlu Un Fabrikası ve Regie des Tabacs Tütün İşletmesi bu dönemin niteliklerini yansıtmaktadır. Kemerli pencereleri olan Halkapınar Su Fabrikası dışında oryantalist etkiler taşıyan endüstri yapılarına rastlanmamaktadır (Çıkış, 1999, s.19).

Yabancı sermaye demiryolu ve denizyolu ulaşımını kontrol altına aldıktan sonra belediye hizmetlerine de el atmış, şehir içi ulaşımını da gerçekleştirerek liman ile garın şehrin iç dinamikleriyle bütünleşmesini sağlamıştır. Şehrin su, elektrik,

havagazı ve tramvay donanımlarını da yabancı sermaye gerçekleştirmiştir. Ulaşım ve alt yapıdaki yenilikler şehrin yerleşim düzenini de etkilemiştir. Gelişen ticaret ve endüstrinin getirdiği yaşam tarzının doğrultusunda kentte tiyatrolar, oteller, işhanları, eğlence yerleri, azınlıklara ait okullar, hastaneler yayın kuruluşları gibi Osmanlı kent yaşamına yeni yapılar eklenmiştir. Batı ile yakın ilişkilerde bulunan kentte, oturma ve çalışma alanları yeni ulaşım imkanlarıyla ayrılmıştır (Barbaros, 1999, s.22). Endüstri yapıları yeni gelişen akslar çevresinde yoğunlaşmıştır. Punta Tren İstasyonundan başlayıp Bayraklı yönüne doğru ilerleyen Darağacı bölgesinde gıda alanında faaliyet gösteren fabrikalar yerleşmiştir. Basmane İstasyonu ile başlayan Halkapınar Su Fabrikasıyla sonlanan aks üzerinde ise yağ fabrikaları ve deri işletmeleri konumlanmıştır.

20. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ekonomik olarak güçsüzleşmesi ve savaşların yıpratıcı etkisinin hissedilmeye başlanmasıyla sosyal yaşam değişmiştir. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ile İzmir deki yabancı tüccarlar başta olmak üzere yerli azınlıklarda kentten ayrılmaya başlamıştır. 1913-1915 endüstri istatistiklerine göre sayılan Osmanlı Devleti'ndeki 282 işletmeden 155'i İstanbul'da, 62'si İzmir'de bulunmaktadır. Bununla birlikte İzmir'deki bu işletmelerin büyük bir bölümü Rumlar çoğunlukta olmak üzere gayrimüslimlerin elindedir. (Karadağ, 2000, s.48). 1920 tarihli "Survey of Some Social Condition in Smyrna" adıyla yayınlanan raporda kentteki önemli endüstri kuruluşları sayısı 60 olarak verilmiştir. Bu işletmeler tütün işlenmesi, incir ve üzüm paketlenmesi, değirmencilik, yün ve pamuk işlenmesi, halıcılık, manifaturacılık ve baskı sanayi sektörlerinde faaliyet göstermiştir (Candemir, 2000, s.15-17).

Şekil 3.1 İzmir limanındaki ticari hareketlilik (APİKAM)

Şekil 3.2 Alsancak Garı ve tesisleri (APİKAM)

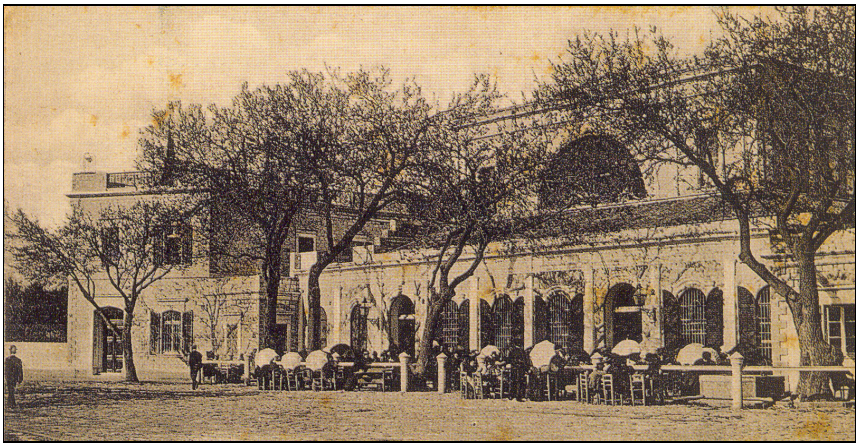

Şekil 3.3 Alsancak Garı ve tesisleri (APİKAM)

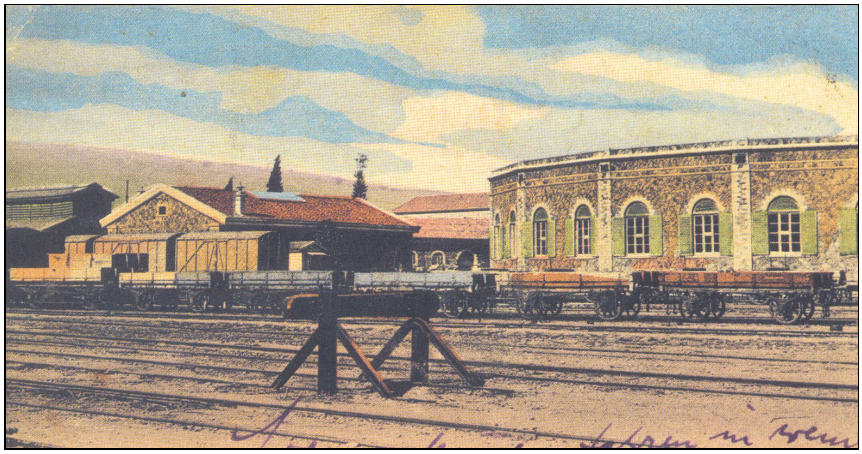

Şekil 3.4 Alsancak Garı ve tesisleri (APİKAM)

Şekil 3.5 Basmane Tren İstasyonu (APİKAM)

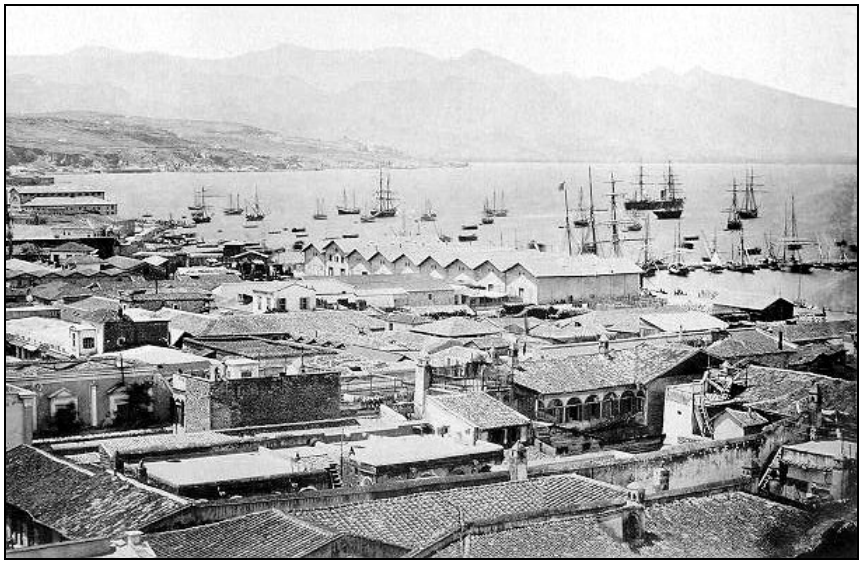

Şekil 3.6 Gümrük depoları, 1880 (APİKAM)

Şekil 3.7 Gümrük depoları, 1880 (APİKAM)

Şekil 3.8 Fabrika çalışanları ve makineler (Martal, 1992, s.268)

Şekil 3.9 Regie des Tabacs Tütün İşletmesi (APİKAM)

Şekil 3.10 Halkapınar'daki Tuzakoğlu un fabrikası (APİKAM)

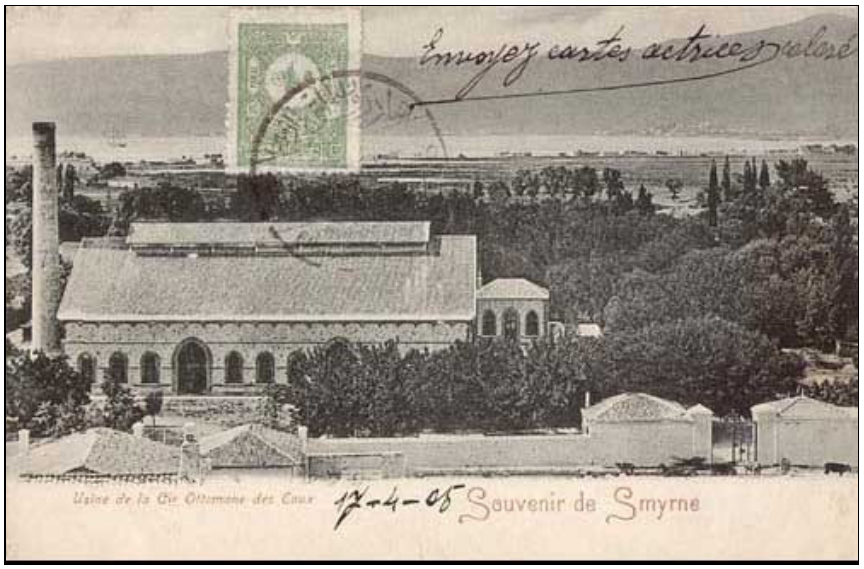

Şekil 3.11 Halkapınar Su Fabrikası Pulu (APİKAM)

3.1.2 Cumhuriyet Dönemi

1920'li yıllarda İzmir'de ticareti ve endüstriyi ellerinde tutan yabancı ve azınlık tüccarlar Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla ülkeyi terk etmiştir. Bu alanlarda ilerleme kaydedememiş, geride kalan nüfus gelişmemiş bir üretim tarzıyla karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyet kurulduğunda ise girişimlerde bulanacak tüccar sayısı az ve sermaye birikimi açısından da yetersizdir. Birinci İktisat Kongresi'nin toplanacağı yer olarak İzmir'in seçilmesinde azınlık tüccarların yerini alma arzusunda olan Müslüman Türk tüccarların ulusal kurtuluşa verdikleri desteğin büyük etkisi olmuştur. Bu kongrede Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi politikasını belirleyen temel kararlar alınmıştır (Barbaros, 1999, s.22). İzmir'deki Rum işadamlarının yerlerini Türk işadamlarının alması ve iş hayatının millileştirilmesi için çaba gösterilmiştir. Devletçilik politikası doğrultusunda demiryolları, rıhtım, tramvay, elektrik, su, havagazı gibi yabancı şirketler devletçe satın alınmıştır (Kıray, 1998, s.88).

İzmir Cumhuriyet'in ilk yıllarında eski günlerine göre canlılığını yitirmiş ve savaştan çıkmış bir kent olarak harabe görünümüne sahiptir. 1923 yılında kentte sadece 10 fabrika mevcuttur (Gürsoy, 1993, s.165). İzmir'in 19.yüzyıl boyunca edindiği endüstriyel tecrübeyi değerlendirmek isteyen Türk sermaye sahipleri yeni dönemin teşvik ve imkanlarından yararlanmak amacıyla bir araya gelerek İzmir Sanayi Birliğini kurmuşlardır. 1927'de kurulan bu birlik endüstrinin sorunlarına çözüm aramak amacıyla örgütlenmiştir. Ancak İzmir'de Cumhuriyet ilanından sonraki ilk on yılda kurulan fabrikaların sayısı oldukça azdır. Kurulan fabrikaların çoğu dokuma, pek azı da gıda alanında faaliyet göstermişlerdir (Barbaros, 1999, s.22). 1933 yılına gelindiğinde fabrika sayısı 129'a çıkmıştır (Gürsoy, 1993, s.165). Şark Sanayi (1924), İzmir Pamuk Mensucat (1932), Kula Mensucat (1933) ve İzmir Yün Mensucat (1935) bu döneme ait önemli dokuma fabrikalarıdır. 1950-1960 dönemlerinde altyapı tesislerinin kurulmaya başlanmasıyla günümüze kadar ulaşan Çimentaş (1950), dokuma sektöründe Taç Sanayi (1952), Sümerbank Basma Sanayi İşletmesi (1953), boya endüstrisinde DYO (1953), Bayraklı Boya (1957); Betontaş

(1955), Metaş (1956), Etitaş (1957) kurulmuştur. Bu arada Alaybey Tersanesi de 1952 yılında faaliyet göstermeye başlamıştır (İzmir İl Yıllığı, 1973, s.524).

20. yüzyılda endüstri yapılarının mimari özellikleri üretim tekniklerine ve yapım tekniklerindeki gelişmelere bağlı olarak biçimlenmiştir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde 19. yüzyıl sonlarında olduğu gibi endüstri yapılarında geleneksel malzeme ve biçim anlayışı yeni malzemelerle kullanılmaya devam etmiştir. Bununla birlikte betonarme kullanımı yaygınlaşmış, günümüzde de kullanılan öngermeli ve prefabrik yapı bileşenleri geliştirilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren endüstrileşme çabaları kapsamında çalışanların verimliliğini arttırmak ve toplumsal yaşamı sağlamak amacıyla çalışanların ve ailelerinin konaklama ve eğitim sorunlarının ele alındığı iş ve yaşam çevrelerini aynı tesiste öneren endüstriyel kompleksler inşa edilmiştir (Eyüce, 1999, s.36).

Cumhuriyet döneminde endüstrileşme Beş yıllık kalkınma planlarına bağlı olarak gerçekleşmiştir. İzmir endüstrisi, tüm ülke ile birlikte 2. Dünya savaşı ve ekonomik buhranlarından etkilenmiştir (Gürsoy, 1993, s.179). İzmir endüstrisinin gelişimi 19.yüzyılda oluşan aksların devamında gerçekleşmiştir. Geçmişte Darağacı olarak anılan Liman arkası bölgesi, Bayraklı üzerinden Aliağa yönünde, Basmane' den ise Pınarbaşı ve Kemalpaşa yönünde ilerlemiştir. Bu akslar üzerinde uygun altyapının sağlandığı bölgelerde endüstri siteleri kurulmuş ve günümüzdeki görümünü almıştır.

3.2 İzmir Liman Arkası Bölgesi'nin Gelişimi

İzmir Liman Arkası Bölgesi'nin gelişimi 19. yüzyıldaki ve 20. yüzyıl başındaki gelişmeler, 1923'den itibaren 20. yüzyıl boyunca gerçekleşen gelişmeler ve 21. yüzyıl başındaki yeniden değerlendirme çalışmaları olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir.

3.2.1 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başındaki Gelişmeler

İzmir Liman Arkası Bölgesi, Pasaport limanı ve demiryolu faaliyetlerinden etkilenmiş ve beraberinde gelişmiştir. Bu nedenle öncelikle limanın tarihsel süreçteki gelişiminden bahsetmek gerekmektedir.

İzmir Pasaport Limanı'nın yapılması 1860'lardan itibaren düşünülmeye başlanmıştır. Limanın yapımı için Marsilyalı Dussaud Kardeşlerin önerisi kabul edilmiş ve 1867 yılında limanın yapımına başlanmıştır. Liman yapım işi; limana gerekli olan tüm yolların yapımı, güney dalgakıranın genişletilmesi, yeni gümrük ve ilgili kamu yapılarının yapımını ve İzmir şehrinin Melez deresinin taşkınlarından korunması için gerekli çalışmaları da kapsamaktaydı. 13 Mart 1880 tarihinde yeni Gümrük binası ve limanın inşaatı bitmiştir (Atay, 1978, s.99).

Punta tren istasyonunun yapılmasıyla Alsancak semti şehir içinde yeni bir merkez haline gelirken Darağacı'da bu merkezin yanında yeni bir endüstri yerleşmesi olarak ortaya çıkmıştır. Pasaport limanın yakın çevresinde oteller, limanla ilişkili kurumlar, gümrük binalarının yanında büyük han binaları dizilmişken konut alanları da liman merkezli halkalar şeklinde gelişmiştir. Şehir liman etrafında bu gelişimini sürdürürken Punta istasyonundan limana ticari malların akışını sağlamak amacıyla Kordon boyunca belli zamanlarda ve geceleri çalışan tren hattı döşenmiştir. Daha sonraları bu tren hattı üzerinde tramvay da işletilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan Punta istasyonu çevresinde imalathaneler fazlalaşmış ve çalışanların evleri inşa edilmiştir. Böylece Pasaport limanından Alsancak'a ulaşan bir konut yerleşimi gelişmiştir (Say, 1941, s.55).

19. yüzyıl sonunda Darağacı'nda şimdiki Alsancak Stadyumunun yerinde Panionik stad denilen futbol ve spor sahası ile yanında Musevi mezarlığının bulunduğu bilinmektedir (Atay,1978, s.92). 1895 yılında ise Eşref Paşa'nın belediye başkanlığı döneminde Darağacı'nda atlı tramvay hattı döşenmiştir (İzmir Şehir Rehberi, 1941, s.187). 1500 metrelik Alsancak garından Halkapınar'a kadar uzanan bu hat 1900 yılında tamamlanmıştır (Atay, 1978) 20. yüzyıla kadar, Darağacı

endüstriyel alan olarak gelişmeden önce önemli bir yapılaşma mevcut değildir. Alsancak istasyonunun doğusunda gaz fabrikası, antrepolar, buğday ambarları ve zeytinyağı imalathaneleri konumlanmıştır. Şehitler Caddesi çevresinde yoğunlaşan bu üretim ve depolama yapılarının yanında caddenin kuzey batısında ve güney doğusunda az sayıda konut da bulunmaktadır (Karadağ, 2000, s.52). Körfezin doğu kıyısı, Bornova-İzmir arasındaki deniz ulaşımını sağlayan küçük bir iskele dışında hep boş kalmıştır. (İBB, 2001, s.9-10).

İzmir'in 19. yüzyıl boyunca gerçekleşen yabancı sermaye girişimleriyle ticaret ve endüstri alanlarındaki gelişmeler, Darağacı'nda da kentsel mekanın değişimine neden olmuştur. 20. yüzyılda Pasaport limanının uzak arkası olarak Darağacı önce depolama alanı olarak gelişmiş, ardından endüstrileşme faaliyetleri görülmüştür (Süel, 1977, s.156). 1913-1915 sayımlarından Darağacı'nda 6 adet değirmenin, toprak sanayinde faaliyet gösteren çimento fabrikasının, iki deri fabrikasının, yağ üretimi yapan iki zeytinyağı ve pamuk yağı fabrikasının, bir sabun imalathanesinin bulunduğu bilinmektedir (Barboros, 1995, s.98-100). 1920 tarihli "Survey of Some Social Condition in Smyrna" adıyla yayınlanan raporda bazı Avrupalı şirketlerin Punta İstasyonu arkasında; makinelerin rahatça yerleştiği, geniş, aydınlatma ve havalandırmanın sağlandığı fabrikaların bulunduğu belirtilmektedir. Bu bölgedeki bir pamuklu dokuma fabrikası ve un değirmenleri de çağdaş makinelerle donatılmıştır. (Candemir, 2000, s.21).

Şekil 3.12 Darağacı yolu 1900 lü yıllar (APİKAM)

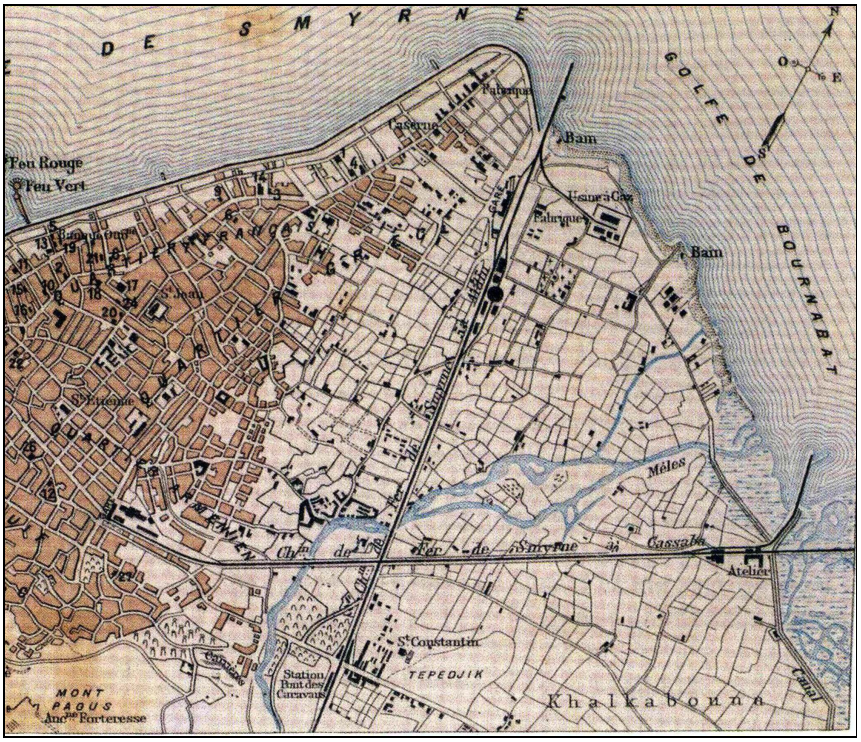

Şekil 3.13 1885 yılı İzmir Planı'nda Darağacı (Baykara, 2001, s.169)

3.2.2 1923'den İtibaren 20. Yüzyıl Boyunca Gerçekleşen Gelişmeler

Cumhuriyet döneminde İzmir için yapılan ilk planlama çalışmasında 1922 yılındaki büyük yangında yanmış mahallelere ağırlık verilerek çözümler getiren kararlar alınmıştır. 1925 yılında onanan ve Danger Prost tarafından hazırlanan kent planında yeni limanın Alsancak'da yer alması ve kent içindeki garların kısa bir hatla birleştirilmesi, Halkapınar'a modern gar tesislerinin konumlandırılması ve özel yeni bir bağlantı ile limana bağlanması öngörülmüştür. Bu yeni liman deniz kıyısındaki büyük bataklığı içine alacağı için bu araziyi kurutup üzerine depolar inşa etmek mümkün olacağı düşünülmüştür (Baran, 2003, s.62). Bu çalışmada Darağacı'nın güneyi ışınsal olarak planlanmış ve gar tesislerine bağlı işçi mahallelerinin kurulması öngörülmüştür. Planın uygulanması belediyenin finansman sıkıntısı nedeniyle 1935 yılını bulmuştur. Alsancak Halkapınar arasındaki sığ bataklık yeni liman inşası için hazırlanmıştır. Punta istasyonundan Mersinli'ye kadar, Darağacı'nı da kapsayan bölgenin endüstri alanı olarak yapılandırılmıştır. Bu planla 1922 yangını sonrası

yıkıntı bölgesi haline gelen Alsancak'ın günümüzdeki yerleşim dokusunun temeli atılmıştır (Karadağ, 2000, s.51). 1928 yılında belediye başkanlığı yapan Aziz Akyürek döneminde Bayraklı'da, günümüzde salhane olarak bilinen mezbaha tesisi kurulmuştur. Şehitler Caddesi üzerinde Şehitler anıtı dikilmiş ve Tuzakoğlu un fabrikası (günümüzde eski Devlet Güvenlik Mahkemesi olarak bilinen) yapıları belediye tarafından satın alınmıştır (İzmir Belediyesi, 1941, s.189). 1924-1934 yılları arasında İzmir Valiliği yapan Kazım Dirik döneminde Alsancak Stadyumu yapılmıştır (Gürsoy, 1993, s.273).

Bölgedeki havagazı fabrikasının yakınına kurulan, yabancı sermayeli elektrik fabrikası 1928'de üretime başlamıştır. Fabrikasının faaliyete geçmesiyle fabrika ve imalathanelerde kullanılan makineleri çalıştırmak için kömür-gazın yerini elektrik almış ve endüstrileşmeyi olumlu yönde etkilemiştir. 1924 yılında kurulan Şark Sanayi Fabrikası da döneminin en büyük endüstri kompleksi olmanın yanında ihraç yüzdesi oldukça fazla kurumlardan biridir. Bu yapıların liman arkasında konumlanmış olmaları daha sonraları başka endüstri dallarında faaliyet gösteren diğer kurumların da bu bölgeyi seçmelerini sağlamıştır. 1933 yılında yapılan sayımda büyük endüstri kuruluşları arasında Darağacı'ndaki üç dokuma (yün ilme fabrikası-William Grift, Şark Sanayi Şirketi-Şark Sanayi Kumpanyası AŞ, şayak fabrikası-Çolakzade Halı Kumpanyası), 2 un (İzmir Belediyesi ve Filibeli Hacı Süleyman Mahdumları'na ait), bir makarna (Tikveşli Ahmet Hamdi'ye ait) gösterilmektedir. 1936 yılında Gomel Yağ Fabrikası (günümüzde Bağ yağları) Şark Sanayi Fabrikasının güneyinde kurulmuştur (Gürsoy, 1993, s.167-265).

İzmir kenti için kapsamlı plan uygulamaları ilk 1931-1941 yılları arasında belediye başkanlığı yapan Behçet Uz döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu planlama çalışmalarında Darağacı'na özgü öneriler getirilmemiş, bölgeyi de etkileyen kent geneli için kararlar alınmıştır. Meles ve Bornova çayları arasındaki bataklık kurutulmuş ve alana okaliptus ağaçları dikilmiştir. Yeni kanalizasyon sistemi, salhane ve yeni bir ulaşım idaresi gibi kuruluşlar kurulmuştur. (Seymen, 1992, s.297). Uz dönemi çalışmalarında da bataklıkların kurutulması ve ulaşım ağındaki gelişmeler, tarihi kent merkezi ile Karşıyaka'yı birbirine bağlayan Darağacı bölgesindeki değişimi tetikleyen unsurlar olarak görülmektedir. 1937 yılında diğer

semtlerle birlikte Türk kimliğine uygun olması açısında Darağacı adı Umurbay olarak değiştirilmiştir. 1938 yılında da Şehitler Caddesi'nin bazı caddeler ile birlikte parke döşenmesi, belediyenin bölgedeki un fabrikasına silo eklenmesi ve yanında yeni bir ekmek fabrikasının inşası beş yıllık imar programı kapsamına alınmıştır (Baran, 2003, s.81). 1939 yılı planına bakıldığında Darağacı bölgesinin Şehitler Caddesi çevresinde yapılaşmanın geliştiği, arka kesimlerinde birkaç yapı dışında yerleşmenin bulunmadığı görülmektedir. Üçgen şeklindeki bölgenin güney ucunda Kahramanlar semtiyle ilişkili olarak konut yerleşimleri gelişmeye başlamıştır. (İzmir Şehri Planı, 1939). Belediyenin fakir halka ucuz konut satarak oluşturduğu bu yerleşme günümüzde Ege Mahallesinin ilk yapılarıdır (Kaya, Zengel, 2002, s.76). 1939 yılı imar planı raporunda Alsancak'ın Halkapınar yönünde endüstri bölgesi olarak geliştiği belirtilmiştir (İzmir Belediyesi, 1939, s.8). Bu gelişmeye bağlı olarak endüstri alanı yeniden düzenlenerek genişletilmiş ve 1940'lı yıllarda Halkapınar-Tepecik arasında yeni bir sanayi bölgesi planlanmıştır (Karadağ, 2000, s.55)

20. yüzyıldaki planlama çalışmalarından biri de Le Corbusier tarafından yapılmıştır. Le Corbusier tarafından yapılan çalışmalar birebir uygulamadan çok, planlamayı gerçekleştirecek olan yerel yönetim ve şehircilik uzmanlarını yönlendirmek amacını taşıyan genel şema niteliğindedir.

1939'da belediye, Le Corbusier'in danışman olarak yer alacağı planlama komisyonu kurmayı hedeflemiştir. Le Corbusier İzmir'e İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ancak 1948'de gelebilmiş ve yalnızca bir hafta kalmıştır. İzmir'de bulunduğu süre içinde eskiz niteliğinde iki öneri hazırlamıştır. Bunlardan biri Liman Bölgesi hakkındadır ve bölgede yeni bir iş merkezi ile 'yeşil endüstriyel alanlar' kavramıyla bütünleşmiş olarak kent içinde ve çevresinde 1000 hektarlık yeşil alan önermiştir. Le Corbusier'in Alsancak'da önerdiği o zaman mevcut olmayan yeni liman alanı ve önerdiği 'yeşil endüstri sitesi', yönetime ayrılan alanlar Alsancak'da İş Sitesi ve Konak'da Yönetim Sitesi bu planda belirlenmiştir (İBB, 2001, s.11).

Mimar İzmir planında yeni bir liman (şimdiki Alsancak limanının bulunduğu alanda) önermiş, bununla ilişki içerisinde endüstri bölgesini yeniden düzenlemiş ve Bayraklı doğrultusunda öneri endüstri sitesi geliştirmiştir. Gelecekte kurulmasını

düşündüğü birden çok yüksek yapıdan oluşan İş Sitesi yine konumunun liman alanı ve endüstri sitesi ile yakın olması nedeniyle Alsancak'da yer almıştır (Bilsel, 1999, s.13).

'Yeşil Endüstri Sitesi' Le Corbusier'in İzmir planında özellikle üzerinde durduğu önerilerden birini oluşturmuştur. Limana ve demiryolu bağlantısına yakınlığı nedeniyle öneri endüstri bölgesi modelinin uygulanması için son derece uygun olduğunu belirtmiştir. Ancak bölge ölçeğinde model karayolu, demiryolu ve su yolundan oluşan üçlü ulaşım sistemi üzerinde doğrusal olarak örgütlenmiş, kentten bağımsız bir endüstri yerleşkesi gerektirdiği halde, İzmir planında Le Corbusier yeni endüstri sitesini kentsel alanın hemen bitişiğinde, mevcut endüstri alanının devamında düşünmüştür. Bu yeşil endüstri sitesi Alsancak'da yer alan limanın kuzeydoğusunda Alsancak ve Bayraklı arasında Bornova körfezi boyunca uzanmaktadır. Endüstri sitesinin limanla ve ana demiryolu bağlantıları ile ilişkisini kıyı boyunca uzanan bir demiryolu hattının sağlaması düşünülmüştür (Bayraktar, 1992, s.324).

İzmir liman arkası bölgesindeki değişimler 1950'li yıllara kadar endüstriyel faaliyetler çevresinde gerçekleşmiştir. Özellikle 1954 yılında çıkan endüstri yatırımlarında özel sektörün teşvik edilmesi ve Marshall Planı çerçevesinde bölgede yeni endüstri tesisleri kurulmuştur. 1950-1960 yılları arasında tütün ve çeşitli depoların yanında Sümerbank Fabrikası, 1938 yılında kooperatifler birliği oluşturan kayısı, incir, üzüm işletmeleri, Tariş Zeytinyağı, kolonya, sirke fabrikaları Şehitler Caddesi çevresinde ve bölgenin güneyinde konumlanmıştır.

1953 yılında Kemal Ahmet Aru, Emin Canpolat ve Gündüz Özdeş tarafından hazırlanan İzmir kenti planı onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu planda Alsancak limanının büyük bir ticaret limanına dönüşmesi sürecinin hızlandırılması, limanının güneyindeki endüstri tesislerinin korunması ve bu alanın Halkapınar ve Salhane yönünde gelişmesi planlanmıştır. Böylece günümüz İzmir kent dokusunun iskeleti oluşturulmuştur (Bilsel, 1999, s.17). Bu plan doğrultusunda Alsancak, Halkapınar,

Salhane ve Turan'a kadar uzanan kıyı şeridi endüstri bölgesi kullanımında gelişmiştir (Karadağ, 2000 s.58).

Pasaport limanı 20. yüzyılda da önemini korumuştur. Ancak liman tesisleri yetersiz gelmeye başlamıştır. Bunun üzerine dalga ve rüzgar etkisinden doğal yapısıyla korunan Alsancak'da yeni bir liman inşasına girişilmiştir. 1959 yılında Alsancak limanı modern tesisleriyle hizmete girmiştir. Alsancak Limanı'nın kurulması ile birlikte 1950'li yıllarda liman arkası bölgesi tekrar depolama alanı olarak yönlendirilmiştir (Süel, 1977, s.156). Başta tütün ve Ege bölgesinde yetişen diğer ürünlerin depolandığı çok katlı depo yapıları inşa edilmiştir.

Belli dönemlerde yabancı uzmanların danışmanlığına başvuran belediye tarafından 1968'de Metropoliten Nazım Plan Bürosu kurulmuştur. Bu büro tarafından 1973'de tamamlanan planda ilk kentsel koruma planı yer almıştır. Söz konusu planın getirdiği önemli kararlar yeni endüstriyel alanın tamamen mevcut kent sınırlarının dışında kurulması, limanın taşınması ve fuar alanının başlangıçta öngörüldüğü gibi parka dönüştürülmesidir (İBB, 2001, s.12). Bu kararlar doğrultusunda bölgede eğitim ve spor kompleksleri konumlandırılmıştır. Ancak limanın taşınması Çiğli yakınına taşınması kararından coğrafi nedenlerle vazgeçilmiştir.

1989 yılı 1/25000 revizyon imar planında liman arkasında yenileme kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda alanda merkezi iş alanı kullanımı önerilmiştir. Sümerbank ve Tariş gibi endüstri kompleksleri işlevini sürdürecek kuruluşlar olarak belirtilmiş, alanlarının, ekonomik ömürlerini doldurduklarında yeniden düzenlenmeleri önerilmiştir. Hazırlanan revizyon imar planının koruma içeriği oldukça zayıftır.

İzmir liman arkası bölgesinde 1990'lı yıllardan itibaren yönetim ve hizmet işlevinde yapılar inşa edilmiş ve mevcut kullanım türünün farklı boyutlarda ele alındığı gelişmeler gözlenmiştir. 1990 yılında Hürriyet gazetesi yönetim binası, İşçiler Caddesi ile Şehitler Caddesi'nin kesiştiği köşede konumlanmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde denizcilik sektöründe faaliyet gösteren Arkas'ın yönetim ve ofis

merkezi, prestij yapısı olarak inşa edilmiştir. Eski bir depo yapısı restorasyonu yapılarak Adnanlar İnşaat tarafından sergi salonuna sahip seramik ve vitrifiye mağazası haline getirilmiştir. Bölgedeki D.E.Ü.'ne ait eğitim yapılarına Yaşar Üniversitesi'nin yapısı eklenmiştir.

1998 yılında İzmir I Numaralı KTVKK liman arkası bölgesindeki endüstri kompleksleri, fabrika, depo ve konuttan oluşan 53 yapıyı koruma altına almıştır. Merkezi iş alanı kullanımında gökdelenlerin inşa edilmesi planlanan bölgedeki koruma kararı, ilçe ve Büyükşehir Belediyesi yöneticilerinin tepkisini çekmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren arazi rant değeri artan bölge, yerel yönetimler ve sermaye sahiplerince gündeme taşınmıştır (Şekil 3.19-25). Bölgedeki işlevsel dönüşüm örnek olarak verilen özel sektörün tekil girişim ve yatırımlarıyla başlamıştır.

İzmir için yapılan planlama çalışmalarında liman arkası bölgesinin önemi ve potansiyeli geç fark edilmiştir. Bölge niteliksiz yapılarla çevrelenen kent merkezinin yayılacağı alan olarak planlanmış ancak 20. yüzyıl sonuna kadar somut uygulamalar gözlenmemiştir.

Şekil 3.14 20. yüzyılın ilk yarısında Darağacı (APİKAM)

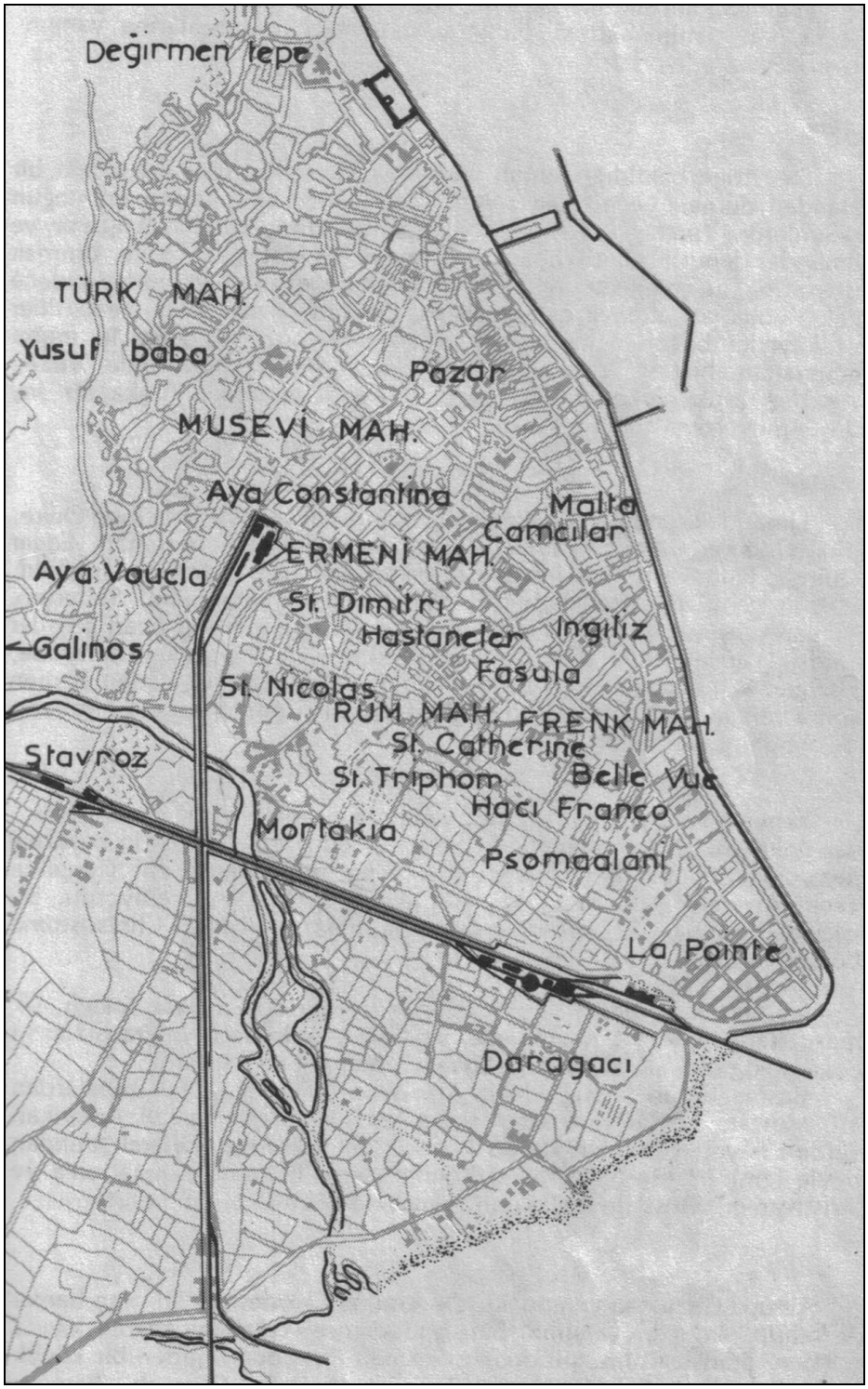

Şekil 3.15 20. yüzyıl başlarında İzmir ve Mahalleleri (Atay, 1978, s.89)

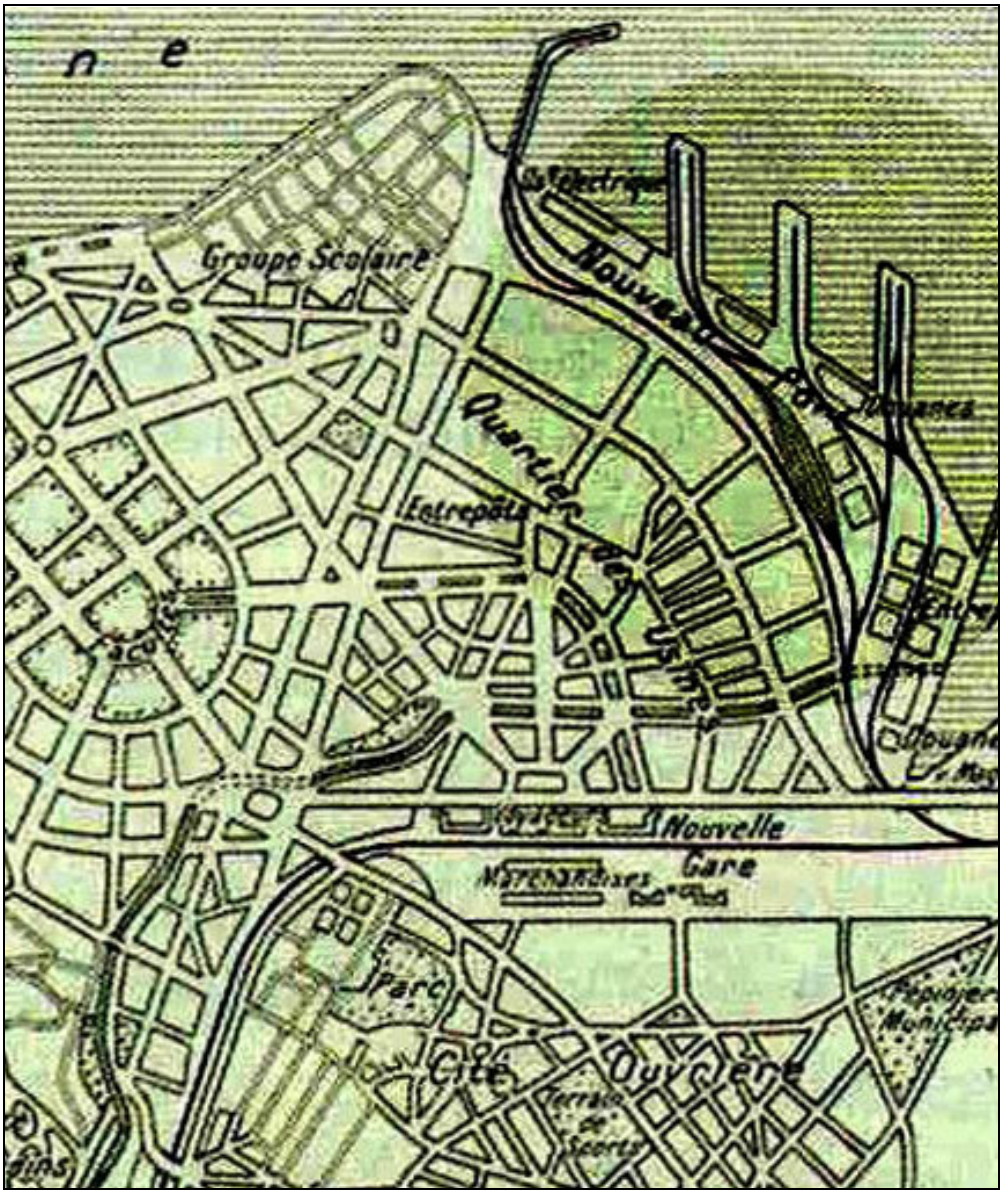

Şekil 3.16 1925 yılı Danger Planında Darağacı (APİKAM)

Şekil 3.17 1939 yılı İzmir Şehri Planında Liman Arkası Bölgesi (İzmir Şehri İmar Planı Raporu, 1939)

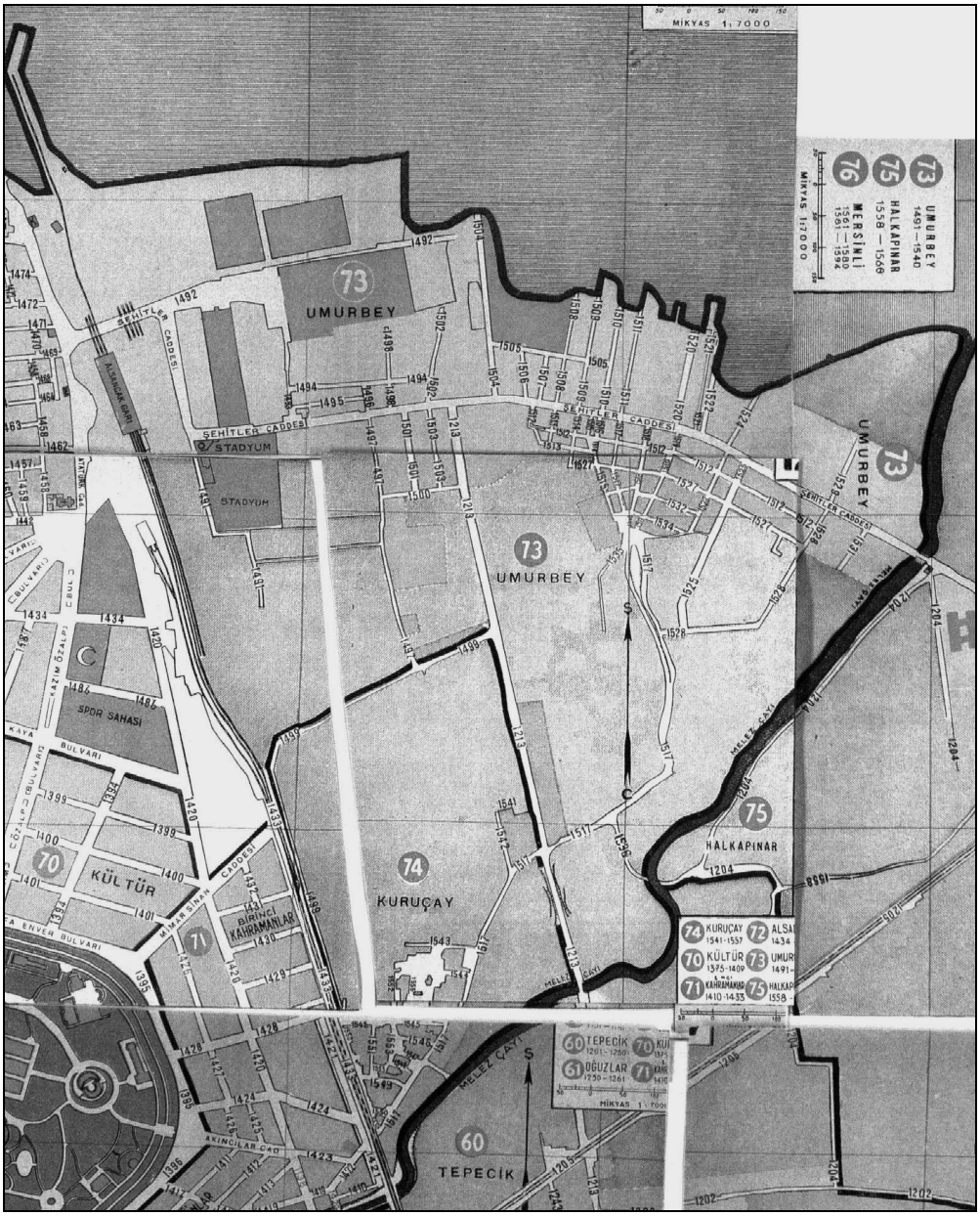

Şekil 3.18 1950'lı Yıllarda Liman Arkası Bölgesi (İBB Arşivi).

Şekil 3.19 1955-1960 arasına ait bir hava fotoğrafı (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi).

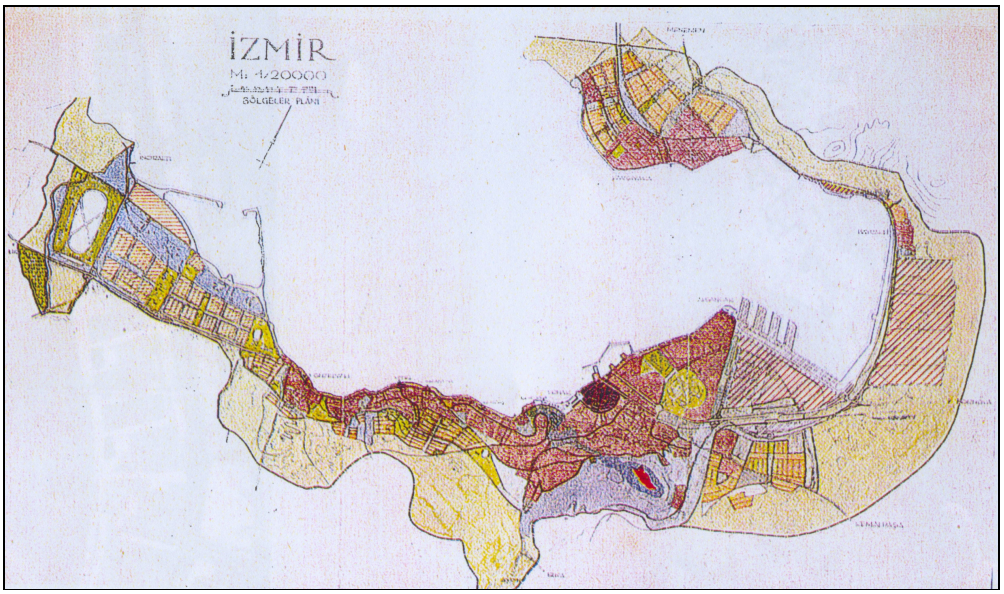

Şekil 3.20 Kemal Ahmet Aru ekibi tarafından yapılan plan çalışması (İBB Arşivi)

Şekil 3.21 1990'lı yıllarda liman arkası (İzmir Mimarlar Odası Arşivi).

Şekil 3.22 1989 Planı'nda bölge için kurulan senaryo (Hürriyet Ege, 22 Aralık 1998)

'Liman bölgesinin gelişimi duracak'

Büyükşehir Genel Sekreter Yardımcısı Tutum, Koruma Kurulu'nun, Alsancak liman bölgesindeki 54 yapıyı tarihi eser olarak tescil etmesiyle bölgenin gelişiminin duracağını söyledi.

1 Nolu Koruma Kurulu'nun aldığı kararın belediyeye ulaşmasından sonra koruma altına alınan yerleri, bölgeyi ticaret ve turizm yapımına olanak tanıyan imar planı üzerinde işaretleyen İhsan Tutum, "Kurul belki bölgenin tamamını SİT ilan etmedi, ama TCDD ile Şaraphane Kavşağı arasında kalan alanın çeşitli yerlerindeki bina ve bazı ağaçları koruma altına alarak uzun uğraşlarla hazırladığımız planı işlemez hale getirdi" dedi. Kurulun aldığı kararı İdare Mahkemesi'ne götüreceklerini söyleyen Büyükşehir Belediye Başkanı Özfatura ise "Bu bölgeyi Manhattan'a rakip olacak bir yer haline getirecektik. Ama bazıları ve kurul bunu istemedi. Yeniliklere kapalı, İzmir'in gelişimini önleyen zihniyeti vatandaşın takdirine bırakıyorum" diye konuştu. **(ERTAN SAYIN)**

Koruma Kurulu'na Oda desteği

Metro kazısı nedeniyle Büyükşehir Belediyesi ile karşı karşıya gelen ve İzmir'in gelişmesini engellediği öne sürülen Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na destek sivil toplum örgütlerinden geldi. İzmir'de şubesi bulunan 21 meslek odası ve sivil toplum örgütü bir açıklama yaparak Büyükşehir Belediye Başkanı Burhan Özfatura'nın hukuk kurallarını çiğnediğini iddia etti

Yeni Asır
Yıl: 103 Sayı: 32936 Çarşamba, 28 Ocak 1998
İmtiyaz Sahibi:

Şekil 3.23 Yerel yönetimin Kurul kararına tepkisi (Yeni Asır, 28 Ocak 1998)

Anıtlar Kurulu'nun SİT kararına Özfatura ve Sarışın tepki gösterdi:

Böyle karar olmaz

Kurulun İzmir limanı arkasındaki bölgede 53 binayı korumaya alması üzerine, her iki belediye başkanı da bölgeyi ticaret merkezi haline getirme çabalarının engellendiğini öne sürdüler

BURHAN ÖZFATURA AHMET SARIŞIN

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Burhan Özfatura, Anıtlar Kurulu üyelerini şehrin önünü tıkamakla suçlarken, Konak Belediye Başkanı Ahmet Sarışın, bu zihniyetin hizmetleri engellediğini öne sürdü. Özfatura, "Şehrin gelişimini durdurmaya kimsenin hakkı yok. Yıllarca çalışılıp bu planlar hazırlandı ve iki belediyenin meclisinden geçti. Bu tür kararlarla bir yere varılmaz. Ne yazık bu kurul İzmir'in karşısındadır" dedi.

İzmir'in gelişmeye ihtiyacı olduğunu söyleyen Konak Belediye Başkanı Ahmet Sarışın ise, "Metro'yu durdurmaya kalkan zihniyet şimdi de Alsancak Bölgesi'nde yapmayı istediğimiz ticaret ve turizm merkezini engellemeye çalışıyor. Peki bu insanlar Mustafa Kemal Sahil Bulvarı Çin Seddi gibi olurken, Kordon'daki tarihi evler yıkılıp yerine apartmanlar dikilirken neredeydi? Bugün mezbelelik gibi duran Alsancak liman bölgesini mi hatırladılar? Planlar hazırlanıyor kimse ses çıkarmıyor. Her şey bitiyor birileri kalkıp burası SİT diyor. Böyle karar olmaz" dedi.

"Akılları neredeydi?"

53 binanın koruma altına alındığı toplantıda karşı oy kullanan kurul üyesi Prof. Çınar Atay da "Bir bölgede 60 binayı tarihi eser ilan ettiniz mi bölgenin tamamını sit ilan etmiş gibi olursunuz ve kimse hiçbir şey yapamaz. Akılları neredeydi" dedi. İmar planlarının hazırlanma aşamasında karar alınması gerektiğini belirten Atay şöyle devam etti;

"Bu bölgedeki bazı binalar dışında pek çok binanın tarihi değeri yok. Orası göz önünde bir yer. Unuttuk diyemezler." Kurul kararıyla, binası tarihi eser olarak tescil edilen mal sahibinin imar durum belgesini Anıtlar Kurulu'na onaylatması ve kurulun izin verdiği ölçülerde inşaat yapması gerekiyor. (ERTAN SAYIN)

Şekil 3.24 Yerel yönetimin Kurul kararına tepkisi (Yeni Asır, 11 Ocak 1998)

Liman çevresi de "SİT" ilan edildi!

Kararları tepkilere yol açan İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, bu kez İzmir'in gelecekteki ticaret merkezi olarak planlanan bölgede 53 binayı koruma altına aldı

Çardak Havaalanı 1999'da bitecek

Denizli Çardak Havalanı modernizasyon ve ek inşaat çalışmalarının ihalesini Aksal-Boytaş-Beyza şirketleri ortak grubu üslendi. Ek tesislerin temeli Şubat ayı içinde atılacak. Terminal binası, giriş kontrol binası, çok maksatlı garaj, ısı ve güç merkezi binası, emniyet ve gümrükleme binası, akaryakıt tesisleri, hizmet binası, arıtma tesisi, galeri, otopark, çevre yolları, galeri, apron, aydınlatma ve yangın ihbar sistemleri ile telefon santrallerinin 3.5 trilyon liraya malolacağı bildirildi. (FERRUH ÖLMEZ)

Milas'ta da kent senatosu kuruluyor

Milas Belediyesi öncülüğünde "Kent Senatosu" oluşturma çalışmalarına başlandı. Belediye Başkanı Ali Doğan Sercek, "Kent Senatosu" ile halkın kendini ilgilendiren her konuda yönetim ve karar alma süreçlerinde söz sahibi olmalarının amaçlandığını bildirdi. Toplantıya belediye başkanları, sendikalar, meslek odaları, kooperatifler, spor kulüpleri, vakıflar, dernekler, siyasi partile ile alanlarında başarılı kişiler davet edildi.

Bazı kurul üyelerinin bile tepki gösterdiği karar ile İzmir'in gelecekteki ticaret merkezi olarak planlanan alan koruma altına alınarak yapılacak inşaatlara kısıtlama getirildi.

İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu aldığı son kararla Konak ve Büyükşehir belediyelerinin, gelecekte İzmir'in ticaret merkezi haline getirmeyi planladığı Şehitler Caddesi ile Liman Caddesi arasında kalan bölgeyi SİT alanı ilan etti. Karar, iki belediye tarafından "düşmanlık" olarak nitelendi.

Kurul önceki gün yaptığı toplantıda Büyükşehir Belediyesi'ne ait olan ve Başkan Burhan Özfatura'nın satmayı düşündüğü Havagazı Fabrikası ile Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi karşısında bulunan çoğu tek katlı evler ile tamirhane olarak kullanılan binaları tarihi eser olarak tescil etti.

Gökdelenler kurulacaktı

Kurul kararıyla yaklaşık 4 ay önce de Konak ve Büyükşehir belediyeleri tarafından onaylanan ve gökdelenlerin yapılmasına olanak sağlayacak plan da işlerliğini kaybetti. Karara tepki gösteren Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı Ihsan Tutum, limanın arkasında kalan bu bölgeyi "Manhattan" gibi yapmak istediklerini belirterek, " Kurul üyeleri İzmir'in gelişmesini istemiyor. Bu binaların çoğu yıkıntı haline gelmiş. Bu kurul imar planları hazırlanırken neredeydi?" diye sordu.

(ERTAN SAYIN)

Şekil 3.25 Basında yer alan Kurul kararına tepkiler (Yeni Asır, 10 Ocak 1998)

SİT tartışması limana taştı

Büyükşehir Belediyesi, İzmir 1 No'lu Koruma Kurulu'nun Alsancak liman bölgesindeki 53 bina için aldığı tarihi eser kararını da mahkemeye götürüyor

İş Merkezi olacaktı

1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, Metro'nun Çankaya İstasyonu için aldığı bilimsel kazı kararını İdare Mahkemesi'nde durduran Büyükşehir Belediyesi, şimdi de Kurul'un liman bölgesine yönelik kararı için mahkemeye gidiyor. Konak ve Büyükşehir Belediyelerinin, iş merkezi yapmak istediği Şehitler Caddesi ile Liman Caddesi arasındaki bölge için hazırlanan plan, 53 binanın tarihi eser olarak tescil edilmesiyle tehlikeye girdi.

Sevi'den Kurul'a suçlama

Kararı İdare Mahkemesi'ne götüreceklerini belirten Büyükşehir Belediyesi Başhukuk Müşaviri Mustafa Sevi, yıllardır duran bu bölge için alınan kararda kötü niyet olduğunu ileri sürdü, "İki belediye yıllarca çalışıp planı bitiriyor ve anladığımız kadarıyla bu plan birilerinin işine gelmiyor. Kurul kullanılıp plan engelleniyor" dedi. Sevi, taraflı davranmakla suçladığı Kurul üyelerinin kararları için cezai işlem yapılması amacıyla suç duyurusunda bulunacaklarını da bildirdi.

Caner istifaya çağırdı

Öte yandan, Hafif Raylı Sistem Müdürü Hanefi Caner de 1 No'lu Kurul üyelerine istifa çağrısında bulundu. Metro'nun yapımcı firmasından inşaatın kesinlikle duramayacağı yolunda bir rapor daha geldiğini belirten ve İdare Mahkemesi kararıyla çalışmaları sürdürdüklerini söyleyen Caner, "10 gün süre verilemez. Orasının 1 saat bile beklemeye taahammülü yok" dedi. Caner, Kurul'un bundan sonra alacağı hiçbir kararın önemi kalmadığını da söyledi. **(ERTAN SAYIN)**

Şekil 3.26 Basında yer alan Kurul kararına tepkiler (Yeni Asır, 13 Ocak 1998)

SİT yalanı

Tartışılan bölge

Kurulun SİT ilan ettiği öne sürülen bölge, İzmir'in gelecekteki ticaret merkezi. Liman ile Şaraphane arasında birçok eski deponun bulunduğu bölgenin korumaya alındığı iddiası ortalığı karıştırmış ve kurula tepkiyi yaratmıştı.

- Büyükşehir Belediyesi'nin, Alsancak Limanı ile Şaraphane Kavşağı arasındaki bölgede, 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun yaptığı çalışma, kamuoyuna yanlış aktarıldı. Belediyenin, Metro Çankaya inşaatını durdurma kararı alan kurula yönelik cephe oluşturmayı amaçladığı öne sürüldü.
- Kurulun tüm bölgeyi SİT ilan ettiği duyurularak, "Yatırımları kasıtlı engelliyorlar" imajı yaratıldığı iddia edildi. Oysa, kurulun Liman Bölgesi'ndeki 4 yıllık çalışmasında, sadece tarihi yapıları korumaya aldığı açıklandı.
- Kurul Başkanı Prof.Dr. Numan Tuna'yla üyeler, Ege Üniversitesi öğretim üyeleri Prof.Dr. Bekir Deniz, Prof. Ömer Özyiğit ve Kültür Müdürü Feridun Çopuroğlu, bölgenin tümüyle SİT ilan edildiği yolundaki açıklama ve haberleri üzülerek izlediklerini belirtti. ■ Macit SEFİLOĞLU

Hürriyet

22 Ocak 1998 Perşembe

Bayramyeri de koruma altında

Şekil 3.27 Büyükşehir Belediyesi'nin Kurul kararına tepkisi (Hürriyet, 22 Ocak 1998)

■ Şevket Özçelik'in
BREZİLYA-ARJANTİN GEZİ NOTLARI
YILBAŞI PLAJDA 8

Uçsuz bucaksız düzlükler ülkesi Arjantin'den çağrışımlar...

200 km genişlikteki nehir, De la Plata

Buenos Aires'i liman şehri haline getiren nehir Ri de la Plata inanılmaz bir görüntü yaratıyor. Geniş ği denize ulaştığı yerde 300 kilometre. Arjantin bi düzlükler ülkesi. Geniş otlaklarında yetiştirdiği s ğırlardan dünyanın en iyi etlerini elde ediyor.

Havagazı Fabrikası kalsın mı? Yıkılsın mı?

İzmir bunu tartışıyor... Bölge için alınan sit kararı eleştiriliyor... Buenos Aires, benzer bir sorunu çözümlemiş. Limandaki eski antrepolarda kentin en lüks restoranları açılmış.

Şehrin göbeğindeki Alsancak Limanı da aslında bir şehircilik rezaleti. Liman uzun vadede oradan mutlaka kalkacağına göre, bölge gelecekte, rekreasyon alanına dönüştürülebilir.

Haritalarda, Buenos Aires'in yerine dikkatli bakmamışım... Brezilya'da bulunduğumuz günlerde de lafı, "Güney Amerika'nın Paris'i, denizden 250 km kadar içerde" diye geçmişti. Uçağımız kentin göbeğindeki alana yaklaşırken karşımda deniz görünce çok şaşırdım. Sordum "O deniz değil, nehir, Rio de la Plata" dediler, "kentin önündeki genişliği 200 kilometredir, sizi o aldatır! Denize ulaştığı yerdeki genişliği ise 300 km'yi bulur..."

Tekrar büyük ölçekli haritalara baktım... "Bu oluşuma deniz mi denir, nehir mi, tartışılır?" diye düşünürken, gerçekten Atlas Okyanusu ile buluşma noktasına kadar harita da nehrin adının yanlı olduğunu görüm. Yanı uçaktan gördüğümüz, 200 km genişlikteki bir akar ve tatlı suydu.

Tatlı su olduğunu o gece yaşayacağımız yine bir deneyimle öğreneceklik!

Şaşırtıcı imar planı

İkliminin güzelliği nedeniyle adı "Buenos Aires / İyi havalar" olarak konulan kentin şaşırtıcı yanları bunlardan ibaret değildi. Merkezde 3.5 milyon, banliyöleriyle birlikte 11-12 milyon nüfuslu (35 milyonluk Arjantin in üçte biri) Buenos Aires Amerikan kentlerinde gördüğümüz, son derece düzgün bir imar planına sahipti.

Çok çok geniş bir alan karelere bölünmüş... Yapılaşma büyük çoğunlukla tek katlı.. Bazı bölgelerde çok katlı binalar var ama bunlar da, geniş yeşilliklerin ortasına yerleştirilmiş, aralıklı apartman düzenindeki toplu konutlar..

Böylelikle oluşturulan imar adalarının dört bir yanı yol... Ayrıca belli aralıklarla otoyol genişliğinde, hatta yer yer daha geniş caddeler görülüyor.

Uçağımız alçalırken kilometrelerce, bol yeşilli bir yerleşimin üzerinden ilerledik. Merkeze yaklaştıkça havuzlu evlerin sayısı artmaya başladı. Neden sonra, alandan biraz ilerde gökdelenleriyle kent merkezi görüldü. Orada da caddeler son derece geniş.

Doğasın kıvdığı çizgiler dışında, geçen yıl gördüğüm Miami ve Orlando ile Buenos Aires'in kuşbakışı görünümleri arasında hemen hiçbir fark yoktu.

İzmir'in apartmanlarla denize karşı oluşturulmuş sıra sıra Çin setlerini, İstanbul'un karşagasını anımsayıp da kıskanmamak, kahrolmamak elde mi?

Herkes; sırtında, kollarında, bacaklarında, hatta poposunda uçuşan sivrisinekleri görerek, önünde yürüyenin halinc gülüyor. Oysa kendisi de aynı durumda, orasına burasına şaplak atmakta... Böyle bir saldırıyı ömrümce yaşamadım. Solumuzda kalan "derya"nın gerçekten "tatlısu" olduğuna böylece inandık. Kendimizi lokantaya zor attık. Şortlu, kısa kollu gömlekle gelenlerin hali dumandı. Boş, sıcaklarının arasında ve şakak kemiğimdeki iki kabarıklık, bıkkınımı az hasarlı atlatanlardan biriydim.

Tartışılan sit kararı ve

Yemeğe ilişkin bilgileri, ilgili fotoğrafın altına aktarıp daha önemli bir konuya geçmek istiyorum. Buenos Aires'in birinci sınıf pek çok lokantası bu caddedeydi. Yapılar birbirinin kopyesi olsuşu dikkatimizi çekti. Bir limandaydık. Öyküsünü sonra dinledik: Restoran yapıları binalar asırlar önce İngilizlere ait antrepolar olarak inşa edilmiş.

Korunaya alınan binalar yakın dönemde restore edilmiş ve çelik konstrüksiyonla katlandırılmış. Bölge en lüks iş ve restoranlar merkezi haline gelmiş. Otele dönerken, restoranların arka taraflarında lüks otomobil markalarına ait galeriler ve çeşitli iş yerleri gördük.

Bu gözlemden sonra, seyahat öncesi kuşkuyla baktığım, Alsancak'taki Havagazı Fabrikası ve dolaylarının sit alanı ilân edilip korumaya alınmasını artık yadırgamıyorum.

Kordon Yolunun yapımı bana göre de bir mecburiyet. Kordon o yol ve yeşil alanlarla güzelleşecek.. Aslında yöre iki asır önce katledilmiş.

Fakat Alsancak Limanı çevresinde en az 50 yıl ileriye bakmalıyız. İzmir kent merkezinin denizden nefeslabildiği tek bölge burası. Şimdiden, "Çandarlı taraflarında yeni liman kaçınılmaz" deniliyor. Çeşme Ro-Ro İskelesi devreye girdi bile.

1974 yılında gemi turuyla Akdeniz limanlarını görmüştüm de, Pire dahil şehir dışında olup bitenlere şaşkın şaşkın bakmıştım. Öyle ya bizde liman dediğin tam şehrin göbeğinde olur. İzmir'de öyle, İstanbul'da öyle, ilk gençliğimi yaşadığım Samsun'da öyle.

Liman orada kalamaz

50 yıl sonrasına bakacak olursak Alsancak Limanı ister istemez oradan kalkmış olacak. Bugün dahi orada bulunması, tam bir şehirciliksizlik rezaleti.

Belediyenin bölge için hazırladığı planda gökdelenler, yeşil alanlarla ortasına konuluyormuş. O yapılar bugünkü teneke mahallenin bulunduğu yerlere doğru kaydırılsa da ön kısımlar tamamen rekreasyon alanı, eğlence merkezi olarak ayrılsa daha iyi olmaz mı?

Bence çok çok daha iyi olur. Böylece hem o gerideki cirkinlik ortadan kalkar hem de yerleri kendilerine aitse bugün tenekede evlerde oturan garibanlar sebepleniyor.

Halkapınar'daki garajdan boşalacak alana da İzmirliler olarak sahip çıkmalıyız. Oraya bina yapmak için elini sürenin elini kırmalıyız. O yer de mutlaka, Kültürpark gibi akciğer olmalı.

YARIN
ONLAR DA ENFLASYONU YENMİŞ

Dev mangallarda, gallavi porsiyonlarla

Puerto Modero'daki, antrepodan restorana dönüştürülmüş La Cabelleriza Et Lokantasında, etler bu dev mangalda, belki bir cuvaldan fazla kömürün ateşiyle, bizim porsiyon ölçülerimizin çok üstündeki parçalar halinde pişiriyordu. Türkiye'de etler artık maalesef çoğunlukla ot gibi. Arjantin etleri, sığırlar hala yeşil otla da beslendikleri için gayet lezzetliydi.

GÖRÜLMEMİŞ BİR UYGULAMA

Binalar radyoevini andırıyor

Buenos Aires'teki otelimiz şehir merkezinde Sheraton'dı. Odamıza daha ilk girişimiz, karşımda bir gökdelen, üstünde radyo vericisine benzer çok yükseltiler. "Bu binada herhalde bir radyocevi var" diye düşün'ük.

Fakat s.-hir turunda nereye baksak aynı şeyi görüyoruz. Sadece gökdelenlerde değil apartmanlarda, hatta apartman denemeyecek 2-3 katlı binalarda bile 10-15 metreden başlayan yüksekliklerde çeşitli direkler, uçlarında verici izlenimi veren çubuklar. Sadece merkezde değil banliyölerde de durum aynı. Hatta bazı dar binalar yüksek direklerin ayakta tutabilmek için komşu binalara tel germişler. Bu direkler, direkler, direkler... Dünyanın hiçbir yerine rastlanamayacak bir görüntü.

Telefon konuşmaları çok pahalı

Soruşturduk, bu, ucu telefon görüşmelerine pahalı oluşuna dayanan bir uygulamaymış. Arjantin'de arazi inanılmaz derecede düz. Hani o 200 kilometre genişliğinde nehir yatağı oluşmuş durumda bununla ilgili... Ülkenin bazı bölgelerinde dört kıyısından itibaren 150 metrelik yüksekliye ulaşılmak için 250 kilometre içlere gitmek gerekiyor. Düzlük telsiz konuşmalarını kolaylaştırıyor sanki. Görüşme alanları alabildiğine genişliyor. "Telefon da pahalı olunca herkes kendi telsiz santralini kuruyor. Her binanın, her apartmanın bir telsiz santralı var, insanlar buralardan eviyle işiyle bedava konuşuyorlar." dediler.

Cep telefonu cihazı bedava

Bu arada bir şey daha öğrendik. Firmalar bulaşık, televizyon, çamaşır makinası alana cep telefonu armağan ediyor. Cep telefonu santrline sahi kuruluşlar da, abone olana cep telefonu cihazı bedava veriyor. Demek ki görüşmelerden ödenecek bedeli rahat rahat çıkıyor. Rehberimiz Mario'ya "cep telefonu" "köpek" gibiydi. Hiç kulağından eksik etmiyordu. Yine de sokaklarda bisdeki kadar çok telefonuyla konuşan insana rastlamadık.

ERICSSON bayramı!

Fiyatları özel "taksit"leri şeker!

Ericsson cep telefonları, 45 DM'tan başlayan sabit taksitlerle! Hemen teslim

KISA BİR SÜRE İÇİN

K.V.K

SABİT FİYAT TABLOSU

NASIL KATILACAKSINIZ ?

PEŞİNAT KABUL YERLERİ

SABAH OTO MERKEZ

Şekil 3.28 Bölgedeki sit kararının Bounes Aires'deki örnekle karşılaştırılması (Yeni Asır, 23 Ocak 1998)

3.2.3 21. Yüzyıl Başındaki Yeniden Değerlendirme Çalışmaları

İzmir Liman Arkası Bölgesi'nin mevcut potansiyeli 1989 yılı revizyon planıyla belirlenmiş olmasına karşın hedeflenen yenileme ve dönüşüm gerçekleşmemiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce bölgenin ve Karşıyaka yönünde devamında Turan'a kadar olan bölgenin yeni kent merkezi olarak tasarlanması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla 2001 yılında liman arkasını da kapsayan İzmir Liman bölgesi için uluslararası fikir ve tasarım yarışması düzenlenmiştir. Uluslararası yarışma bölgenin yeniden değerlendirilmesi amacıyla atılan ilk somut adım olmuştur. 2003 yılında yarışmada ortaya çıkan fikirlerden yararlanılarak Turan ile Alsancak Limanı arasındaki alan yeni kent merkezi nazım imar planı çalışmasıyla planlanmıştır.

3.2.3.1 Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması

İzmir Büyükşehir Belediyesi 2001 yılında liman alanı olarak tanımlanan Alsancak-Turan bölgesinin kentsel tasarımı için uluslararası bir yarışma düzenlemiştir. Yarışma 19. yy sonlarından itibaren endüstriyel tesislerin konumlandığı, İzmir limanına bitişik ve kentsel bütünleşmenin merkezi olan bölgenin yenileştirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yarışmanın temel amacı; çağdaş kent imajını yükseltmek ve liman alanında yeni bir şehir merkezi yaratmak amacıyla İzmir Liman Bölgesi'nin mimari özellikleri ve kentsel alanının geliştirilmesi için ön fikirleri bulmak olarak açıklanmıştır (İBB, 2001, s.2).

Yarışmanın hedefleri ise şu şekilde özetlenmiştir:Yarışma alanında kentin yeni imajını oluşturacak, iş, ticaret, yönetim, kültür, rekreasyon alanlarını modern planlama kapsamında bünyesinde bulunduran merkezi kentsel alan yaratmak; tarihi kentin varolan özelliklerini göz ardı etmeden 21.yy İzmir'i için bir karakter önermek; eski kent merkezi üstündeki baskıyı azaltmak, korunmasına katkıda bulunmak; kentin diğer alanlarındaki arazi değerlerini dengelemeye yardım etmek; ekonomik ve teknik olarak geçerli önerilerle kentin diğer kesimlerindeki kentsel tasarım standartlarını iyileştirmektir (Ege Mimarlık, 2001 s.40-41).

Yarışma şartnamesinde 1962 yılından beri beklenen limanın yük terminalinin taşınmasıyla sadece yolcu gemilerine hizmet vermesinin liman arkası bölgesinde başlıca değişimi getireceği, bölgenin dönüşümünün de bu paralellikte gerçekleşeceği belirtilmiştir. Bölgedeki kamuya ait büyük parsellerin belirlenecek kullanımlar ve yatırımlar için elverişli olduğundan bahsedilmiş ve önerilerin bu bağlamda üretilmesi beklenmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıkları Yasası kapsamında Erken Cumhuriyet Dönemi endüstri yapıları ve endüstri alanları olan Havagazı Fabrikası, Elektrik Fabrikaları, Sümerbank Fabrikası, Şark Sanayi, DDY Alsancak Garı binası ve eklentileri vb. kültür mirası olarak tescilli yapıların ve alanların korunması, mimari kimliklerine ve özelliklerine uygun olarak yeniden işlevlendirilmeleri de şartnamede önerilmiştir.

Alman mimar Jochen Brandi'nin kazandığı yarışma amaçları, hedefleri, verileri çerçevesinde ve kentsel tasarım ve dönüşüm bağlamında tartışılmıştır. Yarışma hedeflerinde kentsel tasarım görsel ve mekansal bir iş olarak ele alınmış, sosyal boyutu göz ardı edilmiştir. Liman arkası bölgesinde bulunan genelde düşük gelir gruplarının yaşadığı Ege (Tenekeciler) Mahallesi'nin yenilenmesi düşünülmüş, ancak bu mahalle sakinlerinin yerlerini terk etmelerinden dolayı oluşacak sorunlara yarışma katılımcıları tarafından çözümler getirilmesi beklenmemiştir. Yarışmacılara bölge ile ilgili doğal veriler, mülkiyet haritası, halihazır haritalar gibi bazı fiziksel veriler verilmemiştir. Sonuç olarak yarışma katılımcılarının tasarımları da bağlamdan uzak kalıplaşmış öneriler olmuştur. Katılımcılara öneri projelerin konseptlerini oluşturacak tarihi değerlere dair envanter bilgisi, sosyal özelliklerini içeren analizler sunulmamıştır. Kentsel tasarımın kullanıcı ile işbirliğinin gerçekleştirileceği sosyal süreç dikkate alınmamıştır (Cömertler, 2003, s.217).

Yarışma şartnamesinde üçüncü İzmir olarak üzerinde durulan yeni kent merkezinin tasarlanmasında kentin tarihi değerlerinin dikkate alınması beklenmiştir. Söz konusu tarihi değerler yarışma projelerinde kentin eski coğrafi durumunun vurgulanması, 19. yüzyılın İzmir'e kazandırdığı karakteristiklerin yaşatılması, tasarlanan yeni mekanlara verilen isimlerle tarihsel ilişki kurulması, bölge içindeki tarihi yapılara yeni işlevler yüklenmesi ve sunumlarda tarihi öğelerin kullanılması ile

karşımıza çıkmaktadır. Yarışma projelerinde Bayraklı'daki Tepekule höyüğü ve Meles nehri topoğrafik müdahale ve farklılaşan işlevlerle vurgulanmıştır. Liman arkası bölgesindeki tarihi binalara rekreatif ve kültürel işlevlerin yüklendiği gözlenmektedir. Bazı yarışma projelerinde eğitim amaçlı kullanımlar önerilmişken bazılarında bütünsel bir koruma yaklaşımı ile tema parkları tasarlanmıştır (Kayın, 2002, s.57-58).

Şekil 3.29 Jochen Brandi' nin projesi (Ege Mimarlık, 2001, s.62)

3.2.3.2 Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı

İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı kentsel tasarım yarışmasında elde edilen fikirler ışığında İzmir Büyükşehir Belediyesi Liman Bölgesi Planlama Grubu tarafından hazırlanmıştır. Plan Büyükşehir Belediye Meclisi'nin, 7 Temmuz 2003 tarihli gün ve 05/82 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Söz konusu planlama alanı kuzeyde Turan Mahallesi, güneyde Alsancak Liman Arkası Bölgesini, doğuda Salhane bölgesi olmak üzere kıyı şeridi boyunca uzanan bölgelerden oluşmaktadır.

Liman Arkası Bölgesi için planda Ege Mahallesi'ne kadar uzanan bölüm ticaret, turizm ve kültür kullanımı için ayrılmıştır. Şehitler Caddesi, Liman Caddesi ve Meles deresi arasında kalan bölge, tarihi endüstri yapıları alanlarının kültür ve turizm kullanımında özel proje alanı olarak önerilmesiyle; turizm ve ticaret kullanımına ayrılmıştır. Özel proje alanlarında yeni yapılaşma önerilmemiştir, büyük parseller oluşturulması için asgari sınır belirlenmiştir. İşçiler Caddesi'nin yaya öncelikli taşıt trafiğine uygun olarak düzenlenmesi, cadde boyunca üst katları konut olarak kullanılabilecek küçük ticari işletmelerin yer alacağı yapılara ayrılmıştır. Sümerbank fabrikası alanı endüstri arkeolojisi müzesi, kongre, kültür ve eğitim alanı olarak kullanılmak üzere ayrılmıştır. Tescilli yapıların dışında kalan alan özel proje alanı olarak belirlenmiştir. Şehitler Caddesi'nin güneyinde ve batıdan Alsancak garı ile demiryolu, doğudan 1525 nolu sokak ile sınırlanan Ege Mahallesi'ne kadar uzanan alan ticaret, turizm ve kültür tesislerine ayrılmıştır. Şark Sanayi Fabrikasına ait parsel ile TCDD tesislerinin bulunduğu parseller özel proje alanı olarak belirlenmiştir. Planda, bu alanlarda yapılacak yapılarda inşaat alanı toplamının en az %5'i tiyatro, sinema, konser salonu, sergi salonu gibi kültürel etkinliklerin gerçekleştirilmesi amacıyla düzenlenmesi koşulu getirilmiştir (Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı Raporu, 2003)

Bölgedeki mevcut konutların bulunduğu alanlar pansiyonculuğun ve küçük turizm işletmeciliğinin özendirilmesi yoluyla zaman içinde yenilenmesi ve bu alanlardaki tescilli yapıların kullanılarak korunmasını sağlamak üzere turizm ve konut kullanımına ayrılmıştır. Alsancak Stadı ve DEÜ' si eğitim yapıları korunmuştur.

Liman arkası alanında tescilli yapıların varlığı nedeniyle genişletilemeyen mevcut taşıt yolları ve İşçiler Caddesi'nde yapılacak yaya öncelikli taşıt yolu düzenlemesi göz önünde bulundurularak 1525 sokağın genişletilerek bölge için toplayıcı bir yol özelliği kazandırılan sokağın Ege Mahallesi'nden geçilerek Kültürpark'a bağlanması öngörülmüştür (Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı Raporu, 2003, s13-14). Bu imar planında, İzmir'in tarihsel kimliği korunarak liman çevresinde çağdaş kent merkezi planlanmıştır. Bu bağlamda eski kent merkezi ile planlanan yeni merkezi birleştiren liman arkası bölgesinde sürekliliğin sağlanması için öneriler getirilmiştir. Bölgedeki sosyal değişimi hızlandırması açısından belli alanlar turizm ve ticaret, endüstri mirası yapıları koruma amaçlı kültürel kullanımlara ayrılmıştır.

Plan raporunda belirtilen bölgenin turizm, kültür, ticaret kullanımları ile değerlendirilmesi olumludur. Ancak uygulama sürecinde çıkabilecek sorunlarda ne tür çözümler getirileceği belirtilmemiştir. Özel proje alanı olarak belirlenen tescilli fabrika peyzajlarının birbirleriyle ve yakın çevreleriyle arasında kurabilecekleri ilişki tanımlanmamıştır. Tescilli fabrika peyzajlarının kamu mülkiyetinde olması avantaj olarak düşünülmüş, ancak kamu bünyesinde farklı kuruluşlara ait olan alanlara öneriler getirilirken bu kuruluşlara danışılmamıştır. Planda, raporunda açıklandığı üzere tarihi yapılara ve çevresine büyük ölçekli mekansal müdahaleler önerilmemiş ve korunması için gereken özen gösterilmiştir.

Şekil 3.30 İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı (İzmir Mimarlar Odası Arşivi)

BÖLÜM DÖRT
İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ'NDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ - FABRİKA YAPILARININ İNCELENMESİ VE KORUMA SORUNLARININ SAPTANMASI

Tarihsel süreçteki gelişimi açıklanan Liman Arkası Bölgesi'ndeki endüstri mirası yapıları bu bölüm kapsamında anlatılmaktadır. Öncelikle ulaşım sistemlerinin etkisinde endüstriyel ve ticari faaliyetlerle biçimlenen bölge ve tarihi yapıları tanıtılmaktadır. Bu tarihi yapılardan endüstri yapıları, fabrikalar ve depolama fonksiyonunu barındıran yapılar, endüstriyel miras kapsamına girmektedir. Çalışmada üretim sürecinin şekillendirdiği tarihi endüstri yapıları üzerinde durulmaktadır. Bölgede bulunan miras kapsamındaki endüstri kompleksleri ve fabrikalar konumu, tarihi, peyzajı ve mimari özellikleri ile irdelenmekte ve korunma sorunları saptanmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, farklı fonksiyonlara sahip yapıların ve teknolojik donanımın endüstriyel üretim odaklı belli bir peyzaj içinde inşa edilmesinden oluşan kapsamlı tesis "endüstri kompleksi" olarak tanımlanmaktadır. Bir yada iki yapıdan oluşan belli mekanik donanımla belli bir sürecin sonunda ürün veya ara ürünün elde edildiği üretim mekanları için "fabrika yapısı" terimi kullanılmaktadır.

4.1 İzmir Liman Arkası Bölgesi'nin Genel Karakteristikleri

İzmir Liman Arkası Bölgesi, kuzeyinde Alsancak Limanı, batısında Alsancak Garı, tesisleri ve demir yolu ile doğusunda Meles deresi ve karayollarının sınırladığı üçgen bir alandır. Bölgenin batısındaki Alsancak semti merkezi iş alanı olarak gelişmiştir ve bu gelişimini Liman Arkası yönünde sürdürmektedir. Bölgenin güneybatısındaki Kahramanlar semti sınırında konutlar, iş hanları, Tekel tütün fabrikası ve TCDD tesisleri sıralanmıştır. Bölgeden Karşıyaka ve Bornova'yı tarihi kent merkezine bağlayan karayolları geçmektedir. Geçmişte bu amaçla Şehitler Caddesi yoğun olarak kullanılırken günümüzde Liman Caddesi yoğun araç trafiğine sahiptir. İşçiler Caddesi ve 1525 Sokak'ta bölgenin Kahramanlar semtiyle

bağlantısını sağlamaktadır. Bölgedeki demiryolları, batı sınırındaki Alsancak Garı, doğusundaki Halkapınar İstasyonu ve liman demiryolu olmak üzere üç farklı alanda konumlanmıştır. Halkapınar İstasyonu şehir içi ulaşımını büyük ölçüde rahatlatan hafif raylı sistem istasyonu olmak üzere yenilenmiştir. Bölgenin kuzey kıyı şeridi boyunca yer alan tesisleriyle İzmir limanı sadece bölgede değil ülke ekonomisi için de büyük önem taşımaktadır (Şekil 4.13).

Şekil 4.1 Bölgenin genel görünümü (İzmir Mimarlar Odası Arşivi)

Şekil 4.2 Şehitler Caddesi'nden batıya bakış

Liman Arkası Bölgesi genel olarak konut, ticaret ve endüstri alanı olarak kullanılmaktadır. Konut kullanımı Şark Sanayi ile Sümerbank Basma İşletmeleri

arasında; Melez Deresi ile demiryolunun oluşturduğu üçgen içerisinde (Ege Mahallesi'nde) ve bir kısmı da D.E.Ü. Fakülte binaları karşısında yer almaktadır. Konutlar genelde düşük gelir seviyesinde kullanıcıların yaşadığı düşük kalitede yapılardır. Bölgede bulunan ticaret faaliyetleri küçük ölçekli esnaf tarafından gerçekleştirilmektedir. Konut yerleşiminin çevresinde alanın gereksinimlerini karşılayan bakkal, lokanta, fırın, berber gibi dükkanlar, Şehitler Caddesi üzerinde hizmet sektöründe oto tamircileri yoğunlukta olmak üzere tamirhane ve imalathaneler mevcuttur.

Şekil 4.3 Bölgedeki konut dokusu

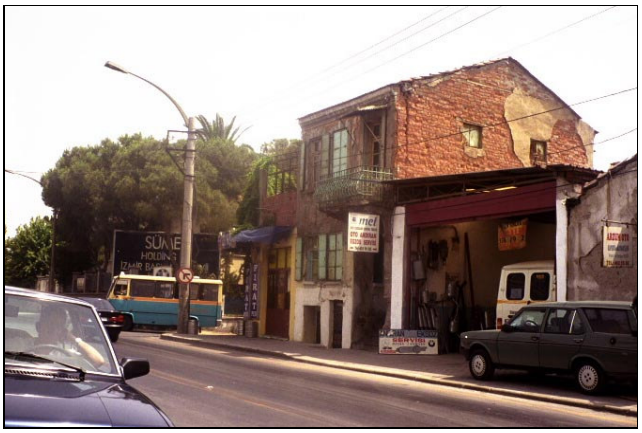

Şekil 4.4 Şehitler Caddesi ile 1525 sokağın kesişimi

Bölgede geniş alanlara sahip faaliyeti durdurulmuş Elektrik Fabrikası ile Havagazı Fabrikası, dokuma endüstrisinde Şark Sanayi Fabrikası ile Sümerbank Basma İşletmeleri'nin yanında tarım ürünlerini işleyen endüstri kuruluşları

bulunmaktadır. Söz konusu endüstri kuruluşları Tariş'e bağlı kolonya, sirke, incir, pamuk yağı, zeytinyağı, yem ve Bağyağları fabrikalarıdır. Bunların dışında alanda matbaa sektöründe faaliyet gösteren işletmeler de bulunmaktadır.

İzmir Liman Arkası Bölgesi'nde, alanın tarihsel süreçte kullanım çeşitliliğini gösteren üç yapı tipi mimari miras olarak günümüze ulaşmıştır. Bu yapı tipleri konutlar, ticari faaliyetlerin yürütüldüğü dükkan, depo yapıları ve üretimin gerçekleştiği endüstri kompleksleri ve fabrika yapılarıdır. Dükkan tanımlaması küçük ölçekli ticari faaliyetlerin gerçekleştiği küçük, tek mekandan oluşan yapılar için kullanılmıştır. Depolama ve yanında satış amaçlı kullanılan daha büyük yapılar ise depo olarak adlandırılmıştır.

Alsancak Limanının inşasıyla artan depolama kullanımı, Şehitler Caddesi ile Liman Caddesi arasında yoğunlaşmıştır. Bölgede iki tip depo yapısı bulunmaktadır. Birincisi endüstrileşme faaliyetlerinin yeni gelişmeye başladığı dönemde geleneksel yapım sistemlerinde inşa edilmiş iki kat yüksekliğindeki depo yapılarıdır. Bu yapı tiplerinden bazıları depo kullanımını sürdürürken bir kısmının tamir atölyesi olarak kullanıldığı gözlenmiştir. Diğer depo yapıları ise şed veya beşik çatılı, iki ve üç katlı betonarme taşıyıcılı yapı dizilerinden oluşmaktadır. Bu yapılar kamu, özel şirket ve şahıs malı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.5 Geleneksel yapım sisteminde inşa edilmiş depo yapısı

İzmir liman arkası bölgesi bünyesindeki tarihsel değerler, ulaşım olanaklarının yoğunluğu ve konumu itibariyle İzmir kentinin mekansal, ekonomik ve toplumsal yapısının şekillenmesinde etkili stratejik bir öneme sahiptir. Ancak bölgenin fiziksel, çevresel eskime ve sosyo-ekonomik problemleri vardır. Mevcut yapı stoğu genelde eski veya düşük kaliteli yapılardan oluşmaktadır. Tarihi yapılarda koruma altına alınmış, ancak ekonomik ömrünü tamamladıkları için atıl bırakılmıştır.

Bunların yanında Alsancak Garı arkasında, demiryolunun doğusunda TCDD'nın tarihi atölye ve servis yapıları bulunmaktadır. Söz konusu tarihi yapılar liman arkası bölgesinde bulunmasına karşın bölge sınırları dışında kalan TCDD'na ait Alsancak Garı, hastanesi ve diğer yapılarından oluşan tesisin bir parçası olduğu için bu çalışmada ele alınmamıştır. Bölgede söz konusu yapılarla birlikte İzmir I Nolu KTVKK tarafında 8 Ocak 1998 tarihinde 7003 nolu kararla tescillenen ağaç ve yeşil alanlar bulunmaktadır. Tarihi yapılar ve korunması gerekli ağaç ve alanlar Şekil 4.13'de belirtilmiştir.

Şekil 4.6 Bölgenin batısındaki demiryolu tesisleri

İzmir Liman Arkası Bölgesi'ndeki tarihi konutlar, Şark Sanayi fabrikası ve Sümerbank Basma İşletmeleri arasında kalan konut yerleşiminde ve Liman Caddesi ile Şehitler Caddesi arasındaki alanın güneybatısında bulunmaktadır. Konutlar genelde özgün işlevini sürdürmektedir. Ancak bölgenin sosyal alt yapısındaki eksiklikler atıl bırakılmalarına neden olmaktadır. Konutlar tek veya iki katlı olup yığma kagir taşıyıcı sistemde inşa edilmişlerdir. Bulundukları parselin konumuna

göre kırma veya beşik çatıyla örtülmüşlerdir. Cepheleri silmelerle, sövelerle ve kirpi saçaklarla süslenmiş; bazıları cumbalarla hareketlendirilmiştir.

Şekil 4.7 Şehitler Caddesi'ndeki tarihi konut+ticaret yapısı

Şekil 4.8 Bölgedeki farklı tipteki tarihi konutlar

İzmir Liman Arkası Bölgesi'nde tarihi ticaret yapısı olarak, biri konutun zemin katında olmak üzere üç dükkan, yedi depo bulunmaktadır. Bu yapılar Şehitler Caddesi boyunca ve caddeyi kesen sokaklar üzerinde konumlanmıştır. Tarihi ticaret yapıları kullanımlarını yine aynı sektörde sürdürmektedirler. Tarihi depo yapıları, depolama amaçlı veya çevrede yaygın olan tamir atölyesi olarak kullanılmaktadır. Tek katlı, kirpi saçakla sınırlanan kırma çatılı dükkan yapılarının Şehitler Caddesi'ne bakan cepheleri, sövelerle çevrelenmiş biri büyük, diğeri küçük giriş olmak üzere iki açıklıktan oluşmaktadır.

Şekil 4.9 Şehitler Caddesi üzerindeki dükkan yapısı

Depo yapıları geniş total iç mekandan oluşan dikdörtgen plan şemasına sahip tek ve iki katlı yapılardır. Yığma kagir sistemde inşa edilen yapılar genelde ahşap makaslı asma çatılarla örtülmüştür. Şehitler Caddesi üzerinde konumlanan depolar birbirlerine benzer mimari özellikler taşımaktadır. Beşik çatının alınlarıyla sonlanan cephelerde tepe pencereleri ve kirpi saçaklar dikkati çekmektedir. Düz lento veya kemerlerle geçilen cephe açıklıkları sövelerle vurgulanmıştır. Şehitler Caddesi'nin güney paralelindeki sokakta bulunan bir depo yapısı, diğerlerinden daha sade mimariye sahiptir. Yapının ahşap makaslardan oluşan kırma çatısı, belli aralıklarda kısa duvarlarla desteklenen taş duvar ve ahşap dikmelerle taşınmaktadır (Şekil 4.12).

Şekil 4.10 Şehitler Caddesi üzerindeki iki beşik çatıyla örtülmüş depo

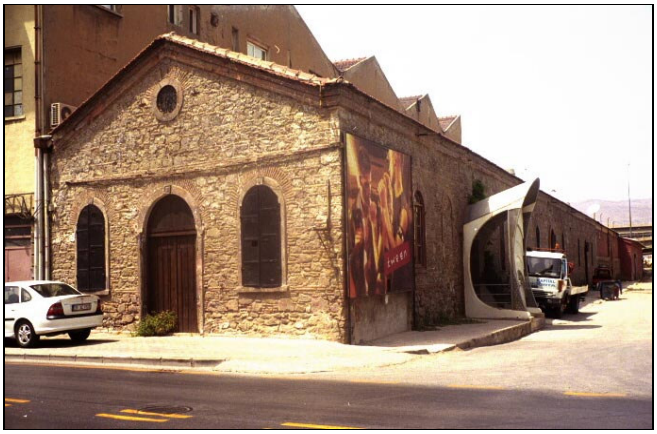

Şekil 4.11 Şehitler Caddesi üzerindeki eğlence mekanı olarak kullanılan depo yapısı

Şekil 4.12 Şehitler Caddesi'nin güney paralelindeki depo yapısı

Kentsel dönüşüm kapsamında ele alınan bölgede tarihi yapıların korunmasını ve yeniden değerlendirilmesini etkileyen önemli faktörlerden biri de mülkiyet durumudur. Bölgedeki tarihi yapıların mülkiyet durumları, özgün işlevi ve güncel kullanımları Tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1 İzmir Alsancak Liman Arkası Bölgesi'nde Umurbey Mahallesi'nde bulunan tescilli yapılar (Konak Tapu Kadatro Müdürlüğü I. Bölge Şefliği 8/01/1998-7003 ve 25/04/2001-1150)

MİRAS YAPISININ TÜRÜ	ADI / SOKAK, NUMARASI	PAFTA-ADA-PARSEL	MÜLKİYET DURUMU	ÖZGÜN İŞLEV/ GÜNCEL KULLANIM
Endüstri Kompleksi	İzmir Havagazı Fabrikası	281-3535-43/44	Kamu (İ.B.B.)	Gaz Fabrikası / Otobüs Bakım ve Servis Atölyesi
Endüstri Kompleksi	Eski Tek Elektrik Fabrikası	281/2-3535-6	Kamu (TEİAŞ)	Elektrik Santrali / Trafo Merkezi
Endüstri Kompleksi	Eski Şark Sanayi	285-3169-147/129/153 /212	Özel (Şark San. Kumpanyası TAŞ)	Dokuma Fabrikası / -
Endüstri Kompleksi	Sümerbank Basma Sanayi İşletmesi	288-2939/3169-182/177/179	Kamu (İzmir İl Özel İdare)	Basma İşletmesi / Geçici Olarak Depo
Fabrika	Eski Kiremit Fab. / Rattan Mobilya Ma.	287-1393-17	Özel (İzmir Kiremit Fabrikası T.A.Ş.)	Kiremit İmalatı / Perakende Ticaret
Fabrika	Tariş Alkol Fabrikası	287-1392-4/7	Özel (TARİŞ)	Alkol İmalatı / -
Fabrika	Un Fabrikası I / Yaşar Üniversitesi	287-1391-2	Özel (Yaşar Eğitim Kültür Vakfı)	Un Değirmeni / Eğitim Amaçlı
Fabrika	Un Fabrikası II	287-1391/1392-1/1	Gönen Motorlu Araçlar A.Ş./ Hüseyin Serdar Aslansoy/İbrahim Serçe	Un Değirmeni / -
Depo	Şehitler C. No:81	281/282-3535-1/5	Özel / Yorsan Cam Tic.	Satış-Depolama / İmalat-Satış

Depo	1508 S. No:11	281/282-1437-106/107	Özel	Satış-Depolama / -
Depo	Şehitler C. No:131	283-1409-1	Özel	Satış-Depolama / Eğlence Mekanı
Depo	Şehitler C. No:143	287-1393-4	Özel / Gönen M. Araçlar A.Ş.	Satış-Depolama / Tamir Servisi
Depo	1519 S. No:1	286-1406-10	Özel	Satış-Depolama / Tamir Atölyesi
Depo	Şehitler C. No:88/90	284-1412-1	Özel	Satış-Depolama / Depolama
Depo	1512 S. No:29	284-1420-8	Özel	Depolama / Tamir Atölyesi
Konut	1493 S. No:1	281-3535-37	Özel / Şahıs	
Konut	1493 S. No:3	281-3535-36	Özel / Şahıs	
Konut	1493 S. No:5	281-3535-36	Özel / Şahıs	
Konut	1493 S. No:9	281-3535-33	Özel / Şahıs	
Konut	1495 S. No:1	281-1441-13	Özel / Şahıs	
Konut	1493 S. No:4	281-1440-13	Özel / Şahıs	
Konut	1495 S. No:4	281-1440-14	Özel / Şahıs	
Konut	1495 S. No:6	281-1440-15	Özel / Şahıs	
Konut	1494 S. No:14	281-1441-21	Özel / Şahıs	
Konut	Şehitler C. No:47	281-1440-3	Özel / Şahıs	
Üçüz Konut	Şehitler C. No:53/55/57	281-1432-5	Özel / Şahıs	
Konut + Dükkan	1497 S. No:1	280-1446-3	Özel / Şahıs	Konut+Ticaret / Ticaret
Konut	1497 S. No:3	280-1446-2	Özel / Şahıs	
Konut	1494 S. No:43	281-3535-12	Özel / Şahıs	
Konut	1507 S. No:13	281/282-1438-121	Özel / Şahıs	
Konut	1512 S. No:42	284-1422-9	Özel / Şahıs	
Konut	1512 S. No:32	284-1421-3	Özel / Şahıs	
Konut	Şehitler C. No:112	286-1402-6	Özel / Şahıs	
Konut	1512 S. No:1	286-1403-9	Özel / Şahıs	
Konut	1412 S. No:7	286-1405-13	Özel / Şahıs	
Konut	1523 S. No:13	286-1399-10	Özel / Şahıs	

Konut	1523 S. No:22	286-1404-1	Özel / Şahıs	
Konut	1519 S. No:19	286-1397-11	Özel / Şahıs	
Konut	1519 S. No:18	284-1415-3	Özel / Şahıs	
Konut	1517 S. No:19	284-1419-1	Özel / Şahıs	
Konut	1517 S. No:18	284-1418-4	Özel / Şahıs	
Konut	1527 S. No:30	284-1420-2	Özel / Şahıs	
Dükkan	Şehitler C. No:45	281-1440-4	Özel / Şahıs	Ticaret / Ticaret
Dükkan	Şehitler C. No:70	284-1422-7	Özel / Şahıs	Ticaret / Ticaret
Çeşme	Piyer Verbek Çeşmesi	285-3169-212		

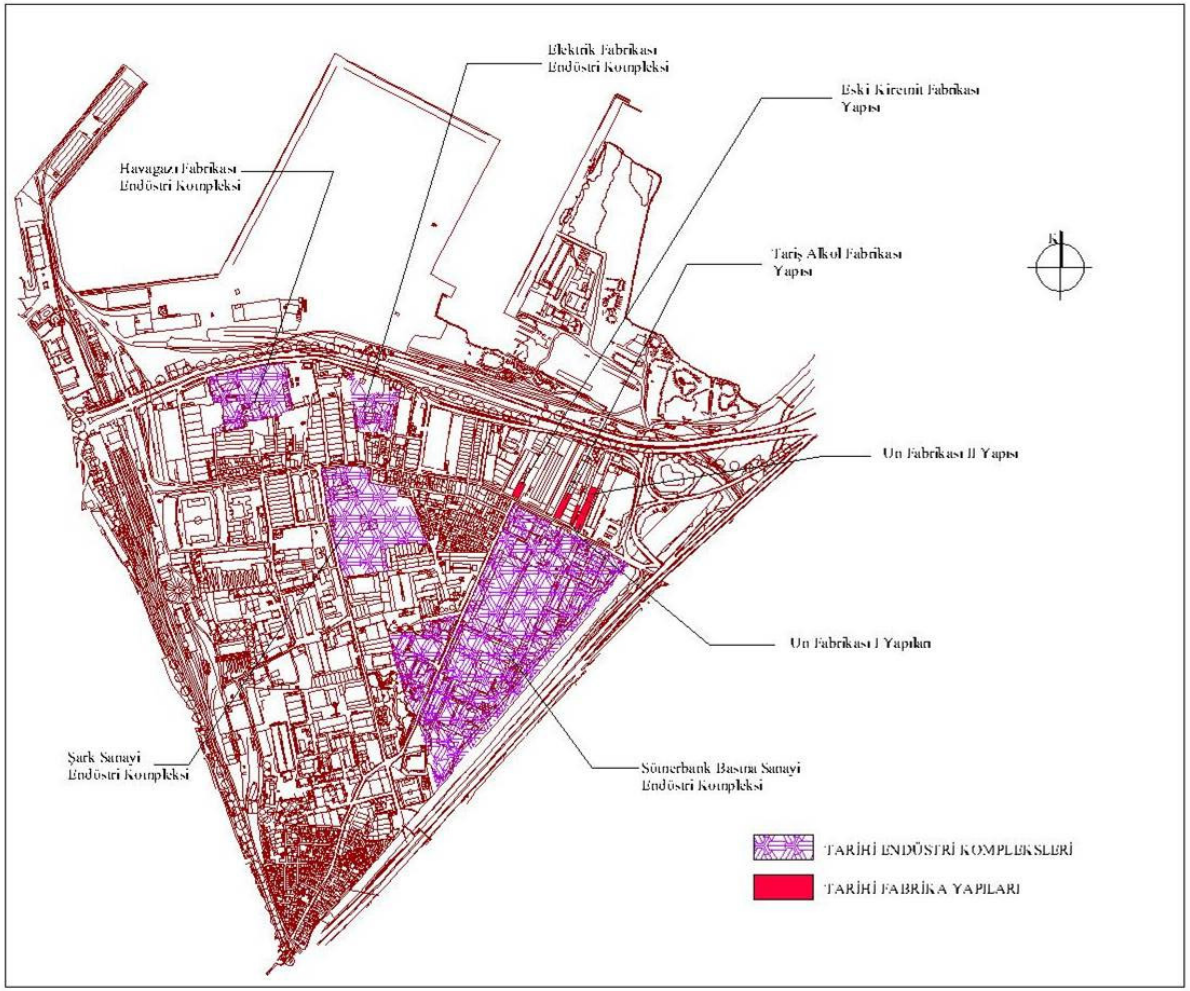

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANA BİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ
KÜLTÜREL MİRAS OLARAK
İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ:
İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

PAFTA ADI

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ
İNCELENEN ENDÜSTRİ
KOMPLEKSLERİ VE FABRİKALAR

ÖLÇEK: 1/1000

Şekil 4.14 - İzmir Liman Arkası Bölgesinde Yer Alan Çalışma Kapsamında İncelenen Tarihi Endüstri Kompleksleri / Fabrika Yapıları (İBB'den alınan halihazır pafta üzerine işlenmiştir.)

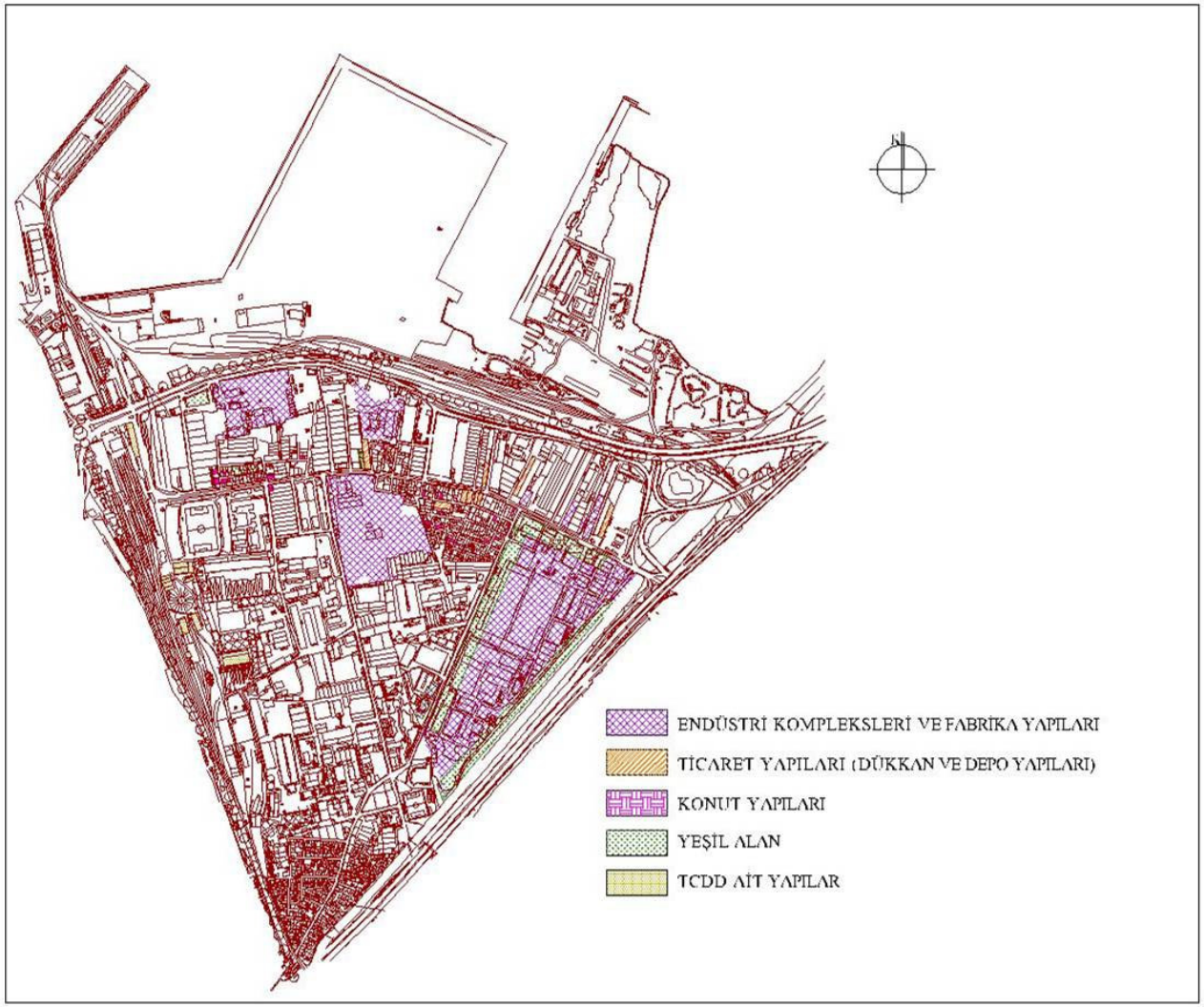

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANA BİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ
KÜLTÜREL MİRAS OLARAK
İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ
İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

PAFTA ADI

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ
KORUMA ALTINDAKİ YAPI
VE PEYZAJLAR

ÖLÇEK: 1/1000

Şekil 4.13 - İzmir Liman Arkası Bölgesinde yer alan koruma altındaki yapı ve peyzajlar (İBB'den alınan halihazır pafta üzerine işlenmiştir.)

4.2 İzmir Liman Arkası Bölgesi'ndeki Endüstri Kompleksi ve Fabrika Yapıları

4.2.1 "Sümerbank Basma Sanayi" Endüstri Kompleksi

İzmir Sümerbank Basma Sanayi İşletmesi, 1950 ve 1960'lı yıllarda ülkenin dış kaynaklara yönelimi, Marshall planı çerçevesinde verilen krediler ile gerçekleşen endüstri atılımının ürünüdür. Endüstri kompleksi, farklı şehirlerdeki diğer Sümerbank fabrikaları gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesinin mekansal yansımasıdır. Bölgede tam anlamıyla endüstriyel iş bölümünün gerçekleştiği endüstri kompleksidir.

4.2.1.1 Endüstri Kompleksinin Konumu

Sümerbank Basma Sanayi İşletmeleri, Alsancak Liman arkası bölgesinin doğusunda, Melez Deresi boyunca konumlanmaktadır. Fabrikanın bulunduğu kesimde otomobil tamir atölyelerinin çoğunlukta olduğu küçük sanayi, depolar, batısında konut dokusu bulunmaktadır. Fabrikanın yakın çevresinde Şehitler Caddesi'nin kuzeyinde tarihi un fabrikaları ve batısındaki konut dokusu içinde bir grup yapı tescillenmiştir. Fabrika alanı, kuzeyde Şehitler Caddesi, batıda 1525 sokak ve doğuda Melez deresi ile sınırlanmaktadır. Endüstri peyzajına Şehitler Caddesi üzerindeki ana girişten ve 1525 sokak üzerindeki tali girişlerden girilmektedir. Tapunun; 288 pafta, 2939 ada, 182 parselinde ve 285 pafta, 3169 ada, 177 ve 179 parsellerinde kayıtlıdır.

Şekil 4.15 Endüstri kompleksine ait eski hava fotoğrafı (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi)

Şekil 4.16 Dokuma fabrikasındaki üretim (Toprak, 1988, s.121).

4.2.1.2 Endüstri Kompleksinin Tarihi

Sümerbank, Türkiye Cumhuriyeti'nin endüstrileşmesinde başı çekmiş bir kuruluştur. Sümerbank, 11 Temmuz 1933 günü kanunla kurulmuş olan ve 17 Haziran 1938 günü yürürlüğe giren kanunla İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirilmiştir. İzmir Basma Sanayi İşletmesi, Sümerbank'ın farklı endüstri kollarında faaliyet gösteren fabrikalarından biridir (Toprak, 1988. s .31).

Şekil 4.17 İzmir Sümerbank Basma Sanayi İşletmesi üretim süreci (Toprak, 1988, s.121).

İzmir Basma Sanayi İşletmesi'nin kurulması, İkinci Dünya Savaşı dönemine kadar uzanmaktadır. Savaş döneminde Nazilli ve Kayseri fabrikalarında dokuma işçilerinin bir kısmının askere alınışı nedeniyle bu fabrikalarda yüzlerce tezgah boş kalmıştır. Sümerbank, ihtiyacı göz önünde bulundurarak 100-150 tezgahı İzmir'e taşımayı ve bölgeden sağlanabilecek işgücüyle bu tezgahları işletmeyi planlamıştır. Halkapınar'da bu amaçla bir bina satın alınmış ve gerekli düzenlemelere girişilmiştir. Ancak bu arada Nazilli ve Kayseri'deki işçi açığı kapatılmış, tezgahların taşınması yerine İzmir için bir İngiliz firmasından 140 yeni tezgah alınmıştır. Fabrikanın montajı 1946'da tamamlanarak 1947'de üretime başlanmıştır. Bu fabrikadan ham bezler elde edilirdi ve işlenmesi için Nazilli Basma Fabrikası'nda basmaya dönüştürülürdü. Söz konusu imalathane, kurulması planlanan fabrikanın çekirdeğini oluşturmuştur. Fabrikanın resmen açılışı 1953 yılına tarihlenmektedir ve 25 Ekim 1964 tarihinde Sümerbank İzmir Basma Sanayi İşletmesi adını almıştır (Toprak, 1988, s.121).

Fabrika, pamuk ipliği, pamuklu kumaşlar ve giyim üretim ünitelerinden oluşmuştur. Çeşitli basma yöntemleri kullanılırdı ve ürünler kaliteli olmaları için kasnaklanırdı. Pamuğun ilk fabrika aşaması, çırçır fabrikalarında işlenmesi dışında tüm işlemlerini yapabilecek üretim araçlarına, entegre tesislerine sahipti (Keskinel, Keskinel, Örkün, 1986, s.43).

Sümerbank 2000'li yıllarda yürütülen özelleştirme politikası kapsamında özelleştirilmiş ve Sümer Holding adını almıştır. İzmir Sümerbank Basma Sanayi İşletmesi de Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 14 Kasım 2000 tarihli 2000/83 sayılı kararıyla 4046 sayılı Özelleştirme Kanunun 2/i maddesine göre, eğitim hizmetlerinde kullanılması amacıyla İzmir İl Özel İdaresi'ne devredilmiştir. Fabrika peyzajındaki dut, çam, palmiye, okaliptus cinsindeki tek ve grup ağaçlar 8 Ocak 1998 tarihinde tescillenmiştir. Endüstri kompleksi yapılarından basma işletme binası, sosyal tesisler, buhar santrali ve su deposu alanı; dönemin endüstri hamlelerinin göstergesi olan mekansal verilerden biri olarak toplumsal hafızadaki yerinin korunmasından hareketle 2863 ve 3386 sayılı yasalar kapsamında 29 Mart 2001 tarihinde korunması

gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir (İzmir I No'lu KTVKK, Dosya no:3500/2384).

Günümüzde, özgün işlevi durdurulan endüstri kompleksi İzmir İl Özel İdaresi'nce depolama amaçlı kullanılmaktadır. İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından endüstri kompleksinin rölöveleri İlte Mimarlık Mühendislik Proje Taahhüt San ve Tic. Ltd. Şti.'ne hazırlatılmıştır.

4.2.1.3 Endüstri Peyzajının Özellikleri

İzmir Basma Sanayi İşletmesi, devletin endüstrileşme hedefini gerçekleştirmek için kurulmuş, modernleşme hareketinin uygulamaya döküldüğü kentsel ölçeğe ulaşan mimari bir tasarımdır. Endüstri kompleksinin mimarisi kurum çalışanlarını aileleriyle birlikte kendi kimliği altında toplamayı amaçlayan bir organizasyondur. Endüstri kompleksi fabrika yapılarıyla birlikte, lojman, spor sahaları, erkek öğrenci yurdu, düğün salonu gibi sosyal tesis yapılarını da içermektedir.

Şekil 4.18 Endüstri kompleksinin ana girişi

Peyzaja kuzeyindeki Şehitler Caddesi üzerindeki kompleksinin adının yazılı olduğu tabelalı ana girişten ulaşılmaktadır (Şekil 4.18). Genel olarak ızgara plan

şemasında şekillenmiş peyzaj, bahçe duvarlarıyla sınırlandırılmıştır. Komplekste okaliptus, palmiye, çam ve dut türündeki yetişkin ağaçlardan oluşan yeşil doku peyzaj sınırlarında yoğunlaşmaktadır. Endüstri peyzajının bir kısmı 1525 Sokak ile bütününden ayrılmıştır. Endüstri kompleksi otuzbeş yapı ile havuz, çoçuk parkı, futbol sahası gibi rekreatif peyzaj öğelerinden oluşmaktadır. Komplekste on ambar, bir kömür deposu, beş üretim yapısı, iki üretime yardımcı yapı (arıtma tesisi ve itfaiye), altı çok katlı lojman yapısı, bir alışveriş birimi, bir yurt, iki yemekhane, iki yönetim binası ve bir sosyal tesis bulunmaktadır. Sosyal tesisler, yönetim ve lojman yapıları Şehitler Caddesi sınırında konumlanmıştır. Bu yapılar ve peyzajın güney ve doğusunda sıralanmış depo yapılarının çevrelediği alanda üretim yapıları konumlanmıştır. Şehitler Caddesi'nin paralelindeki yapıların güneybatısında sosyal tesis ve lojmanlarla ilişkili rekreasyon alanı ve futbol sahası bulunmaktadır.

1525 Sokak'ın batısındaki endüstri peyzajındaki tescilli su deposu alanı, konfeksiyon hazır giyim fabrikası, lojmanların ve kreşin yanında konumlanmıştır. Bu peyzajın kuzeydoğusunda pompanın bulunduğu geç dönem yapı mevcuttur. Su deposunun güneyinde metal konstrüksiyonlu geç dönem su kulesi yükselmektedir (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 Peyzajdaki su depolama alanı ve su deposu

4.2.1.4 Endüstri Kompleksinin Mimari Özellikleri

Endüstri kompleksindeki yapılar, çağdaş yapım tekniğinde inşa edilmişlerdir. Endüstri işletmeleri ve ambarlar dikdörtgen plan şemalı; ana, tali ve servis girişleri olan, çelik karkas taşıyıcılı, şed çatılı, bant pencereli, genelde tek bir ana hacimden oluşan tek katlı yapılardır. Yönetim yapıları, sosyal tesisler ve lojmanlar betonarme karkas taşıyıcı sisteme sahip, iki ve çok katlı yapılardır. Koruma altına alınan basma işletme binası, sosyal tesisler, buhar santrali detaylı olarak açıklanmaktadır.

Koruma altına alınan yapılardan ilki Basma İşletme binasıdır (Şekil 4.21). Yapı, peyzajın güneyinde konumlanmıştır. Kuzeyinde iplik dokuma binası, doğusunda trafo ile buhar bakım dairesi, inşaat, bakım ve su işleri, güneyinde ambarlar, batısında 1525 Sokak bulunmaktadır. Farklı üretim ünitelerinin lineer bir hat üzerinde sıralanmasında oluşan mekan organizasyonuna sahiptir (Şekil 4.24). 130 metreye 120 metrelik dikdörtgen bir alanı kaplayan yapı, iki katlı betonarme taşıyıcılı mekan ile köşesinde bulunduğu dikdörtgen alanda inşa edilmiş çelik karkas taşıyıcılı geniş mekandan oluşmaktadır (Şekil 4.25). Yapıya saçaklı ana kapı, tali ve servis girişlerinden girilmektedir. Yapı, ana geniş mekan ve buna kenarlarından eklenmiş küçük servis mekanlarından oluşmaktadır. Tek katlı ana mekandan iki farklı merdivenle total hacim içinde servis mekanlarının ikinci katlarına çıkılmaktadır. Yapı cepheleri genelde sıvalıdır; şed ve beşik çatılı bölümlerde belli bir kottan sonra metal levha ile kaplanmıştır. Cepheler boyunca devam eden bant pencereler mevcuttur. Betonarme bölümün üstü ahşap oturtma çatı, diğer bölümler ise metal makaslı şed ve beşik çatıyla örtülmüştür. Kaplama malzemesi metal oluklu levhadır (Şekil 4.26). Yapı içinde 1950'li yılların teknolojisinde kalite, baskı, termo, buharlama, norton yıkama, açma, katlama, germe ve apre, kalandır, fırça, beyazlatma, sanfor makineleri ve kazanlar bulunmaktadır.

Şekil 4.20 Sosyal tesis yapısı güneydoğu cephesi

Şekil 4.21 Basma İşletmesinin iç mekanı

Peyzajın kuzeybatı köşesinde yer alan sosyal tesisler de tescilli yapılardandır (Şekil 4.20). Yapı, Şehitler Caddesi'nde komplekse girildiğinde lojman, yurt ve

Sümer Market'in arkasında konumlanmıştır. Yapının güneyinde futbol sahası mevcuttur. Güneyindeki yoldan 1525 Sokak'a ulaşılmaktadır. 60 metreye 50 metre boyutlarında dikdörtgen alanda konumlandırılmış sosyal tesisler, zemin katta lineer bir hat üzerinde sıralanmış ve yönetime bağlı ofisler, mescit; bu hatta dik konumlanmış konaklama birimleri, spor salonu, yemekhane, lokal, bunlara hizmet veren mutfaktan oluşmaktadır (Şekil 4.27). Üst katta ise konaklama birimleri L koridor üzerinde sıralanmıştır. Bu L hattın tanımladığı alan düğün salonudur. Cepheler çıkmalarla hareketlendirilmeye çalışılmışsa da yapının monotonluğu giderilememiştir (Şekil 4.28). Doğu cephesi, çatının üçgen alnıyla ve bant pencereleri ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Yapı betonarme karkas taşıyıcı sisteme sahiptir. Yapının üst örtüsü, marsilya kiremidi kaplı ahşap oturtma kırma çatıdır.

Buhar santrali, Melez deresi kıyısında, peyzajın güneydoğusundaki son yapıdır (Şekil 4.22). Batısında kömür deposu ve atölye yapısı bulunmaktadır. Doğu duvarına bitişik toprağa gömülü donanımdan iki baca yükselmektedir. Yapı üç kütleden oluşmaktadır. İlki iki kazanın bulunduğu ana mekan, ikincisi buna kısa kenarı boyunca eklenmiş tankların bulunduğu üç katlı kütle ve üçüncüsü merdiven kovasıdır. Ana mekanın yüksekliği boyunca yükselen kazanlar ve mekanik donatı ile birlikte metal bir merdivende üç farklı kottaki platformlara tırmanmaktadır. Yan bölümün ikinci katında kazanlar bulunmaktadır. Yapı çelik karkas sistemde inşa edilmiştir. Çelik kolonların her biri iki I profilden oluşmaktadır. Kolon araları tuğla örülerek doldurulmuştur, cepheleri ise oluklu levha kaplıdır (Şekil 4.30). Üst örtüsü çelik kafeslerle taşınmaktadır. Cephe yüksekliğince devam eden bant pencereleri bulunmaktadır (Şekil 4.31-32).

Şekil 4.22 Buhar santrali giriş cephesi

4.2.1.5 Endüstri Kompleksinin Korunma Sorunları

Endüstri kompleksinin, Liman Arkası Bölgesi'ndeki konumu nedeniyle, 160 dönümlük geniş yeşil dokuya sahip arazisi üzerindeki baskı ve spekülasyonlar sürekli gündem oluşturmaktadır. Kompleksin özelleştirildiği dönemde; İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce hazırlanan 2003 yılı nazım imar planında, alanın 20 dönümü kentsel çalışma alanı olarak ayrılırken, 140 dönümlük korunacak endüstri alanının eğitim işlevine dönüştürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Aynı dönemde, İzmir Ticaret Odası Eğitim Vakfı'nın, kurmayı planladığı özel üniversite için komplekse talip olmaları kamuoyunda yer bulmuş ve sivil toplum örgütlerinin tepkisini çekmiştir.

Günümüzde kompleksin devredildiği İzmir Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nce yeniden değerlendirme projelerinin hazırlandığı bir sürece

girilmiştir. Kompleksin ambarları günümüzde depo olarak kullanılıyor olsa da; İzmir 1 No'lu KTVKK'nun 8 Nisan 2004 tarihli toplantısında, basma işleme binasının; içinde yeterli miktardaki üretim araçlarının teknoloji ve müzecilik anlayışına uygun olacak şekilde sergilenmesi, endüstri müzesi yapılması, diğer üretim araçlarının ilgili kurumca uygun görülecek biçimde değerlendirilebileceği kararlaştırılmıştır (İzmir I No'lu KTVKK, Dosya no:3500/2384). Komplekstekı mevcut donanım üzerinde kapsamlı bir inceleme yapılmadan sadece basma fabrikasındakilerin korunması üzerinde durulmuş, diğer mekanik donanımlar önemsenmemiştir.

Sümerbank Endüstri Kompleksi'nin korunmasında, yeni kullanımın çevre ilişkisi açısından güneyindeki ve batısındaki yoksul sosyal grupların yerleşimleri köhne yapılarıyla görsel kirlilik oluşturmaktadır. Kompleksin doğusundaki Meles deresi son yıllarda temizleme çalışmalarıyla gündeme gelse de, hala çevre kirliliğine neden olmaktadır. Mürselpaşa Caddesi'ndeki yoğun trafik yapısal çevreyi ve yeşil dokuyu etkileyen hava kirliliğine neden olmaktadır. Kompleksin korunmasına dair diğer sorun ise önerilerde sadece belirlenen yapıların ve yeşil dokunun üzerinde durulmasıdır. Peyzajın üretim sürecinin şekillendirdiği, plan organizasyonunun önemi fark edilmemiştir. Bu bağlamda diğer yapılara yönelik izlenecek müdahale yöntemi belirsizdir. Endüstri kompleksindeki yapıların çoğu atıl bırakılmıştır. Yapılarda ve peyzajda bakımsızlık, işlevsizlik nedeniyle bozulmalar oluşmaktadır. Bazı yapıların dış yüzeylerinin metal kaplı olması paslanma etkisinde bozulmaları gündeme getirmektedir.

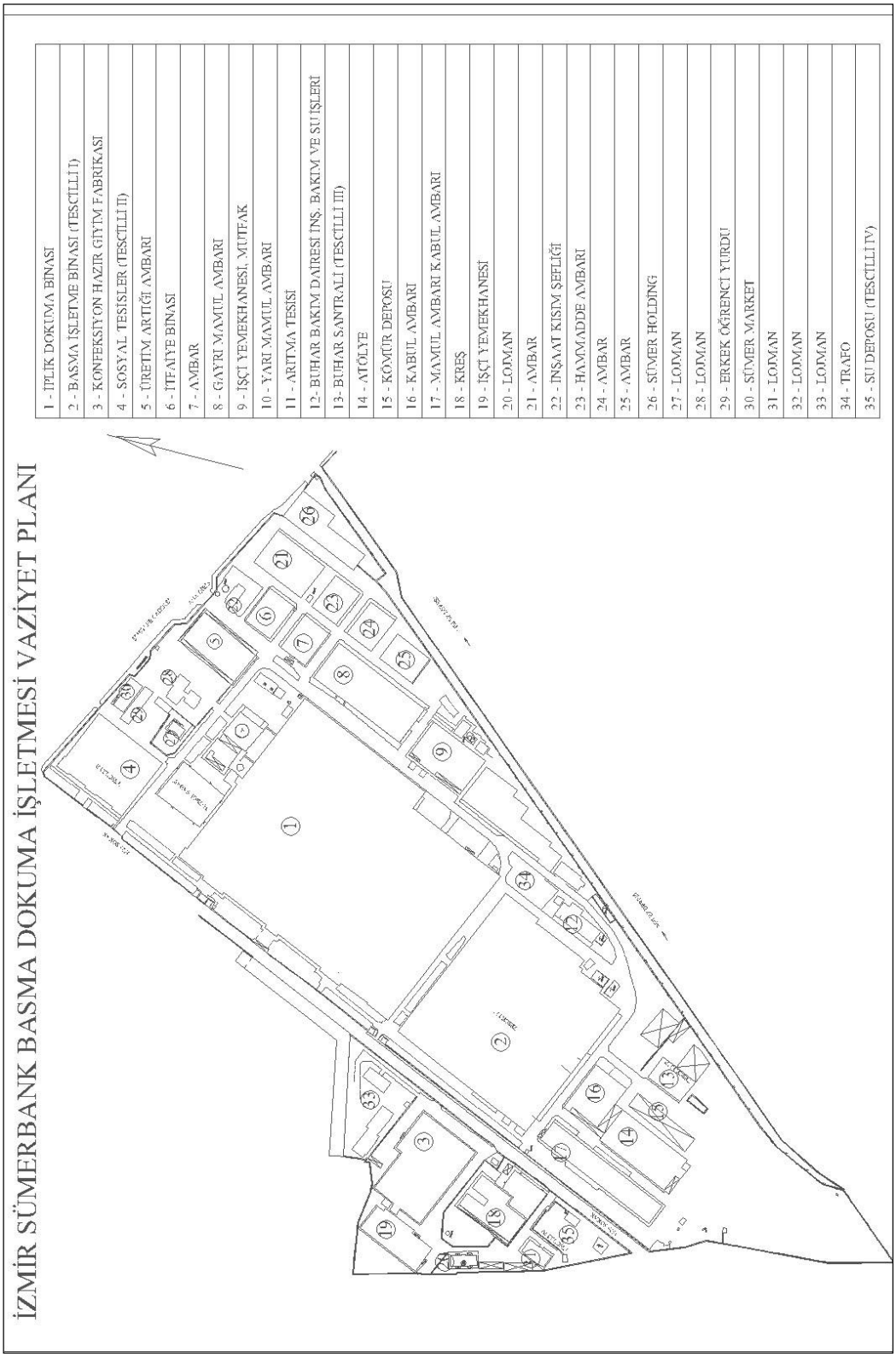

Şekil 4. 23 Kompleksin vaziyet planı (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi)

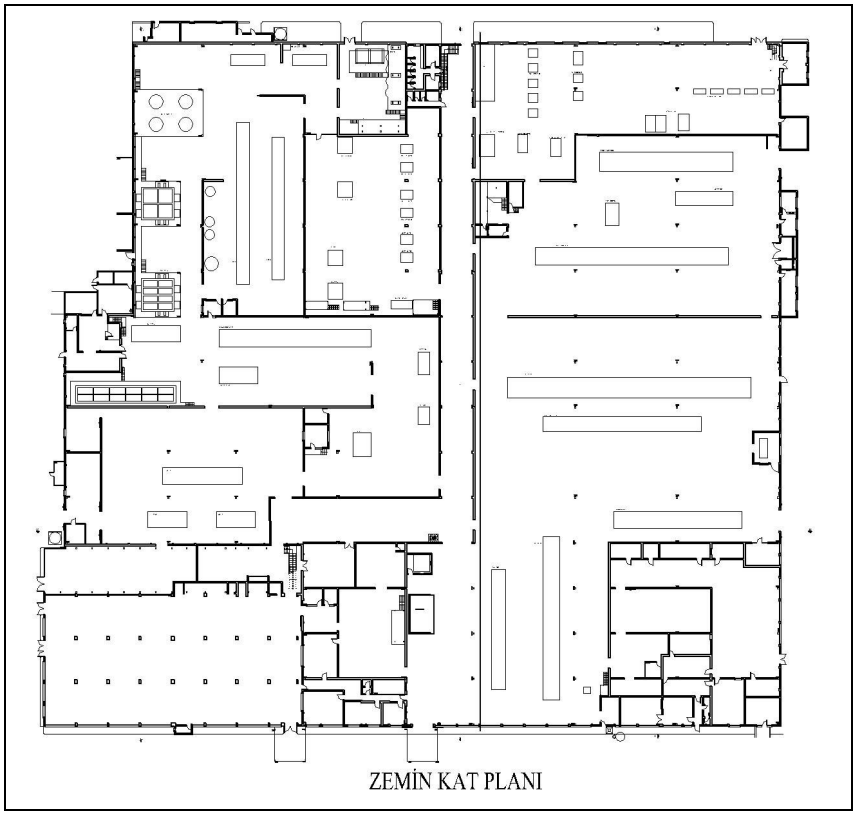

Şekil 4.24 Basma Fabrikası-plan (İlte Mimarlık Arşivi, 2005)

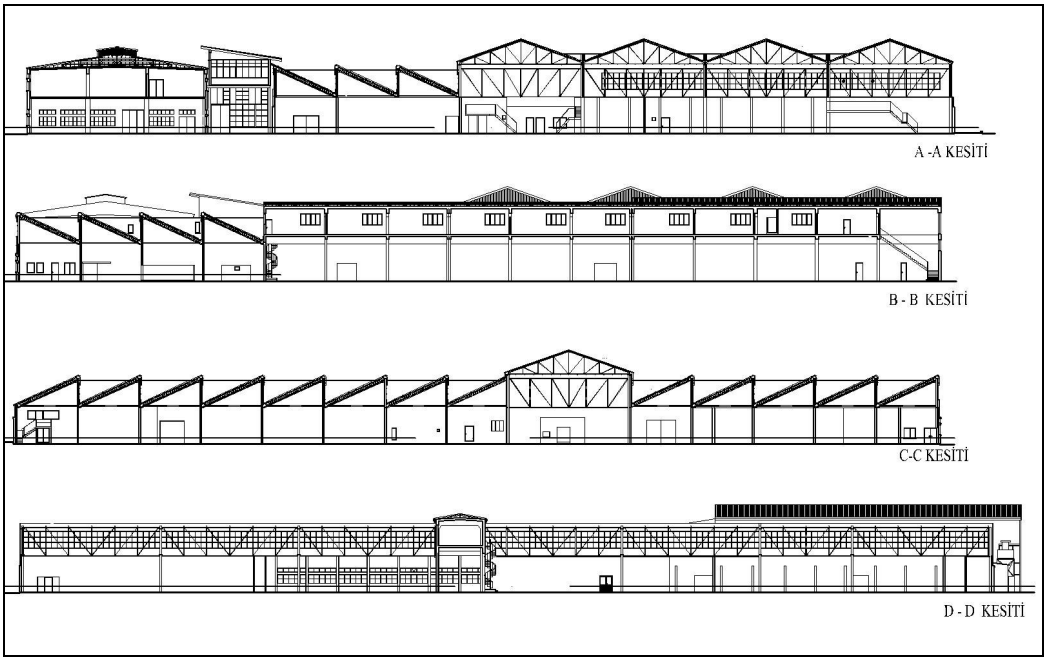

Şekil 4.25 Basma Fabrikası - kesitler (İlte Mimarlık Arşivi , 2005)

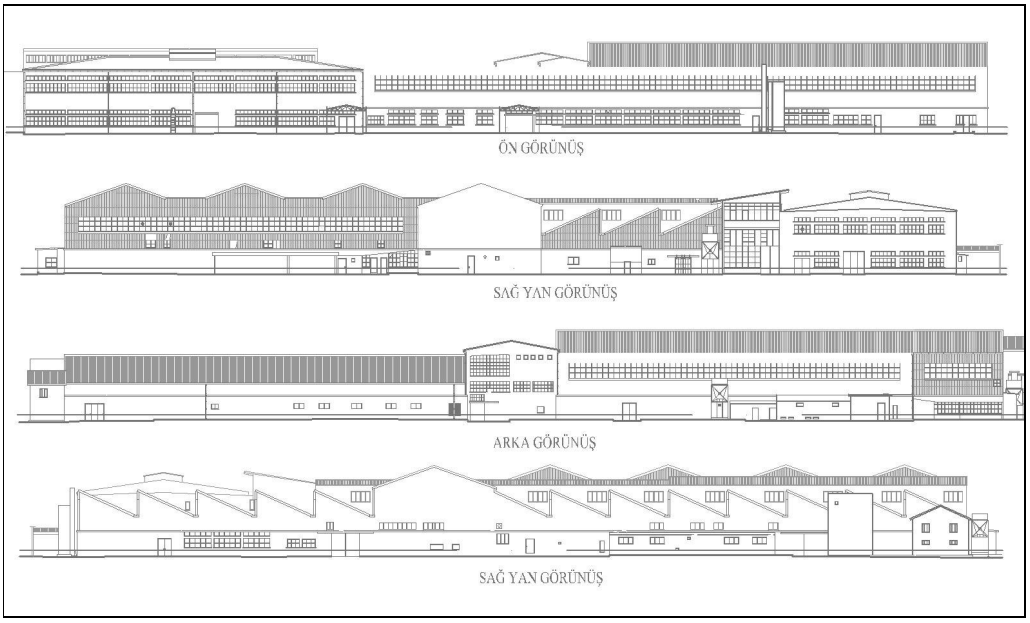

Şekil 4.26 Basma Fabrikası - cepheler (İlte Mimarlık Arşivi, 2005)

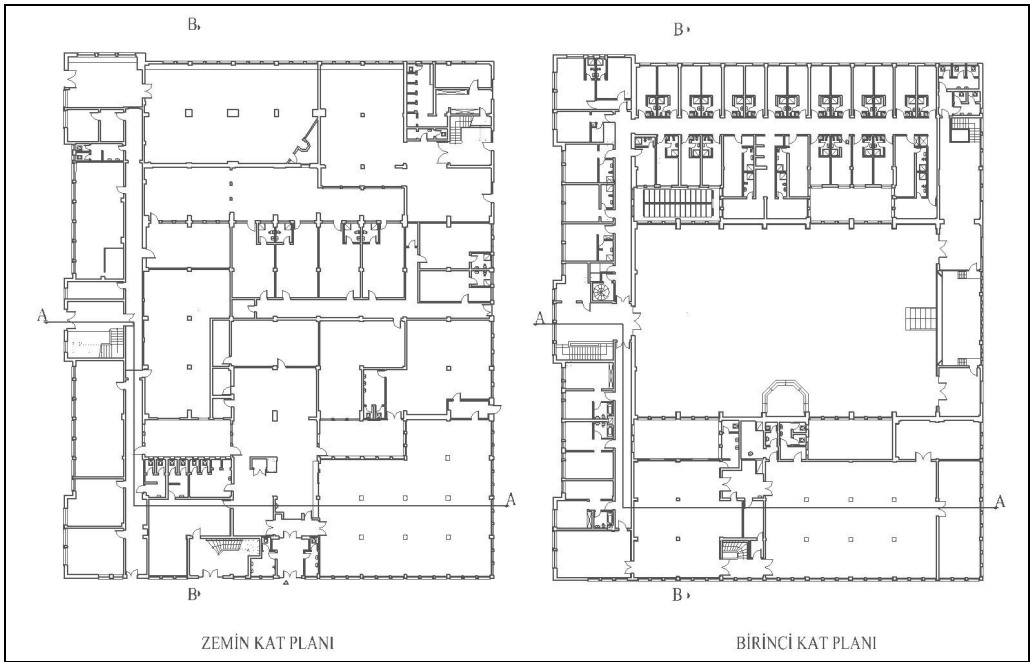

Şekil 4.27 Sosyal tesis planları (İlte Mimarlık Arşivi, 2005)

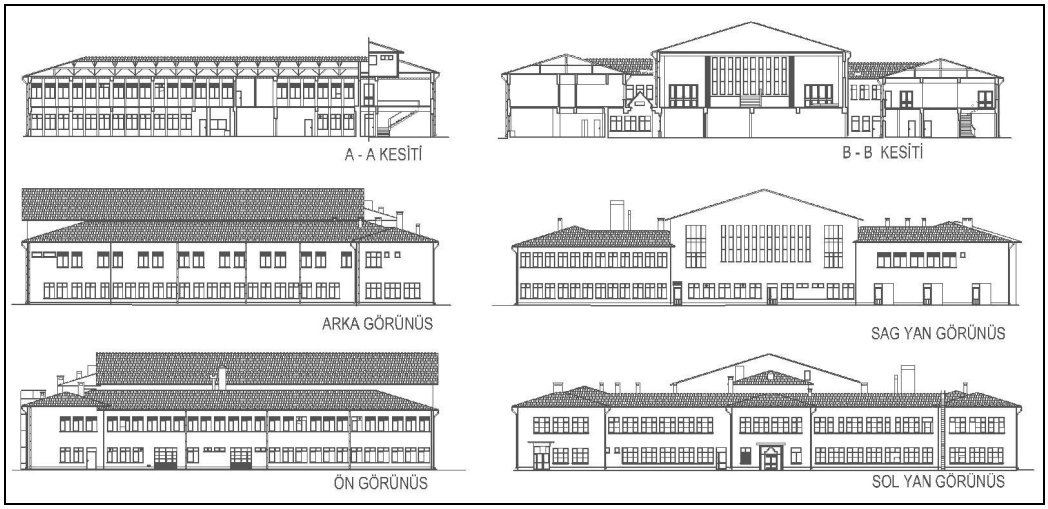

Şekil 4.28 - Sosyal tesis kesit ve cepheleri (İlte Mimarlık Arşivi, 2005)

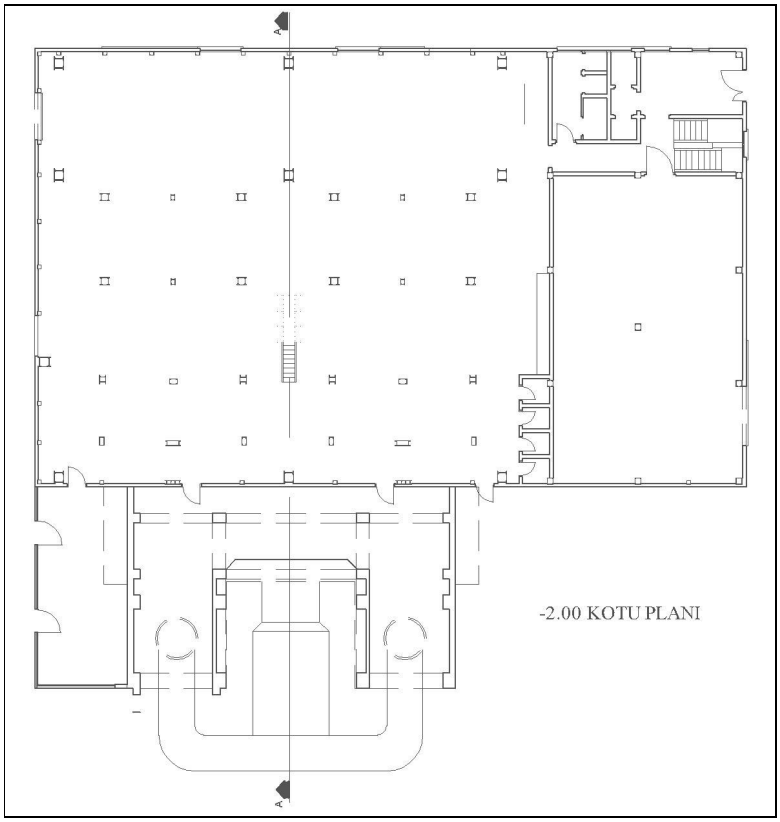

Şekil 4. 29 Buhar Santrali - plan (İlte Mimarlık Arşivi , 2005)

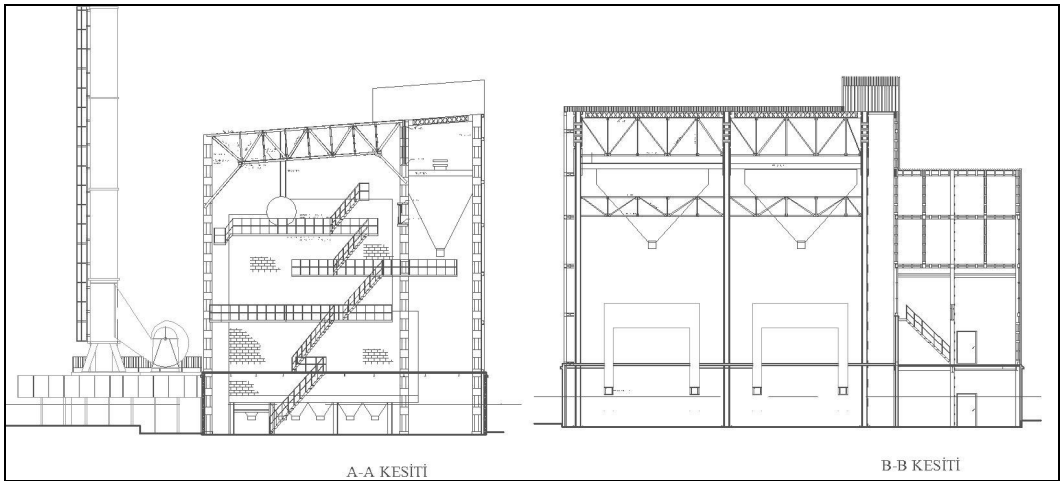

Şekil 4. 30 Buhar Santrali - kesitler (İlte Mimarlık Arşivi, 2005)

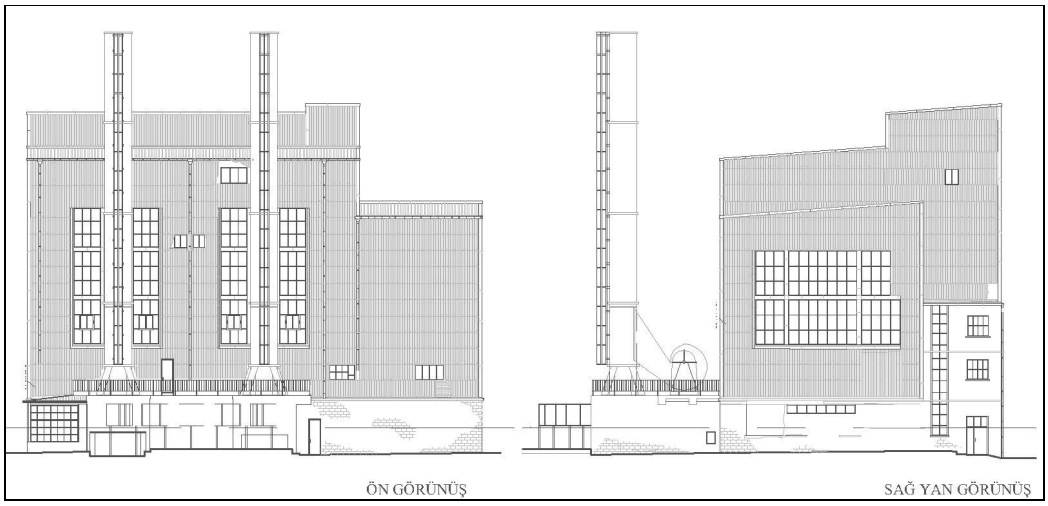

Şekil 4. 31 Buhar Santrali - cepheler (İlte Mimarlık Arşivi, 2005)

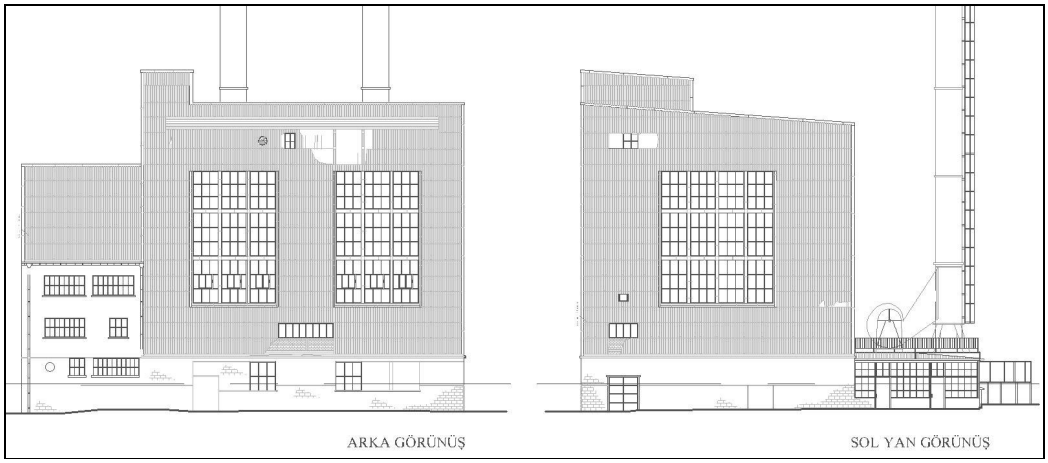

Şekil 4. 32 Buhar Santrali - cepheler (İlte Mimarlık Arşivi, 2005)

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ VE FABRİKA YAPILARI ENVANTERİ

ADI : İZMİR SÜMERBANK BASMA SANAYİ İŞLETMESİ											
KENTSEL ANALİZ											
KONUMU	İL: İZMİR	İLÇE: KONAK			MAHALLE: UMURBEY MAH.			SOKAK VE NO : ŞEHİTLER C.			
KADASTRAL DURUMU		PAFTA : 285-286			ADA : 5116-2959			PARSEL : 177,179-182			
YAPTIRAN : SÜMERBANK Kİ					YAPIM DÖNEMİ: CUMHURİYET						
YAPAN : -					YAPIM TARİHİ: 1955						
MÜLKİYET DURUMU		KAMU : İL ÖZEL İDARESİ	X		ÖZEL			PARÇALI			
ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLER		ENDÜSTRİ	X		TİCARET - DEPOLAMA	X		KONUT	X		
BÖLGE İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK			AYRIK			KÖŞE	X		
ENDÜSTRİ PEYZAJINA YÖNELİK ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEV : İPLİK VE DOKUMA FABRİKASI					GÜNCEL İŞLEV : DEPO						
ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPISI		ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ	X		FABRİKA YAPISI						
İŞLEV		YAPI (* GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN)									
ÜRETİM	X	FABRİKA	X		İMALATHANE	X		DEĞİRMEN			MAKİNE DAİRESİ	X
	X	BUHAR SANTRALİ	X		DÖKÜMHANE	X		LABORATUAR			DİĞER:FİRİNLAR*	X
YRD.ÜRETİM	X	ATÖLYE	X		MODELHANE	X		DEMİRHANE	X		DİĞER :	
YÖNETİM	X	MÜDÜRLÜK BİNASI	X		ŞEFLİK BİNASI	X		DİĞER :				
DEPOLAMA	X	GAZOMETRE			MALZ. AMBARI	X		SU DEPOSU	X		DİĞER :	
SOSYAL TESİSLER		YEMEKHANE - MUTFAK	X		SOYUNMA - ISLAKME	X		DİĞER :				
KONAKLAMA	X	LOJMAN	X		MİSAFİRHANE			DİĞER :				
ENDÜSTRİ PEYZAJINI TAMAMLAYAN UNSURLAR											
PEYZAJ ÖĞELERİ		TABELA LEVHA	X		RAY			KANAL			ELEKTRİK AYDINLATMA DİREĞİ	X
		HAVUZ	X		ÇEŞME	X		YAZIT			DİĞER :	
DOĞA ÖĞESİ	X	PARK	X		AĞAÇ TÜRLERİ : OKALİPTUS, PALMİYE, DEMİR, ÇAM, DUT							X
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X					MÜDAHALE GÖRMÜŞ				
		YIKIM - SÖKÜM YAPILMIŞ	X					YIKIM - SÖKÜM TARİHİ : 2002				
GEÇ DÖNEMLERİ MEVCUT		NİTELİKSİZLER						NİTELİKLİLER				
BÜTÜNLÜK DURUMU		KORUNMUŞ	X					KORUNAMAMIŞ				
TESCİL DURUMU		TESCİLSİZ			TESCİLLİ	X		TARİHİ : 29.03.2001			DERECESİ : 2.GRUP	
TESCİLLİ ÖĞELER		PEYZAJ ÖĞESİ : SUDEPOSU	X					DOĞA ÖĞESİ	X		YAPI : 4 ADET	X

FOTOĞRAF - Şehitler Caddesindeki ana girişi

FOTOĞRAF - Toprak altındaki su deposu

İZMİR SÜMERBANK BASMA SANAYİ İŞLETMESİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : SOSYAL TESİSLER	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 4

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ									
ÖZGÜN İŞLEVİ : DİNLENME						GÜNCEL İŞLEVİ : BOŞ			
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :		
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI	X	3 KATLI		DİĞER :		
MEKANSAL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X			MÜDAHALE GÖRMÜŞ		
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ				ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ		
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT			NİTELİKSİZLEK				NİTELİKLİLEK		

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS	X	KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI				KIRMA ÇATI	X			DÜZ ÇATI		DİĞER :	
	OTURTMA		ASMA		OTURTMA	X	ASMA					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ	X	AHŞAP		METAL					
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA		DİĞER :					
					METAL		KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X			MÜDAHALE GÖRMÜŞ					
ONARIM YAPILMIŞ			TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				MALZEMEDE YENİLENMESİ					

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA			X			X	
AŞINMA							
KOPMA							
KOROZYON PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ							

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ							
BACA		YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER :	
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ			
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X			SÖKÜM YAPILMIŞ	
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON				KOPMA	

FOTOĞRAF - GÜNEY CEPHESİ	FOTOĞRAF - İÇ MEKAN
	

İZMİR SÜMERBANK BASMA SANAYİ İŞLETMESİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : BASMA İŞLETME BİNASI	VAZİYET PLANINDAKİ KODU :2

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ												
ÖZGÜN İŞLEVİ : KUMAŞIN İŞLENMESİ							GÜNCEL İŞLEVİ : BOŞ					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X					DAİRESEL		DİĞER :			
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI	X	3 KATLI		DİĞER : TEK VE İKİ KATLI BÖLÜMLER					
MEKANSAL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X			MÜDAHALE GÖRMÜŞ					
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ				ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ					
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT			NİTELİKSİZLEK				NİTELİKLİLEK					

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS	X	BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI		DÜZ ÇATI		DİĞER :					
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL	X				
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :					
					METAL	X	KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X			MÜDAHALE GÖRMÜŞ					
ONARIM YAPILMIŞ			TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				MALZEMİE YENİLİMESİ					

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK					
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA							X
AŞINMA							
KOPMA							
KOROZYON PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ						X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ								
BACA		YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER : BASMA MAKİNELERİ		X
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI	X	ELEKTRİK DİREĞİ				
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X			SÖKÜM YAPILMIŞ		
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON				KOPMA		

FOTOĞRAF -

İZMİR SÜMERBANK BASMA SANAYİ İŞLETMESİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : BUHAR SANTRALİ	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 13

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEVİ : KUMAŞLARIN İŞLENMESİNİ SAĞLAYAN BUHARIN ÜRETİLMESİ						GÜNCEL İŞLEVİ : BOŞ					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :				
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI		3 KATLI	X	DİĞER :				
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X					MÜDAHALE GÖRMÜŞ				
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ				ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ				
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT			NİTELİKSİZ EK				NİTELİKLİ EK				

STRÜKTÜREL ANALİZ											
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS	X	BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI				KIRMA ÇATI				DÜZ ÇATI	X	DİĞER : TEK EĞİMLİ
	OTURTMA		ASMA		OTURTMA		ASMA				
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL	X			
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :				
					METAL	X	KAĞIR				
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X					MÜDAHALE GÖRMÜŞ				
ONARIM YAPILMIŞ			TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				MALZEME YENİLEMESİ				

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT OLUKLU LEV.	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA							
AŞINMA							
KOPMA			X				
KOROZYON PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ		X					

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ							
BACA	X	YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER :	
FIRIN	X	AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ			
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X				SÖKÜM YAPILMIŞ	
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON	X			KOPMA	

FOTOĞRAF - Doğu cephesi

FOTOĞRAF - İç mekan

4.2.2 "Şark Sanayi" Endüstri Kompleksi

Şark Sanayi Endüstri Kompleksi, İzmir'de endüstrinin gelişmesinde katkısı bulunan ilk yapılardan olması ve gelecek kuşaklara endüstri yapılarının prototipini yansıtması açısından korunması, kompleksin yeniden değerlendirilerek korumanın sürekliliğinin sağlanması oldukça önemlidir. Tarihi, mimari değerleriyle kompleks incelenmekte ve koruma sorunları saptanmaktadır.

4.2.2.1 Endüstri Kompleksinin Konumu

Şark Sanayi Fabrikası Alsancak Liman Arkası Bölgesi'nin ortasında 43 bin metrekarelik alan üzerinde kurulmuştur. Duvarlarla sınırlandırılmış geniş peyzaj, Şehitler Caddesi aksının kuzeyinde cadde üzerindedir. Fabrikanın doğusunda Sümerbank Basma Sanayi İşletmeleri arasında konut yerleşimi bulunmaktadır. Batısından Hürriyet Gazetesi yönetim binası ile arasında, bölgeyi 1525 sokakla birleşerek Kahramanlar semtine bağlayan, İşçiler Caddesi geçmektedir. Doğusundan ve güneyinden 1512, 1513 ve 1515 Sokakları ile sınırlanmaktadır. Güneyinde Bağ Yağları San. T.A.Ş.'ne ait faaliyetlerini sürdüren endüstri yapıları bulunmaktadır. Günümüzdeki adresi; Umurbey Mahallesi Şehitler Caddesi no:24'dür. Kadastro'da pafta:285, ada:3169, parsel:147/129/153/212 olarak kayıtlıdır.

Şekil 4.33 Şark Sanayi Fabrikası Şehitler Caddesi girişi

Şekil 4.34 Şark Sanayi Fabrikası peyzajı hava fotoğrafı (İBB Arşivi)

4.2.2.2 Endüstri Kompleksinin Tarihi

1924 yılında kurulan Şark Sanayi Fabrikası, İzmir'deki Cumhuriyet dönemine ait ilk endüstri kuruluşlarında biri olmasının yanında, geçmişinin Osmanlı dönemine kadar uzandığı bilinmektedir (İzmir İl Yıllığı, 1973, s.526). 1892 yılında "Couzinery-Pittaco" adlı un fabrikası olan bu fabrika, 1893 yılında Couzinery tarafından iplik imalathanesine dönüştürülmüştür. 1895 yılına kadar sadece iplikhane olarak çalışan tesis, 1895 yılında Ellie Guiffray ve Charles Verbeke ortaklığı tarafından mensucat fabrikası halini almıştır. Bu tarihten sonra fabrikanın adı da "Compagnie Industrielle du Levant" olarak değiştirilmiştir. Bu fabrikanın bağlı olduğu şirketin merkezi Brüksel'dedir. 1919 yılına gelindiğinde Charles Verbeke'nin oğlu Maurice Verbeke yönetim kurulu başkanı olarak göreve getirilmiştir. Maurice Verbeke 1924 yılında şirketin merkezini İzmir'e getirmiş ve adını da "Şark Sanayi Kumpanyası" olarak değiştirmiştir. 1941 yılında 1512 sokak üzerinde fabrikanın bahçe duvarına gömülü şekilde tarihini ve "Piyer Verbek Çeşmesi" adını taşıyan mermer bir çeşme yapılmıştır. Ege bölgesinin en eski endüstri kuruluşlarından biri olan bu şirket özellikle 1950'li yıllarda Türkiye'nin ekonomisine büyük katkılarda bulunmuş,

ancak 1950'li yıllardan sonra yürütülen dışa açılma politikaları sonucunda yeni açılan tekstil fabrikaları karşısında yeteri kadar teknolojisini geliştirememiş olmasından rekabet gücünü kaybetmiştir. Bu dönemde iplik tesisleri yenilenmiş, jean kumaşı imal edilmiş ve konfeksiyon olarak Almanya'ya ihracata başlanmıştır. Ancak 1976'da Maurice Verbeke'nin ölümüyle yeni yönetim şirketi tasfiye etmeyi uygun görmüştür (Gürsoy, 1993, s.284). Fabrikadaki makineler de sökülerek satılmıştır. (Hürriyet, 17 Eylül 1994, s.3).

1976 yılında Koru ailesine satılan fabrikanın 1994 yılında mevcut yapıların yıkılmasıyla yerine otel, konut, alışveriş ve eğlence mekanlarını kapsayan kompleks yapılması gündeme gelmiştir, ancak herhangi bir girişim olmamıştır. Bir dönem köpek çiftliği olarak kullanıldığı söylenen fabrika peyzajı, son yıllarda geçirdiği yangından fazla zarar görmeden günümüze ulaşmıştır (Hürriyet, 17 Eylül 1994, s.3). Şark Sanayi Fabrikası ve peyzajındaki yetişkin okaliptus, palmiye, dut ağaçları 8 Ocak 1998' de İzmir I nolu KTVKK tarafından tescillenmiştir.

4.2.2.3 Endüstri Peyzajının Özellikleri

Şark Sanayi Endüstri Kompleksi, Şehitler Caddesi üzerinde yüksek taş duvarlarla çevrilmiş bir peyzaja sahiptir. Peyzaja cadde üzerindeki üçgen alınlıklı portalden girilmektedir (Şekil 4.33). Peyzajda sınırları boyunca yoğunlaşan yetişkin ağaçlardan oluşan yeşil doku bulunmaktadır. Peyzajın batı sınırında yönetim ve atölyelerden oluşan yapılar sıralanmıştır. Bu yapı dizisinin doğusunda imalathane ve buna bağlı geç dönemde eklenmiş üretim yapıları vardır. Bunun dışında peyzajın ortasında makine dairesi ve yan mekanı bulunmaktadır. Bahsedilen yapılar dışında endüstri peyzajında başka yapılarında bulunduğu ancak yıkıldıkları yerleşim alanlarından anlaşılmaktadır. Peyzaj duvarlarının kenarlarında sökülmüş dokuma makineleri bulunmaktadır.

Şekil 4.35 Sökülmüş dokuma makineleri (İBB Arşivi)

4.2.2.4 Endüstri Kompleksinin Mimari Özellikleri

Şark Sanayi Fabrikası, dönemi mimarisini yansıtan özgün üretim mekanlarına sahiptir. Peyzaja giriş saçağının altında, solda bekçi odası olarak kullanılan bir yapı bulunmaktadır. Atölye ve servis yapıları, marsilya kiremidi kaplı kırma çatılı ve tek katlı olup farklı kotlarda devam etmektedir. Tek katlı yapı dizisinin bazı bölümlerinin batı cephesi sağırken, bazı bölümleri ise tel kaplanmış dikdörtgen pencerelerle İşçiler Caddesi'ne açılmaktadır. Cephelerindeki sıvaları dökülmüş taş ve tuğla örgüsü saçak altındaki silmelerle sınırlandırılmıştır.

Peyzajın batı sınırındaki tek katlı yapıların arasında yönetim mekanlarını barındıran iki katlı yapılar bulunmaktadır. Bu iki katlı yapılar, mahya kesişiminde metal korkuluklu küçük terasları olan, marsilya kiremidi kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. Tek katlı yapılarla birleşimleri ise tek eğimli sundurmalarla sağlanmıştır. İki katlı yapılar taş söveli, çift kanatlı ahşap kepenkleri ve çift kanatlı ahşap doğramaları olan dikdörtgen pencerelerle ve çift kanatlı kapılarla batı cephesine açılmaktadır. Saçak altlarında silme dönen iki katlı yapılar büyük oranda dökülmüş sıvalı yüzeylere sahiptir.

Peyzajın batı sınırı boyunca devam eden yapı dizisi, arasında daha fazla yükselen silmelerle süslenmiş üçgen alınlıklı beşik çatılı portal ile kırılmaktadır. Şehitler

Caddesi üzerindekine benzeyen bu portalın yanlardaki iki küçük açıklık, üstlerindeki yuvarlak pencereler tuğla ile, ortadaki geniş açıklık ise taş örülerek kapatılmıştır. Batı sınırı boyunca uzanan bahçe duvarının bazı kısımlarının tuğla örülerek yükseltildiği dikkati çekmiştir.

Şehitler Caddesi'ndeki girişten güneye doğru yüründüğünde solda aynı tarzda yapılmış beş ve iki katlı üretim mekanları ile arkalarında doğu-batı doğrultusunda uzanan geç dönemde inşa edilmiş ek dikdörtgen planlı büyük ölçüde yıkılmış üç yapı bulunmaktadır. Beş ve iki katlı özgün yapılar tuğla yatay hatıllarla desteklenmiş taş yığma taşıyıcı sistemde inşa edilmiştir. Beş katlı yapının doğu cephesindeki izlerden geç dönemde yapı eklendiği ancak bu ekin yıkıldığı anlaşılmaktadır. Yapının basık kemerli tuğla söveli pencereleri sonradan tuğla ile örülerek kapatılmıştır. Marsilya kiremidi kaplı beşik çatı ile örtülmüş yapının üçgen alınlıklarında yuvarlak pencereler mevcuttur. Beş katlı yapının güneydoğusunda metal baca yükselmektedir.

Peyzajın ortalarında, geç dönem inşa edilmiş su kulesi, altında belirlediği alanda marsilya kiremidi kaplı çatısı olan su pompasının bulunduğu yapı, mevcut bacalarından makine dairesi olduğu düşünülen altı katlı büyük yapı ile aynı tarzda inşa edilmiş iki katlı yapı mevcuttur. Betonarme karkas sistemdeki su kulesi sekiz ayakla taşınmaktadır. Metal konstrüksiyondaki merdivenle su kulesinin üstüne çıkılmaktadır. Su kulesinde çatlaklar dikkat çekmektedir.

Peyzajın ortasında bulunan makine dairesi özgün işlev sürecinde yapılan bir yapı olmasına karşın nitelikli mimarisiyle peyzaj dışından da dikkatleri çekmektedir. Yapı dikdörtgen plan şeması üstünde betonarme karkas sistemde inşa edilmiştir. Kolonlar cepheleri bölmekte ve her bölümünde bir bant pencere cephe boyunca yükselmektedir. Metal bant pencereler, kuzey ve güney cephelerinde üçgen alınlıklardaki yuvarlak pencerelerle sonlanmaktadır. Marsilya kiremidi kaplı beşik çatının ortalarından simetrik konumlanmış dört baca çıkmaktadır. Makine dairesinin batı bitişiğindeki iki katlı yapıya peyzajdan merdivenle ulaşılmaktadır. Betonarme karkas taşıyıcı sistemdeki bu yapı, taş korkulukla sınırlandırılan bir platformda geri çekilerek inşa edilmiştir. Bu yapının makine dairesinden farklı olarak sahip olduğu

geniş açıklıkları tuğla söveli, basık kemerlidir. Makine dairesine de bu platforma çıkılarak girilmektedir.

4.2.2.5 Endüstri Kompleksinin Korunma Sorunları

Şark Sanayi endüstri kompleksi Şehitler ve İşçiler caddelerinin kesiştiği yerde bulunmasının getirdiği avantajlarla birlikte kentsel korunma sorunlarına da sahiptir. Endüstri kompleksi konumu ve geniş peyzajıyla rant değeri yüksek bir arazidir. Kompleksin güneyinde yoğunlaşan endüstri faaliyetlerinin sürmesi çevre kirliliğine neden olmaktadır. Yakın çevresindeki ticaret ve konut yerleşimlerinin niteliği kompleksin korunmasında yeni kullanım seçeneklerini kısıtlamaktadır.

Şark Sanayi Fabrikasının 1975 yılında tasfiye edilmesi yapının yok olma sürecini başlatmıştır. Fabrikanın tasfiyesi sırasında da makine donanımlarının çoğunluğunun satılmış olması üretim sürecine dair izleri büyük ölçüde silmiştir. Mevcut yapıların bir kısmının yıkılması diğer özgün mimari niteliklere sahip yapıların da tehlike altında olduğunu düşündürmektedir. Özellikle 17 Eylül 1994 ve 20 Şubat 1995 tarihli Hürriyet gazetelerinde fabrikanın yeni sahiplerinin gelecek hakkındaki projelerinden bahsedilirken sadece çatlakları olan su kulesinin restore edilmesi üzerinde durulmuştur. Diğer yapıların korunmasından bahsedilmezken yeni inşaat teknolojileriyle çok katlı yapıların inşa edileceği vurgulanmıştır. Özel mülkiyetteki fabrikanın geleceği belirsizdir.

Peyzajın üretim sürecinin şekillendirdiği plan kompozisyonu doğudaki ve güneydeki yapıların yıkılmış olmasından tanımlanamamaktadır. Henüz yeni yapılaşmanın görülmediği peyzajda günümüze ulaşan yapılar doğa koşullarının etkisiyle yok olmaktadır. Bazı yapıların yıkımları sırasında bitişiğindeki yapı da zarar görmüştür. Çoğu yapının üst örtüsündeki delikler, pencerelerinde camların olmaması doğa tahribatını hızlandırmaktadır. Peyzajda çıkan yangınlar da yok olma sürecini pekiştirmektedir. Peyzajda terk edilmiş dokuma makinelerinde paslanma etkisinde bozulmalar görülmektedir.

Şark Sanayi'nin yerine mini kent

1800'lü yıllara dayanan geçmişiyle İzmir sanayinin "babası" olarak anılan Şark Sanayi Kumpanyası'nı 20 yıl aradan sonra bambaşka bir kimlikle kaldırmaya uğraşan Koru Ailesi, konsorsiyum kurmak için kolları sıvadı. Son günlerde kulaktan kulağa dolaşan, "Tesisi satıyorlar" söylentisini yalanlayan İsmail Koru, "Alanın bugünkü rayiçlerle değerini verebilecek kimse tanımıyoruz" dedi.

1976'da Denizlili Nevzat Koru'nun satın aldığı Şark Sanayi, Holiday Turizm ve Otelleri ile Korumar Oteller Zinciri'nin sahipleri İsmail ve Erhan Koru kardeşler tarafından yeniden ele alındı. 43 bin metrekare alanda yapılacak 80 bin metrekarelik kompleksin tek firma tarafından üstlenilmesinin çok zor olduğunu ve büyük maliyet gerektirdiğini belirten İsmail Koru, "Bu proje için konsorsiyum kurmak zorundayız. Kat karşılığı görüşmelere başladığımız firmalar arasında İzmirliler ağırlıkta. Anlaşmanın sağlanması için çalışıyoruz" dedi.

Şark Sanayi alanında küçük ve modern bir şehir kurulmasını planlayan Koru Ailesi'nin, 80 bin metrekare olarak projelendirdiği yapı toplamı içinde muhtelif bloklarda 288 konut, turistik otel, 12 bin metrekarelik mağaza, dükkan, 8 bin metrekarelik işhanları, restoran, sinema-tiyatro salonu ve yüzme havuzu yeralıyor.

Ergül SATIÇ / İZMİR (hha)

Şekil 4.36 Şark Sanayi üzerine kurulan senaryolar (Hürriyet Ege, 20 Şubat 1995 s.7)

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ VE FABRİKA YAPILARI ENVANTERİ

ADI : ESKİ ŞARK SANAYİ				
KENTSEL ANALİZ				
KONUMU	İL: İZMİR	İLÇE: KONAK	MAHALLE: UMURBEY MAH.	SOKAK VE NO: ŞEHİTLER C. NO:24
KADASTRAL DURUMU		PAFTA : 285	ADA :5169	PARSEL : 147,149,153,212
YAPTIRAN:-			YAPIM DÖNEMİ: ERKEN CUMHURİYET	
YAPAN:-			YAPIM TARİHİ:1924	
MÜLKİYET DURUMU	KAMU :		ÖZEL: ŞARK SANAYİ KUMPANYASI A.Ş. [X]	PARÇALI
ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLER	ENDÜSTRİ [X]		TİCARET DEPOLAMA [X]	KONUT [X]
BÖLGE İÇİNDEKİ KONUMU	BİTİŞİK		AYRIK	KÖŞE [X]
ENDÜSTRİ PEYZAJına YÖNELİK ANALİZ				
ÖZGÜN İŞLEV : DOKUMA İŞLETMESİ			GÜNCEL İŞLEV : BOŞ	
ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPISI	ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ [X]		FABRİKA YAPISI	

İŞLEV	YAPI (* GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN)				
ÜRETİM [X]	FABRİKA	İMALATHANE [X]	DEĞİRMEN	MAKİNE DAİRESİ	
	BUHAR SANTRALİ	DÖKÜMHANE	LABORATUAR	DİĞER:	
YRD.ÜRETİM [X]	ATÖLYE [X]	MODELHANE	DEMİRHANE	DİĞER :	
YÖNETİM [X]	MÜDÜRLÜK BİNASI [X]	ŞEFLİK BİNASI [X]	DİĞER :		
DEPOLAMA [X]	GAZOMETRE	MALZ. AMBARI	SU DEPOSU [X]	DİĞER :	
SOSYAL TESİSLER [X]	YEMEKHANE MUTFAK [X]	SOYUNMA IŞLAKME [X]	DİĞER :		
KONAKLAMA	LOJMAN	MİSAFİRHANE	DİĞER :		

ENDÜSTRİ PEYZAJINI TAMAMLAYAN UNSURLAR					
PEYZAJ ÖĞELERİ	TABELA LEVHA	RAY	KANAL	ELEKTRİK AYDINLATMA DİREĞİ	
	HAVUZ	ÇEŞME [X]	YAZIT [X]	DİĞER :	
DOĞA ÖĞESİ [X]	PARK	AĞAÇ TÜRLERİ : OKALİPTUS, PALMİYE, DEMİR, ÇAM			
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ		MÜDAHALE GÖRMÜŞ [X]		
	YIKIM SÖKÜM YAPILMIŞ [X]		YIKIM SÖKÜM TARİHİ : 1975'TEN SONRA		
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT [X]	Köpek çiftliği olarak kullanıldığı dönemde baraka niteliğinde peyzajda yeni yapılaşmalar gerçekleşmiştir.				
BÜTÜNLÜK DURUMU	KORUNMUŞ		KORUNAMAMIŞ [X]		
TESCİL DURUMU	TESCİLSİZ	TESCİLLİ [X]	TARİHİ : 08.01.1998	DERECESİ : 2.GRUP	
TESCİLLİ ÖĞELER	PEYZAJ ÖĞESİ		DOĞA ÖĞESİ [X]	YAPI : 2 ADET	

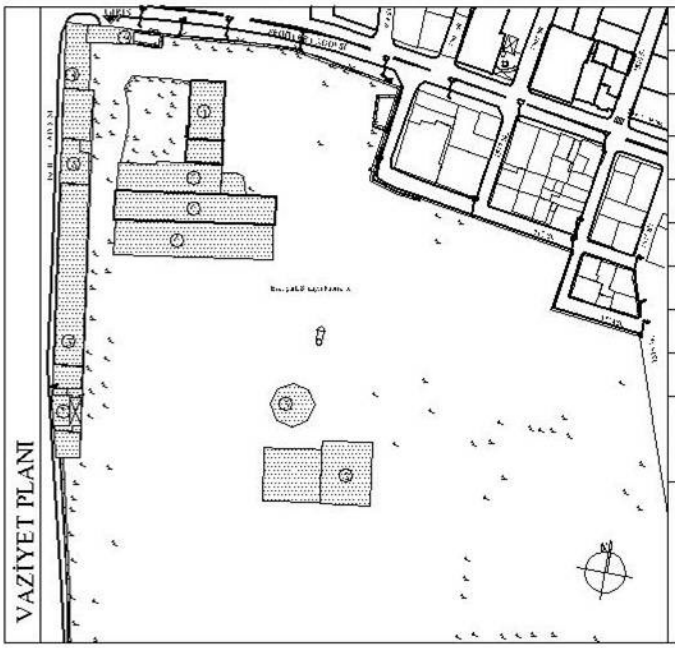

VAZİYET PLANI

1 - İMALATHANE
2 - MAKİNE DAİRESİ
3 - B.ARME SU KULESİ
4 - ATÖLYELER-1
5 - ATÖLYELER-2
6 - YÖNETİM BİNASI-1
7 - YÖNETİM BİNASI-2
8 - SERVİS MEKANLARI
9- GİRİŞ SAÇAĞI VE BEKÇİ ODASI

ESKİ ŞARK SANAYİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : ANA ÜRETİM - İMALATHANE BİNASI	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 1

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEVİ : ÜRETİM						GÜNCEL İŞLEVİ : BOŞ					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X				DAİRESEL		DİĞER :			
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI		3 KATLI		DİĞER : DÖRT VE İKİ KATLI İKİ KOTTA		X		
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ		X		
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ		X		ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ		X		
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT			Özgün bazı açıklıklar kapatılmış güney ve doğu cepheleri yeni yapılar eklenmiştir.								

STRÜKTÜREL ANALİZ													
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :		
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI			DÜZ ÇATI		DİĞER :					
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA						
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP	X	METAL						
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA		DİĞER :						
					METAL		KAĞIR						
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					X	MÜDAHALE GÖRMÜŞ					X	
ONARIM YAPILMIŞ			TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				MALZEME YENİLEMESİ						

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK					
YIKILMA		X			
OTURMA - ÖKME	X				X
BURULMA - BÜKÜLME					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA - KIRILMA						X	
AŞINMA							X
KOPMA			X				
KOROZYON - PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ							

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ											
BACA	X		YÜK ASANSÖRÜ			GEZER VİNÇ			DİĞER :		
FIRIN			AYDINLATMA ELEMANI			ELEKTRİK DİREĞİ					
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ							SÖKÜM YAPILMIŞ		X	
BOZULMA MEVCUT			PASLANMA - KOROZYON					KOPMA			

FOTOĞRAF - Şark Sanayi Fabrikası 1 nolu yapı

ESKİ ŞARK SANAYİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : MAKİNE DAİRESİ	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 2

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ												
ÖZGÜN İŞLEVİ : ÜRETİM							GÜNCEL İŞLEVİ : BOŞ					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL			DİĞER :				
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI		3 KATLI		DİĞER : 6 VE 2 KATLI İKİ KOTTA			X		
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ			X		
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ		X		ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ			X		
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT												

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS	X	KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI		DÜZ ÇATI		DİĞER :					
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL	X				
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA		DİĞER :					
					METAL		KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					X	MÜDAHALE GÖRMÜŞ					
ONARIM YAPILMIŞ			TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				MALZEME YENİLEMESİ					

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME	X				
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA							X
AŞINMA	X						
KOPMA					X		
KOROZYON PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ						X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ												
BACA (4 ADET)	X	YÜK ASANSÖRÜ			GEZER VİNÇ			DİĞER :				
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI			ELEKTRİK DİREĞİ							
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						SÖKÜM YAPILMIŞ			X		
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON					KOPMA					

FOTOĞRAF - Şark Sanayi Fabrikası 2 nolu yapı

ESKİ ŞARK SANAYİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : SU KULESİ	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 3

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ												
ÖZGÜN İŞLEVİ : DEPOLAMA							GÜNCEL İŞLEVİ : BOŞ					
PLAN ŞEMASI		DİKDÖRTGEN				DAİRESEL	X	DİĞER :				
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI		3 KATLI		DİĞER : İSKELETTE 6 KİRİŞ KUŞAĞI	X				
MEKANSAL KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					MÜDAHALE GÖRMÜŞ					
YIKIM YAPILMIŞ		MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ					ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ					
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT												

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS	X	KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI				KIRMA ÇATI				DÜZ ÇATI	X	DİĞER :	
	OTURTMA		ASMA		OTURTMA		ASMA					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL					
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ				BETON	X	OLUKLU LEVHA		DİĞER :			
							METAL		KAĞIR			
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				X	MÜDAHALE GÖRMÜŞ					
ONARIM YAPILMIŞ		TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA					MALZEMEDE YENİLEMESİ					

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X	X		
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA						X	
AŞINMA							
KOPMA							
KOROZYON PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ						X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ							
BACA		YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER :	
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİRİEĞİ			
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				SÖKÜM YAPILMIŞ	
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON				KOPMA	

FOTOĞRAF - Şark Sanayi Fabrikası Su Kulesi

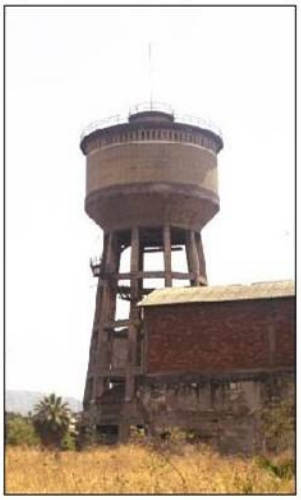

ESKİ ŞARK SANAYİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : ATÖLYELER	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 5

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEVİ : YARDIMCI ÜRETİM						GÜNCEL İŞLEVİ :BOŞ					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :				
KAT ADEDİ	1 KATLI	X	2 KATLI		3 KATLI		DİĞER :				
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X			MÜDAHALE GÖRMÜŞ						
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ				ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ				
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT											

STRÜKTÜREL ANALİZ											
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ	X	KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI		DÜZ ÇATI		DİĞER :				
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA				
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP	X	METAL				
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA		DİĞER :				
					METAL		KAĞIR				
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ						
ONARIM YAPILMIŞ			TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				MALZEMİE YENİLEMESİ				

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME	X				
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA	X						
AŞINMA							
KOPMA		X					
KOROZYON PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ					X		

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ							
BACA	X	YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER :	
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİRİĞİ			
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					SÖKÜM YAPILMIŞ	X
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON				KOPMA	

FOTOĞRAF - Şark Sanayi Fabrikası Atölyelerin İşçiler Caddesi Cephesi

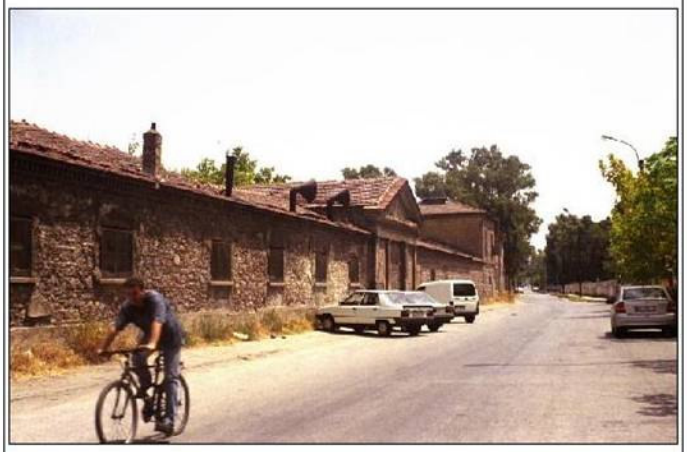

ESKİ ŞARK SANAYİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : YÖNETİM BİNASI	VAZİYET PLANINDAKİ KODU :6

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ												
ÖZGÜN İŞLEVİ : YÖNETİM							GÜNCEL İŞLEVİ : BOŞ					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :					
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI	X	3 KATLI		DİĞER :					
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X					MÜDAHALE GÖRMÜŞ					
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ				ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ					
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT												

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ	X	KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI				KIRMA ÇATI	X			DÜZ ÇATI		DİĞER :	
	OTURTMA		ASMA		OTURTMA	X	ASMA					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP	X	METAL					
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA		DİĞER :					
					METAL		KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X				
ONARIM YAPILMIŞ	X	TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA					MALZEMİE YENİLEMESİ					

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME	X				X
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA			X	X		X	
AŞINMA							
KOPMA	X						
KOROZYON PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ							

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ							
BACA	X	YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER :	
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİRİĞİ			
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					SÖKÜM YAPILMIŞ	
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON				KOPMA	

FOTOĞRAF - Şark Sanayi Fabrikası Atölyelerin İşçiler Caddesi Cephesi

4.2.3 "Eski Elektrik Fabrikası" Endüstri Kompleksi

İzmir Elektrik Fabrikası, üretime başlamasıyla birlikte İzmir kentinin sosyal yaşamına getirdiği yeniliklerle kent belleğinde önemli bir yere sahiptir. Üretim dışı bırakıldıktan sonra da modern mimarisiyle, devasa kütlesiyle, farklı yapım sistemiyle özellikle Karşıyaka ve Bornova yönünden Alsancak'a gelişte daha iyi algılanan, siluetiyle korunması gerekmektedir. Bu bağlamda "Elektrik fabrikası" Endüstri Kompleksi'nin konumu, peyzaj ve mimari özellikleri incelenmekte ve koruma sorunları saptanmaktadır.

Şekil 4.37 Elektrik Fabrikası Endüstri Kompleksi'nin Liman Arkası Bölgesi'ndeki konumu.

4.2.3.1 Endüstri Kompleksinin Konumu

Eski Elektrik Fabrikası, Liman Arkası Bölgesi'nde ticaret ve depolama faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanda konumlanmaktadır. Doğusunda Osmanlı Bankası Emtia Deposu, açık tır parkı, batısındaki İş Bankası'na ait depo yapıları bulunmaktadır. Güneydoğusundaki Koreta Matbaası da bölgesel bağlamda kendi sektöründe öncü bir üretim potansiyeline sahiptir. Fabrikanın yakın çevresinde tamir atölyeleri ve küçük ölçekli imalathaneler vardır. Fabrika peyzajına Şehitler Caddesi'ni dik kesen 1506, 1507, 1508 nolu sokaklardan ulaşılan 1505 Sokak üzerindeki ana giriş kapısından girilmektedir. 1505 Sokak'ta tescilli bir konut ve bir depo mevcuttur. Başka bir tescilli depo yapısı da 1506 Sokak boyunca

konumlanmıştır. Günümüzdeki adresi; Umurbey Mahallesi 1505 Sokak no:1 Konak'dır. Kadastro; Pafta:281/282 Ada:3535 Parsel:6'dır.

4.2.3.2 Endüstri Kompleksinin Tarihi

Elektrik Fabrikasının ilk olarak Güzelyalı sonrasında da Bahribaba' da kurulması öngörülmüştür. Ancak bu bölgelerde kurulacak fabrika kentin gelişmesi ve halk sağlığı açısından sakıncalı bulunmuştur. 1925 Yılında belediye ve elektrik şirketi fabrikanın o gün için şehrin yerleşim merkezinin kara, demir ve deniz yollarının kavşak noktası olan Darağacı'nda kurulmasında uzlaşmıştır (Kurt, 1996, s.238).

1926 yılında İzmir Havagazı Fabrikası'nın yakınlarındaki alanda elektrik fabrikasının kurulması için kamulaştırma yapılmış ve aynı yılın mart ayında, Traction-Elektricite adlı Belçika şirketi tarafından kurulma çalışmalarına başlanmış ve 12 Mayıs 1926 günü temel atma töreni yapılmıştır. Fabrika binasının temelinden su çıkması ve 20 cm kadar çöküntü olması inşaat işini geciktirmiştir. Bunun üzerine fabrika binasının çevresi çelik levhalar ve çimentoyla sağlamlaştırılmıştır. Fabrika, şirketin inşaat işinde deneyimsiz personel çalıştırması nedeniyle geç açılmış ve monte edilen 2500 Kw'lık "la Meuse" türbin alternatörü ile on sekiz basınçla çalışan üç adet dik borulu Kesstner kazanı ile ancak 18 Ekim 1928 günü hizmete sokulmuştur (İzmir İl Yıllığı, 1973, s.414). Bu enerji ile İzmir şehrinde küçük sanayi hareketlenmiş, atlı tramvaylar yerini elektrikli tramvaylara bırakmış ve şehrin en önemli semtleri ile ana caddeleri aydınlatılmıştır.

Fabrikada elektrik enerjisi deniz suyu kullanılarak taş kömürü yada linyit kömüründen üretilirdi. Demiryoluyla getirilen kömür fabrika peyzajında depolanırdı. Izgaralı kazanlarda kömürün yakılmasıyla elde edilen su buharı tribünü döndürür ve jeneratörün elektrik üretmesini sağlardı. Üretilen elektrik enerjisi kablolarla kentin değişik noktalarında kurulan trafolara iletilirdi. Buradan da yüksek gerilim hatlarıyla semtlere dağıtılırdı (A. Anıl, kişisel iletişim, 18 Ağustos 2005).

1944 yılında fabrika, Belçika Şirketi tarafından İzmir Belediyesi'ne devredilmiştir. Fabrika yönetimi, ESHOT Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Fabrika bu dönemde şehrin gittikçe artan enerji ihtiyacına uygun olarak 1949'da bir, 1953'de iki olmak üzere 5000 KW'lık üç, metropoliten-Vickers turbo alternatörü monte edilerek santralin gücü 20.000 KW'a çıkarılmıştır (İzmir İl Yıllığı, 1973, s.414).

ESHOT idaresindeki elektrik fabrikasında asıl yenilenme ve güç arttırımı 1953-1955 yılında yapılmıştır. 3 Ekim 1953 yılında Brown Boveri (BBC) Baden (Aargau), Vereinigte Kesselwerke (VKW)-Düsseldorf ve Hochtief-Essen'in teklifleri kabul edilmiştir. VKW firması kazan tesislerini, BBC firması elektrik donatısı ile türbin ve jeneratör tesislerini ve Hochtief firması ise inşaat kısmını üzerine almıştır. 20.000 KW'lık bir Brown-Boverie turbo alternatörü monte edilerek güç 40.000 KW'a çıkarılmıştır. Bu çalışmalardan sonra 1956 yılından itibaren fabrika santral olarak nitelendirilmiştir (Altay Anıl, kişisel iletişim, 18.08.05).

Şekil 4.38 1955 Yılına ait broşür kapağı (APİKAM)

Sonraki yıllarda enerji ihtiyacının daha da artacağı düşüncesiyle 1957 yılından itibaren, Soma Termik, Kemer ve Demirköprü hidroelektrik santralleriyle beslenen Bornova Trafo Merkezinden enerji alınmaya başlanmıştır. Elektrik fabrikasında üretilen enerji 16 fiderle dağıtılmıştır (İzmir İl Yıllığı, 1973). 1958 yılında

ETİBANK tarafından indirici trafo merkezi tesis edilmiştir (İzmir I No'lu KTVKK, Dosya no:3500/2469).

Elektrik Santrali 1 Temmuz 1971'de Türkiye Elektrik Kurumu'na devredilmiştir. Santral ekonomik ömrünü doldurduğu için TEK Yönetim Kurulunun 9.6.1989/25-419 sayılı kararı ile 30 Ağustos 1989 tarihinde üretim dışı bırakılmıştır. Fabrika TEK'in ikiye ayrılmasından sonra 15.03.1995 tarihinde Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş (TEDAŞ) adına tapuya tescil edilmiştir (İzmir I No'lu KTVKK, Dosya no:3500/2469).

Teknik ve ekonomik ömrünü doldurmuş olan santral donatısı TEAŞ tarafından hurda olarak satışa çıkarılmış ve ihale 04.12.1996 tarihli sözleşme ile Birlik Metal ve Tic. Ltd. Şirketi'ne verilmiştir. Demontaj sırasında çıkan yangından ve hatalı söküm işçiliğinden dolayı yapının çelik konstrüksiyonu da hasar görmüştür (İzmir I No'lu KTVKK, Dosya no:3500/2469).

İzmir Elektrik Santrali, İzmir I Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 8.1.1998 tarih ve 7003 sayılı kararıyla 2. Grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. TEDAŞ'ın talebi üzerine, mevcut fabrika peyzajındaki eski trafo merkezinin, enerjilendirmiş olduğu bölgenin enerji ihtiyacının artmış olması nedeni ile kapasitesinin büyütülme ihtiyacı duyulması, içinde bulunduğu Termik Santralın yapısal taşıyıcı sisteminin kötü durumda olması ve olası depremlerin bu riski büyütmesi nedeni ile yerine 3535 ada 48 parselde yeni bir trafo merkezi yapılması kurul tarafından 12.05.2005-505 nolu kararla kabul edilmiştir (İzmir I No'lu KTVKK, Dosya no:3500/2469).

Elektrik Fabrikası peyzajı içindeki trafo merkezi güçlendirilmiş ve Termik Santral Trafo Merkezi adını almıştır. Söz konusu trafo merkezinden Alsancak Limanı, iki adet Toprak Mahsulleri Siloları, Fuar, Mustafabey, Umurbey, Halkapınar, Basmane semtleri ile Alsancak Devlet Hastanesi, Özel Hastaneler, küçük sanayi tesisleri, Tariş Yağ Kombinası vs enerji almaktadırlar.Günümüzde fabrikada trafodan sorumlu teknisyen ve bir güvenlik görevlisi çalışmaktadır.

4.2.3.3 Endüstri Peyzajının Özellikleri

İzmir Elektrik Fabrikası ana üretim yapısı ve peyzajın güney, doğu ve batı sınırları boyunca konumlanmış üretime yardımcı mekanlardan oluşmaktadır. Peyzaj içinde iki tescilli okaliptus ağacı ile birlikte farklı ağaç türleri de bulunmaktadır. Peyzaja 1505 Sokak üzerindeki betonarme saçağın altından girilmektedir. Girişin bulunduğu peyzajın güney sınırı boyunca batıda sırayla; tek katlı dikdörtgen plan şemasına sahip, puantörün bulunduğu sivil savunma yapısı, telefon santrali, depo, yağ ardiyesi, marangozhane ve boyahane yapıları bulunmaktadır.Girişin hemen doğusunda bekçi odası mevcuttur. Peyzajın köşesinde Osmanlıca yazılmış bir kitabede bulunmaktadır. Bu yapılar yığma kagir taşıyıcı sistemde inşa edilmiş ve oluklu levha kaplı sundurma çatı ile örtülmüştür. Girişin hemen karşısında ilk olarak Atatürk Anıtı görülmektedir.

Şekil 4.39 Fabrika Girişi

Peyzajın doğu sınırı boyunca personele ait soyunma mekanlarının bulunduğu oluklu levha kaplı sundurma çatılı, tek katlı, yığma kagir yapı ve devamında yemekhanenin bulunduğu marsilya kiremidi kaplı kırma çatılı kagir yapı bulunmaktadır. Peyzajın batı sınırı boyunca tek katlı niteliksiz depo yapıları geç dönemde yapılmıştır.

Peyzajın kuzeydoğusundan, batısına doğru uzanan düşey hatıllarla desteklenmiş yüksek taş duvar peyzajın yapı bulunmayan kısmını ayırmaktadır. Peyzajın kuzeyinde bir kısmı beton plaklarla kapatılmış, geçmişte denizden su alımını sağlayan kanallar fabrika yapısı ile Liman caddesi arasında bulunmaktadır. Kazanlarda yakılan kömürün peyzaj içinde taşınmasında kullanılan demiryolu rayları hala durmaktadır. Fabrika peyzajının kuzeybatısındaki, kolektör temelinin çevresindeki yoğun yeşil örtü, kuyu soğutma ve tulumba dairesinin algılanmasını güçleştirmektedir.

4.2.3.4 Endüstri Kompleksinin Mimari Özellikleri

Ana üretim mekanı olan fabrika yapısı bulunduğu bölgedeki diğer endüstri yapılarından farklı mimarisi ile dikkat çekmektedir. Yapının yüksekliği yer yer 27 metreye varan tümel mekanı, kütle ve forma ilişkin herhangi bir kaygı gözetilmeksizin, tamamen mekanik donanımın boyutlarından kaynaklanan işlevsel kaygılarla biçimlenmiştir (Akyurtlaklı, Çaylan, Pöğün, 1999, s.37). Yapı, güney sınırından 15 m, doğu sınırından 10 m çekilerek sınır hatlarına paralel olarak inşa edilmiştir. Güneyinde Atatürk büstünün hemen arkasında yapıya bitişik beşik çatılı saç kaplı duvarları olan tribün dairesi bulunmaktadır.

Şekil 4.40 Kumanda Dairesi

Fabrika yapısı çelik karkas taşıyıcı sisteme sahiptir. Taşıyıcı kolonların bazıları iki profilin kısa diyagonellerle birleştirilmesiyle oluşmuştur. Çelik taşıyıcı kolonlar arası pres tuğla ile örülmüştür. Döşemeler, çelik kirişler tarafından taşınan betonarme plaklardan oluşmaktadır. Metal oluklu levha kaplı çatılar, çelik asma makaslarla taşınmaktadır. Çatıların belli kısımları, aydınlatma amacıyla ana mahya aşığı üstüne yükseltilmiştir.

Yapı plan şeması kuzey güney doğrultusunda uzanan dört dikdörtgen ve batıdaki kütleye bitişik daha küçük iki dikdörtgenden oluşmaktadır. Ana üretim fonksiyonları dikdörtgen şemalı büyük kütlelerde bulunmaktadır. Diğerleri ve doğudaki kütle üretime yardımcı fonksiyonları içermektedir.

Doğudaki ilk dikdörtgen plan şemalı kütlede alt katta dağıtım trafoları, üst katlarda yönetim mekanları bulunmaktadır. Bu kütle, yapının doğu cephesine açılan alt kattaki kapıdan, ikinci dikdörtgen şemalı kütlenin ikinci katına ulaşılan merdivenle ikiye bölünmüştür. Merdivenin kuzeyinde her iki tarafında on iki odanın bulunduğu, daha büyük bir mekanla sonlanan uzun bir koridor bulunmaktadır. Güneyinde ise alt katta dört trafo, üstte ise kumanda dairesi bulunmaktadır.Bu kütlenin güney cephesine geç dönemde ikinci kata ulaşılmasını sağlayan metal merdiven eklenmiştir.

Şekil 4.41 İç Mekandan Görünüm

İkinci kütlede asıl elektrik üretimini sağlayan, güneydeki türbin dairesine doğru sıralanmış 20 fider bulunmaktaydı. Ancak günümüze sadece fiderlere ait yapısal kalın duvar sıraları kalmıştır.Bu kütle geniş açıklığıyla yekpare büyük bir hacme sahiptir.Doğu duvarı boyunca kumanda dairesinden çıkılan bir balkon konsol çalışmaktadır. Kütlenin güney cephesindeki saat hala çalışır durumdadır. İçinde kütlenin doğu ve batı duvarları arasında kütle boyunca hareket edebilen gezer vinç bulunmaktadır.

Üçüncü ve dördüncü kütlelerde kömürlerin yakıldığı beş kazan bulunmaktaydı. Dördüncü kütlenin sahip olduğu dikdörtgen plan şeması diğerlerinden daha kısa olmakla beraber belli aralıklarda genişlemekte ve yükselmektedir. Demontaj sırasında üçüncü kütlenin güney bölümü tamamen yıkılmıştır. Mevcut kolon ve kirişler de her an yıkılabilecek durumdadır. Üçüncü kütlenin kuzey bölümünde büyük bir vinç görülmektedir. Yapının güney batısındaki aynı taşıyıcı sisteme sahip tek katlı mekanlarda demirhane ve atölye bulunmaktadır.

Yapının cepheleri taşıyıcı sistem elemanlarının oluşturduğu tuğla örülü gridler ve bu gridlerin boşaltılmasıyla açılan bant pencerelerle bölgedeki diğer endüstri yapılarından ayırt edilmektedir. Yapıyı oluşturan kütlelerin farklı yüksekliklere sahip olması cephelere hareket getirmiştir. Kuzey ve güney cepheleri beşik çatının oluşturduğu üçgen alınlarla sonlanmaktadır.

4.2.3.5 Endüstri Kompleksinin Korunma Sorunları

İzmir Elektrik Fabrikası Liman Caddesi üzerindeki ayrıcalıklı konumuyla yüksek rant değerine sahiptir. Endüstri peyzajındaki trafo merkezinin çalışır durumda olması endüstri yapıları ve peyzajı için öngörülebilecek değerlendirme önerilerini sınırlandırmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2003 yılında getirdiği kültür merkezi olarak yeniden değerlendirme önerisi TEDAŞ yetkililerince kabul görmemiştir. Her iki kurum arasında mülkiyet tartışması sürmektedir. Kompleksin yakın çevresinde depolama ve küçük ölçekli üretim yapılan köhne ve bakımsız yapıların bulunması, koruma sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu faaliyetler doğrultusunda yollar sevkiyat araçları ve ağır taşıtlarla işgal edilmektedir. Endüstri peyzajına dar arka sokaklardan geçilerek girilmesi yaya ve araç ulaşımı için sorun oluşturmaktadır. Peyzajdaki gün geçtikçe demiryolu rayları ve su kanallarını kapsayan üretim sürecine ait izleri yitirmektedir. Peyzajı saran yeşil örtü yaz aylarında yangın riskini gündeme getirmektedir. Peyzajdaki üretime yardımcı, yemekhane, atölyeler ve servis yapıları atıl durumda doğa koşullarının etkisinde yok olmaktadır. Elektrik fabrikası yapısının dış kabuğu büyük oranda yerinde durmaktadır. Ancak demontaj, mekanik donanımın sökülmesi dışında yapının bazı döşeme, duvar parçaları ile yapının tüm yüksekliği boyunca devam eden pencerelerinde de ciddi boyutlarda hasara sebep olmuştur. Yapıya geri dönüşü imkansız zararlar vermiştir. Günümüzde yıkılan bölümden geriye eğilmiş çelik kirişler ve kolonlar kalmıştır. Fabrika yapısının çatısını delerek yükselen üç bacasının bu çalışmalar sırasında tamamen yok olması iç mekanın doğa koşullarından olumsuz olarak etkilenmesine ve bozulmasına neden olmuştur. İç mekandaki kayar vinç, yük asansörü ve diğer mekanik donanımlar, çelik taşıyıcı sistem korozyon etkisinde özelliklerini yitirmektedir.

Şekil 4.42 Yıkılan bölüm

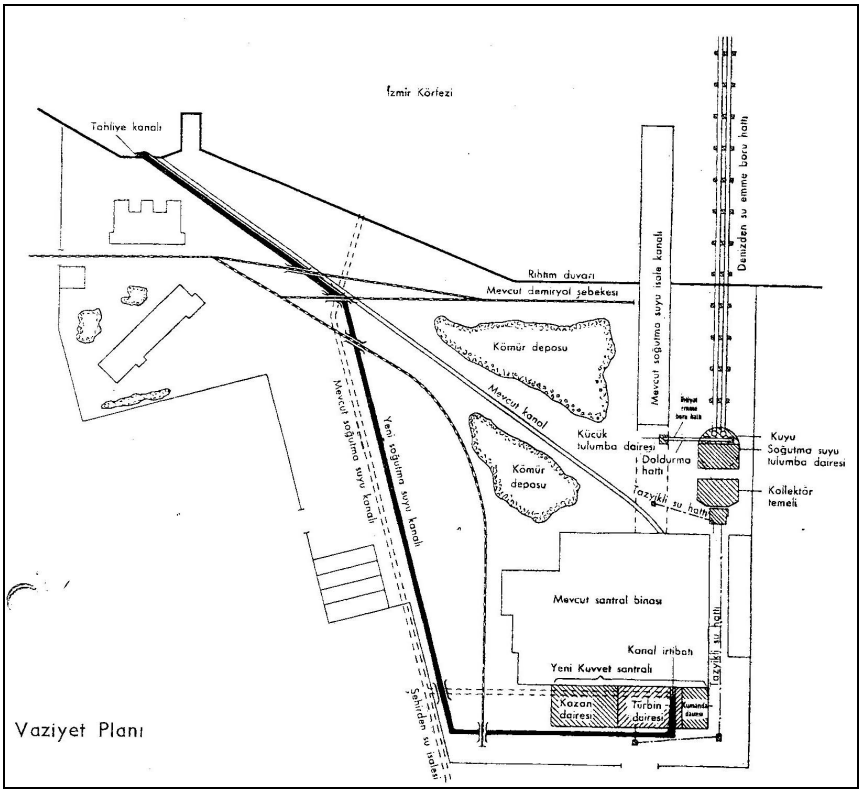

Şekil 4.43 Vaziyet planı, 1955 (APİKAM)

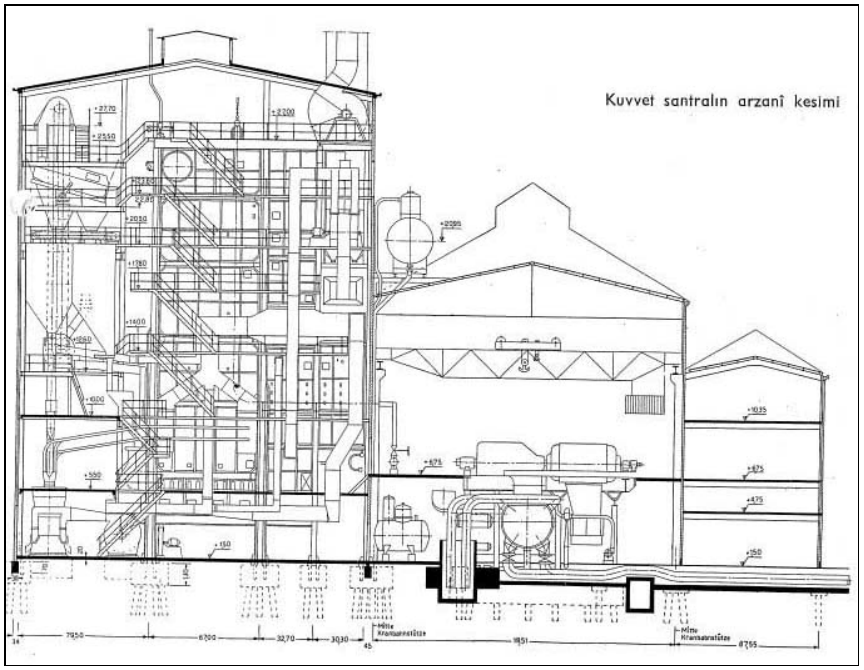

Şekil 4.44 Kesit, 1955 (APİKAM)

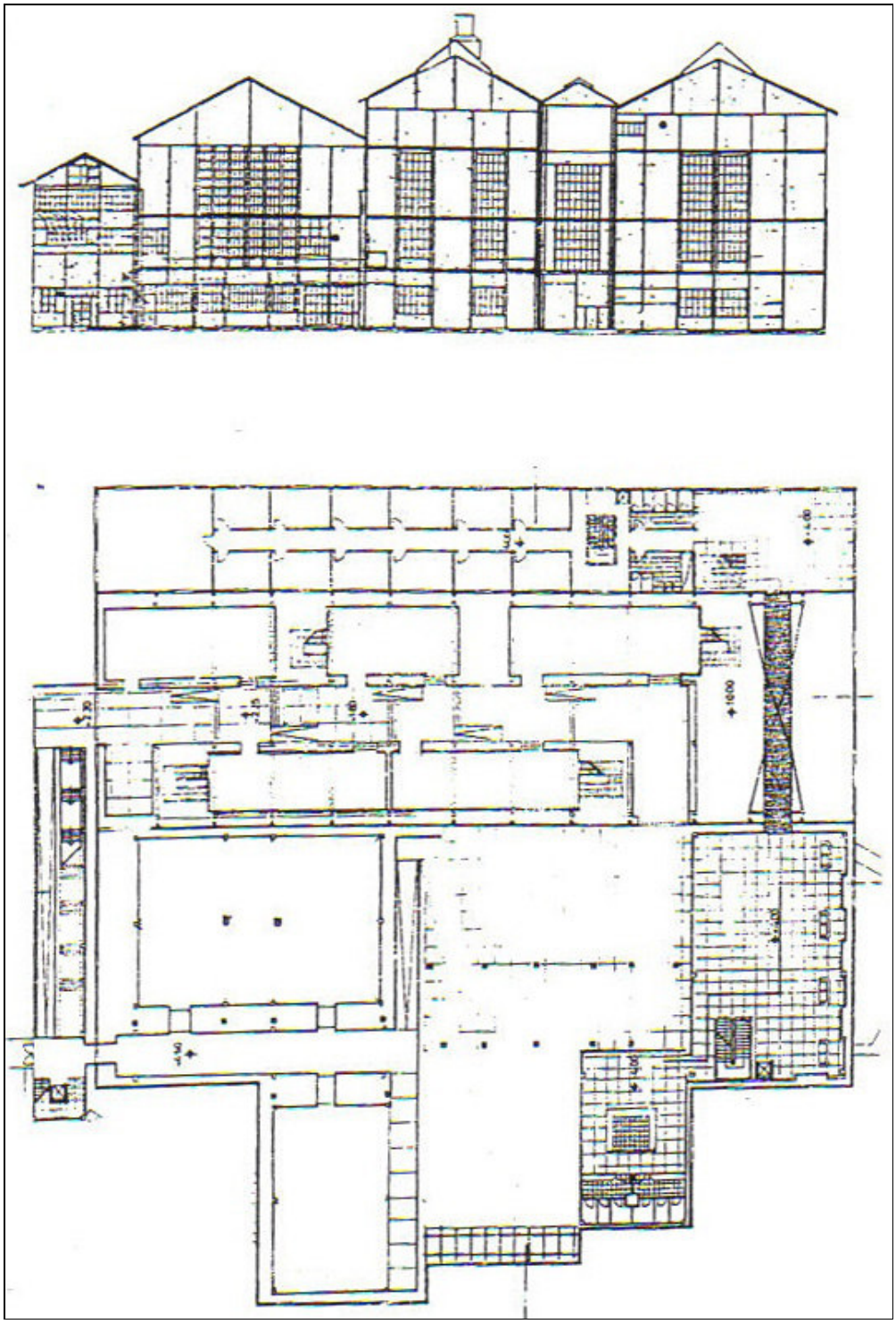

Şekil 4.45 Kuzey cephesi ve plan (Pöğün Arşivi, 1999)

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ VE FABRİKA YAPILARI ENVANTERİ

ADI : İZMİR ELEKTRİK FABRİKASI											
KENTSEL ANALİZ											
KONUMU	İL: İZMİR	İLÇE: KONAK		MAHALLE: UMURBEY MAH.		SOKAK VE NO : 1505 S. 1					
KADASTRAL DURUMU	PAFTA : 285			ADA :3535		PARSEL: 6					
YAPTIRAN : İZMİR BELEDİYESİ				YAPIM DÖNEMİ: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ							
YAPAN : TRACTION - ELEKTRICITE ADLI BELÇİKA ŞİRKETİ				YAPIM TARİHİ: 18 EKİM 1928							
MÜLKİYET DURUMU	KAMU : TEDAŞ			ÖZEL		PARÇALI					
ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLER	ENDÜSTRİ	X		TİCARET DEPOLAMA	X	KONUT					
BÖLGE İÇİNDEKİ KONUMU	BİTİŞİK	X		AYRIK		KÖŞE					
ENDÜSTRİ PEYZAJINA YÖNELİK ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEV : ELEKTRİK SANTRALİ				GÜNCEL İŞLEV : BİR BÖLÜMÜ TRAFO MERKEZİ							
ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPISI	ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ	X		FABRİKA YAPISI							
İŞLEV	YAPI (* GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN)										
ÜRETİM	X	FABRİKA	X	İMALATHANE		DEĞİRMEN		MAKİNE DAİRESİ	X		
	X	BUHAR SANTRALİ		DÖKÜMHANE		LABORATUAR		DİĞER: KAZAN DAİRESİ TRİBÜN DAİRESİ			
YRD.ÜRETİM	X	ATÖLYE		MODELHANE		DEMİRHANE		DİĞER :			
YÖNETİM	X	MÜDÜRLÜK BİNASI	X	ŞEFLİK BİNASI		DİĞER :					
DEPOLAMA	X	GAZOMETRE		MALZ. AMBARI	X	SU DEPOSU		DİĞER : YAĞ ARDİYESİ			
SOSYAL TESİSLER	X	YEMEKHANE MUTFAK	X	SOYUNMA ISLAKME	X	DİĞER :					
KONAKLAMA		LOJMAN		MİSAFİRHANE		DİĞER :					
ENDÜSTRİ PEYZAJINI TAMAMLAYAN UNSURLAR											
PEYZAJ ÖĞELERİ		TABELA LEVHA	X	RAY	X	KANAL	X	ELEKTRİK AYDINLATMA DİREĞİ	X		
		HAVUZ		ÇEŞME		YAZIT		DİĞER :			
DOĞA ÖĞESİ	X	PARK		AĞAÇ TÜRLERİ : OKALİPTUS, PALMİYE, DEMİR							
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X				
		YIKIM SÖKÜM YAPILMIŞ	X			YIKIM SÖKÜM TARİHİ : 1996					
GEÇ DÖNEMLERE MEVCUT											
BÜTÜNLÜK DURUMU		KORUNMUŞ	X			KORUNAMAMIŞ					
TESCİL DURUMU	TESCİLSİZ		TESCİLLİ	X		TARİHİ : 08.01.1998		DERECESİ : 2.GRUP			
TESCİLLİ ÖĞELER		PEYZAJ ÖĞESİ	X			DOĞA ÖĞESİ	X	YAPI : 2 ADET	X		

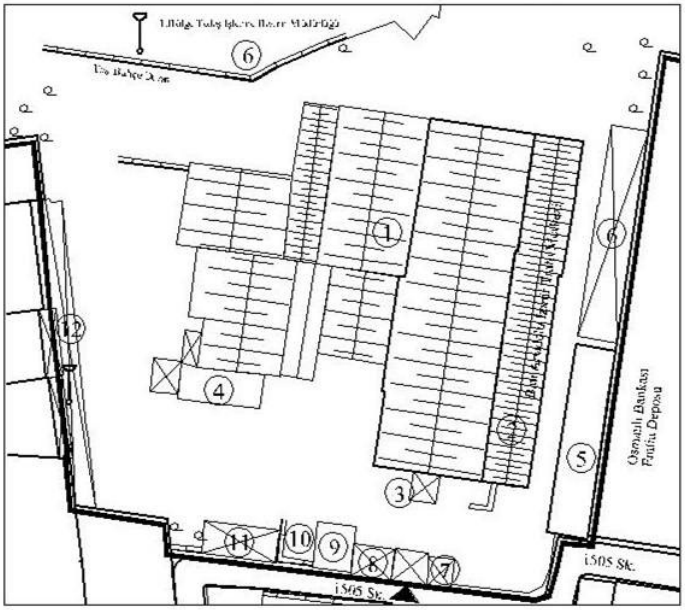

VAZİYET PLANI

1 - ANA ÜRETİM ME.
2 - İDARE BİNASI
3 - TRİBÜN DAİRESİ
4 - DEMİRHANE
5 - YEMEK SALONU
6 - SOYUNMA MEKANLARI
7 - BEKÇİ ODASI
8 - SİVİL SAVUNMA VE PUANTÖR ODASI
9 - DEPO I
10 - YAĞ ARDİYESİ
11 - BOYAHANE VE MARANGOZHANE
12 - DEPO II

İZMİR ELEKTRİK FABRİKASI	
ÖZGÜN YAPININ ADI : **ELEKTRİK FABRİKASI**	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 1

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ

ÖZGÜN İŞLEVİ : **ELEKTRİK ÜRETİMİ**							GÜNCEL İŞLEVİ : **KULLANIM DIŞI**				
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :				
KAT ADEDİ	1 KATLI	X	2 KATLI		3 KATLI		DİĞER : TEK VE İKİ KATLI BÖLÜMLER				
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X					
YIKIM YAPILMIŞ	X	MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X		ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ	X					
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT											

STRÜKTÜREL ANALİZ

TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS	X	KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI		DÜZ ÇATI		DİĞER :				
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA				
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL	X			
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :				
					METAL	X	KAĞIR				
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					X	MÜDAHALE GÖRMÜŞ				
ONARIM YAPILMIŞ		TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA					MALZEME YENİLEMESİ				

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK					
YIKILMA	X		X	X	X
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BURKULMA			X	X	

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA							
AŞINMA		X			X		
KOPMA		X			X		
KOROZYON PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ							

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ

BACA*	X	YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ	X	DİĞER :	
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ			
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ			SÖKÜM YAPILMIŞ	X		
BOZULMA MEVCUT	X	PASLANMA KOROZYON	X	KOPMA			

FOTOĞRAFLAR Batı Cephesi

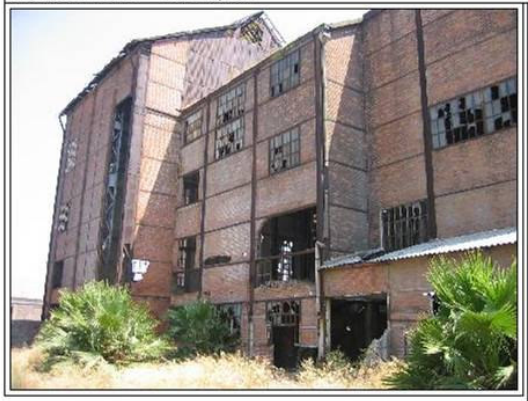

İç Mekandaki Taşıyıcı Sistem ve Mekanik Donatı

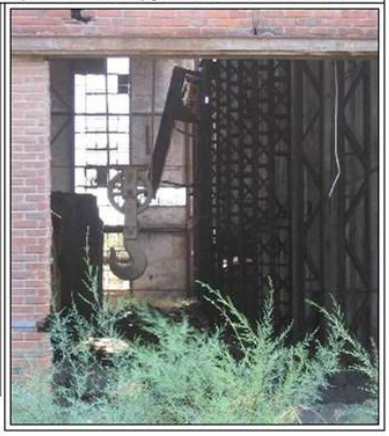

İZMİR ELEKTRİK FABRİKASI	
ÖZGÜN YAPININ ADI : İDARE BİNASI	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 2

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ										
ÖZGÜN İŞLEVİ : YÖNETİM						GÜNCEL İŞLEVİ : TRAFO MERKEZİ				
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :			
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI		3 KATLI	X	DİĞER :			
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X					MÜDAHALE GÖRMÜŞ			
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ				ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ			
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT			Yapının güney cephesinden ulaşmasını sağlayan metal merdiven eklenmiştir.							

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS	X	BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI		DÜZ ÇATI		DİĞER :					
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL	X				
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :					
					METAL	X	KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X				
ONARIM YAPILMIŞ	X		TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				MALZEME YENİLEMESİ	X				

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK					
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME	X				
BURULMA BÜKÜLME					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA							
AŞINMA							
KOPMA		X			X		
KOROZYON PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ							

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ								
BACA		YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ	X	DİĞER : KUMANDA MAKİNESİ		
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI	X	ELEKTRİK DİREĞİ				
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X				SÖKÜM YAPILMIŞ		
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON				KOPMA		

FOTOĞRAF - 1996 Yılındaki Söküm Öncesi Güney Cephesi (Kaynak: İzmir 1 Nolu KTVKK, Dosya 3500/2469)

4.2.4 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksi

"İzmir Havagazı Fabrikası" endüstri kompleksi beşinci bölümde detaylı olarak incelenmektedir.

4.2.5 "Eski Kiremit Fabrikası" Yapısı

Eski Kiremit Fabrikası diğer tarihi fabrika yapıları gibi terk edilmemiş, mevcut konumunun potansiyel ile yeniden işlevlendirilmiştir. Ancak fabrika yapısının sahip olduğu tarihi, mimari nitelikleri ile ele alınması gerekmektedir.

4.2.5.1 Fabrika Yapısının Konumu

Eski Kiremit Fabrikası Liman Arkası Bölgesi'nin doğu sınırı yakınında, bölgeyi ikiye bölen Şehitler Caddesi aksının kuzeyinde, cadde üzerinde konumlanmıştır. Güneyinde Sümerbank ile Şark Sanayi Fabrikası arasıdaki konut yerleşimi bulunmaktadır. Bu nedenle yakın çevresinde konut yerleşiminin gereksinimlerini karşılayan ticari faaliyetler yoğunlaşmıştır. Fabrikanın batı bitişiğinde yer alan dört katlı eski tütün deposu Volksvagen Plaza olarak kullanılmaktadır. Plazanın, batı bitişiğinde tescilli depo yapısı bulunmaktadır. 1990'lı yıllarda bu depo yapısının ön cephesi yıkılmak suretiyle Şehitler Caddesi'nden geriye çekilmiştir. Kiremit fabrikası yapısının kuzey ve doğusundaki boş alan otopark olarak kullanılmaktadır. Günümüzdeki adresi; Umurbey Mahallesi, Şehitler Caddesi, no:143'dür. Kadastro; pafta:287, ada:1393, parsel:17 'dir.

4.2.5.2 Fabrika Yapısının Tarihi

Eski Kiremit Fabrikası'nın mimarisine ve yapım sistemine bağlı olarak 19.yüzyıl sonu veya 20. yy başında yapıldığı düşünülmektedir. Fabrikanın 1918 yılı endüstri sayımındaki 31 fabrikadan biri olduğu tahmin edilmektedir (Serçe, 1998, s.52). İzmir

Kiremit Fabrikası T.A.Ş'nin mülkiyetindedir (İzmir Konak Tapu ve Kadastro Müdürlüğü I. Bölge Şefliği). 1960'lardan sonra batı bitişiğindeki eski tütün deposu fabrikanın avlusuna geri çekilerek yapıldığı tahmin edilmektedir. Sonraki bir dönemde yapının sağ yan duvarının ön cepheden de bir kısım alınarak yıkılması ile bu taraftaki mekan küçültülmüştür. Bunun sonucunda güneydoğu cephesinin ve önceden diğerinin benzeri olan iki çatının kaldırılarak sağ eğimin devamı sağlanarak küçültülmüş mekanın örtüldüğü görülmüştür. 1990'lı yıllarda eski fotoğraflardan otomobil tamir servisi olarak kullanıldığı görülmektedir (Şekil 4.51). Otomobil tamir servisi olarak kullanıldığı dönemde 8 Ocak 1998 tarihinde 2. grup tarihi eser olarak tescillenmiştir. 2005 yılı başlarında yapılan kapsamlı onarımla günümüzde mobilya satış mağazası olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.46 Eski Kiremit Fabrika'sının 2000 yılındaki görünümü (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi)

4.2.5.3 Fabrika Yapısının Mimari Özellikleri

Eski Kiremit Fabrikası geleneksel üretim yapısı mimarisinde inşa edilmiştir. Fabrikanın güneybatı köşesinde özgünlüğünü yitirmeden günümüze ulaşmış aydınlatma direği bulunmaktadır. Tek katlı yapı, dikdörtgen plan şemasına sahip, birbirleriyle bağlantılı, iki mekandan oluşmaktadır. Batıdaki büyük mekana sürekli asfaltlanan Şehitler Caddesinden bir basamak inilerek girilmektedir. Giriş kapısının hemen solundaki kapı, doğudaki mekandan duvarla ayrılmış bir mekana

açılmaktadır. Doğudaki mekanda sonradan eklenen bölücü duvarlar ve ıslak mekanlar bulunmaktadır. Batıdaki mekandan daha küçük alana sahip bu mekana doğu cephesinden de giriş verilmiştir.

Şekil 4.47 Fabrika yapısının Şehitler Caddesi'nden görünümü

Cephelerden sadece güney cephesinin ve batı cephesinin bir kısmı özgünlüğünü korumaktadır. Güney cephesinde ortada sonradan dikdörtgen açıklıklı hale getirildiği tahmin edilen bir giriş ile iki yanında basık kemerli, söveli, altları sonradan kapatılan iki kapı açıklığından oluşturulan birer pencere bulunmaktadır. Mevcut giriş açıklığı iki kanatlı cam kapı ile kapatılmıştır. Batı cephesinin bir kısmını geri çekilerek yapılan çok katlı yapı kapatmıştır. Cephede biri örülerek kapatılmış, diğeri pencereye dönüştürülmüş iki kapı ve iki de basık kemerli söveli pencere mevcuttur. Bu açıklıklarda tuğla hafifletme kemeri bulunmaktadır. Her iki cephede de saçak altında silme dizisi dönmektedir. Üç küçük kare pencere dışında sağır olan kuzey cephesi ve doğu cephesi köşesinde tuğla dikdörtgen planlı özgün baca bulunmaktadır. Doğu cephesi müdahaleler özgün yüksekliğini yitirmiştir. Cephede geç dönemde açılan pencereler ve sürmeli metal kapılı servis girişi bulunmaktadır.

Taş yığma sistemde inşa edilmiş duvarlar belli aralıklarla düşey hatıllarla desteklenmiştir. 2005 yılında yapılan kapsamlı onarımda duvar yüzeylerinde betonarme kirişler eklenmiştir. Çatı açıklığı, on dört ahşap asma makasın taşıdığı,

marsilya kiremidi kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. Eski fotoğraflarında ahşap asma makasların ahşap çıtalarla kaplı olduğu görülmüştür.

Şekil 4.48 Fabrika yapısının iç mekanı

Şekil 4.49 Fabrika yapısının onarım sürecinde güneybatısına bakış, Mart 2005

4.2.5.4 Fabrika Yapısının Korunma Sorunları

Eski Kiremit Fabrikası yapısı Şehitler Caddesi ve 1525 Sokak'ın kesiştiği noktada yüksek rant değeri, yoğun trafik baskısı ve bitişiğindeki köhne yapının varlığı gibi

önemli korunma sorunlarına sahiptir. Doğusundaki ve kuzeyindeki yıkıntı yapının bulunduğu alanı işgal eden otopark kullanımı ve batı bitişiğindeki dar parselde konumlanan çok katlı yapı, fabrika yapısının özgün mimari niteliği açısından uygunsuz bir görünüm oluşturmaktadır.

Eski Kiremit Fabrikası'na farklı işlevlerle kullanıldığı süre içinde yapılan müdahale ve ekler yapının özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmesine neden olmuştur. Fabrika yapısının özgün üretim sürecine dair izler tamamen silinmiştir. İlk olarak yapının bir kısmının yıkılması, sonrasında oto tamir istasyonu olduğu süre içinde kötü kullanılması; giriş cephesinin sıvanması, cephe açıklıklarının kapatılması asıl yıpratıcı etkiyi yapmıştır (Şekil 4.51). 2005 yılında yapılan müdahalelerde yapının mimari niteliklerinin değerlendirilmesi amacıyla sıvalar raspalanarak özgün duvar örgüsü ortaya çıkarılmış, ahşap asma makaslar onarılmış ve kapsamlı bir onarım gerçekleştirilmiştir. Ancak söz konusu değişikler ile birlikte işlevin gereksinimleri doğrultusunda yapının özellikle iç mekanına ekler de yapılmıştır. Batıdaki ana iç mekanda bütünlük korunmuştur. Güney cephesinin ortasında bulunan özgün aydınlatma direği güneydoğu cephesine taşınmıştır. Ancak işlevin gereksinimleri doğrultusunda gerçekleştirilen müdahalelerin artması, fabrika yapısının özgünlüğünü yitirmesine neden olmaktadır.

Şekil 4.50 Tamir atölyesi olarak kullanılırken iç mekan,1997 (İzmir 1 No'lu KTVKK Arşivi)

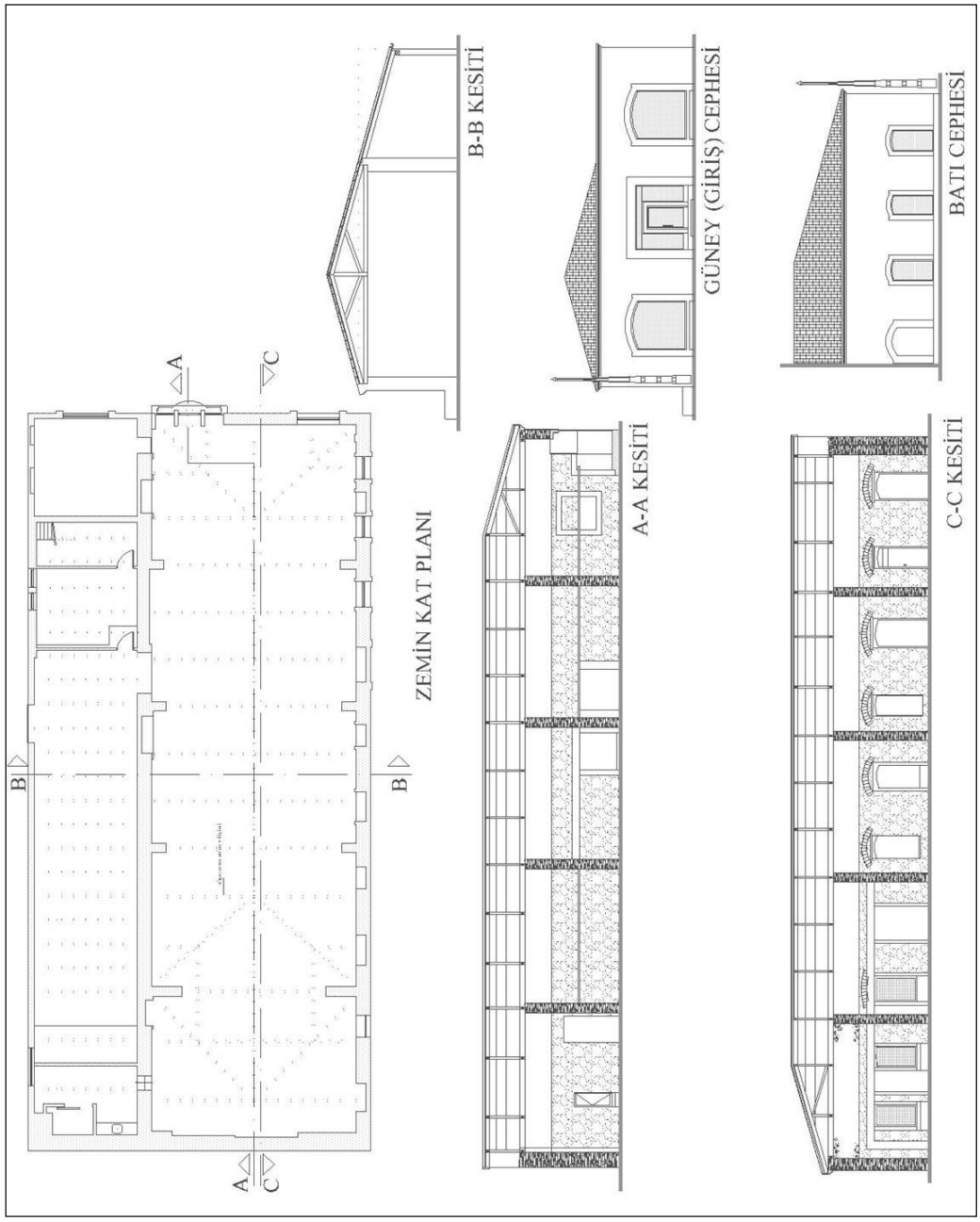

Şekil 4.51Kiremit fabrikası müdahale sonrasına ait çizimleri (Dikmen Mimarlık Arşivi, 2005)

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ VE FABRİKA YAPILARI ENVANTERİ

ADI : ESKİ KİREMİT FABRİKASI											
KENTSEL ANALİZ											
KONUMU	İL: İZMİR	İLÇE: KONAK		MAHALLE: UMURBEY MAH.		SOKAK VE NO : ŞEHİTLER CADDESİ 143					
KADASTRAL DURUMU		PAFTA : 230		ADA : 1595		PARSEL : 17					
YAPTIRAN:				YAPIM DÖNEMİ: OSMANLI							
YAPAN :				YAPIM TARİHİ: 19. YY. SONU-20.YY.BAŞI							
MÜLKİYET DURUMU		KAMU :		ÖZEL	X	PARÇALI					
ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLER		ENDÜSTRİ	X	TİCARET DEPOLAMA	X	KONUT					
BÖLGE İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK	X	AYRIK		KÖŞE					
ENDÜSTRİ PEYZAJINA YÖNELİK ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEV : KİREMİT FABRİKASI				GÜNCEL İŞLEV : PERAKENDE SATIŞ MAĞAZASI							
ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPISI		ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ				FABRİKA YAPISI	X				
İŞLEV		YAPI (* GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN)									
ÜRETİM	X	FABRİKA	X	İMALATHANE		DEĞİRMEN		MAKİNE DAİRESİ			
		BUHAR SANTRALİ		DÖKÜMHANE		LABORATUAR		DİĞER/ERİNLAR*			
YRD.ÜRETİM		ATÖLYE		MODELHANE		DEMİRHANE		DİĞER :			
YÖNETİM		MÜDÜRLÜK BİNASI		ŞEFLİK BİNASI		DİĞER :					
DEPOLAMA		GAZOMETRE		MALZ. AMBARI		SU DEPOSU		DİĞER :			
SOSYAL TESİSLER		YEMEKHANE MUTFAK		SOYUNMA ISLAKME.		DİĞER :					
KONAKLAMA		LOJMAN		MİSAFİRHANE		DİĞER :					
ENDÜSTRİ PEYZAJINI TAMAMLAYAN UNSURLAR											
PEYZAJ ÖĞELERİ	X	TABELA LEVHA		RAY		KANAL		ELEKTRİK AYDINLATMA DİREĞİ	X		
	X	HAVUZ		ÇEŞME		YAZIT		DİĞER :			
DOĞA ÖĞESİ		PARK		AĞAÇ TÜRLERİ :							
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ					
		YIKIM SÖKÜM YAPILMIŞ	X			YIKIM SÖKÜM TARİHİ :					
GEÇ DÖNEMDEKİ MEVCUT	X	Yapıya giriş kotları Şehitler Caddesindeki düzenlemeler nedeniyle değiştirilmiştir.									
BÜTÜNLÜK DURUMU		KORUNMUŞ				KORUNAMAMIŞ	X				
TESCİL DURUMU		TESCİLSİZ		TESCİLLİ	X	TARİHİ : 08.01.1998		DERECESİ : 2.GRUP			
TESCİLLİ ÖĞELER		PEYZAJ ÖĞESİ	X			DOĞA ÖĞESİ		YAPI : 1 ADET			

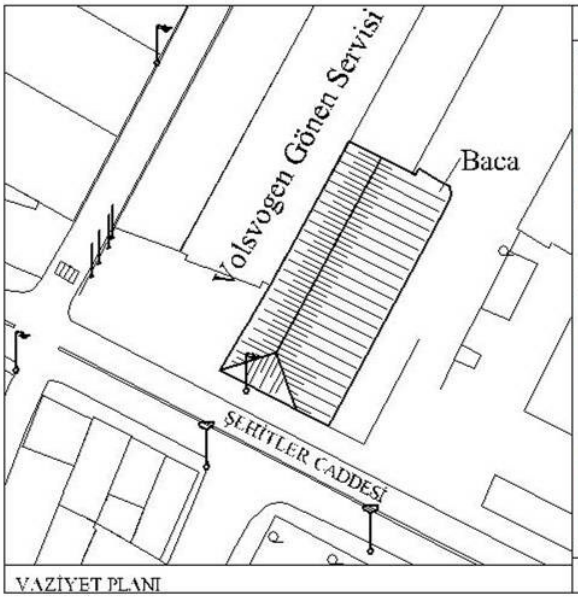

VAZİYET PLANI

GÜNEY CEPHESİ (Müdahale süreci)

İÇ MEKAN (Müdahale öncesi)

ESKİ KİREMİT FABRİKASI	
ÖZGÜN YAPININ ADI : FABRİKA	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 1

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ										
ÖZGÜN İŞLEVİ : KİREMİT ÜRETİMİ						GÜNCEL İŞLEVİ : PERAKENDE MOBİLYA SATIŞI				
PLAN ŞEMASI		DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :		
KAT ADEDİ	1 KATLI	X	2 KATLI		3 KATLI		DİĞER : TEK VE İKİ KATLI BÖLÜMLER			
MEKANSAL KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X		
YIKIM YAPILMIŞ		MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X				ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ	X		
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT	X	Özgün açıklıkların bazıları doğu cephesine bitişik inşa edilen geç dönem yapı ile kapatılmıştır.								

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ	X	KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI			KIRMA ÇATI		X	DÜZ ÇATI		DİĞER :			
	OTURTMA		ASMA	OTURTMA		ASMA	X					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ	ALIŞAP	X	METAL						
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA		DİĞER :					
					METAL		KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X				
ONARIMI YAPILMIŞ	X	TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				X	MALZEME YENİLEMESİ	X				

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK					
YIKILMA					
OTURMA - ÇÖKME					
BURULMA - BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	ALIŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA - KIRILMA							
AŞINMA							
KOPMA							
KOROZYON - PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ							

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ										
BACA	X	YÜK ASANSÖRÜ			GEZER VİNÇ			DİĞER :		
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI			ELEKTRİK DİREĞİ					
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					SÖKÜMÜ YAPILMIŞ	X		
BOZULMA MEVCUT	X	PASLANMA - KOROZYON					KOPMA	X		

FOTOĞRAFLAR GÜNEY CEPHESİ (Müdahale sonrası)

İÇ MEKAN (2005 öncesi)

4.2.6 "Tariş Alkol Fabrikası" Yapısı

Tariş Alkol fabrikası yapısı geleneksel sistemde inşa edilmiş tam anlamıyla makineleşmemiş üretim sürecini yansıtan mimariye sahiptir. Fabrikanın erken dönem endüstri yapısı olarak tarihi belge niteliği taşıması korunmasını gerektirmektedir.

4.2.6.1 Fabrika Yapısının Konumu

Tariş Alkol Fabrikası, Liman Arkası Bölgesi'nin endüstri ve depolama faaliyetlerinin sürdüğü alanda konumlanmıştır. Fabrikanın doğu sınırında İzmir Zeytinyağı Tarım Satış Koop., batısında Tariş Üzüm Birliği depoları bulunmaktadır. Kuzeyinde Tariş'in çok katlı yapısı yükselmektedir. Fabrika Şehitler Caddesi aksının kuzeyinde cadde üzerinde konumlanmıştır. Fabrika, Şehitler Caddesi ile caddeyi dik kesen 1527 Sokak'ın köşesindedir. Günümüzdeki adresi; Umurbey Mahallesi, Şehitler Caddesi no:151'dir. Kadastroda pafta:287, ada:1392, parsel:4/7 olarak kayıtlıdır.

Şekil 4.52 Tariş Alkol Fabrikası'nın Şehitler Caddesi cephesi

4.2.6.2 Fabrika Yapısının Tarihi

Fabrikanın 19. yüzyıl sonu veya 20. yüzyıl başında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Tapu kayıtlarında kagir şarap deposu olarak geçen fabrikanın 1920 yıllarındaki istatistiklerinde geçen 33 şarap fabrikasından biri olduğu düşünülmektedir (Candemir, 2000, s.18). İlk tapu kayıtlarında İzmir İncir Tarım

Satış Koop. üzerinde görünen yapı, günümüzde Tariş Üzüm Tarım Satış Koop.'e aittir. Kapsamlı onarım gören yapı 1998 yılında tescillendiği dönemde depo olarak kullanılmaktaydı. Günümüzde otopark alanı olarak kullanılmaktadır.

4.2.6.3 Fabrika Yapısının Mimari Özellikleri

Tariş Alkol Fabrikası kapsamlı onarımlar sürecinde özgün niteliklerini yitirmiştir. Pencere açıklıkları çoğunluğu kapatılmış veya değiştirilmiş, iç mekanı üretim süreci izlerinden arındırılmıştır. Dikdörtgen plan şemasına sahip yapı tek katlıdır. Kagir yığma sistemde inşa edilmiş yapının üst açıklığı, oluklu levha kaplı, asma çelik makasların taşıdığı beşik çatıyla örtülmüştür. Tamamen yenilenen üst örtü, aydınlatma için belli aralıklarda şeffaf malzeme ile kaplanmıştır. Şehitler Caddesi cephesinde özgün olmayan iki metal doğramalı, demir parmaklıklı pencereleri arasında, söveli, kemerli ana giriş kapısı ve üstündeki üçgen alınlığın ortasında motifli demir parmaklıklı, yuvarlak pencere bulunmaktadır. Fabrikanın yan ve ön cepheleri sıvanmış durumdadır. Çatının yenilenmesi sırasında su oluğu ilave edilirken kalkan duvarı yükseltilen gerek ön gerekse yan cephesinde bulunan profilli saçak silmeleri kaldırılmıştır. Yan cephedeki mevcut bazı pencerelerden özgün hallerinin taş söveli ve dikine dikdörtgen biçimli oldukları anlaşılmaktadır.

4.2.6.4 Fabrika Yapısının Korunma Sorunları

Tariş Alkol Fabrikası yapısının çevresinde yine Tariş'e bağlı üretim faaliyetleri devam etmektedir. Bu faaliyetler yapının tarihi değerini gözardı eden kullanımlara neden olmakta ve korunmasında sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehitler Caddesi üzerinde bulunması yapı üzerindeki rant eksenli yıkım tehlikesini arttırmaktadır.

Tariş Alkol Fabrikası, geçirdiği onarımlar sonucunda özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiştir. Fabrika yapısındaki üretim sürecine dair izlerden bahsetmek mümkün değildir. Otopark olarak kullanılması, yapının tamamen yok olmasını sağlayacak kazalar için elverişli ortam oluşturmaktadır. Yapının Şehitler Caddesi üzerindeki

kapısı kapatılmış, kuzey cephesinde araçların girebileceği geniş açıklıklar açılmıştır. Böylece yapının dış kabuğunun bir kısmı yıkılmıştır. Yapının gördüğü onarımlarda artık geçerliliğini yitirmiştir; duvar yüzeylerinde sıva dökülmeleri, yükseltilen üçgen alınlıkta çatlaklar gözlenmektedir. Tüm bu olumsuz yapı koşullarının yanında mülk sahibinin fabrika yapısının yeniden değerlendirilebilirlik potansiyelinin farkında olmayışı, yok olma sürecini pekiştirmektedir.

Şekil 4.53 Tariş Alkol Fabrikası'nın iç mekanı

Şekil 4.54 Tariş Alkol Fabrikası'nın iç mekanı

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ VE FABRİKA YAPILARI ENVANTERİ

ADI : TARİŞ ALKOL FABRİKASI									
KENTSEL ANALİZ									
KONUMU	İL: İZMİR	İLÇE: KONAK		MAHALLE: UMURBEY MAH.		SOKAK VE NO : ŞEHİTLER CADDESİ 151			
KADASTRAL DURUMU		PAFTA : 287		ADA : 1592		PARSEL : 47			
YAPTIRAN:-				YAPIM DÖNEMİ: GEÇ OSMANLI					
YAPAN:-				YAPIM TARİHİ: 19.YY SONU -20.YY BAŞI					
MÜLKİYET DURUMU		KAMU :		ÖZEL: TARİŞ	X	PARÇALI			
ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLER		ENDÜSTRİ		TİCARET DEPOLAMA		KONUT			
BÖLGE İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK		AYRIK		KÖŞE			
ENDÜSTRİ PEYZAJINA YÖNELİK ANALİZ									
ÖZGÜN İŞLEV : ALKOL FABRİKASI				GÜNCEL İŞLEV : BOŞ					
ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPISI		ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ				FABRİKA YAPISI	X		
İŞLEV		YAPI (* GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN)							
ÜRETİM	X	FABRİKA	X	İMALATHANE		DEĞİRMEN		MAKİNE DAİRESİ	
		BUHAR SANTRALİ		DÖKÜMHANE		LABORATUAR		DİĞER:FIRINLAR*	
YRD.ÜRETİM		ATÖLYE		MODELHANE		DEMİRHANE		DİĞER :	
YÖNETİM		MÜDÜRLÜK BİNASI		ŞEFLİK BİNASI		DİĞER :			
DEPOLAMA		GAZOMETRE		MALZ. AMBARI		SU DEPOSU		DİĞER :	
SOSYAL TESİSLER		YEMEKHANE MUTFAK		SOYUNMA ISLAKME.		DİĞER :			
KONAKLAMA		LOJMAN		MİSAFİRHANE		DİĞER :			
ENDÜSTRİ PEYZAJINI TAMAMLAYAN UNSURLAR									
PEYZAJ ÖĞELERİ		TABELA LEVHA		RAY		KANAL		ELEKTRİK AYDINLATMA DİREĞİ	
		HAVUZ		ÇEŞME		YAZIT		DİĞER :	
DOĞA ÖĞESİ		PARK		AĞAÇ TÜRLERİ :					
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X		
		YIKIM SÖKÜM YAPILMIŞ	X			YIKIM SÖKÜM TARİHİ : -			
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT	X	Yapı giriş kotları çevredeki yol düzenlemelerine bağlı olarak değişmiştir.							
BÜTÜNLÜK DURUMU		KORUNMUŞ				KORUNAMAMIŞ	X		
TESCİL DURUMU		TESCİLSİZ		TESCİLLİ	X	TARİHİ : 08.01.1998		DERECESİ : 2.GRUP	
TESCİLLİ ÖĞELER		PEYZAJ ÖĞESİ				DOĞA ÖĞESİ		YAPI : 1 ADET	X

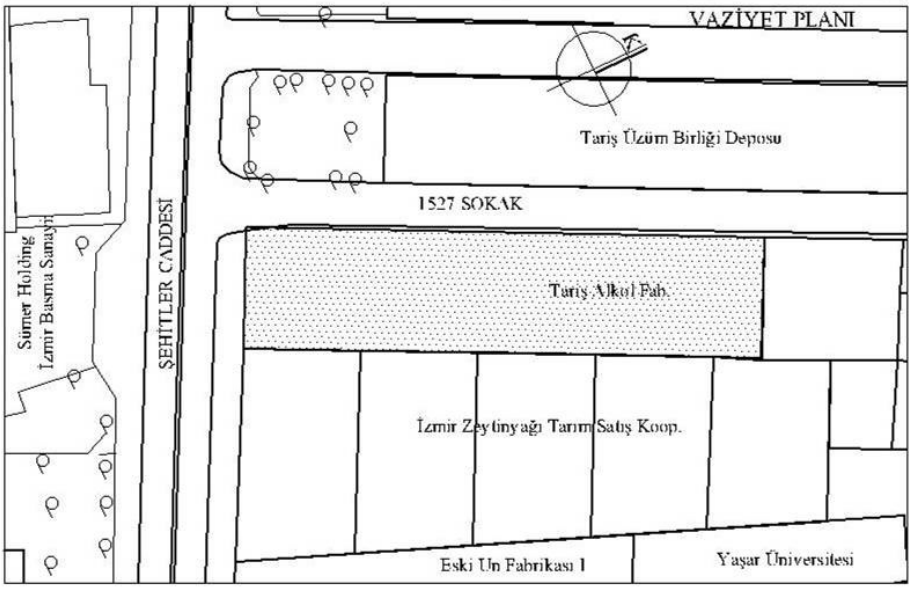

TARİŞ ALKOL FABRİKASI	
ÖZGÜN YAPININ ADI : ALKOL FABRİKASI	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : -

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ									
ÖZGÜN İŞLEVİ : ÜRETİM						GÜNCEL İŞLEVİ : BOŞ			
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :		
KAT ADEDİ	1 KATLI	X	2 KATLI		3 KATLI		DİĞER : TEK VE İKİ KATLI BÖLÜMLER		
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X			
YIKIM YAPILMIŞ	X	MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ			ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ				
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT	X	Geç dönem kullanımında bazı açıklıklar kapatılmış yeni açıklıklar açılmıştır.							

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ	X	KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI				DÜZ ÇATI		DİĞER :			
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL	X				
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :					
					METAL	X	KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X						
ONARIM YAPILMIŞ	X	TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA			X	MALZEME YENİLEMESİ			X			

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					X
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA						X	
AŞINMA							
KOPMA	X				X		
KOROZYON PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ							

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ									
BACA		YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER :			
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ					
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				SÖKÜM YAPILMIŞ	X			
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON			KOPMA				

FOTOĞRAF - 1527 SOKAK CEPHESİ

FOTOĞRAF - İÇ MEKANDAN KUZEYE BAKIŞ

4.2.7 "Eski Un Fabrikası – I" Yapısı

4.2.7.1 Fabrika Yapısının Konumu

Eski Un Fabrikası I, Liman Arkası Bölgesi'nin doğu sınırında Şehitler Caddesi aksının kuzeyinde, caddeyi dik kesen 1522 ve 1530 sokaklarının arasında Liman caddesi üzerinde konumlanmıştır. Fabrika batısındaki yapı ile birlikte Yaşar Üniversitesi tarafından eğitim amaçlı kullanılmaktadır. Fabrikanın doğusunda otomobil satış ve servis istasyonu ve tır parkı, güneyinde ise bir önceki bölümde ele alınan Eski Un Fabrikası I bulunmaktadır. Günümüzdeki adresi; Umurbey Mahallesi, 1530 Sokak, no:3'dür. Kadastroda; pafta:287, ada:1391, parsel:2 olarak kayıtlıdır.

Şekil 4.55 Eski Un Fabrikası'nın kuzeyindeki köprü üzerinden görünümü

4.2.7.2 Fabrika Yapısının Tarihi

Un fabrikası I yapısının ilk sahibi bir Rum tüccar olup 1895 yılında inşa edilmiştir. 1913-1915 İzmir endüstri sayımlarında tespit edilen Darağacı Bölgesi'ndeki altı un değirmeninden biri olduğu tahmin edilmektedir (Barboros, 1999, s.98). Un fabrikası 1920'li yıllarda Rahmi Filibeli tarafından satın alınmıştır. Değirmenin makineleri eski olduğu için önce tamir edilmiş, ancak istenen verim

alınamayınca yenilenmiştir. Rahmi Filibeli tarafından 1941 yılında İngiltere'deki Robinson firmasına yeni bir proje yaptırılmış ve modern hale getirilmiştir. 1954 yılında mevcut fabrikanın yanında bir un fabrikası daha yaptırılmıştır (Gürsoy, 1993, s.234). 1980'li yıllarda dört katlı bölümü yenilenen ve mevcut bacası yıkılan yapı bir dönem Tütünbank emtia deposu ve Gazete Ege olarak kullanılmıştır. 1998 yılında ikinci grup eser olarak tescillenmiştir. Bu kullanım 2000'li yıllara kadar sürmüştür. 1996'da eğitim ve kültür merkezi olarak kullanılması için Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfına devredilen yapı, 2002 yılında onaylanan restorasyon projesiyle günümüzde Yaşar Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır (Şekil 4.58), (İzmir I nolu KTVKK dosya no:3500/2161).

4.2.7.3 Fabrika Yapısının Mimari Özellikleri

Eski Un Fabrikası tuğla ve taş dokusunun birlikte kullanıldığı özgün mimariye sahiptir. Tamamen yığma sistemde inşa edilmişken 1941 yılındaki kapsamlı onarımda ahşap olduğu tahmin edilen iç taşıyıcılar ve döşemeler betonarme sisteme çevrilmiştir. Yapı, iç mekanında üretim sürecine ait iz bulunmamakla birlikte yeni kullanım doğrultusunda döşeme kotlarının da son onarımda tamamen farklılaştığı gözlenmiştir. Büyük değişiklere uğramış yapının cepheleri genelde özgünlüğünü korumuştur.

Şekil 4.56 1530 Sokak'tan zemin+1 katlı bölümün cephesi

Fabrika yapısı, zemin+1 katlı bir bölüm ile zemin+3 katlı bölümü birleştiren zemin+2 katlı ara bölümden olmak üzere farklı kotlarda üç bölümden oluşmaktadır. 1530 Sokak yönünde zemin+3 katlı bölümün sadece cephesinin korunmuş ve üstüne orijinal cephe ile uyumlu iki kat daha çıkılmıştır. 1522 Sokak'ta ise bu bölümün tamamen özgününden farklı beş katlı bir cephe sergilediği görülmektedir. Zemin+2 katlı ara bölümün üzerine her iki sokak tarafında da cephe ile uyumlu cephelere sahip iki kat eklenmiştir. Yapının özgün cepheleri üçerli dizilerden oluşturulmuş tuğla sövelerle düşey olarak bölünmüştür. Özgün tüm pencere açıklıkları tuğla söveli ve basık kemerlidir. Saçak altındaki profilli silme ile cepheler sınırlandırılmıştır. Yapının 1530 Sokak üzerinde iki büyük girişi olup girişlerden birinin yanında tuğla söveli yuvarlak bir pencere bulunmaktadır. 1522 Sokak üzerindeki açıklıklarda yeni işlev doğrultusunda değişiklikler yapılmıştır. Görüldüğü üzere kuzey bitişiğinde yeni yapı inşa edilmiş, mevcut yapının 1530 Sokak cephesi tamamen, zemin+1 katlı bölümünün 1522 Sokak cephesi korunmuştur. Zemin+1 katlı bölümün özgün ahşap asma makasları korunmuş ve mekan yemekhane olarak işlevlendirilmiştir. Üst örtü tüm bölümlerde Marsilya kiremidi örtülü beşik çatıdır. Diğer iç mekanlarda kapsamlı program doğrultusunda farklı mekan dizilimi gerçekleştirilmiştir.

4.2.7.4 Fabrika Yapısının Korunma Sorunları

Eski Un Fabrikası'nın Liman Caddesi ve Şehitler Caddesinin kesiştiği noktada bulunması; tarihi kent merkezi ve diğer ilçelere yakınlığı rant değerini arttırmaktadır. Bu değer göz önünde bulundurularak yapı atıl kalmamıştır. Ancak farklı işlevlerle kullanıldığı sürelerde her işlevin ihtiyaçları doğrultusunda yeni eklere maruz kalması, üretim sürecinin biçimlendirdiği iç mekanın taşıyıcı sistemi ile değiştirilmesi özgünlüğünü yitirmesine neden olmuştur. Özgün bacasının yıkılması endüstri mirası kapsamında ele alınması açısından önemli bir kayıptır. Geç dönem işlevleri yapısal korunma sorunlarını ortadan kaldırmışsa da mimari sorunları ortaya çıkarmıştır. Artık fabrika yapısı, dış kabuk olarak korunmaktadır. Gençlerin endüstri mirası yapısında eğitim görmeleri, kültürel etkileşim açısından olumludur. Ancak söz konusu işlev için yapının yetersiz kalması, kuzey bitişikteki yeni yapının inşa edilmesini ve 1522 Sokak'ın batısındaki depo yapısının da onarılarak

işlevlendirilmesini gerektirmiştir. Söz konusu yapıların mevcut özgün fabrika yapısının cephelerine öykünülerek onarılması ve yapılar arasındaki dönem farkının ayırt edilememesi özgün mimarinin farklı amaçlarla kullanıldığını düşündürmektedir.

"Kent Müzesi"ne bürokrasi engeli

Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı tarafından kurulması planlanan "Kent Müzesi" için, iki yıldır tüm çabalara karşın bir türlü ruhsat alınamadığı bildirildi...

İZMİR'E BİR MÜZE DAHA
Gazete Ege'nin eski binası yanındaki iki katlı binada yapılacak İzmir Kent Müzesi bürokrasi yüzünden hayata geçemiyor.

İzmir'e yeni kültür müdürü

İzmir Kültür Müdürlüğü'nü 1992 yılından bu yana sürdüren Selçuk Göksayar'ın yaş haddinden emekli olması üzerine yerine Müdür Yardımcısı Himmet Taşlı vekaleten atandı. Göreve başlayan Taşlı, müdürlüğe bağlı birimlerin yöneticileri ile birlikte bir danışma kurulu oluşturarak müdürlükle ilgili kararları burada almaya çalışacaklarını belirterek, "Sivil toplum örgütlerinin İzmir'deki kültür ve sanat hayatına çok büyük katkıları var. Çalışmalarınızı onların görüşlerini de alarak sürdürmeye çalışacağız" dedi. TURAN GÜLTEKİN

AZETE Ege binasının yanındaki 2 katlı tarihi binada kurulması planlanan Kent Müzesi, Koruma Kurulu'nun çıkardığı zorluklar ve Konak Belediyesi'nin ruhsat vermemesi nedeniyle faliyete geçirilemiyor. Müze için 1998 yılının şubat ayında İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları'nı Koruma Kurulu'na başvurduklarını belirten Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Genel Müdür Vekili Özgün Bayraktar, "Aynı yılın kasım ayında röleve ve restorasyon projelerimizin onayını aldık. Ancak, bodrum katına ısıtma ile ilgili yapacağımız tesisatlar nedeniyle zemin etüdü istediler. Konak Belediyesi zemin etüdünün kendi işi olmadığını belirtti. 1999 yılı Ekim ayında ruhsat için başvurduk. Bu kez de Konak Belediyesi bizden imar durumu istedi" dedi. Büyükşehir Belediyesi'nin, bu bina ile ilgili Koruma Kurulu kararına karşı dava açtığı için İmar Müdürlüğün izni vermediğini belirten Bayraktar, "2000 yılı şubat ayında bu dava da lehimize sonuçlandı. İmar durumumuzu aldık. Konak Belediyesi ruhsat şubesi yetkilileri, dosyayı baştan inceleyeceğini söyledi. Koruma Kurulu da teknik raporların kendilerine gelmediğini açıkladı" diye konuştu.

Şekil 4.57 Un Fabrikası ile ilgili basında yer alan yeniden değerlendirme önerisi (Yeni Asır, 17 Haziran 2000, s.13)

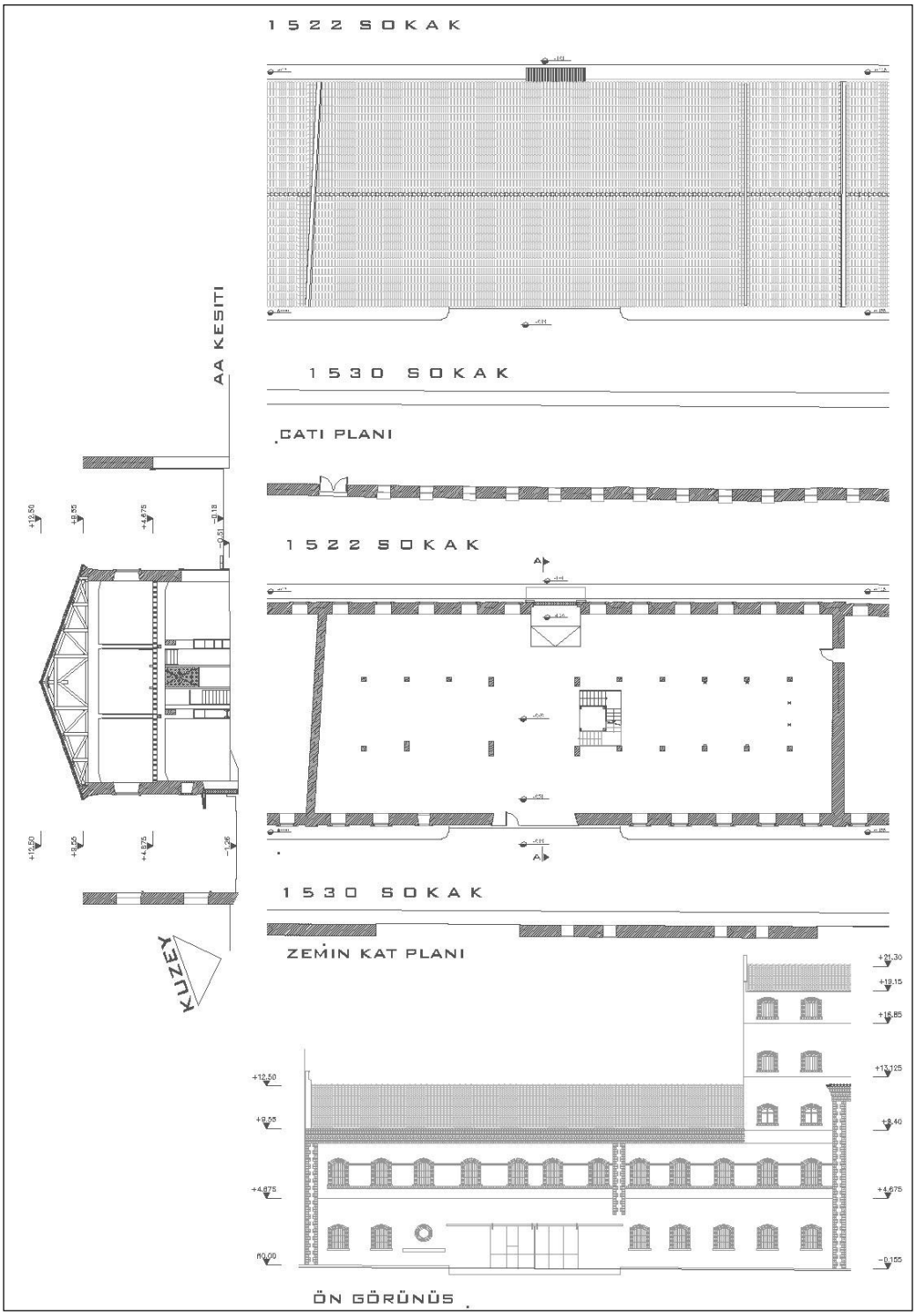

Şekil 4.58 Eski Un Fabrikası I Plan, Kesit ve Cepheleri (Mimar Sinan Genim Arşivi, 2000)

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ VE FABRİKA YAPILARI ENVANTERİ

ADI : ESKİ UN FABRİKASI II / YAŞAR ÜNİVERSİTESİ											
KENTSEL ANALİZ											
KONUMU	İL: İZMİR	İLÇE: KONAK			MAHALLE: UMURBEY MAH.			SOKAK VE NO : 1530 SOKAK .5			
KADASTRAL DURUMU		PAFTA : 287			ADA : 1391			PARSEL : 2			
YAPTIRAN : -					YAPIM DÖNEMİ: GEC OSMANLI						
YAPAN : -					YAPIM TARİHİ: 1895						
MÜLKİYET DURUMU		KAMU :			ÖZEL	X		PARÇALI			
ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLER		ENDÜSTRİ	X		TİCARET DEPOLAMA	X		KONUT			
BÖLGE İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK			AYRIK			KÖŞE	X		
ENDÜSTRİ PEYZAJINA YÖNELİK ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEVİ : UN DEĞİRMENİ					GÜNCEL İŞLEV : EĞİTİM YAPISI						
ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPISI		ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ					FABRİKA YAPISI		X		
İŞLEV		YAPI (* GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN)									
ÜRETİM	X	FABRİKA	X	İMALATHANE		DEĞİRMEN		MAKİNE DAİRESİ			
		BUHAR SANTRALİ		DÖKÜMHANE		LABORATUAR		DİĞER:FIRINLAR*			
YRD.ÜRETİM		ATÖLYE		MODELHANE		DEMİRHANE		DİĞER :			
YÖNETİM		MÜDÜRLÜK BİNASI		ŞEFLİK BİNASI		DİĞER :					
DEPOLAMA		GAZOMETRE		MALZ. AMBARI		SU DEPOSU		DİĞER :			
SOSYAL TESİSLER		YEMEKHANE MUTFAK		SOYUNMA ISLAKME		DİĞER :					
KONAKLAMA		LOJMAN		MİSAFİRHANE		DİĞER :					
ENDÜSTRİ PEYZAJINI TAMAMLAYAN UNSURLAR											
PEYZAJ ÖĞELERİ		TABELA LEVHA		RAY		KANAL		ELEKTRİK AYDINLATMA DİREĞİ			
		HAVUZ		ÇEŞME		YAZIT		DİĞER :			
DOĞA ÖĞESİ		PARK		AĞAÇ TÜRLERİ :							
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X		
		YIKIM SÖKÜM YAPILMIŞ	X					YIKIM SÖKÜM TARİHİ : 1941			
GEC DÖNEM EKİ MEVCUT	X	2000 YILINDA YENİ KULLANIM DOĞRULTUSUNDA KUZEYİNE YENİ YAPI EKLENMİŞTİR.									
BÜTÜNLÜK DURUMU		KORUNMUŞ						KORUNAMAMIŞ	X		
TESCİL DURUMU		TESCİLSİZ		TESCİLLİ	X	TARİHİ : 08.01.1998		DERECESİ : 2.GRUP			
TESCİLLİ ÖĞELER		PEYZAJ ÖĞESİ				DOĞA ÖĞESİ		YAPI : 1 ADET	X		

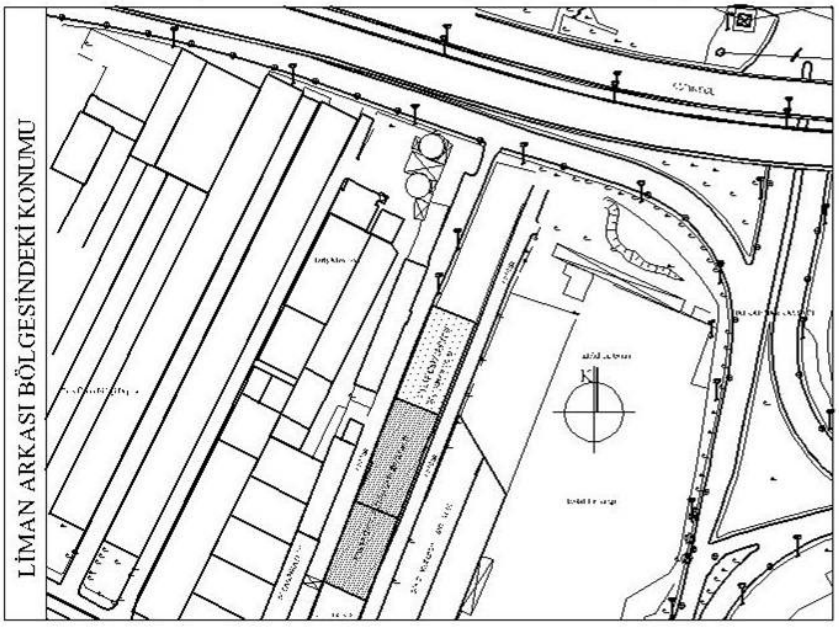

ESKİ UN FABRİKASI II / YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
ÖZGÜN YAPININ ADI : ESKİ UN FABRİKASI II / YAŞAR ÜNİVERSİTESİ

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ												
ÖZGÜN İŞLEVİ : UN DEĞİRMENİ							GÜNCEL İŞLEVİ :EĞİTİM YAPISI					
PLAN ŞEMASI			DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL			DİĞER :		
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI				5 KATLI		DİĞER : 2 VE 6 KATLI İKİ KOTTA			X
MEKANSAL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ			X
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X					ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ			X
GEÇ DÖNEMLERİ MEVCUT	X		2000 YILINDA YENİ KULLANIM DOĞRULTUSUNDA YENİ MEKANLARA BÖLÜNMÜŞTÜR.									

STRÜKTÜREL ANALİZ													
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS	X	KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :		
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI			X	KIRMA ÇATI				DÜZ ÇATI		DİĞER :		
	OTURTMA		AŞMA	X	OTURTMA		AŞMA						
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP	X	METAL						
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA				DİĞER :				
					METAL		KAĞIR						
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ								MÜDAHALE GÖRMÜŞ				X
ONARIM YAPILMIŞ	X	TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA						X	MALZEME YENİLEMESİ				X

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK					
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA							
AŞINMA							
KOPMA							
KOROZYON PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ							

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ												
BACA		YÜK ASANSÖRÜ			GEZER VİNÇ			DİĞER :				
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI			ELEKTRİK DİREĞİ							
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ							SÖKÜM YAPILMIŞ				X
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON						KOPMA				

FOTOĞRAF- Un Fabrikası II 1530 S. cephesi

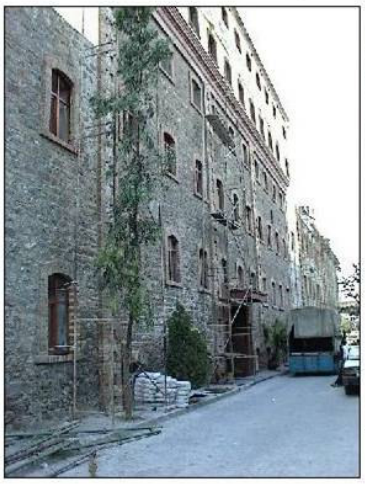

FOTOĞRAF - Un Fabrikası II 1522 S. cephesi

4.2.8 "Eski Un Fabrikası – II" Yapıları

Eski Un Fabrikası – II çok katlı, dar parselde konumlanan, yapılarıyla dönemi değirmenlerinin tipik özelliklerini yansıtmaktadır.

4.2.8.1 Fabrika Yapılarının Konumu

Eski Un Fabrikası Liman Arkası Bölgesi'nin doğu sınırındadır. Bölgeyi ikiye bölen Şehitler Caddesi aksının kuzeyinde Sümerbank Basma Sanayi İşletmesi'nin ana giriş kapısının tam karşısında konumlanmıştır. Fabrikanın doğusunda otomobil satış-tamir servisi, batı bitişiğinde Tariş depoları ve kuzey bitişiğinde Yaşar Üniversitesi yapıları bulunmaktadır. Fabrikanın iki yapısını Şehitler Caddesi'ni dik kesen 1522 Sokak ayırmaktadır. Günümüzdeki adresi; Umurbey Mahallesi, 1522 Sokak, no:1/2'dir. Kadastro; pafta:287, ada:1391/1392, parsel:1/1'dir.

4.2.8.2 Fabrika Yapılarının Tarihi

Un fabrikası II yapıları 1954 yılında kuzeyindeki eski değirmene ek olarak inşa edilmiştir. Bu dönemde fabrikanın her iki yapısı tapuya Rahmi Filibeli adına kayıtlanmıştır. Sonraki tarihlerde fabrikayı oluşturan iki yapının mülkiyetinin farklı kişilere verilmesiyle birbirlerinden bağımsız olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tarihsel süreçte ihracatçı deposu, mobilya atölyesi, büro binası ve oto tamir atölyesi olarak kullanılmıştır. Fabrikanın yapıları 8 Ocak 1998 tarihinde 2. grup eser olarak tescillenmiştir (İzmir I KTVKK Dosya no:3500/3128).

2004 yılında Gönen Motorlu Araçlar Sanayi ve Ticaret Ltd tarafından alınan doğudaki büyük yapı, büro işlevi ile değerlendirilmek üzere projelendirilmiştir. Önümüzdeki günlerde restorasyon çalışmalarının başlaması beklenmektedir. Protez atölyesi olarak projelendirilen batıdaki yapıda da Ağustos 2005'den beri statik güçlendirme çalışmaları sürdürülmektedir.

Şekil 4.59 Eski Un Fabrikası'nın güney cephesi

4.2.8.3 Fabrika Yapılarının Mimari Özellikleri

Eski Un Fabrikası yapıldığı dönemin mimari kimliğini yansıtmaktadır. 1522 Sokak'ın ayırdığı fabrikanın iki yapısının plan şemaları ayrı, benzerlik gösterdikleri malzeme ve taşıyıcı sistem özellikleri birlikte ele alınacaktır.

1522 Sokak'ın doğusundaki dört katlı bina geniş bir alana oturmaktadır. Dikdörtgen plan şemasındaki yapıya ikisi batı cephesinden, biri doğu cephesinden olmak üzere üç kapıdan birkaç basamak inilerek girilmektedir. Bu kapıların iki tanesi geniş açıklıklı servis girişleridir. Yapının zemin katında üç kolon aksında bir bölüme ve yedi kolon aksında enine iki mekana bölünmüştür. Her iki mekanda da üst kata çıkılan betonarme merdiven bulunmaktadır. Geniş mekan iki kat yüksekliğindedir. Güneydeki merdiven, ikinci katta sonlanmaktadır. Kuzey taraftaki merdivenle ulaşılan bu katta zemin kattaki mekanların arasındaki bölücü duvar kalkmıştır. İkinci kata kolonlar birer azalarak ulaşmaktadır. İkinci kat hizasında, yapının güneyinde ve güneybatısında iki balkon vardır. Mekanda kuzeyden başlamak üzere üçüncü ve dördüncü aks kolonlarının arasında ıslak hacimlere ait olabilecekleri tahmin edilen bölücü duvarlar bulunmaktadır. Bu kattan karşıdaki yapıya çelik konstrüksiyonlu bir tüp geçitle ulaşılmaktadır. Tüp geçidin içi ahşap malzeme, dışı ise saç oluklu levha ile kaplanmıştır. Kuzeydeki merdivenle ulaşılan üçüncü katta kolon bulunmamaktadır. Pencere açıklıklarının arttığı bu kat, çatı kaplamasındaki

yırtıklarla tamamen aydınlık bir iç mekana sahiptir. Kat döşemelerinde tesisat deliği olabilecek çeşitli boyutlarda yırtıklar ve çatıda iki baca izi bulunmaktadır.

Şekil 4.56 Eski Un Fabrikası'nın saçak altı silmesi

1522 Sokak'ın batısındaki yapı ise özgün mimarisinde üç katlı olup geç dönemde çatı katı eklenmiştir. Dikdörtgen plan şemasına sahip yapıya doğu cephesindeki üç kapıdan girilebilmektedir. İkisi servis girişi olarak kullanılırken güneydoğu köşesinin yanında ana giriş bulunmaktadır. Ana girişten varılan betonarme merdivenin bulunduğu hol, zemin katı güneyde bir kolon aksı, kuzeyde 11 kolon aksı genişliğinde mekanlara bölmektedir. Merdiven altında tek ıslak mekan yerleştirilmiştir. Tüm üst katlarda aynı mekan bölünmesi mevcuttur. Güneydeki mekanların yönetim işleviyle kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Her iki yapıda betonarme karkas taşıyıcı sisteme sahiptir. Kolonlar arası tuğla duvar örülmüştür. Doğudaki yapı ahşap asma makasın taşıdığı, ahşap kaplama üstüne Marsilya kiremidi kaplıdır. Beşik çatı iki kalkan duvarı arasında yer almaktadır. Batıdaki yapının özgün çatı başlangıcı hizası dışında herhangi bir iz bulunmamaktadır. Geç dönemde yapılan betonarme çatı katı eki üst açıklığı tek eğimli oluklu levha kaplıdır. Yapıların mevcut döşemeleri betonarmedir. Bazı döşemelerin üzerinde dökme mozaik kaplı olduğu gözlenmiştir. Yapıların arasında son kat tavan döşemeleri hizasında çelik bir kiriş bulunmaktadır. Çok farklı boyutlardaki pencerelerin özgünlerinin ahşap doğramalı, geç dönem eki olanların ise

metal doğramalı oldukları görülmüştür. Pencere türleri de tek, çift, çok kanatlı ve vasisdas olmak üzere çeşitlidir. Cepheler serpme sıva kaplıdır. Açıklık kenarlarında düz sıva ile söve dönmektedir. Yapıların kolon akslarının hizasında tüm cephe boyunca inen düşey silmeler mevcuttur. Yapıların en özgün öğelerinden biri saçak altında dönen profilli silmedir (Şekil 4.60). Yapıların doğu ve batı cephelerindeki hemen her katta varolan geniş kat yüksekliğindeki açıklıkların malzeme taşıma amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Özgün pencereler ve açıklıkların çoğunda içten montaj edilen metal storlar görülmektedir. Pencerelerdeki metal korkuluklar geç dönem ekidir. Her iki yapıda da özgün işleve dair herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Şekil 4.60 Eski Un Fabrikası 1 nolu binanın çatı katı

4.2.8.4 Fabrika Yapılarının Korunma Sorunları

Eski un fabrikası – II yapıları liman arkası bölgesinin doğu ucunda Şehitler Caddesi üzerinde ağır taşıtların park ettiği ve Mürselpaşa üzerinden şehirlerarası yola çıktığı noktada bulunmaktadır. Batısındaki yapılarda üretim ve depolama faaliyetleri sürdürülmektedir. Söz konusu faaliyetler çevre ve görsel kirliliğe neden olmaktadır. Ulaşım sistemlerine, kent merkezine ve diğer ilçelere yakınlığı yapının rant değerini arttırmıştır. Özgün işlevini yitirdikten sonra bu nedenle ticaret kullanımlarıyla işgal edilmiştir.

Eski Un Fabrikası, günümüze kadar farklı işlevlerde kullanıldığından, her işlevin gereksinimleri doğrultusunda geç dönem müdahalelerine uğramasının yanında özgün üretim sürecine dair tüm izlerini yitirmiştir. Günümüze sadece üretim sürecinin şekillendirdiği, ait olduğu dönemin mimari niteliklerini yansıtan özgün, yıpranmış yapı kabukları ve aradaki tüp geçit kalmıştır. Fabrikanın her iki yapısının farklı mülkiyetlerde olması bütüncül koruma anlayışına ters düşmektedir. Yapıların yeniden değerlendirilmesi bölge içinde olumlu olsa da; farklı yaklaşımlarla restore edilip, farklı işlevlerle kullanılmaları, tarihi fabrikanın mimari değeri ve bütünlüğü açısından olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

Şekil 4.61 Eski Un Fabrikası 1 nolu yapının güney cephesi

Şekil 4.62 Eski Un Fabrikası 2 nolu yapının çatısı

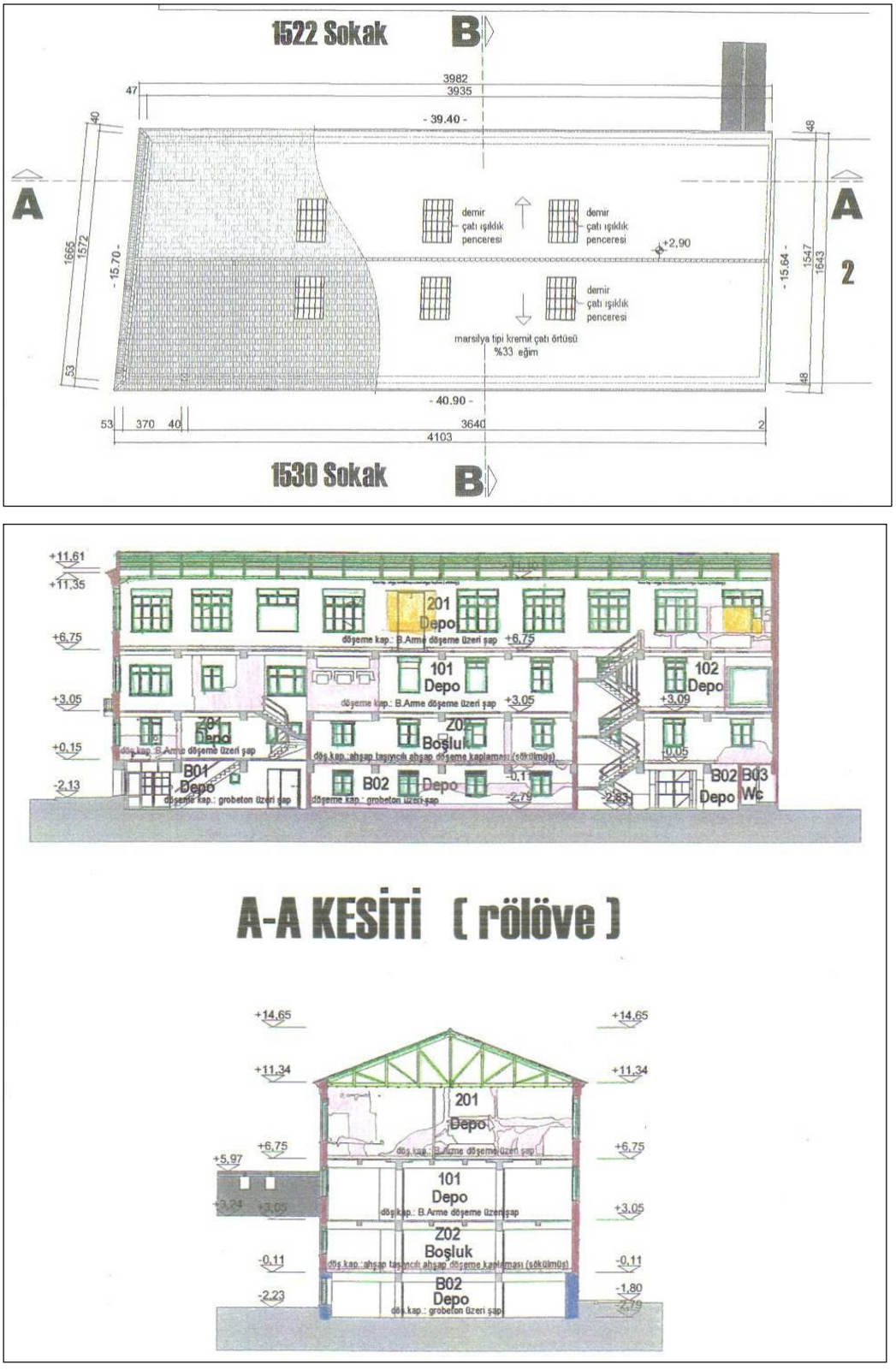

Şekil 4.63 Eski Un Fabrikası I nolu yapısı plan, kesitleri (Mimar Salih Seymen Arşivi, 2005)

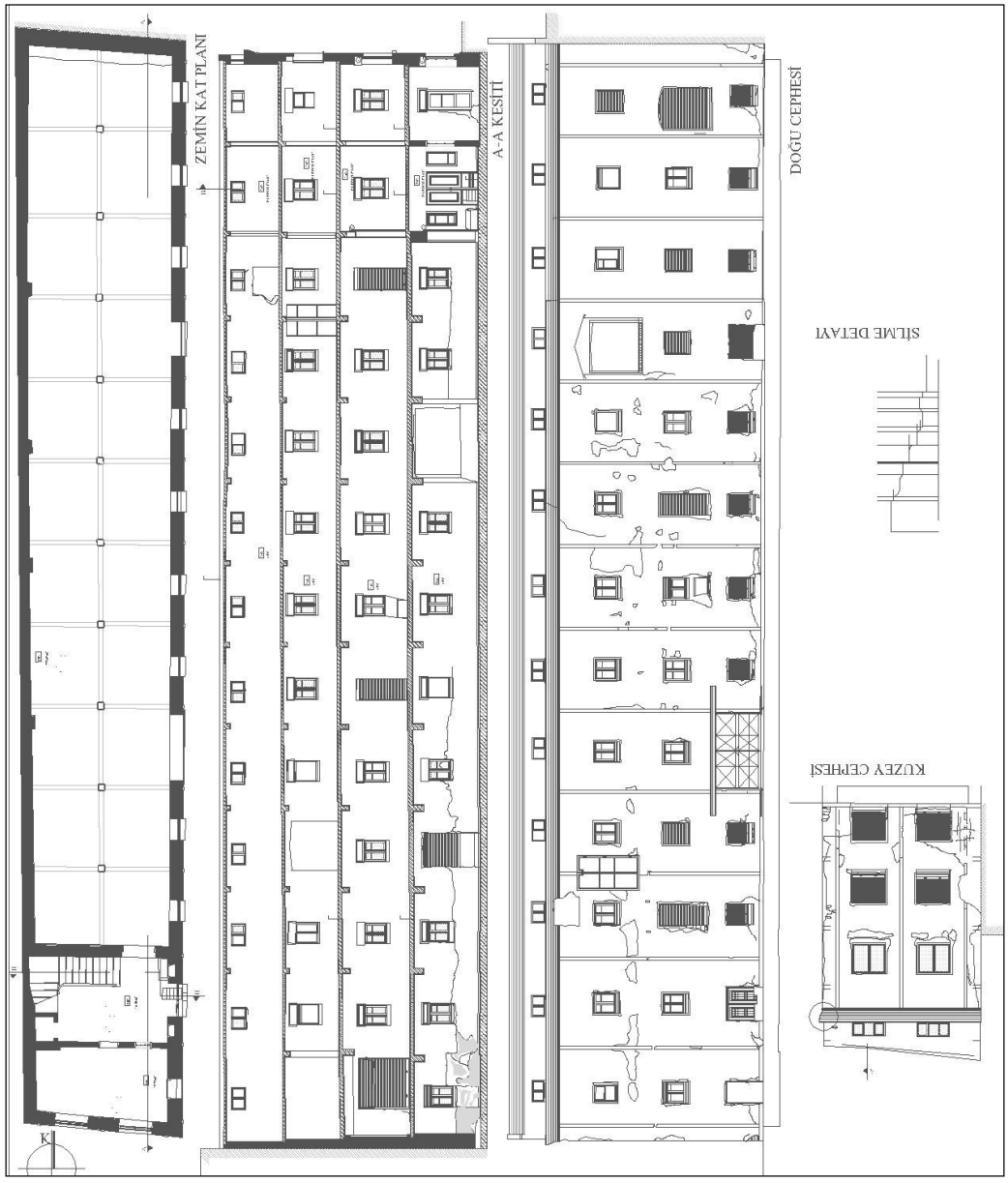

Şekil 4.64- Eski Un Fabrikası 2 nolu yapısı plan, kesit ve cephesi (Anka Mimarlık Arşivi, 2005)

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ VE FABRİKA YAPILARI ENVANTERİ

ADI : ESKİ UN FABRİKASI II											
KENTSEL ANALİZ											
KONUMU	İL: İZMİR	İLÇE: KONAK		MAHALLE: UMURBEY MAH.		SOKAK VE NO : 1522 S.1.2					
KADASTRAL DURUMU		PAFTA : 287		ADA :1391 1392		PARSEL : 1 1					
YAPTIRAN : RAHMİ BİLİBELİ				YAPIM DÖNEMİ : ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ							
YAPAN:				YAPIM TARİHİ: 1930'LU YILLAR							
MÜLKİYET DURUMU		KAMU :			ÖZEL			PARÇALI	X		
ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLER		ENDÜSTRİ	X		TİCARET DEPOLAMA	X		KONUT			
BÖLGE İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK			AYRIK			KÖŞE	X		
ENDÜSTRİ PEYZAJINA YÖNELİK ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEV : HAVAGAZI ÜRETİMİ					GÜNCEL İŞLEV : OTOBÜS TAMİR İSTASYONU						
ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPISI		ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ					FABRİKA YAPISI		X		
İŞLEV		YAPI (* GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN)									
ÜRETİM	X	FABRİKA	X	İMALATHANE		DEĞİRMEN		MAKİNE DAİRESİ			
		BUHAR SANTRALİ		DÖKÜMHANE		LABORATUAR		DİĞER:			
YRD.ÜRETİM		ATÖLYE		MODELHANE		DEMİRHANE		DİĞER :			
YÖNETİM		MÜDÜRLÜK BİNASI		ŞEFLİK BİNASI		DİĞER : OFİS					
DEPOLAMA		GAZOMETRE		MALZ. AMBARI		SU DEPOSU		DİĞER :			
SOSYAL TESİSLER		YEMEKHANE MUTFAK		SOYUNMA ISLAKME.		DİĞER :					
KONAKLAMA		LOJMAN		MİSAFİRHANE		DİĞER :					
ENDÜSTRİ PEYZAJINI TAMAMLAYAN UNSURLAR											
PEYZAJ ÖĞELERİ		TABELA LEVHA		RAY		KANAL		ELEKTRİK AYDINLATMA DİREĞİ			
		HAVUZ		ÇEŞME		YAZIT		DİĞER :			
DOĞA ÖĞESİ		PARK		AĞAÇ TÜRLERİ :							
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ			X		
		YIKIM SÖKÜM YAPILMIŞ	X			YIKIM SÖKÜM TARİHİ : -					
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT	X	Geç dönem kullanımlarında yapıya giriş kolları değiştirilmiştir.									
BÜTÜNLÜK DURUMU		KORUNMUŞ				KORUNAMAMIŞ			X		
TESCİL DURUMU		TESCİLSİZ		TESCİLLİ	X	TARİHİ : 08.01.1998		DERECESİ :			
TESCİLLİ ÖĞELER		PEYZAJ ÖĞESİ				DOĞA ÖĞESİ		YAPI :2 ADET	X		

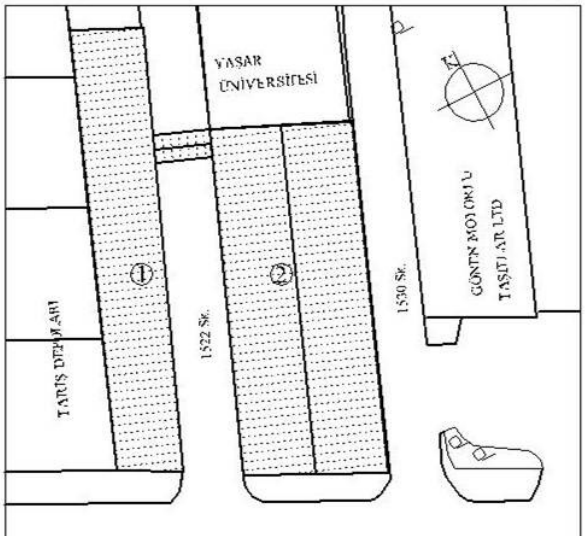

VAZİYET PLANI

ESKİ UN FABRİKASI II	
ÖZGÜN YAPININ ADI : UN FABRİKASI YAPISI I	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 1

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ									
ÖZGÜN İŞLEVİ : UN ÜRETİMİ					GÜNCEL İŞLEVİ : İŞLEVSİZ				
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :		X
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI		3 KATLI		DİĞER : DÖRT KATLI		
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ		X
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ				ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ		
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT			Geç dönem kullanımlarında yapı iç mekanı bölünmüş, bazı döşemeler kaldırılmıştır.						

STRÜKTÜREL ANALİZ													
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS	X	KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :		
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI				DÜZ ÇATI		DİĞER :				
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA						
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP	X	METAL						
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA		DİĞER :						
					METAL		KAĞIR						
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X					
ONARIM YAPILMIŞ	X	TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA	X				MALZEME YENİLEMESİ	X					

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					
OTURMA - ÇÖKME					
BURULMA - BURKULMA			X		

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA - KIRILMA					X	X	
AŞINMA	X						
KOPMA							
KOROZYON - PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ							

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ									
BACA		YÜK ASANSÖRÜ	X	GEZER VİNÇ		DİĞER : TABELA			
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ					
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					SÖKÜM YAPILMIŞ	X		
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA - KOROZYON				KOPMA			

FOTOĞRAF - Un Fabrikası 1/ Saç kaplı tüp geçit

ESKİ UN FABRİKASI II	
ÖZGÜN YAPININ ADI : UN FABRİKASI YAPISI 2	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 2

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEVİ : UN ÜRETİMİ						GÜNCEL İŞLEVİ : İŞLEVSİZ					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :				
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI		3 KATLI		DİĞER : ÜÇ KAT – ÇATI KATI EKİ	X			
MEKANSAL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X			MÜDAHALE GÖRMÜŞ				
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X			ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ	X			
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT			Geç dönem kullanımlarında yapı iç mekanı ekleme duvarlarla bölünmüştür.								

STRÜKTÜREL ANALİZ													
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS	X	KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :		
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI				KIRMA ÇATI				DÜZ ÇATI		DİĞER :EĞİMLİ (TEK)		X
	OTURTMA		ASMA		OTURTMA		ASMA						
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ	X	AHŞAP		METAL						
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :						
					METAL	X	KAĞIR						
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X					
ONARIM YAPILMIŞ			TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				MALZEME YENİLEMESİ						

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME	X				
BURULMA BURKULMA			X		

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA						X	
AŞINMA							
KOPMA		X					X
KOROZYON PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ						X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ											
BACA		YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER :					
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ							
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ		SÖKÜM YAPILMIŞ	X						
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA KOROZYON		KOPMA							

FOTOĞRAF- Un Fabrikası I/ 2 nolu yapı çatı katı iç mekanı

BÖLÜM BEŞ
İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ'NE YÖNELİK KORUMA ÖNERİSİ VE MİRAS KAPSAMINDA "İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI" ENDÜSTRİ KOMPLEKSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1 İzmir Liman Arkası Bölgesi'ne Yönelik Koruma Sorunları ve Önerileri

Liman Arkası Bölgesi'nde ticari malların işlenmesi amacıyla kurulmuş tesisler ve kentin altyapısına yönelik enerji üretimi yapan fabrikalar, tarihsel süreçte İzmir'in sosyal ve ekonomik yaşamında birer dönüm noktası olmuştur. İzmir'de 19. yüzyılda başlayan endüstrileşme faaliyetleri sonucunda endüstri bölgesi haline gelen o zamanki Darağacı, şimdiki Liman Arkası Bölgesi önemini kaybetmeden değişimini sürdürmektedir. Mevcut kentsel gelişim, baskılar ve planlama çalışmalarında öngörülenler, bölgenin yeni bir dönüşüm sürecine girmesini sağlamıştır. Bölge hakkında 1990'lı yıllardan itibaren pek çok gelecek senaryosu gündeme gelmiştir. Ancak bu senaryolarda bölgenin tarihi miras değerinin korunması üzerinde durulmamıştır. Bu çalışma kapsamında bölge ölçeğinde ve yapı ölçeğinde koruma sorunları ve öneriler ele alınmaktadır.

5.1.1 İzmir Liman Arkası Bölgesi'ne Yönelik Koruma Sorunları

5.1.1.1 Bölgesel Ölçekteki Koruma Sorunları

Liman arkası bölgesindeki miras yapılarının korunması ve bunun sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla öncelikle bölgenin sorunlarının belirlenmesi gerekmektedir. Mevcut sosyal, ekonomik ve mekansal yapıya bağlı olarak belirlenen koruma sorunları şunlardır:

- Tarihi kent merkezi genişleme sınırlarına ulaşmış, Alsancak üzerinden Bayraklı yönünde kıyı şeridi boyunca gelişme göstermektedir. Alsancak merkezi iş alanı olarak gelişmiş ve semtteki kullanım yoğunluğu bölgeyi etkilemeye başlamıştır. Söz konusu aks üzerinde yer alan bölge, gelişme ve **yoğun yapılaşma baskısı** altındadır.

Özel şirketlerin yönetim binalarının konumlanmaya başladığı bölgede **arsa spekülasyonları** yaşanmaktadır.

- Liman faaliyetleri, liman odaklı depolama kullanımları, endüstriyel faaliyetler, küçük ölçekli tamir atölyeleri ve imalathaneler bölgenin kent merkezinin gelişme aksı üzerinde konumlanması açısından bölgede yoğunlaşmaması gereken kullanımlardır. Endüstriyel faaliyetlerini sürdüren, bölgenin güneyinde yoğunlaşan yağ fabrikaları ve çeşitli ürün paketleme tesisleri, üretim artıkları ile **çevreyi ve havayı kirletmeye** devam etmektedir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 Liman Caddesi ile bölgeden ayrılan konteynır alanı (İBB Arşivi)

- Bölge **sosyal çöküntü alanı** olarak tanımlanmaktadır. Bölgenin güneyindeki Ege Mahallesinde ve 1525 Sokak'ın batısındaki tarihi konutların bulunduğu alanda düşük eğitim seviyesindeki, dar gelirli ve marjinal sosyal gruplar yaşamaktadır. Bu sosyal yapıdan kaynaklanan güvensizlik ortamı, bölgenin tarihi mirası ile korunup çekim alanı haline gelmesini engelleyici bir unsurdur.

- Bölge, genelinde köhne yapıların oluşturduğu bir görünüme sahiptir. Yoksul sosyal grupların yaşam tarzı mekanlara da yansımakta; **çarpık yapılaşmaya**, miras yapılarının yıpranmasına ve özgünlüğünü kaybetmesine neden olmaktadır. Bölgeyi terk etmeye başlamış olan endüstri kuruluşları da geride, **köhne, yıpranmış yapılar** bırakmaktadır (Şekil 5.2). Yapım aşamasında durdurulan otobanın yarım kalan viyadük ayakları bu olumsuz durumu pekiştirmektedir.

Şekil 5.2 Konut yerleşimindeki köhne doku (İBB Arşivi)

- Bölgede içindeki iki tür trafik akışı karşımıza sorun olarak çıkmaktadır. Kent merkezi ile Bornova ve Karşıyaka yönündeki araç trafiği bölgenin kuzeyinde yoğunlaşan **trafik akışı, gürültü kirliliği ve hava kirliliğine** neden olmaktadır. Bölge içinde liman faaliyetlerine bağlı olarak **yoğun ağır taşıt trafiği** yaşanmaktadır. Ağır taşıt trafiği karayolu ulaşımını olumsuz etkilemesinin yanında park tesisleriyle bölgeyi işgal etmektedir.

- Bölgenin canlandırılması için belirlenen sorunları giderecek tüm çalışma ve faaliyetler, çok büyük bütçe gerektirdiğinden **finansman sıkıntısı** gündeme gelmektedir. Yerel yönetim ve kamu kurumlarının yüksek maliyetleri karşılayabilecekleri bir durum söz konusu değildir. İzmir'in sermaye birikiminin dönüşüm için yetersizliği de bu olumsuz duruma eklenmektedir.

- 2003 yılında hazırlanan plan öncesinde yapılan planlama çalışmalarında bölgenin gelişim potansiyeli merkezi iş alanı olarak değerlendirilmiş, bünyesindeki miras yapıları üzerinde durulmamıştır. 2003 yılı nazım imar planında endüstri mirasının korunması vurgulanmış, ancak bölge ölçeğinde kapsamlı **koruma stratejisi üretilmemiştir**. Bu planın raporunda endüstriyel miras yapıları özel proje alanı olarak belirtilmiş, ancak birbirleriyle ve yakın çevresiyle işlevsel ve fiziksel ilişkilerine değinilmemiştir.
- Liman Arkası Bölgesi' nde **altyapı ve donatı yetersizliğinden** kaynaklanan sorunlar gündeme gelmektedir. Su baskınları yaşanmakta, otopark yokluğundan

araçlar dar yollara park ederek geçişleri zorlaştırmaktadır. Yayaların güven içinde yürüyebilecekleri kaldırım düzenlemeleri bulunmamaktadır.

- Ülkemizdeki temel sorun, endüstri mirasına yönelik koruma kriterlerinin yasalarda açıkça belirtilmemiş olmasıdır. 14 Temmuz 2004 tarihli, 5226 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunun altıncı maddesinde korunacak taşınmaz kültür varlıklarında "tersane, rıhtım, köprüler, darphane" yapılar ve "kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş yerler" belirtilmiş ancak diğer endüstri yapılarına dair bir açıklama yapılmamıştır. Bölgedeki yasada belirtilen yapılar dışında koruma altına alınan endüstri yapıları; sivil toplum kurumları, meslek odalarının girişimleriyle ve bölge koruma kurulu uzmanlarının insiyatifi doğrultusunda tescillenmiştir. (14 Temmuz 2004 tarihli 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Kanunu) Bölgede hala işlevini sürdüren, belli bir mimari özgünlüğe sahip olmayan, ancak üretim süreci ve mekansal yansıması olan peyzajı ve yapıları değer taşıyan endüstri kompleksleri koruma altına alınmamıştır.

5.1.1.2 Endüstriyel Mirasa Yönelik Yapı Ölçeğindeki Koruma Sorunları

Liman Arkası Bölgesi'nde bulunan endüstriyel mirasa yönelik yapı ölçeğindeki koruma sorunları, 4.2 İzmir Liman Arkası Bölgesi'ndeki Endüstri Kompleksleri ve Fabrika Yapıları başlığı altında değinilen bu mirasa özgü sorunları içermektedir.

- Liman Arkası'ndaki endüstriyel miras yapılarının **mülkiyet durumu** farklı sorunları da beraberinde getirmektedir. Özel mülkiyetteki Şark Sanayi Endüstri Kompleksi için koruma girişimlerinde bulunulmazken, Elektrik Fabrikası Kompleksi'nde de iki kamu kurumunun mülkiyet paylaşımı tartışmasından dolayı koruma çabaları gecikmektedir. Un Fabrikası 2 yapılarının da farklı mülkiyetlerde olması mirasın bir bütün olarak korunmasını engellemektedir.
- Bölgedeki endüstri komplekslerinin peyzajları **bakımsızlık**tan yok olmak üzeredir. Kentin iklim koşullarının etkisiyle yaz aylarında çıkan yangınlar bu yok olma sürecini hızlandırmaktadır.

• Liman Arkası Bölgesi'ndeki endüstri mirası yapıları bazı örnekler dışında **atıl bırakılmış**, koruma amaçlı yeniden kullanım potansiyeli fark edilmemiştir. Atıl kalan Şark Sanayi, Elektrik ve Tariş Alkol fabrikalarında doğa koşullarında malzeme ve taşıyıcı sistem bozulmaları oluşmaktadır.

• Bazı miras yapıları ise tarihi değerinin göz ardı edildiği kullanımlarla işgal edilmektedir. Özellikle depo yapıları, tamir atölyesi ve imalathane olarak kullanılmakta ve özgünlüğünü yitirmesine neden olan müdahalelere maruz kalmaktadır.

• Liman Arkası'ndaki endüstri kompleksi ve fabrika yapılarının çoğunda donanımlar günümüze ulaşmamıştır. Sümerbank Basma Sanayi Endüstri Kompleksi donanımları ve diğer yapılardaki üretim sürecine ait bazı izler korunmuştur. Ancak bu izler de bakımsızlıktan, korozyon etkisinde yitirilmektedir.

5.1.2 İzmir Liman Arkası Bölgesi'ne Yönelik Koruma Önerileri

5.1.2.1 Bölgesel Ölçekteki Koruma Önerileri

Liman Arkası Bölgesi'ndeki miras niteliğindeki yapılara yönelik korumanın sürdürülebilmesi açısından belirlenen sorunlar doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir. Bölgenin kent içindeki bağlayıcılık işlevi ve dönüşümünün kaçınılmazlığı göz önünde bulundurularak sosyal yapıda değişim, ekonomik faaliyetlerde farklı kullanımlar ve mekansal müdahaleler önerilmektedir. Mevcut yapı stoğundaki diğer miras yapıları ve bunların dışında kalan yapılar için genel müdahale önerileri getirilmekte, miras yapılarının yakın çevresine yönelik yaklaşımlar sunulmaktadır.

• Liman Arkası Bölgesi'nin sorunlarına çözüm üretebilmek amacıyla, temelde bölgede yer alacak kullanımların belirlenmesi gerekmektedir. Kullanımların bire bir saptanmasından öte; genel özellikleri ve gerekliliklerinin tespit edilmesine çalışılmaktadır. Bölgede yer alması önerilen kullanımlar, kent bütünüyle, yakın çevresiyle ilişkilendirilebilir ve bölgenin mevcut sosyal, ekonomik, mekansal,

kültürel yapısına ve tarihi değerlerinden hareket edilerek belirlenmelidir. Liman arkasının homojen bir yapıya sahip olmadığı göz önünde bulundurularak belirli temalar çerçevesinde **bölgeleme** (zoning) yapılmalıdır. Bölgenin tarihsel kimliği baz alınarak üretim olgusu farklı bir boyutta sürdürülebilir. Bu bağlamda ürünün bilgi olduğu bilişim sektöründe hizmet veren, bölgenin güneyinde **teknopark** kurulabilir. Liman arkası, Alsancak semtinin kullanım yoğunluğunu azaltacak ticaret, eğitim, kültürel kullanımlarla değerlendirilmelidir.

Liman Arkası Bölgesi için farklı bir yaklaşım olarak 2003 yılı imar planında önerildiği gibi ticaret, kültür ve turizm kullanımı koruma açısından benimsenmelidir. Bu kullanımlarla yeni ve eski kent merkezi arasındaki bölgenin gelinen yer olması hedeflenmektedir. Miras yapılarının korunması ve kültürel amaçlı yeniden kullanımı ile bölgedeki turizm ve ticaret kullanımlarının birbirini desteklemesi, tamamlaması ve dengelemesi öngörülmektedir.

- Faaliyetlerini sürdüren endüstri kuruluşları için şehir dışında yer temin edilmesi gibi yönlendirmeler yapılarak bölgeyi terk etmesi sağlanmalıdır. Tamir atölyeleri kentin farklı noktalarında bir araya getirilen aynı sektörde hizmet veren Gıda Çarşısı, Tekstilciler, Ayakkabıcılar Sitesi gibi yerleşkelerde bir araya getirilebilir. Böylece bu tür faaliyetlerin neden olduğu kirlilik giderilmelidir.

- Merkezi yönetim kontrolünde olan gündemdeki limanın yük terminalinin, yapımı süren Kuzey Ege Limanı'na taşınmasına öncelik verilerek veya yoğunluğu azaltılarak yolcu terminali için gerekli düzenlemeler yapılabilir. Bölgenin kıyı şeridi rekreasyon düzenlemeleriyle kamu kullanımına açılabilir.

- Bölgenin dönüşümü için üst ölçekteki planlama çalışmalarında sosyal yapının sağlıklaştırılması için genel kararlar alınması gerekmektedir. Sosyal yapının iyileştirilmesi için konut yerleşimlerindeki mevcut yoksul sosyal gruplara yönelik, yeni açılacak iş sahalarında istihdam edilmek üzere, mesleki eğitim kursları verilebilir. Başka bir seçenek olarak bu konut sakinlerini mağdur etmeyen, toplu konut karşılığı yer değişimi gibi avantajlı teklifler sunulabilir.

- Liman Arkası Bölgesi'nin kirletilmiş ve değersizleştirilmiş fiziksel çevresinin sağlıklaştırılması gerekmektedir. Bu amaçla yeni kullanım alanları kazanmak için köhne yapılar yıkılabilir, bölgenin özgün planında büyük değişiklere neden olmayan parsel birleştirme ve bölünmesi gerçekleştirilebilir. Tarihi nitelikte olmayan, yapı stoğu olarak değer taşıyan yapılar onarılarak belirlenen kullanımlarda değerlendirilebilir. Mevcut endüstri yapıları dışındaki miras yapıları için yerel yönetim tarafından daha önceden düzenlenen "Evlere Şenlik" projesi gibi kampanyalar organize edilebilir ve bölge halkının kendi çevrelerini sağlıklaştırması sağlanabilir. Bölgenin doğusundaki Meles Deresi temizlenip, kıyısı boyunca rekreasyon alanları oluşturulabilir. Bölgedeki az sayıdaki mevcut yeşil doku korunup arttırılarak ve yoğunlaştığı kesimlerde dinlenme alanı olarak düzenlenebilir.

- Bölgedeki karayolu trafiği yoğunluğu hafif raylı sistem ağının genişletilmesiyle azaltılabilir. Bölge ve çevresinden metro istasyonlarına yolcu taşıyacak ara servis araçları konabilir. Bölge içinde ring niteliğinde servis araçları tahsis edilebilir. Ağır taşıt trafiği neden olduğu sorunlar limanın yük terminalinin taşınmasıyla çözülebilir.

- Çeşitli uluslararası örneklerde olduğu gibi bölgede gündeme gelecek tüm faaliyetleri kontrol edecek ve danışmanlığını üstlenecek bir komisyon kurulabilir. Komisyon, farklı dallardan uzmanlar, yerel yönetim yetkilileri ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin katılımıyla oluşturulabilir. Kamu oyu seminer ve çeşitli organizasyonlarla bilgilendirilebilir. Bölgedeki endüstri mirasının tespitinde bu alanda faaliyet gösteren TICCIH örgütü ile işbirliği yapılabilir. Bölgenin ve değerlerinin korunması ulusal ve uluslararası platformda tartışmaya açılabilir, uluslararası koruma örgütü ve kurumlardan **ekonomik destek** talebinde bulunulabilir ve öneriler değerlendirilebilir. Bölgedeki endüstri kompleksleri 2003 yılı imar planında olduğu gibi özel proje alanı ilan edilip yeniden kullanımı kapsamında tekrar tasarım sürecine sokulan bu yapılar için tasarım yarışmaları düzenlenebilir. Vergi muafiyeti, indirimi ve avantajlı kredi imkanı gibi yöntemlerle girişimcilerin bölgeye yatırım yapmaları **teşvik** edilebilir ve bu yatırımların koruma öncelikli planlama çerçevesinde yapılması sağlanabilir.

- Liman Arkası Bölgesi'ndeki endüstri kompleksleri ve fabrika yapılarının bölge ve kent belleği içindeki yeri yeniden değerlendirmede verilecek işlevler ile de bütünlenmelidir. Bölgedeki endüstri mirası yapıları "Liman Bölgesi Kentsel Tasarım ve Fikir Yarışması" nda sunulan Bünyamin Derman ve Dilek Topuz ekibi projesinde olduğu gibi **Endüstri Arkeolojisi Parkı** adı ile bir çatı altında birleştirilebilir (Kayın, 2002, s.60). Endüstri kompleksi ve yapılarına temaya yönelik endüstri ve bilim müzesi, kütüphane, teknoloji tarihi merkezi gibi birbirini tamamlayan işlevler verilebilir. Farklı bir alternatif olarak endüstri mirası yapıları **Eğitim Parkı** adı altında üretim sektörlerine bağlı kalınarak Şark Sanayi dokuma endüstrisinde faaliyet göstermesinden Tekstil-Moda Tasarım okulu, Sümerbank Basma kompleksi endüstriyel üretimi tam anlamıyla gerçekleştirmesinden Endüstri Tasarımı okulu (Akın, 2002, s.96-98) gibi özgün işleve göndermeler yapan kullanımlarla değerlendirilebilir. Liman bölgesindeki endüstri mirası yapılarının kent merkezindeki kültür ve sanat alanlarının azlığı ve sıkışmışlığı göz önünde bulundurularak **Kültür ve Sanat Parkı** çatısı altında çeşitlenen kamu kullanıma açık mekanlar olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Hatta söz konusu işlev bütünlüğü ile geniş endüstri peyzajlarına sahip Havagazı, Elektrik, Şark Sanayi ve Sümerbank kompleksleri arasındaki yoğun sirkülasyon ile yolların ve yeni aksların gelişmesi sağlanabilir, bölgenin dönüşümü hızlandırılabilir.

Miras kapsamındaki endüstri yapılarını yeniden değerlendirme çalışmalarında yakın çevresinin sunduğu imkanlar da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Endüstri kompleksi ve fabrikaların yakın çevresindeki diğer tarihi depo yapılarının da korunarak tesislerin yeni işlevine eklemlenmesi ve desteklemesi sağlanabilir. Endüstri peyzajları ve yakın çevresinde yeni işlev doğrultusunda düzenlemeler yapılabilir; komplekslere erişimi ve ulaşımı engelleyebilecek niteliksiz yapılar yıkılabilir. Endüstri yapılarının mimari ve simgeselliğinin algılanmasını güçleştirecek, bölge siluetini bozacak durumlar yeni yapılaşma kararlarıyla önlenebilir. Endüstri peyzajı ve yapıları çevresinde, özellikle bölgenin Şehitler Caddesi aksının kuzeyin kalan bölümünde en fazla iki veya üç katlı yapılaşmaya izin verilebilir. Bölgedeki yeni yapılar döneminin izlerini yansıtan tasarım anlayışlarıyla projelendirilebilir.

Liman arkası bölgesindeki tarihi depo yapılarının korunarak küçük ölçekli yatırımlarla yeniden değerlendirilmesi mümkündür. Özellikle Şehitler Caddesi üzerindeki depo ve diğer tarihi yapıların kültür ve turizm kullanımı doğrultusunda yeniden değerlendirilmesinin bölgenin dönüşümünde katalizör etkisi yaratacağı düşünülmektedir.

- Miras kapsamındaki endüstri yapılarının sadece yeni işlevle değerlendirilmesi ve çevresinin düzenlenmesi gibi fiziksel faaliyetler canlandırmayı sağlamamaktadır. Kentlinin bölgeye çekilmesi de gerekmektedir. Bu amaçla alt ölçeklerde öneriler detaylandırılabilir; bölgenin tarihsel sürecini anlatan, bilgilendirme ve tanıtma amaçlı kent mobilyaları kullanılabilir, bölge genelinde yayalaştırma politikası izlenerek kentlinin dokuyu gezerek yaşaması sağlanabilir. Bölgenin ıssız arka kesimlerinde kalan TCDD Alsancak Garı'na bağlı tesisler gibi miras yapılarının kullanıma katılması amacıyla bilgilendirme tabelaları olan yollar düzenlenebilir (Şekil 5.3-4-5). Endüstri mirası yapıları yeni kullanımları ve çevre düzenlemeleriyle kültürel çekim noktaları haline getirilebilir, toplumun mirasla etkileşimi sağlanabilir. Belli yaş gruplarına eğitim amaçlı kültür gezileri düzenlenebilir.

- Bölgedeki henüz tescillenmemiş endüstri yapıları, bölgeye ait belleğin sürdürülmesi ve ayrıksı biçimlerin taşıdıkları değer nedeniyle koruma altına alınabilir. Endüstri faaliyetlerinin terk edeceği yerleşimde farklı çatısıyla uzaklardan dikkati çeken Bağ (Gomel) Yağları'na ait endüstri kompleksi (Şekil 5.6-7-8), Tekel Tütün Deposu TMO'nun tahıl siloları bu özellikleri taşımaktadır. Bölgedeki bu özellikteki endüstri yapıları üzerine envanter çalışması yapılması gerekmektedir.

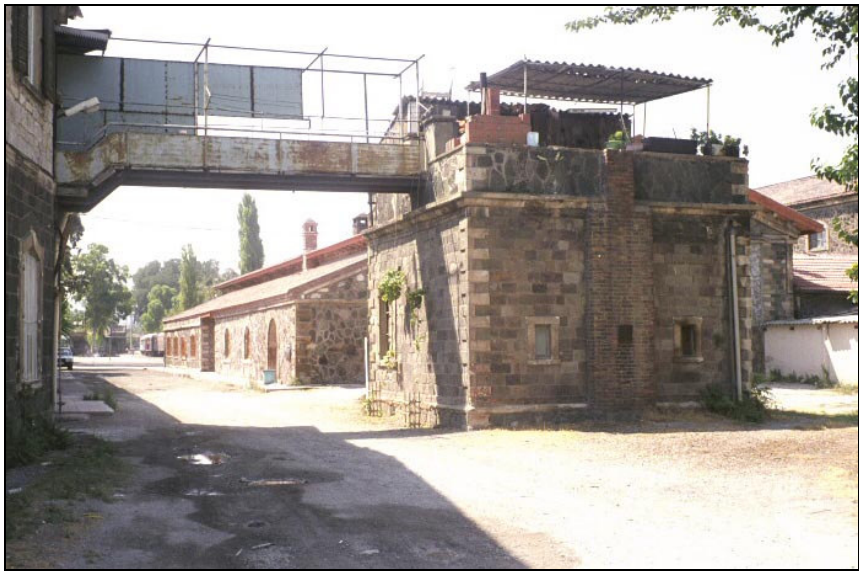

Şekil 5.3 TCDD tesisleri (İBB Arşivi)

Şekil 5.4 TCDD tesisleri (İBB Arşivi)

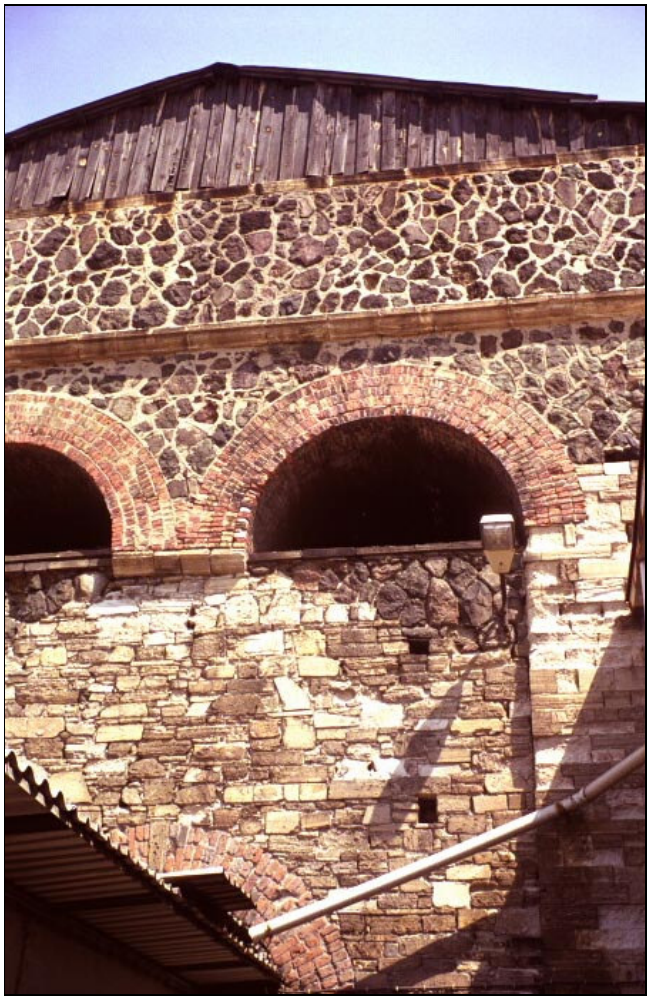

Şekil 5.5 TCDD tesisleri (İBB Arşivi)

Şekil 5.6 Bağ Yağları San T.A.Ş. ait endüstri kompleksi (İBB Arşivi)

Şekil 5.7 Bağ Yağları San T.A.Ş. ait endüstri kompleksi (İBB Arşivi)

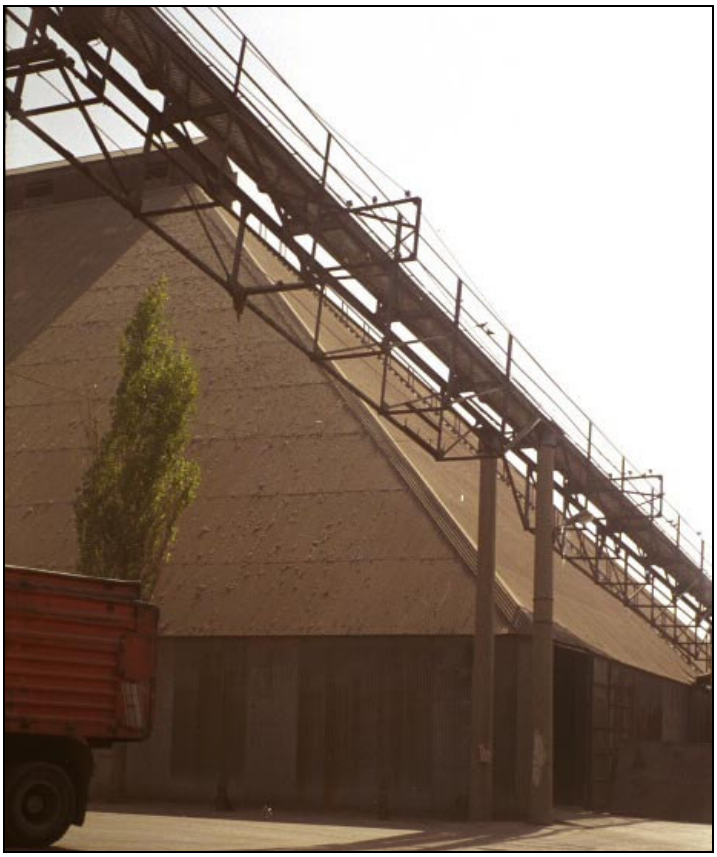

Şekil 5.8 Bağ Yağları San T.A.Ş. ait endüstri kompleksi (İBB Arşivi)

5.1.2.2 Endüstriyel Mirasa Yönelik Yapı Ölçeğindeki Koruma Önerileri

Alsancak Liman Arkası Bölgesi'ndeki miras kapsamındaki endüstri kompleksleri ve fabrikaların belirlenen sorunlarından yola çıkılarak koruma ilkeleri belirlenmiştir:

- Atıl kalan endüstri kompleksleri ve fabrika yapıları için yeni kullanım yaklaşımları belirlenmelidir.

- Endüstri kompleksi, peyzaj, yapı, donanım ve üretim sürecini kapsayan bütüncül koruma anlayışı ile ele alınmalıdır.

- Özgün yapılar için yeterli belge bulunmadan restitüsyon, rekonstrüksiyon ve restorasyon çalışması yapılmamalıdır.

- Geç dönem ekleri ayıklanmalı, tarihi değer taşıyan ekler korunmalıdır. Yeni ek, onarım ve müdahaleler dönemini yansıtmalı, ayırt edilebilir ve geriye dönülebilir olmalıdır.

- Peyzaj içinde gerçekleşecek yeni yapılaşma taklit niteliği taşımamalıdır. Yeni yapılar özgün mimariye gabari, oran, kütle açısından atıfta bulunmalı yada tersine dışa vurucu etkide ancak mirasa duyarlı yaklaşımlarla tasarlanmalıdır.

- Restorasyonu yapılmış veya yapılmak üzere olan endüstri kompleksi ve fabrikalar için sürdürülebilir koruma sağlanmalı, sadece proje aşamasında değil, uygulama aşamasında da denetim getirilmelidir.

Bu ilke kararları doğrultusunda Liman Arkası Bölgesinde yer alan miras kapsamındaki endüstriyel kompleks ve fabrika yapılarına yönelik koruma önerileri getirilmektedir. 'İzmir Havagazı Fabrikası' Endüstri Kompleksi için beşinci bölüm sonunda detaylı koruma ve yeniden değerlendirme önerisi tartışılmaktadır.

'İzmir Sümerbank Basma Sanayi' Endüstri Kompleksi sahip olduğu geniş peyzajı ve çok sayıdaki yapılarıyla geniş programlı karma işlevlere karşılık verebilecek durumdadır. Yeniden değerlendirilmesinde tescilli yapılar aynen

korunurken; üretim sürecinin mekansal yansıması olan peyzaj yerleşiminin okunabilmesi için mevcut tescilli olmayan yapılar da korunabilir. Endüstri peyzajında tescilli yapılardan üretim sürecine ait tüm makineleriyle ve donanımıyla korunan basma işletme binasının endüstri müzesi olarak işlevlendirilebilir. Ayrıca peyzajın güney ucunda bulunan, Melez Deresi'nin karşı kıyısındaki Mürselpaşa Caddesi'nden algılanan buhar santrali üretim sürecinin biçimlendirdiği mimarisinin ve korunmuş kazan donatısının sağladığı olanaklarla müze olarak değerlendirilebilir. Su deposu peyzaj öğesi olarak sergilenirken, sosyal tesis binası da sağlıklaştırma yapılarak özgün işlevine benzer konaklama, rekreasyon gibi kullanımlarla değerlendirilebilir. Yeni kullanımıyla Sümerbank Fabrikası, alanı çevreleyen yoğun yeşil doku ile birlikte özgün peyzaj silueti silinmeden varlığını sürdürebilir.

"**Şark Sanayi Fabrikası" Endüstri Kompleksi** İzmir'in endüstrileşmesinde öncü kuruluşlardan biri olması nedeniyle kent belleğinde yerini çoktan almıştır. Endüstri kompleksinin mevcut dokusunun korunarak değerlendirilmesi mülkiyet sahiplerinin geçmişteki girişimlerinden dolayı mümkün görülmemektedir. Oluşturulan komisyon endüstri kompleksinin kamulaştırma girişimlerinde bulunabilir ve bölgedeki kültürel faaliyetlerin bir parçası olarak yeniden işlevlendirilebilir. Aksi halde komisyon tarafından peyzajdaki yapılaşma ve uygulama koşulları belirlenmeli, denetim altına alınmalıdır. Peyzajda tespit edilen farklı gabarilerdeki makine dairesi, imalathane yapıları gerekli onarımları yapılarak yeniden kullanılabilir, yeni yapılaşma da mevcut dokuya duyarlı biçimde gerçekleştirilebilir. Endüstri kompleksinin güney sınırındaki, korunması önerilen Gomel Yağları kompleksiyle birlikte ele alınarak yeniden değerlendirilmesi de farklı bir yaklaşım olarak geliştirilebilir.

"Elektrik Fabrikası" Endüstri Kompleksi farklı mimarisiyle diğer endüstri yapılarından ayrılmaktadır. Kompleks, bu simgesel farklılığını değerlendiren bir işlevle kullanılabilir. Komplekstekı fabrika yapısı mekansal özellikleri, kütlesel etkisi, konumu göz önüne alınarak sergileme kullanımında yeniden değerlendirilebilir. Komplekstekı trafo merkezi işlevi durdurulmadan fabrika yapısı Elektrik Müzesi olarak işlevlendirilebilir. Endüstri kompleksinin yeniden değerlendirilmesinde peyzajdaki özgün atölye ve servis yapıları yeni işleve yardımcı mekanlar olarak dönüştürülebilir. Geniş peyzaj, tarihi unsurlar; yazıt, sosyolojik

unsurlar; büst, puantör ve endüstri peyzajı unsurları; su kanalları, raylar korunarak rekreasyon düzenlemeleriyle kamu kullanımına açılabilir.

Eski Kiremit Fabrikası ve **Tariş Alkol Fabrikası'nın** korunması, benzer mimari nitelikleriyle dönemi yapı tarzını yansıtması açısından önemlidir. Günümüze bir kısmı ulaştığı bilinen Eski Kiremit Fabrikası için kapsamlı restitüsyon çalışması sonucunda rekonstrüksiyon ve bütünleme yapılabilir. Fabrika yapısı, özgün işlevine göndermeler yapan farklı işlevlerle değerlendirilebilir. Ancak **Tariş Alkol Fabrikası**'nın durumu koruma açısından ciddi sorunlar taşımaktadır. Öncelikle yapının taşıyıcı sisteminin ve dış kabuğunun onarılarak fiziksel bozulmaların durdurulması gerekmektedir. Özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiş olan yapı restitüsyonu yapılarak korunabilir. Fabrika yapısı kuzeyindeki hala işlevini sürdüren yapılarla birlikte alkol üretimine ait donanımların sergilendiği müze olarak değerlendirilebilir.

Eski Un Fabrikası I ve II olmak üzere incelenen yapıların 1940 yılına ait tapu kayıtlarında aynı şahıs üzerinde görünmesi yapıların tek bir un fabrikasına ait olduğu düşündürmektedir. Un Fabrikası II özgün işlev sürecinde gereksinimler sonucunda inşa edilmiş olabilir. Benzer saptamalar belgelerle desteklenmeli ve yapıları bir bütün olarak korunmalıdır. Un Fabrikası I'nin (Yaşar Üniversitesi) eğitim amaçlı kullanımı olumlu bulunmuş ve Un Fabrikası II'de bu amaçla yeniden değerlendirilebilir. Farklı üç tüzel kişiliğe ait olan kompleksin sürdürülebilir koruma için tek mülkiyette toplanması sağlanabilir. Un Fabrikası II yapılarının restorasyon ve yeniden değerlendirme süreçlerinde birlikte hareket etmeleri ve ortak kararlar doğrultusunda yaklaşımlar belirlemeleri uygun görülmektedir. İki yapıyı birbirinden ayıran 1522 Sokak, üstündeki ortak mülkiyetteki tüp geçit ve yakın çevresinde de bütünlüğü vurgulayan bir düzenleme gerekmektedir.

Tablo 5.1 - İzmir liman arkası bölgesinde yer alan endüstriyel miras yapılarının analizi

İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİNDE YER ALAN ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPILARI		ÖZELLİKLERİ						
		KENTSEL		PEYZAJ		MİMARİ		
		Çevre	Mülkiyet Durumu	Bütünlük Durumu	Topoğrafik Durumu	Karakteristikleri	Korunmuşluk Du.	Özgünlük Du.
ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ	Sümerbank Basma Sanayi	Konut-Ticaret	Kamu mülkiyeti (Özelleştirme kapsamında)	Tanımlı peyzaj bütünlüğü	Üretim süreci izleri mevcut	Tek katlı şed çatılı üretim yapıları, betonarme yapılar	Korunmuş	Özgünlüğünü korumuş
	Şark Sanayi	Konut-Ticaret-Endüstri	Özel mülkiyet	Tanımsız peyzaj bütünlüğü	Üretim süreci izleri silinmiş	Çok katlı beşik çatılı üretim yapıları, bir-iki katlı yan fonksiyon yapıları	Doğa koşulları etkisiyle ve yangın sonrası yıpranmış	Özgün işlev sürecinde müdahale görmüş; özgünlüğünü yitirmemiş
	Elektrik Fabrikası	Ticaret-Depolama	Kamu mülkiyeti (Paylaşım tartışmalı)	Tanımlı peyzaj bütünlüğü	Üretim süreci izleri mevcut	Geniş açıklıklı çelik strüktürlü üretim yapısı, tek katlı yan fonksiyon yapıları	Donanımlar sökülmüş, yangın ve doğa koşulları etkisiyle yıpranmış	Özgünlüğü korunmuş
	Havagazı Fabrikası	Endüstri-Ticaret-Depolama	Kamu mülkiyeti	Tanımsız peyzaj bütünlüğü	Üretim süreci izleri silinmiş	Bir-iki katlı şed-beşik çatılı dökme demir taşıyıcılı-yığma üretim yapıları, betonarme yapı	Donanımların çoğu sökülmüş, doğa koşulları etkisiyle yıpranmış	Özgün işlev sürecinde müdahalelere uğramış ama tümüyle özgünlüğünü yitirmemiş
FABRİKA YAPILARI	Eski Kiremit Fabrikası	Endüstri-Ticaret	Özel mülkiyet			Tek katlı kırma çatılı, yığma, geleneksel üretim yapısı	Geç dönem işlevleri sürecinde bir kısmı yıkılmış	Onarımlarla ve müdahalelerle özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiş
	Tariş Alkol Fabrikası	Endüstri-Ticaret	Özel mülkiyet			Tek katlı beşik çatılı, yığma, geleneksel üretim yapısı	Geç dönem işlevleri sürecinde bir kısmı yıkılmış	Onarımlarla özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiş
	Eski Un Fabrikası-1	Endüstri-Ticaret	Özel mülkiyet (iki ortaklı)			Çok katlı betonarme üretim yapıları, tüp geçit	Strüktürel olarak korunmuş, donanımlar sökülmüş	Dış kabuk özgün, iç mekan onarımlarla özgünlüğünü yitirmiş
	Eski Un Fabrikası-2	Endüstri-Ticaret	Özel mülkiyet			Çok katlı betonarme üretim yapısı	Strüktürel olarak korunmuş, donanımlar sökülmüş	Dış kabuğun bir kısmı haricinde özgünlüğünü tamamen yitirmiş

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANA BİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ
KÜLTÜREL MİRAS OLARAK
İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ:
İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

PAFTA ADI

LİMAN ARKASI
BÖLGESİNDEKİ KORUNMASI
ÖNERİLEN YAPILAR

ÖLÇEK: 1/1000

Şekil 5.9 - İzmir Liman Arkası Bölgesinde yeralan, koruma altına alınması önerilen endüstri yapıları ve depolar (İBB arşivindeki 2003 yılı halihazır paftası üzerinden işlenmiştir.)

5.2 'İzmir Havagazı Fabrikası' Endüstri Kompleksi'nin Miras Kapsamında Yeniden Değerlendirilmesi

Liman Arkası Bölgesi'ndeki 'İzmir Havagazı Fabrikası' Endüstri Kompleksi detaylı olarak incelenmektedir. Kompleksin konumu, tarihsel gelişimi açıklanıp peyzaj ve yapı analizleri yapılıp korunma sorunları belirlendikten sonra bu veriler ışığında yeniden değerlendirme yaklaşımları geliştirilmektedir.

5.2.1 'İzmir Havagazı Fabrikası' Endüstri Kompleksi'nin Konumu

İzmir Havagazı Fabrikası, Liman Arkası Bölgesi'nin kuzeybatı köşesinde konumlanmıştır. Alsancak semtine yürüme mesafesindedir. Şehitler Caddesi aksının kuzeyinde, cadde ile kuzeyinde geçmekte olan Liman Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Şekil 5.10). Komplekse Liman Caddesi üzerindeki sağa sapan yolla ulaşılmaktadır. Kompleksin batısında Tariş Genel Müdürlüğü'ne ait binalar sıralanmaktadır. Tariş binalarının ana girişinin ve Havagazı Fabrikasının özgün girişinin bulunduğu alanda çok sayıda yetişkin ağaç bulunmaktadır. Fabrikanın hemen batısında, Liman Caddesi üzerinde belediyenin otobüs durakları mevcuttur. Kompleksin güneyinde tır parkı ve tamir atölyeleri yer almaktadır. Doğusundaki seramik satışı yapılan geniş alanın bitişiğinde Eski Elektrik Fabrikası konumlanmıştır. Günümüzdeki adresi; Umurbey Mahallesi Liman Caddesi no:20 Konak.Kadastro; Pafta:281, Ada:3535, Parsel:43,44.

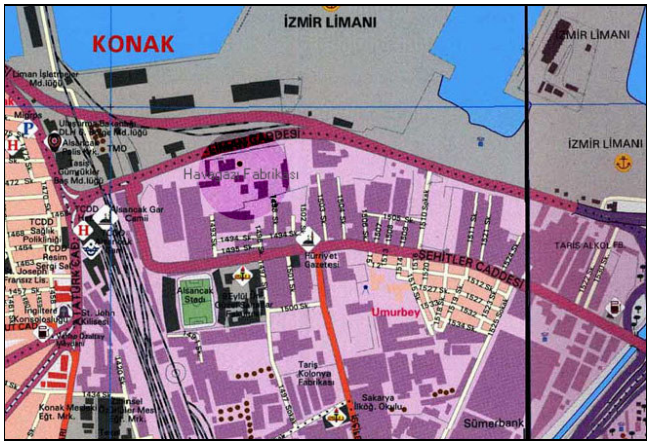

Şekil 5.10 Kompleksin Liman Arkası Bölgesi 'ndeki yeri (İBB Arşivi)

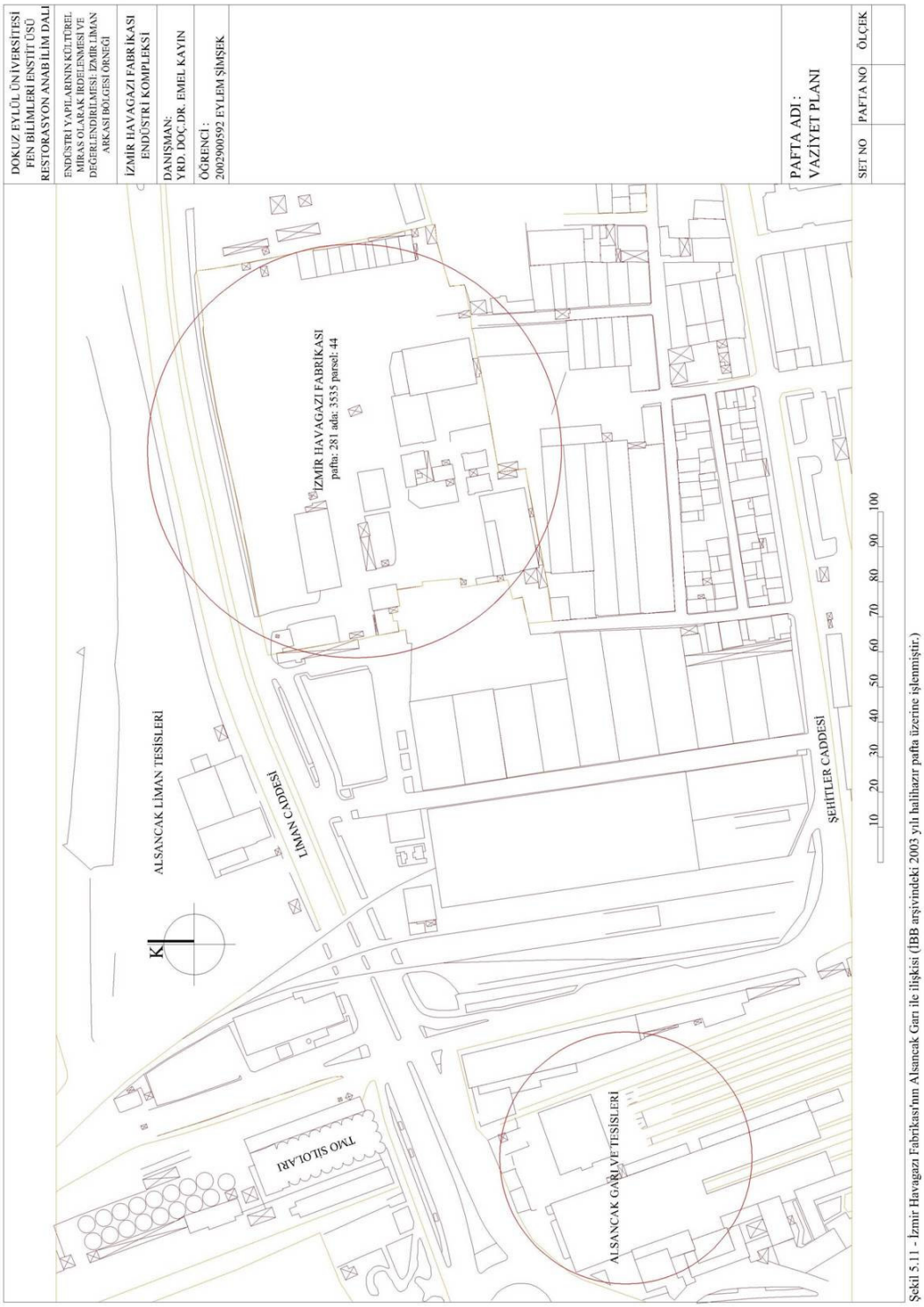

Şekil 5.11 - İzmir Havagazı Fabrikası'nın Alsancak Garı ile ilişkisi (İBB arşivindeki 2003 yılı halihazır pafta üzerine işlenmiştir.)

5.2.2 'İzmir Havagazı Fabrikası' Endüstri Kompleksinin Tarihsel Gelişimi

Havagazı, ilk kez 1800'lü yılların başlarında Belçika'da eczacı Minckelaers tarafından taş kömüründen elde edilmiştir. Daha sonra İngiliz bilim adamı Murdock gazın kullanımını sağlayan özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Havagazı 1812'de Londra'da bir caddenin aydınlatılmasında denenmiş; 1817'de Amerika'da Baltimore şehri, 1820'de Paris bu yöntemle aydınlatılmıştır. İlk olarak aydınlatma amacıyla kullanıldığından aydınlatma gazı olarak bilinmektedir. Zaman içinde de havagazı kullanımı tüm dünyaya yayılmıştır. İlk büyük havagazı şirketi 1812'de Londra'da kurulan Gas Light and Coke Co.'dir. Osmanlı Devleti'nde havagazı kullanımına Sultan Abdülmecit Han döneminde, 1853 yılında Dolmabahçe Sarayı'nın aydınlatılması ile başlanmıştır (Kayserilioğlu, Kon, Mazak, 1999, s.30-46).

İzmir'in havagazı ile aydınlatılması işiyle ilk olarak Fransızlar ilgilenmiştir. 1 Eylül 1856 tarihinde Andre Marchais Paris'teki gaz kumpanyası müdürleri adına İzmir başta olmak üzere Osmanlı kentlerinin havagazıyla aydınlatılması imtiyazını istemiştir. 28 Aralık 1856 tarihinde düzenlenen sekiz maddelik sözleşme ile imtiyaz verilmiştir. Ancak Andre Marchais'in ani ölümü üzerine bu girişim sonuçsuz kalmıştır (Martal, 1992, s.156). 1859 yılında gazeteci A. Edwards İzmir kentinin havagazı imtiyazını almak için başvurmuştur. 14 Mayıs 1859 tarihinde düzenlenen on iki maddelik sözleşme benimsenmiş ve imtiyaz tanınmıştır. 1 Kasım 1859 tarihinde de Edwards'a İzmir'de gaz fabrikası kurarak, 40 yıl süreyle işletmesi için ruhsat verilmiştir (Kurt, 1995, s.111). İzmir Havagazı Fabrikası Endüstri Kompleksinin tarihsel gelişimi, Havagazı Kumpanyası ve İzmir Belediyesi yönetimleri baz alınarak iki dönemde incelenmiştir.

5.2.2.1 Tesisin İzmir Havagazı Kumpanyası Tarafından Yönetildiği Dönem

İngiliz sermayesi ile inşa edilen Havagazı Fabrikası İzmir'deki ilk geniş çaplı yabancı yatırımlardan biridir. Kömürden gaz elde etmek amacıyla kurulan fabrika Darağacı'nda konumlanmıştır. Kömür tozlarının yığılıp kalmaması için kentin en rüzgarlı bölgesi olduğu düşünülerek Alsancak tercih edilmiştir. Fabrikanın yapımına

bazı politik gelişmelerden ve İzmir'de meydana gelen yangın ve kolera yüzünden 1862 yılında başlanmıştır. Fabrika, Glaskow'da bulunan 'Laidloux and Sons' firmasına yaptırılmıştır (Kurt, 1995, s.119).

Havagazı şebekesi öncelikle kent merkezinde yabancıların ve azınlıkların yaşadıkları yerlerde yapılmıştır. 25 Haziran 1864 tarihinde sokaklar havagazı ile aydınlatılmaya başlanmıştır (Baykara, 2001, s.116). Daha sonra Karşıyaka ve Bornova'ya; en son olarak Türklerin yoğun yaşadıkları mahallelere uzatılmıştır (Atay, 1993, s.228). 1902 yılında şehrin havagazı ile aydınlatma sistemi kurulmuş ve genişletilmiştir. 1900'lerde şirketin 1300 abonesi vardı ve 1670 sokak lambasına havagazı sağlanmıştır (Atay, 1978, s.83).

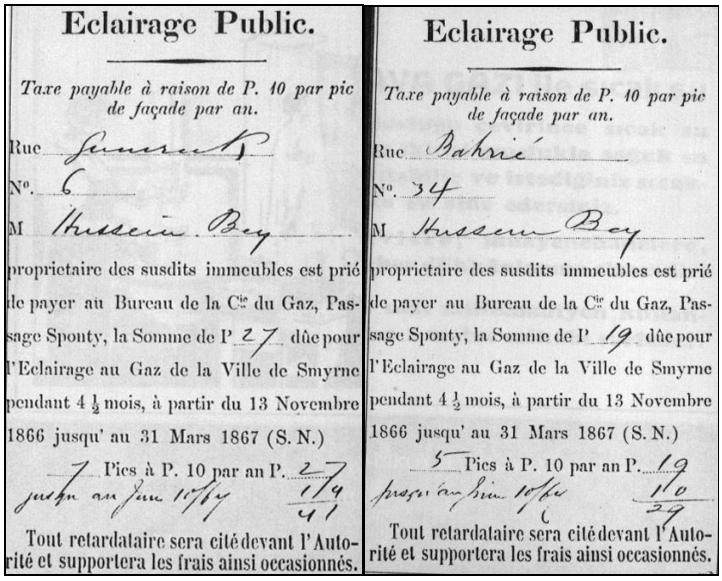

Eclairage Public.

Taxe payable à raison de P. 10 par pic de façade par an.

Rue [illegible]
N°. 6
M Hussein Bey
propriétaire des susdits immeubles est prié de payer au Bureau de la Cie du Gaz, Passage Sponty, la Somme de P. 27 dûe pour l'Eclairage au Gaz de la Ville de Smyrne pendant 4 ½ mois, à partir du 13 Novembre 1866 jusqu' au 31 Mars 1867 (S. N.)
7 Pics à P. 10 par an P. 27
jusqu'au Juin 1867 1/4 6 1
Tout retardataire sera cité devant l'Autorité et supportera les frais ainsi occasionnés.

Eclairage Public.

Taxe payable à raison de P. 10 par pic de façade par an.

Rue Bahrié
N°. 34
M Hussein Bey
propriétaire des susdits immeubles est prié de payer au Bureau de la Cie du Gaz, Passage Sponty, la Somme de P. 19 dûe pour l'Eclairage au Gaz de la Ville de Smyrne pendant 4 ½ mois, à partir du 13 Novembre 1866 jusqu' au 31 Mars 1867 (S. N.)
5 Pics à P. 10 par an P. 19
jusqu'au Juin 1867 1/10 2 9
Tout retardataire sera cité devant l'Autorité et supportera les frais ainsi occasionnés.

Şekil 5.12 1867 yılına ait abonman senedleri (Kayserilioğlu, R. 1999, s.761).

1900'lu yılların başlarında aydınlatma için elektrik kullanımının daha ucuz bir seçenek olarak ortaya çıkmasıyla, 1905'den itibaren İzmir'in aydınlatmasının elektrikle yapılması ve havagazının ısınma yoğunluklu kullanımı gündeme gelmiştir. 1914 yılından sonra aydınlanma hem elektrik hem de gaz yoluyla devam etmiştir. (Baykara, 2001, s.116). 1932 yılında sokak aydınlatması 1100 havagazı ve 2637 elektrik lambasıyla sağlanmıştır (Baskın, 1941, s.16). 1933 yılında Belediye

tarafından yangına karşı önlem olarak havagazı borularının kaynama demirden ve çelikten yapılma zorunluluğu getirilmiştir (Baran, 2003, s.71).

Havagazı fabrikasının kullandığı kömür, Osmanlı döneminde demiryollarının yaptığı gibi İngiltere'den getirilmiştir (Atay, 1978, s.80). Fabrikaya, İzmir Havagazı Kumpanyası tarafından yönetildiği süreç içinde donanım takviyesi ve yenilemeler yapılmıştır. 1907-1913 yılları arasında fabrika önemli ölçüde yenilenmiştir. Kondenser (gaz soğutucu) 1910 yılında 'Clapham Bros Ltd' adındaki İngiliz firmasınca yapılmıştır. Ekstraktörler (gaz emme ve basma pompaları) İngiliz 'Crosley Bros Limtd Crossley's Patents Manchester' ve 'The Bryan Donkin Company Ltd Chesterfield and London' firmalarınca yapılmıştır. Gazla çalışan bu ekstraktörden birisi elektrikliye dönüştürülmüş, diğeri orijinal haliyle 1994 yılına kadar hizmet vermiştir. Fabrika, kumpanya tarafından yönetilirken 1923 yılından sonra gerekli onarımı ve bakımı görmemiştir. Sadece 1931 yılında, İngiltere'den yeni bir fırın getirtilmiştir (Kurt, 1995, s.121).

1933-1934 yıllarına ait İzmir İl Yıllığı'na göre havagazı fabrikasının teknik özellikleri şöyledir (İzmir İl Yıllığı, 1934, s.98):

Fabrikanın günlük üretim kapasitesi:10.400 m^3
Üretim ocaklarının sayısı:3
Ocaklardaki hücre sayısı:18
Bir hücrenin kömür kapasitesi: 195 kg
Kömürün pişme süresi: 7-8 saat
Gazometre sayısı: 2
Gazometrelerin kapasitesi : 21.920 m^3
Dağıtım şebekesinin uzunluğu: 77 km
Boruların türü: Dökme ve demir
Şebekede gaz basıncı: 60/100
Havagazının kalorisi: 3.100

Fabrika, merkezi Londra'da bulunan İzmir Havagazı Kumpanyası tarafından yönetilmiştir. Şirketin idareci ve teknik personeli İzmir'de çalışır, önemli konularda

Londra'daki yönetim kurulundan onay alırdı. Fabrika'da 280 erkek işçi çalışırdı (Candemir, 2000, s.18). Şirketin İzmir'deki idare merkezi, 1880'lerde İkinci Kordon'da, 1930'da Kardiçalı Hanı'nda ve son yıllarında Kordon'da yer almıştır Fabrikanın İzmir Havagazı Kumpanyası yönetimi sürecinde imtiyaz süresinin uzatılması için girişimlerde bulunulmuştur. 1897 yılında 40 yıl daha uzatılmıştır. Sonraki dönemlerde 1924 yılında 15; 1925 yılında 50; 1930'larda önce 40 sonra 30 yıllık uzatma talebinde bulunulmuştur (Kurt, 1992, sf.136).

5.2.2.2 İzmir Belediyesi Tarafından Yönetildiği Dönem

Cumhuriyet döneminde kamu hizmeti gören işletmelerin yerel yönetimlerce yönetilmesi politikası etkili olduğundan yabancı şirketin imtiyaz uzatma istekleri reddedilmiştir. Fabrika, 15 Eylül 1935 tarihinde Belediye'ye devredilmiştir. Belediye de İngiliz şirketin hurda olarak terk ettiği fabrikayı aynı yıl onararak hizmete sokmuştur (İzmir İl Yıllığı, 1973, s.420).

Belediye döneminde fabrikaya donanım takviyesi ve yenilemeler yapılmaya devam edilmiştir. 1938 yılındaki imar programında Havagazı Fabrikası'nın ıslahı için 200.000 lira, yeni bir gaz deposunun yapılması için 450.000 liralık bütçe ayrılmıştır (Baran, 2003, s.83). 1940 yılında Dr Behçet Uz'un Belediye başkanlığı döneminde fabrikada kapsamlı onarım ve bakım çalışması yapılmıştır. Almanya'daki Didier Werke firmasından dik (şakuli) fırın alınmıştır. Mimar Fuad'a, onikişer metre uzunluğunda 99 beton kazık üzerine, beton tabakalar ve onların üstünde mekanik aksamın montajı ve 55 metre uzunluğunda tuğla baca yaptırılmıştır (Şekil 5.6-5.7 Yeni Asır, 14 Mart 1940, s.1-8). 1940 yılına ait kadastro krokisinde dökümhane, makine dairesi, idare binaları, sayaç dairesi, atölyeler, fırınlar, epiratör dairesi, katran depoları, bir gazometre, lojman yapıları görülmektedir. Peyzajın güney sınırında bahçe ve bir çeşme bulunmaktadır (Şekil 5.5). 1943 yılında 4500 m^3lük gazometrenin eklenmesiyle onarım tamamlanmıştır (İzmir İl Yıllığı, 1973, s.420).

1935 yılında konut sayısı İzmir'de 30.195 iken hanelerin sadece %1.5'nda havagazı kullanılmaktadır (İzmir İl Yıllığı, 1937, s.35). Gazın kullanımını teşvik

etmek amacıyla 1936 ve 1937 yıllarında düzenlenen fuarda Havagazı Fabrikası standı açılmıştır (Şekil 5.13-1936 yılı fuar standı). İzmir Belediyesi havagazı idaresinin 1940'lı yıllar için hazırladığı havagazı abonman senedinden gazın konutlarda aydınlatma, ocak ve termosifonda sayaç aracılığıyla, endüstri kuruluşlarında ise yakıt olarak motorların çalıştırılmasında kullanıldığı görülmektedir. Bu senette, aboneliğin yenilenmesi, havagazı kesintisi, kullanılması, gerekli tesisatın ve sayaçların konması hakkında genel koşullar belirlenmiştir (İzmir Belediyesi Havagazı İdaresi, 1940). 1940 yılında havagazının sokak aydınlatmasında kullanımı sürmüştür. Ancak elektrik lambası sayısı 4350 iken havagazı lambası 1262'dir (Baskın, 1941, s.16). Fabrikanın artık ürünlerinden katranın yollarda kullanılması belediyenin yaptığı düzenlemenin maliyetini düşürmüştür (İzmir Belediyesi, 1939, s.12). 1950 yılına ait karton kadastral paftalardan görüldüğü üzere İzmir Havagazı Fabrikası'nın kuzeyinde demiryollarına ait iki beşik çatılı yapı, parselin güneybatı ucunda 1498 sokağa paralel başka bir sokak görülmektedir (Şekil 3.14-18, Şekil 5.18 1950 yılına ait karton kadatral pafta).

1953 yılında İzmir Termik Santrali'nin yenilenmesi için açılan ihaleye verilen teklifler, Havagazı Fabrikası'na yeni ambar inşasını da kapsamaktaydı. İhale sonucunda Hochtief – Essen şirketinin teklifi kabul edilmiş ve malzeme ambarı inşa edilmiştir (Apikam, 2004). 1970 yılına ait halihazır paftada görüldüğü üzere şeflik ve müdürlük binalarının yanlarına iki katlı betonarme yapılar eklenmiştir. Yatay fırınların güneyine kömürlerin depolandığı alanda sundurma yapılmıştır. Atölyeler dizisinin kuzeyinde demirhane yapısı, arasında yemekhane mekanları görülmektedir (Şekil 5.20).

1967 yılına ait İzmir İl Yıllığı'na göre, o günkü durumda fabrikada altı yatık bir dik fırın bulunmaktadır. Yatık fırınların biri haricinde hepsi çalışır durumdadır. Havagazı Fabrikası'nın günlük üretim kapasitesi 32.000 m^3 dür. Fabrikada bulunan iki gazometrenin toplam kapasitesi 19.500 m^3 dür. Fabrikaya gerekli tasfiye ve temizleme cihazları eklenmiş, havagazı tesisleri şehre temiz gaz verebilecek bir duruma getirilmiştir. Üretilen gazın kalori değeri ortalama olarak 4200-4500 m^3 k.cal dir. 1967 yılında şehrin havagazı şebekesinin uzunluğu türlü kesitte olmak üzere 125 km dir. 1972 yılında ise 133 km'yi bulmuştur (İzmir İl Yıllığı, 1973, s.421).

İzmir Valiliği Konak 1. Bölge Tapu Sicil Müdürlüğü arşivindeki Cilt 200, sayfa 487 kayıtlarına göre İzmir Havagazı Fabrikası mülkiyeti ilk kez 10/10/1940 tarihinde İzmir Belediyesine ait olarak işlenmiştir. 12/08/1992 tarihinde de yarı hissesinin T.E.K' e geçtiği belirtilmiştir. Alınan yerinde önlemler ve yapılan modernizasyon sayesinde işletme 1994 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Ancak ekonomik ömrünü yitiren Havagazı Fabrikası, İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 1 Eylül 1994 tarih ve 5.195 sayılı kararı uyarınca 24 Ekim 1994 tarihinde kapatılmıştır (İBB Arşivi).

Yüz yılı aşkın bir süre hizmet ettikten sonra fabrikanın tasfiyesine karar verilerek yatık ve şakuli fırınlar ile iki gazometre sökülmüştür. 1995 yılında makine dairesindeki mekanik aksamı ile su deposunun dekoratif unsurlu olduğu belirtilen demir merdivenin Koç Holding'e İstanbul'daki Rahmi Koç Sanayi Müzesi'nde sergilenmesi amacıyla verildiği bilinmektedir. Fabrikada havagazı üretimine son verildikten sonra 20 fabrika işçisine yıllık sembolik bir bedel karşılığında dökümhane yapısı devredilmiş ve işlevine devam etmiştir (Şekil 5.22, Yeni Asır, 11 Ocak 1995). Belli bir süre daha çalıştırılmaya devam edilen döküm atölyesi hava kirliliğine neden olduğu gerekçesi ile kapatılmıştır (Şekil 5.23, Hürriyet, 5 Aralık 1995). İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne ait olan endüstri kompleksi, 2000'li yıllara yaklaşılırken ESHOT Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Belediye otobüsleri tamir ve bekleme yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır.

İzmir Havagazı Fabrikası, endüstri peyzajının mevcut durumu ve Belediye yönetiminin önerdiği yeni yapılaşma ile basın tarafından gündeme getirilmiştir (Şekil 5.93). Fabrika, ülkemizde yeni kabul gören endüstriyel miras anlayışı doğrultusunda ancak 8 Ocak 1998 tarihinde 7003 sayılı karar uyarınca T.C. Kültür Bakanlığı İzmir I. No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Liman Arkası Bölgesi'ndeki diğer tarihi endüstri yapılarıyla birlikte tescillenmiştir (Ek I- İzmir I No'lu KTVKK kararı).

2001 Yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen İzmir Liman Bölgesi Kentsel Tasarım Yarışması'nda yarışma katılımcıları tarafından tekrar gündeme getirilmiş ve endüstriyel miras kapsamından yeniden değerlendirilmesi

önerilmiştir. Belediye tarafından 2003 yılı çalışma planlarında kültür ve eğlence merkezi olarak yeniden değerlendirilmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda ilk adım olarak 23 Aralık 2004 tarihinde endüstri mirası yapısının rölöve ve restitüsyon projeleri ihale edilmiştir (Şekil-5.24).

Şekil 5.13 1936 yılı fuarı Havagazı Fabrikası standı.

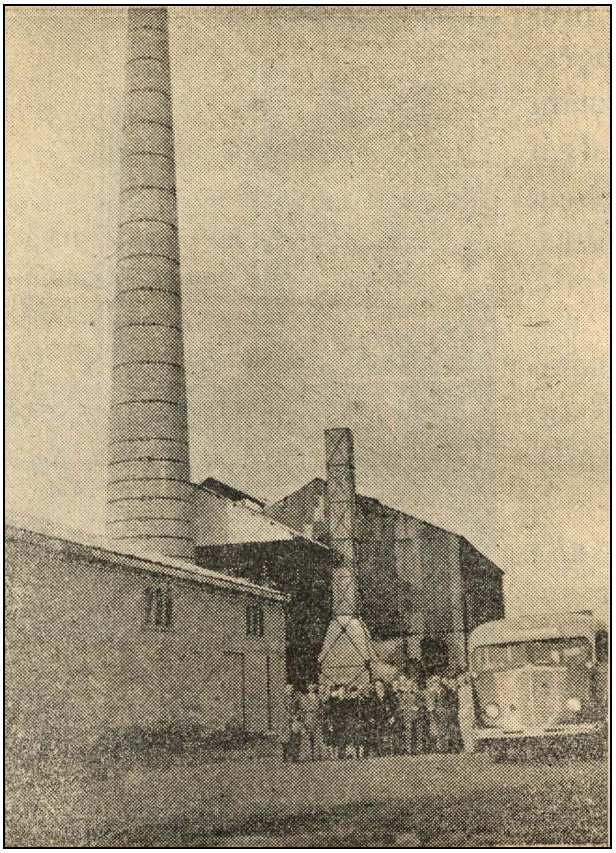

Şekil 5.14 Yeni ilavelerle daha mükemmel hale getirilmiş olan Havagazı Fabrikası (APİKAM, bt.)

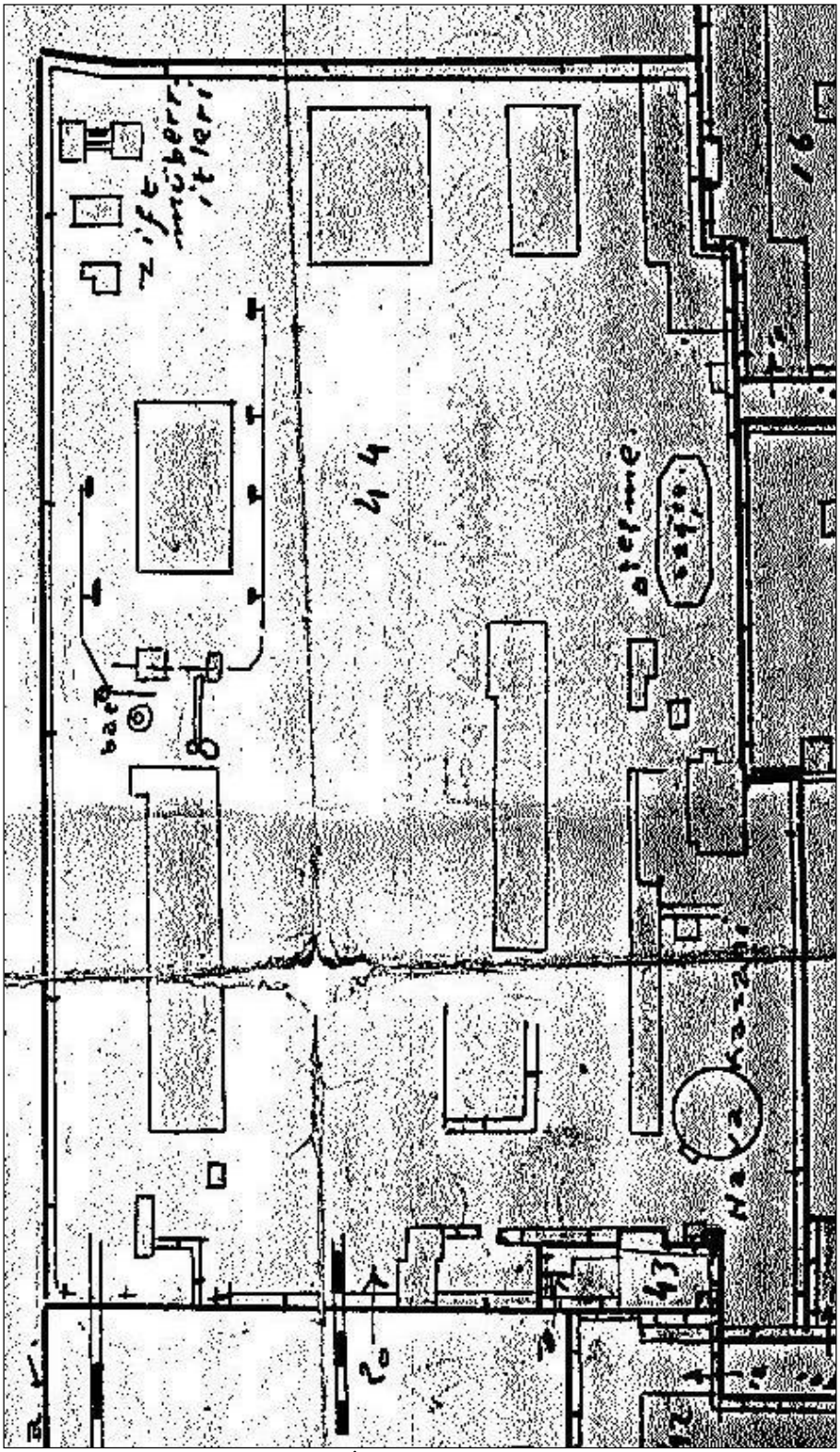

Şekil 5.15 1940 yılı kadastro krokisi (İzmir Konak Tapu ve Kadastro Müdürlüğü Arşivi)

Yeni havagazı fabrikası

x x x

İşletmeye açılma merasimi dün akşam bir davetli grubu huzurunda yapıldı

x x x

Belediye reisi bir nutuk söyledi ve yeni tesisler hakkında geniş ölçüde izahat verdi

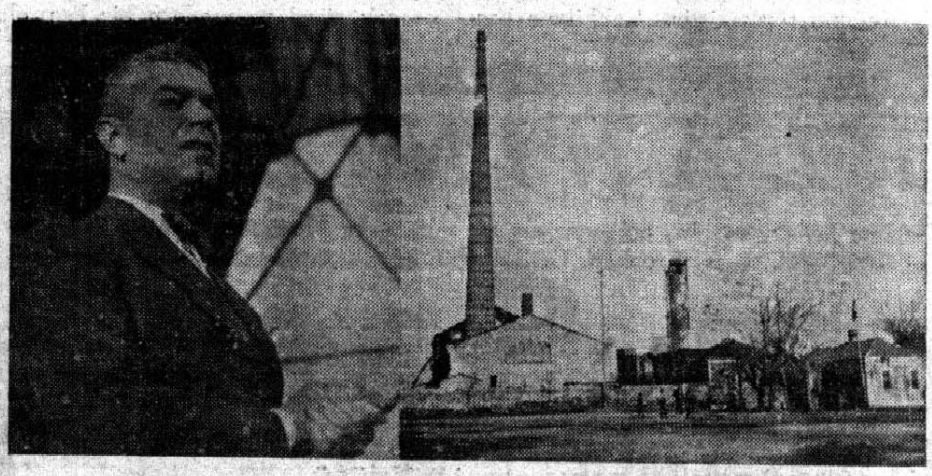

Yeni hava gazı fabrikası ve Belediye reisi nutuk söylerken

Belediyenin büyük fedakârlıklarla meydana getirdiği yeni havagazı tesislerinin açılma merasimi dün saat 17 de yapılmıştır.

Merasimde vali, parti başkanı, konsoloslar, Izmirdeki mebuslar, şehir meclisi azaları ve gazeteciler hazır bulunmuşlardır.

Saat tam 17 de merasime belediye reisinin aşağıdaki nutkiyle başlanmıştır:

REISIN NUTKU

«Muhterem davetlilerimiz,

Izmir şehrine kazandırılan bir buçuk milyon değerinde havagazı müessesesinin yeniden yapılan tesisatının açılış törenini yapmak için toplanmış bulunuyoruz.

Biraz sonra gezip tetkik buyuracağınız bu müessesenin; sıhhî ve iktısadî, daha kısa fakat daha şâmil bir ifadesile medenî rolünü siz muhterem ve münevver hemşehrilerime uzun uzadıya izaha lüzum görmem.

Havagazı, bizde ilk defa 1859 da, bundan 81 sene evvel bir Ingiliz şirketi tarafından burada kurulmuştur. 1907 ve 1913 senelerinde bazı yenilikler yapılmış, senelerce on bin abone ve 250 motör ve 3500 yol feneri gibi verimli bir

— SONU 4 ÜNCÜ SAHİFEDE —

Şekil 5.16 Havagazı Fabrikasının modernizasyonuna ilişkin basında yeralan bir haber (Yeni Asır, 14 Mart 1940, s.1)

Yeni havagazı fabrikası

— BAŞTARAFI 1 İNCİ SAHİFEDE —

istihlâk menbaı bulmuş ve şirket para kazanmıştır. Izmirin geçirdiği buhranlı tarihî devirden sonra 570 aboneye düşen müessese sarsılmış, belediyenin yardımiyle 935 senesine kadar her sene artan bir zararla mevcudiyetini idameye çalışmıştır. Fakat fena işlemekte devamı sebebiyle belediyenin yardımından mahrumiyeti ve diğer taraftan hissedarlarının yeniden yapılacak tesisat için hiç bir para sarfetmemek kararı yüzünden müşkül vaziyete düşen müessese uzun konuşmalardan sonra 50 bin lira mukabilinde 15 Eylül 1935 te satın alınmıştır. Fabrikanın o vakitki halini bilenler onun umumî perişanlığını ve bakımsızlığını çok iyi hatırlarlar. Belediyemiz bunu Izmire yakışır bir âmme müessesesi haline getirmek için çok uğraştı ve çalıştı. Bu köhne müessese artık yama kabul etmez bir hale gelmişti. Islah ve tekâmülünü programlıyarak, yeniden tesis işinden başka çare bulunamadı. Avrupada muhtelif müesseselerle temasa girişildi. En münasibi olan Almanyada Didier müessesesi bulunarak, makina aksamile montaj ihale edildi. Bu gördüğünüz yerde, üstünden ziyade altında çalışıldı. Yer çürük olduğundan çok derinliklere gitmek mecburiyeti hasıl oldu. On ikişer metre uzunluğunda 99 beton kazık üzerine, beton tabakalar ve onların üstünde bunların montajı ve 55 metre uzunluğunda, kendi tuğla ve ustalarımızın yaptığı şu uzun baca kuruldu. Bu da ayrı bir müteahhide, mimar Fuada verildi. Ve böylelikle sağlam, modern bir tesisat meydana gelmiş oldu. Bu hususta vukuflu emekleri geçen fen heyetimize ve havagazı idaremize, işin müteahhitleri Didier müessesesi ile mimar Fuda huzurunuzda teşekkür etmekle cidden büyük bir haz duyuyorum.

HAVAGAZINI KIMLER KULLANACAK?

Aziz arkadaşlar,

Havagazı gibi medenî bir nimetten konfora düşkün zenginlerden ziyade orta halliler ve fakirler istifade etmelidirler.

Belediyemiz bu maksatla bunu eline alınca metre mikâbını 9 kuruştan yedi buçuğa, Koku 31 liradan yirmi beşe, katranı altmış liradan otuz beşe indirdi. Fakat bütün çalışmalara rağmen tesisatın köhneliği yüzünden istenilen randıman elde edilemiyordu. Artık bugün bu yeni tesisatla gaz ve kok randımanı kalite ve kantite itibarile arttığı gibi istihsalinde de tasarruf elde etmiş bulunuyoruz. Son zamanlarda kömür fiatlerine zam yapılmamış olsaydı, halkımızın istifadesi daha artmış olacaktı.

HAVA GAZI FİATİ

Bu sebeple bu tesisat bugün için, kömür fiatlerine yapılan zam nisbetinde havagazı fiatlerinin arttırılması mecburiyetini ortadan kaldırmak suretile, faide temin etmiş oluyor. Ileride kömür fiatleri eski halini bulunca, havagazı fiatlerini indirmek imkânı bulunacağını şimdiden söyleyebilirim.

FABRIKANIN HUSUSIYETI

Sizlere esaslı bir fikir verebilmekliğim için eski ve yeni tesisat hakkında mukayeseli bir kaç rakam arzedeyim: Eski ocaklardan günde azâmî 6500 metre mikâbı ve 3800 kaloriyi zor tutan gayri sabit ve gayri muntazam bir gaz istihsal ederken yeni ocaklarda yalnız altı kamara çalıştırarak asgarî 7500 metre mikâbı ve 4700 kalorili iyi bir gaz istihsal ediyoruz. Bu kalori Istanbuldakinden 400, Ankaradakinden 200 fazladır. Bu mazhariyet fabrikanın en son ve en yeni esaslara göre yapılmış olmasından ileri gelmektedir. Kok, katran, zift, kreozot istihsalâtı da iki misline yakın artmaktadır. Iki bin ton kok yerine elde edeceğimiz dört bin ton kok daha iyi, daha dayanıklı ve daha hafif olacaktır.

Şimdi gezerken göreceğimiz gibi eski ocaklarda çok fena şartlar içinde çalışacak ve senevî yalnız ameleden 6500 lira tasarruf edilmiş olacaktır.

Bu işin mühim safhasını böylece kurduktan sonra, seksen kilometre uzunluğundaki şebekemiz ıslâhatı ve yeni tesisatı gibi çalışmalarımıza devamla hem halkımıza ve hem de onun kendi müessesesi olan belediyemize faydalı olacağız. Modern belediyeciliğin güzel misallerinden birini çok büyük hizmetlere lâyik Izmir şehrine cümhuriyetin feyizli devrinde hediye edebilmekteki sevincimizi ifade ederken teşrifinizden dolayı hepinize ayrı ayrı teşekkürler eder, sayın valimizden lütfen açmalarını rica ederim.»

VALININ SÖZLERI

Bunu müteakip Vali B. Ethem Aykut kısa bir hitabe irad ederek belediyenin şehri güzelleştirmek bahsinde sarfettiği müsbet gayretleri takdirle anmış, havagazı müessesesinin de şehrin büyük bir ihtiyacına cevap verdiğini tebarüz ettirmiş, bu vesile ile reis Dr. Behçet Uzu tebrik etmiş ve yeni tesisleri uğur dileyerek açmıştır.

TETKIKLER VE ZIYAFET

Hazırun bundan sonra fabrikanın yeni bacasına kömür verme ameliyesini görmüşler ve tecrübeleri seyretmişlerdir. Dâvetliler fabrikanın eski tesisatını ve yeniden meydana getirilen tesisleri gezerek havagazı fabrikası müdürü B. Mahmudun verdiği izahatı dinlemişlerdir.. Fabrikada davetlilere bir çay ziyafeti de verilmiştir.

İhtiyar âlim cevap verdi :

— Monsenyör cenapları daha yemekten kalkmamışlardır. Emin olunuz madam, o her günkü gibi bugün de öğleden sonraki tenezzühünü yapacaktır.

— O halde bekliyelim..

— Evet, bekliyelim.. İşte, siz şu kapı taşının üzerine oturunuz.. Ben de öteki taşa otururum..

Genç kadın oturdu. Fakat on beş dakika sonra ayağa kalktı.

— Oturdukça heyecanlanıyorum, dedi, yürürsem daha iyi olacak..

Ekzili de ayağa kalkmış ve nafiz nazarları ile İvonun sararmış simasını tetkike başlamıştı..

— Buraya kadar gelmekteki maksadımızın icrasını başka bir güne tehir edelim mi madam?

Diye sordu.. Genç kadın hemen itiraz etti.

— Hayır.. Hayır.. Siz bana veliahdın geldiğini haber verir vermez benim derhal sakinleştiğimi göreceksiniz. Merak etmeyiniz.. Elim titremiyecektir.

Böyle söyliyerek parmağında o gün takmış olduğu eski moda iri taşlı bir yüzüğe mânalı mânalı baktı.. Sonra kapının önünde bir aşağı bir yukarı dolaşmağa başladı..

Aradan yarım saat geçti..

~~BITMEDI~~

Şekil 5.17 Havagazı Fabrikasının modernizasyonuna ilişkin basında yeralan bir haber (Yeni Asır, 14 Mart 1940, s.4)

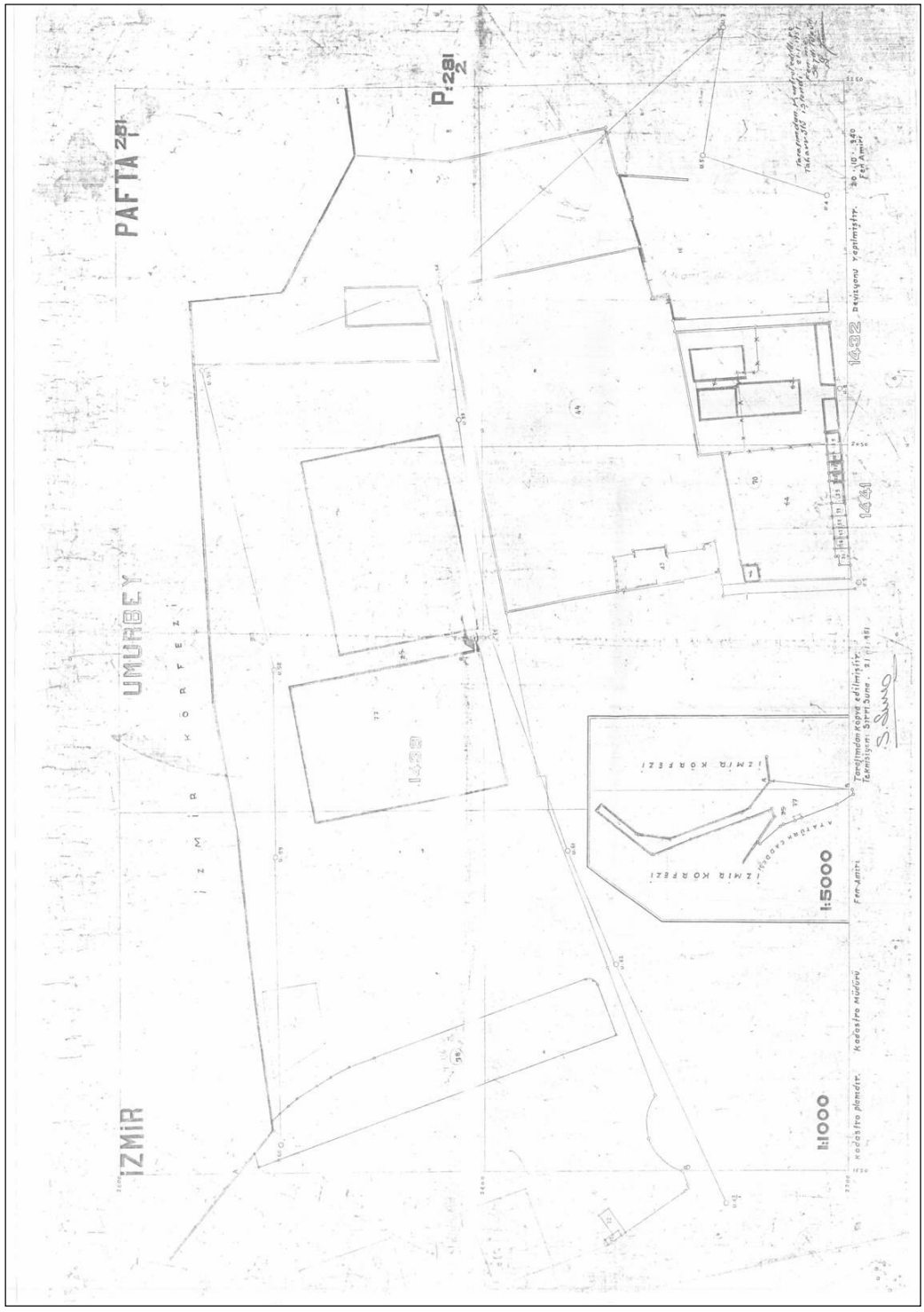

Şekil 5.18 1950 yılına ait karton kadastral pafta (İzmir Konak Belediyesi Arşivi)

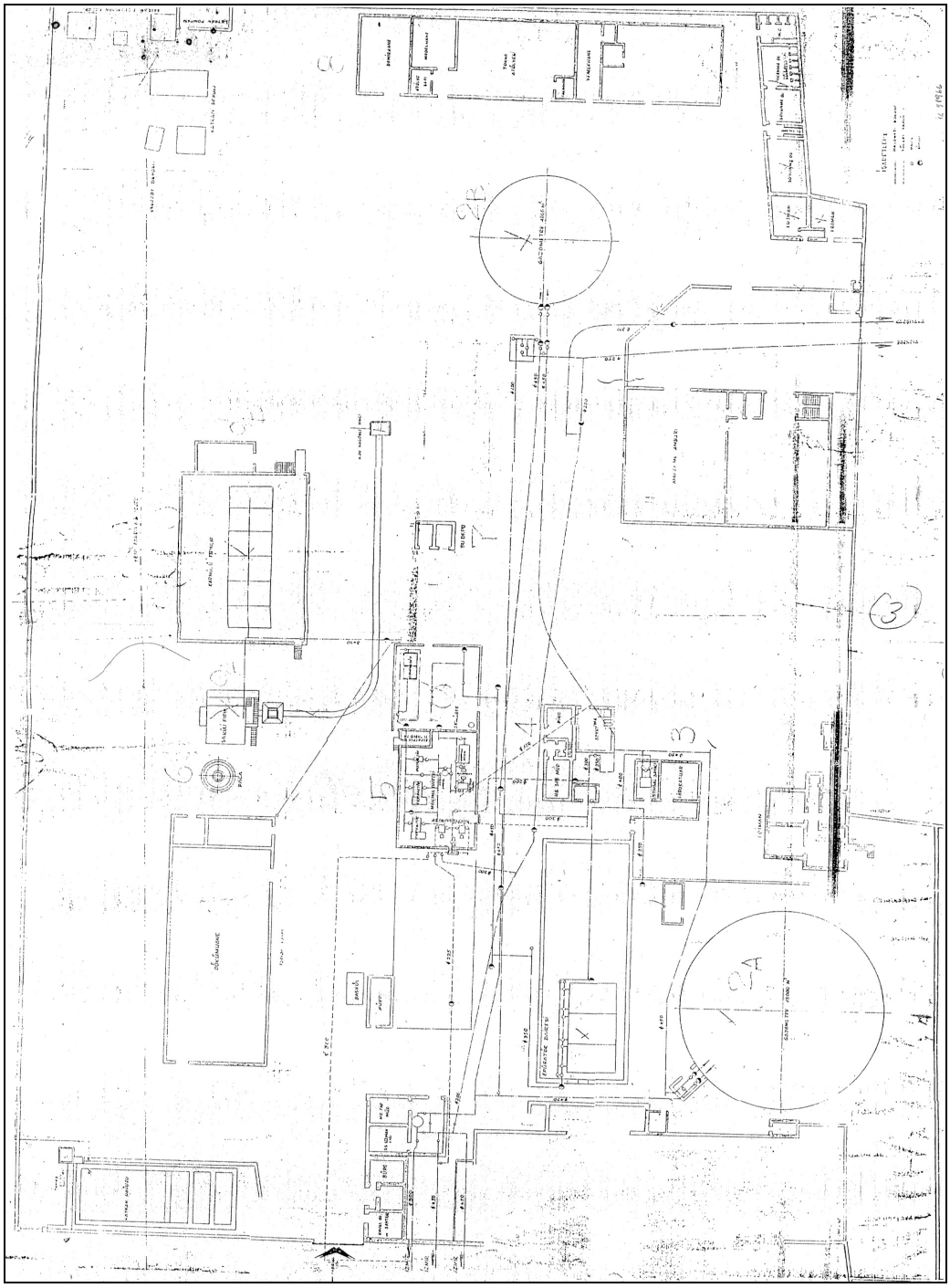

Şekil 5.19 1966 yılına ait boru hatlarını ve vana yerlerini gösteren vaziyet planı (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi)

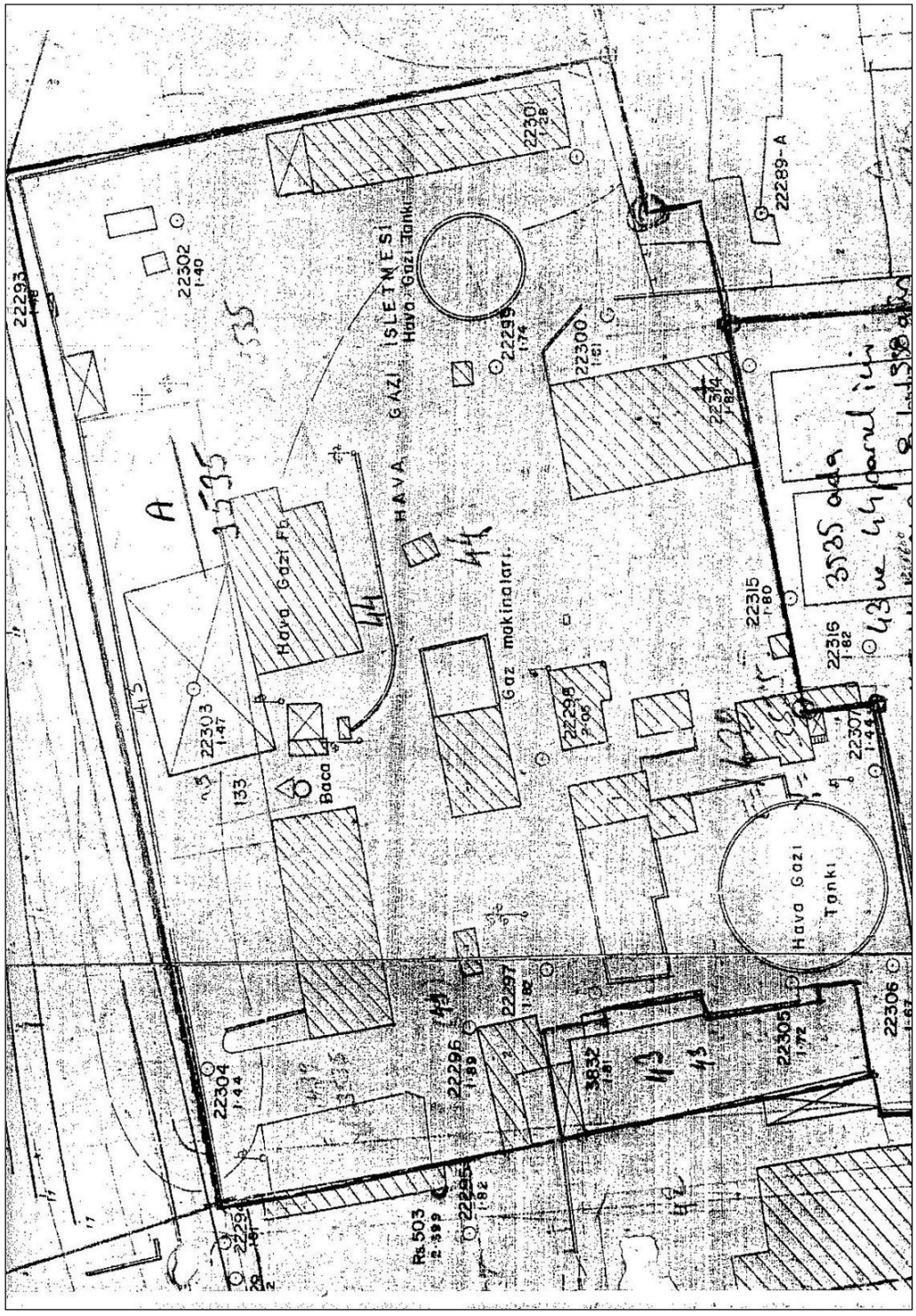

Şekil 5.20 1970 yılı hali hazır paftaları (Konak Belediyesi Arşivi)

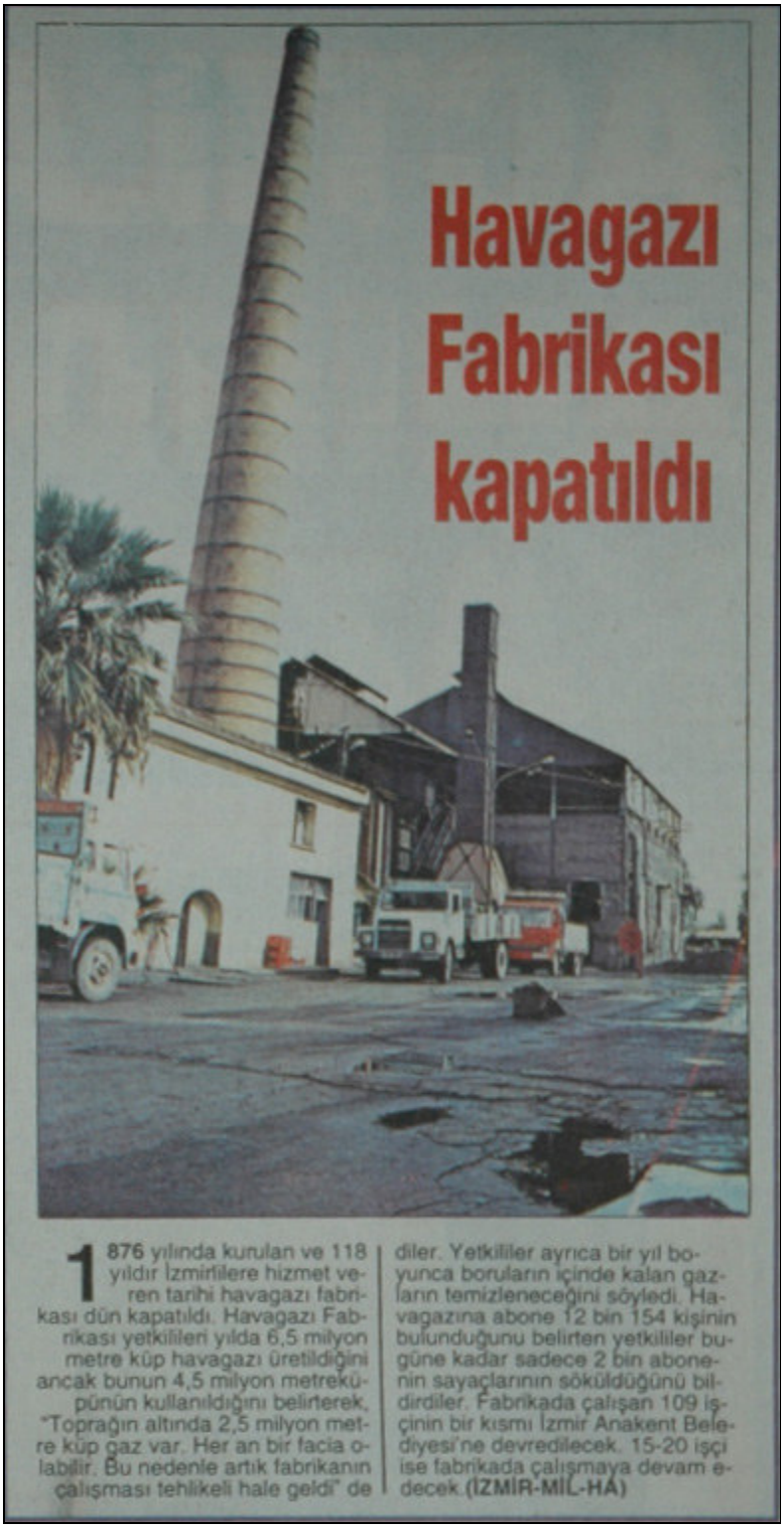

Havagazı Fabrikası kapatıldı

1876 yılında kurulan ve 118 yıldır İzmirlilere hizmet veren tarihi havagazı fabrikası dün kapatıldı. Havagazı Fabrikası yetkilileri yılda 6,5 milyon metre küp havagazı üretildiğini ancak bunun 4,5 milyon metreküpünün kullanıldığını belirterek, "Toprağın altında 2,5 milyon metre küp gaz var. Her an bir facia olabilir. Bu nedenle artık fabrikanın çalışması tehlikeli hale geldi" dediler. Yetkililer ayrıca bir yıl boyunca boruların içinde kalan gazların temizleneceğini söyledi. Havagazına abone 12 bin 154 kişinin bulunduğunu belirten yetkililer bugüne kadar sadece 2 bin abonenin sayaçlarının söküldüğünü bildirdiler. Fabrikada çalışan 109 işçinin bir kısmı İzmir Anakent Belediyesi'ne devredilecek. 15-20 işçi ise fabrikada çalışmaya devam edecek. (İZMİR-MİL-HA)

Şekil 5.21 Havagazı fabrikasına kapatılmasına ilişkin haber (Milliyet, 25 Ekim 1994, s.3.)

Tarihi fabrika müzelik oldu

124 yıl İzmir'e hizmet veren tarihi Havagazı Fabrikası'nın emektar makinaları İstanbul'da bulunan Koç Sanayi Müzesi'ne gönderiliyor

1876 yılında İngilizler tarafından kurulan ve ihtiyaç kalmadığı, belediyeye mali yük getirdiği gerekçesiyle geçen yıl kapatılan İzmir Havagazı Fabrika'sındaki tüm makineler, bir aşırdan fazla süredir hizmet verdikleri binadan parça parça sökülüp, İstanbul'a taşınacak.

Eski ama, çalışır durumdalar

Rahmi Koç'un isteğiyle, Koç Sanayi Müzesi'ne verilen makineler, bir ay içinde İstanbul'a gönderilecek.

Merdivenleri de sökülecek

Kurulduğu yıllarda aydınlatma amacıyla havagazı üreten, sonra muttakilarda kullanılmak üzere üretim yapan fabrikanın merdivenleri de müzeye gidecek.

111 işçiden 20'si kaldı

Fabrika'dan geriye kalan 20 işçi, kendilerine devredilecek Dökümhane bölümü için, Belediye'ye yılda bir milyon gibi sembolik bir ücret ödeyecekler.

Kültür merkezine dönüştürülecek

Makinaların gitmesiyle boşalan binalar ise, kütüphane ve sergi salonundan oluşan bir kültür merkezine dönüştürülecek. Ekipmanların bir bölümü müzeye giderken, geriye kalan 10 milyar değerindeki 500 tonluk malzeme de Gediz'deki atölyelerde kullanılacak.

Kapatma kararı alınmadan önce 111 işçinin görev yaptığı fabrikada, 91 işçi işsiz kalırken, Dökümhane'de çalışmak üzere aynlan 20 işçi, bir yıllık geliri paylaşmak üzere Büyükşehir Belediyesi ile anlaştı. Belediye yetkilileri, 91 işçinin de mağdur olmaması için çözüm arıyor.

ÖNCEL ÖZİÇER'İN HABERİ SAYFA 4'TE

İzmir'de neden sanayi müzesi kurulmasın?

Makinelerin Koç Sanayi Müzesi'ne taşınmasına bazı İzmirliler tepki gösterdiler. İzmir'de de böyle bir müze kurulabileceğini, Alsancak Garı karşısındaki Demiryolu Müzesi'nin de böyle bir müzenin altyapısını oluşturabileceğini söyleyen İzmirliler şöyle dediler:

"İngiltere'de sık sık yapıldığı gibi İzmir'de de havagazı fabrikasının makineleri halkın toplayacağı parayla satın alınabilir. Victorian Albert ve Science müzelerinin bir benzeri İzmir'de kurulabilir. Öğrenciler bu müzelere giderek bilgi alabilirler."

Şekil 5.22-Fabrikanın kapatılması ile ilgili haber (Yeni Asır,11 Ocak 1995, s.1)

Belediye dumanı

ALSANCAK'taki 118 yıllık havagazı fabrikası çevreyi kirlettiği, teknolojisinin eski olduğu gerekçesiyle ESHOT tarafından kapatıldı. Fabrika yerine ticaret ve iş merkezi yapılması planlanırken, ESHOT'un aynı alandaki döküm atölyesinin çalışmaya devam ettiği dikkat çekti. Zaman zaman simsiyah dumanı gökyüzüne bırakan atölyenin daha çok gece çalıştırıldığı gözlenirken, çevre sakinleri, "Şehrin göbeğinde döküm atölyesi olur mu?" diye tepki gösteriyor.

Fotoğraf: Mustafa OĞUZ - İZMİR

Şekil 5.23 Fabrika tasfiye edildikten sonra çevre kirliliği ile çıkan haber (Hürriyet Ege, 5 Aralık 1995, s.1)

erinin rant amaçlı peşinde olduğu yapı, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafınd

azı fabrikası kentliye

HİCRAN ÖZDAMAR

Özellikle sanayi kuruluş ve derneklerinin rant amaçlı peşinde olduğu Alsancak'taki eski havagazı fabrikası, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilerek yeniden kente kazandırılıyor. Bölgedeki tarımsal-endüstriyel gelişmenin, binanın kendi geçmişinin sergileneceği, çevresinin yeniden düzenleneceği, içinde toplantı salonları, kafetaryalar, atölye ve okuma salonu, hediyelik eşya reyonlarının bulunan proje, 23 Aralık'ta ihale edilecek. İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı **Aziz Kocaoğlu**, yapının, turistleri de çekecek bir merkez olacağını kaydetti.

İzmir'in bir zamanlar gece yaşamını aydınlatan eski havagazı fabrikası, yeniden kentle buluşmak için sabırsızlanıyor. İzmir Limanı'nın arkasında ve Alsancak stadyumunun yakınında yer alan, eskilerin deyimiyle Darağacı semtinde bulunan kentin ilk ve tek havagazı fabrikasının özellikle gençleri bir araya getirecek bir çekim merkezi olması amaçlanıyor. Fabrika binalarının aslına uygun onarılmasının ardından, okuma salonu, kafeteryası, sergi - atölye salonu, hediyelik eşya reyonlarının bulunduğu proje yaşama geçirilecek.

Fabrika, İzmir'e yönelik seçilen **"kültür, turizm, kongreler kenti"** hedefleri arasında yerini almaya hazırlanıyor. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce hazırlanan projeyle, kentin çeşitli semtlerine açılış kapısı olan bölgedeki tarihi yapı, harabe görüntüsünü üzerinden atacak. Pek çok kesimin iştahını kabartan arazi ve bina, yaklaşık bir yıl sonra kent insanının buluşacağı bir merkez olacak.

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu, yapının kentin kültür dokusunu yansıtacak bir merkeze dönüştürmeyi amaçladıklarını belirterek, **"Eski hava gazı fabrikasını sanat eserlerinin, okuma salonlarının, hediyelik eşya reyonlarının bulunduğu gençlerin gezeceği çeşitli amaçlarda kullanılacak bir merkez haline getirmek istiyoruz. Yapının İzmir Limanı'nın arkasında olduğu düşünülürse turistlerin uğrak yeri olması için çalışmalara başlayacağız"** de-

di. Yapının yeni kent merkezi içinde yer aldığını anımsatan Kocaoğlu, çalışmaların ilk adımın yapının düzenlenmesiyle başlayacağını söyledi.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Proje Etüd Müdürü **Işık Çelikoğlu**, binanın tapudaki tesciliyle ilgili çıkan sorunların giderildiğini belirterek, amaçlarının bölgedeki tescilli binaları korumak olduğunu vurguladı. Binanın yakın çevresinde bulunan üniversiteler nedeniyle bölgenin öğrenci merkezli olduğunu kaydeden Çelikoğlu, yapının çekim merkezi olarak kullanılmasını amaçladıklarını belirtti.

Kentin 1850'li yıllarda baş döndürücü bir gelişmenin içine girdiği süreçte, aydınlanma sorunu ilk sıralarda yer alıyordu. O günlerde elektrikle aydınlanma daha henüz geliştirilmemiş olduğundan, kentlerin aydınlatılması hava gazı ile yapılmaktadır. 1857 yılında André Marchais adındaki bir müteşebbis Paris Gaz Şirketi adına İzmir'de bir hava gazı fabrikası kurmak için Osmanlı Devleti'ne başvurur. Fabrikayı kuracak ve 75 yıl işletecekti. Yap-işlet devret modeliyle bir yatırım öneriyordu. Ancak, Marchais'nın ölümü nedeniyle başvuru rafa kalkar. Daha sonra, 1859 yılında İstanbullu gazeteci A. Edwars'ın başvurusu, 40 yıllığına bir imtiyaz verilerek onaylanır. İnşaata ancak 1862 yılında başlanabilir. Tesis, merkezi Glasgow'da bulunan "Laidloux and Sons" fabrikası tarafından kurulmuştur. İzmir Havagazı Fabrikası'nın sermayesi 80 bin sterlin olup, merkezi Londra'daydı. 1900'lü yılların başlarında aydınlatma için elektrik kullanımı daha ucuz bir seçenek olarak öne çıkar. 1904'ten itibaren İzmir'in aydınlatmasının elektrikle yapılması ve hava gazının ısınma yoğunluklu kullanımı gündeme yerleşmiştir. Elindeki pazarı kaybetmek istemeyen şirket uzun süre elektrik işini engelleyici olsa da, 1. Dünya Savaşı yılları başlarken İzmir'de elektrikle aydınlanmanın devreye girmesine engel olamamıştır. Bir süre aydınlanma, hem gaz hem de elektrik yoluyla ikili devam etmiştir. Fabrika, Cumhuriyet döneminde yabancı şirketlerin imtiyazları uzatılmadığından belediyeye devredilmiştir.

HAVA GAZI
" SATIŞINA DAİR ABONMAN SENEDİDİR
" ŞERAİTI UMUMİYE "

Şekil 5.24 Havagazı Fabrikası'nın yeniden değerlendirilmesi ile ilgili haber (Cumhuriyet Ege, 3 Aralık 2004)

5.2.2.3 İzmir Havagazı Fabrikasının Üretim Süreci

İzmir Havagazı Fabrikasının üretim sürecine ilişkin bilgi edinmek amacıyla tesis çalışanlarından Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile görüşülmüştür. İzmir Havagazı fabrikasında havagazı oldukça uzun işlemlerden sonra elde edilirdi. Kuruluşundan beri aynı yöntemle elde edilen havagazı şu aşamalardan geçerek abonelere ulaşırdı:

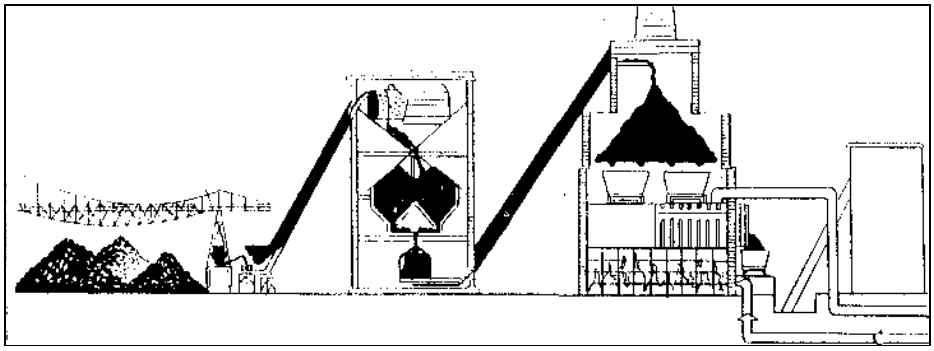

Şekil 5.25 Kömürün kırılmasından fırınlara gönderilmesi (Kayserilioğlu, Kon, Mazak 1999).

Havagazı üretimi için gerekli olan hammadde taş kömürüdür. Fabrika ilk kurulduğu dönemde taş kömürü, demiryollarının yaptığı gibi İngiltere'den getirilirken, Belediye döneminde Zonguldak'dan demiryolu vasıtasıyla getirilmiştir. Fabrika peyzajının kuzey batı ucundaki giriş üzerinden demiryoluyla alana sokulan kömür, fırınların kuzeyinde istiflenmiştir. 0-10 mm çapındaki taş kömürü kayar bantlarla fırınlara atılır ve gazojen denen ocaklarda 1000-1200 derecede 13-14 saat damıtma (destilasyon) işlemi uygulanırdı. Damıtılma işlemi sonucunda kok kömürü ve gaz elde edilirdi. İzmir Havagazı Fabrikasında gazojenler (gaz ocağı), biri dik (şakuli) diğeri yatay (karnülü) olmak üzere, peyzajda yan yana yerleştirilmiş iki fırındır (Şekil 5.27'de 9A-9B). Yatık (karnülü) fırın, her biri dokuz korniye sahip altı kamaradan (batarya) oluşurdu (R. Bayam, kişisel iletişim, Temmuz 2005).

Kok kömürü fırınların güneyinde biriktirilirdi ve fırından çıkınca kor halinde olduğundan su deposundan (Şekil 5.27'de 7 nolu yapı) çekilen su ile ıslatılırdı. Kok kömürünün bir kısmı vagonla fırınlara götürülür, gazojenlerin ısıtılmasında kullanılırdı. Bunun yanında kamyonlara doldurulan kok, dökümhanenin güneyindeki basküle tartılıp belirlenen miktar tutarı kadar ödeme büroya yapılarak halka da satılırdı (Y. Canlı, kişisel iletişim, Şubat 2006).

Gaz önce fiziksel sonra da kimyasal arıtma işlemlerinden geçirilirdi. Bu işlemler için gazın alandaki akışı makine dairesindeki (Şekil 5.27'de 5 nolu bina); biri gaz ile, diğeri elektrikle çalışan emme basma tulumba mantığıyla çalışan ekstraktörlerle sağlanırdı. Gaz, makine dairesinin doğusundaki avluda bulunan skırüberde özel borulardan geçirilerek kaba katran ayrıştırılır ve kondenserde soğutulurdu. Makine

dairesinin içindeki naftalin ve amonyak ayrıştırıcı makinelerden geçirildikten sonra tekrar ekstraktörlerle epiratör dairesindeki (Şekil 5.27) ayrıştırıcılara temizlenmesi için pompalanırdı. Burada amonyak, zift ve kreozot gibi yan ürünler elde edilirdi. Bu yan ürünlerde peyzajın kuzeydoğusunda ve kuzeybatısında depolanırdı (R. Bayam, kişisel iletişim, Temmuz 2005).

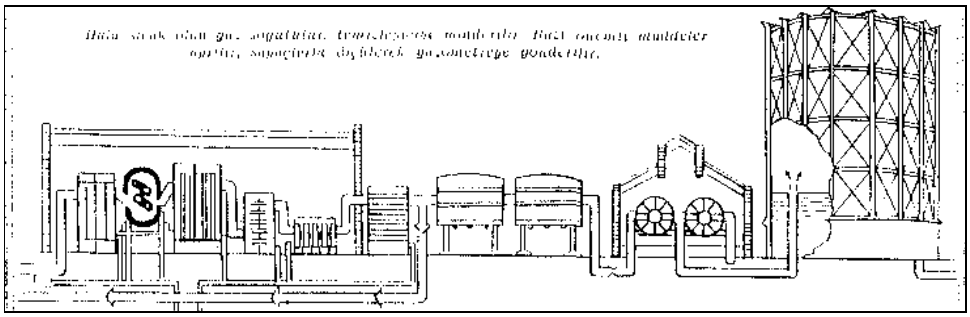

Şekil 5.26 Gazın destilasyonundan gazometrelerde depolanması(Kayserilioğlu, Kon, Mazak 1999).

Ayrıştırılan gaz istihsal (üretim) sayacından (Şekil 5.27'de 3 nolu bina) geçerek laboratuarda (Şekil 5.27'de 3 nolu bina) test edildikten sonra gazometre (Şekil 5.27'de 2A, 2B nolu yapılar) denilen gaz depolarında biriktirilirdi. Son aşamada gaz süpresör denilen şebeke gaz basınç pompasıyla şehre gönderilirdi. Yer altı boru şebekeleriyle dağılımı sağlanırdı (R. Bayam, kişisel iletişim, Temmuz 2005).

Fabrikanın yönetim birimleri Fabrika Müdürlüğü ve Şebeke Şefliği olarak ikiye ayrılmıştı. Fabrika Müdürlüğü gaz üretimi, kok ve katran gibi artık ürünlerin satışına bakarken, şebeke şefliği havagazı borularının tamiratı, sayaçlar ve aboneler ile ilgilenirdi.

Ana üretim yanında dökümhanede (Şekil 5.27' de 1 nolu bina) havagazı şebekesi için demir borular ve diğer donanım dökülürdü. Dökümhanenin Havagazı Fabrikası dışında TCDD yolları gibi İzmir'de bulunan diğer kamu kuruluşlarına da hizmet verdiği bilinmektedir. Hurda demirler dökümhanenin kuzeyinde depolanır ve kırılırdı. Hurdalar 150 kg kadar kömürle yanan kupol fırınında potalarda ergitilerek kalıplara konurdu. Bu kalıplar dökümhane içinde kayar vinçle taşınır ve ara kattaki

yük vinciyle yine buraya aktarılır, depolanırdı. Döküm ürünler yapının batısında yere serilerek bekletilirdi.

Atölyeler yapı dizisi (Şekil 5.27'de 8 nolu yapı) torna atölyesi, modelhane, demirhane, marangozhane, yemekhane olarak kullanılırdı. Bu atölyelerin dökümhane gibi İzmir'deki diğer kamu kurumlarına hizmet verdiği bilinmektedir. Dizinin güneyindeki yapının ilk işlevi bilinmemekle birlikte son döneminde yapılan eklerle alt katının çalışanlara ait soyunma ve yıkanma birimlerinin, üst katta ise Karataş'daki sayaç atölyesinin kapatılmasıyla sayaç tamir ve depolaması için kullanıldığı bilinmektedir (Y. Canlı, kişisel iletişim, Şubat 2006).

Malzeme ambarı yapıldığı ilk yıllarda TEK'e ait depo olarak kullanılmıştır. Elektrik santralinin kapatılmasıyla Eshot'un merkez ambarı olarak işlevlendirilmiş günümüzde de tribün ekibi tarafından bu işlevini sürdürmektedir. Peyzajın güneyindeki betonarme lojman yapısı şebeke müdürleri ve nöbetçi amirler tarafından kullanılırdı.

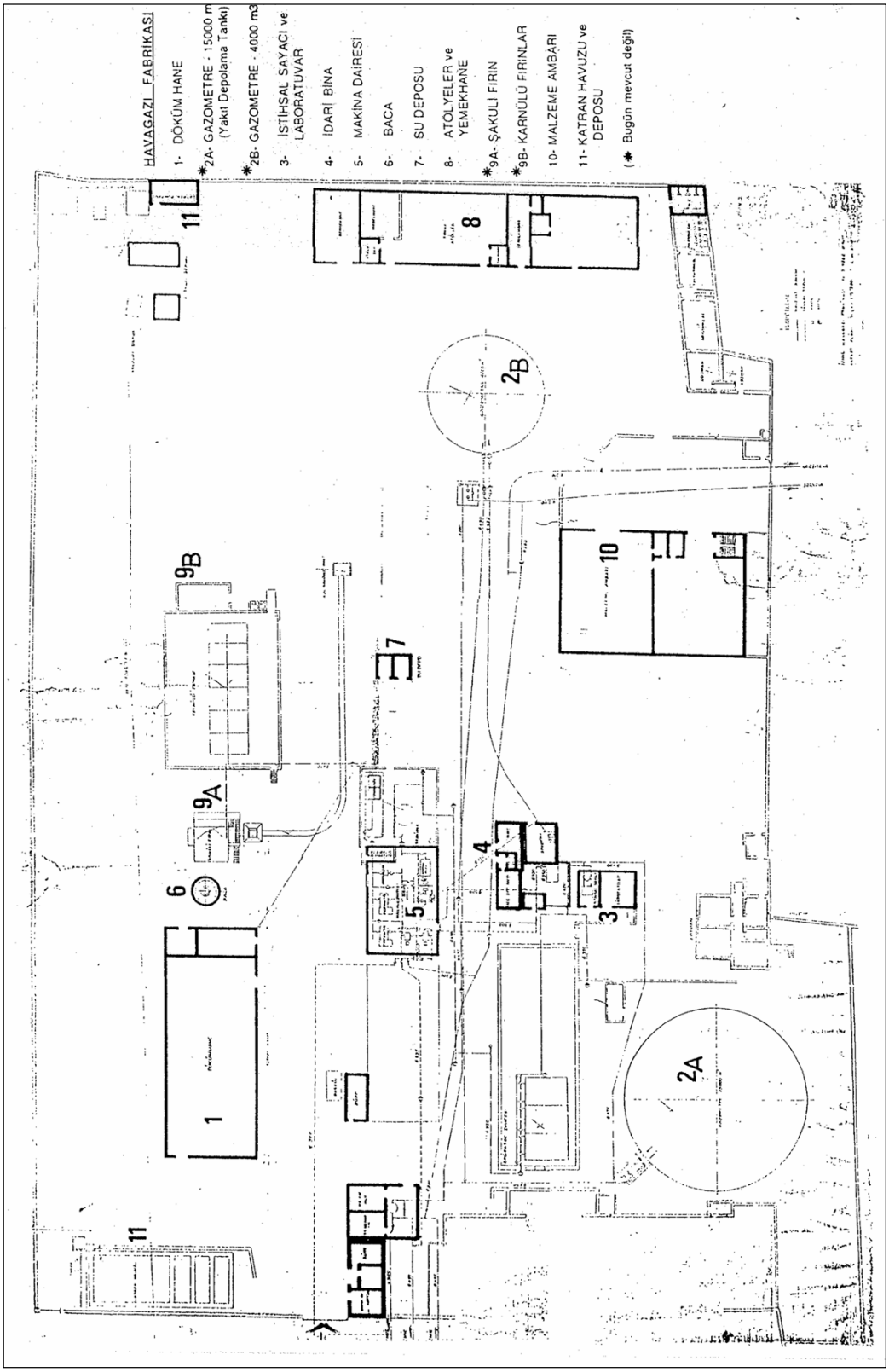

Şekil 5.27- 1966 tarihli vaziyet planı (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi)

5.2.3 'İzmir Havagazı Fabrikası' Endüstri Kompleksi'nin Analizi

İzmir Havagazı Fabrikası 22.000 m^2 lik geniş bir peyzaj ve bunun içindeki yapılardan oluşmaktadır. Havagazı Fabrikası'nda üretim, tek bir yapı içinde değil, sökülmüş fırınlar ve gazometre gibi teknik yapılarla, peyzaj içinde belli bir dolaşımda gerçekleşirdi. Bu nedenle kompleks peyzaj ve üretim yapıları olmak üzere iki başlıkta analiz edilmiştir.

Şekil 5.28 Endüstri Kompleksinin Hava Fotoğrafı (İBB Arşivi, 2001)

5.2.3.1 Endüstri Peyzajının Analizi

İzmir Havagazı Fabrikası endüstri kompleksinin peyzajı Liman Caddesi boyunca uzanan doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen alana sahiptir. Peyzajda sekizi tescilli on iki yapı ve çok sayıda yetişkin ağaç bulunmaktadır.

Havagazı Fabrikası peyzajı Şekil 5.15-19-20-27 'deki 1940, 1966 ve 1970 yılı vaziyet planına göre iki paralel ulaşım aksı çevresinde lineer olarak gruplaşan üretim ve yönetim yapıları ile alanın kenarlarında konumlanmış üretime yardımcı (atölye),

depo, konaklama (lojman) yapılarının belirlediği organizasyona sahiptir. Peyzajın batı sınırındaki kapatılmış girişle başlayan aks üzerinde dökümhane, tuğla baca, günümüze ulaşmamış fırınlar ile işletme müdürlüğünün bulunduğu yönetim binası, baskül bürosu, makine dairesi, su deposu sıralanmaktadır. Bu aksa paralel diğer aks üzerinde epüratör dairesi, şebeke şefliğinin bulunduğu yönetim binası, malzeme ambarı ile yeşil dinlenme alanı, makine dairesi, su deposu bulunmaktadır. Her iki aks, doğuda atölyeler, ve batıda su deposunun tanımladığı geniş alanla sonlanmaktadır.

İzmir Havagazı Fabrikası'na giriş Liman Caddesi üzerinden alanın kuzeybatı köşesindeki asfalt yolla sağlanmaktadır. Kompleksin peyzajı girişinin hemen sağında beton bir zeminin üstüne prefabrik kabinler sıralanmıştır. Peyzajın batı sınırı ile ona paralel ilerleyen bu yolun arasında beş yetişkin ağaç bulunmaktadır. Yolun doğusundan, plansal düzlemde yola dik konumlanmış Dökümhane yapısı vardır. Yapının doğu cephesinde geç dönem yapıları ile 55 metre uzunluğundaki tuğla baca bulunmaktadır. Baca, tuğla sıraları arasına yerleştirilmiş çelik kirişlerle desteklenmiştir.

Yolun sonunda ise dökümhanenin, peyzajın batı sınırının ve özgünlüğünü yitirmiş idare yapısının sınırladığı bir meydana (Şekil 5.39 – Vaziyet planı'nda A alanı) ulaşılmaktadır. Fabrikanın özgün girişinden de ilk bu alana varılmaktadır. Peyzajın doğu sınırındaki özgün girişi kapatılmış olsa da 'İzmir Havagazı İşletmesi' yazılı çift kanatlı demir kapı üstündeki büyük tabelayla kendini göstermektedir. Özgün giriş kapısının kuzeyinde metal bir direk üzerine asılmış küçük tabelada da fabrika adı yazılıdır.

Girişten ulaşılan meydandan (A alanı/ Şekil 5.39 – Vaziyet planı) iki yol ayrılmaktadır. Doğu yönünde ilerleyen yolun solunda dökümhane, sağında geç dönem yapıları ile makine dairesi bulunmaktadır. Bu yol, ortasında su deposunun konumlandığı, atölyeler yapı dizisi, malzeme ambarı ve kuzeyinde Liman Caddesi ile çevrilmiş büyük bir alana açılmaktadır. Alanın farklı yerlerine belediye tarafından çeşitli türde malzeme konulmuştur. Bu alanın doğu sınırında üç, malzeme ambarı ile

yemekhane yapısı arasında yedi yetişkin ağaç bulunmaktadır. Atölyelerin bulunduğu yapının güneyine özgün işlev sürecinde yapılmış personele ait ıslak hacimler ve ikisinin arasına da su kazanın bulunduğu yarı açık yapı yerleştirilmiştir. Bu ıslak hacimlerin batısında, peyzajın güney sınırı boyunca uzanan yıkılmış bir yapının duvar izleri görülmektedir. Bu duvar izleri Şekil 5.27'de yazıldığı üzere lojman ve soyunma odalarına aittir.

Meydandan (Şekil 5.39 - A alanı) diğer bir yol ise kuzey yönünde ilerlemektedir. Yolun solunda; güneybatı köşesinde bir kamelya ve niteliksiz bir çeşmenin bulunduğu, kuzeyinde geç dönem yapısı ve doğusunda makine dairesi ile sınırlandırılmış tretuar taşlarıyla çevrilmiş yeşil alan bulunmaktadır. Bu yeşil alanda dokuz yetişkin ağaç mevcuttur. Yolun sonunda yine peyzajın batı ve güney sınırları ile birlikte idare binası ve sayaç dairesi ile çevrilmiş dikdörtgen alana (B alanı/Şekil 5.39-vaziyet planı) varılmaktadır. B alanının kuzeydoğusundan idare binası ve makine dairesinin sınırladığı yolla yine su deposunun bulunduğu geniş alana ulaşılmaktadır. İdare binası ile sayaç dairesinin bulunduğu yapıların batısında dört yetişkin ağacın ve niteliksiz çeşmenin bulunduğu tretuar taşlarıyla çevrilmiş ikinci bir yeşil alan düzenlenmesi yapılmıştır. Alanın güney batısında üç katlı betonarme lojman, güney sınırında da belediyeye ait otobüslerin tamir servisi ve eklentileri bulunmaktadır. Lojmanın önünden geçen karo mozaik kaplı yaya yolundan malzeme ambarı ile arasındaki dokuz yetişkin ağaç ile bir havuzun bulunduğu dinlenme alanına ulaşılmaktadır. Bu yaya yolu dinlenme alanının girişinde İdare binasının doğusundaki yolla birleşerek sonlanmaktadır.

Şekil 5..29 Geç dönemde açılan Liman Caddesi'nden giriş

Şekil 5..30 Peyzajdan geç dönemde açılan girişe bakış

Şekil 5..31- Önünde baskül bulunan büro

Şekil 5..32 Endüstri peyzajındaki betonarme idare binası

Şekil 5..33 Endüstri peyzajından görünüm

Şekil 5.34 Endüstri peyzajdan görünüm

Şekil 5.35 Endüstri peyzajda batıya bakış

Şekil 5.36 Endüstri peyzajından görünüm

Şekil 5.37 Endüstri peyzajının güneydoğu köşesinden bakış

Şekil 5.38 Endüstri peyzajı batıya bakış

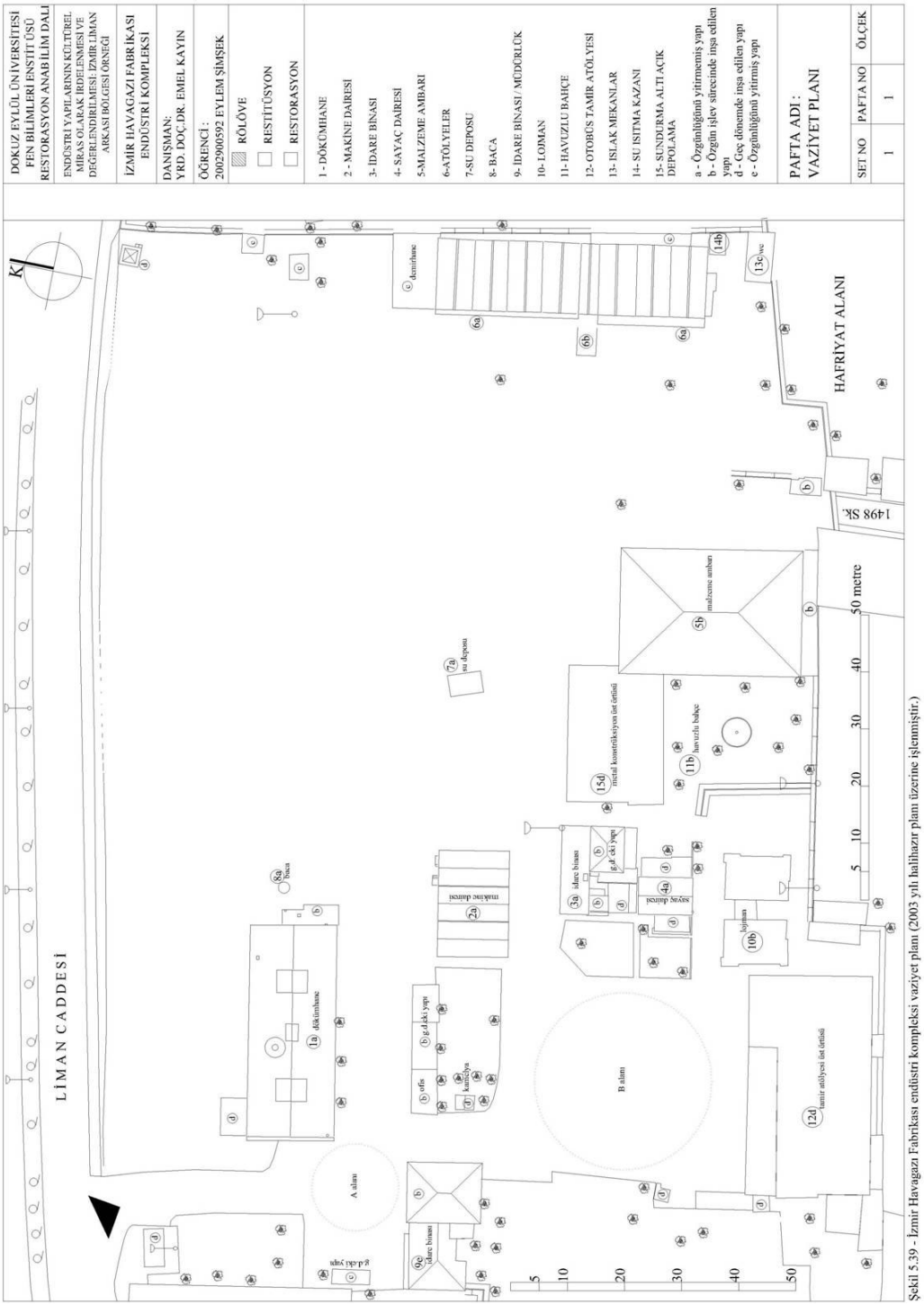

Şekil 5.39 - İzmir Havagazı Fabrikası endüstri kompleksi vaziyet planı (2003 yılı halihazır planı üzerine işlenmiştir.)

LİMAN ARKASI BÖLGESİNDEKİ MİRAS KAPSAMINDA YER ALAN ENDÜSTRİ KOMPLEKSLERİ VE FABRİKA YAPILARI ENVANTERİ

ADI : İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI									
KENTSEL ANALİZ									
KONUMU	İL: İZMİR	İLÇE: KONAK		MAHALLE: UMURBEY MAH.		SOKAK VE NO : LİMAN CAD. / 20			
KADASTRAL DURUMU		PAFTA : 281		ADA :3535		PARSEL : 43, 44			
YAPTIRAN : İZMİR HAVAGAZI KUMPANYASI				YAPIM DÖNEMİ: OSMANLI					
YAPAN : LAIDLOUX AND SONS ADLI İNGİLİZ ŞİRKETİ				YAPIM TARİHİ: 1867					
MÜLKİYET DURUMU		KAMU : İzmir Bü. Belediyesi	X	ÖZEL		PARÇALI			
ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLER		ENDÜSTRİ	X	TİCARET / DEPOLAMA	X	KONUT			
BÖLGE İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK	X	AYRIK		KÖŞE			
ENDÜSTRİ PEYZAJINA YÖNELİK ANALİZ									
ÖZGÜN İŞLEV : HAVAGAZI ÜRETİMİ				GÜNCEL İŞLEV : OTOBÜS TAMİR İSTASYONU					
ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPISI		ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ	X	FABRİKA YAPISI					
İŞLEV		YAPI (* GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN)							
ÜRETİM	X	FABRİKA		İMALATHANE		DEĞİRMEN		MAKİNE DAİRESİ	X
		BUHAR SANTRALİ		DÖKÜMHANE	X	LABORATUAR	X	DİĞER:FIRINLAR*	X
YRD.ÜRETİM	X	ATÖLYE	X	MODELHANE	X	DEMİRHANE	X	DİĞER :	
YÖNETİM	X	MÜDÜRLÜK BİNASI	X	ŞEFLİK BİNASI	X	DİĞER :			
DEPOLAMA	X	GAZOMETRE *	X	MALZ. AMBARI	X	SU DEPOSU	X	DİĞER :	
SOSYAL TESİSLER	X	YEMEKHANE / MUTFAK	X	SOYUNMA / ISLAK ME.	X	DİĞER :			X
KONAKLAMA	X	LOJMAN	X	MİSAFİRHANE		DİĞER :			
ENDÜSTRİ PEYZAJINI TAMAMLAYAN UNSURLAR									
PEYZAJ ÖĞELERİ	X	TABELA/LEVHA	X	RAY		KANAL		ELEKTRİK / AYDINLATMA DİREĞİ	X
		HAVUZ	X	ÇEŞME	X	YAZIT		DİĞER : TUĞLA BACA	X
DOĞA ÖĞESİ	X	PARK	X	AĞAÇ TÜRLERİ : OKALİPTUS, PALMİYE, DEMİR					X
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ		MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X				
		YIKIM / SÖKÜM YAPILMIŞ	X	YIKIM / SÖKÜM TARİHİ : 1994					
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT	X	Tamir servis istasyonu kullanımında peyzaja PVC kabinler ve sundurma saçaklar eklenmiştir.							
BÜTÜNLÜK DURUMU		KORUNMUŞ		KORUNAMAMIŞ	X				
TESCİL DURUMU		TESCİLSİZ		TESCİLLİ	X	TARİHİ : 08/01/1998		DERECESİ : 2. GRUP	
TESCİLLİ ÖĞELER		PEYZAJ ÖĞESİ	X	DOĞA ÖĞESİ	X	YAPI : 7 ADET	X		

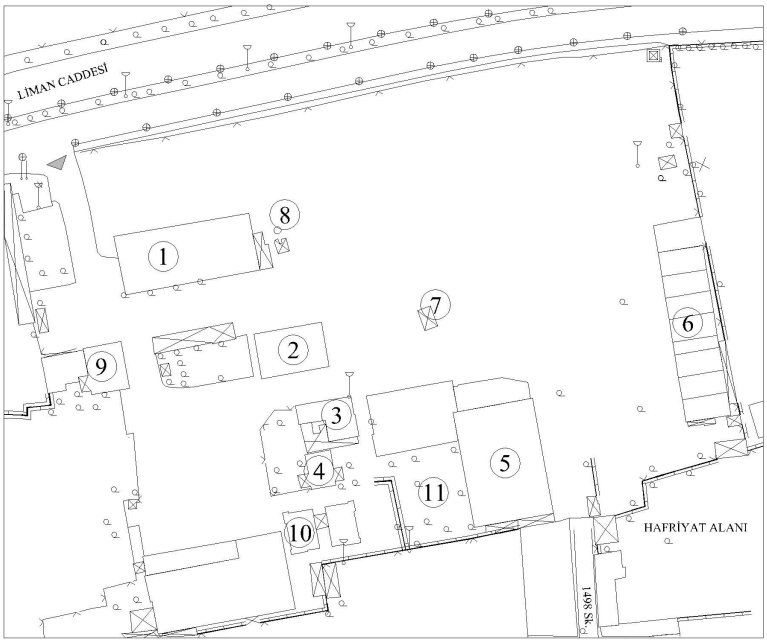

VAZİYET PLANI
1 - DÖKÜMHANE
2 - MAKİNE DAİRESİ
3 - İDARE BİNASI / ŞEFLİK
4 - SAYAÇ DAİRESİ
5 - MALZEME AMBARI
6 - ATÖLYELER YAPI DİZİSİ
7 - SU DEPOSU
8 - BACA
9 - İDARE BİNASI / MÜDÜRLÜK
10 - LOJMAN
11 - HAVUZLU BAHÇE

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI KOMPLEKSİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : DÖKÜMHANE	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 1

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEVİ : DÖKÜM ATÖLYESİ						GÜNCEL İŞLEVİ : KULLANIM DIŞI					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X				DAİRESEL		DİĞER :			
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI			3 KATLI		DİĞER : TEK VE İKİ KATLI BÖLÜMLER	X		
MEKANSAL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X		
YIKIM YAPILMIŞ	X		MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X				ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ			
GEÇ DÖNEMLERE MEVCUT	X		Özgün bazı açıklıklar kapatılmış, doğu cephesine bitişik iki adalı yapı eklenmiştir.								

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER	X	DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI				DÜZ ÇATI		DİĞER :			
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL	X				
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :					
					METAL	X	KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X		
ONARIM YAPILMIŞ			TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA	X					MALZEME YENİLEMESİ	X		

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X	X	X	
YIKILMA		X			
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA			X		X	X	
AŞINMA							X
KOPMA	X						X
KOROZYON PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ					X	X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ								
BACA	X	YÜK ASANSÖRÜ	X	GEZER VİNÇ	X	DİĞER : TABELA		X
FIRIN	X	AYDINLATMA ELEMANI	X	ELEKTRİK DİREĞİ				
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				SÖKÜM YAPILMIŞ		X
BOZULMA MEVCUT	X	PASLANMA KOROZYON	X			KOPMA		

FOTOĞRAF -

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI KOMPLEKSİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : MAKİNE DAİRESİ	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 2

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEVİ : ÜRETİLEN GAZIN POMPALANMASI						GÜNCEL İŞLEVİ : KULLANIM DIŞI					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X		DAİRESEL		DİĞER :					
KAT ADEDİ	1 KATLI	X	2 KATLI		3 KATLI		DİĞER :				
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X				
YIKIM YAPILMIŞ	X	MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X			ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ	X				
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT		Zeminde araba tamir atölyesi kullanımı doğrultusunda bir delik açılmıştır. Özgün giriş kapatılmıştır.									

STRÜKTÜREL ANALİZ														
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER	X	DİĞER :			
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI				KIRMA ÇATI				DÜZ ÇATI		DİĞER :			
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA							
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL	X						
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :							
					METAL	X	KAĞIR							
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ						MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X						
ONARIM YAPILMIŞ		TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA	X				MALZEME YENİLEMESİ	X						

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK					
YIKILMA		X			
OTURMA - ÇÖKME	X				
BURULMA - BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA - KIRILMA		X	X		X	X	
AŞINMA	X	X		X		X	
KOPMA	X			X			
KOROZYON - PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ					X	X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ								
BACA		YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER : EKSTRAKTÖR*, SUPRESÖR*, KONDENSER*	X	
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ				
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				SÖKÜM YAPILMIŞ	X		
BOZULMA MEVCUT		PASLANMA - KOROZYON			KOPMA			

FOTOĞRAF -

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI KOMPLEKSİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : İDARE BİNASI	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 3

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ												
ÖZGÜN İŞLEVİ : YÖNETİM							GÜNCEL İŞLEVİ : DEPOLAMA					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :					
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI	X	3 KATLI		DİĞER :					
MEKANSAL KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ			MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X						
YIKIM YAPILMIŞ	X	MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ		X	ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ							
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT	X	Özgün işlev sürecinde yapının güneyine iki yapı eklenmiş kuzeydeki birkaç açıklığı kapatılmıştır.										

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ	X	KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI			KIRMA ÇATI			DÜZ ÇATI	X	DİĞER :			
	OTURTMA		ASMA	OTURTMA		ASMA						
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ	AHŞAP		METAL						
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON	X	OLUKLU LEVHA		DİĞER :					
					METAL		KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ			MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X						
ONARIM YAPILMIŞ	X	TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA		X	MALZEME YENİLEMESİ	X						

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK	X				
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA						X	X
AŞINMA	X	X		X			
KOPMA	X	X		X		X	
KOROZYON PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ					X	X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ									
BACA		YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER :			
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ	X				
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X	SÖKÜMÜ YAPILMIŞ					
BOZULMA MEVCUT	X	PASLANMA KOROZYON	X	KOPMA					

FOTOĞRAF -

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI KOMPLEKSİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : SAYAÇ DAİRESİ	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 4

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ										
ÖZGÜN İŞLEVİ : GAZ DEĞERLERİNİN ÖLÇÜLMESİ						GÜNCEL İŞLEVİ : KENTKART BAKIM SERVİSİ				
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X				DAİRESEL		DİĞER :		
KAT ADEDİ	1 KATLI	X	2 KATLI		3 KATLI		DİĞER :			
MEKANSAL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X			
YIKIM YAPILMIŞ		MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X			ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ	X			
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT	X	Doğu ve batı cephelerine sundurma çatılı mekanlar eklenmiştir.								

STRÜKTÜREL ANALİZ										
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER	X
DİĞER :										
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI			DÜZ ÇATI		DİĞER :		
	OTURTMA	X	ASMA		OTURTMA		ASMA			
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ	X	AHŞAP		METAL			
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :			
	METAL	X	KAĞIR							
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X			
ONARIM YAPILMIŞ	X	TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA	X			MALZEME YENİLEMESİ	X			

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME					
BURULMA BÜKÜLME					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA		X			X	X	X
AŞINMA	X	X					
KOPMA	X	X				X	
KOROZYON PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ					X	X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ										
BACA	X	YÜK ASANSÖRÜ			GEZER VİNÇ		DİĞER : İSTİHSAL SAVAÇ*			
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI			ELEKTRİK DİREĞİ					
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ					SÖKÜM YAPILMIŞ	X			
BOZULMA MEVCUT	X	PASLANMA KOROZYON	X			KOPMA				

FOTOĞRAF -

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI KOMPLEKSİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : MALZEME AMBARI	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 5

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ												
ÖZGÜN İŞLEVİ : DEPOLAMA							GÜNCEL İŞLEVİ : TRİBÜN EKİBİ DEPOSU					
PLAN ŞEMASI	DİKDÖRTGEN	X					DAİRESEL		DİĞER :			
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI	X	3 KATLI		DİĞER :					
MEKANSAL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X				
YIKIM YAPILMIŞ			MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X			ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ					
GEÇ DÖNEMLERİ MEVCUT	X	Güney cephesinde sundurma çatılı depo olarak kullanılan bir mekan oluşturulmuştur.										

STRÜKTÜREL ANALİZ												
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS	X	KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :	
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI				KIRMA ÇATI	X			DÜZ ÇATI		DİĞER :	
	OTURTMA	X	ASMA		OTURTMA		ASMA					
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ	X	AHŞAP		METAL					
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ	X	BETON		OLUKLU LEVHA		DİĞER :					
					METAL		KAĞIR					
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK			MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X				
ONARIM YAPILMIŞ			TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA				MALZEME YENİLEMESİ					

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK			X	X	
YIKILMA					
OTURMA - ÇÖKME					
BURULMA - BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA - KIRILMA		X			X	X	X
AŞINMA	X	X					
KOPMA	X	X				X	
KOROZYON - PASLANMA					X	X	
RENK DEĞİŞİMİ					X	X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ												
BACA		YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ		DİĞER : DAVLUMBAZ	X					
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ								
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ	X	SÖKÜMÜ YAPILMIŞ								
BOZULMA MEVCUT	X	PASLANMA - KOROZYON	X	KOPMA								

FOTOĞRAF -

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI KOMPLEKSİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : ATÖLYE YAPI DİZİSİ	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 6

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEVİ : ÜRETİME YARDIMCI						GÜNCEL İŞLEVİ : KULLANIM DIŞI					
PLAN ŞEMASI		DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL			DİĞER :		
KAT ADEDİ	1 KATLI		2 KATLI	X	3 KATLI		DİĞER :				
MEKANSAL KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ			MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X					
YIKIM YAPILMIŞ		MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X		ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ	X					
GEÇ DÖNEM EKİ MEVCUT	X	Doğu, kuzey cephesinde sundurma çatı örtülü yeni mekanlar oluşturulmuştur.									

STRÜKTÜREL ANALİZ											
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA		ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER	X	DİĞER :
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI	X	KIRMA ÇATI			DÜZ ÇATI		DİĞER :			
	OTURTMA		ASMA	X	OTURTMA		ASMA				
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP	X	METAL	X			
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA	X	DİĞER :				
					METAL		KAĞIR	X			
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ			MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X					
ONARIM YAPILMIŞ	X	TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA	X		MALZEME YENİLEMESİ	X					

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK			X	X	
YIKILMA					X
OTURMA ÇÖKME	X				
BURULMA BURKULMA					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA		X			X	X	X
AŞINMA		X					
KOPMA		X				X	
KOROZYON PASLANMA					X		
RENK DEĞİŞİMİ					X	X	

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ							
BACA	X	YÜK ASANSÖRÜ		GEZER VİNÇ	X		
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI		ELEKTRİK DİREĞİ			
KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ			SÖKÜM YAPILMIŞ	X	
BOZULMA MEVCUT	X	PASLANMA KOROZYON	X		KOPMA		

FOTOĞRAF -

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI KOMPLEKSİ MİMARİ ANALİZİ	
ÖZGÜN YAPININ ADI : SU DEPOSU	VAZİYET PLANINDAKİ KODU : 7

İŞLEVSEL - MEKANSAL ANALİZ											
ÖZGÜN İŞLEVİ : ÜRETİME YARDIMCI						GÜNCEL İŞLEVİ : KULLANIM DIŞI					
PLAN ŞEMASI		DİKDÖRTGEN	X			DAİRESEL		DİĞER :			
KAT ADEDİ	1 KATLI	X	2 KATLI			3 KATLI		DİĞER :			
MEKANSAL KORUNMUŞLUK		MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				MÜDAHALE GÖRMÜŞ	X				
YIKIM YAPILMIŞ		MEKAN ORGANİZASYONU DEĞİŞMİŞ	X			ÜRETİM SÜRECİ İZLERİ SİLİNMİŞ					
GEÇ DÖNEMLERİ MEVCUT											

STRÜKTÜREL ANALİZ													
TAŞIYICI SİSTEM	YIĞMA TAŞ		KARMA YIĞMA	X	ÇELİK KARKAS		BETONARME KARKAS		KARMAŞIK SİSTEMLER		DİĞER :		
ÜST ÖRTÜ TÜRÜ	BEŞİK ÇATI				KIRMA ÇATI				DÜZ ÇATI	X	DİĞER :		
	OTURTMA		ASMA		OTURTMA		ASMA						
	MAKAS MALZ.		MAKASSIZ		AHŞAP		METAL						
ÜST ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİDİ		BETON		OLUKLU LEVHA		DİĞER : METAL SAC					X	
					METAL		KAĞIR						
STRÜKTÜREL KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ			X	MÜDAHALE GÖRMÜŞ								
ONARIM YAPILMIŞ		TAŞIYICI SİSTEMDE SAĞLAMLAŞTIRMA			MALZEME YENİLEMESİ								

YAPI ÖĞELERİ / TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARI	DÖŞEME	DUVAR	KOLON	KİRİŞ	ÇATI
ÇATLAK		X			
YIKILMA					
OTURMA ÇÖKME	X				
BURULMA BÜKÜLME					

MALZEME TÜRLERİ / MALZEME SORUNLARI	TAŞ	TUĞLA	KİREMİT	AHŞAP	METAL	SIVA	BETON
ÇATLAMA KIRILMA	X	X					
AŞINMA	X	X					
KOPMA	X	X					
KOROZYON PASLANMA							
RENK DEĞİŞİMİ	X	X					

ENDÜSTRİYEL DONANIMA YÖNELİK ANALİZ											
BACA		YÜK ASANSÖRÜ			GEZER VİNÇ			DİĞER : SU BORULARI	X		
FIRIN		AYDINLATMA ELEMANI			ELEKTRİK DİREĞİ						
KORUNMUŞLUK	MÜDAHALE GÖRMEMİŞ				SÖKÜM YAPILMIŞ	X					
BOZULMA MEVCUT	X	PASLANMA KOROZYON	X		KOPMA						

FOTOĞRAF -

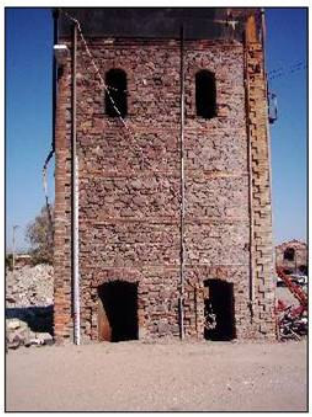

5.2.3.2 Mevcut Özgün Yapıların Mimari Analizi

Havagazı Fabrikası Endüstri Kompleksi bir çok yapıdan oluştuğu için yapılar numaralandırılarak analiz edilmiştir. Bu çalışmada özgün olmayan yapılar ve geç dönem eklerinden bahsedilmiş, ancak irdelenmemiştir.

5.2.3.2.1 Dökümhane Yapısı (1 nolu yapı)

Dökümhane yapısı, Havagazı Fabrikası Endüstri Kompleksi'nin, günümüzde kullanılan Liman Caddesi girişinden gelindiğinde solda yer almaktadır. Doğu cephesinin hemen yanında baca bulunmaktadır. Yine doğu cephesinde özgün dönem eki müştemilat yapısı yapılmıştır. Dökümhane yapısı, özgün işlev sürecinde üretime doğrudan etkiyen bir fonksiyona sahipti. Bu mekanda fabrika için gerekli demir ve çelik dökülürdü (R. Bayam, kişisel iletişim, Temmuz 2005).

Plan Özellikleri: Dökümhane yapısı ana bir hacim, ara katı ve yan hacimlerinden oluşmaktadır. Yapı doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen (38x15 m) plan şemasına sahiptir. Zemin katta ikisine ana hacimden ulaşılan, diğerine ise güney cephesinden ulaşılan dikdörtgenin doğudaki kısa kenarınca sıralanmış üç mekan mevcuttur. Yapı hacminin büyük kısmını oluşturan ana hacim içinde yer alan, ara kata merdivenle ulaşılmaktadır. Bu merdivenin sahanlığından alt kattaki yan hacimlerin üstünde dikdörtgen planlı bir odaya, buradan da yine dikdörtgen planlı metal bölücülerle birbirinden ayrılmış sekiz duşun bulunduğu ikinci bir odaya geçilmektedir. Ara kat, uzun kenarı kuzey duvarı boyunca uzanan, dikdörtgen planlı olup 5 metre genişliğindedir. Dikey bölücü elemanlar ara katta kullanılmamış böylece ana hacimle bağlantısı kopmamıştır. Ara kat döşemesinde biri metal, diğeri ahşap kapakla kapatılmış, özgün işlev sürecinde iki kat arasında malzeme aktarımını sağlayan daire şeklinde iki delik mevcuttur. Ara kat, betonarme kolon-kiriş sistemi ve yapı yığma beden duvarları ile taşınmaktadır. Bu sistem ana mekan duvarları boyunca dönmekte ve raylı vinç sistemi için akış yönü oluşturmaktadır. Bu betonarme sistemin kolonları yer yer yapı ara duvarlarıyla da bütünleşmiştir (Şekil 5.45-46 Dökümhane yapısı planları).

Cephe Analizleri: Dökümhane yapısının, plan şemasına bağlı olarak tek bir yüzeyden oluşan düz cepheleri vardır. Yapının beşik çatısını yırtarak yükselen, silindir metal taşıyıcılı, dairesel platform tüm cephelerden algılanabilmektedir. Beşik çatının ana mahyası üzerinde iç mekanı aydınlatan üç yükseltilmiş çatı parçası da cephelerden görülmektedir. Kuzey cephesi üst kottaki beşik kemerli pencere gruplarıyla eşit parçalara bölünmüş gibidir. Alt kattaki kapı niteliğindeki açıklıklar değişime uğramıştır. Özgün iki açıklığın beşik kemerle geçildiği görülmektedir. Cephenin batısında yükselen kalkan duvarının, doğuda olmaması bitmemişlik hissi uyandırmaktadır. Yine çatı saçağının altındaki, silme olarak nitelendirilebilecek, çıkıntı cephenin doğu hattına kadar devam etmemektedir. Cephe yüzeyine dik doğrultuda tuğla duvar izleri bulunmaktadır. Baca gibi donanıma ait olmak üzere cephede metal elemanlar da mevcuttur.

Kuzey cephesinde dört grup halinde pencere bulunmaktadır. Doğu hattından başlarsak bu pencere grubu biri sonradan yarısına kadar kapatılmış, dört kemerli pencereden oluşmaktadır. Bu pencerelerde kırılmış camlarıyla doğrama bulunmasına karşın yapı içinden sonradan örülen tuğla duvarla ana mekanla bağlantısı kapatılmıştır. İkinci pencere grubu üç kemerli pencereden oluşmaktadır. Üçüncü pencere demir parmaklıklı tek dikdörtgen düz atkılı penceredir. Dördüncü pencere grubu; kemerli diğer pencereler gibi metal doğramalı üç pencereden oluşmaktadır. Cephede pencerelerin başladığı kot ile kapıların üst kotunun arasındaki yüzeyin ortalarında birinde dört, diğerinde beş tane olmak üzere iki guse çıkıntısı grubu mevcuttur.

Güney cephesinde küçük mekanlar açıklıklarıyla algılanmaktadır. Saçak altındaki kaba silme çıkıntısı cephe boyunca devam etmektedir. Kuzey cephesindeki zemin kat açıklıkları bu cephede biri kapı, diğerleri pencere olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki pencerenin açıklığı da kemerle geçilmiştir.

Yapının yan mekanlarından birine de bu cephedeki dikdörtgen, topal pencere kapısından girilmektedir. Üst kotta üç kemerli pencereden oluşan üç pencere grubu ve merdiven sahanlığından geçilen yan mekanın dikdörtgen penceresi bulunmaktadır.

Yapının doğusunda yer alan geç dönem eki yapının girişi ve bir penceresi bu cepheye açılmaktadır.

Doğu cephesi küçük mekanların yaslandığı duvardan ibarettir. Cephede görünen üst katta havalandırma amaçlı kullanılan bir pencere ve alt katta ise yine yan mekanlardan açılan küçük bir penceredir. Sundurma çatılı özgün dönem eki cephenin yarısını kaplamaktadır. Batı cephesindeki kalkan duvarı ile cephe sınırlarının birleşimindeki silmeler ve pencere söveleri korunmuştur. Zemin katta sürme metal kapıyla örtülen geniş bir açıklık mevcuttur. Üstte ise üç boydan oluşan birbirlerine sövelerle bağlanmış kemerli beş pencere mevcuttur. Kapı açıklığının sonlanıp pencere başlangıcına kadarki yüzeyde 'DÖKÜMHANE' yazılı bir tabela mevcuttur (Şekil 5.48-49 Dökümhane yapısı cepheleri).

Strüktür ve Malzeme Analizi: Yapı duvar kalınlığı baz alındığında özgün durumunun yığma kagir olduğu kabul edilmektedir. 0.60 m kalınlığında beden duvarları mevcuttur. Ana mekandaki betonarme kolon-kiriş sisteminin ilk bakışta sadece ara katı taşıdığı ve vincin konstrüksiyonunu oluşturduğu düşünülebilir. Çünkü kolonlar beden duvarlarıyla bütünleşmemiştir. Ancak yan mekan duvarlarının ve döşemesi bu betonarme kolon kiriş sisteminin uzantısıyla taşınmaktadır. Ana mekan döşemesi genelde toprak olmak üzere bazı yerlerde dökme betondur. Döşemedeki malzeme farklılığı 0.40 m lik bir kot farkı oluşturmaktadır. Yapının üstü metal makas konstrüksiyondan oluşan çatı ile örtülmüştür. Onaltı makastan oluşan beşik çatıdır. Çatının bir sathı marsilya kiremidi, diğeri ise oluklu levha ile örtülmüştür. Çatıdaki aydınlatma açıklıkları yine metal konstrüksiyonla yükseltilmiştir. Yapının bölücü duvarlarında tuğla ve briket kullanılmıştır. Duvar yüzeyleri genelde sıvalıdır. Kapı ve pencere doğramaları genelde metaldir. Yan mekanların doğramalarında ahşap kullanılmıştır. Dar açıklıklı kemerli pencere doğramaları özgündür. Üst kottaki bu pencereler pivot ve metal doğramalıdır.

Teknik Donanım Özellikleri: Yapı cephelerinden de algılandığı gibi yapıda elektrik tesisatı ve su tesisatı mevcuttur. Yapı ana mekanında ara kat altında, bacası ile ara kat döşemesini ve çatı örtüsünü delen kupol döküm fırını mevcuttur. Çatıda da

yükselmesini sürdüren daire kesitli baca, daire planlı balkonla son bulmaktadır. Bu balkona metal gemici merdiveniyle tırmanılmaktadır. Ana hacim boyunca hareket edebilen, betonarme kolon kiriş sistemi tarafından taşınan gezer vinç vardır. Bu mekanizmayı hareket ettiren kumanda düğmesi kablolarla aşağı doğru sarkmaktadır. Ara katta motorlu yük asansörü bulunmaktadır.

Şekil 5.40 Genel görünüm

Şekil 5.41 Batı cephesi

Şekil 5.42 Doğu cephesi.

Şekil 5.43 Yapının geniş iç mekanı

Şekil 5.44 Yük asansörü.

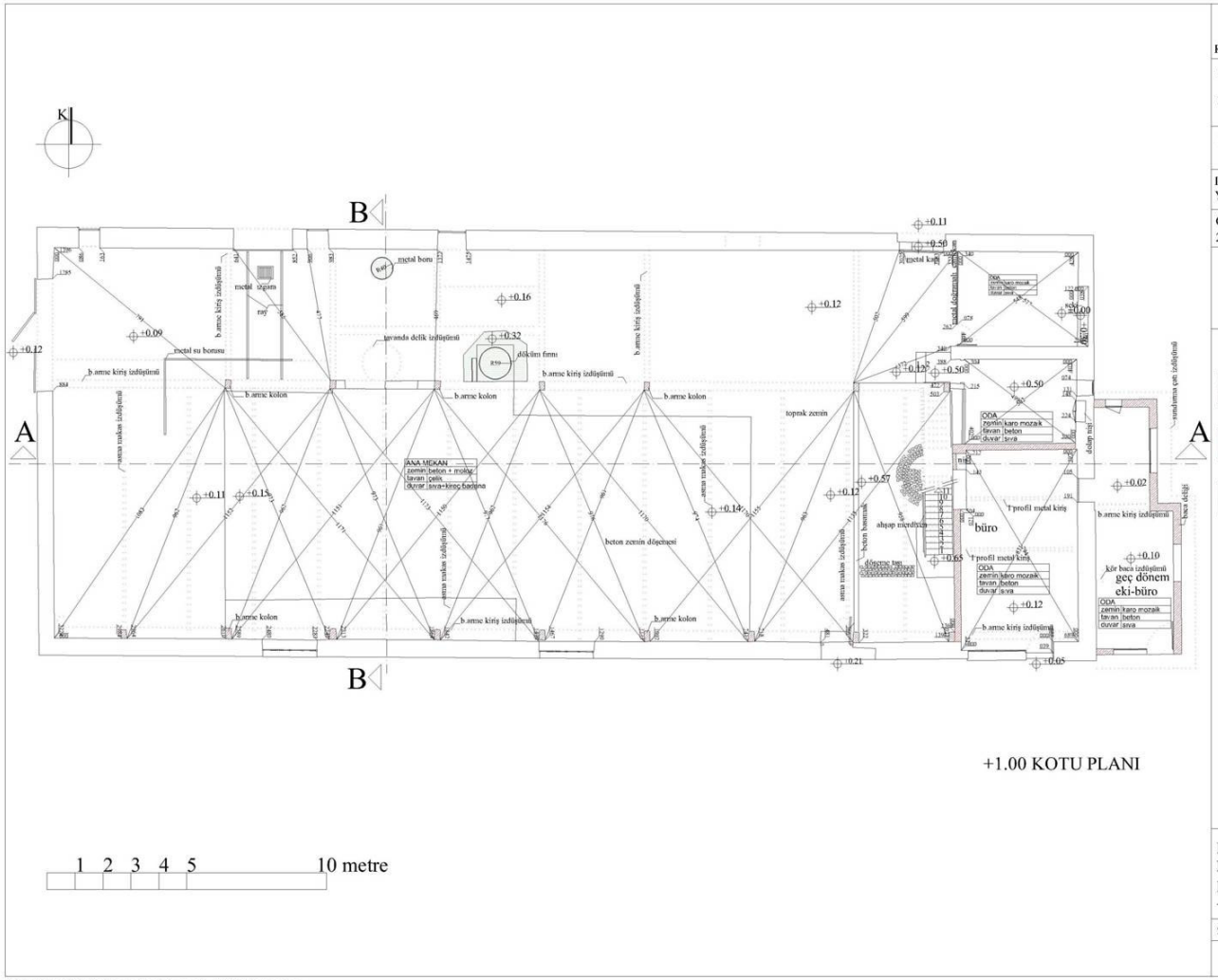

Şekil 5.45 Dökümhane (I nolu yapı) +1.00 kotu planı

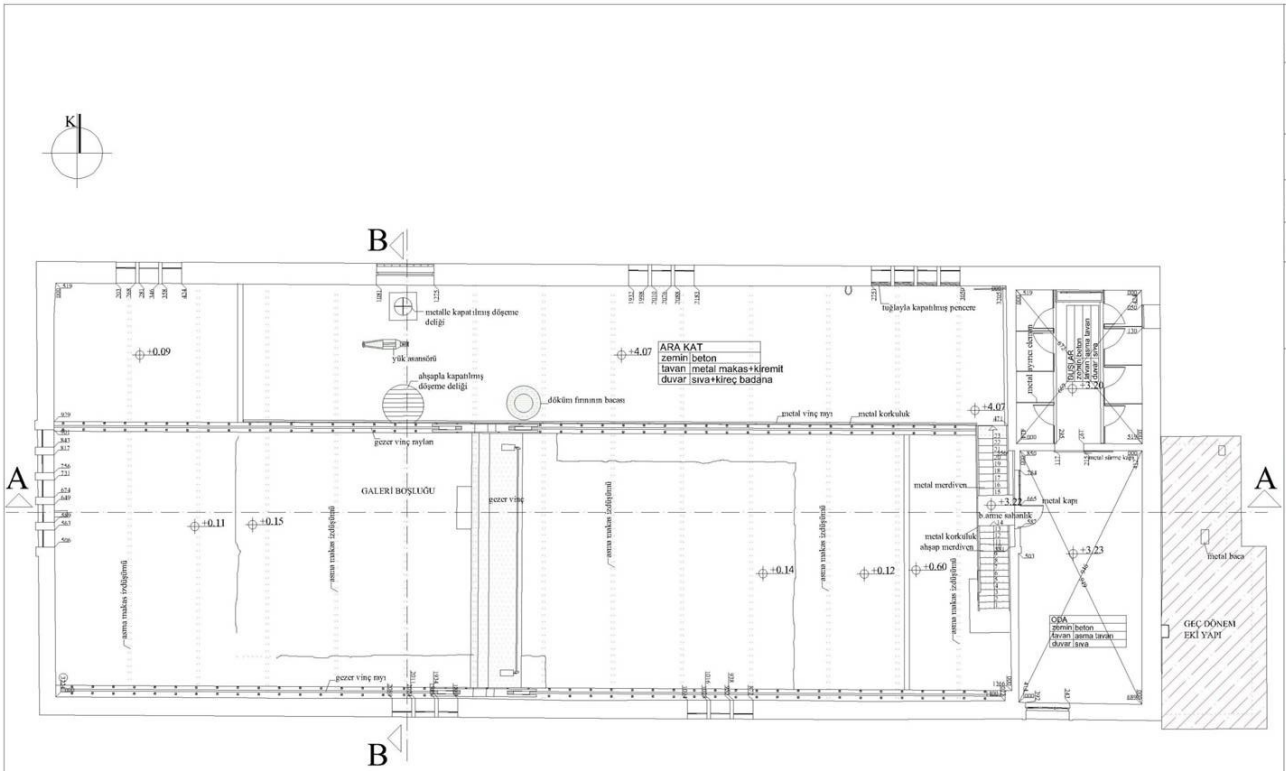

+4.50 KOTU PLANI

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- RÖLÖVE
- RESTİTÜSYON
- RESTORASYON

- 1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK
- 1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER
- ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
+4.50 KOTU PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	2	

Şekil 5.46 Dökümhane (I nolu yapı) +4.50 kotu planı

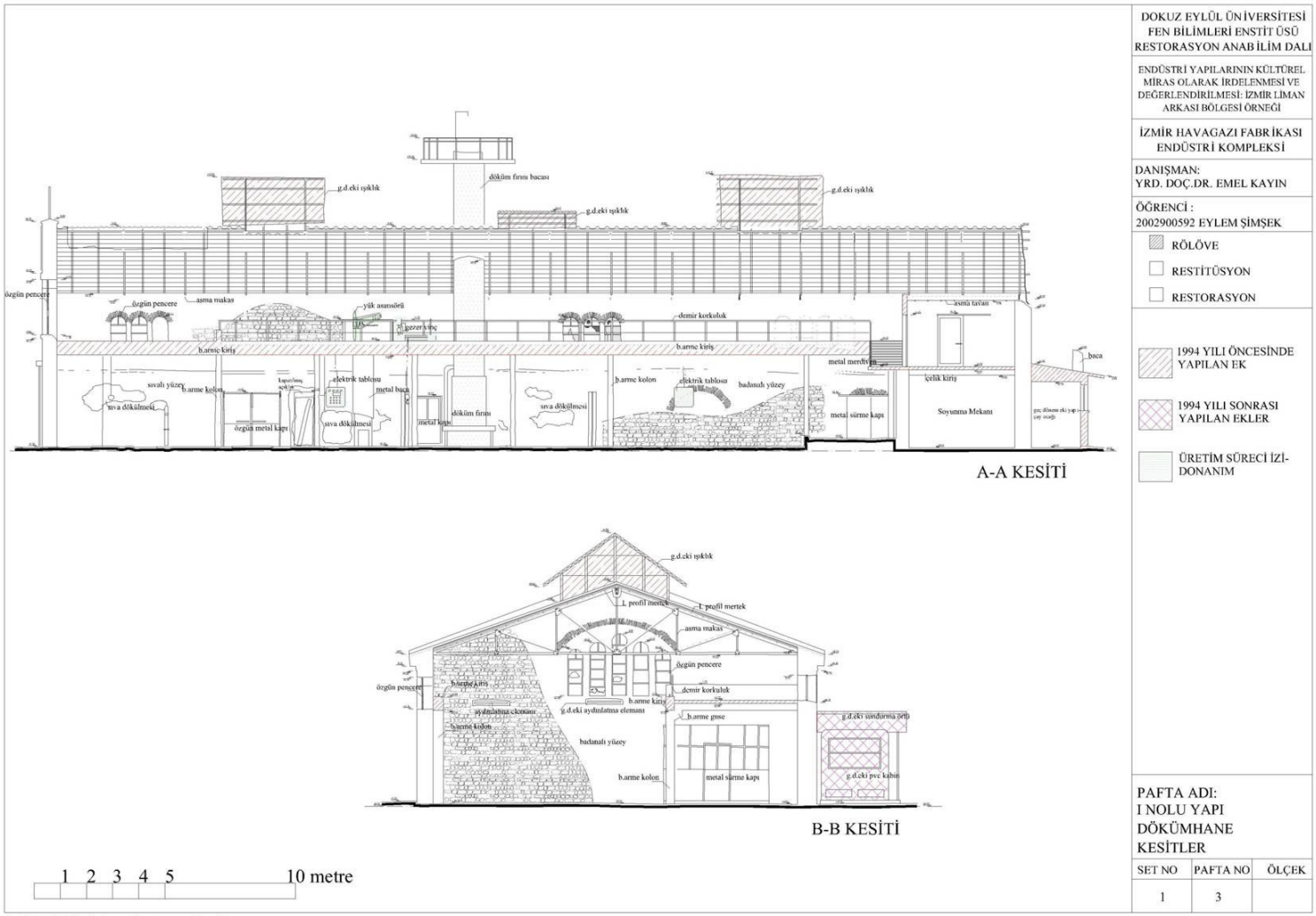

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- RÖLÖVE
- RESTİTÜSYON
- RESTORASYON

- 1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK
- 1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER
- ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	3	

Şekil 5.47 Dökümhane (I nolu yapı) kesitler

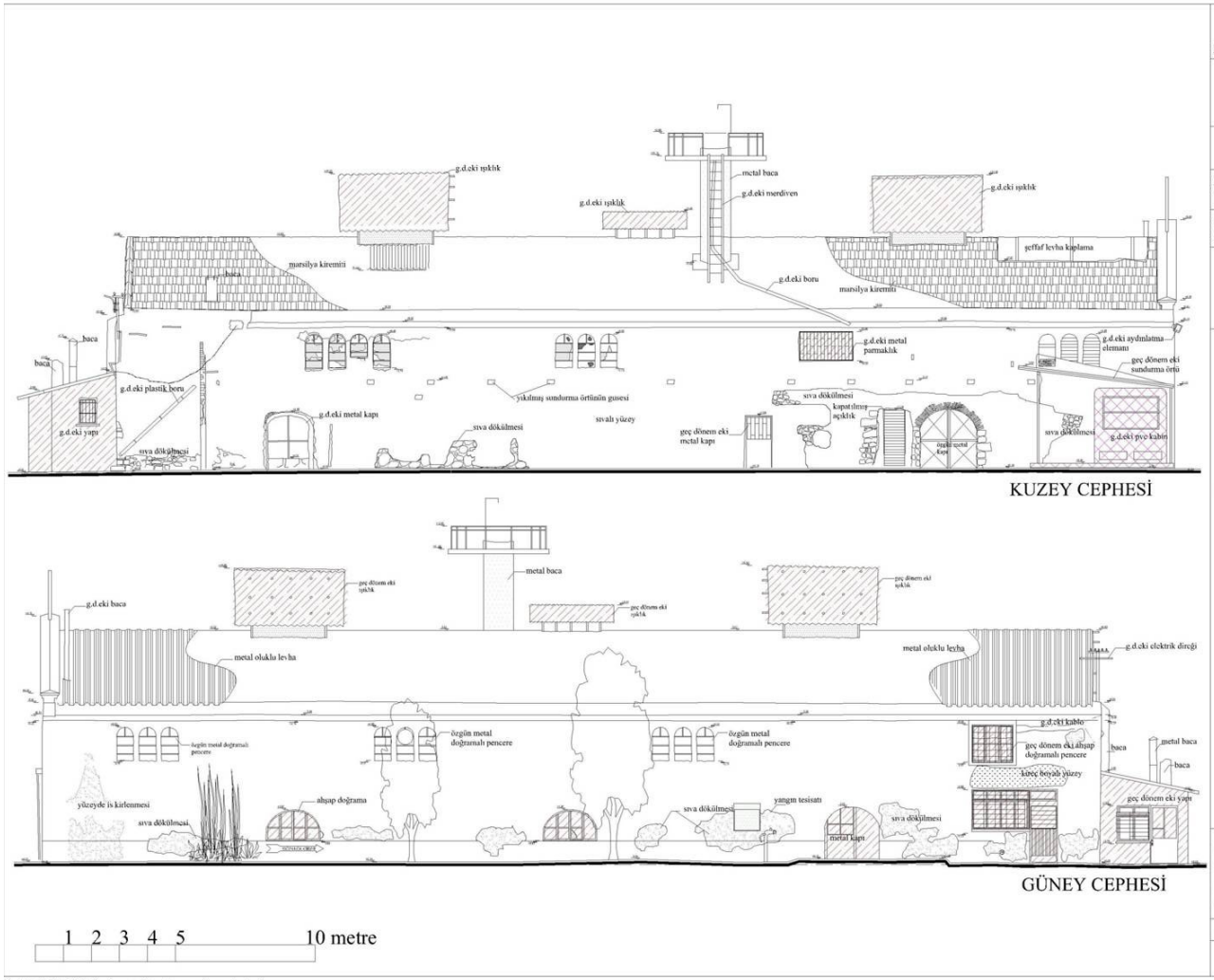

Şekil 5.48 Dökümhane (I nolu yapı) cepheleri

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

RÖLÖVE
RESTİTÜSYON
RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	4	

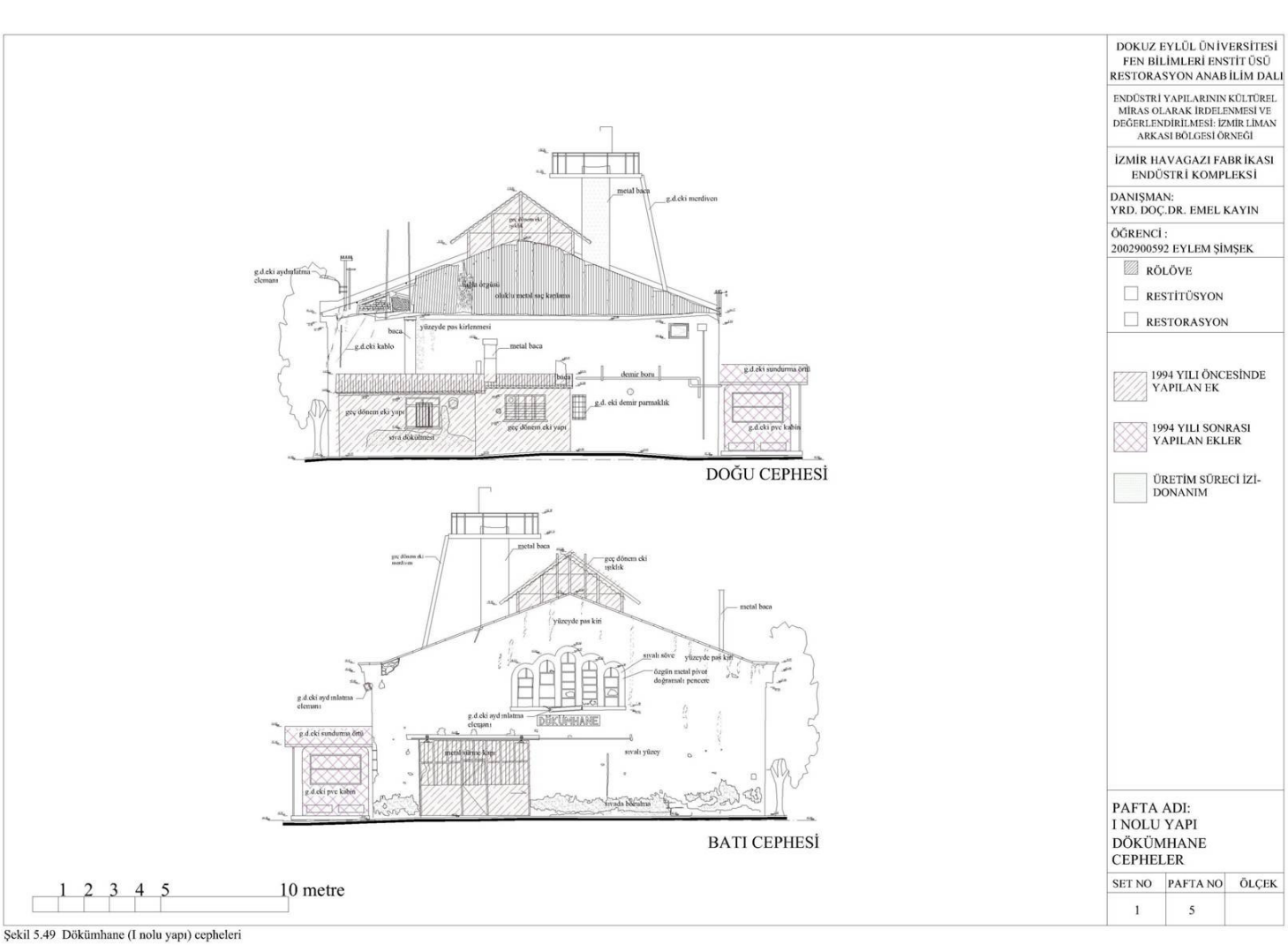

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- RÖLÖVE
- RESTİTÜSYON
- RESTORASYON

- 1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK
- 1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER
- ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	5	

Şekil 5.49 Dökümhane (I nolu yapı) cepheleri

5.2.3.2.2 Makine Dairesi (2 nolu yapı)

Makine dairesi, havagazı üretimi sürecinde gazın alan içinde akışını sağlayan pompalama sistemini ve damıtma sistemini oluşturan mekanik donanımı barındırmıştır. Makine dairesi dökümhanenin güneyinde bu yapıya paralel olarak peyzaja konumlanmıştır. Yapı ana hacmine giriş doğu cephesinden, yan hacmine ise kuzey cephesindeki kapıdan sağlanmaktadır. Tek katlı bir yapıdır.

Plan Özellikleri: Makine dairesi dikdörtgen (18.5x12.3 m) plan şemasına sahiptir. Yapının uzun kenarı doğu-batı doğrultusundadır. Planın kuzey doğu köşesinde, ana mekana açılan bir penceresi olan iki odadan oluşan dikdörtgen (2.2x4.5 m) planlı yan hacim bulunmaktadır. Bu mekanlara yapının kuzey cephesinde iki basamaklı dökme beton bir merdivenden çıkılarak ulaşılmaktadır. Ana hacim girişi olan doğu cephesindeki açıklıktan itibaren döşeme kotu, dış zemine göre yükselmektedir. Yapı ortasında 3.3x1 m boyutlarında dikdörtgen bir delik mevcuttur. Beş basamakla inilen bu delik, alanın bir dönem ESHOT tamir atölyesi olarak kullanıldığı düşünülerek geç dönem müdahalesi olarak nitelendirilmektedir (Şekil 5.55).

Cephe Analizleri: Yapı, üstü üç beşik çatı ile örtüldüğünden, cephelerden üç hacimden oluşuyormuş izlenimi vermektedir. Cepheler sıva ile kaplıdır. Cephelerden duvar içindeki çelik kolonların yerleri algılanabilmektedir. Yapı köşelerinde bir tam, bir yarım tuğladan oluşan söveler mevcuttur. Yapının basık kemerli açıklıklarının kenarlarında da bu söveler, kemer yüzeylerinde tam tuğladan oluşan söveler görünmektedir. Üçgen alınlıkların başlangıcında ve alınlıkların üst sınırları boyunca iki sıra tuğladan oluşan kirpi saçak bulunmaktadır. Kuzey ve güney cepheleri, çatı alınlarıyla ve devamında yağmur oluklarıyla üç benzer bölüme ayrılmıştır. Üçgen çatı alınlarının hepsinde dairesel (R-0.5 m) pencere mevcuttur.

Kuzey cephesinde biri küçük mekana, diğeri ise ana mekana açılan, iki kapı mevcuttur. Güney cephesinde basık kemerli, dört bire iki oranında çift kanatlı pencere ve biri üç kanatlı pencere olmak üzere iki kısa geniş açıklık bulunmaktadır. Doğu cephesinde duvar içindeki çelik iki kolon arasında 3.15 m genişliğinde bir

açıklık mevcuttur. Ortalama 4m yüksekliğindeki açıklık, herhangi bir lento ve kemerle geçilmemiştir. Cephe yüzeyinin zemin bileşiminde tuğla söveli yarım bir basık kemer görülmektedir. Cephe yüzeyinde sonradan açıldığı düşünülen dairesel bir delik mevcuttur. Batı cephesinde üst kotta iki dar uzun, çift kanatlı pencere bulunmaktadır. Alt kotta ise; doğu cephesinde bir kısmı görünen pencereden; üstteki pencerelerin devamında toprağa gömük, iki pencere vardır (Şekil 5.57-58).

Strüktür ve Malzeme Analizi: Makine dairesi çelik karkas ve yığma sistemden oluşan karma sistemde inşa edilmiştir. Beden duvarları dökülen sıvalardan görülebildiği kadarıyla dökme beton ve taş parçalarından örülmüştür. Yapı beden duvarları (0.17 m) içinde I profilli çelik kolonlar bulunmaktadır. Ana hacim içinde de iki ahşap kaplı I profilli çelik kolon akslar üzerinde yerleştirilmiştir. Bu kolonlar üstünde bulunan I profilli çelik kirişler; açıklık mesafelerinin ortalarından aşağı sarkan çelik dikmeye saplanan çelik gergilerle desteklenmiştir. Çelik makaslarda, çelik dikmelerin sarktığı I profil kirişin hemen üstüne oturmaktadır.

Döşeme özgün kotu ve malzemesi toprakla doldurulduğundan algılanmamaktadır. Doğu ve batı cephesindeki toprağa gömülü pencerelerin varlığı, döşeme kotunun seviyesi ile ilgili ipucu vermektedir. Hacim ortasındaki kolonlar beton kaideler ile döşemeden yükseltilmiştir. 0.26 m duvar kalınlığına sahip yan hacim döşemesi, 20x20 cm lik karo kaplıdır. Yapı, üç beşik çatı ile örtülmüştür. Her bir beşik çatı, asma çatı sistemiyle çalışan üç çelik makaslardan oluşmaktadır. Kiremit altı tahtası T profilli merteklerce taşınmaktadır. Üst örtü ise oluklu levhadır.

Cepheler gibi iç duvar yüzeyleri de sıvalıdır. Pencereler ve kapılar ahşap doğramalıdır. Uzun pencere kemerinin üstünde ve üçgen alınların başlangıcında olmak üzere iki farklı kotta, beden duvarlarının iç yüzeyi boyunca silme dönmektedir. Çelik makasların oturduğu I profilli kirişlerin beden duvarlarıyla birleşiminde farklı bir detay göze çarpmaktadır. Kiriş, beden duvarında çıkıntı yapan gusenin üstünde sonlanmaktadır. Bu guse bitkisel motiflerle işlenmiştir. (Şekil 5.53)

Teknik Donanım Özellikleri: Cephelerde metal konstüksiyonlu direkleriyle elektrik tesisatı bulunmaktadır. Bunlardan yapının kuzeydoğusundaki özgünlüğü ile dikkat çekmektedir. Yapının geçmişte makine dairesi olarak kullanıldığı bilinmesine karşın zeminde toprakla doldurulduğundan döşemede herhangi bir mekanik aksam izine rastlanmamıştır. Çatıda herhangi bir baca veya deliği görünmemektedir. Duvar yüzeylerinde çeşitli boy ve formlarda deliklere rastlanmaktadır.

Şekil 5.50 Güney cephesi.

Şekil 5.51 Batı cephesi

Şekil 5.52 İç mekan

Şekil 5.53 Detay

Şekil 5.54 Kolon makas birleşim detayı

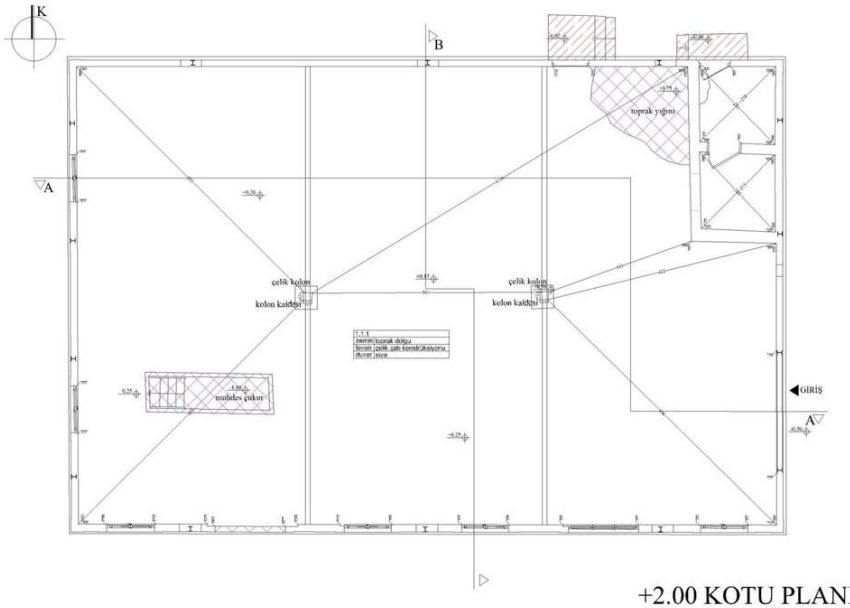

+2.00 KOTU PLANI

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- RÖLÖVE
- RESTİTÜSYON
- RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
2 NOLU YAPI
MAKİNE DAİRESİ
+2.00 KOTU PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	1	1/100

Şekil 5.55 Makine Dairesi (2 nolu yapı) +2.00 kotu planı

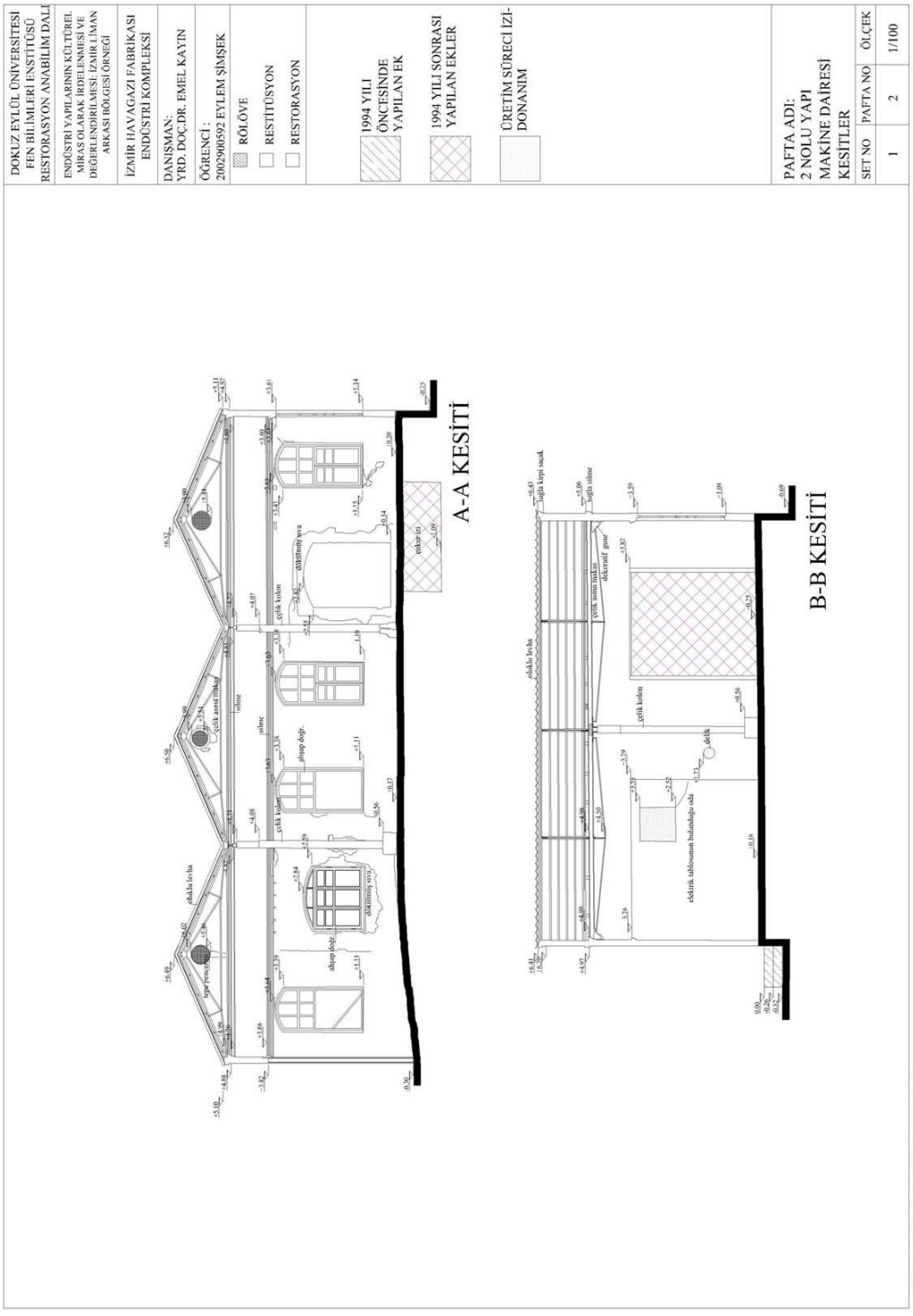

Şekil 5.56 Makine Dairesi (2 nolu yapı) kesitler

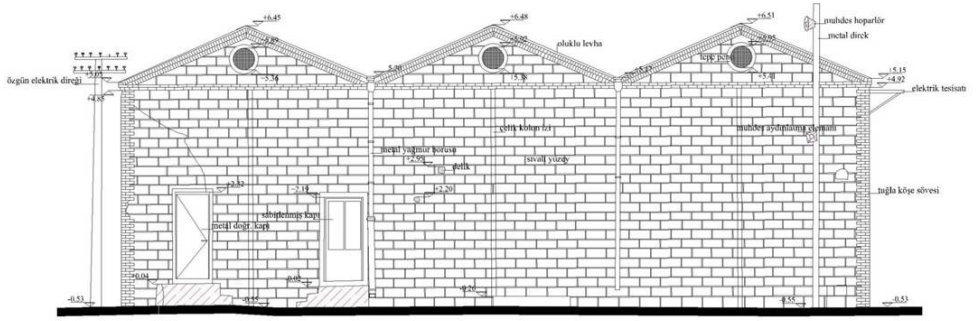

KUZEY CEPHESİ

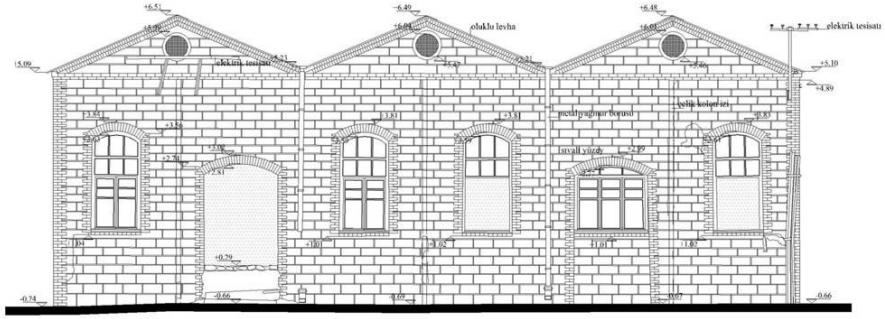

GÜNEY CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- [x] RÖLÖVE
- [ ] RESTİTÜSYON
- [ ] RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
2 NOLU YAPI
MAKİNE DAİRESİ
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	3	1/100

Şekil 5.57 Makine Dairesi (2 nolu yapı) cepheler

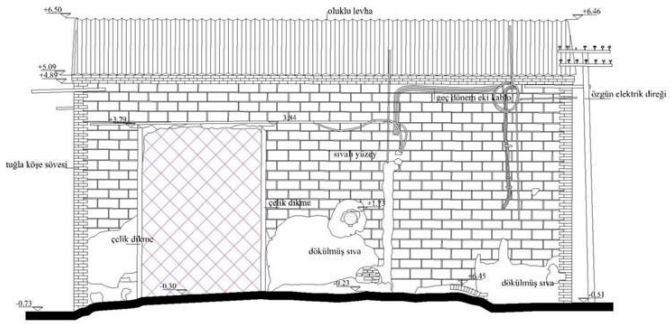

DOĞU CEPHESİ

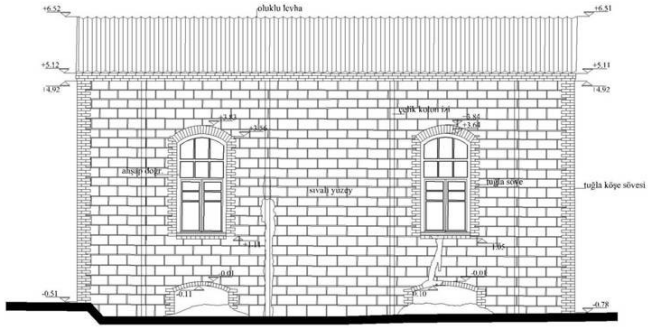

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- RÖLÖVE
- RESTİTÜSYON
- RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
2 NOLU YAPI
MAKİNE DAİRESİ
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	4	1/100

Şekil 5.58 Makine Dairesi (2 nolu yapı) cepheler

5.2.3.2.3 İdare Binası (3 nolu yapı)

İdare binası peyzajdaki yönetim tarafından ofis olarak kullanılan yapılardan biridir. Bina, makine dairesinin güneyinde konumlanmıştır. Hemen arkasında içinde 4 nolu yapı- sayaç dairesi bulunmaktadır. İdare binasının güneydoğusunda personele ait soyunma ve ıslak hacimlerin bulunduğu özgün dönem eki yapı ve güney batısında tek hacimden oluşan sonradan eklenen yapı ile bu iki yapı arasında sundurma çatı ile örtülmüş yarı açık alan mevcuttur. İdare binası özgün halinde de iki katlı bir yapıdır, ancak geç dönemde yapılan iki katlı ek yapılırken çatısı kaldırılmış ve teras çatı yapılmıştır. Özgün halinde var olan merdiven kapatılmıştır ve üst kata geç dönem yapısının üst katından geçiş sağlanmıştır.

Plan Özellikleri: İdare binası doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir yapıdır. Yapının zemin katı kuzey cephesinden farklı iki kapıdan girilen iki odadan oluşmaktadır. Doğudaki odada (5.00x3.80), özgün halinde üst kata çıkışı sağlayan merdivenin kapatılmış kapısı vardır. Batıdaki oda girişinde bir hol bulunmaktadır. Bu holden biri 5.80x3.30 m boyutlarında bir odaya diğeri ise bir tuvaletin ve lavabosunun bulunduğu başka bir hole açılmaktadır. Odada sonradan kapatılmış kapı, dolap olarak kullanılmaktadır. Altı da ahşap lambri kaplanmıştır. Zemin kat döşemesi dış mekan kotuyla aynıdır. İdare binasının üst katı da iki odadan oluşmaktadır. İki oda arasındaki duvar, alt katta holden odaya geçiş duvarının üstünden devam etmektedir. Üst kata, geç dönem yapısından çıkılarak, doğu yönündeki odaya geçilmektedir. Doğu yönündeki odanın doğu cephesine, batı yönündekinin ise batı cephesine açılan birer penceresi vardır (Şekil 5.63-64 Planlar).

Cephe Analizleri: İdare binası cepheleri yapıya bitişik geç dönem eklerinin gölgesinde kalmıştır. Güneydoğusundaki iki katlı özgün dönem eki yapının niteliksiz kütlesi, oluklu levha örtülü sundurma çatılar ve briket duvarlar cephelerin algılanmasını engellemektedir.

İdare binası cepheleri sıvalı olduğundan özgün duvar örgüsü görülememektedir. Cephe köşelerinde tuğla söveler mevcuttur. Söveler bir tam bir yarım tuğlanın

tekrarından üretilmiştir. Bu söveler özgün çatı başlangıcında kesilmekte, teras çatı saçağına kadar devam etmemektedir. Aynı tuğla söve kapı ve pencere kenarlarında da bulunmaktadır. Cepheler konsol çalışan teras çatı saçağı ile sonlanmaktadır. Kuzey cephesi, geç dönem ekleri görünmediğinden idare binasının en özgün cephesidir. Bu cephede sadece alt katta açıklıklar bulunmaktadır. Açıklıkların hepsi de basık kemerle geçilmiştir. Bu açıklıklar doğudaki odaya açılan pencere ve kapı, devamında batıdaki odaya açılan kapı ve iki penceredir. Bahsedilen son iki pencere arasında tuğla söve ile çerçevelenmiş, sonradan kapatıldığı düşünülen bir kapı açıklığı mevcuttur.

Güney cephesinde geç dönem eklerinden geriye sadece batıdaki zemin kat odasının ve ıslak mekanının pencereleri görülmektedir. Bu cephe serpme sıva ile kaplıdır. Cephenin batı tarafında özgün çatı başlangıcına hizasında bulunan kirpi saçak dikkati çekmektedir. Doğu cephesinde idare yapısı bitişiğindeki iki katlı özgün dönem yapısının yarısı genişliğinde bir yüzeye sahiptir. İki yapının birleşiminde idare binasının köşe söveleri durmaktadır. İki çatının saçakları bütündür. Ancak geç dönem yapısı kiremit kaplı oturtma çatı ile örtülmüştür. Doğu ve batı cephelerinin her ikisinde de zemin ve birinci katta olmak üzere iki pencere vardır. Zemin kattaki pencere düz atkılıdır ve kenarlarında söveleri yoktur, birinci kattaki pencere ise basık kemerli ve tuğla sövelidir. Batı cephesinde de bitişiğindeki tek katlı geç dönem yapısı arasında köşe sövesi durmaktadır (Şekil 5.66-67 Cepheler).

Strüktür ve Malzeme Analizi: İdare binası özgün durumunda 0.40 m lik beden duvarlarıyla yığma kagir sistemde inşa edilmiştir. Ancak geç dönem eki betonarme yapının bitişiğinde yapılmasıyla, müdahalelere uğramıştır. Çatıda bu dönemde kaldırılarak teras yapılmıştır. Yeni yapılan bu çatıyı taşıyan kirişler birinci kattaki her iki mekanda da görülmektedir. Yine birinci kat batı yönündeki odada, pencerenin bittiği kottan, mekanın kısa kenarına paralel olarak geçen I profilli çelik kiriş bulunmaktadır. (Şekil 5.61) Bu kirişin çatının özgün halinden kaldığı düşünülmektedir. Zemin kat döşemesi her iki odada da dış mekanla aynıdır ve karo mozaik kaplıdır. Birinci katta ise döşeme ahşap rabıta kaplıdır. Doğu yönündeki odanın döşemesinde özgün merdivenin izi mevcuttur. Zemin kat tavanı çıtalı ahşap

kaplama, birinci kat tavanı ise betonarme döşemedir ve batıdaki odanın tavanında kapakla örtülmüş çatıya çıkış deliği vardır. (Şekil 5.62) Yapının tüm kapıları ahşaptır. Doğudaki hacimlerin pencereleri giyotin batıdaki hacimlerin pencereleri ise çift kanatlı ahşap doğramalıdır.

Teknik Donanım Özellikleri: İdare binasının su ve elektrik tesisatı bulunmaktadır. Yapının kuzeydoğu köşesinde teras çatı saçağını delerek yükselen özgün elektrik direği bulunmaktadır. Batı cephesinde de yapının birinci katındaki I profilli kiriş ile desteklenen başka bir metal elektrik direği yükselmektedir. Yapının güneyinde geç dönem eki sundurma çatının altında, döşemeden 50 cm yükselen demir vana mevcuttur. Yine aynı yerde yapıya bitişik olarak L profillerden oluşan bir kulenin üstünde küçük su deposu ve tesisatı kuruludur.

Şekil 5.59 İdare binasının kuzey cephesi

Şekil 5.60 İdare binası batı cephesi

Şekil 5.61 Üst kattaki çelik kiriş

Şekil 5.62 İdare binası teras çatıya çıkış açıklığı

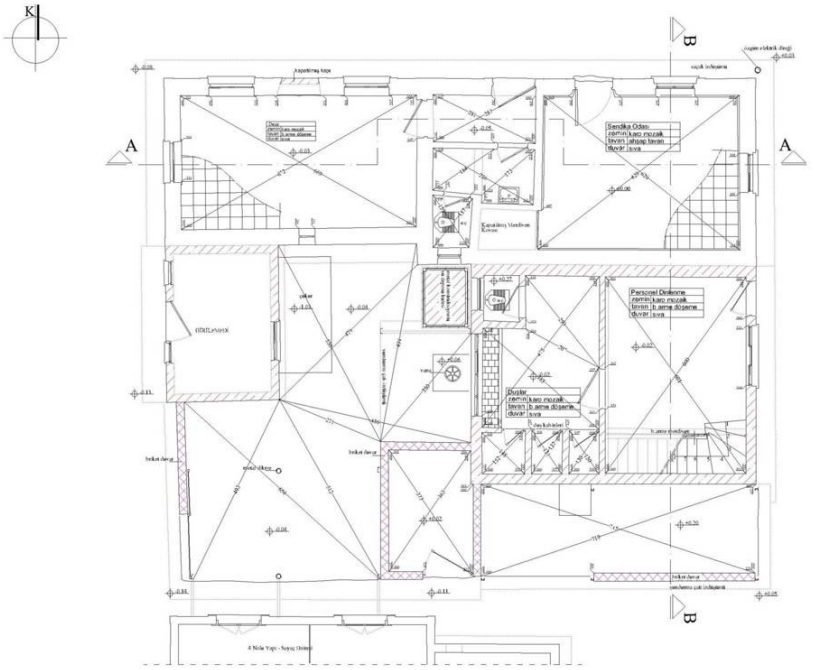

+1.00 KOTU PLANI

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

RÖLÖVE
RESTİTÜSYON
RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
3 NOLU YAPI
İDARE BİNASI
+1.00 KOTU PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	1	1/100

Şekil 5.63 İdare Binası (3 nolu yapı) +1.00 kotu planı

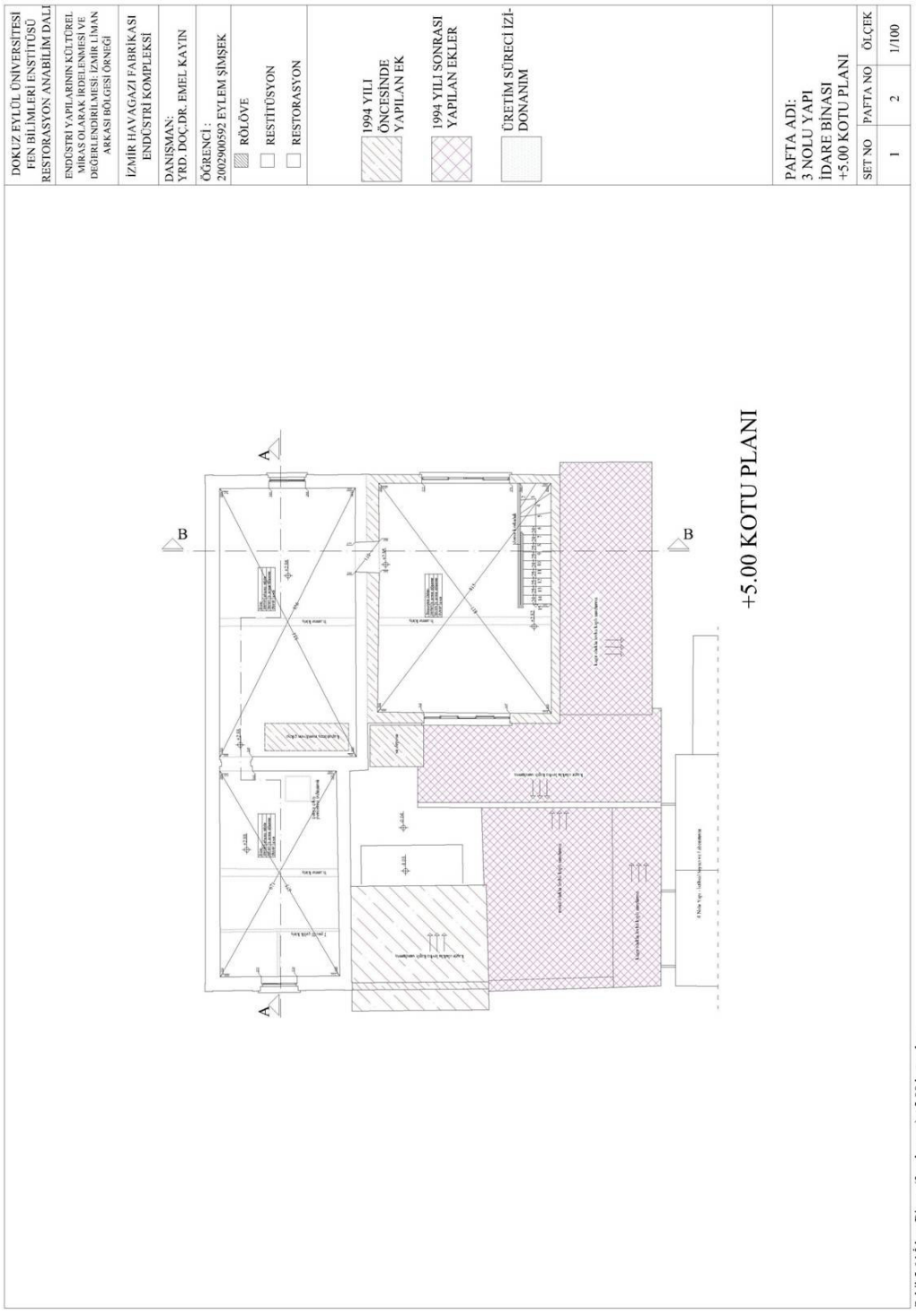

Şekil 5.64 İdare Binası (3 nolu yapı) +5.00 kotu planı

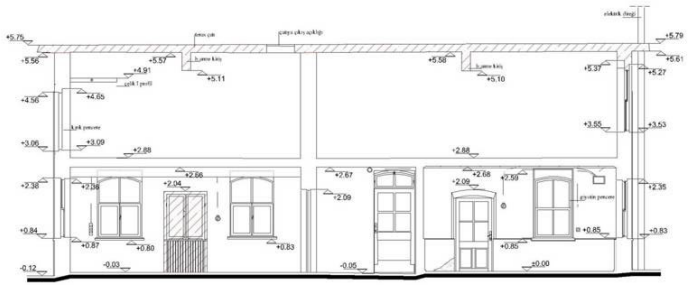

A-A KESİTİ

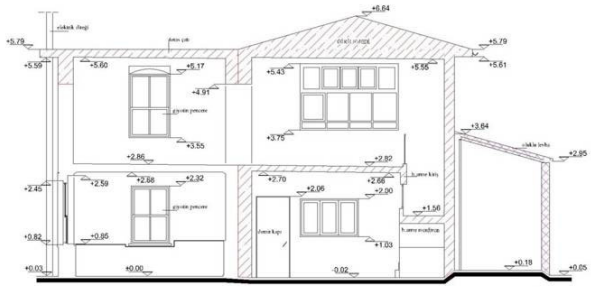

B-B KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- [x] RÖLÖVE
- [ ] RESTİTÜSYON
- [ ] RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
3 NOLU YAPI
İDARE BİNASI
KESİTLERİ

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	3	1/100

Şekil 5.65 İdare Binası (3 nolu yapı) kesitleri

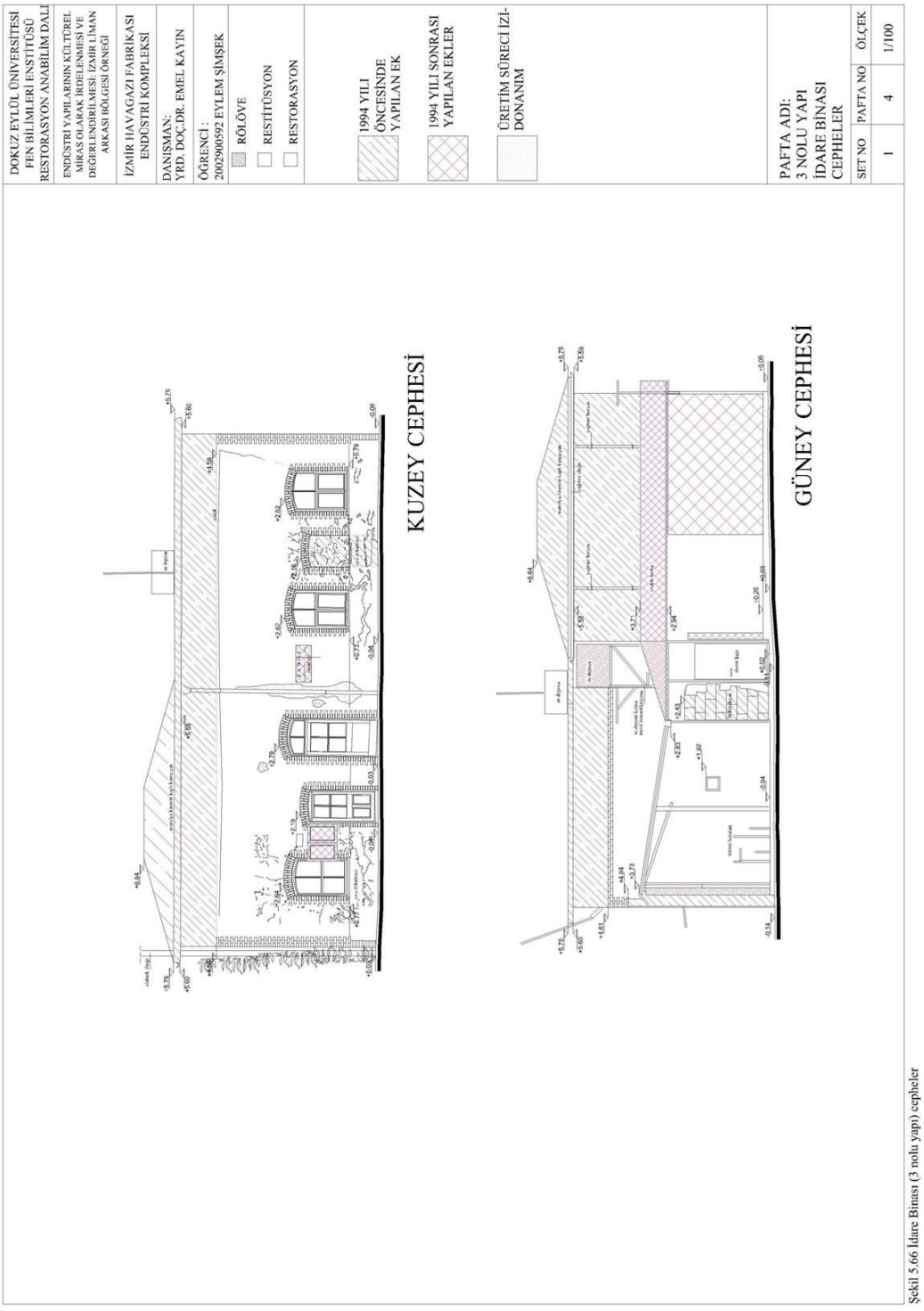

Şekil 5.66 İdare Binası (3 nolu yapı) cepheler

DOĞU CEPHESİ

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

RÖLÖVE

RESTİTÜSYON

RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
3 NOLU YAPI
İDARE BİNASI
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	5	1/100

Şekil 5.67 İdare Binası (3 nolu yapı) cepheler

5.2.3.2.4 Sayaç Dairesi (4 nolu yapı)

Sayaç dairesinde, üretilen havagazının değerleri istihsal sayacı ile ölçülmekte ve laboratuarda deneylere tabi tutulurdu. İstihsal sayacı ve laboratuarın bulunduğu yapı alanın güneyinde, üç katlı lojmanın hemen kuzeyindedir. Yapı tek katlıdır. Yapının doğu duvarına bitişik geç dönem yapıları bulunmaktadır. Batısındaki metal saç kaplamalı eklenti de sonradan yapılmıştır.

Plan Özellikleri: 4 nolu yapı, uzun kenarı kuzey-güney doğrultusunda yerleşmiş dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Planda kısa kenara paralel duvar yapıyı birinde geçmişte istihsal sayacının diğerinde ise laboratuarın bulunduğu iki hacme bölmektedir. Kuzeydeki hacim olan geçmişte istihsal sayacının bulunduğu odaya batı cephesinden girilmektedir. Bu hacim ortasında, giriş kapısının bulunduğu duvara paralel geç dönem eki bölücü pano bulunmaktadır. Güneydeki hacim olan laboratuara ise batı cephesinde bulunan kuzeyde kapısı olan geç dönem ekinden geçilmektedir. Bu hacmin doğu duvarı boyunca, güney duvarının da bir kısmına kadar 89 cm yüksekliğinde seramik kaplı tezgah dönmektedir (Şekil 5.72).

Cephe Analizleri: 4 nolu yapının doğu ve batı cepheleri geç dönem eklerinin kaplamasıyla bir bütün olarak algılanamamaktadır. Kuzey ve güney cephesi beşik çatının oluşturduğu üçgen alınları ve ortasındaki dairesel pencereleri ile özgündür.

Cepheler sıva kaplıdır ve yapı cephe bileşimlerini bir tam tuğla üstüne bir tam ve bir yarım tuğlanın yan yana konmasıyla üretilen söveler sarmaktadır. Çatı saçağının hizasında ve üçgen alınlıkların çevresinde de söve dönmektedir. Kuzey cephesinde istihsal sayacının bulunduğu odanın iki penceresi ve doğudaki geç dönem ekinin briket duvarı görülmektedir. Beşik çatının oluşturduğu üçgen alınlığın ortasında sonradan kapatılmış dairesel pencere bulunmaktadır. Alt kottaki iki pencerenin kenarları bir tam üstünde, yan yana iki yarım tuğladan üretilmiş söve dönülmüştür. Basık kemerli bu açıklıkların üstü tam tuğladan örülmüş söve mevcuttur. Pencere başlangıçlarında ise yuvarlak köşeli tuğladan denizlik örülmüştür.

Güney cephesinde; yapının batısında ve doğusunda lojman binasını çevreleyen bahçe duvarı ve doğudaki duvara oturan geç dönem eki sundurma çatı ile laboratuarın duvarı görülmektedir. Laboratuarın duvarında biri dikdörtgen diğeri dairesel formda iki doğramasız açıklık ve dairesel formda tepe penceresi mevcuttur. Üçgen alınlık ortasındaki dairesel pencere yuvarlak köşeli tuğla söve ile çevrilmiştir.

Doğu cephesinde geç dönem eklerinden yapının duvarının bir kısmı ve beşik çatının bir yüzü görülmektedir, laboratuar hacmine ait üç kanatlı dikdörtgen pencere görünmemektedir. Batı cephesinde de metal saç kaplamalı ekten yine laboratuar hacminin giriş kapısı ve üç kanatlı penceresi görünmemektedir. Kuzeydeki hacmin giriş kapısı da bu cepheye açılmaktadır. Kapı açıklığı basık kemerlidir ve kenarları bir tam tuğla üstünde yan yana iki yarım tuğladan üretilmiş söve ile çevrilmiştir (Şekil 5.73).

Strüktür ve Malzeme Analizi: 4 nolu yapı, çelik karkas ve yığma sistemden oluşan karma taşıyıcı sisteme sahiptir. Cephelerde sıvaların döküldüğü bölgelerde I profilli çelik kolonlar görülmektedir. Çelik kolonlar arası dökme beton ve tuğla parçalarından oluşan 18 cm lik duvarla doldurulmuştur. Kuzeydeki hacim tavanında I profilli çelik kiriş açıklık geçmektedir.

Her iki hacmin zemini karo mozaik (30/30 cm) kaplıdır. Döşeme duvar bileşiminde de kagir süpürgelik dönmektedir. İki hacme de düz ayak girilmektedir. Kuzeydeki hacmin tavanı ahşap plakla kaplıdır ve duvarla bileşiminde belli belirsiz silme dönmektedir. Bu silmenin duvar bitimlerindeki I profilli çelik kirişin hizasında olduğu düşünülmektedir. Güney hacminin tavanı, yırtıktan göründüğü üzere; bağdadi çıtaları arası saman ve alçı karışımı harçla doldurulmuş ve altı sıvanmıştır. Yapı, beşik çatı ile örtülmüştür. Metal oluklu levha ile kaplıdır. Çatı sınırlarında kirpi saçak dönmektedir.

İç mekanlar sıvalıdır. Cephelerde de serpme sıva kullanılmıştır. Laboratuar kısmındaki kagir taşıyıcılı tezgah ve onu çevreleyen duvarın 50 cm lik kısmı seramik (15/15 cm) kaplıdır. Bu tezgahın altındaki dolapların ahşap kapakları ve

rafları vardır. (Şekil 5.70) Özgün yapının, kuzeydeki hacmin giriş kapısı metal olmak üzere, diğer kapı ve pencereleri ahşap doğramalıdır.

Teknik Donanım Özellikleri: 4 nolu yapının elektrik tesisatı mevcuttur. Cephelerde de özgün elektrik tesisatları görünmektedir. Yapıda özgün işleviyle kullanıldığı dönemde istihsal sayacının bulunduğu bilinmektedir. (Şekil 5.27) Ancak günümüzde bahsedilen kuzeydeki hacimde, iki hacmi ayıran bölücü duvar üzerindeki dairesel delik dışında her hangi bir iz görünmemektedir.

Güneydeki hacimde bulunan tezgahın varlığı laboratuar olarak kullanıldığını göstermektedir. Hacmin döşemesinde metal bir aksamın bağlı olduğunu gösteren ankraj izi bulunmaktadır. Bu izin üstündeki tavan döşemesindeki delikten altında saç levha bulunan çelik dikme sarkmaktadır. (Şekil 5.71) Laboratuarın güney duvarında tezgahın devamında metal ayaklar üzerinde duran farklı bir tezgah bulunmaktadır. Tek başına teknik donanım sayılmayan tezgah, güney cephesinde duvarın hemen arkasında bulunan metal daire kesitli bacayla birlikte göz önüne alındığında; mekanik bir aksamın kaidesi olabileceğini düşündürmektedir. (Şekil 5.68)

Şekil 5.68 Güney cephesi

Şekil 5.69 Sayaç dairesi batı cephesi

Şekil 5.70 Sayaç dairesinin laboratuar odası

Şekil 5.71 Yapının bozulmuş tavanından detay

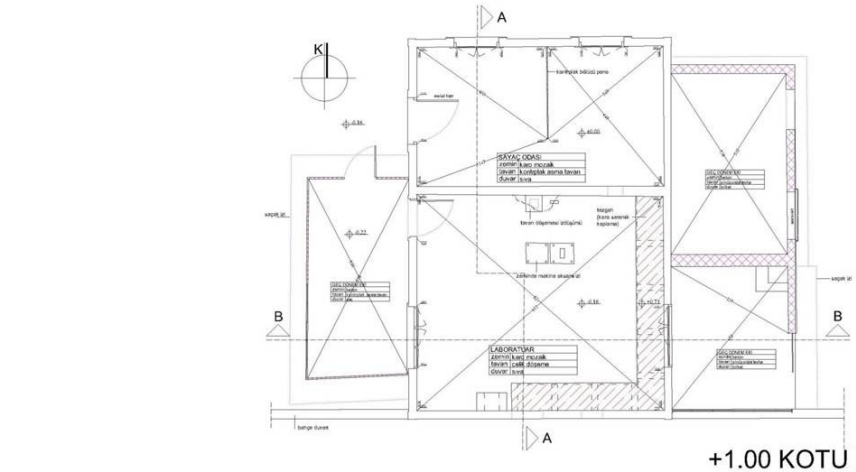

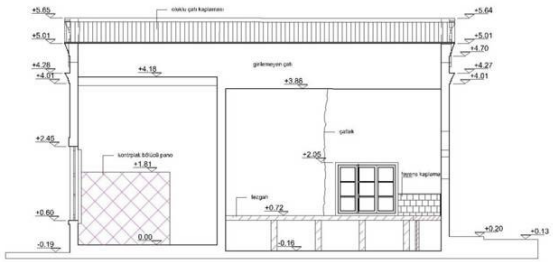

A-A KESİTİ

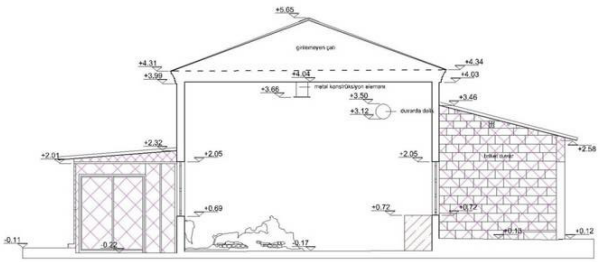

B-B KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- [x] RÖLÖVE
- [ ] RESTİTÜSYON
- [ ] RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
4 NOLU YAPI
SAYAÇ DAİRESİ +1.00 KOTU PLANI VE KESİTLERİ

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	1	1/100

Şekil 5.72 Sayaç Dairesi (4 nolu yapı) plan ve kesitleri

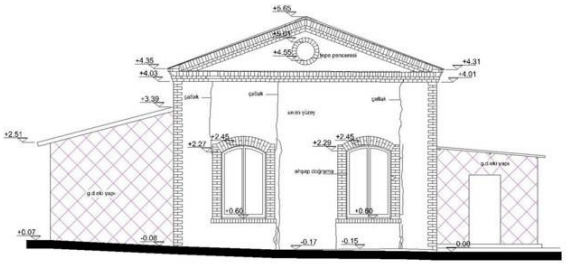

KUZEY CEPHESİ

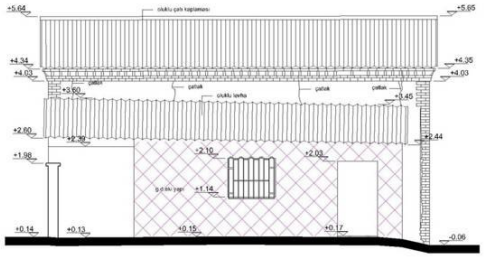

DOĞU CEPHESİ

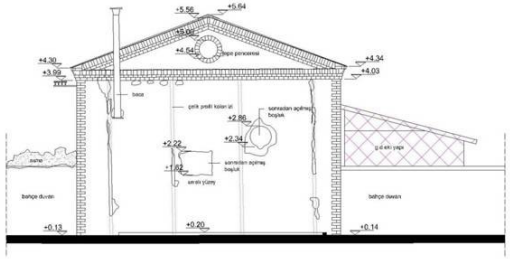

GÜNEY CEPHESİ

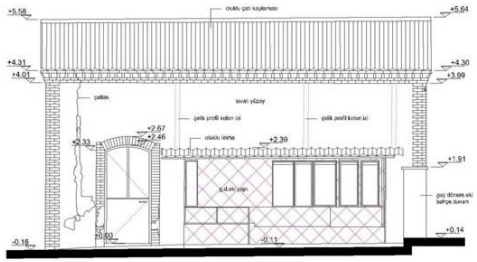

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- [x] RÖLÖVE
- [ ] RESTİTÜSYON
- [ ] RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
4 NOLU YAPI
SAYAÇ DAİRESİ
CEPHELERİ

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	2	1/100

Şekil 5.73 Sayaç Dairesi (4 nolu yapı) cepheleri

5.2.3.2.5 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı)

Malzeme ambarı, özgün işlev sürecinde depo olarak kullanılmıştır. Yapı, fabrika arazisinin güney sınırındadır. Batısında, lojman binasıyla arasında çokça sayıda ağacın bulunduğu, havuzlu bir dinlenme alanı düzenlenmiştir. Fabrika içindeki en geniş alana sahip iki katlı bir yapıdır. Güney cephesine bitişik sundurma çatılı özgün dönem eki yapı bulunmaktadır.

Plan Özellikleri: Malzeme ambarı binası, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Doğu cephesindeki iki büyük açıklıktan, doğu-batı doğrultusunda bir duvarla, biri güneyde, diğeri kuzeyde olmak üzere, iki eşit hacme bölünen iki kat yüksekliğindeki zemin kata düz ayak girilmektedir. Bu hacimler arasındaki geçiş, sonradan kapatılmıştır. Güneydeki hacimde doğu duvarına bitişik iki ofis bulunmaktadır. (Şekil 5.75) Üst kata planın güney doğusuna yerleştirilmiş iki kollu merdivenle ulaşılmaktadır.Merdiven kovası içinde bulunduğu hacimden duvarlarla ayrılmıştır. Hacimden merdivene ahşap çift kanatlı bir kapıdan geçilmektedir. (Şekil 5.76) Hacmin geri kalanında geç dönem eki bölücüler dışında kolonlar mevcuttur (Şekil 5.78).

Kuzeydeki hacmin doğu duvarına bitişik, güney hacmindeki ofislerin devamında, ahşap bölmelerden oluşmuş ofis bulunmaktadır. Hacmin ortasındaki aksta bölücü duvar yanında, kendi kendini ayaklar üzerinde taşıyan metal konstrüksiyonlu ara kat geç dönem kullanıcıları tarafından eklenmiştir. Döşeme, doğu duvarı paralelinde 0.20 m yükselmektedir. Yapının üst katına, zemin kat iki kat yüksekliğinde olduğundan üç sahanlık geçildikten sonra ulaşılmaktadır. Kat sahanlığında iki kapıdan biri arşiv olarak kullanılan büyük hacme, diğeri ise merdiven kovasıyla beraber güney duvarına paralel, odaya giden koridora açılmaktadır. Yapının kuzey hacmine girişin hemen üstündeki, tavandaki dikdörtgen delik, malzemelerin yük asansörü vb. aracılığıyla üst kata taşınmasını sağlamaktadır.

Cephe Analizleri: Malzeme ambarı binası, kütlesinin büyüklüğü ve cephe elemanlarının farklılığıyla Havagazı Fabrikası kompleksindeki diğer yapılardan

ayrılmaktadır. Yapının doğu ve batı cephelerinde yataylık daha yoğun hissedilmektedir. Cepheler kolonlar arasına yerleştirilmiş bant pencerelerden oluşmaktadır. Doğu cephesinde açıklık sayısı fazla ve çeşitlidir. Ofis odalarının pencereleri ahşap doğramalı 0.90 m genişliğindedir. Doğu cephesinde üst kat döşemesi hizasındaki betonarme saçak, konsol çalışmaktadır. Cepheler, kırma çatının saçağıyla sonlanmaktadır (Şekil 5.80).

Strüktür ve Malzeme Analizi: Malzeme ambarı binası, betonarme karkas sistemle inşa edilmiştir. Karkas taşıyıcı sistem, doğu-batı doğrultusunda aks açıklığı 6.20 m olan üç akstan, kuzey-güney doğrultusunda aks açıklığı 4.50 m olan 6 akstan oluşmaktadır. Kolon kiriş bileşiminde guselerle desteklenmiştir. Duvarlar tuğladan örülmüştür. Zemin döşemeleri dökme beton ve karo mozaiktir. Ofislerin tavanları ahşap plaka kaplamadır. Zemin katla üst katı birbirine bağlayan merdiven ilk ara sahanlığa kadar basamaklar ahşap kaplıdır ve taşıyıcısı betonarmedir. Merdiven korkulukları metaldir. Cepheler ve iç mekan sıva ile kaplıdır. Bant pencere doğramaları metal, diğer pencereler ahşaptır. Dış kapılar metal kuzulu sürme kapıdır.

Teknik Donanım Özellikleri: Malzeme ambarında elektrik ve su tesisatı mevcuttur. Duvarlar üzerinde özgün elektrik düğme ve prizleri durmaktadır. Farklı bir donanım olarak güneydeki hacimde batı duvarına bitişik metal bir davlumbaz bulunmaktadır. Davlumbaz döşemeden 2.25 m yüksekliktedir. Bu davlumbazın Türkiye Elektrik Kurumu tarafından kullanılırken yerleştirildiği bilinmektedir (R. Bayam, kişisel iletişim, Temmuz 2005).

Şekil 5.74 Genel görünüm(2004)

Şekil 5.75 Güneydeki mekandaki dar odalara bakış

Şekil 5.76 Üst kata çıkış merdiveni

Şekil 5.77 Kolon akslarındaki metal bant pencereler

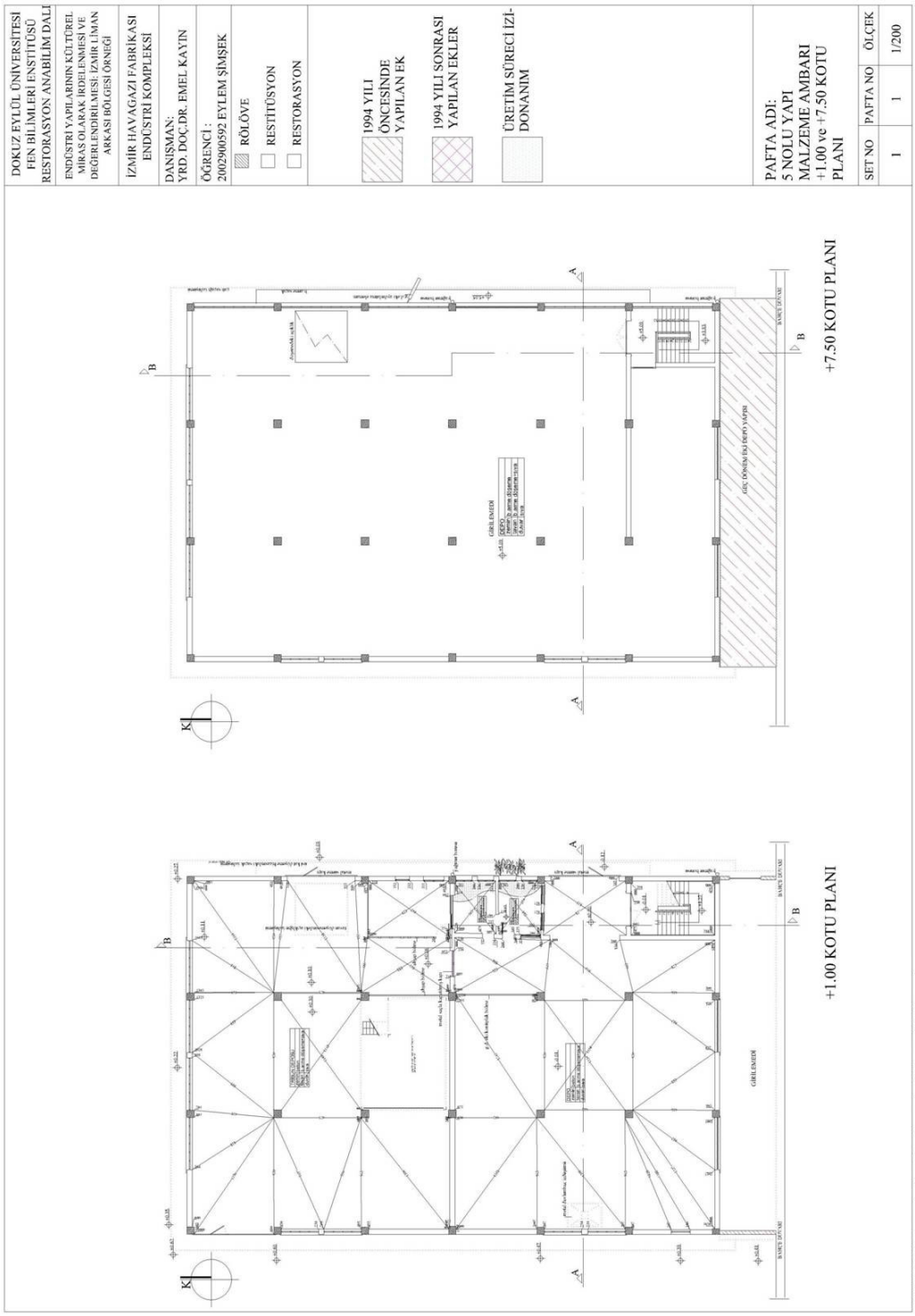

Şekil 5.78 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) +1.00 ve +7.50 kotu planı

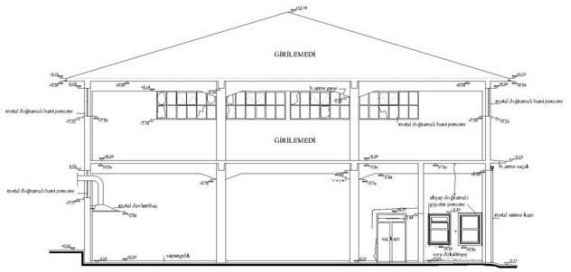

A-A KESİTİ

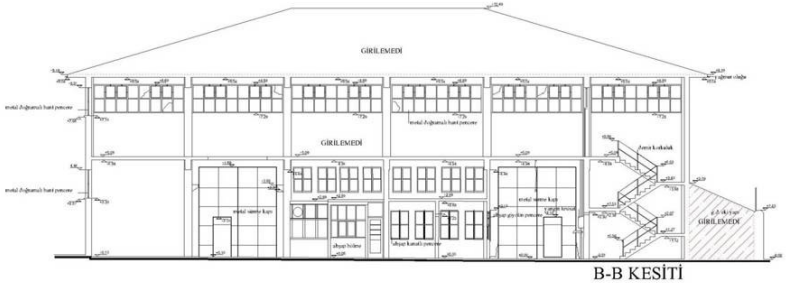

B-B KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- [x] RÖLÖVE
- [ ] RESTİTÜSYON
- [ ] RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
5 NOLU YAPI
MALZEME AMBARI
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	2	1/200

Şekil 5.79 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) kesitler

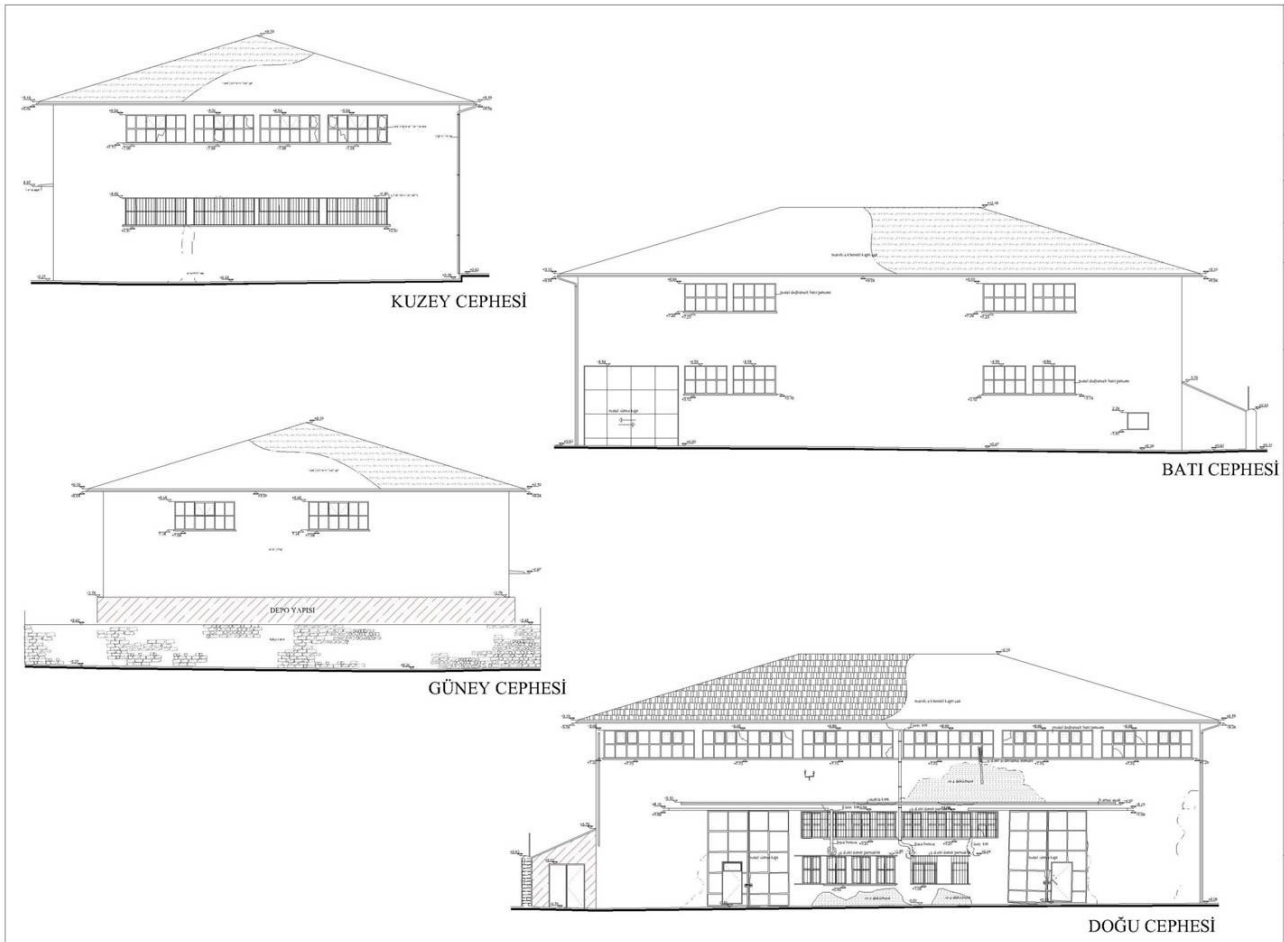

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- RÖLÖVE
- RESTİTÜSYON
- RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
5 NOLU YAPI
MALZEME AMBARI
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	3	1/200

Şekil 5.80 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) cepheleri

5.2.3.2.6 Atölyeler Yapı Dizisi (6 nolu yapı)

Atölyeler, kompleksin özgün işlevi sürecinde havagazı fabrikası ve belediyeye bağlı birimler içinde üretim yapardı. Üst kat ise depolama amacıyla kullanılırdı. Güneydeki mekanlarda alt katta yemekhane ve soyunma birimleri, üst katta ise yönetim ofisleri bulunurdu. (R. Bayam, kişisel iletişim, Temmuz 2005). 6 nolu şed çatılı yapı dizisi Havagazı endüstri peyzajının doğu sınırı boyunca konumlanmıştır. Yapı dizisinin kuzeyinde geç dönemde yapılmış ancak özgün işleve yardımcı işlevin verildiği demirhane yapısı görünmektedir. Yapı dizisinin güneyinde bulunan özgün dönem eki tuvalet yapısı ile arasında yanları tuğla duvar ile örtülmüş üstü kapalı su kazanı bulunmaktadır. İki katlı olan yapı dizisi farklı dönem iz ve müdahalelerini taşıyan üç ayrı yapıdan oluşmaktadır. Bu nedenle farklı tek bir yapı gibi görünmelerine karşın ayrı ele alınacaklardır.

Torna Atölyesi: Yapı dizisinin kuzeydeki yapısıdır. Bulunduğu dizi içindeki diğer yapılara göre strüktürel açıdan özgün kalabilmiştir.

Plan Özellikleri: Torna atölyesi kuzey-güney doğrultusunca uzanan dikdörtgen plan şemasına sahiptir. İki katlı olan yapının üst kata çıkış merdiveninin izine rastlanamamıştır. Atölyenin zemin katına batı cephesindeki iki kapıdan girilmektedir. Kuzey batı köşesinde ahşap bölücülerle atölye şefinin odası ayrılmıştır. Kuzeyindeki geç dönem demirhane ek yapısına, biri atölye şefinin ofisinden, iki giyotin ve dört kanatlı pencere açılmaktadır. Güneybatı köşesinde, 15 cm lik duvarla ayrılmış oda atölyeye bir pencere ve kapıyla açılmaktadır.

Yapının üst katına batı cephesindeki ahşap kapaklı, aynı kattaki diğer pencerelerden büyüklükleriyle ayrılan iki pencereden birinden gemici merdiveniyle çıkıldığı düşünülmektedir. Depo olarak kullanıldığı bilinen bu katta dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Mekanın ortasında taşıyıcı kolonlar arasında torna tezgahını andıran kiriş sistemi dönmektedir. Zeminde alt kat tavanının kirişleri 20 cm yüksekliğinde yer yer çıkıntı yapmıştır. Atölyenin üst katından sonradan açılan bir

kapıyla yemekhanenin üst katına geçilmektedir. Bu mekana yemekhane ek yapısıyla birlikte değinilecektir (Şekil 5.87).

Cephe Analizleri: Torna atölyesi güneyindeki yemekhane yapısı ile bitişik olduğundan; kuzey, doğu ve batı cepheleri üzerinde analiz yapılmıştır. Yapıya, doğu ve batı cephelerinden bakıldığında her bir beşik çatıyı bir birim kabul edersek dört birimden oluşmaktadır.Yapının taşıyıcı kolonları cephelerden görülmektedir. Çatının yağmur olukları da yıpranmış olsalar da cephelere özgünlük katmaktadırlar. Cephenin sınırlarında tuğla köşe söveleri, ortasında tek tuğla dizisinden oluşan silme ve iki tuğla sıralı kirpi saçak bulunmaktadır. Yapının kuzeyinde bulunan demirhane yapısı kuzey cephesinin algılanmasını engellemektedir. Demirhanenin metal oluklu levha kaplı sundurma çatısı cepheyi üst kat pencerelerinin başlangıcından itibaren kaplamaktadır. Bu cephede üst katın üç tuğla söveli basık kemerli penceresi ve çatının kaplı yüzeyi görülmektedir. Çatının başlangıcında iki sıra tuğladan kirpi saçak dönmektedir.

Batı cephesi ve doğu cephesi yapının yatay etkisinin en fazla hissedildiği cephelerdir. Doğu cephesi genel cephe özelliklerini taşımaktadır. Alt katta bu cepheye sekiz basık kemerli, giyotin pencere açılmaktadır. Bu pencerelerin farklı stillerde ferforje parmaklıkları vardır. Üst katta sadece üçgen alınların ortaların dikdörtgen açıklıklar bulunmaktadır. Alt katta batı cephesine beş pencere ve iki kapı, üst katta iki kapı niteliğinde açıklık ve dört kısa pencere açılmaktadır. Bu açıklıkların hepsi basık kemerle geçilmiş ve tuğla sövelerle çevrilmiştir (Şekil 5.89).

Strüktür ve Malzeme Analizleri: Atölye yapısı, çelik karkas taşıyıcı sisteme sahiptir. Uzun beden duvarı boyunca dokuz, kısa beden duvarı boyunca ise kenarlarda birer tane, ortalarda ise yan yana ikişer olmak üzere altı I profilli çelik kolon bulunmaktadır. Duvar dolgu malzemesi dökme betondur.İç mekanda duvar yüzeyleri sıvalıdır. Zemin katta hacmin ortasındaki her biri iki C profilden oluşan kolonlar altı dikey taşıyıcı; üst katta tek C profil olarak devam etmektedir. Döşemeyi de bu kolonlara saplanan I profilli kirişler taşımaktadır. Çelik kirişler arasına yerleştirilmiş ahşap döşeme kirişleri, belli aralıklarda ahşap elemanlarla çapraz

bağlanmıştır. Üst katta kolonların üstlerine I profilli kiriş oturtulmuştur. Bu kirişlerin, açıklık uçlarından başlayarak, açıklıkları ortasındaki düşey düz profile saplanan, dairesel kesitli gergilerce seğim yapması engellenmiştir. (Şekil 5.85)

Atölye yapısı dört beşik çatıyla örtülmüştür. Her bir çatı üç metal asma makastan oluşmaktadır. Bu makaslar kolon üstlerine konmuş I profillerce taşınmaktadır. Çatıların birleşim noktalarında bu kirişler üstünde ahşap takozlarca taşınan yağmur olukları çözülmüştür (Şekil 5.85). Çatı üst örtüsü kagir oluklu levhadır. Üst örtü, makaslar üzerine belli aralıklarla yerleştirilmiş L profilli merteklerce taşınmaktadır. Zemin kat zemin döşemesi toprakla dolmuştur. Kuzeybatı ve güneybatıdaki oda zeminlerinde belli aralıklarda kırılmış ahşap kirişler görülmekteyse de zemin topraktır. Zemin kat tavan döşemesinde ahşap kirişler görülmektedir. Odalarda ve atölye tavanının bir bölümünde ahşap lambri kaplama mevcuttur. Üst kat döşemesi rabıtadır. Atölyenin açıklıkları kapılar hariç ahşap doğramalıdır. Üst kattaki kapı niteliğindeki açıklıkların ise ahşap kapakları mevcuttur.

Teknik Donanım Özellikleri: Torna atölyesinde kablolardan ve cephedeki elektrik direklerinden elektrik tesisatının, alt kattaki lavabonun varlığından da su tesisatının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Atölyenin kuzeyindeki demirhane yapısının çatısından metal bir baca yükselmektedir. Tavan döşemesinde U çizen yük asansörü vardır. (Şekil 5.86) Ancak mevcut akış hattı ile batı duvarı ile tavan arasında ters L formda yerleştirilmiş farklı metal aksamı bulunmaktadır. Akış hattını taşıyan kiriş üst kat döşemesinde üstü ahşapla kaplanmış çıkıntı yapmaktadır. Üst katta dört C profilli çelik kolon arasına yerleştirilmiş kirişler ve aradaki destek kirişleri tezgah olarak kullanılmıştır.

Yemekhane: Yemekhane yapısı, yapıdan gelen izlerden anlaşıldığı üzere mevcut iki yapı arasına sonradan eklenmiştir. Yemekhane binası kuzeyindeki 4 şedli atölye binasının yanında tek beşik çatıyla örtülmüş bir yapıdır.

Plan Özellikleri: Yemekhane binası doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen (12.20x3.80 m) plan şemasına sahiptir. Yapının zemin katına batı cephesindeki çift kanatlı kapıdan girilmektedir. Güney duvarındaki yan hacme geçişi sağlayan açıklık sonradan kontrplakla kapatılmıştır. Doğu duvarındaki, yapı ile fabrika alanını sınırlayan bahçe duvarı arasında dar alana açılan kapı sabitleştirilmiştir. Üst kata sadece atölyenin birinci katındaki sonradan açılmış kapı ile geçiş sağlanmaktadır. Bu kapının bulunduğu duvar yüzeyinde de sonradan doldurulmuş söveli pencere açıklıkları mevcuttur (Şekil 5.87).

Cephe Analizi: Yemekhane binası kuzey ve güneyindeki yapıların duvarlarıyla sınırlandığından doğu ve batı cephesi mevcuttur. Cepheler sıvalı ve bitişiklerindeki yapıların köşe söveleriyle sınırlanmıştır. Doğu ve batı cephesinde ikisi üst katta, biri alt katta olmak üzere üç pencere bulunmaktadır. Bu pencereler aynı katta bulundukları torna atölyesinin pencereleriyle aynı özellikleri taşımaktadırlar. Ancak bu pencereler sövesizdir ve kagir denizlikleri vardır.

Strüktür ve Malzeme Analizleri: Yemekhane binasının kendine ait taşıyıcı sistemi bulunmamaktadır. Yapı kuzeyindeki ve güneyindeki yapıların duvarlarıyla taşınmaktadır. Yapı döşemesini taşıyan ahşap kirişler bu duvarlara oturmaktadır. Doğu ve batı duvarları da örtücü niteliktedir. Yapı, üç ahşap makasça taşınan asma çatı ile örtülmüştür. Bu makaslara yüklerini yine kuzey ve güney duvarlarına vermektedir. Çatı oluklu levha ile kaplıdır. Duvar yüzeyleri cephelerde olduğu gibi iç mekanda da sıvanmıştır. Pencereler ve kapılar ahşap doğramalıdır. Zemin döşemesi 20/20 karo mozaik kaplıdır. Duvar boyunca da kagir süpürgelik dönmektedir. Zemin kat tavan döşemesi çıtalı ahşap kontrplak kaplıdır.

İdari bina ve yardımcı mekanlar: Şed çatılı yapı dizisinin güneyinde bulunan yapıdır. İki katlı yapının doğu cephesi boyunca tek katlı özgün dönem eki yapı bulunmaktadır. Yapının güney cephesi boyunca uzanan merdivenle çıkılan üst kattan bu yapıların teras çatılarına bir merdivenle geçilmektedir.

Plan Özellikleri: Yapı, dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Zemin kata batı cephesinden iki kapıyla farklı iki hacme girilmektedir. Bu hacimlerden biri kuzeyde diğeri ise güneydedir.

Kuzeydeki dikdörtgen plan şemasındaki hacme batı cephesindeki beton konsol saçağın altındaki geniş açıklıktan girilmektedir. Bu hacimden bir önceki bölümde bahsedilen yemekhaneye geçişi sağlayan, kuzey duvarındaki açıklık sonradan kapatılmıştır. Bu açıklığın bittiği yerden başlayan duvarlarla hacimden ayrılmış, yine kuzey duvarına bitişik bir oda bulunmaktadır. Bu odaya güneyindeki topal pencereli duvar üzerindeki kapıdan girilmektedir. Doğu duvarı sağır, batı duvarı boyunca ise pencere açılmıştır.

Güneydeki hacim dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Hacim doğu-batı doğrultusunda uzanan bir duvarla ikiye bölünmüştür. Batı cephesinden girilen ilk hacimden diğerine aralarındaki duvarın ortasındaki yırtıktan geçilmektedir. Bu hacmin uzun duvarı boyunca, özgün dönem eki duşlar bulunmaktadır. Bu duşlar boyunca uzanan koridorun sonundan, doğu cephesindeki içinde yine duşların bulunduğu özgün dönem ekine kapı açılmaktadır.

Üst kata, güney cephesindeki üstü oluklu levha saçakla örtülmüş on altı basamaklı metal merdivenle çıkılan sahanlıktan geçilmektedir. Sahanlıktan ahşap pano ve duvarlarla diğer hacimlerden ayrılmış hole varılmaktadır. Holde karşımıza çıkan kapı yemekhane olarak düzenlenmiş mekana açılmaktadır. Bu hacmin içindeki 17 cm lik kot farkı, planı farklı boyutlarda iki dikdörtgene ayırmaktadır. Hacmin doğu duvarı üzerindeki kapıdan da basit metal bir merdivenle, doğu cephesindeki özgün dönem eklerinin teras çatısına inilmektedir. Holün sağındaki kapıdan ulaşılan koridorun batısı boyunca üç oda konumlanmıştır. Bu odalardan koridora pencereler açılmaktadır. Koridorun doğu duvarı üzerinde bulunan, yemekhaneye açılan kapı sonradan sabitleştirilmiştir. Koridorun sonuna arşiv olarak kullanılan tavan döşemesinin bir kısmında yükselme olan büyük odaya varılmaktadır. Bu odaya girilen kapının hemen sağından da benzer büyüklükte, aynı kattaki yemekhane hacminden kontrplak bölücü ile ayrılmış başka bir odaya geçilmektedir.

Cephe Analizleri: Yapı dizisinin güneyinde bulunan bu hacmin güney, doğu ve batı cepheleri analiz edilmiştir. Yapı üç beşik çatıyla örtüldüğünden doğu ve batı cephesi üç birimden oluşuyormuş izlenimi vermektedir. Ancak yapı plansal düzlemde bu birimlerden bağımsız olarak hacimlere bölünmüştür. Bu yapının cephelerine torna atölyesinin genel cephe özelliklerini taşımaktadır.

Güney cephesi özgün olmayan merdiven saçağıyla gölgelenmiştir. Alt katta, söve izlerinden gözlemlenen, tuğla ile kapatılmış pencere ve kapı ile çift kanatlı pencere bulunmaktadır. Üst katta ise kata giriş kapısı, bir pencere ve bir de kapatılmış pencere görünmektedir. Doğu cephesinin bir kısmı geç dönem eki arkasında kaldığından görülememektedir. Üst katta altı basık kemerli tuğla söveli pencere bulunmaktadır. Batı cephesi alt katta biri yarısına kadar örülmüş dört pencere ve iki kapı,üst katta altı pencereden oluşmaktadır. Pencereler basık kemerli ve tuğla sövelidir. Kapılardan biri yine basık kemerli ve tuğla söveli iken diğeri daha geniş açıklıklı olup kagir saçağa sahiptir. Batı cephesi sıvalıdır (Şekil 5.89).

Strüktür ve Malzeme Analizleri: Yapı dizisinin güneyindeki bu yapı özgün taşıyıcı sisteminde torna atölyesine benzese de sonradan yapılan betonarme taşıyıcı eklerle tamamen değiştirilmiştir. Beden duvarları dökme betondan yapılmıştır. Alt kattaki hacimlerdeki I profilli çelik kolonların yanına betonarme kolonlar eklenmiştir. Bu kolonlar birbirlerine birleşimlerinde guse bulunan betonarme kirişlerle bağlanmıştır. Alt kat tavanı yer yer yüksekliği değişen betonarme döşemeden oluşmaktadır. Üst katta, bölücü duvarlardaki taşmalardan kolonların devam ettiği anlaşılmaktadır. Yapı, ahşap makaslardan oluşan asma çatı sisteminde çalışan beşik çatılarla örtülmüştür. Çatı, ahşap merteklerce taşınan oluklu levha ile kaplıdır. Çatı, üst kattaki koridorun sonunda kapısı açılan odanın tavan döşemesiyle birlikte çatıda kısmi yükselme yapmıştır. Alt kattaki hacimlerin zemin kaplamaları karo mozaiktir. Kuzeydeki hacmin içindeki odanın döşemesinde toprak dolgu üstünde ahşap kirişler bulunmaktadır. Tavan döşemesi sıvalıdır. Tüm iç duvarlar ıslak hacimlerde belli bir seviyeye kadar seramik kaplı olmak üzere sıvalıdır. Üst kat zemin döşemesi de karo mozaik kaplıdır. Tavan, farklı hacimlerde farklı boyutlarda olmak üzere ahşap çıtalı kontrplakla kaplıdır. Yemekhane duvarının bir kısmı

seramik olmak üzere iç mekandaki tüm duvar yüzeyleri sıvalıdır. Dış mekan kapıları ve alt kattaki bazı pencereler metal, iç mekan kapıları ve pencereler genelde ahşap doğramalıdır.

Teknik Donanım Özellikleri: Yapıda su ve kanalizasyon tesisatı mevcuttur. Geçmişte ıslak mekanlara yapının güneydoğusundaki kazandan sıcak su sağlanmıştır. Üst kat duvarları ve tavanındaki eski model aydınlatma elemanları elektrik tesisatının geçmişteki varlığı kanıtlamaktadır. Yapı idari ve personele dair işlevlere cevap verecek şekilde yapıldığından farklı teknik donanım bulunmamaktadır.

Şekil 5.81 Batı cephesi.

Şekil 5.82 Doğu cephesi

Şekil 5.83 Atölyelerin güney cephesi ve özgün ek merdiven

Şekil 5.84 Yemekhane biriminin batı cephesi

Şekil 5.85 Torna atölyesinde çatı deresinin altındaki kiriş

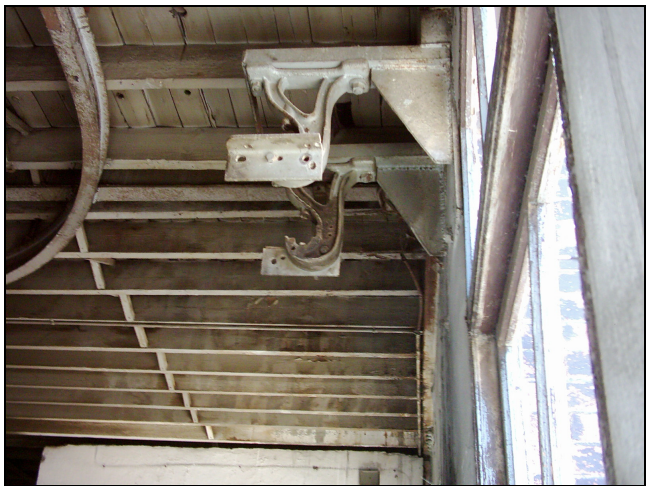

Şekil 5.86 Torna atölyesinde gezer vinç aksamı.

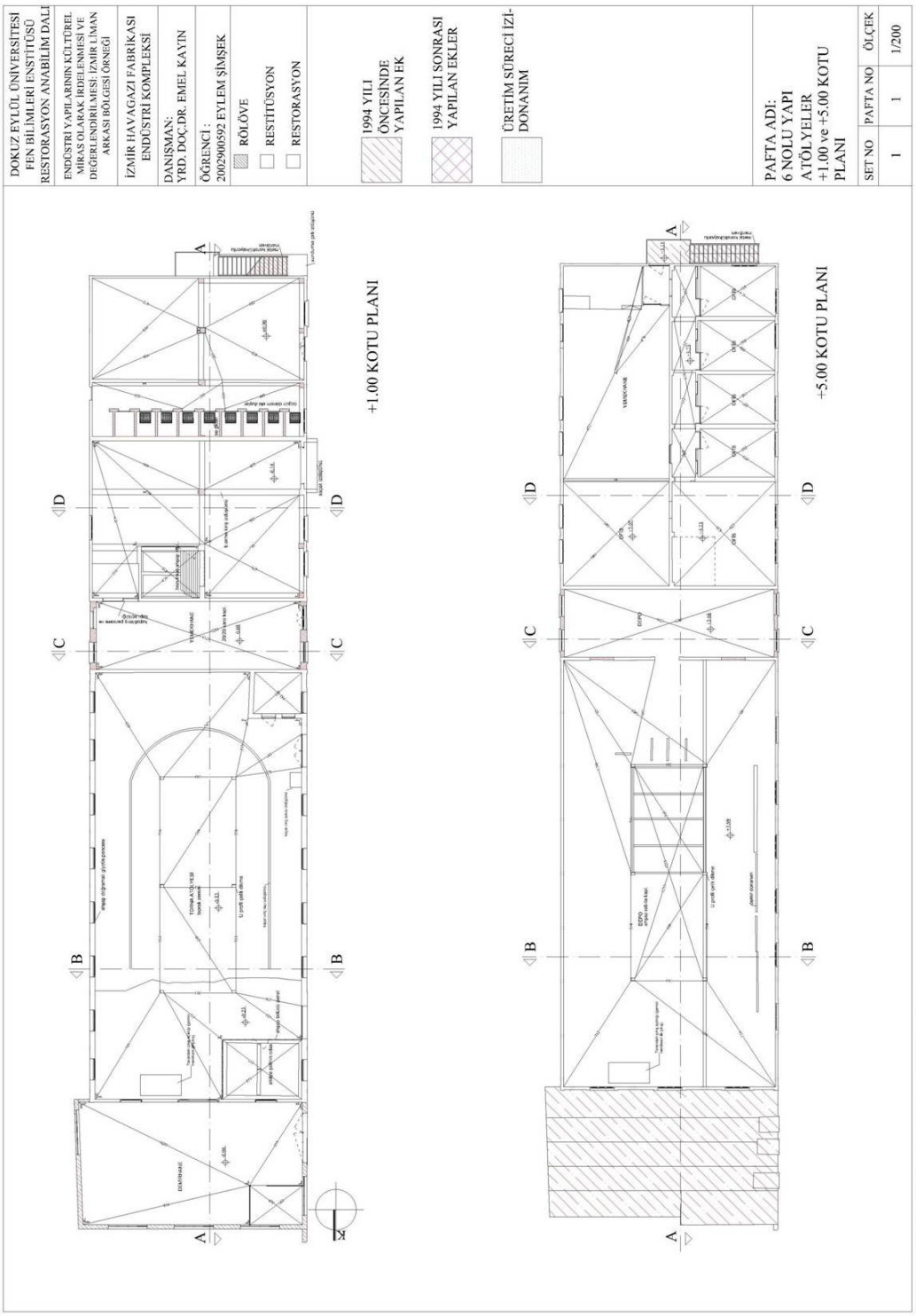

Şekil 5.87 Atölyeler (6 nolu yapı) +1.00 ve +5.00 kotu planı

A-A KESİTİ

B-B KESİTİ

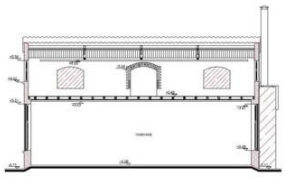

C-C KESİTİ

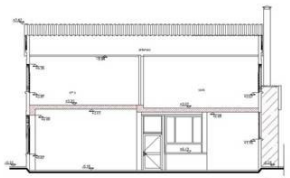

D-D KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- RÖLÖVE
- RESTİTÜSYON
- RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
6 NOLU YAPI
ATÖLYELER
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	2	1/200

Şekil 5.88 Atölyeler (6 nolu yapı) kesitler

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

RÖLÖVE
RESTİTÜSYON
RESTORASYON

1994 YILI ÖNCESİNDE YAPILAN EK

1994 YILI SONRASI YAPILAN EKLER

ÜRETİM SÜRECİ İZİ-DONANIM

PAFTA ADI:
6 NOLU YAPI
ATÖLYELER
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
1	3	1/200

Şekil 5.89 Atölyeler (6 nolu yapı) kesitler

5.2.3.2.7 Su Deposu (7 nolu yapı)

Su deposu kompleksin özgün işlevi sürecinde doğusundaki kuyudan suyu çekip üstündeki tankta depolamakta ve borularla dağılımı sağlanırdı (R. Bayam, kişisel iletişim, Temmuz 2005). Yapı, endüstri peyzajının ortasında yer almaktadır. Peyzajın özgün niteliklere sahip yapılarından biridir.

Plan Özellikleri: Su deposu dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Zeminde batı cephesindeki iki kapı yapının kalın beden duvarıyla birbirinden ayrılmış iki mekanına açılmaktadır. Yapının üst katına girilememiştir (Şekil 5.92).

Cephe Analizleri: Su deposu, özgün duvar örgüsünden, cephe köşeleri ve açıklıklarını dönen sövelerden oluşan orijinal cepheleri ile dikkat çekmektedir. Yapının üstüne metal kuşak giydirilmiştir. Yapının kuzey ve güney cephesinde basık kemerle geçilmiş birer açıklık görünmektedir. Batı cephesi zeminde iki açıklık ve üst kotta bunların hizasında daha dar iki açıklık daha bulunmaktadır. Doğu cephesi, batı cephesinin aksine sağırdır (Şekil 5.92).

Strüktür ve Malzeme Analizleri: Yapı yığma sistemde yapılmıştır. Beden duvarları ortalama 60 cm genişliğinde olup almaşık duvar örgüsü ile örülmüştür. Yapı köşelerinde üç sıra tam tuğla boyunda üstüne üç sıra bir buçuk tuğla boyunda dizi tekrarından üretilmiş söveler dönmektedir. Açıklık kenarlarına bu tuğla söve ile çevrilmiştir.

Teknik Donanım Özellikleri: Su deposunun cepheleri boyunca metal borular bulunmaktadır. Güney cephesinde üst kottaki metal sahanlıktan yarım bir gemici merdiven ile çatıya çıkış sağlanmaktadır. Bu cephedeki açıklığın hemen üstünde duvara saplanan L formlu metal eleman sarkmaktadır (Şekil 5.90).

Şekil 5.90 Su deposunun genel görünümü

Şekil 5.91 Su deposunun genel görünümü

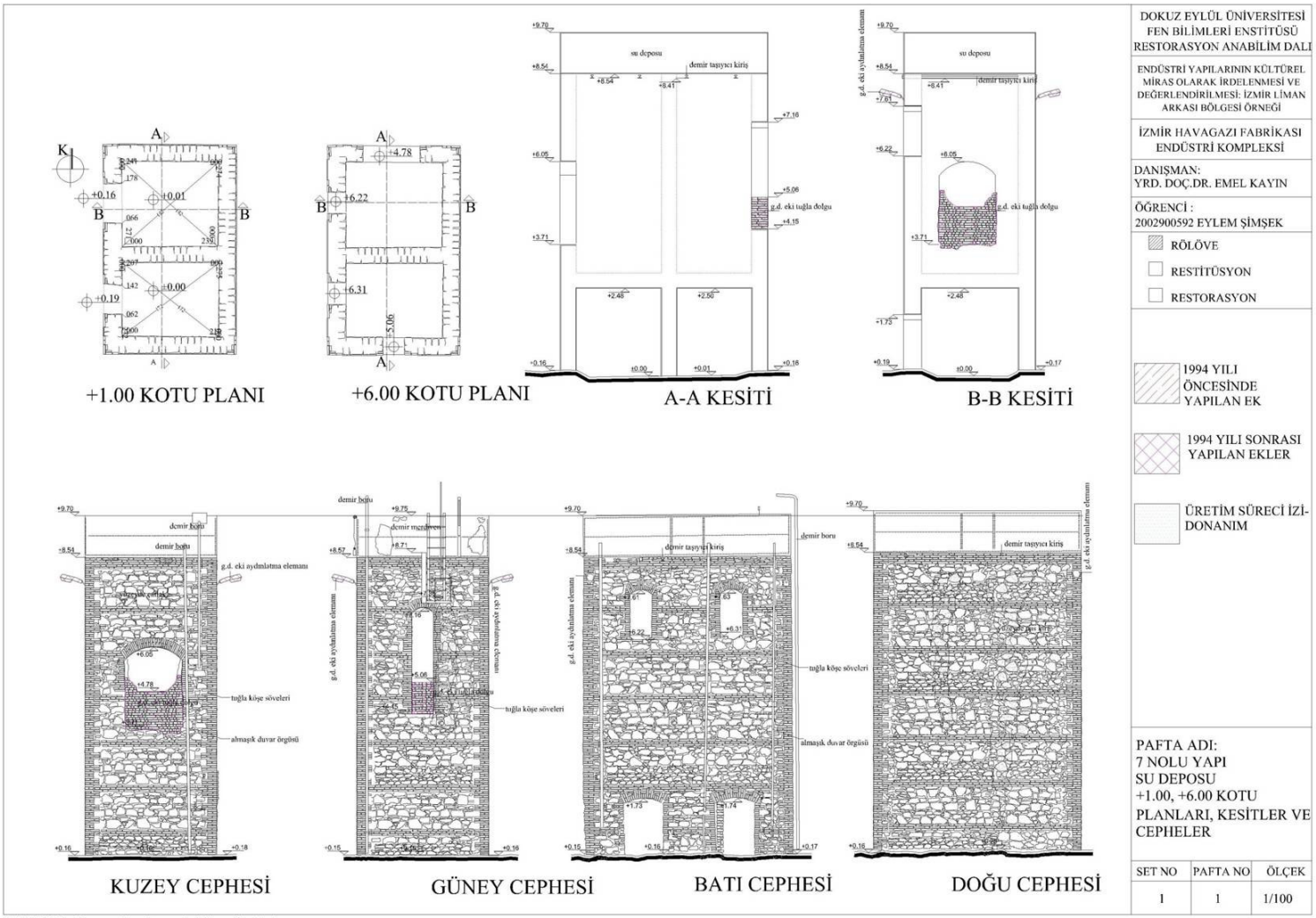

Şekil 5.92 Su Deposu (7 nolu yapı) rölöve çizimleri

5.2.4 'İzmir Havagazı Fabrikası' Endüstri Kompleksine Yönelik Koruma Sorunları

Bu başlık altında endüstri kompleksinde özgün ve geç dönem işlevleri sürecinde gerçekleşen, mirasın tarihsel ve mimari değerini etkileyen fiziksel müdahaleler ve güncel korunma sorunları ele alınmaktadır.

5.2.4.1 Kentsel Ölçekteki Sorunlar

Havagazı Fabrikası Endüstri Kompleksi'nin çevresindeki diğer endüstri mirası yapılarına göre durumu farklıdır. Çünkü kompleksin korunması gerektiğini belirten yerel yönetim, bu hedef doğrultusunda rölöve ve restitüsyon projeleri hazırlatmakta, buna karşın yine kendi bünyesindeki birimlerin peyzajın ve bazı yapıların özgünlüğünü yitirmesine neden olabilecek kullanımlara izin vermektedir.

'İzmir Havagazı Fabrikası' Endüstri Kompleksi dönüşüm potansiyeline sahip Liman Arkası Bölgesi'nin stratejik noktasında; kent merkezi yönünden girişinde bulunmaktadır. Fabrika ilk kurulduğu dönemde kent dışında kurulmuş, ancak hızlı kentleşme sonucu, günümüzde büyük arsa spekülasyonlarının yaşandığı kent merkezinde sıkışıp kalmıştır. Sahip olduğu 22.000 m^2 lik geniş peyzajı ve ulaşım sistemlerine yakınlığı ile sermaye sahiplerinin dikkatini çeken değerli bir alan haline gelmiştir. Bu sebeple endüstri peyzajı arazisi üzerindeki baskı ve spekülasyonlar sürekli gündem oluşturmaktadır. Öyle ki 21 Şubat 1995 tarihli Hürriyet gazetesindeki dönemin İzmir Büyükşehir Belediyesi başkanı Burhan Özfatura'nın demecinde fabrika alanındaki yapıların yıkılarak yerine gökdelen yapılmasının düşünüldüğü belirtilmektedir (Şekil 5.93 - Hürriyet gazetesi, 21 Şubat 1995).

Peyzajın yerel yönetimin mülkiyetinde olması avantajlı bir durumdur, ancak bu kurumların koruma çalışmalarına ayırdıkları bütçe kısıtlıdır. Özelikle Havagazı gibi büyük bir kompleksin korunması için gerekli finansmanın sağlanması daha da zorlaşmaktadır.

Havagazı kompleksinin korunma sorunlarından biri de peyzajın çevresindeki yolların, trafik yoğunluğudur. Liman Caddesi'ndeki araç trafiği gürültü ve çevre kirliliğine neden olmaktadır. Endüstri kompleksine araç ve yaya ulaşımı olanakları sınırlıdır. Peyzaja ulaşımda yaya yolları tek yönden çalışmaktadır. Peyzajın batısındaki otobüs durağı ile Alsancak Garı arasında yaya trafiği yoğunlaşmaktadır. Diğer yönlerde güvensiz yol koşulları ve araç trafiği tehdidi nedeniyle yaya akışı oluşmamaktadır. Araç ulaşımı da sadece Liman Caddesi üzerinden sağlanmaktadır. Peyzajın güneyindeki depolama ve batısındaki Tariş İşletmelerine ait tesisler bütünü görsel ve çevre kirliliğine neden olmaktadır.

Havagazı hatırası

SÖKÜLEN SAYAÇLAR HURDACIYA SATILACAK ESHOT'un Alsancak'daki havagazı fabrikası parça parça sökülerek hurdaya çıkarıldı. Sadece dev bacası ayakta kalan fabrikanın yerine iş merkezi yapılacağı açıklanırken ev ve işyerlerden sökülen binlerce sayaç ilginç görüntü oluşturdu. **(Fotoğraf: Aykut FIRAT)**

Asırlık fabrikanın yerine gökdelen

İZMİR'e 118 yıl hizmet verdikten sonra teknolojinin çok gerisinde kalıp ayda 7-8 milyar lira zarar ettiği gerekçesiyle kapatılıp sökümüne başlanan havagazı fabrikasının 22 bin metrekarelik arsasının iş merkezi olarak değerlendirileceği bildirildi. Fabrikanın tarihi değer taşıyan bazı makineleri İstanbul'daki Sanayi Müzesi'ne götürüldü, bazı parçaları hurda olarak satışa çıkarıldı. Sökümün sonunda sadece 100 metrelik baca bırakılacak. İhaleyle hurdacılara satılacak olan, ev ve işyerlerinden sökülen binlerce sayaç da fabrika sahasında depolandı. Büyükşehir Belediye Başkanı Burhan Özfatura çevresi yeşil alan olarak düzenlenecek gökdelen yapılabileceğini, projenin belirmsinden sonra yap-işlet-devret modeli veya kat karşılığı ihale edileceğini söyledi.

İlyas ÖZGÜVEN / İZMİR (Hür)

Şekil 5.93 Kent içindeki sayaçların sökülerek endüstri peyzajında depolanmasına ilişkin haber (Özgüven, Hürriyet, 21 Şubat 1995, s.3)

5.2.4.2 Endüstri Peyzajına Yönelik Sorunlar

Endüstri kompleksinin en önemli sorunu endüstriyel üretim şemasının şekillendirdiği peyzajın, yapılarının bütünle ve birbirleriyle ilişkisinin tanımlanamamasıdır. Endüstri peyzajının bütünlüğünün yitirilmiş olması fabrikanın kapatılmasıyla başlamış olan sürecin sonucudur.

Peyzaja asıl müdahale 1994 yılında fabrika kapatılırken yapılmıştır. Genel olarak bu müdahale metal konstrüksiyonlu teknik yapıları ve donanımları kapsamaktadır. Şaküli fırının bulunduğu ve Karnülü fırınların bulunduğu yapılar ile 15000 m3 lük ve 4500 m3 lük iki gazometre bu dönemde sökülmüştür. Şaküli fırın bacanın doğusunda yer almaktaydı. Bu fırın kendi strüktürü dahilinde iki satıhlı metal konstrüksiyonlu, saçla kaplı bir çatı ile örtülmüştü. Hemen güneyinde de kare planlı kaide üstünde bacası yükselirdi. Baca ile fırının arasındaki metal konstrüksiyonlu merdiven ile üstüne çıkılmaktaydı. (Şekil 5.107) Karnüllü fırın altı yatık kamarayı barındırırdı. Kamaralar dikdörtgen plan şemasına sahip konstrüksiyonun ortasında konumlanmıştı. Belli bir kota kadar tuğla ile kapatılmış çelik kolon araları sonrasında bazı yerlerde saçla kapatılmak üzere genelde açıktı. Üstü iki satıhlı, metal konstrüksiyonlu çatı ile örtülmüştü. Çatı oluklu saç levha kaplanmıştı. (Şekil 5.104). Gazometrelerden depolama kapasitesi büyük olanı Lojman yapısının (Şekil 5.39 – Vaziyet planı 10 nolu yapı) batısında, diğeri Atölyelerin batısında yer alırdı. Gazometreler daire planlı çelik konstüksiyonlu yüksek yapılardı. Çelik kolonlar birbirilerine kafes kirişlerle bağlanmıştı. Yine çelik bir kubbe iskeleti ile örtülmüştü. (Şekil 5.110-111) Özgün işlev sürecinde 15000 m^3lük gazometrenin kuzeyinde bulunan epüratör dairesine dair alanda iz yoktur. Yapı ile ilgili tek belge Şekil 5.15-5.19-5.20' deki vaziyet planlarıdır. Peyzajın kuzeybatısındaki katran havuzundan geriye zemindeki kot farkı kalmıştır. Kuzeydoğusundaki kreozot ve katran depolarının yanındaki katran pompasının bulunduğu yapı ayaktadır. (Şekil 5.39) Peyzajın yataylığını kıran tuğla baca tek başına üretim sürecini tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Bacanın zeminle bileşiminde ve çelik hatıllarında bozulmalar gözlenmiştir.

Endüstri peyzajına otobüs bekleme ve tamir servisi kullanımı doğrultusunda müdahaleler devam etmiştir. Otobüslerin park edebilmesi amacıyla peyzajın özgün topoğrafyası değiştirilmiştir. Zemin düzleştirmesi, su kuyusunun kapatılması, kömür taşıma raylarının kaldırılması üretim süreci izlerinin yitirilmesine neden olmuştur. Peyzajın kaplama taşları sökülmüş ve belli bölümlerine asfalt dökülmüştür. Peyzaj sınırlarında fabrikanın ilk yapımından günümüze kadar geçen süreçte belirgin bir değişiklik olmamıştır, ancak endüstri peyzajının özgün girişi Tariş binalarının doğusundaki kapıdan sağlanırken günümüzde bu metal kapı kapatılmış ve peyzajın kuzeybatısından, otobüslere Liman Caddesi üzerinden giriş verilmiştir. (Şekil 5.29-94-95-114) Peyzajın güney sınırındaki 1498 sokağa açılan tali girişin kapatılması dolaşım şemasının algılanmasını engelleyen unsurlardan biridir. 1994 yılında fabrikanın son günlerinde çekilen fotoğraflardan (Şekil 5.102) o dönem peyzaj sınırının Liman caddesi üzerinde briket duvarlarla çevrili olduğu görülmektedir.

Endüstri peyzajının bir diğer sorunu kirletilmiş ve değersizleştirilmiş dokusudur. Peyzajın geniş alanı belediyenin Tribün ekibi tarafından depolama amaçlı kullanılmaktadır. Peyzajdaki köhne yapılarda bu görünümü pekiştirmektedir. Peyzaja Liman Caddesinden girildiğinde sağda alana girişleri kontrol eden personelin bulunduğu prefabrik kabin, solda; dökümhane yapısının kuzeyinde şoförlerin bekleme ve dinlenme amaçlı kullandığı üstü sundurma çatı ile örtülmüş ikinci bir prefabrik kabin geç dönem kullanımı sürecinde eklenmiştir. Peyzajın güneybatı sınırına otobüslerin tamirinin yapıldığı metal konstrüksiyonlu bir üst örtü yapılmıştır. (Şekil 5.118) Benzer sistemde bir üst örtü malzeme ambarı (5 nolu yapı) ile idare binası (3 nolu yapı) arasına zeminine beton dökülerek depo olarak kullanılması için inşa edilmiştir. Ancak günümüzde her iki strüktürde sökülmüştür. Fabrika, 2005 yazı itibariyle yeniden otobüs tamir atölyesi ve bekleme alanı olarak kullanılmaya başlamasıyla tekrar yapısal müdahalelere maruz kalmaktadır.

Peyzajın otobüs bekleme alanı olarak kullanılması araç ve yangın kazası riskini arttırmaktadır. Otobüslere yakıt ikmali için kurulan tank peyzaj ve çevresi için tehdit oluşturmaktadır. Yakın çevresindeki en yoğun yeşil dokuya sahip peyzaj içindeki bakımsız park düzenlemesi gerekli bakımı görmediği için yitirilmek üzeredir.

Şekil 5.94 Özgün giriş b.t. (R.Bayam Arşivi).

Şekil 5.95 Özgün giriş 1994 (E. Tuncer Arşivi).

Şekil 5.96 Peyzaja genel bakış, bt. (R. Bayam Arşivi).

Şekil 5.97 Peyzaja genel bakış, bt. (APİKAM).

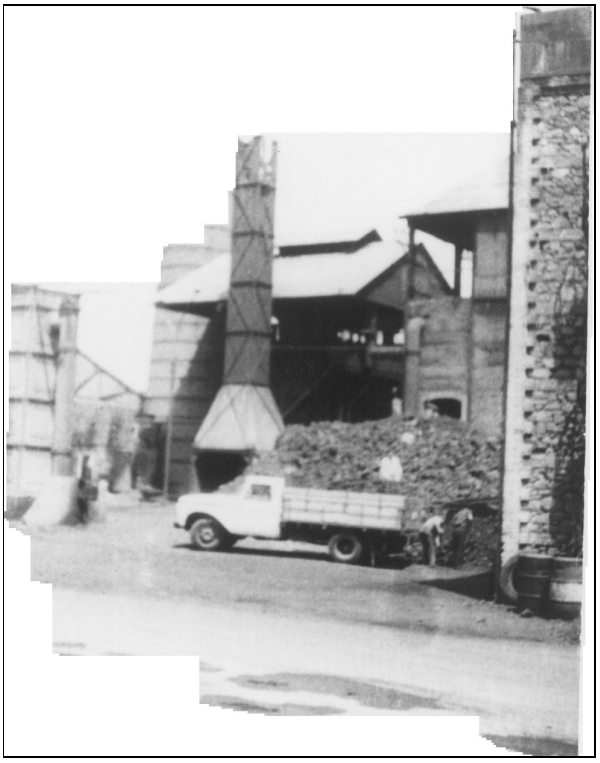

Şekil 5.98 Su deposunun güneyinden fırınlara bakış b.t. (R. Bayam Arşivi).

Şekil 5.99 Peyzajda kömür ve artık ürün taşımasındaki raylar b.t. (R.Bayam Arşivi).

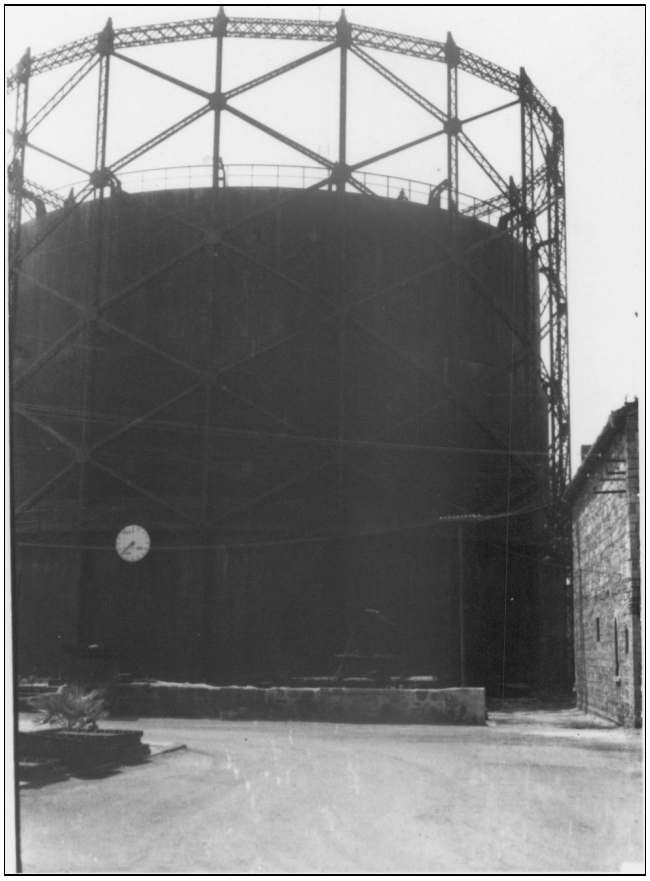

Şekil 5.100 4500 m^3lük gazometre b.t. (R. Bayam Arşivi).

Şekil 5.101 15.000 m^3lük gazometre b.t. (R. Bayam Arşivi).

Şekil 5.102 Liman Caddesi'nden görünümü, 1994 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.103 Liman Caddesi'nden görünümü, 1994 / 2004 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.104 Peyzajın genel görünümü, 1994 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.105 Peyzajın genel görünümü, 1994 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.106 Peyzajın genel görünümü, 1994 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.107 Şakuli fırın sökülürken, 1994 (E. Tuncer Arşivi) / Şakuli fırın bulunduğu yer, 2004

Şekil 5.108 Karnüllü fırın iç mekan görünümü, 1994 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.109 Havagazı vanaları, 1994 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.110 Gazometre sökülürken , 1994 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.111 Gazometre üstünden görünüm, 1994 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.112 Büyük gazometreden sökümü sonrası kalan izler, 1997 (İzmir I No'lu KTVKK)

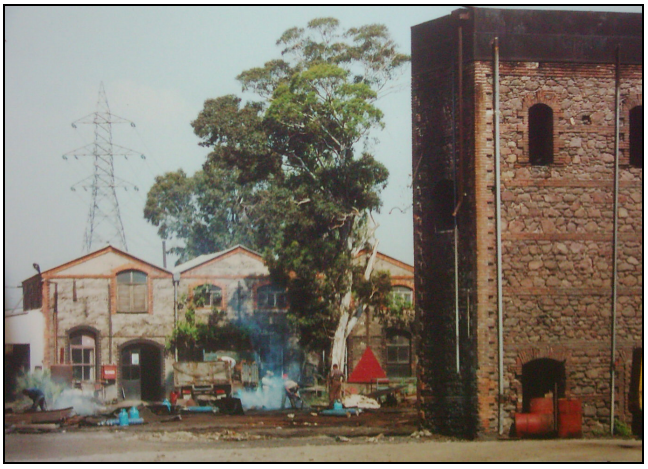

Şekil 5.113 Küçük gazometreden kalan izler, 1997 (İzmir I No'lu KTVKK)

Şekil 5.114 İzmir Havagazı Fabrikası'nın özgün girişi, 1997 (İzmir I Nolu KTVKK)

Şekil 5.115 İzmir Havagazı Fabrikası'nın özgün girişindeki tabela

Şekil 5.116 Zift - katran havuzları ve katran pompası (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi, 1997)

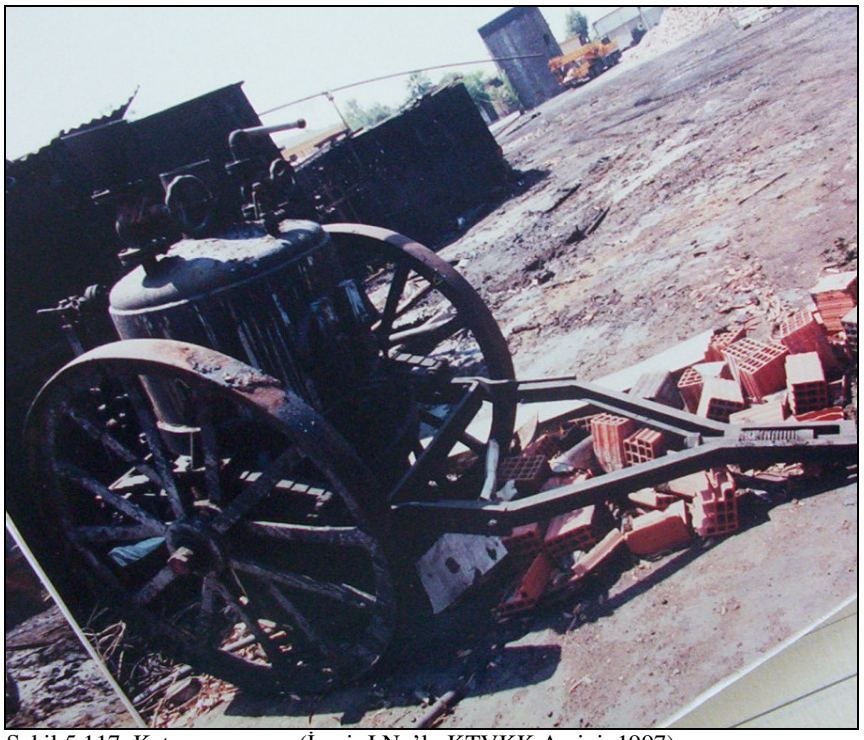

Şekil 5.117 Katran pompası (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi, 1997)

Şekil 5.118 Büyük gazometrenin bulunduğu temizlenmiş alan

Şekil 5.119 Tuğla baca ve kirletilmiş doku

Şekil 5.120 Depolama alanı olarak kullanılan peyzaj, 2004

5.2.4.3 Mimari Sorunlar

Havagazı kompleksinde bulunan özgün yapıların mimari sorunları işlevsel-mekansal, strüktürel ve donanıma yönelik olmak üzere üçe ayrılmaktadır, ancak her yapıya özgü sorunlar için başlık açıldığından birlikte ele alınmıştır. Endüstri kompleksi özgün yapılarının başlıca korunma sorunu atölye yapı dizisi, dökümhane yapısı, makine dairesi ve sayaç dairesinin bir kısmının kullanım dışı olması ve diğerlerinin otobüs bakım servis istasyonu işlevi kapsamında özgünlüklerini yitirmelerine neden olan kullanımlarla işgal edilmesidir. Bununla birlikte yapılara bitişik inşa edilen ek yapılar mimari özelliklerinin algılanmasını güçleştirmekte ve cephe düzenlerini bozmaktadır. Peyzajdaki özgün yapılarda genel olarak; bölgenin zemin özelliğinden, atıl kalmalarından, eklerin malzeme uyuşmazlığından kaynaklanan ve insan eliyle gerçekleştirilen bozulmalar strüktürel sorunlar olarak görülmektedir.

Havagazı peyzajında özgün işlev sürecinde inşa edilmiş özgünlüğünü yitirmiş ve özgün olmayan ancak değerlendirilebilecek yapılar da bulunmaktadır. Liman Caddesi boyunca uzanan peyzajın ortalarında güney sınırının hemen önündeki Lojman yapısı özgün işlev sürecinde eklenmiştir. Her katında iki dairenin bulunduğu üç katlı yapı tamir istasyonunun ofisleri olarak kullanılmaktadır.

Peyzajın batı sınırındaki, özgün fabrika girişinin hemen sağındaki tek katlı idare binasının erken dönemde inşa edilmiştir. (Şekil 5.32) Çünkü diğer özgün yapılardaki pencerelere benzer basık kemerli pencereleri vardır ve bu pencerelerin kenarlarında tuğla söve izleri görülmektedir. Ancak yapı, güneyine yapılan geç dönemdeki betonarme yapı ve eklerle özgünlüğünü tamamen yitirmiştir. Tek katlı yapı depolama için kullanılırken, iki katlı betonarme yapı, otobüs işletmesince yönetim ofisleri olarak kullanılmaktadır (Şekil 5.123).

Peyzajın güney sınırı boyunca inşa edilen Şekil 5.121'de görülen iki katlı özgün lojman yapısı yıkılmıştır. Bu yapı beşik çatısıyla, özgün duvar örgüsü ve söveli dikdörtgen pencereleriyle peyzajdaki diğer özgün yapılardan farklılaşmıştır.

Tablo 5.2 Peyzajdaki yapıların özgünlük durumu

Özgünlük Durumu	Vaziyet Planındaki İfadesi (Şekil 5.39)	Yapı Adedi
Özgünlüğünü koruyan yapı	a	7
Özgünlüğünü yitirmiş yapı	e	1
Özgün işlev sürecinde inşa edilen yapı (1860-1994 arasında)	b	18
Geç dönem yapıları (1994 yılından sonra inşa edilen)	d	7

Şekil 5.121 Peyzajın güneydoğusundaki yıkılmış lojmandan geriye sadece duvar izleri kalmış b.t. (R. Bayam Arşivi).

Şekil 5.122 Betonarme lojman yapısı

Şekil 5.123 Özgün girişin güneyindeki özgün dönem eki b.arme yapı

Şekil 5.124 Özgün dönem sürecinde inşa edilmiş yapı

Şekil 5.125 Üretim sürecinde atık ürünlerin biriktirildiği alan

5.2.4.3.1 Dökümhane (1 Nolu Yapı)

Yapı, fabrika kapandıktan sonra 2005 yılına kadar heykel atölyesi olarak kullanılmış olsa da günümüzde atıl kalmıştır. Yapının güneydoğusundaki odada otobüslere akaryakıt dağıtımı yapılmakta ve kayda geçirilmektedir. Dökümhane yapısı özgün işlevi sürecinde önemli müdahalelere maruz kalmıştır. İçindeki gezer vincin akış hattını taşıyan betonarme kolon-kiriş sistemi teknik gereksinimler nedeniyle eklenmiştir. Bu sisteme yükünü veren ara kat da geç dönem ekidir. Bu müdahalenin peyzajdaki betonarme taşıyıcılı malzeme ambarı ile aynı dönemde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Dökümhane yapısının doğusundaki yapı özgün işlev sürecinde yapılmıştır (Şekil 5.128). Yapının kuzey cephesindeki kırılmış duvardan daha uzun olduğu ve bir kısmının yıkıldığı anlaşılmaktadır. Özgün ve geç dönem işlevi sürecinde gerçekleşen müdahalelerde yapının özgün mekansal nitelikleri yitirilmiştir. Yapıya giriş ve çıkışı sağlayan açıklıkların kapatılması ve geç dönemde merdivenin eklenmesiyle mekanın dolaşım şeması değişmiştir. (Şekil 5.129) Yapının taşıyıcı sisteminde ciddi bir sorun bulunmamaktadır. Sadece çatı işlerliğini yitirmeye başlamıştır. Çatının bazı bölümlerinin oluklu levha kaplaması kopmuştur. Pencere doğramalarında bozulmalar gözlenmiştir. Duvar yüzeylerinde sıva çatlakları ve geç dönem eklerinin yapılıp sökülmesinden kaynaklanan bozulmalar oluşmuştur. Dökümhane yapısındaki yük asansörü, gezer vinç ve döküm fırını gibi metal donanımlar da paslanma etkisinde yıpranmıştır.

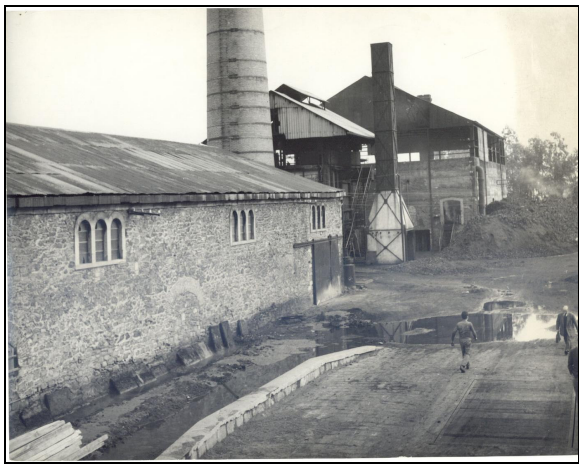

Şekil 5.126 Dökümhane yapısının güney cephesi ve fırınlar b.t. (R. Bayam Arşivi).

Şekil 5.127 Dökümhane yapısının değişmiş güney cephesi, 2004

Şekil 5.128 Dökümhane yapısının özgünlüğünü yitirmiş doğu cephesi

Şekil 5.129 Dökümhane yapısının iç mekanı

5.2.4.3.2 Makine Dairesi (2 Nolu Yapı)

Yapının büyük mekanı, geç dönemde bir dönem araç tamir atölyesi olarak kullanılmıştır. Yapının küçük odasında geçmişte olduğu gibi elektrik panoları bulunmaktadır. Büyük mekan ise boştur.

Havagazının peyzaj içinde dolaşımını sağlayan, makine dairesindeki emme ve pompalama işlemini yapan ekstraktör makineleri sökülmüştür. (Şekil 5.130-131-132-133-134) Yapının doğusunda bulunan avludan ve avludaki skirüber, kondenser makinelerinden iz yoktur. (Şekil 5.135-137) Özgün işlev sürecinde yapıya girişi sağlayan kapının doğraması sökülmüş, önündeki merdiven betonla doldurulmuştur (Şekil 5.137). Mekanın döşemesinde 1x3 m boyutlarında dikdörtgen bir delik geç dönem işlevi sürecinde açılmıştır. Doğu cephesindeki açıklıkta geç dönemde duvarın yıkılması ile oluşmuştur. (Şekil 5.135-139)

Makine dairesinde mekanik donanım söküldükten sonra zemindeki üretim sürecine ait izler silinmiştir. Zemin geç dönemde toprakla doldurulmasıyla özgün kotunu yitirmiştir. Makine dairesi içindeki elektrik panosu bulunduğu mekanın özgün 20/20 karo ile kaplı döşemesinde zemin çökmesinden kaynaklanan kırılmalar mevcuttur. Cephelerde sıva dökülmeleri, yağmur oluklarının ve pencere doğramalarından bazılarının kırıldığı görülmektedir.

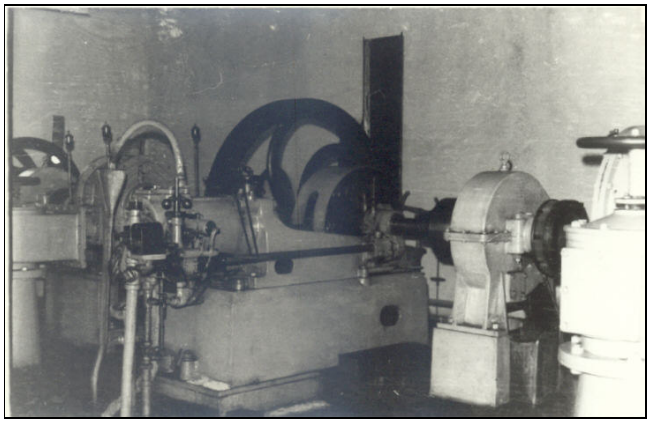

Şekil 5.130 Makine dairesindeki teknik donanım b.t. (R.Bayam Arşivi).

Şekil 5.131 Makine dairesinin iç mekan görünümü (E.Tuncer Arşivi).

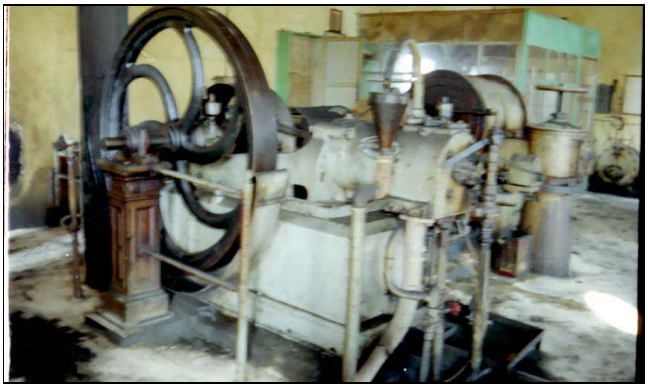

Şekil 5.132 Makine dairesindeki donanım, 1994 (E. Tuncer Arşivi)

Şekil 5.133 Makine dairesindeki donanım, 1994 (E. Tuncer Arşivi).

Şekil 5.134 Makine dairesindeki donanım, 1994 (E. Tuncer Arşivi).

Şekil 5.135 Makine dairesinin güney cephesi, 1994 (E. Tuncer Arşivi).

Şekil 5.136 Makine dairesinin güney cephesi, 1994 (E. Tuncer Arşivi).

Şekil 5.137 Makine dairesinin doğudaki avlusunda bulunan donanım, 1994 (E. Tuncer Arşivi).

Şekil 5.138 Makine dairesi kuzey cephesi ve yakıt tankı

Şekil 5.139 Makine dairesinin doğu cephesi

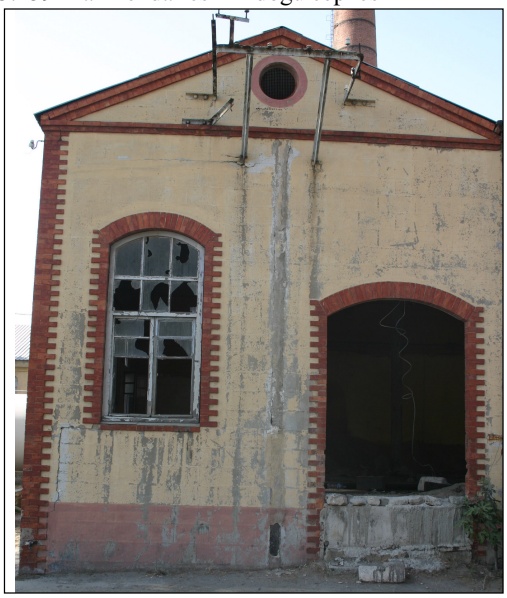

Şekil 5.140 Makine dairesinin doldurulan girişi

Şekil 5.141 Makine dairesinin iç mekanı

5.2.4.3.3 İdare Binası (3 Nolu Yapı)

İdare binası özgün işlev sürecinde ciddi müdahalelere uğramıştır. Yapının güney duvarına bitişik personele ait soyunma mekanlarının bulunduğu betonarme yapı inşa edilmiştir. Yapının beşik çatısı yıkılıp yerine teras çatı yapılmıştır. Zemin kattaki batı odasının kuzey cephesindeki odanın kapısı kapatılmış, penceresi kapıya çevrilmiştir. (Şekil 5.142) Üst kata çıkan merdiven kapatılmış, geç dönem betonarme yapısının üst katından geçiş verilmiştir. Yapının güney batısındaki tek katlı sundurma çatılı yapıda aynı dönemde yapılmıştır. (Şekil 5.20-27) Yapının güneyindeki sundurmalar geç dönem işlevi sürecinde yapılmıştır. Sundurmanın altında briket duvardan bölücüler bulunmaktadır. İdare binası yapılan eklerle özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiştir. (Şekil 5.144) Geç dönem ekinin yapılmasıyla özgün mekan bölünmeleri, dolaşımı ve organizasyonu değişmiştir. Yapının sıvalı cephelerinde zemin kotuna yakın bölgelerde yoğunlaşan çatlaklar ve dökülmeler mevcuttur. Üst kat batı cephesi pencere doğraması çıkarılmıştır. (Şekil 5.143-146)

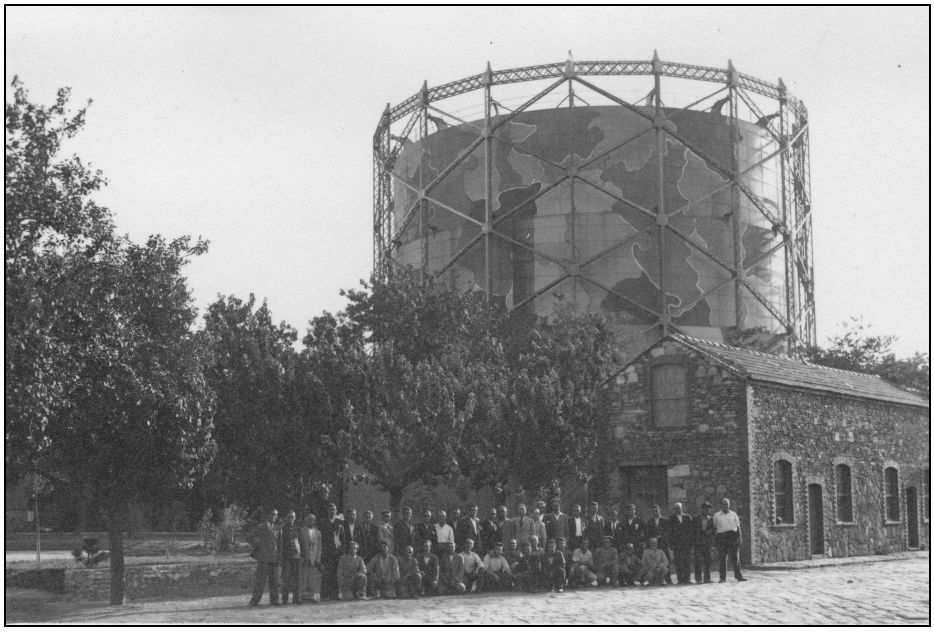

Şekil 5.142 İdare binasının özgün hali b.t. (APİKAM)

Şekil 5.143 İdare binasının batı cephesi

Şekil 5.144 İdare binasının, betonarme ek yapısıyla doğu cephesi

Şekil 5.145 İdare binasının iç mekanları

Şekil 5.146 İdare binasının üst kat batı cephesi penceresi

5.2.4.3.4 Sayaç Dairesi (4 Nolu Yapı)

Sayaç dairesinin güneyindeki, istihsal sayacının bulunduğu mekanda kentkart cihazlarının tamir ve bakımı yapılmaktadır. Güneydeki laboratuar ise kullanılmamaktadır. Yapı çevresindeki geç dönem yapıları da atıl durumdadır.

Sayaç dairesinin güney hacmi içindeki zeminde ve tavanda bileşim izleri bulunan makine donanımının 1994 yılında diğer donanımlarla birlikte söküldüğü tahmin edilmektedir. Kuzeydeki mekanda bulunan istihsal sayacı da bu dönemde sökülmüştür. Yapının doğu cephesi boyunca bitişik, sundurma çatılı briketten duvarları olan iki mekandan oluşan yapı ve batı cephesindeki saçla kaplanmış rüzgarlık niteliğindeki ek geç dönemde yapılmıştır. (Şekil 5.27-147-148) Kuzeydeki mekanda, tavandaki çelik kirişe kaynaklanan metal dikme ile desteklenmiş ahşap bölücü pano sonradan eklenmiştir. (Şekil 5.149) Bu mekanın pencerelerindeki demir parmaklıklar ve kapısı da geç dönem ekidir. Kuzey cephesindeki tepe penceresi ile yapı içindeki bölücü duvar üstündeki dairesel delik kapatılmıştır. Güney beden duvarında iki delik mevcuttur. Yapı cephelerinde taşıyıcı çelik kolonların olduğu yerlerde çatlaklar bulunmaktadır. Bu çatlaklar sıva bozulması gibi görünse de silmelerde de devam ettiğinden çelik dikme ile beden duvarlarının farklı yönlerde çalışmasından kaynaklanmaktadır. Güneydeki mekanın tavanında da makine aksamı sökülürken yırtık oluşmuştur.

Şekil 5.147 Sayaç dairesinin batı cephesi, 1997 (İzmir I No'lu KTVKK)

Şekil 5.148 Sayaç dairesinin batı cephesi ve metal ek.

Şekil 5.149 Sayaç dairesinde istihsal sayacının bulunduğu oda

Şekil 5.150 Sayaç dairesinin doğu cephesi ve ek yapı

5.2.4.3.5 Malzeme Ambarı (5 Nolu Yapı)

Günümüzde alt kattaki güneydeki mekan boştur. Kuzeydeki mekan ise belediyeye bağlı tribün ekibince depo olarak kullanılmaktadır. Üst kat kapatılmıştır ve eski eşyalar depolanmaktadır.

Malzeme ambarı önceki bölümlerde bahsedildiği üzere özgün işlev sürecinde inşa edilmiştir. Yapının özgün işlev sürecinde kuzey cephesinde kömür depolamak için kullanılan metal oluklu levha kaplı sundurma yıkılmıştır. (Şekil 5.151) Zemin kattaki iki mekan arasındaki kapı sabitleştirilerek geçiş engellenmiştir (Şekil 5.152). Zemin katta kuzeydeki mekana geç dönemde metal konstrüksiyonlu plan düzleminde 6x4.5 boyutlarında kendi merdiveni olan ara kat yerleştirilmiştir.

Malzeme ambarını oluşturan zemin kattaki iki mekan arasındaki geçişin kapatılması ve kuzeydeki mekanda sonradan oluşturulan kot farkı mekan ilişkilerinin algılanmasını güçleştirmektedir. Giriş cephesindeki avluyu saran alçak duvar ve yapı yıkılarak özgün izler silinmiştir (Şekil 5.27). Malzeme ambarında özellikle zemin kat güney mekanının ışık almaması nemden kaynaklanacak yapısal bozulmaları tetiklemektedir. Cephelerde bölgesel sıva dökülmeleri mevcuttur. (Şekil 5.154)

Şekil 5.151 Peyzajdaki kondenserin arkasından görünen malzeme ambarı, 1994 (E. Tuncer Arşivi).

Şekil 5.152 İki mekan arasındaki sabitlenmiş kapı

Şekil 5.153 Malzeme ambarındaki odanın pencereleri

Şekil 5.154 Malzeme ambarının doğu cephesindeki bozulmalar

5.2.4.3.6 Atölyeler Yapı Dizisi (6 Nolu Yapı Dizisi)

Atölyeler yapı dizisi atıl kalmıştır. Peyzajın doğu sınırında bulunan yapıya özgün işlev süresince gereksinimler doğrultusunda yapıdaki izlerden gözlemlenen ekler yapılmıştır. Atölyelerin kuzeyindeki özgün bacaya sahip demirhane mekanı sundurma çatısıyla bu eklerden biridir. (Şekil 5.158) Zemin katta yemekhanenin bulunduğu mekan, arasına yapıldığı iki yapının batı ve doğu cephelerinde köşe söveleri olduğundan özgün dönem eki olarak kabul edilmiştir. Yapı dizisinin güneyindeki mekanda bulunan guseli betonarme taşıyıcı sistemi de özgün dönem ekidir. Bu mekandaki bölücü duvarlar, kuzey duvarı boyunca sıralanmış duşlar ve doğu cephesinde yine duşların bulunduğu yapı işlevsel gereksinimler doğrultusunda eklenmiştir (Şekil 5.27).

Güney cephesindeki günümüze kadar ulaşan metal merdivenin arkasında kalan pencerenin ve sahanlığın altındaki kapının tuğla ile kapatılmış olması sonradan yapıldığını göstermektedir. (Şekil 5.155) Bu mekanın üst katına çıkışını sağlayan ilk dönem özgün merdiveninin yeri tespit edilememiştir. Bu merdivenin eklenti olması, ulaştığı holün ve diğer mekanların özgünlüğünün sorgulanmasına neden olmaktadır. Mekanın kuzeybatısındaki odanın tavanındaki yükselme ve çatıdaki sundurma örtü, merdiven kovasının burada bulunabileceğini düşündürmekteyse de bu çıkarımı destekleyecek ve ilerletecek özgün müdahale öncesine dair bir kaynak bulunmamaktadır.

Torna atölyesinin tavanında U çizen gezer vincin ray hattı haricinde tüm aksamı sökülmüştür. (Şekil 5.156) Tavanın kuzeydoğusunda döşeme kirişlerinin altında ahşap kaplama bulunması, Şekil 5.27'da görülen Modelhanenin burada olduğunu ispatlamaktadır. Atölyenin üst katına tavan döşemesindeki delikten çıkılmasını sağlayan gemici merdiveninin izleri silinmiştir (R. Bayam, kişisel iletişim, Temmuz 2005).

Atölyeler yapı dizisinin özgün işlev sürecinde maruz kaldığı müdahaleler ilk mimari özelliklerinin algılanmasını engellemektedir. Özgün dolaşım elemanlarının

izlerinin silinmesiyle özgün mekan organizasyonu üzerine yapılacak tanımlamalar kısıtlanmaktadır. Torna atölyesinde zemini toprakla olduğu için özgün kaplaması algılanmamaktadır. Yapı dizisinin genelinde, yemekhane yapısının doğu duvarının kuzey duvarından ayrılması dışında taşıyıcı sistemde ciddi bozulma yoktur. Güneydeki hacmin üst kat tavanının bir kısmında ahşap tavan kaplaması, üst çatı örtüsü harap olmuştur. (Şekil 5.162) Ancak çatıyı taşıyan ahşap makas işlevini sürdürmektedir. Torna atölyesi ve yemekhane yapısında genelde pencere doğramalarında ve kaplama malzemelerinde bozulmalar mevcuttur. (Şekil 5.158-159-160)

Şekil 5.155 Atölyelerin görünümü b.t. (Bayam Arşivi).

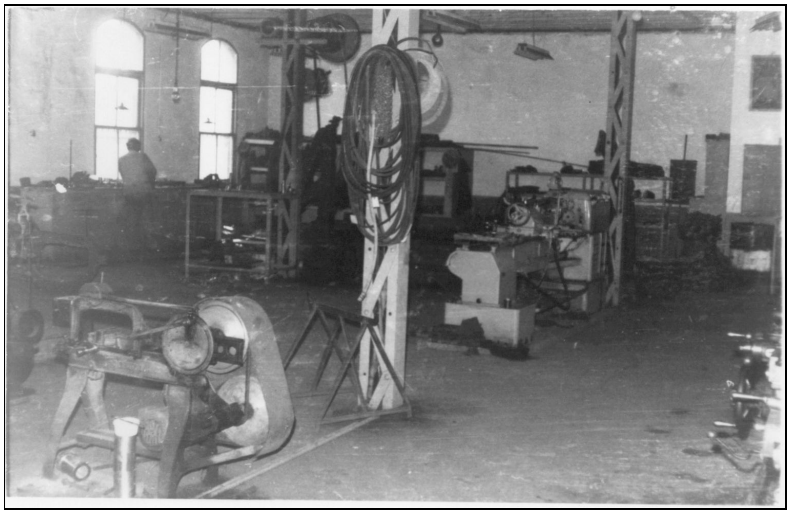

Şekil 5.156 Torna atölyesinden görünüm b.t. (Bayam Arşivi).

Şekil 5.157 Atölyenin güney cephesinde doldurulmuş pencere

Şekil 5.158 Torna atölyesinin kuzeyindeki özgün ek demirhane yapısı

Şekil 5.159 Torna atölyesinin batı cephesindeki bozulmalar

Şekil 5.160 Torna atölyesindeki atölye şefinin odası

Şekil 5.161 Torna atölyesi, modelhanenin bulunduğu yer

Şekil 5.162 Atölyelerin üst katındaki çatı yıpranması ve duvar yüzeyindeki bozulmalar

Şekil 5.163 Atölyelerin üst katındaki donanımın taşıyıcısı

5.2.4.3.7 Su Deposu (7 Nolu Yapı)

Su deposu, günümüzde işlevini yitirmiştir. 1994 yılında fabrika kapatıldığında yapının kaynak kullanılmadan yapılmış orijinal metal merdiveni sökülmüştür.(Şekil 5.164) Merdivenin basamaklarının saplandığı dikmeyi yapıya bağlayan metal eleman durmaktadır.

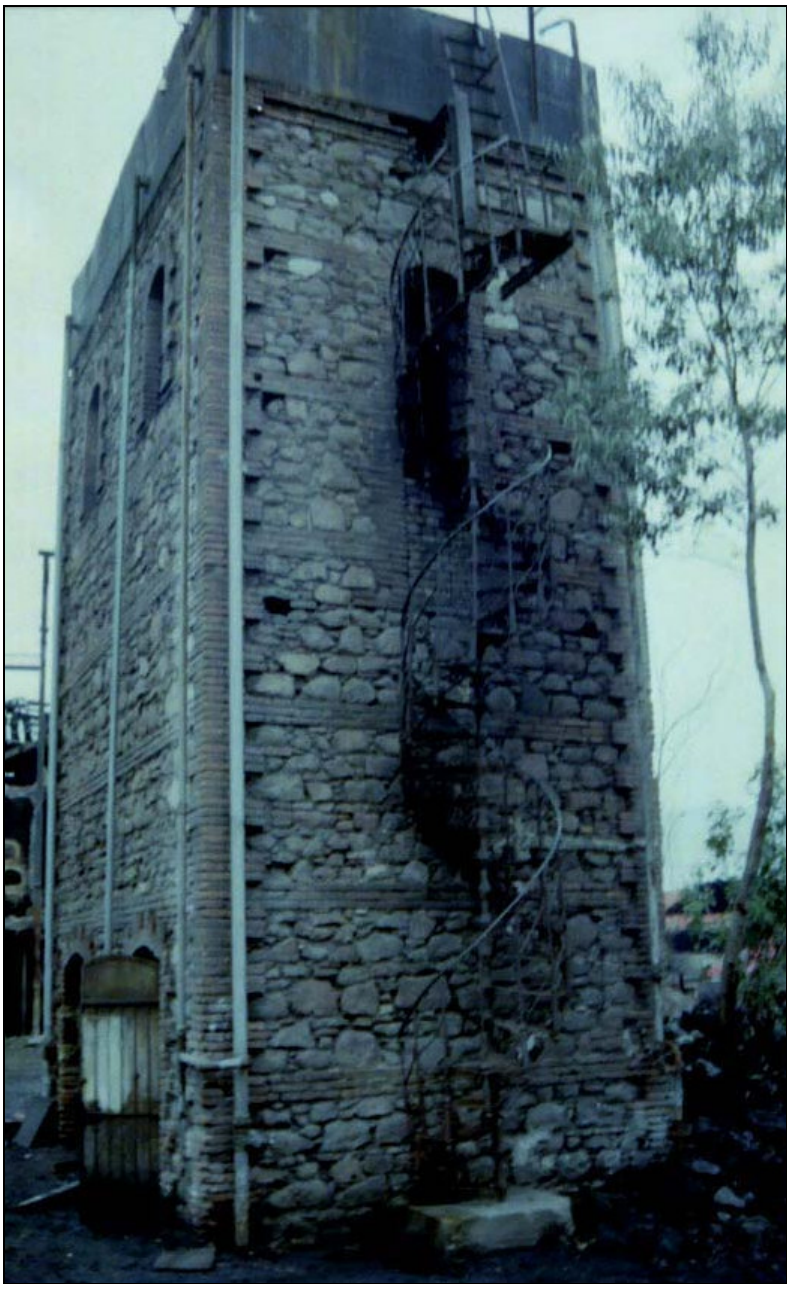

Şekil 5.164 Su deposunun güney cephesi ve özgün merdiveni 1994 (E. Tuncer Arşivi)

5.2.5 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksinin Yönelik Koruma ve Yeniden Değerlendirme Yaklaşımları

Önceki bölümlerde İzmir Havagazı Fabrikası'nın konumu, tarihi ve özgün mimarisi, anlatılarak korunmasının gerekliliği ortaya konmuştur. Mevcut durumu analiz edilip belgelenmiş fabrikanın korunması için yeniden değerlendirilmesine yönelik belirlenen yaklaşımlar dört başlık altında toplanmıştır.

5.2.5.1 "İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksinin Korunmasına Yönelik Temel İlkeler

İzmir Havagazı Fabrikası endüstri kompleksine yönelik yeniden değerlendirme yaklaşımları geliştirmek için öncelikle temel koruma ilkeleri belirlenmektedir. Koruma ilkeleri havagazı fabrikası endüstri kompleksinin kent belleğindeki izleri, teknoloji tarihi, yapıların mimari kimliği ve özgünlüğüne bağlı olarak saptanmaktadır. Koruma ilkeleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Alsancak Garı üzerinden demiryoluyla kömürün Havagazı Fabrikası Endüstri Kompleksi'ne taşınması bu iki endüstri mirasının arasında tarihi bir bağın oluşmasını sağlamıştır. 1940 yılına ait Kadastro Krokisi'nde Alsancak Garı'ndan denize doğru uzanan raylar üzerinden endüstri komplesine ray hattı ayrılmaktadır. (Şekil 5.169- İzmir Havagazı Fabrikası'nın 1940 yılında Alsancak Garı ile ilişkisi). **Kompleksin yeniden değerlendirilmesinde geliştirilecek kentsel yaklaşımlarla Alsancak Garı ile ilişkisinin vurgulanması önerilmektedir.**

- Havagazı kent belleğinde üretim yapılarının yanında sokaklardaki ve yapılardaki donatıları ile yer edinmiştir. **Havagazı fabrikası endüstri kompleksinin kentsel ölçekteki bu izlerle birlikte korunması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.** Havagazı lambaları, boru hatlarının üzerindeki kanal kapakları sokaklardaki, sayaçlar ve havagazı sobaları yapılardaki izlerdir. Alsancak semtinde Bornova Sokağı ve 1462 sokakta üzerinde "GAZ" yazan kanal kapakları tespit edilmiştir (Şekil 5.168).

• Havagazı üretimi, Endüstri Devrimi ile artan kömürün endüstride etkin kullanıldığı alanlardan biridir. Günümüzde ise elektrik ve doğal gaz kullanımının yaygınlaşmasıyla havagazı üretimine son verilmiştir. 150 yıllık süreçte yaygın olarak kullanılan gazın üretim tekniği ve donanımları teknoloji tarihi açısından önem kazanmıştır. Havagazı fabrikası peyzajındaki üretim süreci izleri, depolama (gazometreler ve katran havuzları), ulaşım sistemleri (raylar) ile bütün olarak korunmalıdır. **Üretim sürecinde kömürün, gazın ve artık ürünlerin geçirdiği işlemler yeniden değerlendirme yaklaşımlarında vurgulanması ve koruma önerisinin üretim safhaları üzerinden kurulması önerilmektedir** (Şekil 5. 169-Havagazı üretim şeması).

• **Havagazı Fabrikası endüstri kompleksi koruma yaklaşımlarının tesisin tarihsel süreç incelenerek geliştirilmesi önerilmektedir.** Havagazı Fabrikası'nda özgün işlevi sürecinde modernizasyonu amacıyla yeni yapılar inşa edilmiş, mevcut yapılara ekler eklenmiş ve donanımlar yenilenmiştir. Arşiv taraması sonucunda elde edilen 1940, 1966 ve 1970 yılına ait paftalardan (Şekil 5.15-19-20) ve 1994 yılında çekilmiş fotoğraflardan bu dönemlere ait vaziyet planı restitüsyonları çizilmiştir (Şekil 5.170-171-172-173). Bu vaziyet planlarına göre 4500'lük m^3 gazometre 1943'de; yemekhane, demirhane, malzeme ambarı 1950'li yıllarda, betonarme lojman yapısı 1970'lerde inşa edilmiştir. Dökümhane yapısının 1966 yılı ve 1994 yılına ait restitüsyon çalışması yapılmıştır (Şekil 5.175-184) 1966 ve 1994 yılları arasında yapıya betonarme kolon-kiriş sistemi ile yeni bölücü duvarlar eklenmiş, güney cephesindeki açıklıklar değiştirilmiş ve doğu cephesine bitişik çay ocağı yapısı inşa edilmiştir (Şekil 5.175-184). Makine dairesi restitüsyon çalışmasında gazın ayrıştırıldığı donanımlara ve bu donanımların bir kısmının bulunduğu avluya sahiptir (Şekil 5.185-189). Özgün işlev sürecinde, şebeke şefliğine ait idare binasına güney cephesindeki betonarme yapılar eklenmiş, üst kata çıkan merdiven kapatılmış ve kuzey cephesindeki kapı doldurulmuştur (Şekil 5.190-192). Sayaç dairesinin laboratuar bölümüne yeni pencereler açılmıştır (Şekil 5.193-194). 1940 yılı planında iki ayrı bina olarak görülen atölyeler aralarına yapılan yemekhane ile birleştirilmiştir (Şekil 5.199-204). 1940 ve 1966 yılları arasında yapı dizisinin kuzeyine demirhane yapısı eklenmiştir (Şekil 5.199-204).

Havagazı Fabrikası endüstri kompleksine, peyzajına ve yapılarına yapılan yeni ekler dönemi mimarisini ve yapım sistemini yansıtması ve fabrikanın işlevsel bütününü oluşturması nedeniyle tarihi değer taşımaktadır. **Peyzajda havagazı üretiminin durdurulduğu tarih olan 1994 yılına kadar yapılan tüm eklerin korunması, 1994 yılı sonrasında yapılan eklerin ise ayıklanması önerilmektedir.** Yapıların yapıldığı dönemi yansıtacak şekilde restore edilmesi ve yapım tarihleri ile özgün işlevlerinin bilgilendirme panolarıyla vurgulanması öngörülmektedir. **Özgün yapılarda bulunan havagazı üretimindeki teknik gelişmelerin ve değişimin belgesi olan eklerin tarihi ek olarak kabul edilip korunması önerilmektedir.** Özgün yapılara üretim sürecinden bağımsız olarak yapılan ekler ayıklanmalıdır. Yapılar restitüsyon çalışmasında olduğu gibi özgün hallerine dönüştürülmelidir. **Rahmi Koç Müzesi'ndeki donanımların geri alınarak yerinde sergilenmesi, günümüze ulaşmamış diğer donanımların ise boyutsal oranlarının korunduğu ancak malzeme kullanımı ile eski/yeni farkının yaratılığı kütleler ile yeniden canlandırılması önerilmektedir.**

Şekil 5.165 Havagazı sayaçları (İzmir I No'lu KTVKK arşivi, 1997)

Şekil 5.166 Havagazı sobaları (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi, 1997)

Şekil 5.167 Havagazı lambası direği (İzmir I No'lu KTVKK Arşivi, 1997)

Şekil 5.168 Alsancak 1462 sokaktaki kanal kapağı.

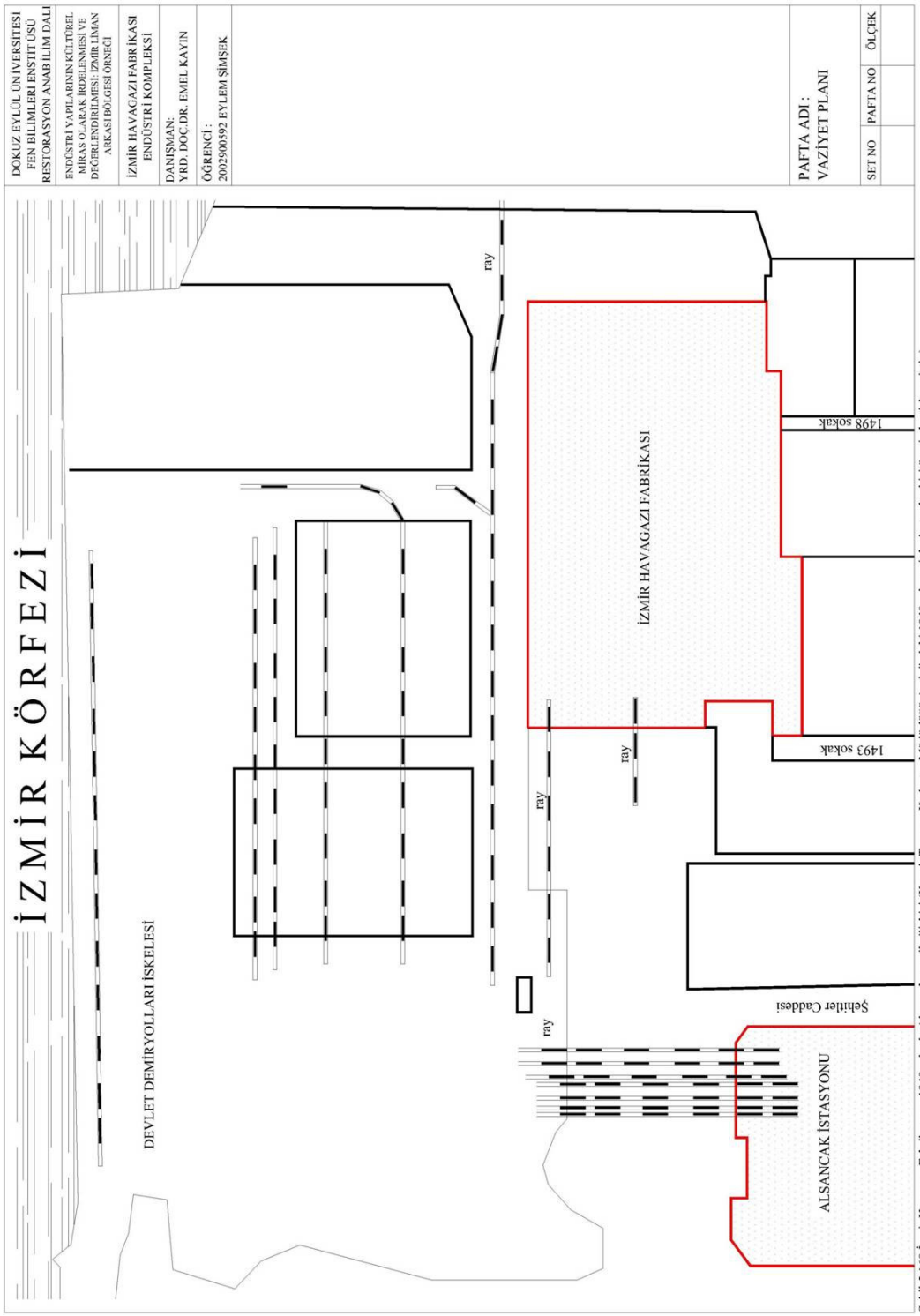

Şekil 5.169 İzmir Havagazı Fabrikasının 1940 yılında Alsancak garı ile ilişkisi (Konak Tapu ve Kadastro Müdürlüğü Arşiv'indeki 1940 yılına ait kadastro krokisi üzerinden işlenmiştir.)

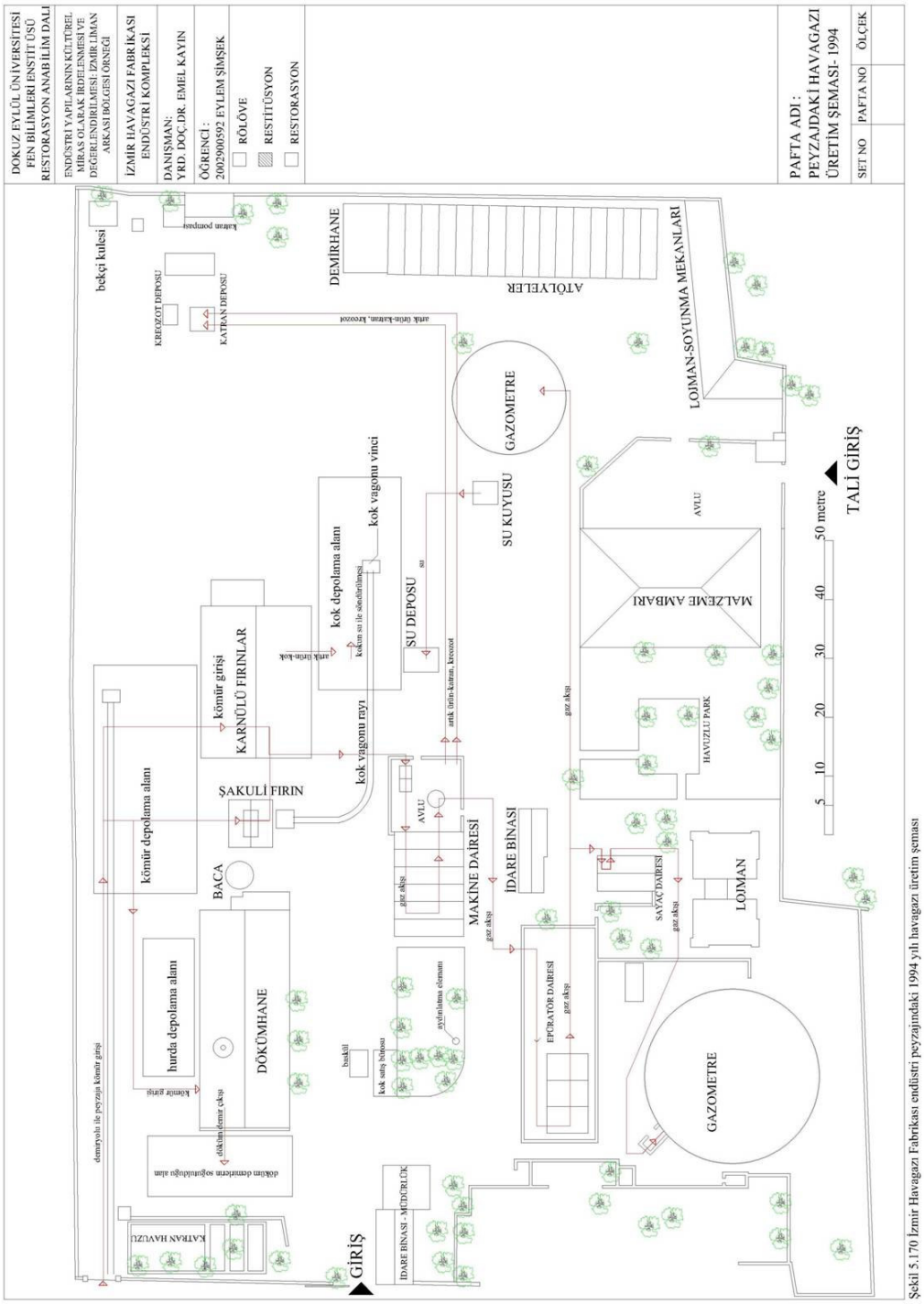

Şekil 5.170 İzmir Havagazı Fabrikası endüstri peyzajındaki 1994 yılı havagazı üretim şeması

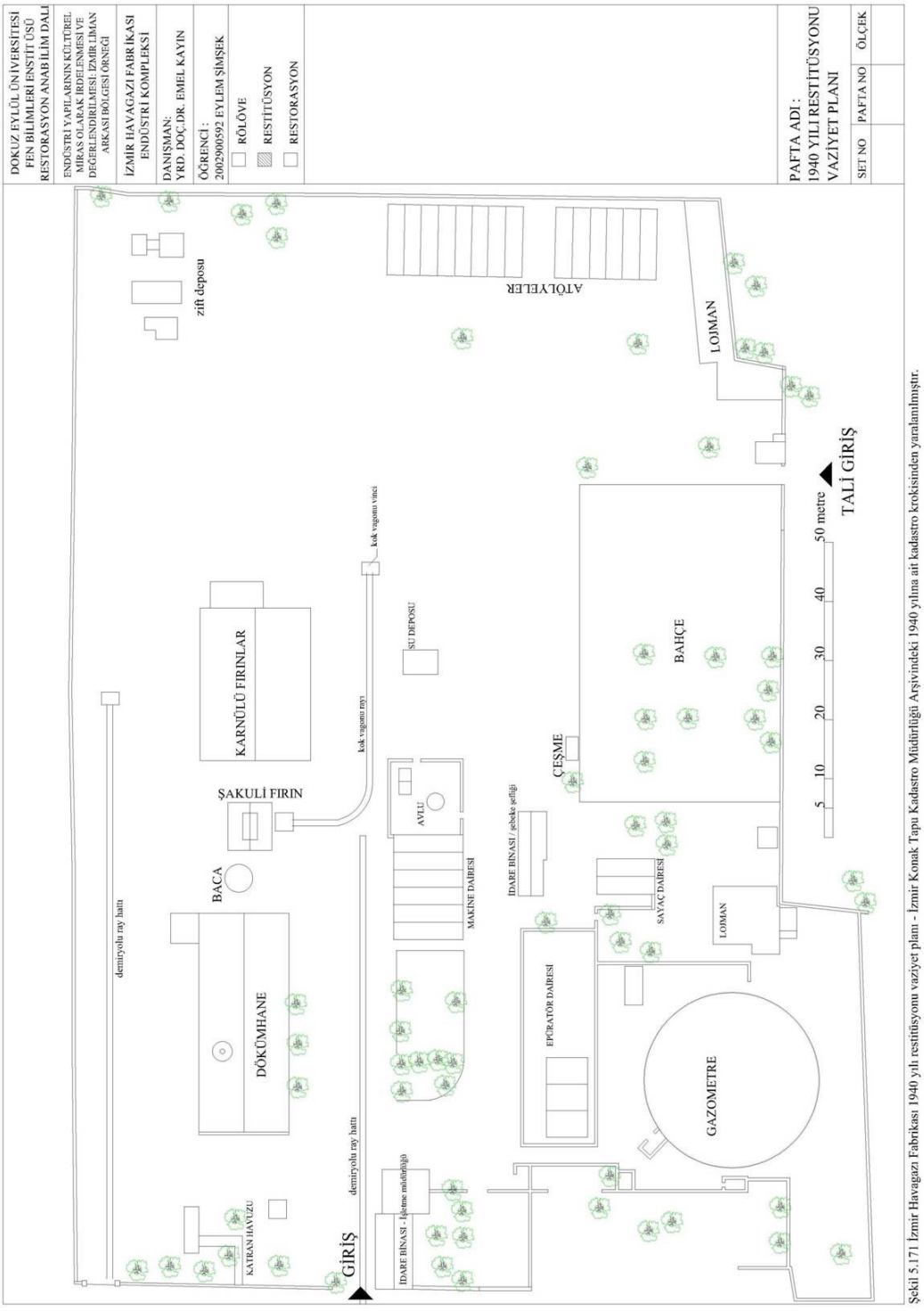

Şekil 5.171 İzmir Havagazı Fabrikası 1940 yılı restitüsyonu vaziyet planı - İzmir Konak Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivindeki 1940 yılına ait kadastro krokisinden yaralanılmıştır.

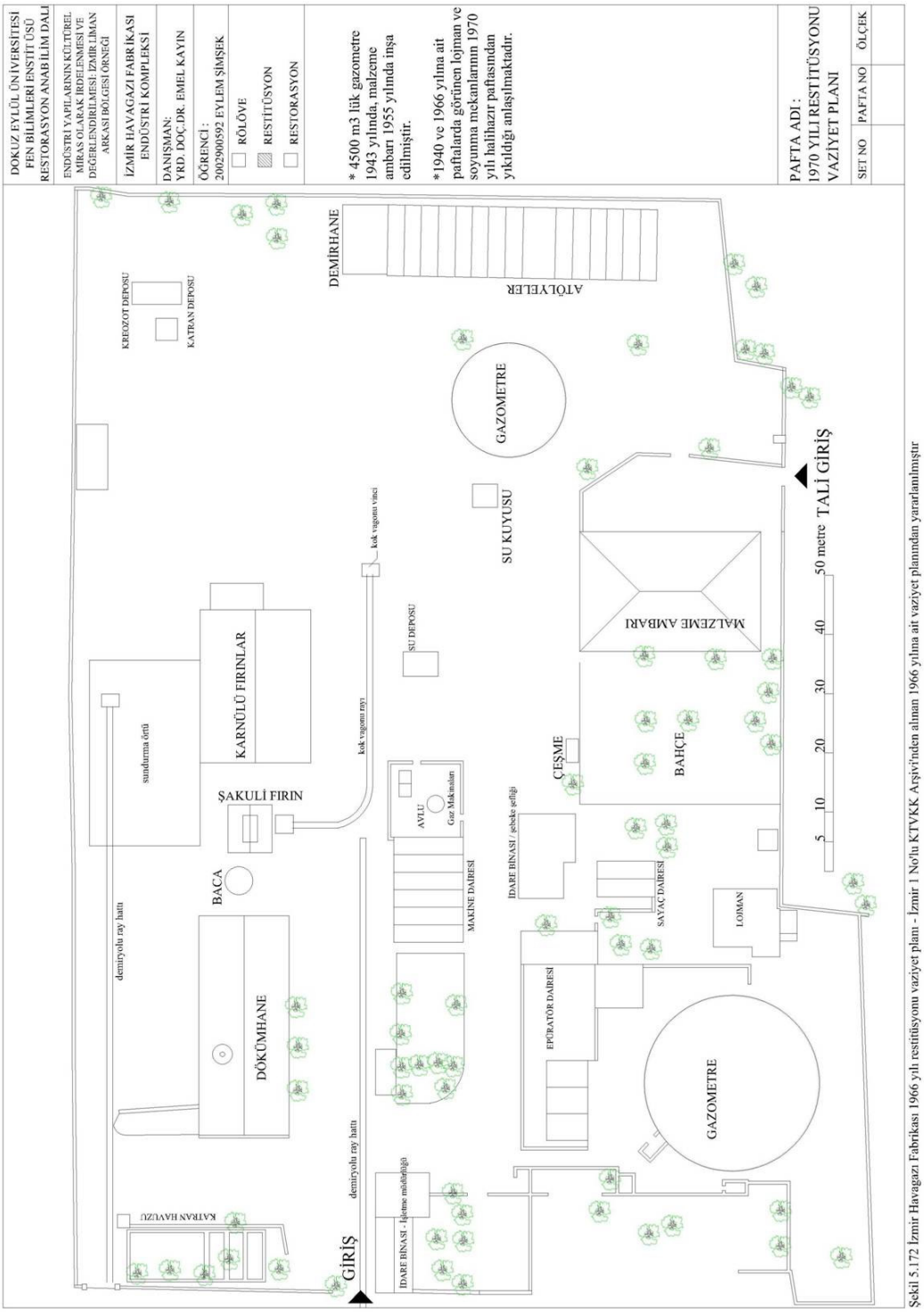

Şekil 5.172 İzmir Havagazı Fabrikası 1966 yılı restitüsyonu vaziyet planı - İzmir 1 No'lu KTVKK Arşivi'nden alınan 1966 yılına ait vaziyet planından yararlanılmıştır

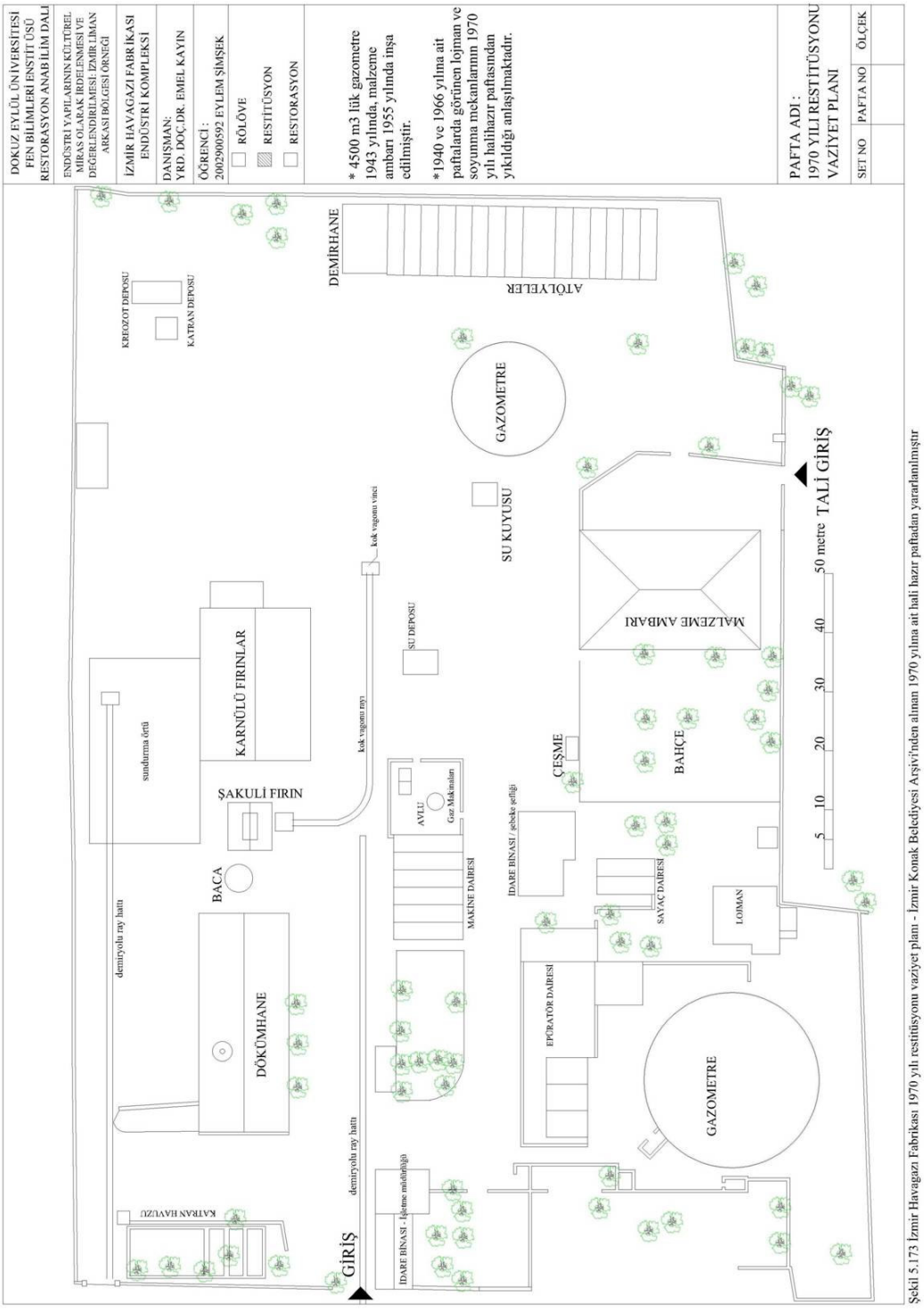

Şekil 5.173 İzmir Havagazı Fabrikası 1970 yılı restitüsyonu vaziyet planı - İzmir Konak Belediyesi Arşivi'nden alınan 1970 yılına ait hali hazır paftadan yararlanılmıştır

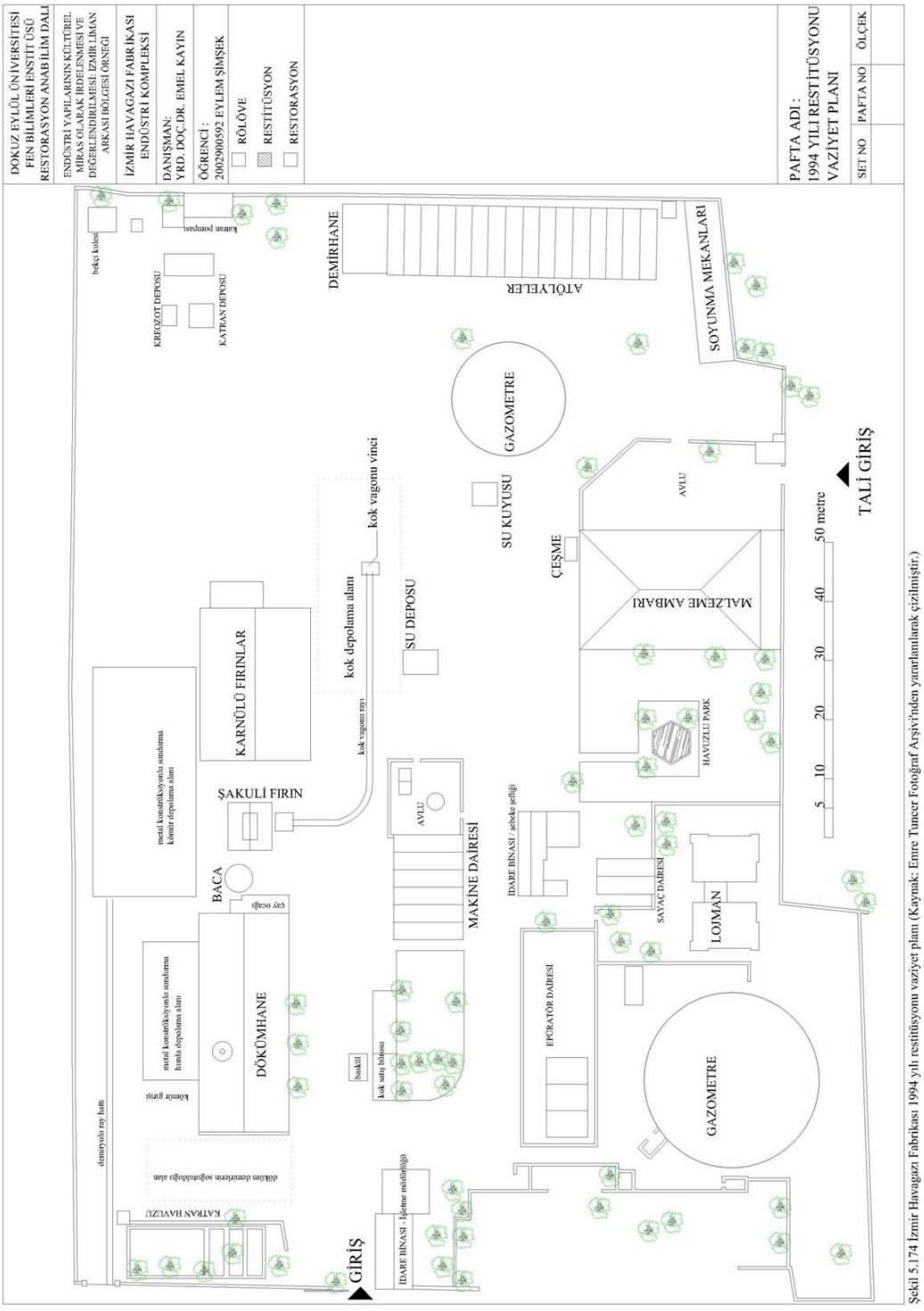

Şekil 5.174 İzmir Havagazı Fabrikası 1994 yılı restitüsyonu vaziyet planı (Kaynak: Emre Tuncer Fotoğraf Arşivi'nden yararlanılarak çizilmiştir.)

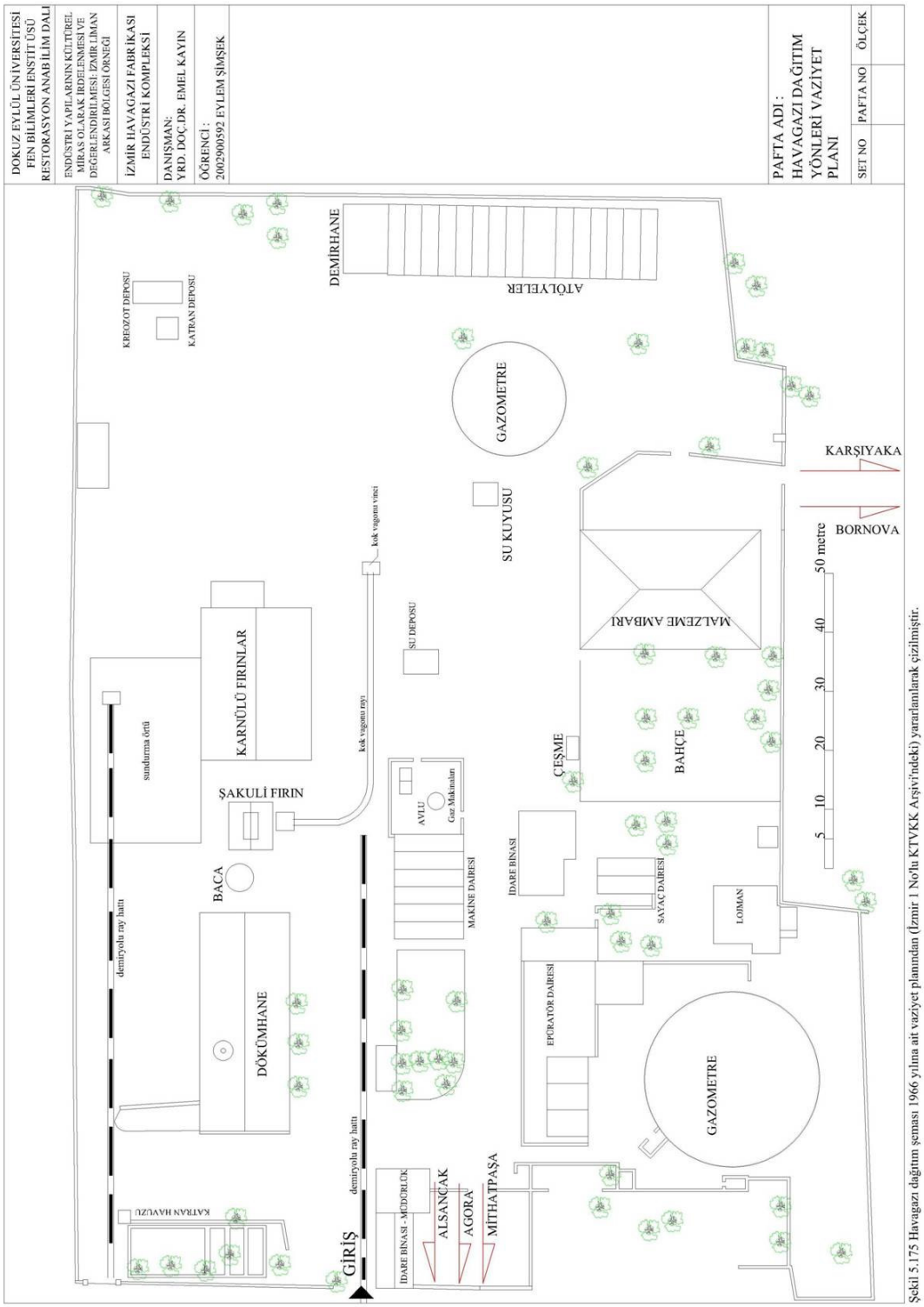

Şekil 5.175 Havagazı dağıtım şeması 1966 yılına ait vaziyet planından (İzmir 1 No'lu KTVKK Arşivi'ndeki) yararlanılarak çizilmiştir.

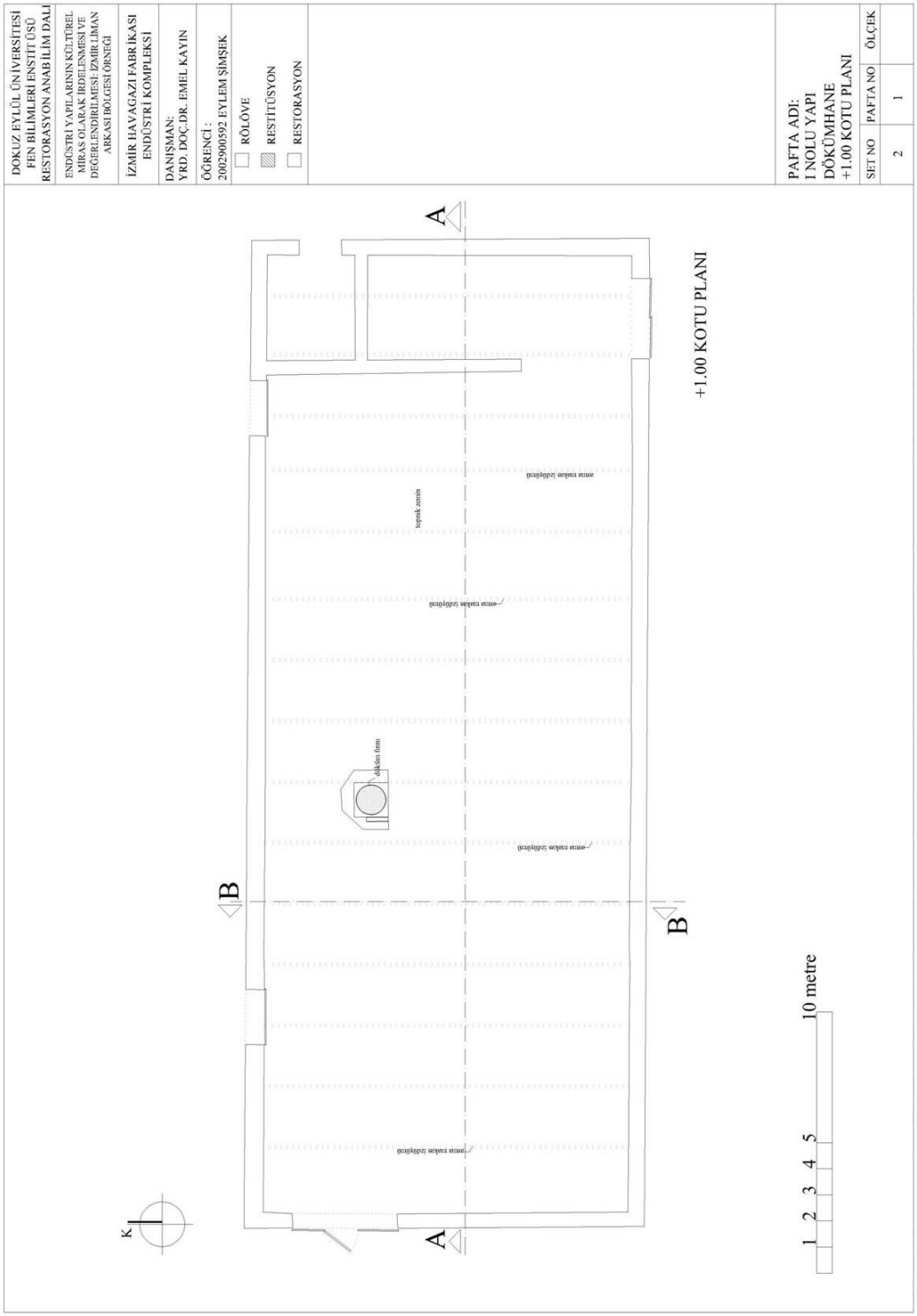

Şekil 5.176 Dökümhane (1 nolu yapı) +1.00 kotu planı 1966 yılı restitüsyonu (1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki eski fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

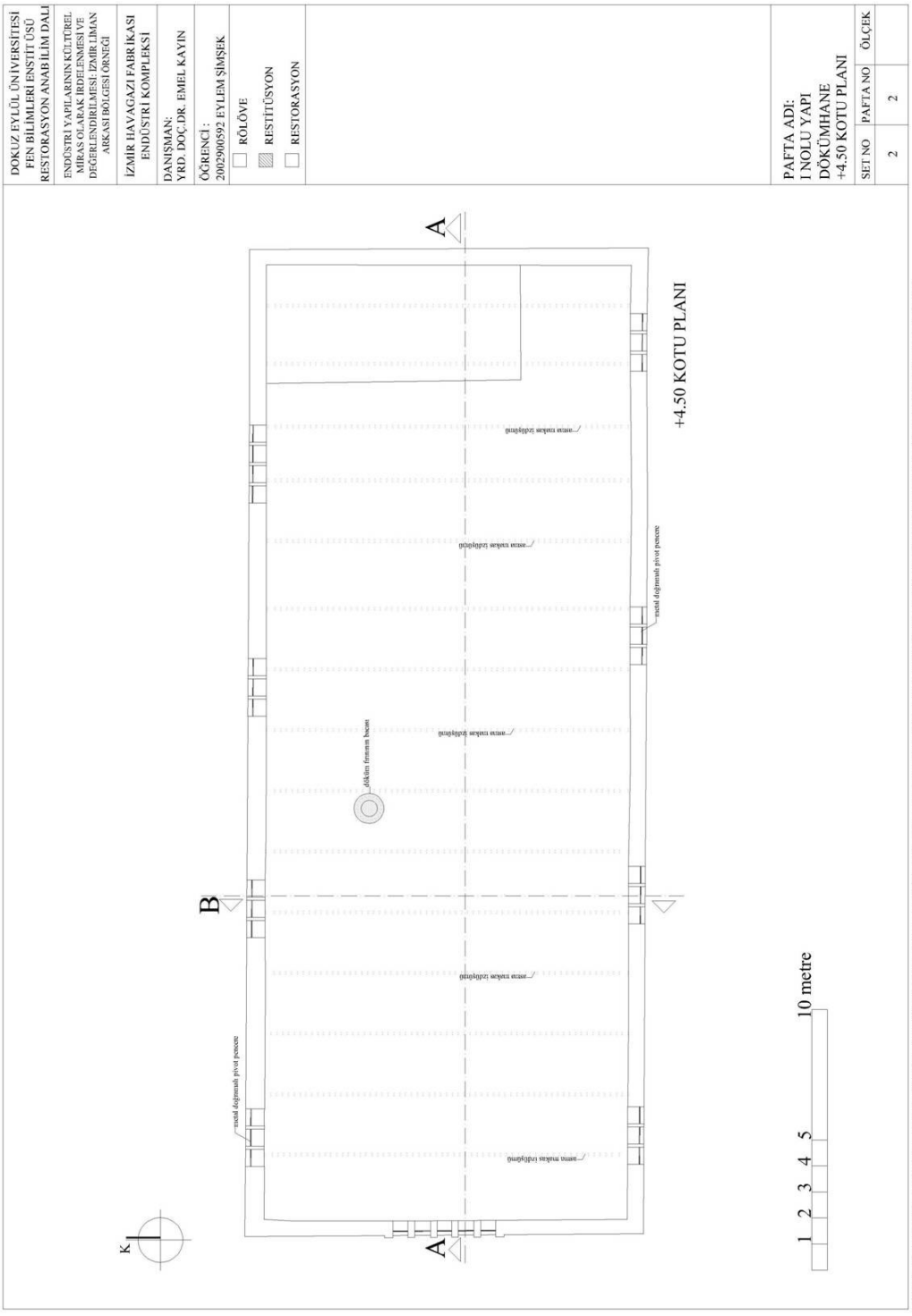

Şekil 5.177 Dökümhane (I nolu yapı) +4.50 kotu planı (1966 yılı restitüsyonu1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki eski fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

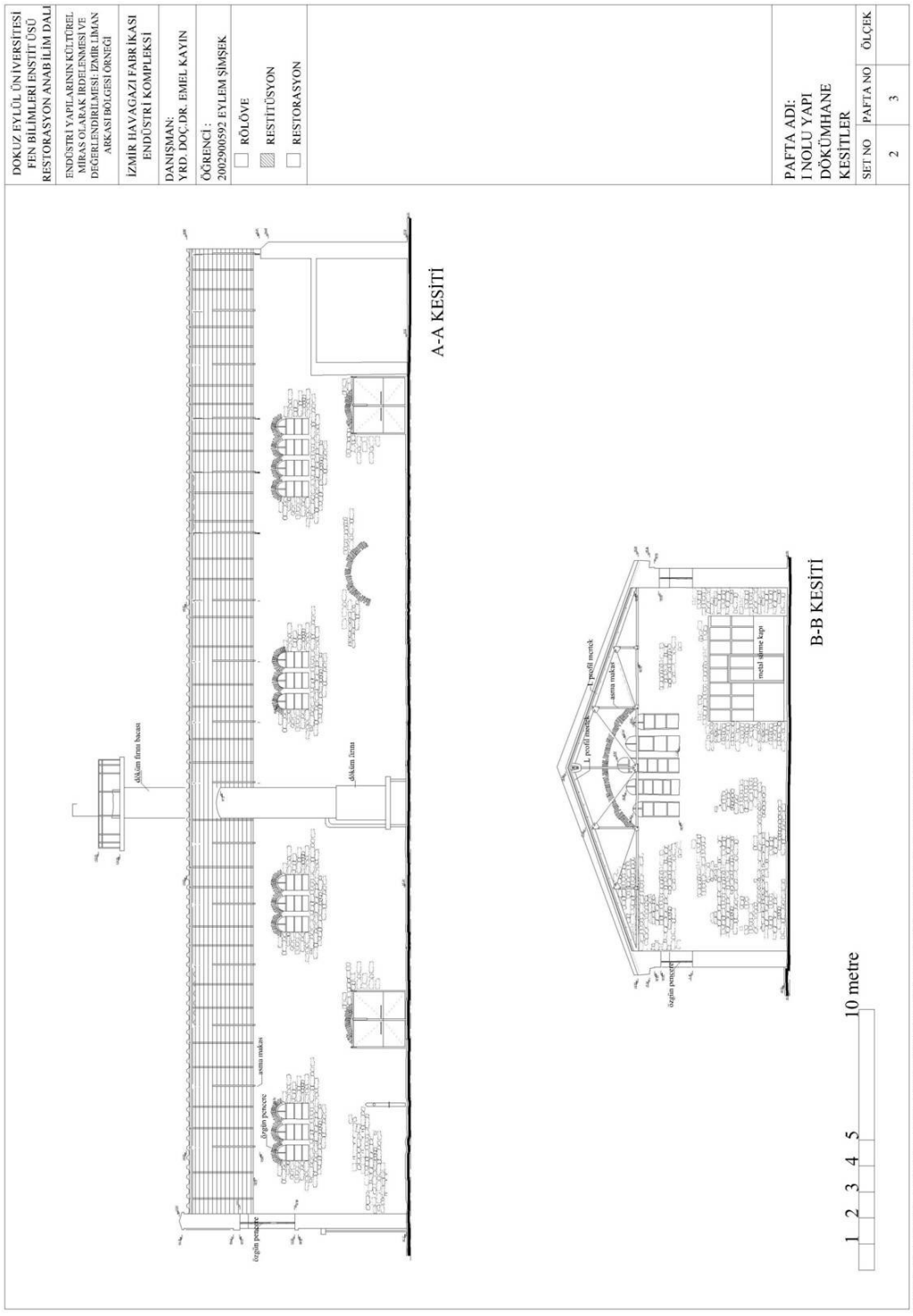

Şekil 5.177 Dökümhane (1 nolu yapı) kesitleri 1966 yılı restitüsyonu (1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki eski fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

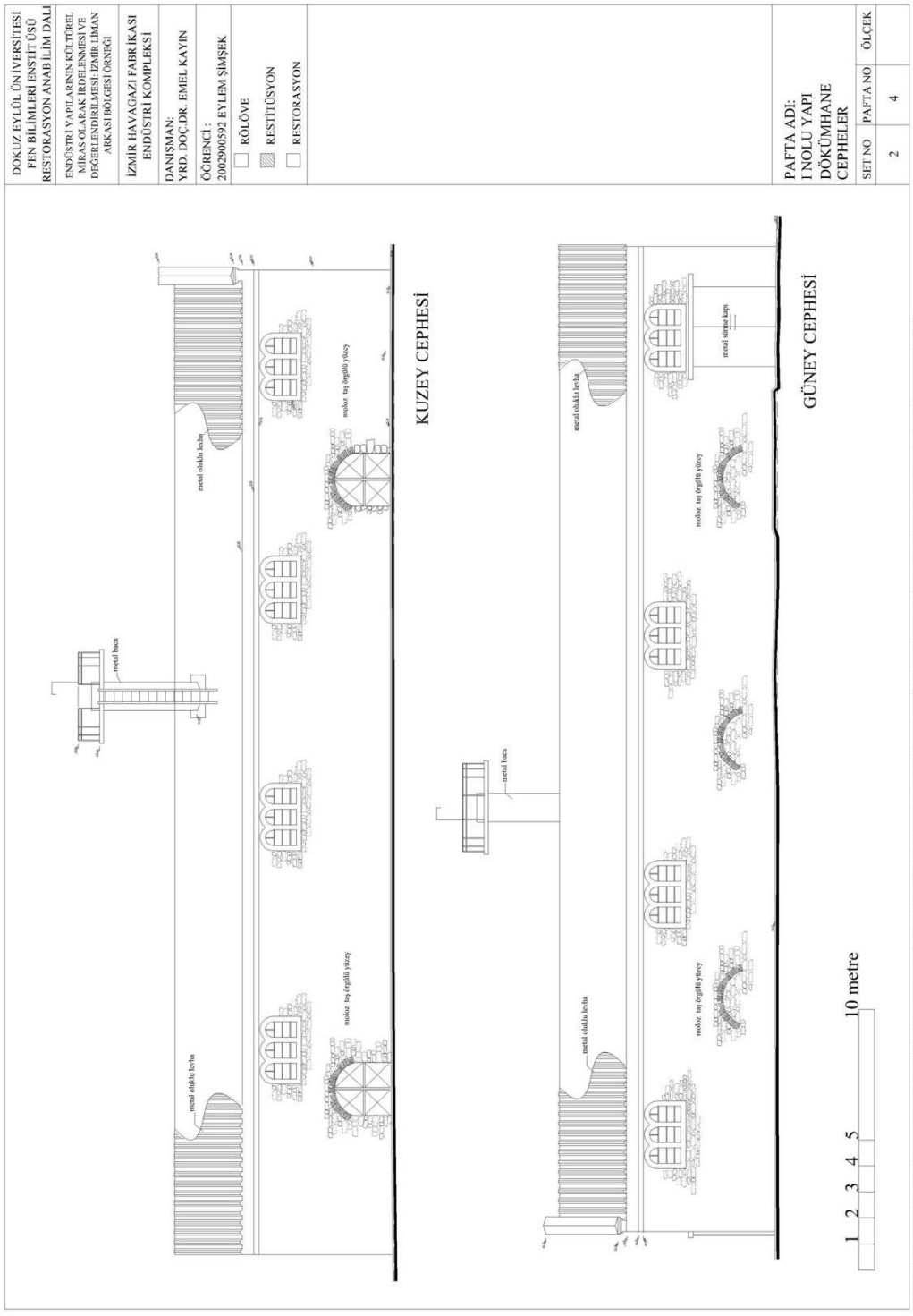

Şekil 5.178 Dökümhane (I nolu yapı) cepheler 1966 yılı restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki eski fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

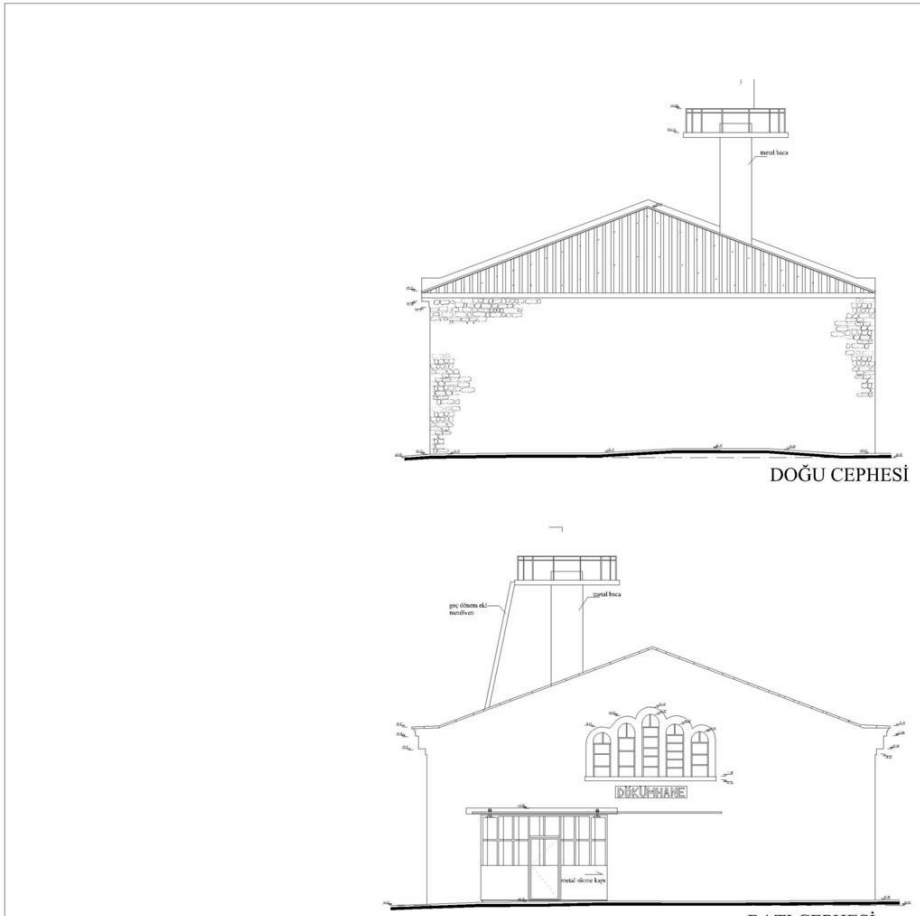

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	5	

Şekil 5.179 Dökümhane (I nolu yapı) cepheler 1966 yılı restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki eski fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

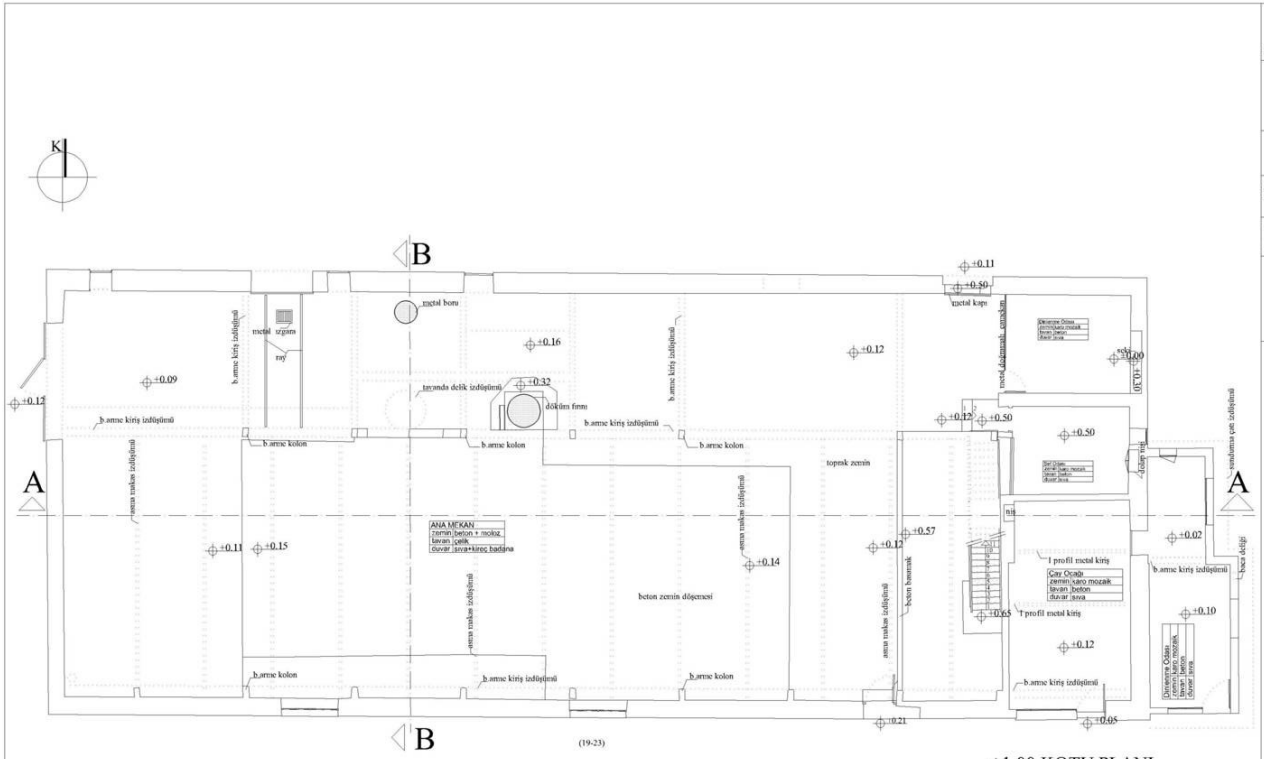

+1.00 KOTU PLANI

1 2 3 4 5 10 metre

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
+1.00 KOTU PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	1	

Şekil 5.180 Dökümhane (I nolu yapı) +1.00 kotu planı 1994 yılı restitüsyonu (1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir

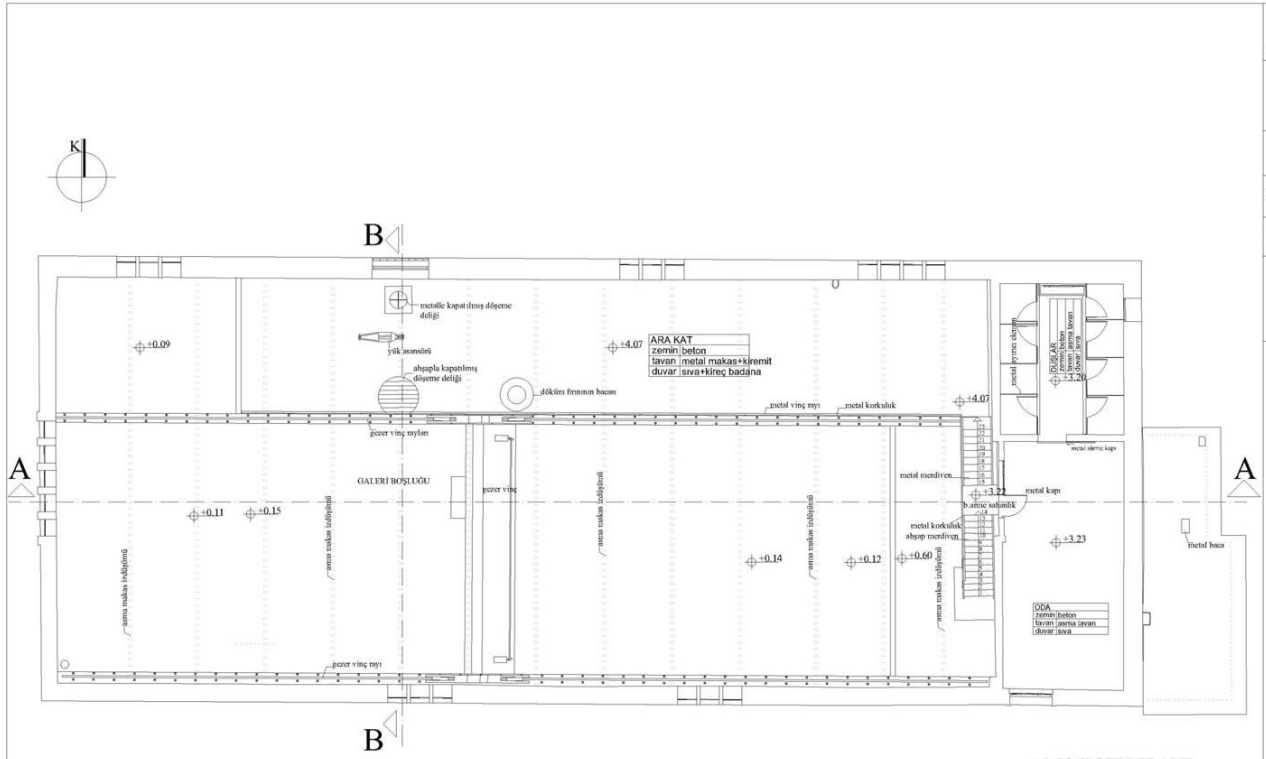

+4.50 KOTU PLANI

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

☐ RÖLÖVE
☒ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
+4.50 KOTU PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	2	

Şekil 5.181 Dökümhane (I nolu yapı) +4.50 kotu planı 1994 yılı restitüsyonu(1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.

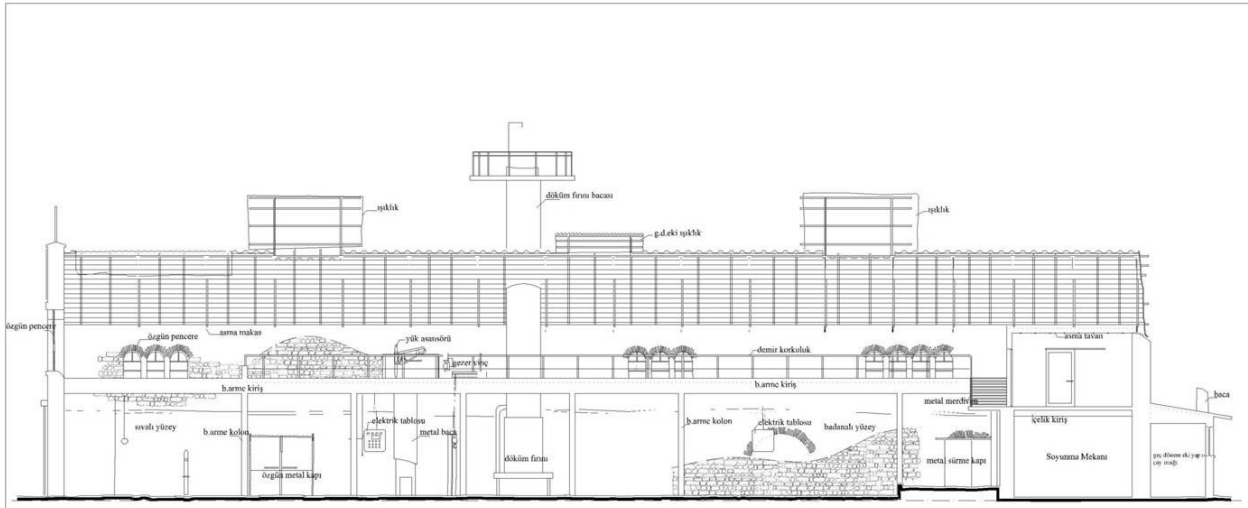

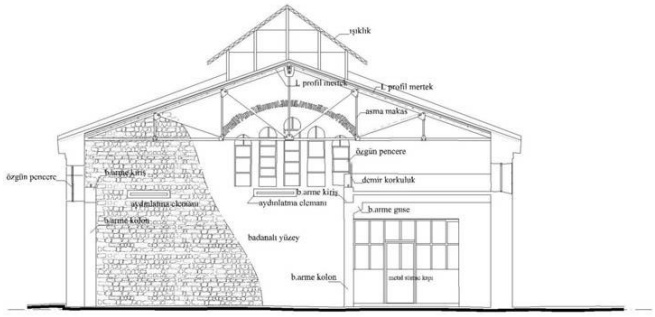

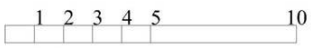

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	3	

Şekil 5.182 Dökümhane (I nolu yapı) kesitleri 1994 yılı restitüsyonu(1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

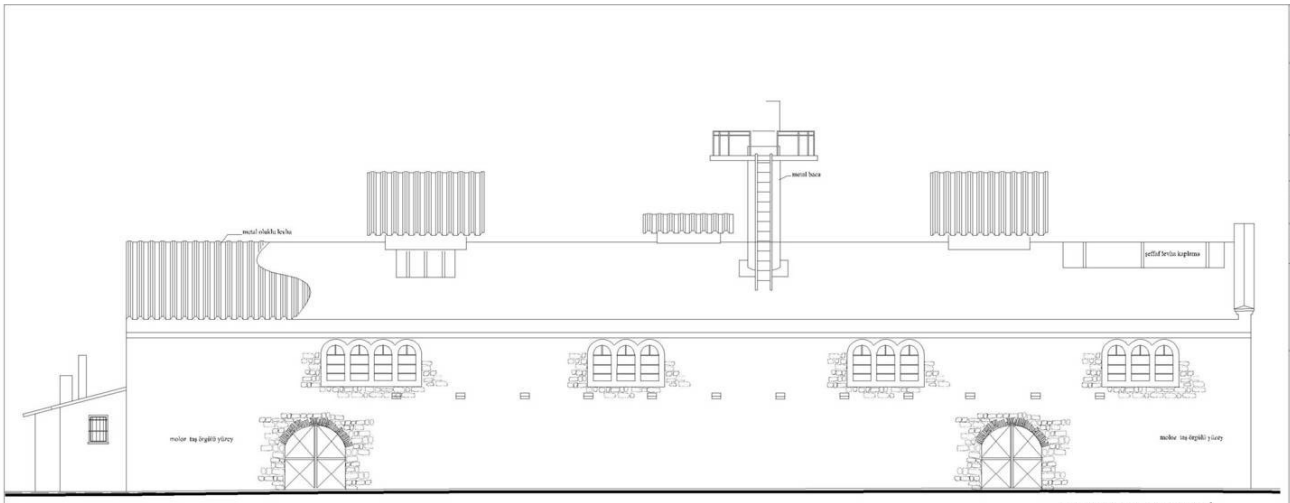

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	4	

Şekil 5.183 Dökümhane (I nolu yapı) cepheleri 1994 yılı restitüsyonu(1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

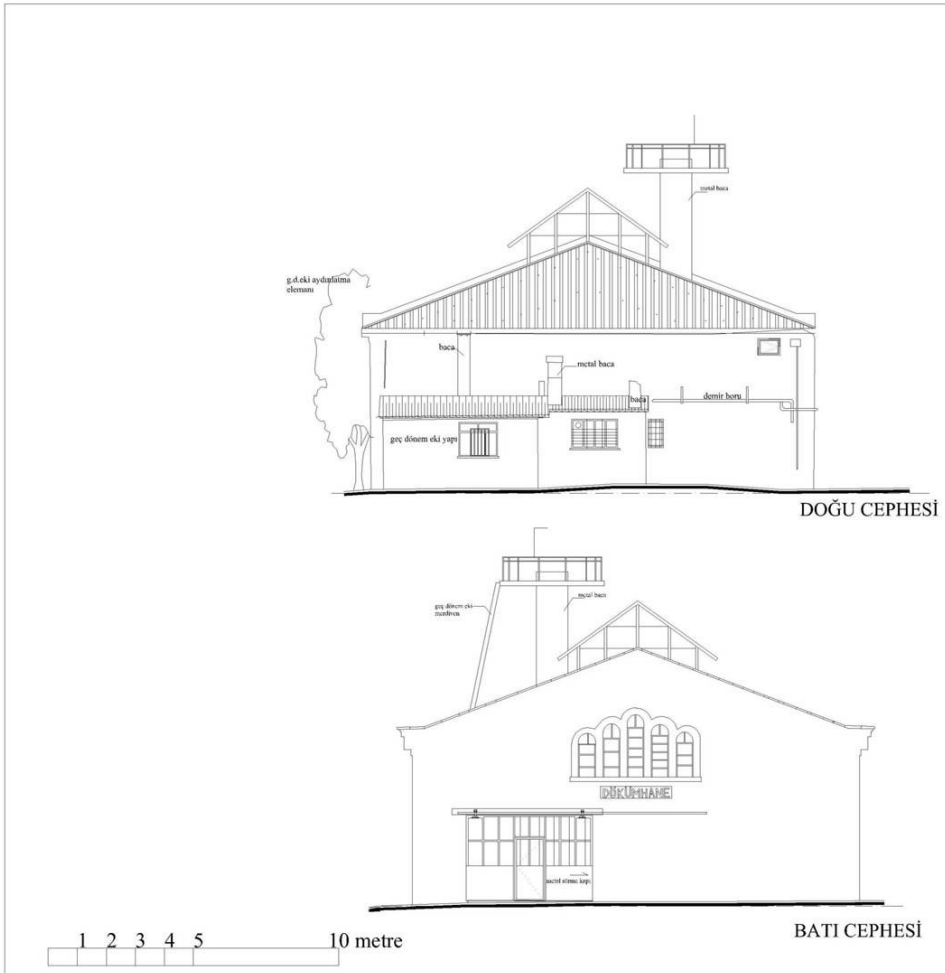

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	5	

Şekil 5.184 Dökümhane (I nolu yapı) cepheleri 1994 yılı restitüsyonu(1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

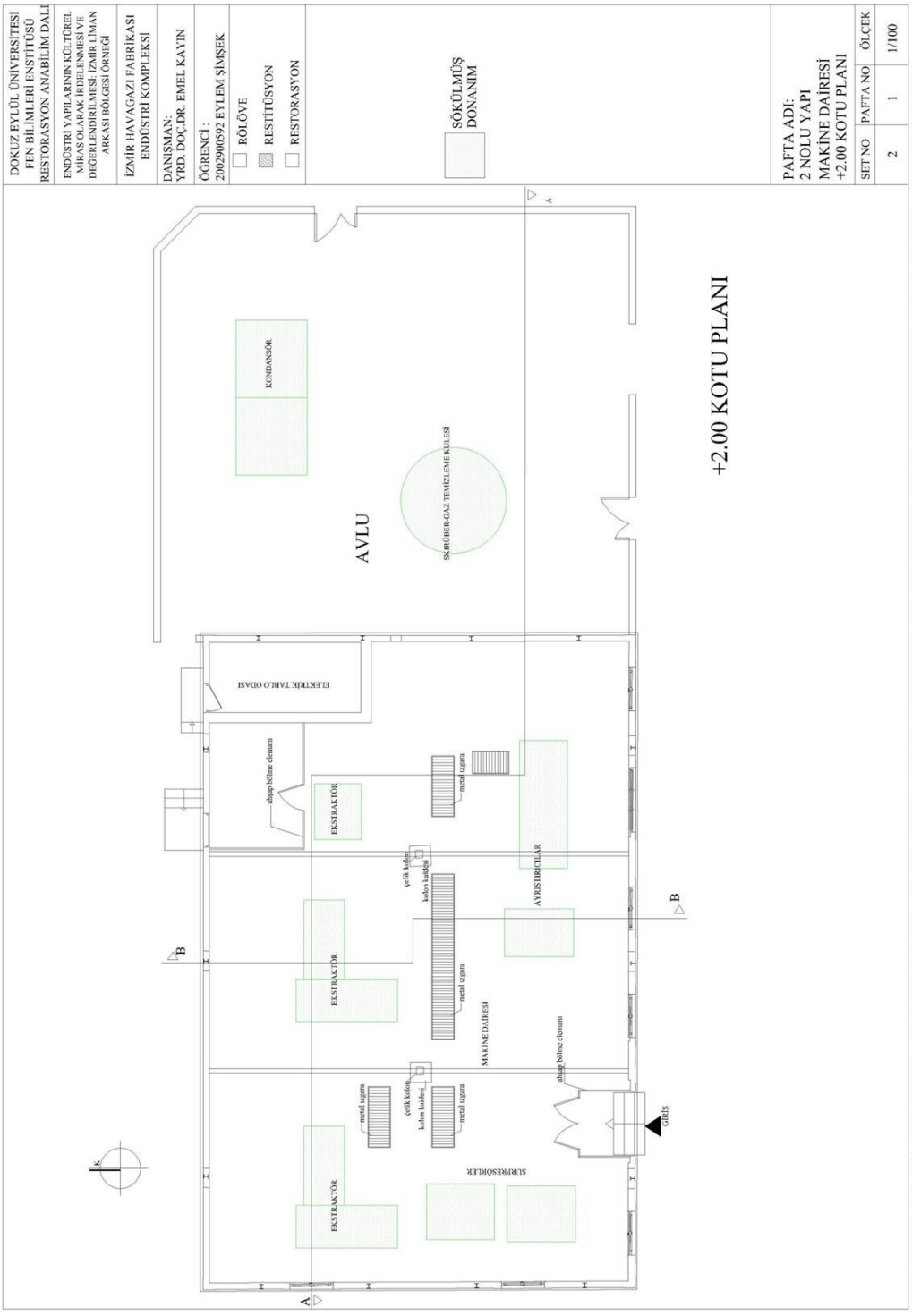

Şekil 5.185 Makine Dairesi (2 nolu yapı) +2.00 kotu planı restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki ve 1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

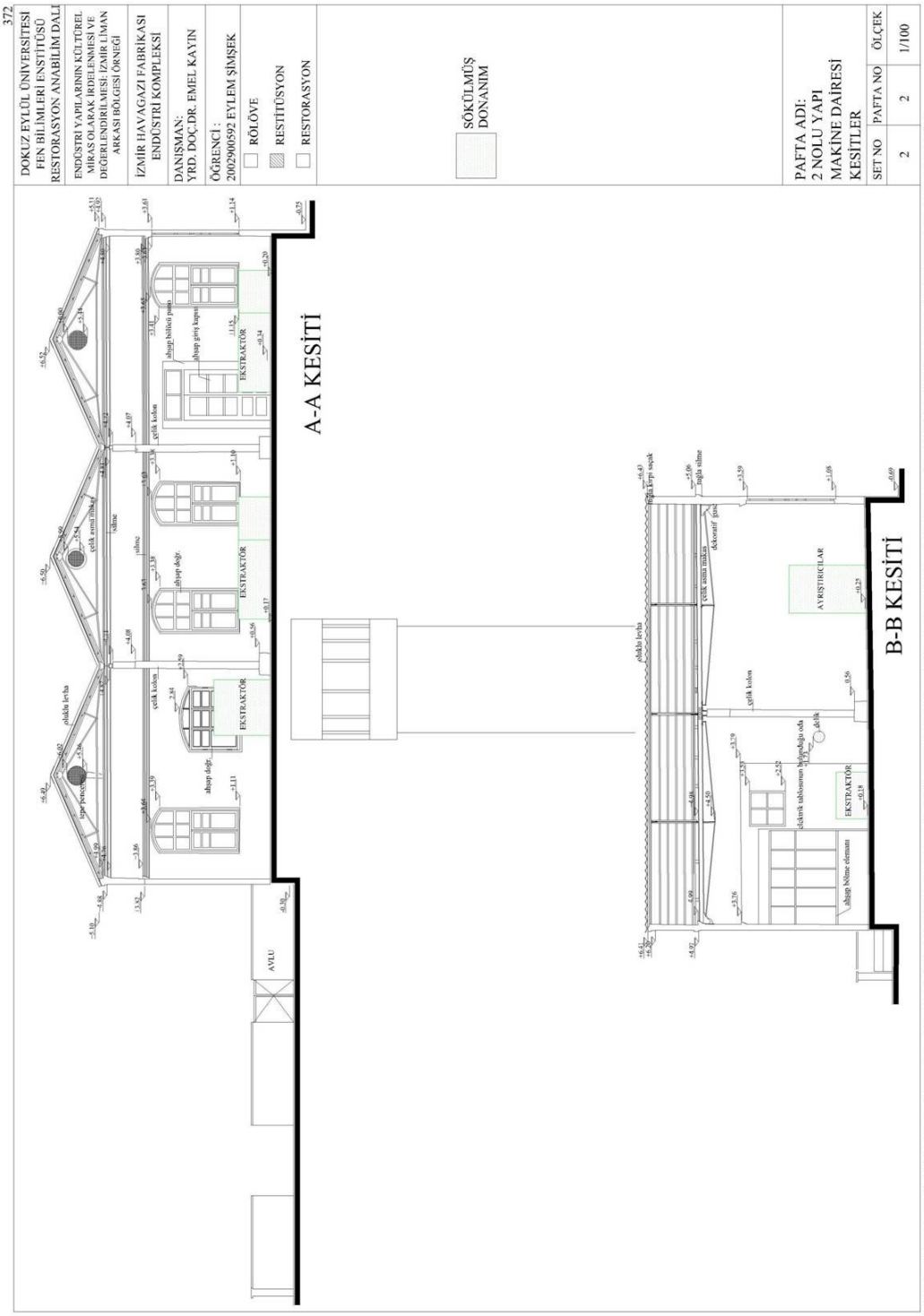

Şekil 5.186 Makine Dairesi (2 nolu yapı) kesitleri restitüsyonu[1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki ve 1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

SÖKÜLMÜŞ DONANIM

PAFTA ADI:
2 NOLU YAPI
MAKİNE DAİRESİ
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	3	1/100

Şekil 5.187 Makine Dairesi (2 nolu yapı) cepheleri restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki ve 1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

SÖKÜLMÜŞ DONANIM

PAFTA ADI:
2 NOLU YAPI
MAKİNE DAİRESİ
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	4	1/100

Şekil 5.188 Makine Dairesi (2 nolu yapı) cepheleri restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki ve 1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

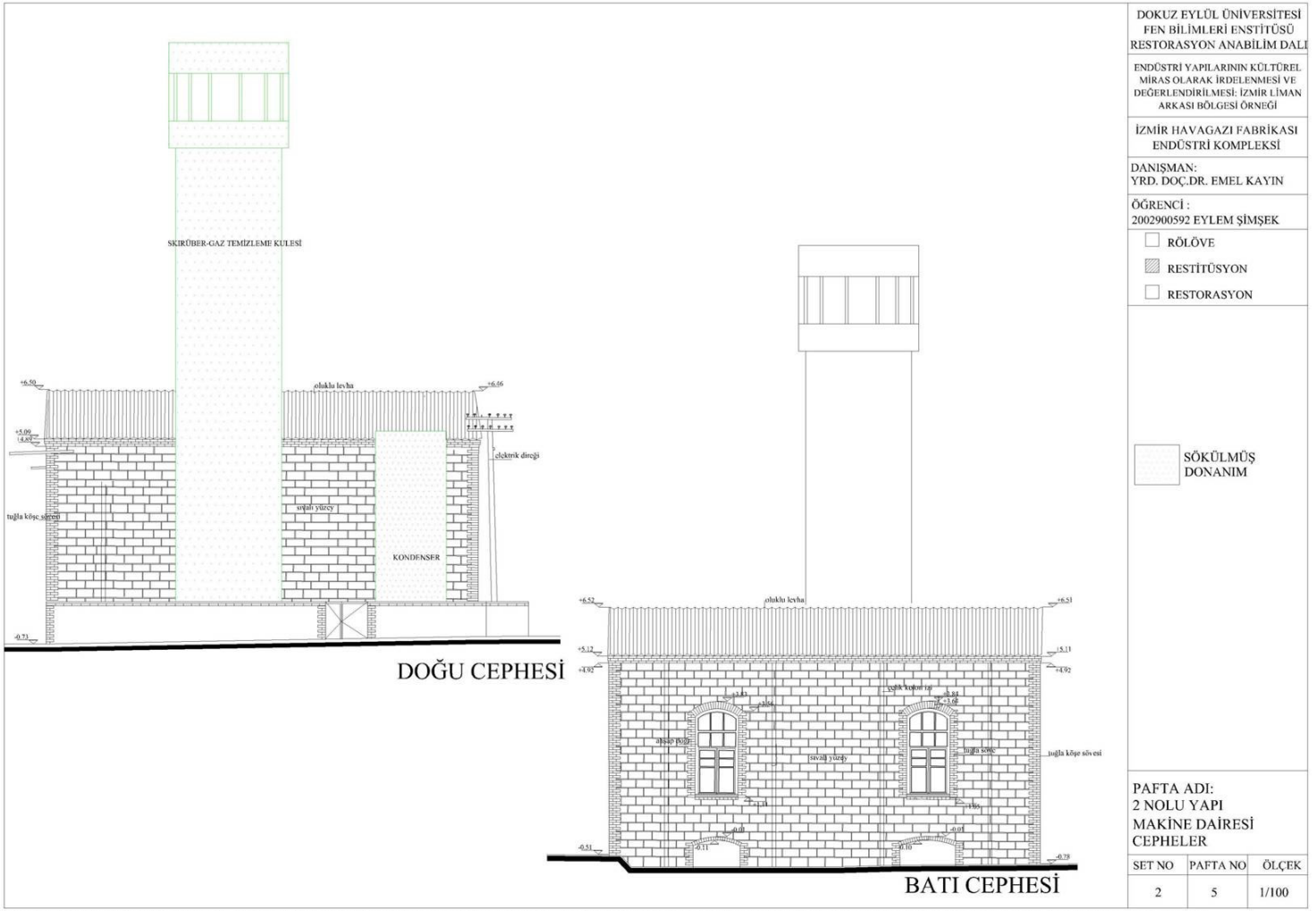

Şekil 5.189 Makine Dairesi (2 nolu yapı) cepheleri restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, Rafet Bayam arşivindeki ve 1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

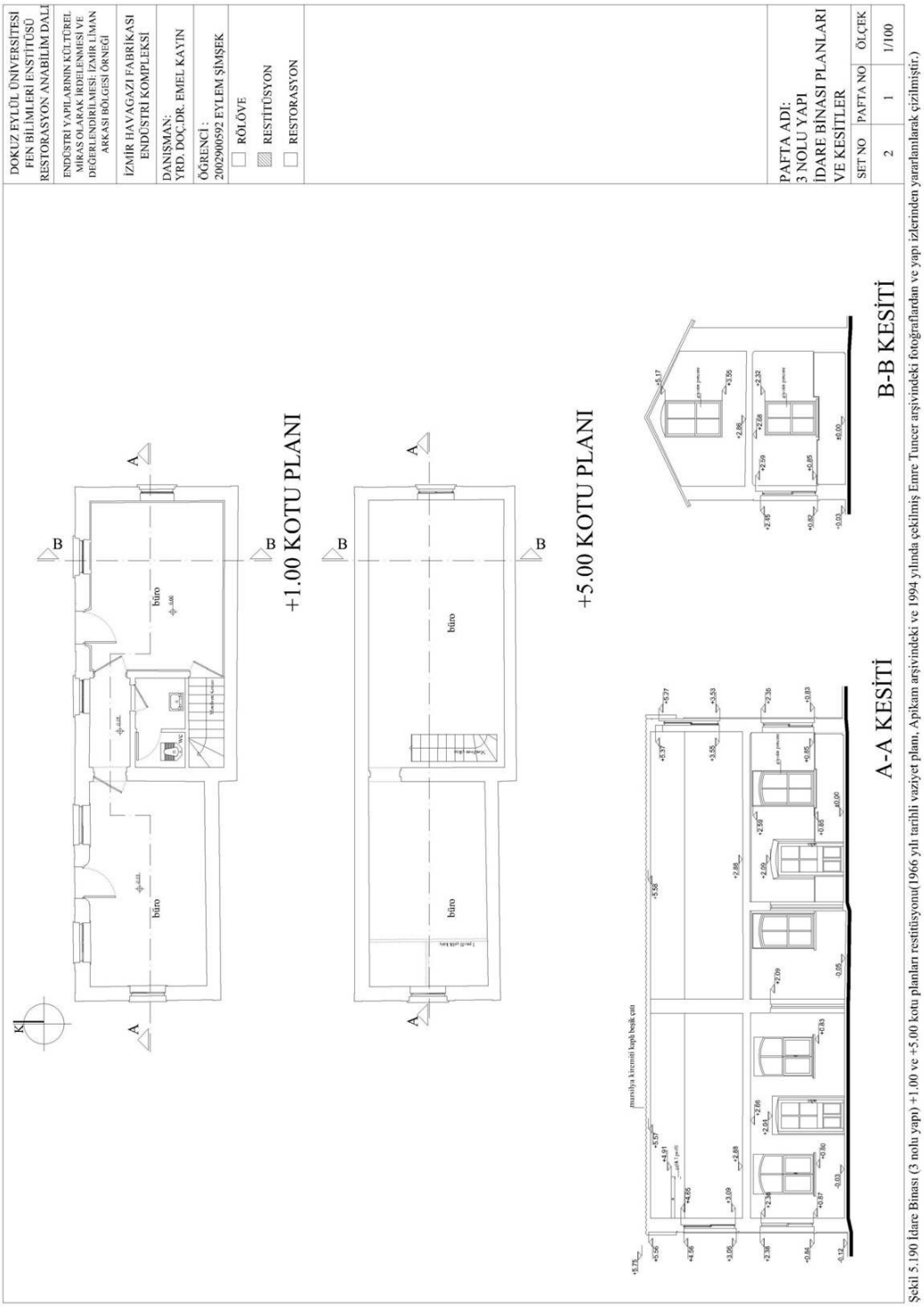

Şekil 5.190 İdare Binası (3 nolu yapı) +1.00 ve +5.00 kotu planları restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, Apikam arşivindeki ve 1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

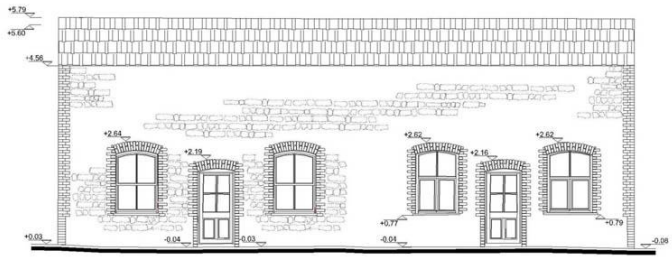

KUZEY CEPHESİ

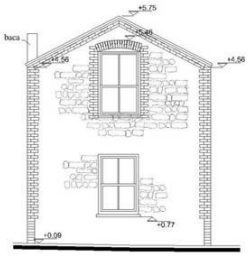

DOĞU CEPHESİ

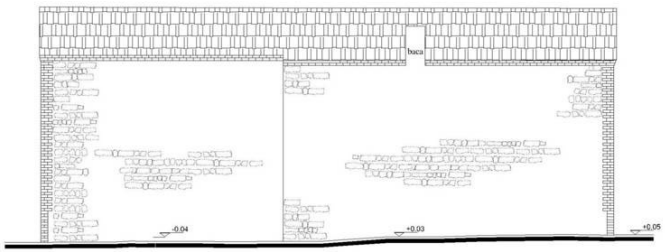

GÜNEY CEPHESİ

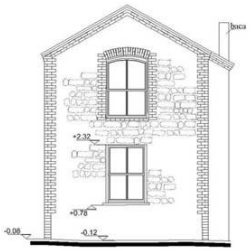

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
3 NOLU YAPI
İDARE BİNASI
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	2	1/100

Şekil 5.192 İdare Binası (3 nolu yapı) cepheleri restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, Apikam arşivindeki ve 1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

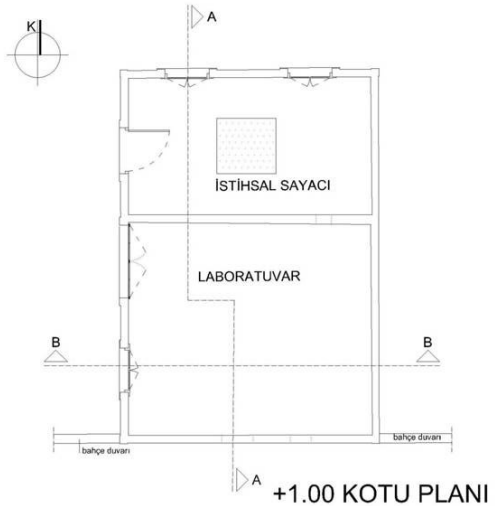

+1.00 KOTU PLANI

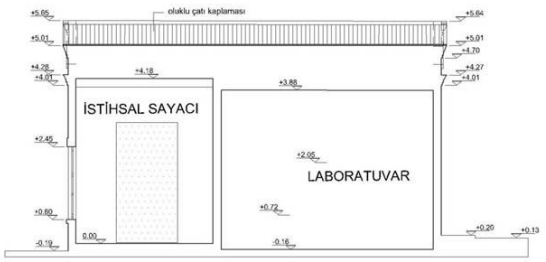

A-A KESİTİ

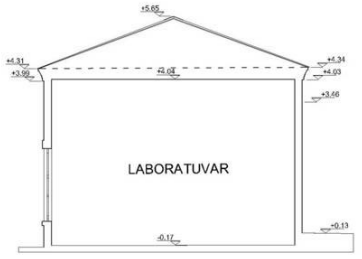

B-B KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
4 NOLU YAPI
SAYAÇ DAİRESİ +1.00 KOTU PLANI VE KESİTLERİ

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	1	1/100

Şekil 5.193 Sayaç Dairesi (4 nolu yapı) plan ve kesitleri restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, 1997 yılında çekilmiş İzmir 1. nolu KTVKK arşivindeki fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

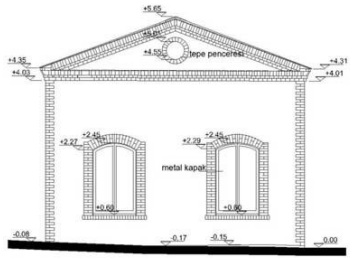

KUZEY CEPHESİ

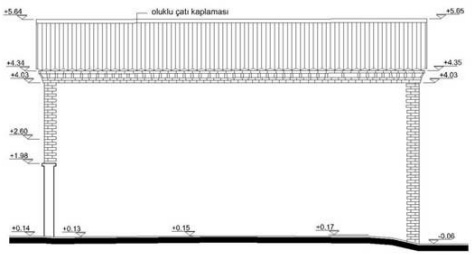

DOĞU CEPHESİ

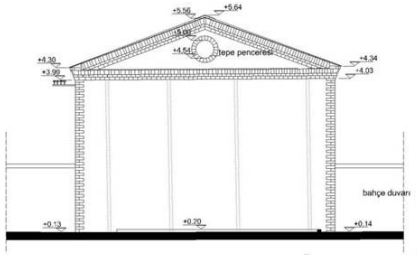

GÜNEY CEPHESİ

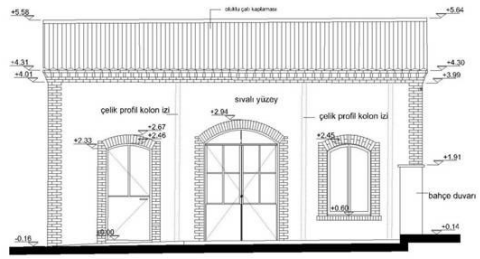

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
4 NOLU YAPI
SAYAÇ DAİRESİ
CEPHELERİ

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	2	1/100

Şekil 5.194 Sayaç Dairesi (4 nolu yapı) cepheleri restitüsyonu(1966 yılı tarihli vaziyet planı, 1997 yılında çekilmiş İzmir 1. nolu KTVKK arşivindeki fotoğraflardan ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

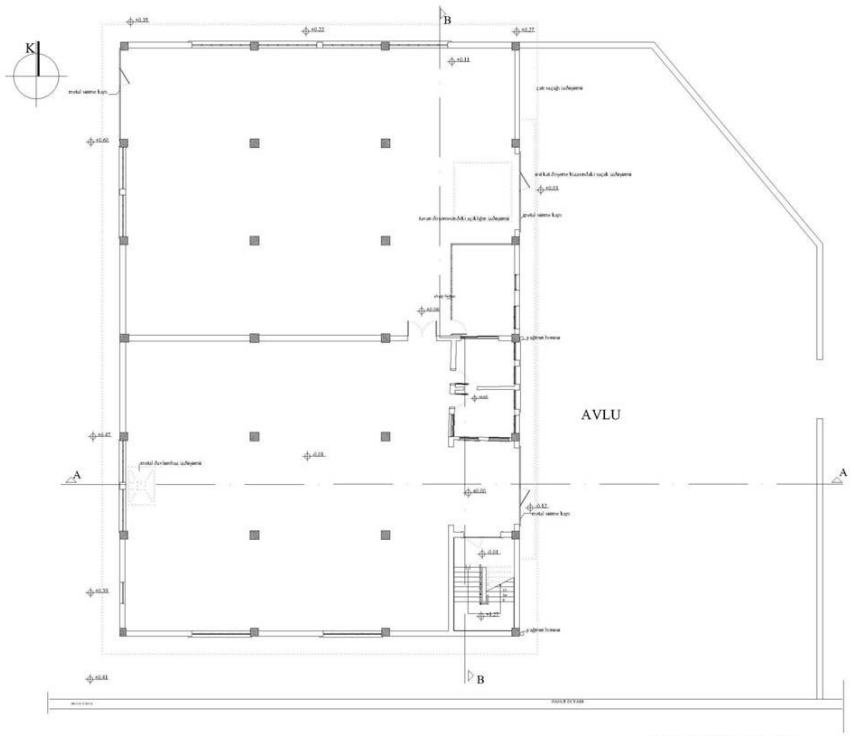

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ RESTORASYON ANABİLİM DALI
ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ
İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ
DANIŞMAN: YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN
ÖĞRENCİ : 2002900592 EYLEM ŞİMŞEK
☐ RÖLÖVE ▨ RESTİTÜSYON ☐ RESTORASYON
PAFTA ADI: 5 NOLU YAPI MALZEME AMBARI +1.00 KOTU PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	1	1/200

Şekil 5.195 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) +1.00 kotu planı restitüsyonu (1966 yılı vaziyet planından ve 1970 yılı halihazır paftalarından yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

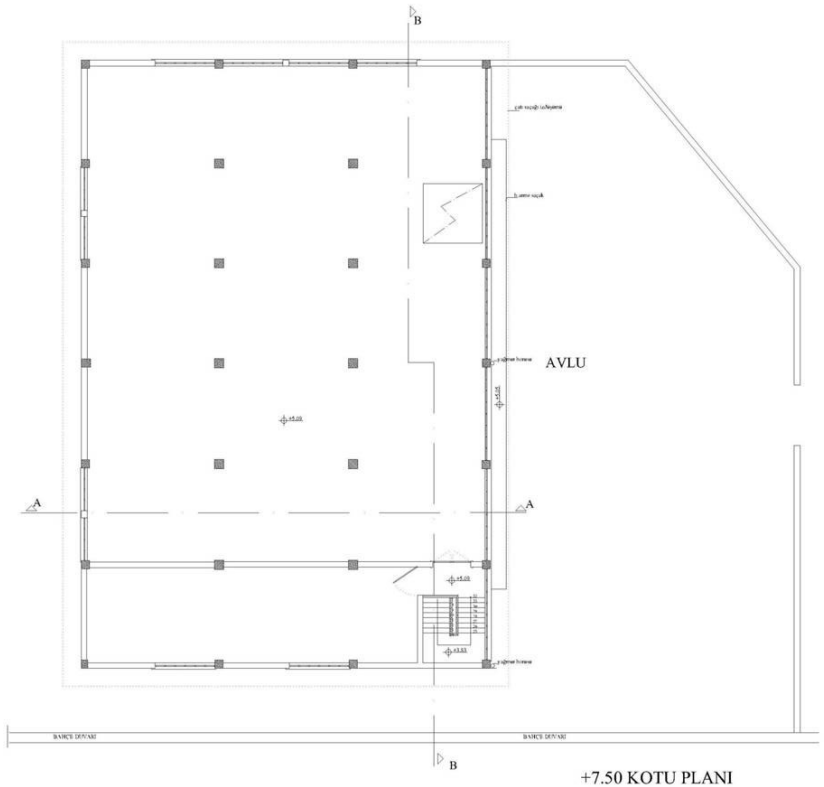

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

☐ RÖLÖVE
▨ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
5 NOLU YAPI
MALZEME AMBARI
+7.50 KOTU PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	2	1/200

Şekil 5.196 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) +7.50 kotu planı restitüsyonu(1966 yılı vaziyet planından ve 1970 yılı halihazır paftalarından yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

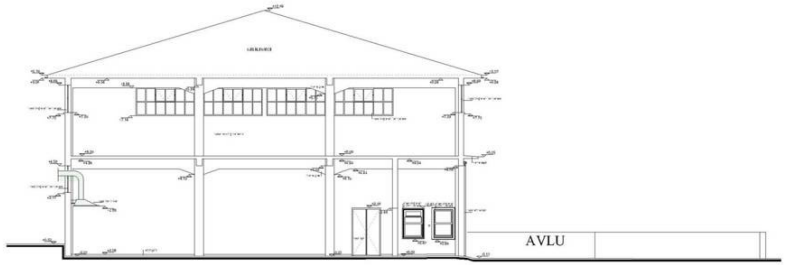

A-A KESİTİ

B-B KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
5 NOLU YAPI
MALZEME AMBARI
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	3	1/200

Şekil 5.197 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) kesitleri restitüsyonu(1966 yılı vaziyet planından ve 1970 yılı halihazır paftalarından yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

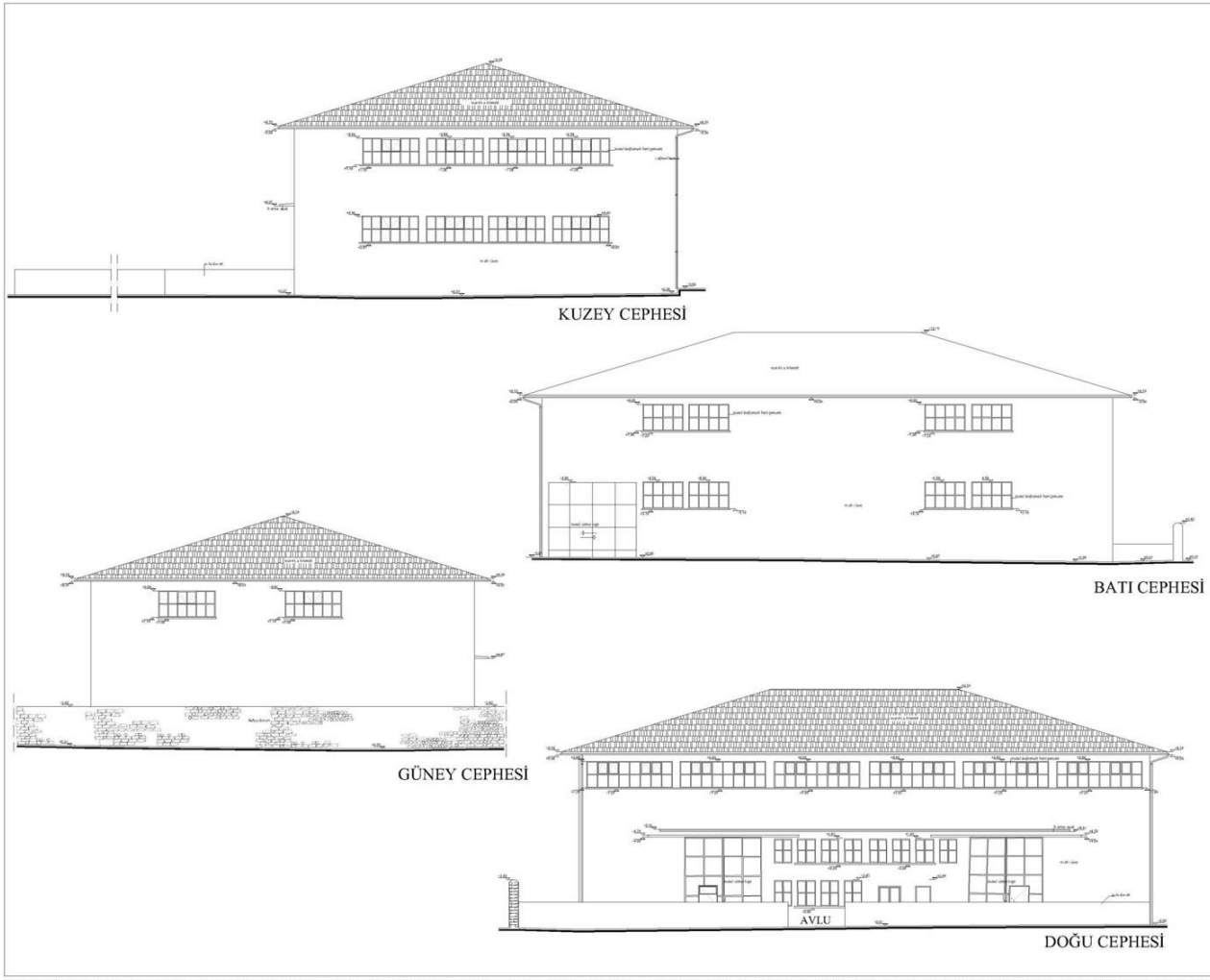

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
5 NOLU YAPI
MALZEME AMBARI
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	4	1/200

Şekil 5.198 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) cepheleri restitüsyonu(1966 yılı vaziyet planından ve 1970 yılı halihazır paftalarından yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

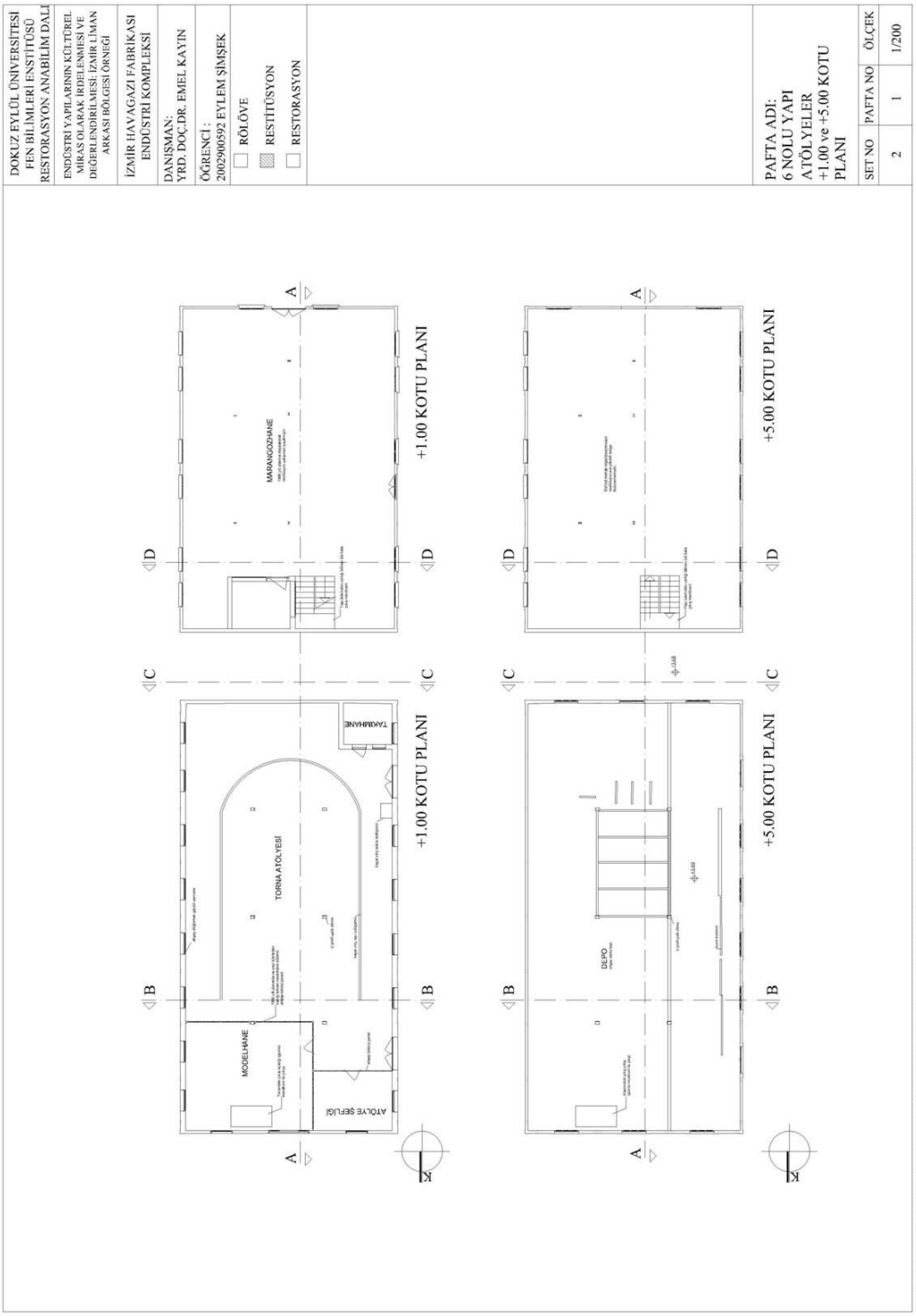

Şekil 5.199 Atölyeler (6 nolu yapı) +1.00 ve +5.00 kotu planı 1. dönem restitüsyonu(1940 yılına ait kadastro krokisi ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

A-A KESİTİ

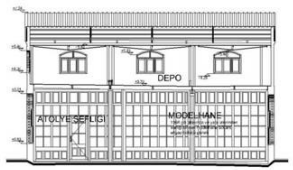

B-B KESİTİ

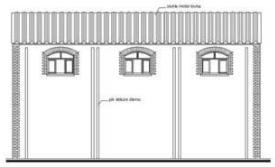

C-C KESİTİ

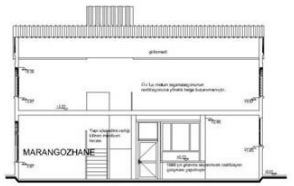

D-D KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
6 NOLU YAPI
ATÖLYELER
+1.00 ve +5.00 KOTU
PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	1	1/200

Şekil 5.200 - Atölyeler (6 nolu yapı) kesitler 1. dönem restitüsyonu(1940 yılına ait kadastro krokisi ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

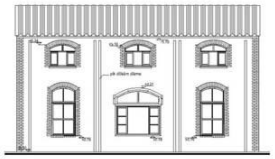

KUZEY CEPHESİ

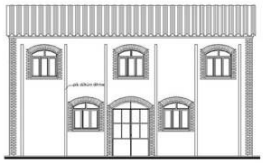

GÜNEY CEPHESİ

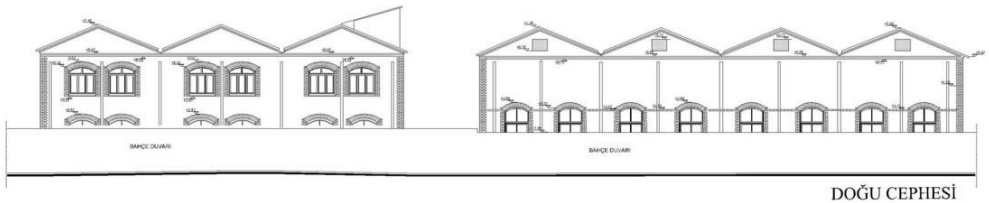

DOĞU CEPHESİ

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
6 NOLU YAPI
ATÖLYELER
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
2	3	1/200

Şekil 5.201 Atölyeler (6 nolu yapı) kesitler 1. dönem restitüsyonu(1940 yılına ait kadastro krokisi ve yapı izlerinden yararlanılarak çizilmiştir.)

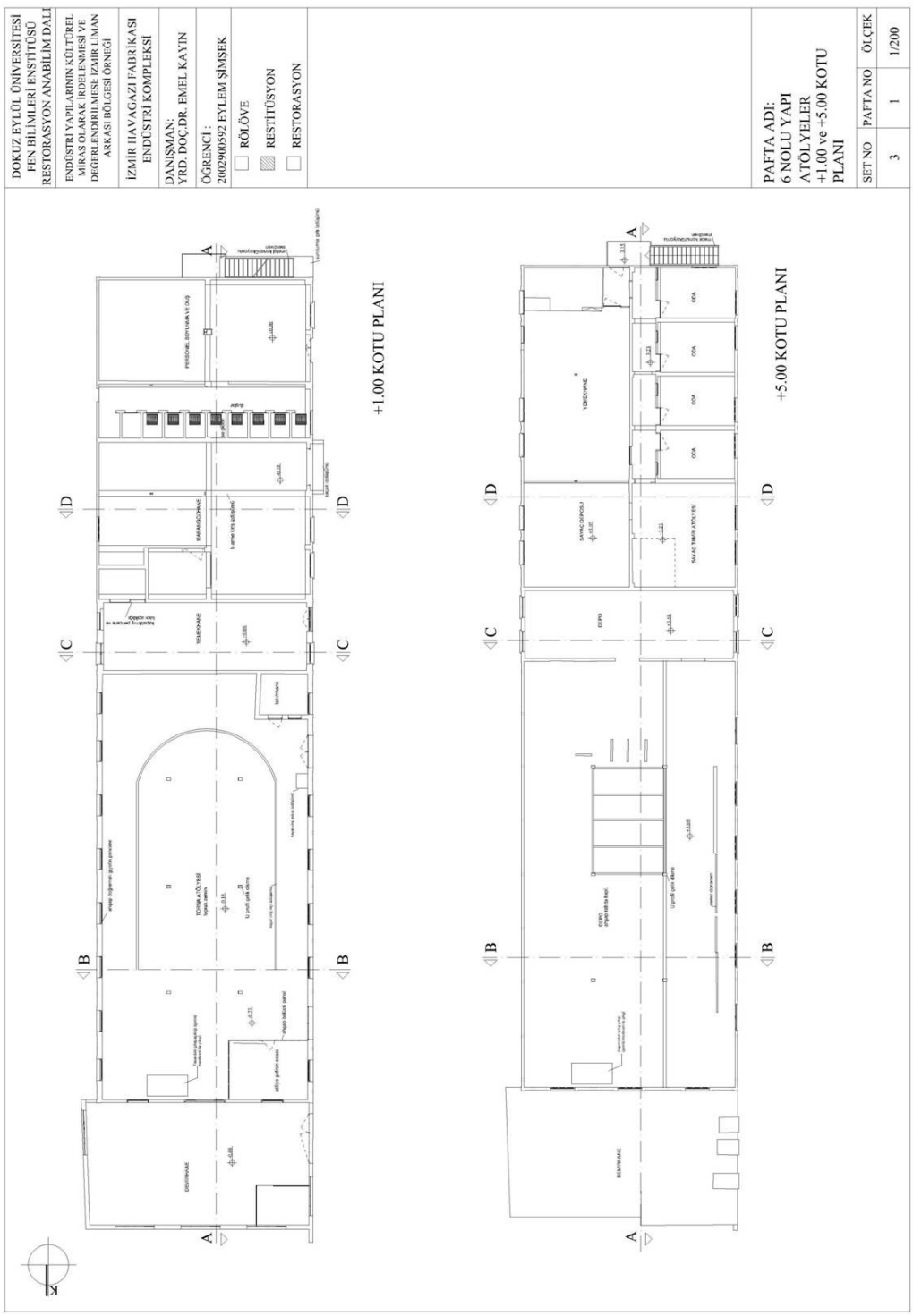

Şekil 5.202 Atölyeler (6 nolu yapı) +1.00 ve +5.00 kotu planı 2. dönem restitüsyonu(1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan R. Bayam ve Y. Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

A-A KESİTİ

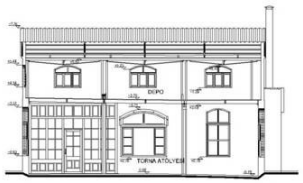

B-B KESİTİ

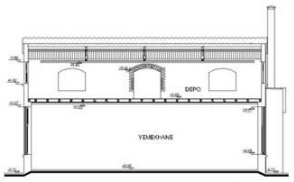

C-C KESİTİ

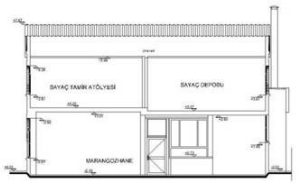

D-D KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
6 NOLU YAPI
ATÖLYELER
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	2	1/200

Şekil 5.203 Atölyeler (6 nolu yapı) kesitleri 2. dönem restitüsyonu(1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan R. Bayam ve Y. Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

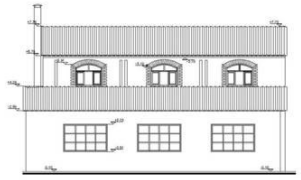

KUZEY CEPHESİ

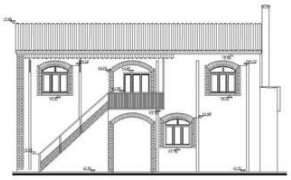

GÜNEY CEPHESİ

DOĞU CEPHESİ

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ▨ RESTİTÜSYON
- ☐ RESTORASYON

PAFTA ADI:
6 NOLU YAPI
ATÖLYELER
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	3	1/200

Şekil 5.204 Atölyeler (6 nolu yapı) cepheleri 2. dönem restitüsyonu(1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan R. Bayam ve Y. Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

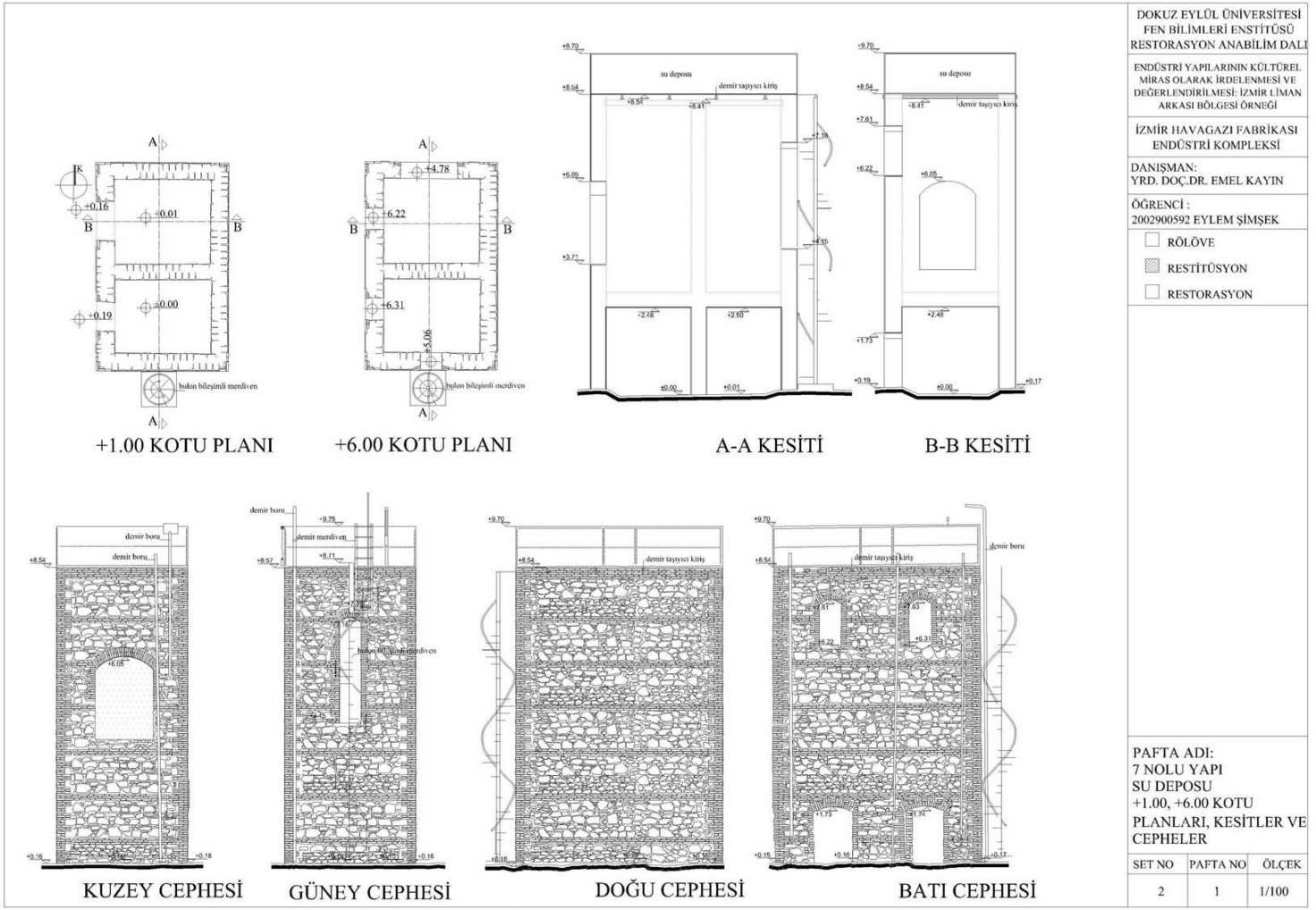

Şekil 5.205 Su Deposu (7 nolu yapı) restitüsyon çizimleri(1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.)

5.2.5.2 Kentsel Ölçekteki Yaklaşımlar

"İzmir Havagazı Fabrikası" endüstri kompleksinin yeniden değerlendirilmesi bölgenin karakterine, dönüşümüne bağlı olarak değişeceği gibi; yeniden değerlendirme yöntemi de bölgeyi doğrudan etkileyecektir. Endüstri kompleksinin yeniden değerlendirilmesi aynı bölgedeki diğer tarihi endüstri yapılarına ışık tutarak ve çevrelerini saran çöküntü alanındaki sosyal yapının ve fiziksel çevrenin dönüşümünü hızlandırılmalıdır.

Alsancak' tan Liman arkasına doğru ilerleyen yoğun merkezi iş alanı yapılaşma talebi, arazi üzerindeki spekülasyonları arttırsa da; kompleksin değerlendirilmesi açısından cazip fırsatlar da sunmaktadır. Şöyle ki, kent merkezinin Bayraklı yönünde geliştiği düşünüldüğünde, daha da yoğun olacak bölgede kentsel kullanım için gerek duyulan sosyal ve kültürel etkinlikler, endüstri kompleksi yapıları ve peyzajı açısından uygun görülmektedir.

Havagazı Fabrikası kompleksi için gerekli finansman ise yerel yönetim tarafından, sivil toplum örgütleri ve komplekse daha öncede talip oldukları bilinen meslek odalarının katılımıyla düzenlenecek kampanya doğrultusunda sağlanabilir. Ancak kampanya sadece ilk çalışmalar için gerekli bütçeyi sağlayabilir, korumanın sürekliliğinin sağlanması için kompleksin bakım ve işletme masraflarını karşılamayı sağlayacak gelir getirici bir kamusal donatı oluşturulabilir. Bu noktada; rant getirici tesislerle aşırı yüklenmiş bir kompleksi korumanın sürdürülebilirliğini olanaksızlaştıracağı unutulmadan ölçüsünün belirlenmesi gerekmektedir.

Bahsedilen gereksinimleri karşılayan farklı işlevlerle yeniden değerlendirilebilecek Havagazı Fabrikası Endüstri Kompleksi bölge içindeki bağlamından, diğer endüstri yapılarıyla etkileşiminden uzak tutulamaz. Bölge ölçeğinde geliştirilen koruma önerilerindeki **Endüstri Arkeolojisi Parkı** olarak endüstri yapılarının bütünsel bir yaklaşımla korunması fikri temel alınarak, Havagazı Fabrikası kompleksine yeni bir işlev önerilmektedir.

TCDD tarafından kentin farklı semtlerinden endüstri kompleksine gidenlere Alsancak Garı'nda sonlanan özel tarifeler düzenlenebilir. Alsancak Garı ile kompleks arasında güvenli yaya akışının sağlanması gerekmektedir. Kentteki havagazına ait sokak lambaları, kanal kapakları gibi izler ortaya çıkarılarak ve endüstri kompleksine yönlendirmede kullanılabilir. Alsancak Bornova Sokağı ve 1462 sokak üzerindeki kanal kapakları üstünü örten asfalt kazınarak ortaya çıkarılabilir. Alsancak Havagazı Fabrikası kompleksi arasında sıralanmış bu kapakların yönlendirici simgeler olarak değerlendirilmesi önerilmektedir.

5.2.5.3 Endüstri Peyzajına Yönelik Yaklaşımlar

İzmir Havagazı Fabrikası endüstri kompleksinin yeniden değerlendirilmesinde peyzajın üretim sürecinin şekillendirdiği bütünlüğünün algılanmasını sağlayacak yaklaşımların izlenmesi gerekmektedir. Bütünleme çalışmasında eski vaziyet planları (1940, 1966, 1970 yıllarına ait) (Şekil 5.15-19-20) göz önünde bulundurularak günümüze ulaşmamış üretimin önemli aşamalarının gerçekleştiği yapılar (gazometreler, karnülü fırın yapısı, şakuli fırın, epiratör dairesi) için üç farklı yaklaşım önerilmektedir.

Birinci öneride; peyzajın kompozisyonunun bir parçasını oluşturan yıkılmış ve sökülmüş bu yapıların plan izi, kot farkı yaratılarak veya bitki, çiçek havuzu, su kanalı ve havuzu gibi peyzaj öğeleri kullanılarak vurgulanmaktadır. Peyzaj bütününde geliştirilecek mimari çevre düzenlemesiyle gösteri alanı, anfi ve oturma alanları tasarlanmalıdır (Şekil 5.206-209).

İkinci yaklaşım ise yıkılmış ve sökülmüş bu yapıların simgesel olarak büyüklüklerini tanımlayarak, plan izinde mevcut yapıların karşılayamadığı işlevleri karşılayacak yeni yapıların inşa edilmesidir. Yeni yapılaşma, görsel belgelerden yararlanılarak yıkılmış yapının yükseklik, kütle gibi özelliklerinden faydalanılarak gerçekleştirilmelidir. Ancak yok olmuş yapılara dair belgelerin kısıtlı olması rekonstrüksiyon temelli bu yaklaşımı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte yeni yapıların mevcut özgün yapılardan daha fazla ilgi çekmesi, tarihi ve mimari kimliğin

algılanmaması ve yoğun yapı dokusu içinde peyzajın önemini yitirmesi gibi sakıncaları da beraberinde getirmektedir (Şekil 5.207-210).

Diğer yaklaşım ise belirlenen her iki yöntemin değerlendirilerek belli bir tasarım kapsamında plan izlerinde uygulanması olabilir. Bu yaklaşımla peyzajın yapılarla boğulması engellenerek belirlenecek işlev ve gereksinimleri doğrultusunda dengeli bir yapılaşma yöntemi izlenerek yeni tasarımlar gerçekleştirilebilir. Söz konusu tüm yaklaşımlarda yıkılmış yapının özgün haline dair bir fotoğrafın bulunduğu bilgilendirme panolarıyla üretim sürecindeki rolü, nasıl çalıştığı gibi bilgilerin verilmesi önerilmektedir (Şekil 5.208-211).

Peyzaj sınırlarının özgün durumuna kavuşturulması ve mevcut girişin kapatılarak özgün olandan peyzaja giriş çıkışın sağlanması ayrı bir önem taşımaktadır. Özgün girişteki tabelalara ve çift kanatlı metal kapıya bakım uygulanması gerekmektedir. 1498 sokağa açılan tali giriş de bölgenin diğer yönlerinden gelenler için ve servis girişi olarak yeniden kullanılabilir. Peyzaj içindeki kullanıcı akışının üretim şemasına bağlı kalınarak tabelalarla yönlendirilmesi ve duraklama noktaları olarak kömür vagonu raylarının, depolama alanlarının vurgulanması önerilmektedir (Şekil 5.212 Üretim şemasına göre önerilen gezi rotası). Peyzaj zemini eski fotoğraflardan görüldüğü üzere çağdaş ve toplu kullanımlara elverişli malzeme ile tekrar kaplanabilir. (Şekil 5.96-101)

Endüstri kompleksinde çalışmış kişi ve uzmanların eşliğinde peyzajdaki çeşitli malzeme yığınlarının temizlenerek toprak altında kalmış özgün ray, boru ve vana donatısı için kazı çalışması yapılması önerilmektedir. Peyzajdaki kuyu ortaya çıkarılarak çevresinde yapılacak bir düzenleme ile vurgulanabilir. Peyzajın topoğrafyası ve kok vagonlarını taşıyan rayları bir kısmının rekonstrüksiyon yöntemiyle canlandırma yapılabilir.

Fabrikanın yakın çevresinde rekreatif özellikler taşıyan bir düzenleme bulunmamaktadır. En yakın yeşil alan ve park düzenlemesi, TCDD tarafından sergilenen bir lokomotifin bulunduğu Alsancak Garı'nın karşısındaki köşe çözümüdür. Fabrikanın özgün girişi ile Liman Caddesi arasında otobüs duraklarının

arkasında, peyzaj içinde tescilli yetişkin ağaçlar ve lojman yapısının doğusunda havuzlu yeşil alan düzenlemesi mevcuttur. Endüstri peyzajındaki bu alanlar değerlendirilerek, gelecekte yüksek yoğunluğa sahip olacak insan trafiğinin kullanabileceği, tümde yeşil alan düzenlemesi yapılması önerilmektedir. Peyzajın Liman Caddesi boyunca ağaçlandırma yapılarak, gürültü kirliliğinden yalıtılabilir.

Havagazı Fabrikası endüstri peyzajının genişliği ve iklim koşullarının yılın çoğu gününde dış mekan kullanımı için elverişli olması peyzaj için yapılması gereken mimari çevre düzenlemesinin kapsamı ve önemini arttırmaktadır. Su deposunun bulunduğu geniş alan ve peyzajın kuzey doğusu açıkhava sergi, gösteri, performans ve konserlerine ev sahipliği yapabilecek şekilde rekreatif amaçlı düzenlenebilir. 55 metreye yakın yüksekliği ile tuğla bacanın gerekli onarımı yapılıp korunarak bölge için röper noktası niteliği taşıması ışık gösterileri ve lazer oyunlarıyla desteklenerek peyzajın çekim noktası haline gelmesi sağlanabilir. Baca, özgün üretim sürecindeki yerini betimleyen çalışmaları kapsayan düzenlemelerle anıt olarak korunmalıdır.

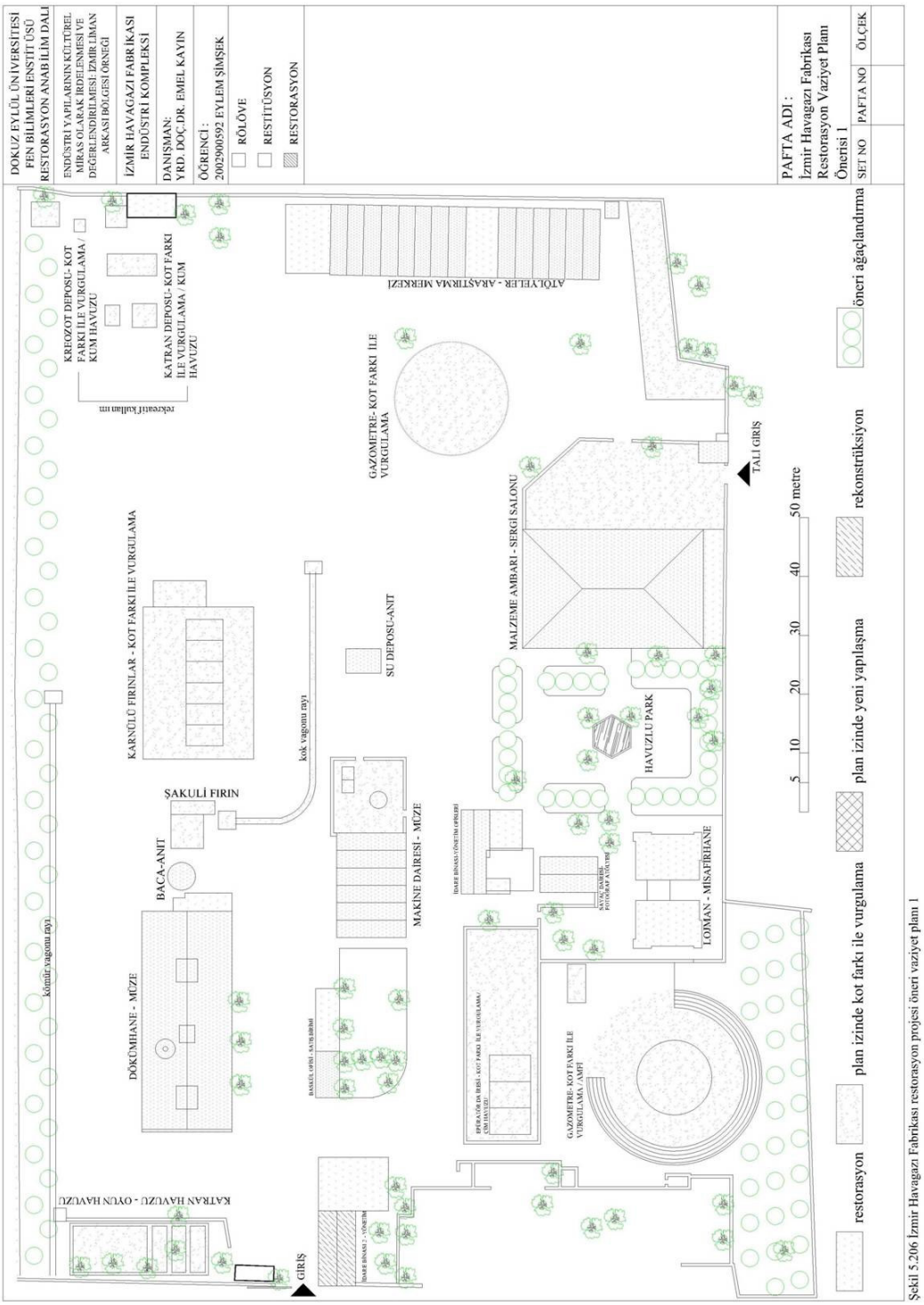

Şekil 5.206 İzmir Havagazı Fabrikası restorasyon projesi öneri vaziyet planı 1

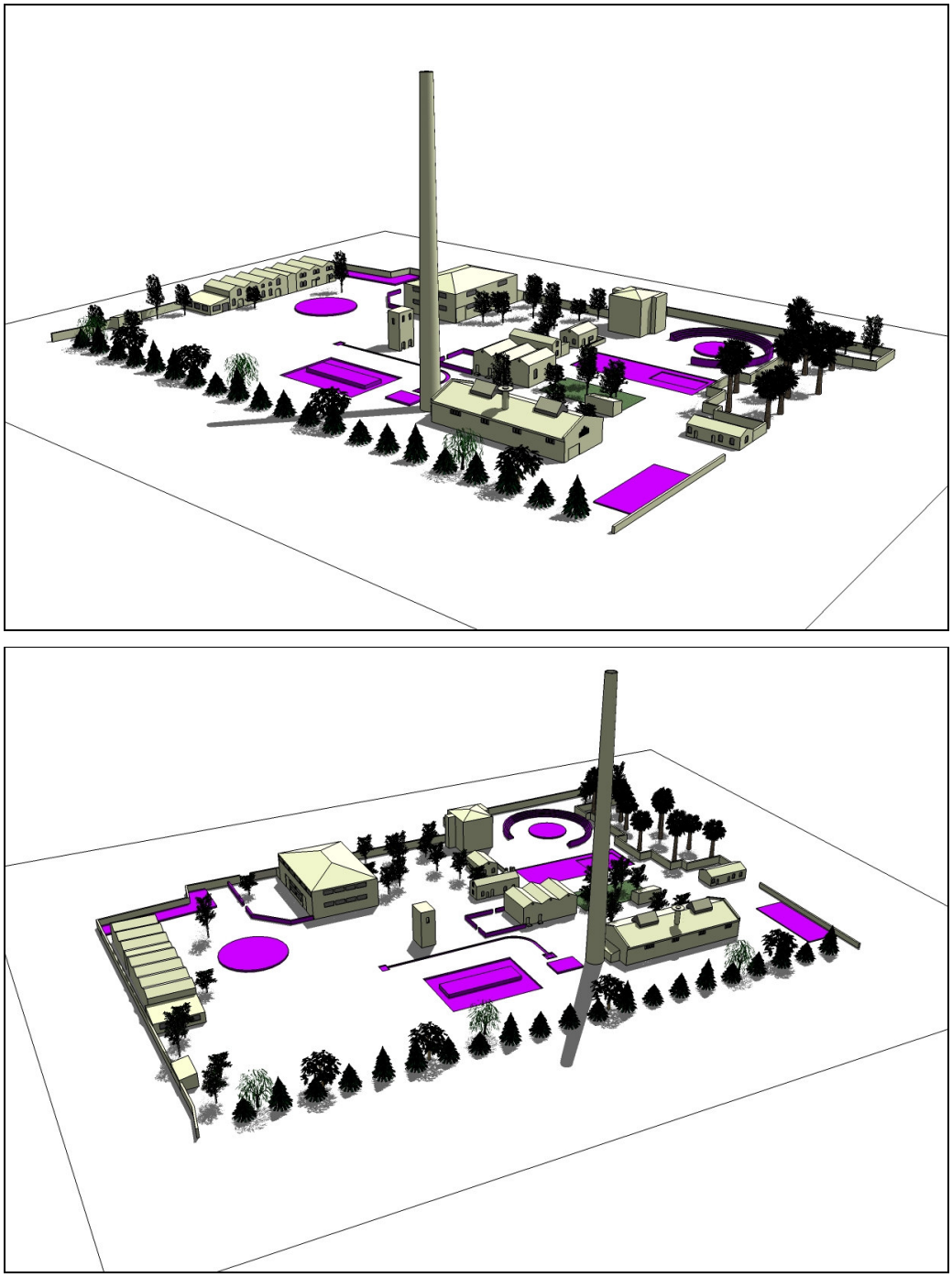

Şekil 5.207 Havagazı Fabrikası endüstri peyzajına yönelik yaklaşım 1

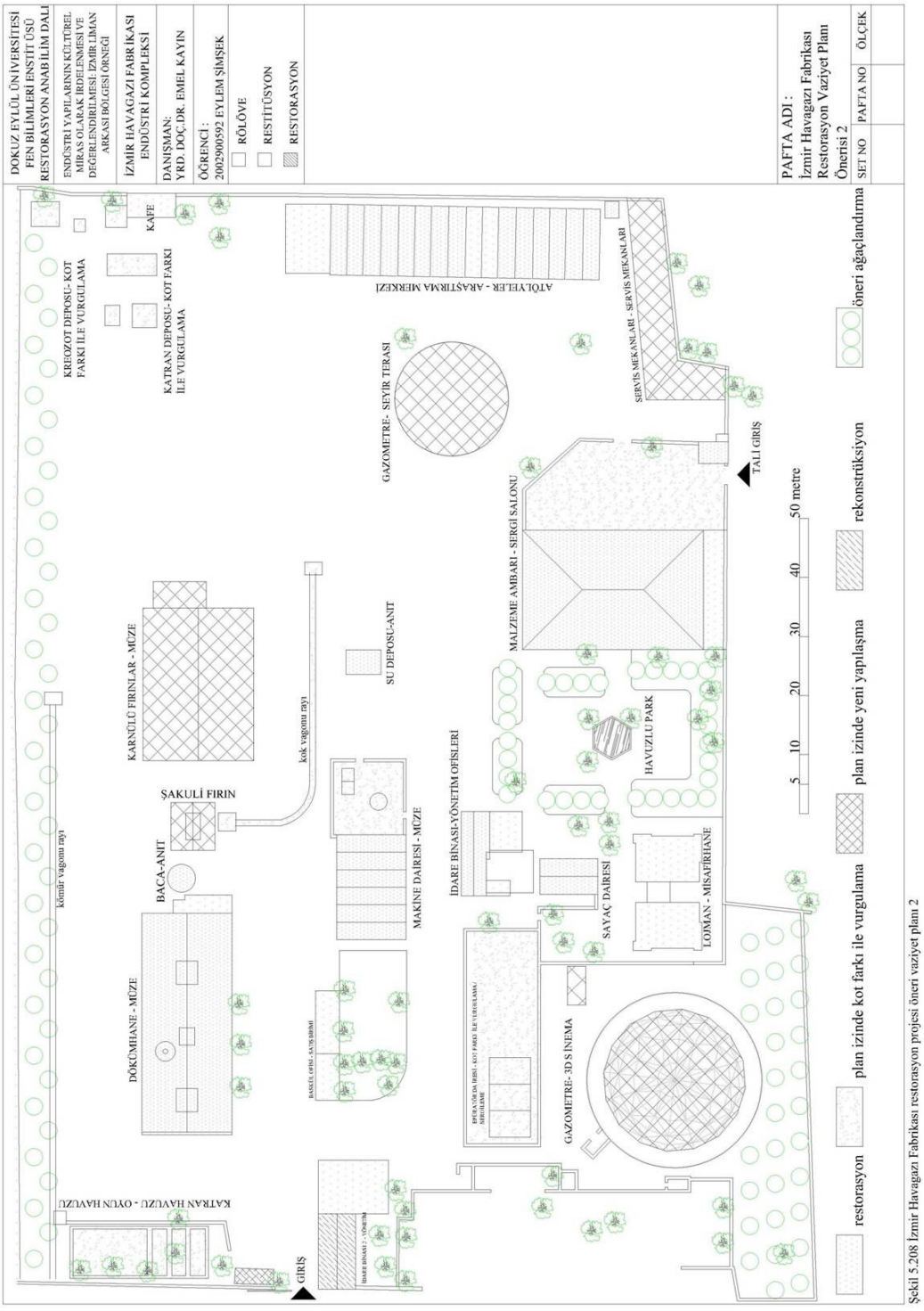

Şekil 5.208 İzmir Havagazı Fabrikası restorasyon projesi öneri vaziyet planı 2

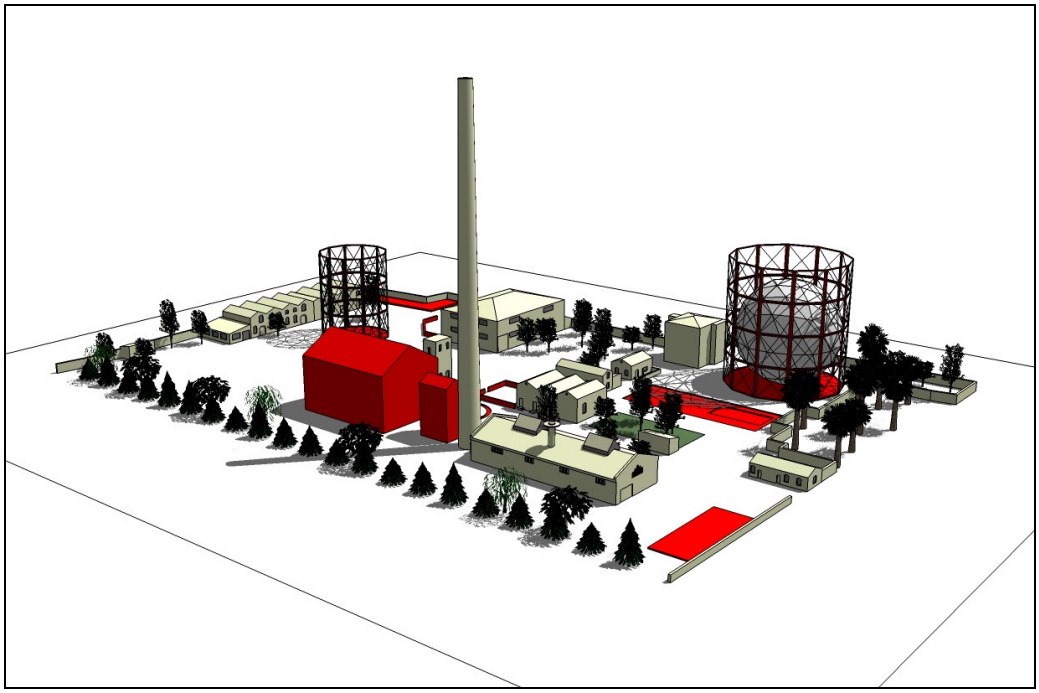

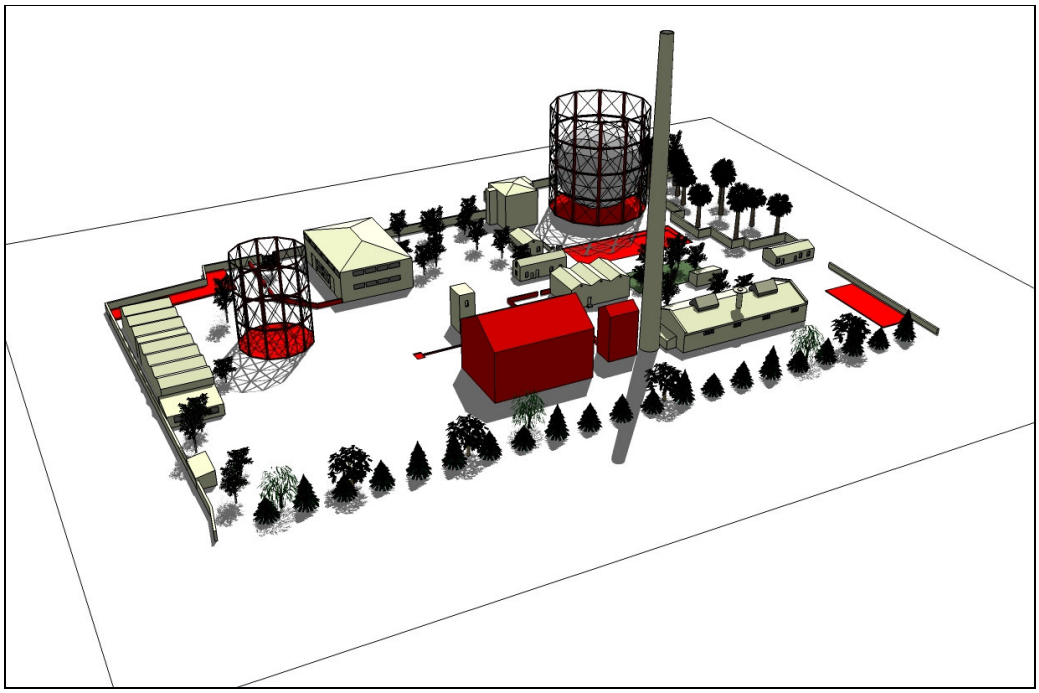

Şekil 5.209 Havagazı Fabrikası endüstri peyzajına yönelik yaklaşım 2

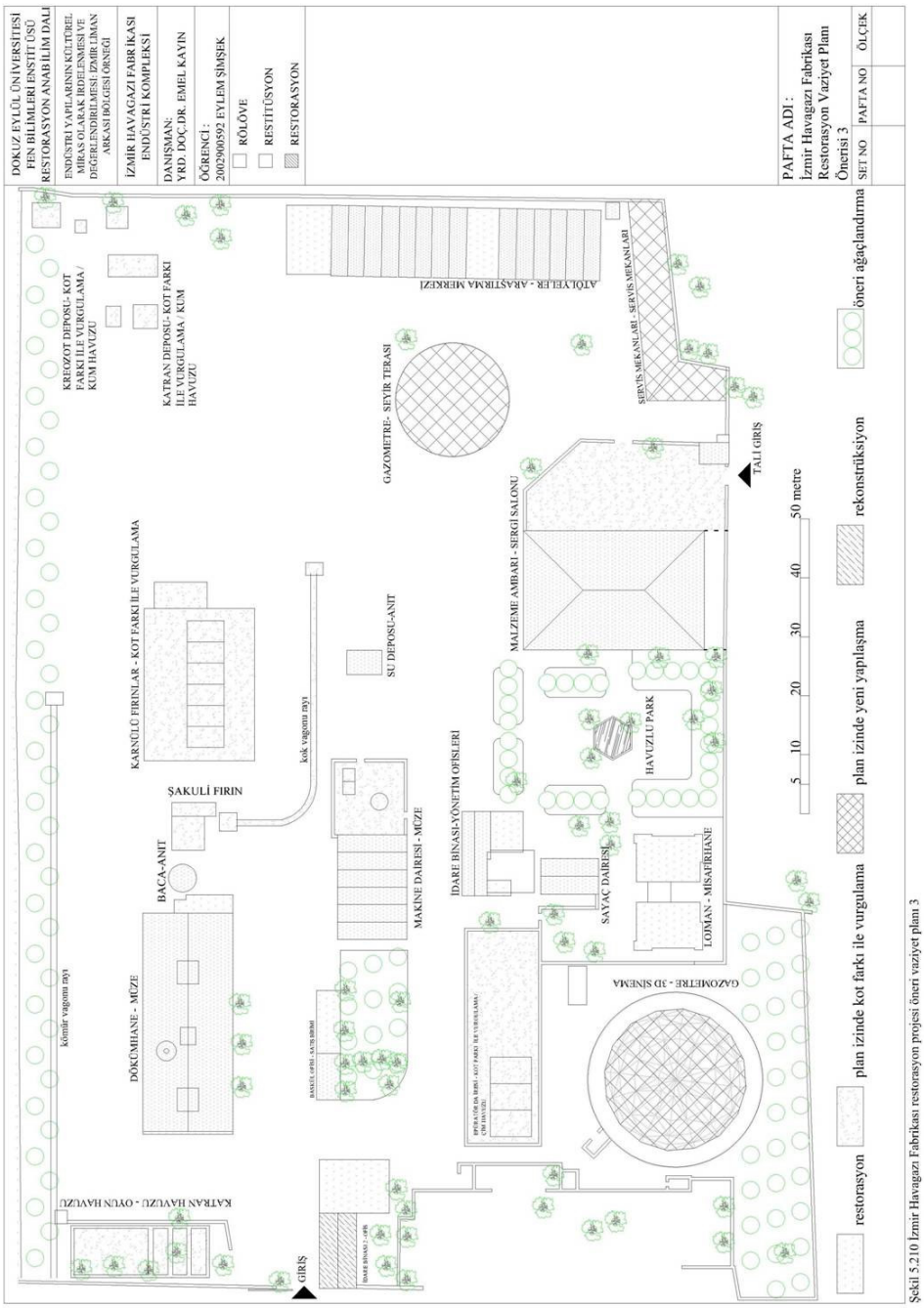

Şekil 5.210 İzmir Havagazi Fabrikası restorasyon projesi öneri vaziyet planı 3

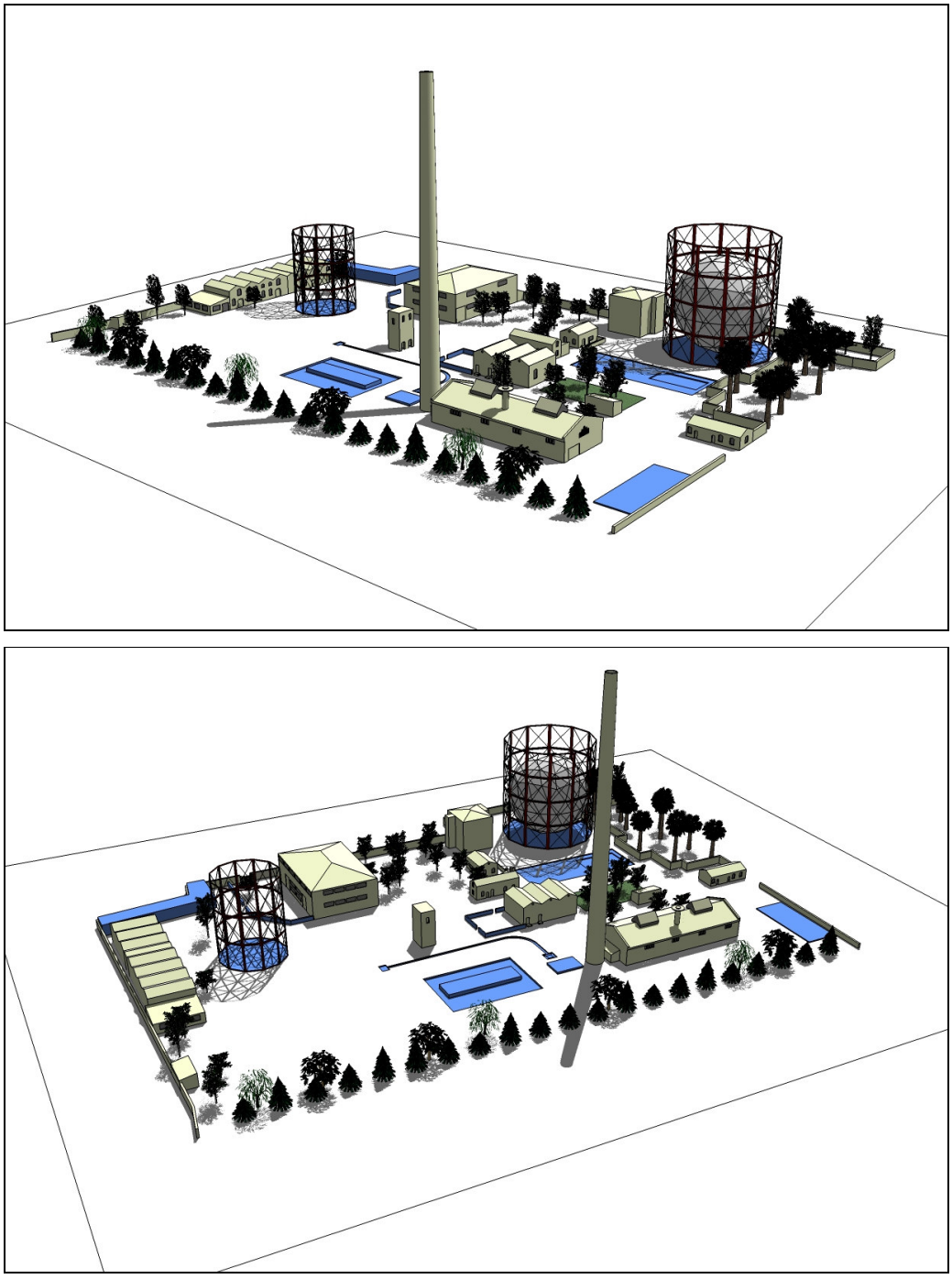

Şekil 5.211 Havagazı Fabrikası endüstri peyzajına yönelik yaklaşım 3

5.2.5.4 Mimari Yaklaşımlar

"İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksi'nin yeniden değerlendirilmesinde seçilecek işlev kentsel kullanıma; farklı boyutlar ve yapım sisteminde inşa edilmiş özgün yapılarda esnek kullanıma imkan vermeli, fabrikanın mimari ve endüstriyel kimliğini ortaya çıkarmalıdır. Bu ilkeler doğrultusunda endüstri kompleksinin Endüstri Arkeolojisi Parkı teması altında sosyal ve kültürel amaçlı kullanımı en etkin değerlendirme yöntemi olarak kabul edilmiştir.

"İzmir Havagazı Fabrikası" Endüstri Kompleksi'nin özgün üretim ekipmanlarının "in situ" yöntemiyle sergilenmesi, bütünüyle endüstri müzesi işlevine ayrılması önerilebilirdi. Ancak fırınların, gazometrelerin, özgün makine donanımının sökülmüş olması başta olmak üzere, müze işlevinin yüksek bakım ve işletme masrafı nedeniyle, kompleksin kendi geliriyle fiziksel varlığını sürdürmesinin zorluğu, bu yeniden değerlendirme yöntemini güçleştirmektedir.

"İzmir Havagazı Fabrikası" kompleksinin belirlenen olanaklar doğrultusunda sosyal ve kültürel odaklı olmak üzere Havagazı müzesi, sergi salonu, araştırma merkezi, çok amaçlı salon ve açıkhava konser alanı, rekreasyon, perakende satış birimlerinin birbirini besleyeceği de düşünülerek bunları kapsayan karma işlevli sosyal ve kültürel merkez olarak değerlendirilmesi önerilmektedir. Karma işlev, genel işleyişi bozmadan bazı alt fonksiyonlarının çıkarılabilmesi ve farklı aktivitelerin birbirinden temelde bağımsız olarak işleyebilmesi gibi olanakları nedeniyle komplekste özgün yapıların çeşitliliğine ve peyzajdaki dağılımına karşılık olarak yeni işlev olarak belirlenmiştir.

İzmir Havagazı Fabrikası'nın belediyeye ait olması kompleksin sosyal ve kültürel tesis olarak değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak kamu kuruluşlarının ekonomik kaygılar nedeniyle benzer projeleri hayata geçirmekte geç kaldığı da bir gerçektir. Ekonomik kaygıları gidermek amacıyla işlev kapsamına alınacak perakende satış, kafeterya gibi ticari fonksiyonların özel sektöre devredilmesi hem maliyeti azaltacak hem de işlevin sürekliliğini destekleyeceği düşünülmektedir.

Komplekse verilecek karma işlev programı içerisinde iki kullanıcı tipi belirlenmiştir. İlki sosyal ve kültürel merkezin çalışanları, diğeri ise ziyaretçilerdir. Komplekse gelen ziyaretçiler için üretim sürecine göre önerilen gezi rotasındaki yapıların işlevleri ziyaret edilme düzenlerine bağlı olarak açıklanmaktadır (Şekil 5.212 Üretim sürecine göre önerilen gezi rotası)

1- Özgün girişten endüstri peyzajına giren ziyaretçi için girişin sağındaki idare binasında danışma ve bilet satışı bulunması önerilmektedir. Bu ziyaretçiye gezi rotasının bulunduğu broşürler dağıtılabilir.
2- Gezi rotasındaki ilk sırada bulunan Dökümhane yapısında havagazı üretiminin ve kullanımının tarihsel gelişiminin görsel öğelerle sunulması, üretim sürecinin anlatımına başlanmadan önce ön bilgiler verilmesi önerilmektedir.
3- Üretimin ilk aşaması olarak fırınların bulunduğu alanda kömürün gaza dönüşüm evreleri görsel öğelerle anlatılmalıdır.
4- Sonrasında Makine dairesinde ve avlusunda gazın temizlenmesinde kullanılan metotlar donanımlarla birlikte açıklanmalıdır.
5- Epüratör dairesinde damıtma sürecine dair bilgilendirme görsel öğelerle desteklenerek üretim süreci aşaması sonlandırılmalıdır.
6- Sayaç dairesinde sayaçlar ve diğer ölçüm donanımları sergilenmelidir.
7- Büyük gazometrede sinevizyon gösterisiyle havagazının kullanım alanları ve İzmir kentindeki kullanımı sunulmalıdır.
8- Bu gösteri sonrasında malzeme ambarında havagazı kullanımı için tasarlanan sobalar, lambalar vb. objeler sergilenebilir. Sergileme amacıyla İzmir'in endüstri tarihine yönelik malzeme ve donanımlarda toplanarak değerlendirilmelidir.
9- Son olarak küçük gazometredeki seyir terasında endüstri mirası yapılarıyla bölge ve kent izlenebilir.

Endüstri kompleksindeki mevcut özgün yapılarda izlenecek yeniden değerlendirme yöntemi her yapı için başlık açılarak ele alınmaktadır. Bu yapıların restorasyon önerilerinde taşıyıcı sistemi sağlamlaştırma, 1994 yılından sonra yapılan eklerin ayıklanması, eski belgelere dayanılarak bütünleme, malzeme temizliği, bakımı, yenilemesi ve işlevin gerektirdiği yeni eklerin yapılması gibi yöntemler

izlenmektedir. Özgün girişin sağında bulunan ve betonarme eklere maruz kalan idare binasının eski fotoğraf ve belgelerle restitüsyon çalışması sonrasında rekonstrüksiyonu yapılması önerilmektedir. Özgün işlev sürecinde inşa edilmiş, peyzajı bütünleyen yıkılmış bazı yapılar için peyzaja yönelik yaklaşımlarda bahsedildiği üzere plan izinde belirtme veya simgesel olarak büyüklüklerinin tanımlaması önerilmektedir. Özgün işlev sürecinde yıkılmış olan peyzajın güneydoğusundaki lojman ve servis mekanlarının boş alanına, yeni işlevin programı doğrultusunda 1498 sokaktan tali girişi kullanacak yine servis mekanları yapılmalıdır. 15000 metreküplük gazometre, plan izinde taşıyıcı çelik karkas ayağa kaldırılarak içine yapılacak yeni yapıda çok amaçlı salon ve sinema salonları tasarlanabilir. 4500 metreküplük gazometre çelik iskeleti ayağa kaldırılarak tepe noktasında seyir terası yapılabilir.

Özgün işlev sürecinde inşa edilen köhne yapılar yıkılarak; peyzaj planında akışı belirleyenlerin yerine aynı plan izi üzerinde gabariyle uyumlu perakende satış, rekreasyon alanı gibi küçük programlı işlevlere sahip yarı açık, kapalı mekanlar oluşturulması önerilmektedir. Peyzajda özgün kapıdan girildiğinde ilerlenen aks üzerinde sağda, önünde baskülün bulunduğu baraka niteliğindeki yapı yıkılarak yerine çağdaş strüktürlerle satış birimleri inşa edilebilir. Peyzajın kuzeydoğusunda ve kuzeybatısında yer alan geçmişte katran deposu olarak kullanılan iki yapının peyzajdaki izine yapılacak yapılar ile kafeterya olarak işlevlendirilmesi önerilmektedir. Söz konusu eski yapıların plan izinde yapılan çağdaş yapıların değerlendirme yöntemi ve alanın özgün işlev sürecindeki kullanımı her yapı özelinde bilgilendirme panoları ile kullanıcılara anlatılabilir. Yine özgün işlev sürecinde inşa edilen yapıların sağlıklaştırma yapılarak yeniden değerlendirilmesi önerilmektedir. Özgün işlev sürecinde yapılan lojman yapısı sahip olduğu yapısal kullanım potansiyeli ile belediyeye ait misafirhane olarak değerlendirilebilir.

Tablo 5.3- İzmir Havagazı Fabrikası'nın yeniden değerlendirilmesi kapsamında önerilen müdahale türleri

Müdahale Türü	Yapı Adedi
Restorasyon (Dökümhane, makine dairesi, idare binası, sayaç dairesi, malzeme ambarı, atölyeler dizisi, su deposu)	7
Rekonstrüksiyon (Girişin sağındaki idare binası-2)	1
Restitüsyon kaynaklı plan izinde çağdaş yapılaşma (Eski lojman ve servis mekanları, gazometreler)	3
Mevcut yapının yerinde çağdaş yapılaşma	3
Mevcut yapıda sağlıklaştırma (B.arme lojman)	1

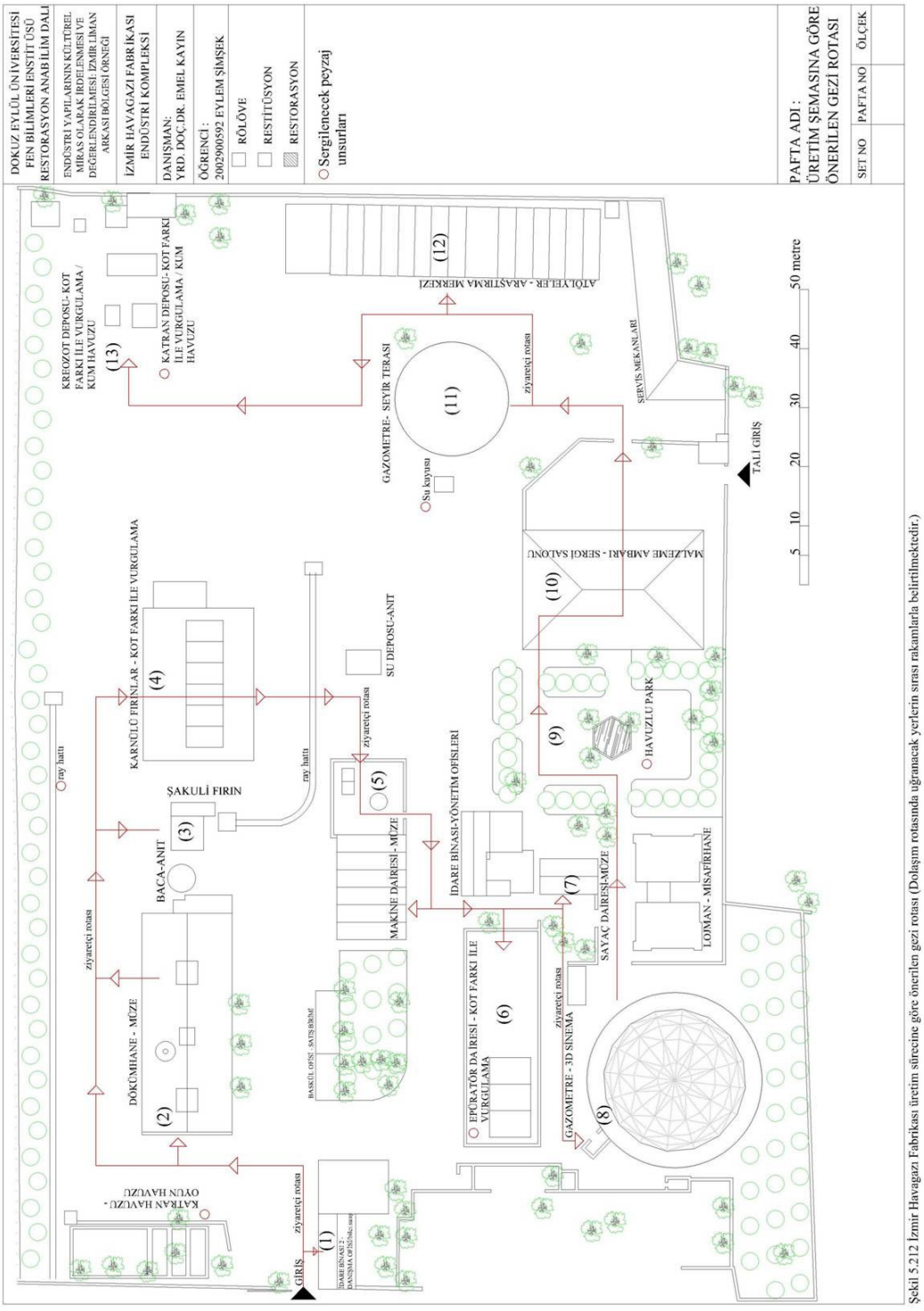

Şekil 5.212 İzmir Havagazi Fabrikası üretim sürecine göre önerilen gezi rotası (Dolaşım rotasında uğranacak yerlerin sırası rakamlarla belirtilmektedir.)

5.2.5.4.1 Dökümhane (1 Nolu Yapı)

Dökümhane yapısının demir dökme sürecinin şekillendirdiği mekansal özellikleri ve donanımıyla müze olarak korunması önerilmektedir. Dökümhane yapısının ana mekanı çelik çatı makaslarına asılacak sergi panolarıyla bütünlüğü bölünmeden korunabilir. Döküm fırının ve rayların bulunduğu alan toprak zeminiyle aynen korunarak demirin dökümü canlandırılabilir. 1994 yılından önce eklenen küçük mekanlar ise yeni işleve bağlı olarak bilgilendirme ve ıslak mekanlar olarak yeniden tasarlanabilir. Üst kata çıkan merdiven daha geniş olanıyla yenilebilir. Üst kattaki geç dönemde oluşturulan odalar yıkılarak ana mekanla bütünleştirilmelidir. Özgün işlev sürecinde yapılan betonarme kolon kiriş sistemi taşıdığı ara katla birlikte sağlamlaştırma yapılarak korunabilir. Yapının doğu cephesindeki özgün işlev sürecinde çay ocağı olarak kullanılan yapı yine kafeterya ve satış birimi niteliğinde işlevlendirilerek korunabilir.

Dökümhanenin eski fotoğraflarına bakılarak cephelerinde bütünleme yapılmalıdır. Üst kottaki açıklıklar kemerli söveli bire iki oranında üçlü pencere dizisinde yeniden oluşturulması önerilmektedir. Güney cephesindeki açıklık genişletilerek iki kollu metal kapı ile örtülebilir (Şekil 5.126). Sıva raspası yapılarak eski fotoğraflarında görünen özgün taş duvar örgüsü ortaya çıkarılabilir. İç mekanda zemin kaplama malzemeleri yenilenebilir. Çatı makaslarına paslanmaya karşı temizleme ve bakım yapılabilir. Çatı kaplaması oluklu metal levha olarak değiştirilebilir. Yapı, içindeki gezer vinç, yük asansörü, döküm fırını ve çatısındaki bacanın temizleme ve bakımları yapılarak teknik özellikleri bilgilendirme panolarıyla ziyaretçilere sunulabilir (Şekil 5.213-217).

5.2.5.4.2 Makine Dairesi (2 Nolu Yapı)

Makine dairesi, gezi rotasının diğer basamağı olarak özgün donanımlarıyla müze olarak değerlendirilmesi önerilmektedir. Rahmi Koç Sanayi Müzesi'ne verildiği bilinen ekstraktörler ve kondenser geri alınarak, uzman kişilerin danışmanlığında yapılacak bütünlemeden sonra yerinde sergilenebilir. İç mekan zemininde Şekil 5.131'de görüldüğü üzere ızgara sistemi döşenebilir. Doğusundaki avlunun

rekonstrüksiyonunun yapılması önerilmektedir. Yapının doğu cephesindeki geniş açıklık kapatılarak güney cephesindeki özgün giriş bütünlenmelidir. Yapının zemini açılarak çökme giderilerek sağlamlaştırılabilir. Pencere doğramaları ve iç mekanda sıva yenilemesi yapılabilir (Şekil 5.218-222).

5.2.5.4.3 İdare Binası (3 Nolu Yapı)

İdare binası özgün kullanıma uygun olarak yine yönetim ofisi olarak kullanılması önerilmektedir. İdare binası çevresindeki özgün işlev sürecinde inşa edilmiş yapılar yeni işlev kapsamında personel dinlenme mekanı olarak değerlendirilebilir. Çatı konstrüksiyonunun özgün iki satıhlı kırma çatıya dönüştürülebilir, ıslak hacimleri sağlıklaştırılabilir, üst katına çıkışı sağlayan kapatılmış merdiveni açılarak kullanılır hale getirilebilir. Kuzey cephesindeki açıklıklarda Şekil 5.142'deki gibi bütünlenebilir. Sıva raspası yapılarak özgün taş duvar örgüsü ortaya çıkarılabilir. Yapının güneyindeki vana ise çevresini saran köhne yapı eklerinden arındırılarak ortaya çıkartılabilir (Şekil 5.223-225).

5.2.5.4.4 Sayaç Dairesi (4 Nolu Yapı)

Sayaç dairesinde farklı dönemlere ait sayaçların sergilenmesi önerilmektedir. Mimari özgünlüğünü koruyan yapı doğu ve batı cephelerindeki geç dönem yapılarının yıkılarak cephe özellikleri ortaya çıkarılabilir. Yapı duvarları boyunca uzanan çatlaklar analiz edilerek sağlamlaştırma yapılabilir. Batı cephesindeki laboratuara açılan kapı diğer kapı oranlarına sadık kalınarak tuğla sövelerle bütünlenmelidir (Şekil 5.226-227).

5.2.5.4.5 Malzeme Ambarı (5 Nolu Yapı)

Malzeme ambarı, 1955 yılına tarihlenmesine karşılık alandaki üretim sürecinin bilgisini tamamladığı için farklı mimari karakteri ile korunmalıdır. Zemin kat yüksekliğinin fazla olması, geniş iki ana mekana sahip olması, bant pencerelerin kontrollü aydınlatmaya imkan vermesi sergileme fonksiyonu için yapıyı cazip kılmaktadır. Geri dönüştürülebilir sergileme panoları ile mekan sergi kullanımına açılması önerilmektedir. Giriş kapılarının yanındaki odalar da girişlerin kontrol

edildiği ofis mekanı olarak kullanılabilir. Üst katta da sergileme işlevi sürdürülebilir. Kuzeydeki mekanda sonradan eklenen kot farkı ve metal konstrüksiyonlu ara kat kaldırılabilir (Şekil 5.228-231).

5.2.5.4.6 Atölyeler (6 Nolu Yapı Dizisi)

Önerilen yeni işleve bağlı olarak atölyeler yapı dizisinin, kitaplık, toplantı salonları ve etkinlik birimlerinden oluşan endüstri arkeolojisi araştırma merkezi haline getirilmesi önerilmektedir. Torna atölyesi her iki girişinin yanındaki ofislerle, doğal aydınlatmasıyla havagazı ve endüstri tarihi ile ilgili belgelerin bulunduğu kitaplık olarak değerlendirilebilir. Şekil 5.27 1966 yılı vaziyet planın'da görünen modelhane bölümü bütünlenmelidir. Gezer vinç özgününe tamamlanarak sergilenmelidir. Üst kata çıkmayı sağlayan tavandaki açıklığa yeni bir metal döner merdiven eklenebilir. Üst katta kitaplar, fotoğraflar ve belgeler arşivlenirken zemin kat okuma salonu olarak kullanılabilir.

Yapı izlerinden ve Şekil 5.15 1940 yılı kadatro krokisinde görüldüğü üzere atölyelerin arasına eklenen yemekhanenin sağlamlaştırma yapılarak kafe olarak işlevlendirilmesi önerilmektedir. Bu bölümün çatısı onarılarak korunmalıdır. Atölyeler dizisinin güneyindeki yapının zemin katında duşlar ve bölücü duvarlar ayıklanmalı, planı şekil 5.27 1966 yılı vaziyet planında görüldüğü üzere bütünlenerek toplantı salonu olarak kullanılmalıdır. Üst kata mevcut merdiven yerinde yapılacak yeni merdivenle ulaşılabilir. Bu kat mevcut bölüntüleri ile korunarak etkinlik odaları olarak kullanılabilir. Doğu cephesindeki bitişik geç dönem yapısı yıkılabilir. Yapının yıpranmasını sağlayan bozulmuş çatıdaki mevcut makaslar korunarak çatı üst örtüsü ve yağmur olukları aslına uygun olarak ivedilikle yenilenmesi gerekmektedir (Şekil 5.232-234).

5.2.5.4.7 Su Deposu (7 Nolu Yapı)

Peyzajın ortasında yer alan su deposunun anıt olarak korunması önerilmektedir. Su deposunun Koç Müzesi'ndeki orijinal demir merdiveninin geri getirilmeli yerine takılmalıdır. Yapının almaşık örgüdeki beden duvarlarında yüzey temizliği yapılmalıdır (Şekil 5.235).

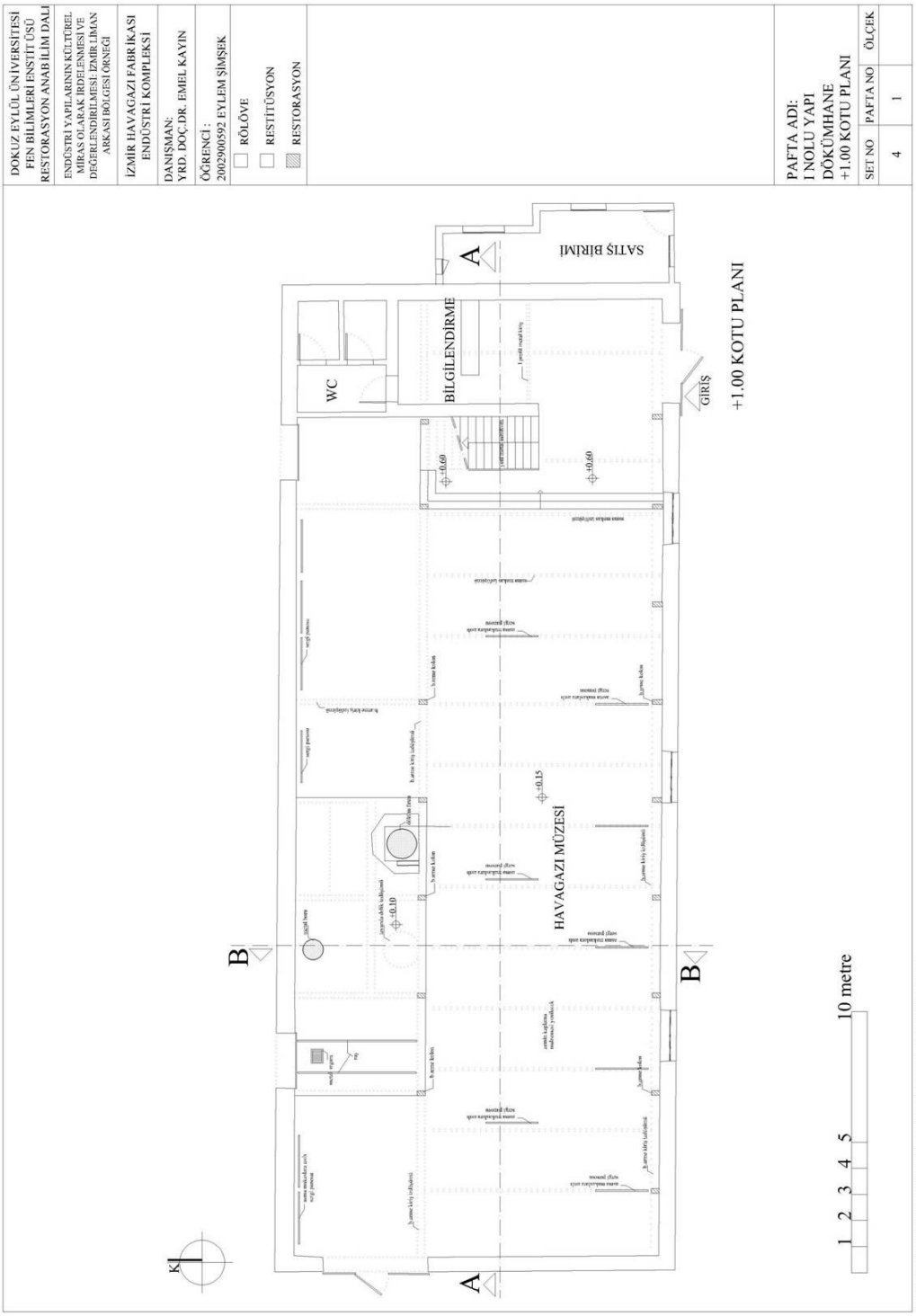

Şekil 5.213 Döküm hane (I nolu yapı) +1.00 kotu planı restorasyonu

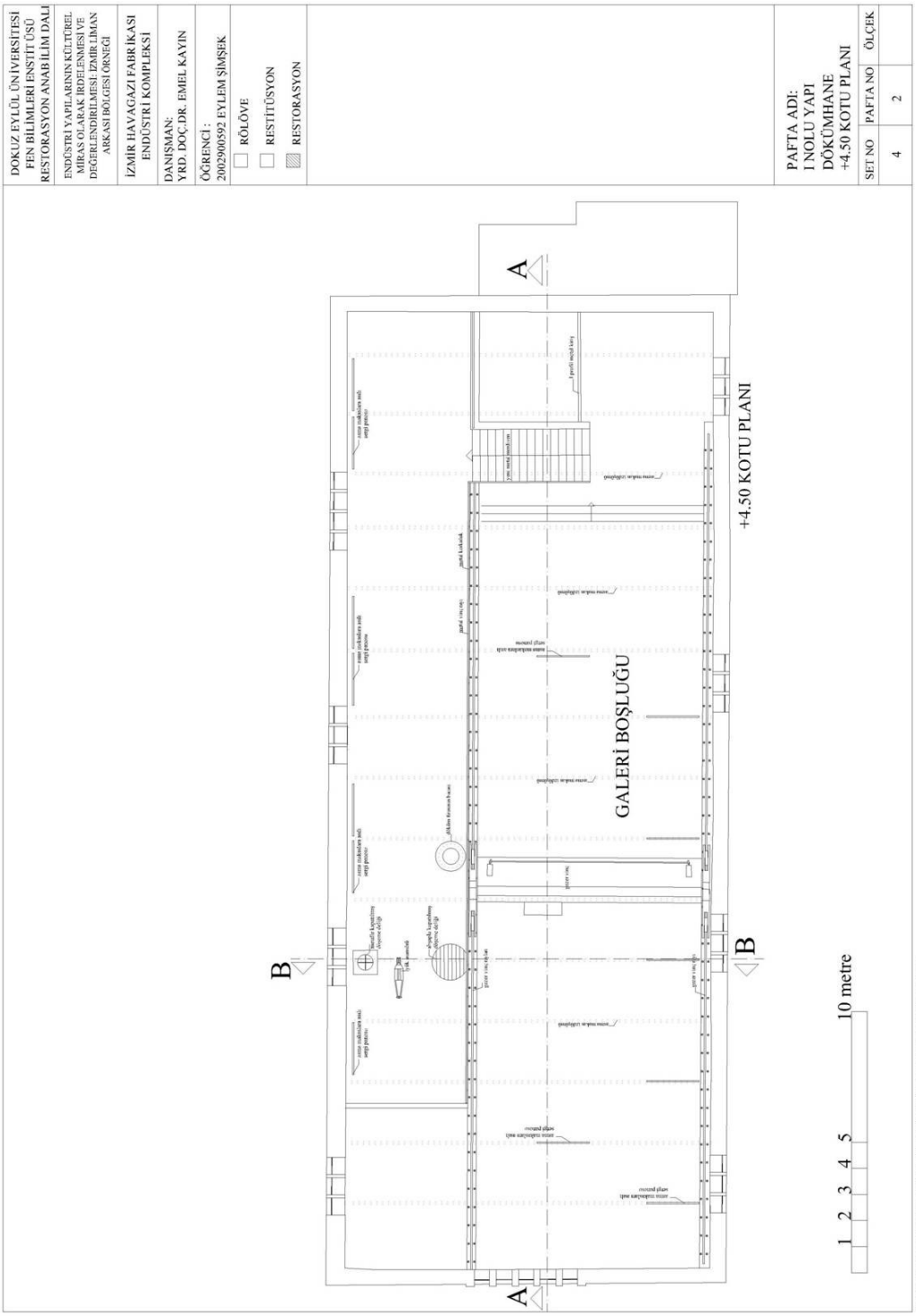

Şekil 5.214 Döküm hane (1 nolu yapı) +4.50 kotu planı restorasyonu

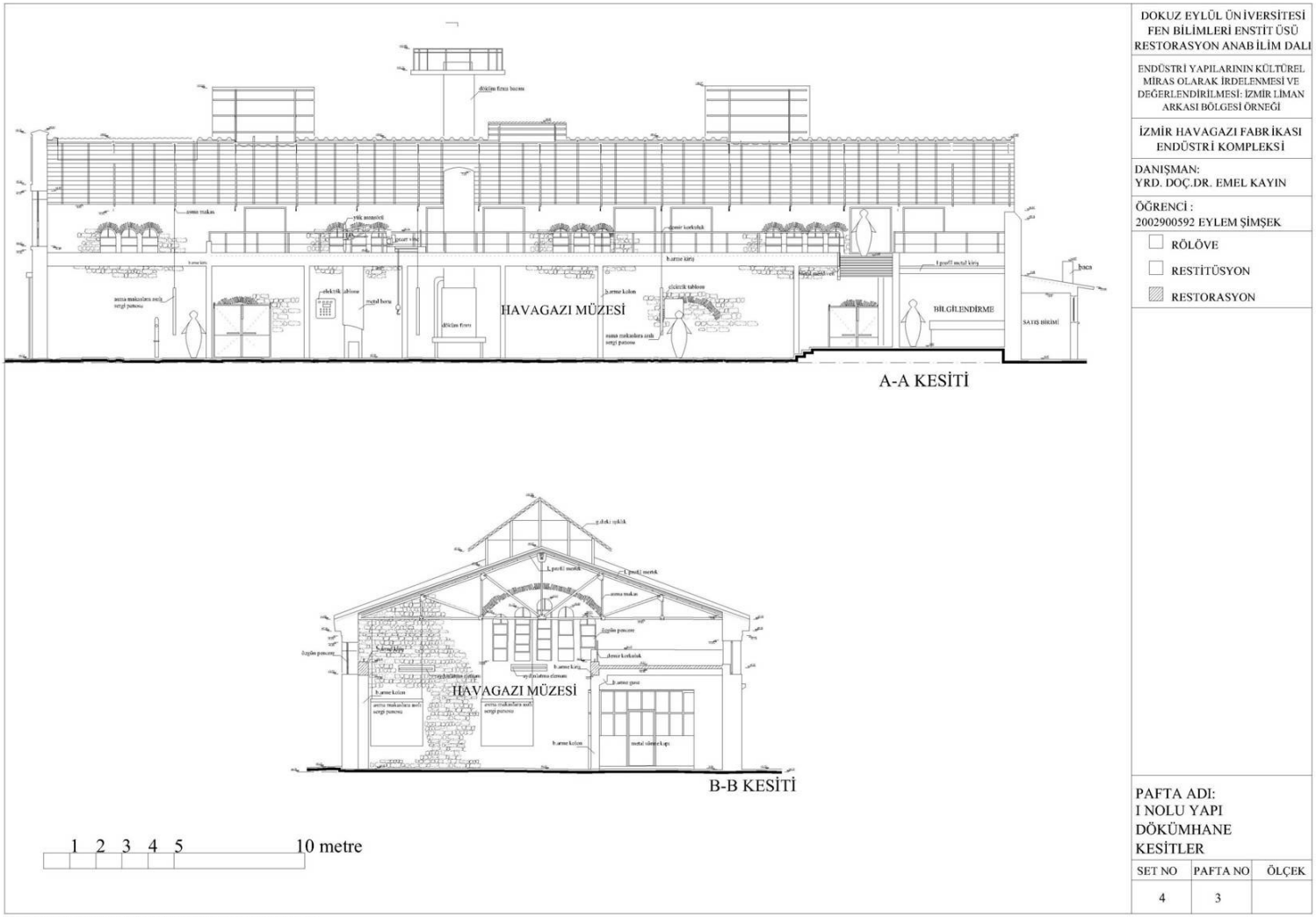

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ☐ RESTİTÜSYON
- ▨ RESTORASYON

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
4	3	

Şekil 5.215 Dökümhane (I nolu yapı) kesitleri restorasyonu

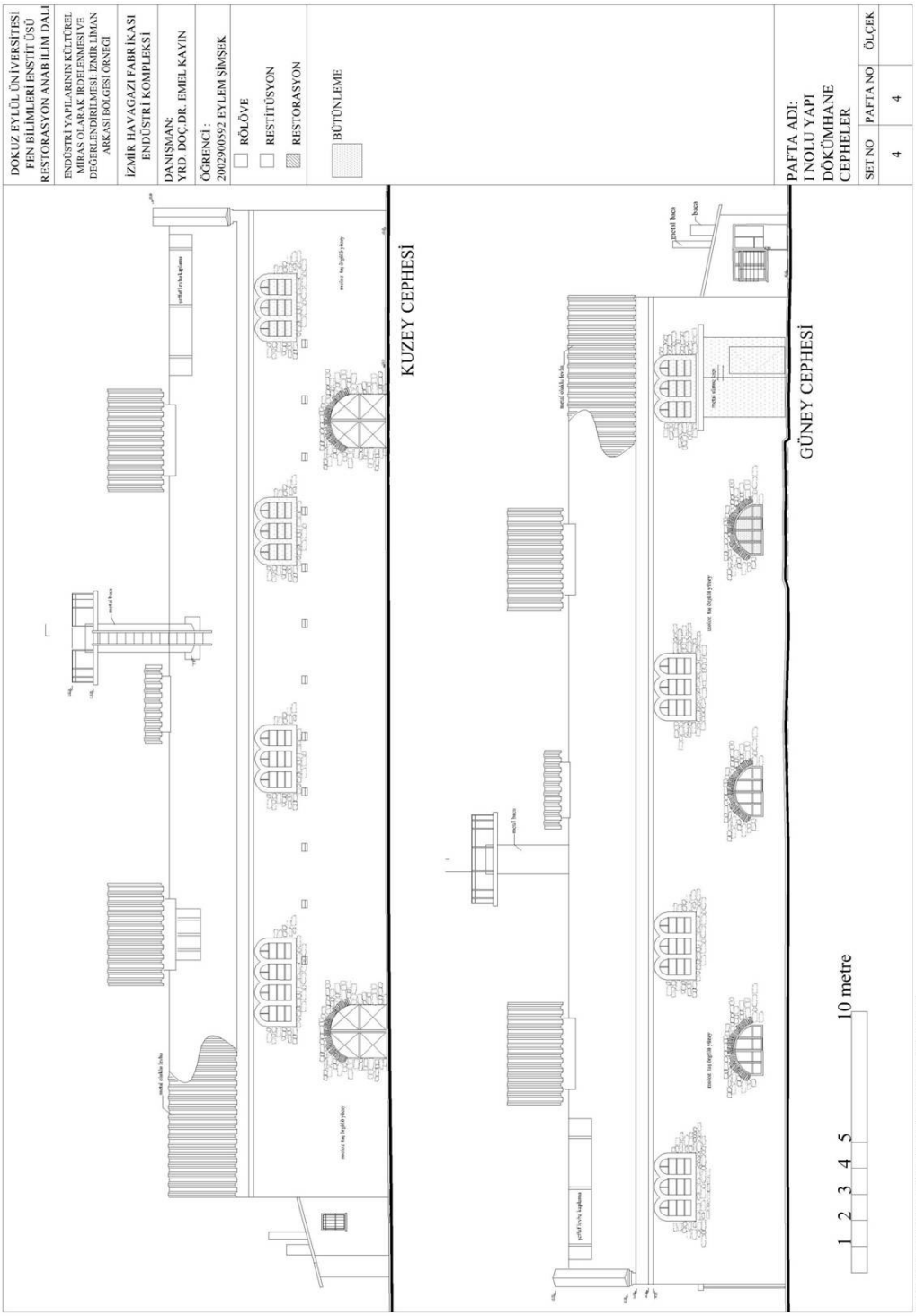

Şekil 5.216 Döküm hane (1 nolu yapı) cepheleri restorasyonu

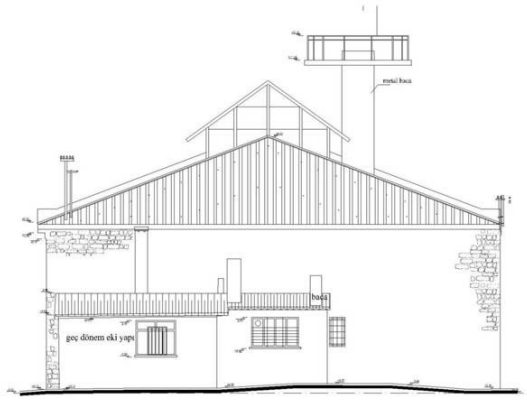

DOĞU CEPHESİ

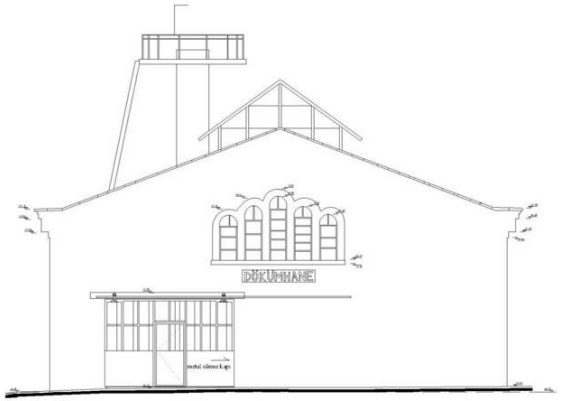

BATI CEPHESİ

1 2 3 4 5 10 metre

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

☐ RÖLÖVE
☐ RESTİTÜSYON
▨ RESTORASYON

▨ BÜTÜNLEME

PAFTA ADI:
I NOLU YAPI
DÖKÜMHANE
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
4	5	

Şekil 5.217 Dökümhane (I nolu yapı) cepheleri restorasyonu

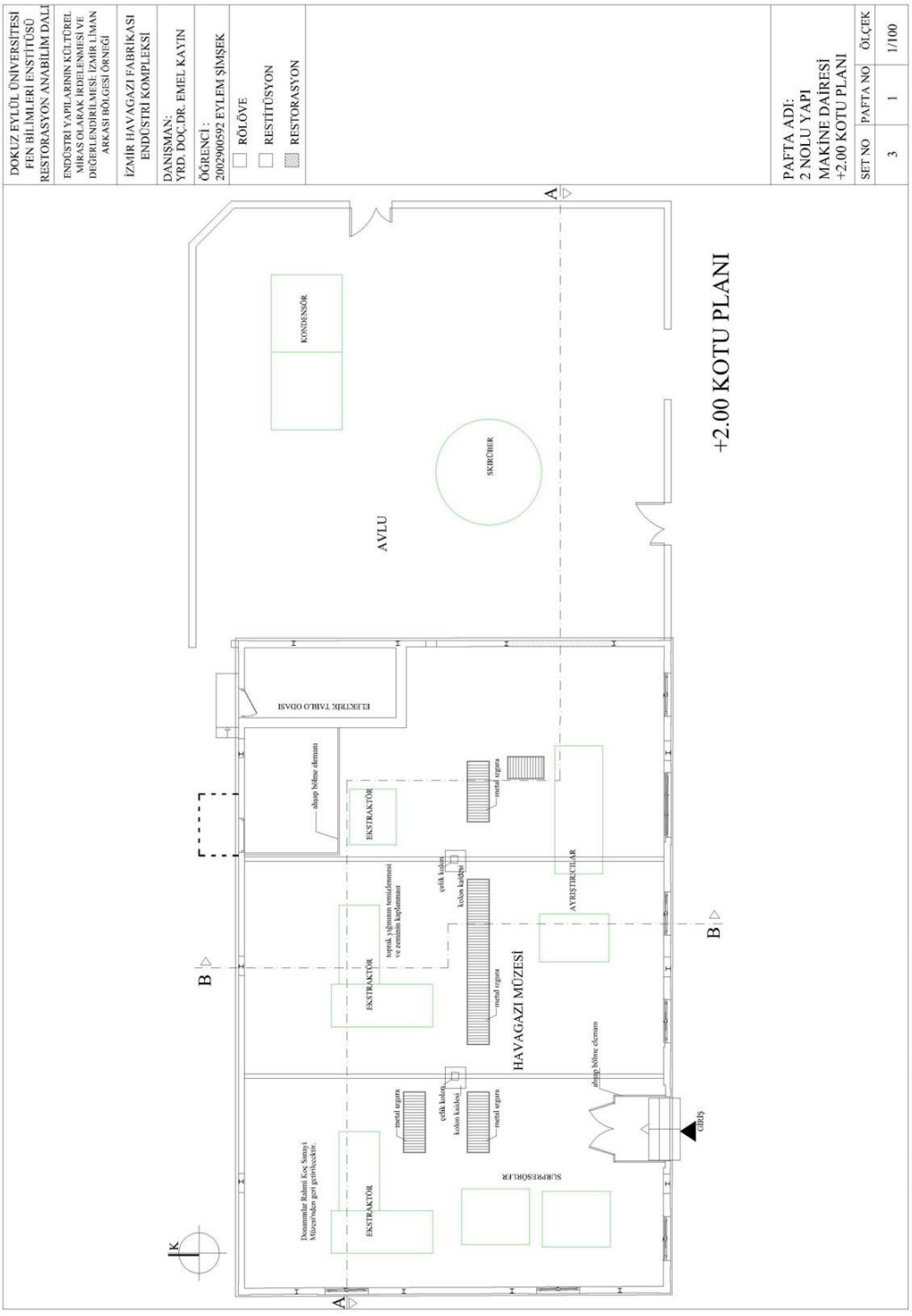

Şekil 5.218 Makine Dairesi (2 nolu yapı) +2.00 kotu planı restorasyon

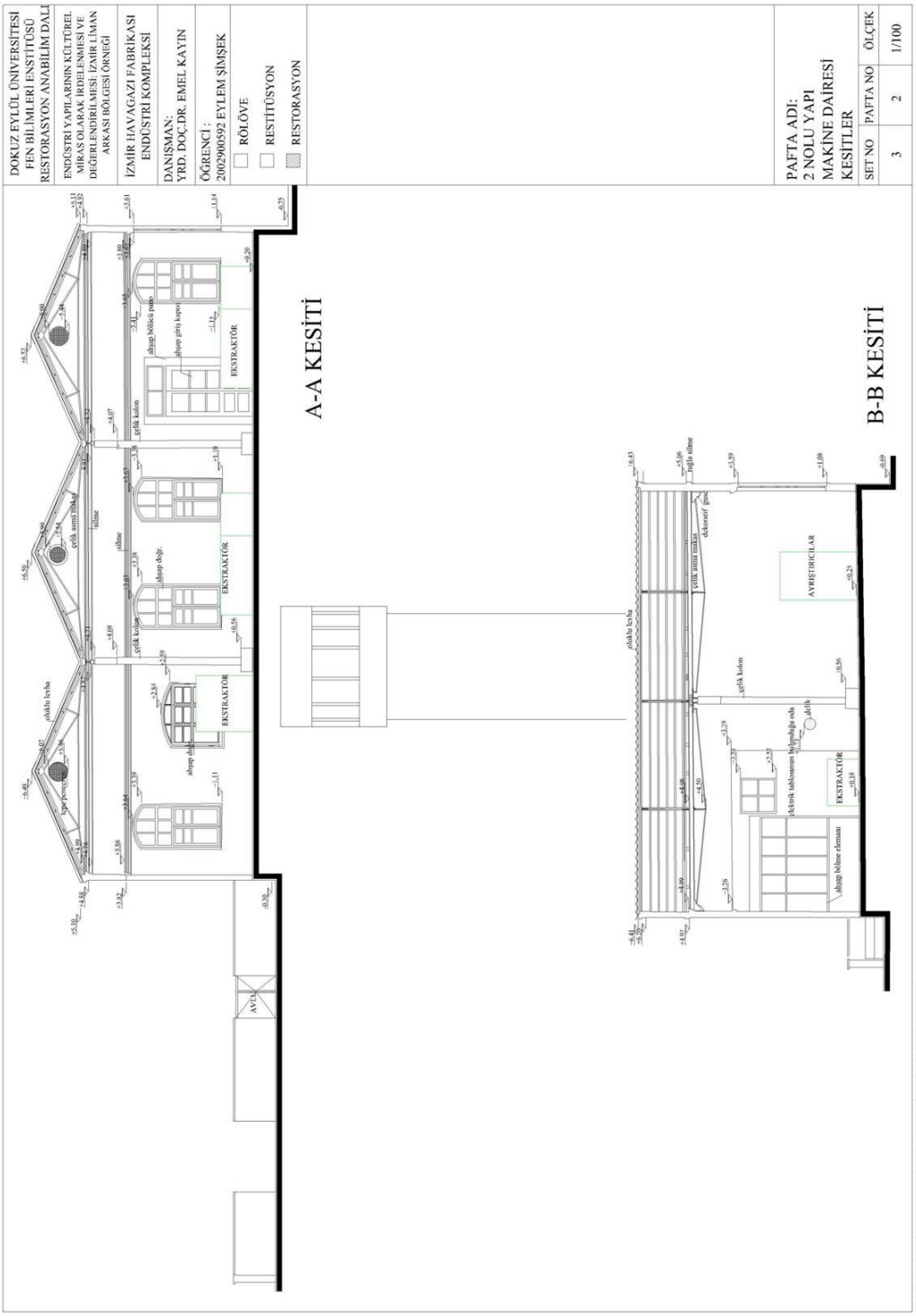

Şekil 5.219 Makine Dairesi (2 nolu yapı) kesitleri restorasyonu

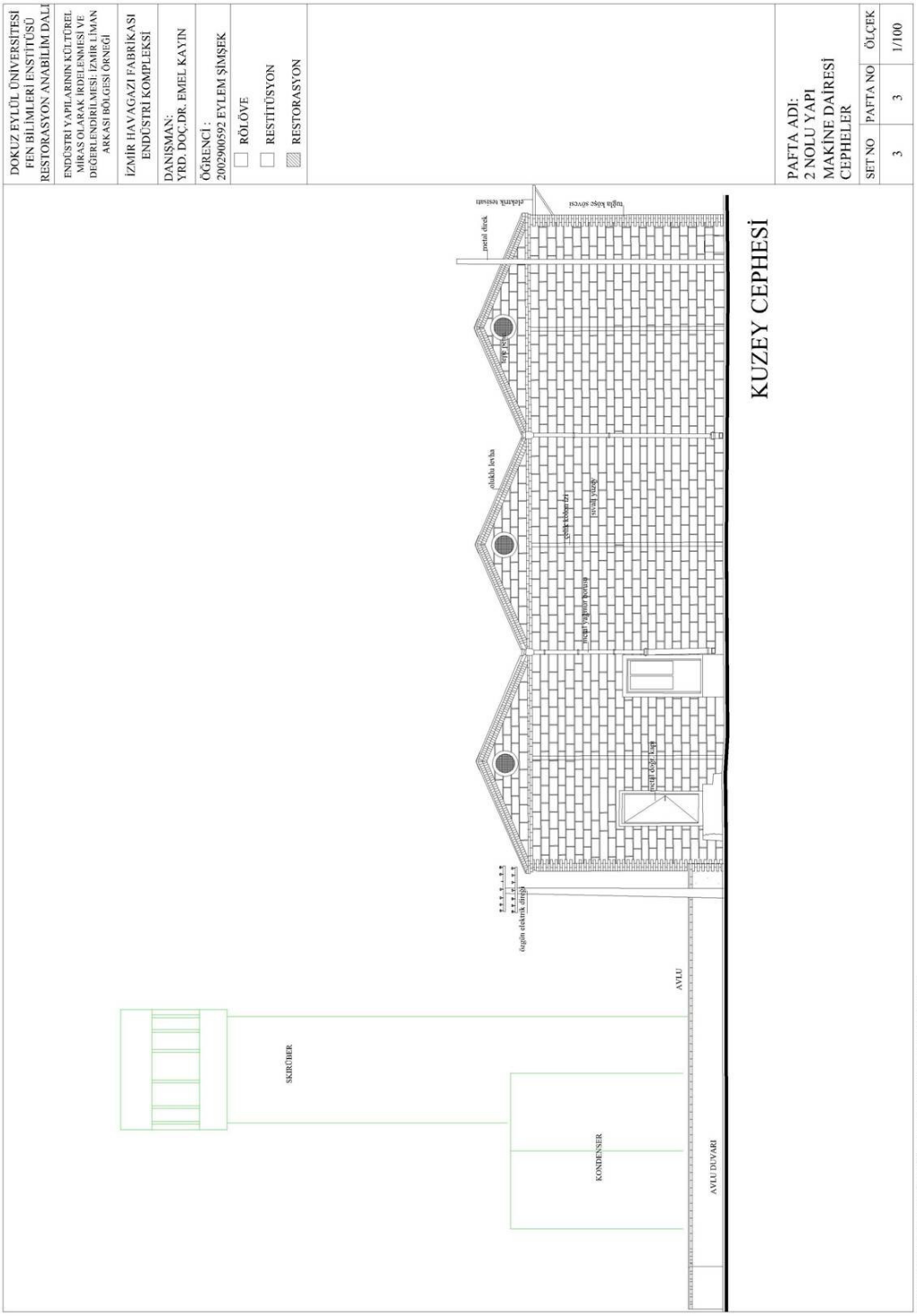

Şekil 5.220 Makine Dairesi (2 nolu yapı) cepheleri restorasyonu

Şekil 5.221 Makine Dairesi (2 nolu yapı) cepheleri restorasyonu

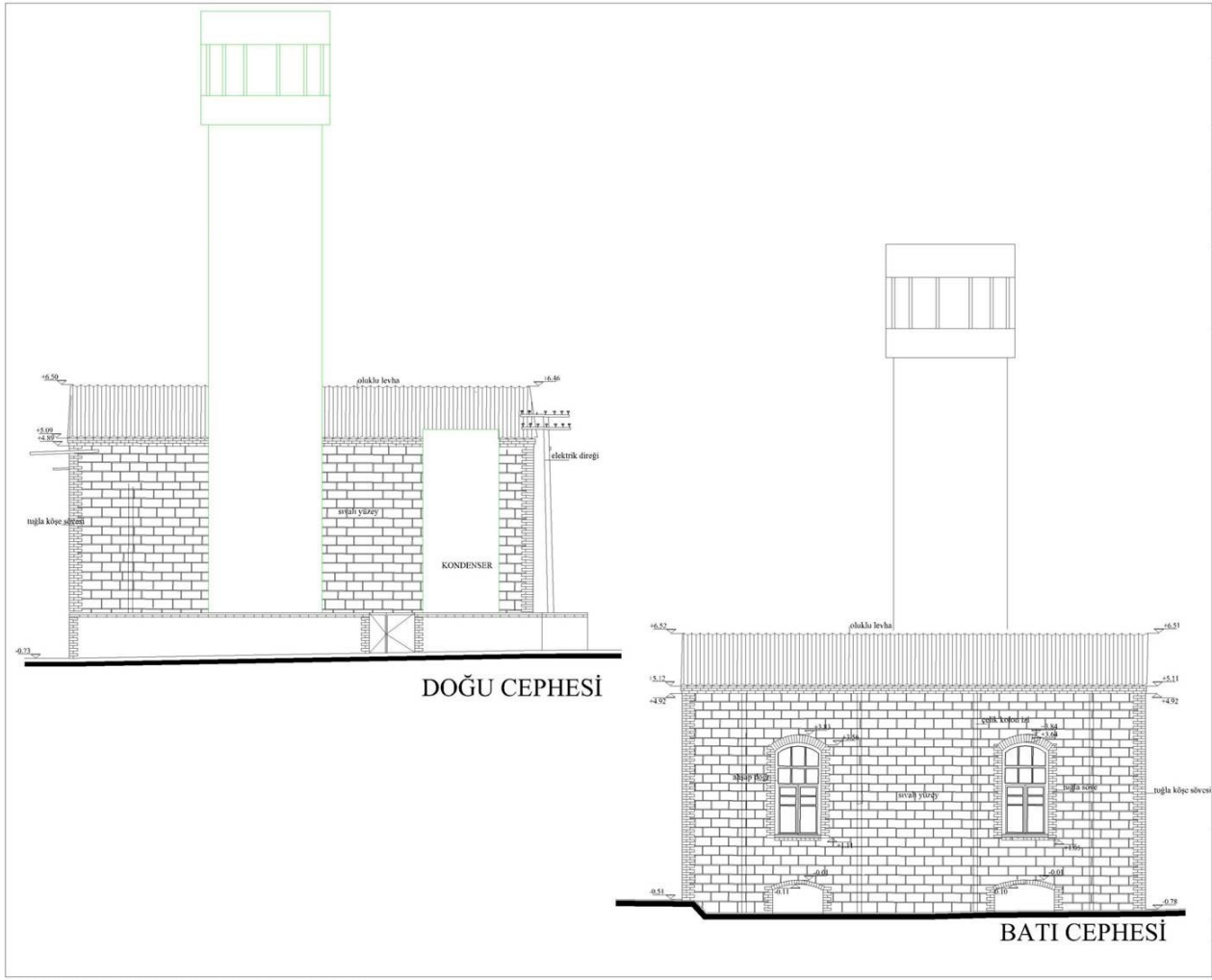

Şekil 5.222 Makine Dairesi (2 nolu yapı) cepheleri restorasyonu

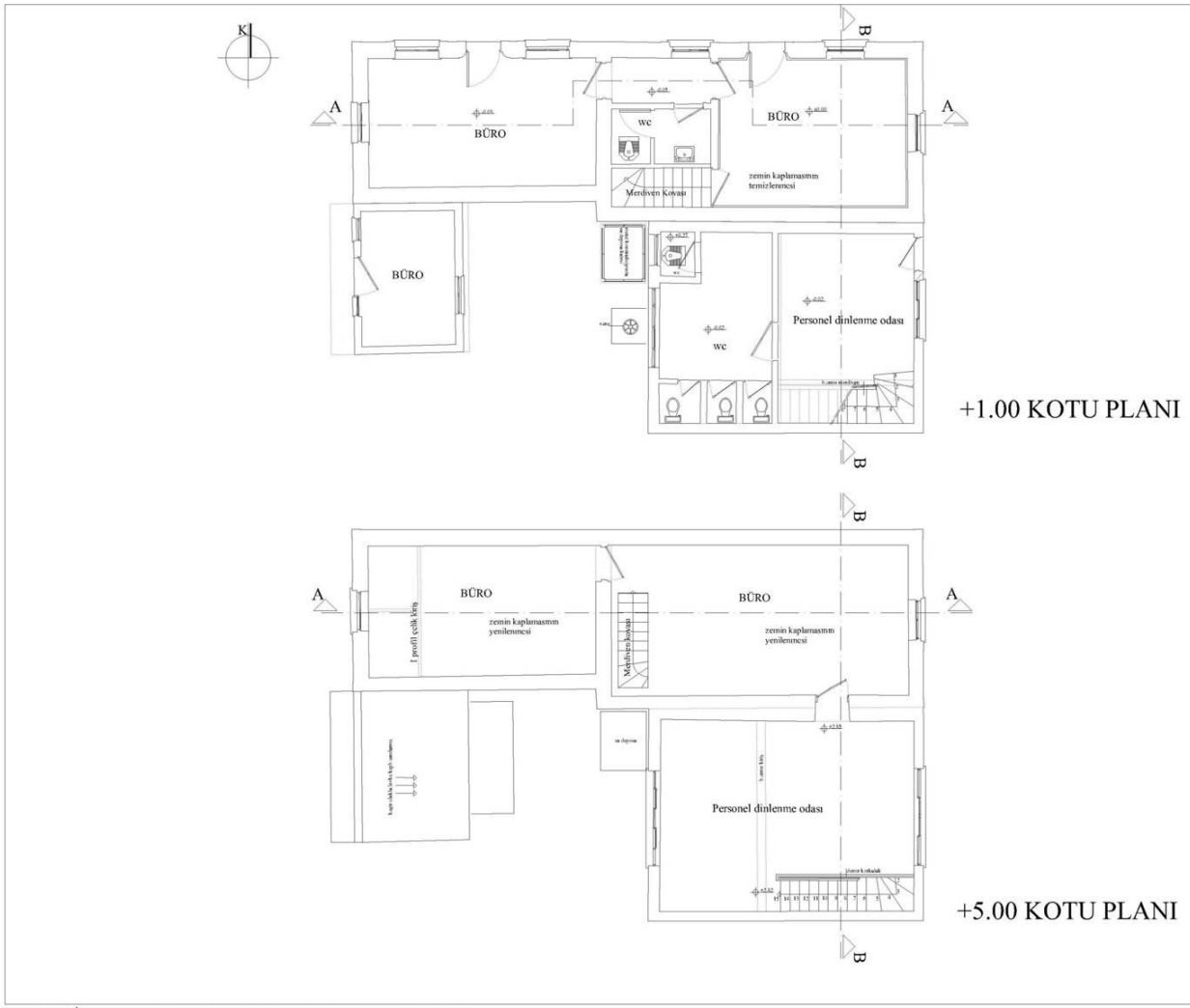

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ☐ RESTİTÜSYON
- ▨ RESTORASYON

PAFTA ADI:
3 NOLU YAPI
İDARE BİNASI +1.00
ve +5.00 KOTU PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	1	1/100

Şekil 5.223 İdare Binası (3 nolu yapı) +1.00 ve +5.00 kotu planları restorasyonu

A-A KESİTİ

B-B KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ☐ RESTİTÜSYON
- ▨ RESTORASYON

PAFTA ADI:
3 NOLU YAPI
İDARE BİNASI
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	2	1/100

Şekil 5.224 İdare Binası (3 nolu yapı) kesitleri restorasyonu

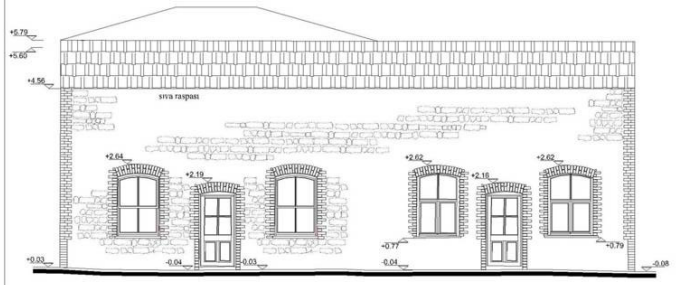

KUZEY CEPHESİ

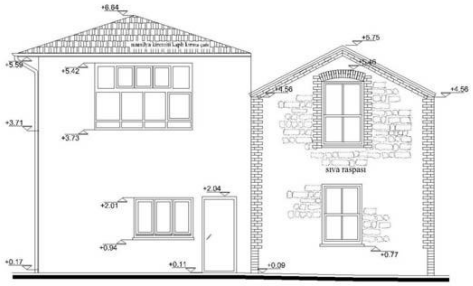

DOĞU CEPHESİ

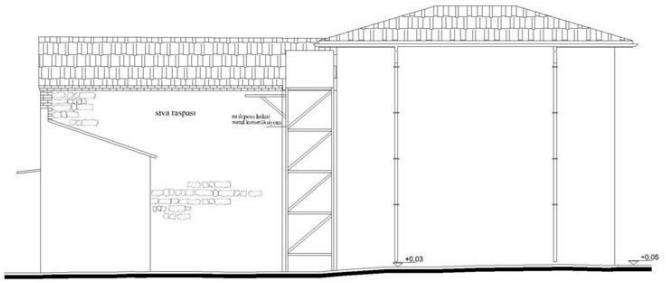

GÜNEY CEPHESİ

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

☐ RÖLÖVE
☐ RESTİTÜSYON
▨ RESTORASYON

PAFTA ADI:
3 NOLU YAPI
İDARE BİNASI
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	3	1/100

Şekil 5.225 İdare Binası (3 nolu yapı) cepheleri restorasyonu

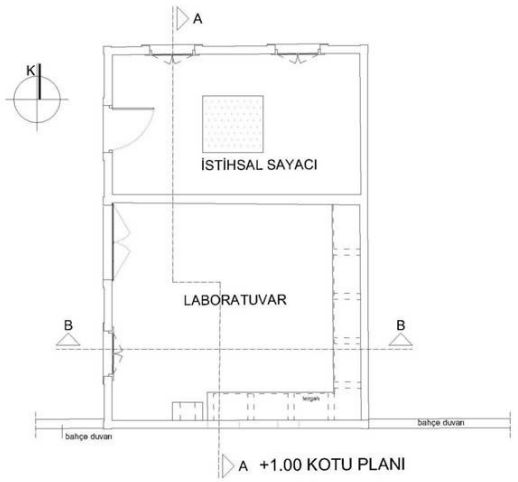

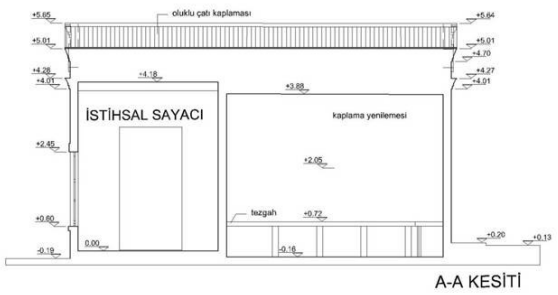

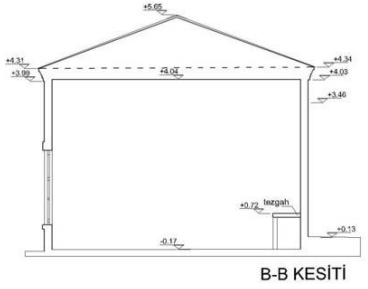

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ☐ RESTİTÜSYON
- ▨ RESTORASYON

PAFTA ADI:
4 NOLU YAPI
SAYAÇ DAİRESİ +1.00 KOTU PLANI VE KESİTLERİ

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	1	1/100

Şekil 5.226 Sayaç Dairesi (4 nolu yapı) plan ve kesitleri restorasyonu

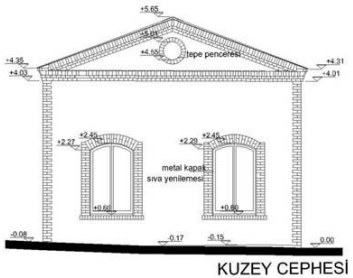

KUZEY CEPHESİ

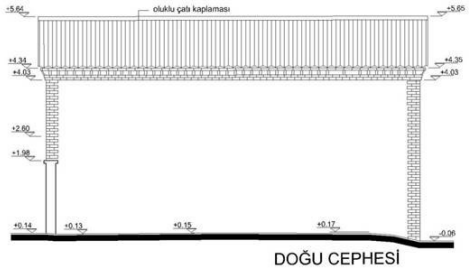

DOĞU CEPHESİ

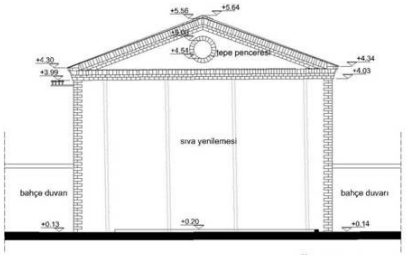

GÜNEY CEPHESİ

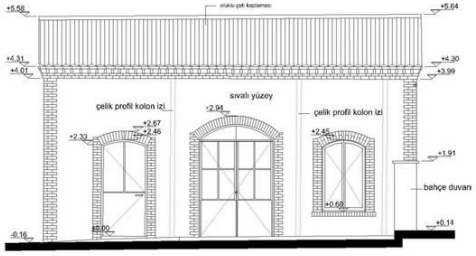

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ☐ RESTİTÜSYON
- ▨ RESTORASYON

PAFTA ADI:
4 NOLU YAPI
SAYAÇ DAİRESİ
CEPHELERİ

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	2	1/100

Şekil 5.227 Sayaç Dairesi (4 nolu yapı) cepheleri restorasyonu

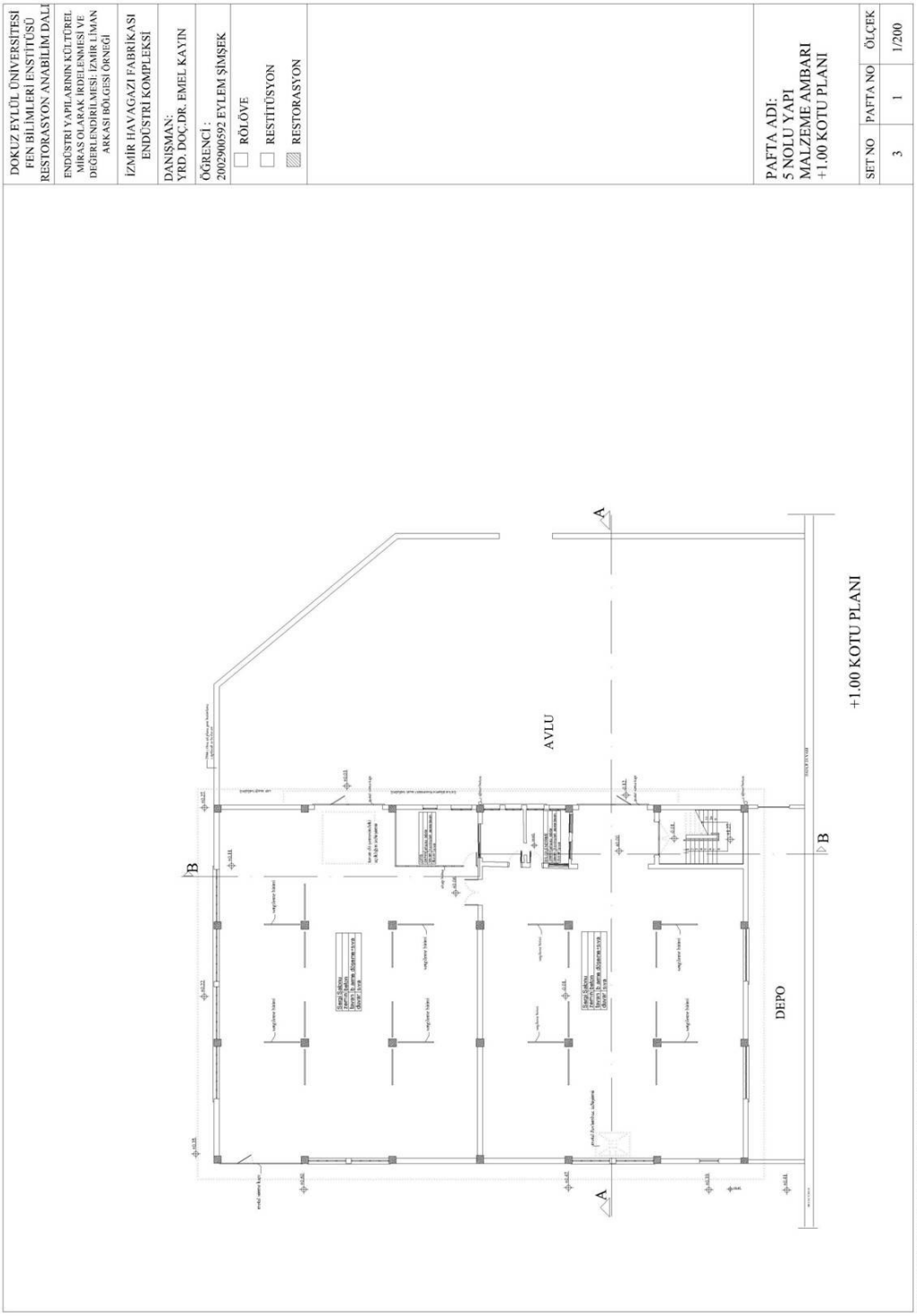

Şekil 5.228 Malzeme Amban (5 nolu yapı) +1.00 kotu planı restorasyonu

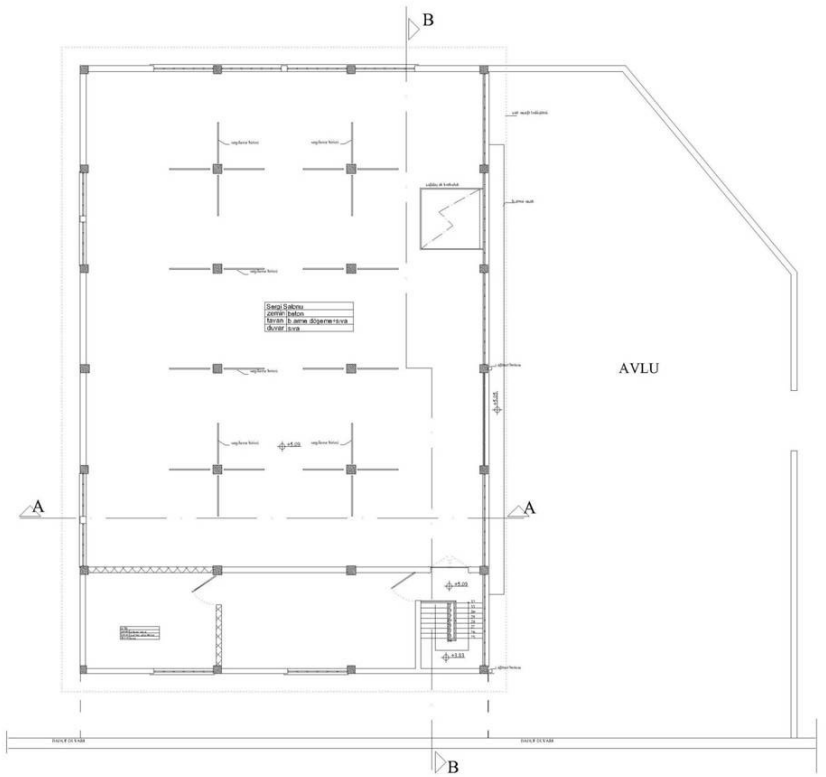

+7.50 KOTU PLANI

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ☐ RESTİTÜSYON
- ▨ RESTORASYON

PAFTA ADI:
5 NOLU YAPI
MALZEME AMBARI
+7.50 KOTU PLANI

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	2	1/200

Şekil 5.229 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) +7.50 kotu planı restorasyonu

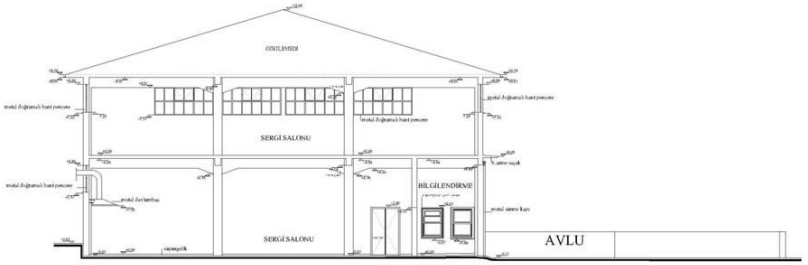

A-A KESİTİ

B-B KESİTİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ☐ RESTİTÜSYON
- ▨ RESTORASYON

PAFTA ADI:
5 NOLU YAPI
MALZEME AMBARI
KESİTLER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	3	1/200

Şekil 5.230 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) kesitleri restorasyonu

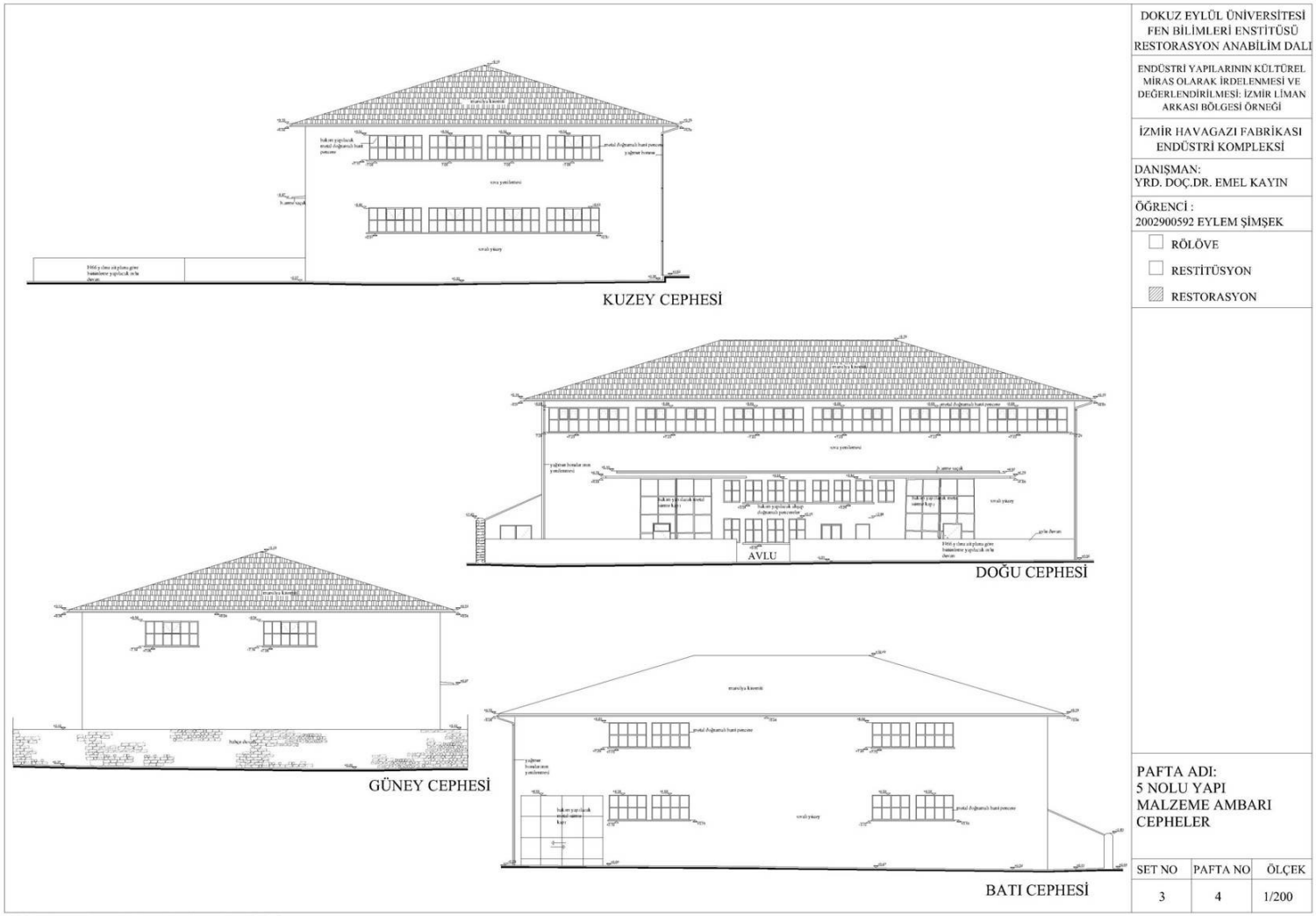

Şekil 5.231 Malzeme Ambarı (5 nolu yapı) cepheleri restorasyonu

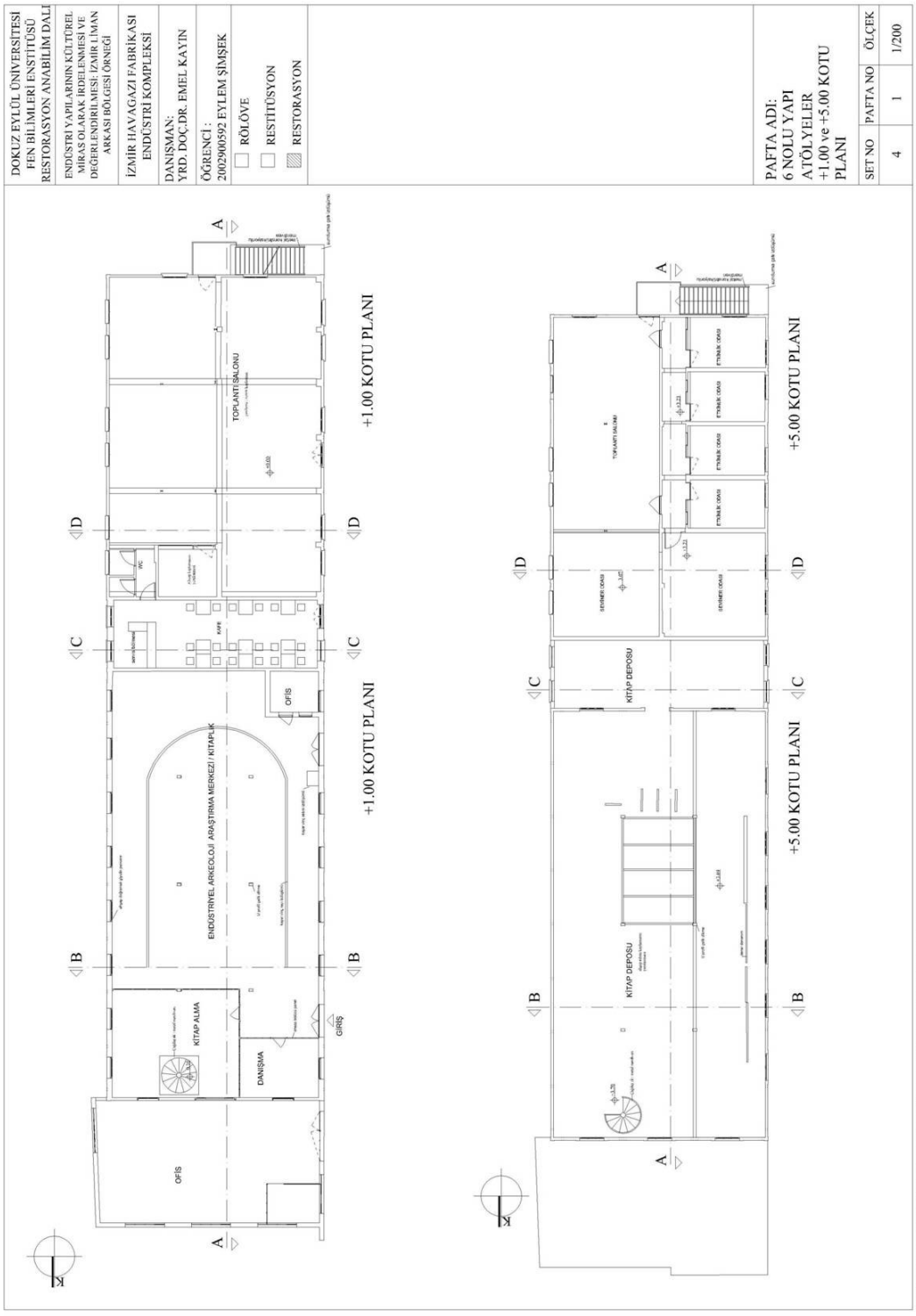

Şekil 5.232 Atölyeler (6 nolu yapı) +1.00 ve +5.00 kotu planı restorasyonu

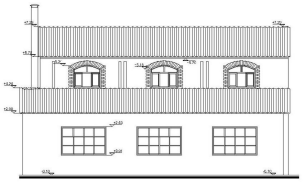

KUZEY CEPHESİ

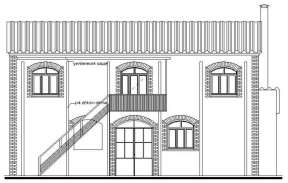

GÜNEY CEPHESİ

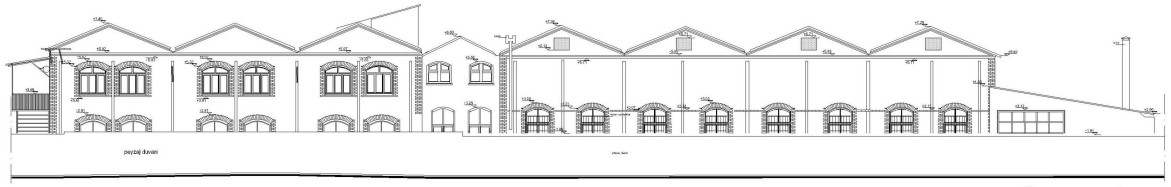

DOĞU CEPHESİ

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

☐ RÖLÖVE
☐ RESTİTÜSYON
▨ RESTORASYON

Kaynak- 1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.

PAFTA ADI:
6 NOLU YAPI
ATÖLYELER
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
4	3	1/200

Şekil 5.234 Atölyeler (6 nolu yapı) cepheleri restorasyonu

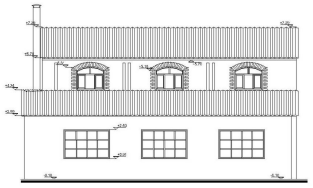

KUZEY CEPHESİ

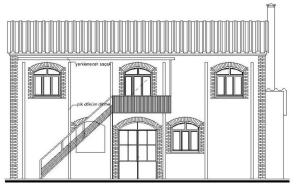

GÜNEY CEPHESİ

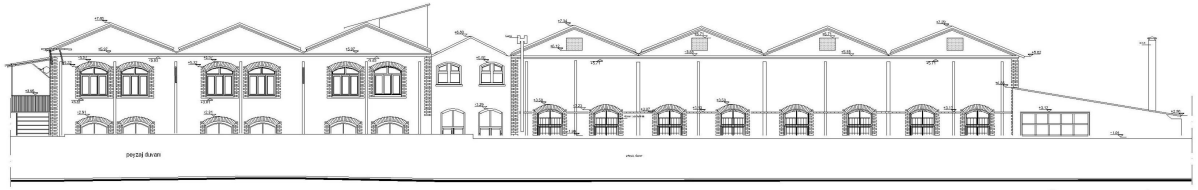

DOĞU CEPHESİ

BATI CEPHESİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ☐ RESTİTÜSYON
- ▨ RESTORASYON

Kaynak- 1994 yılında çekilmiş Emre Tuncer arşivindeki fotoğraflardan yararlanılarak 1990 lı yıllarda fabrikada çalışan Rafet Bayam ve Yüksel Canlı ile yapılan görüşmeler sonucunda çizilmiştir.

PAFTA ADI:
6 NOLU YAPI
ATÖLYELER
CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
4	3	1/200

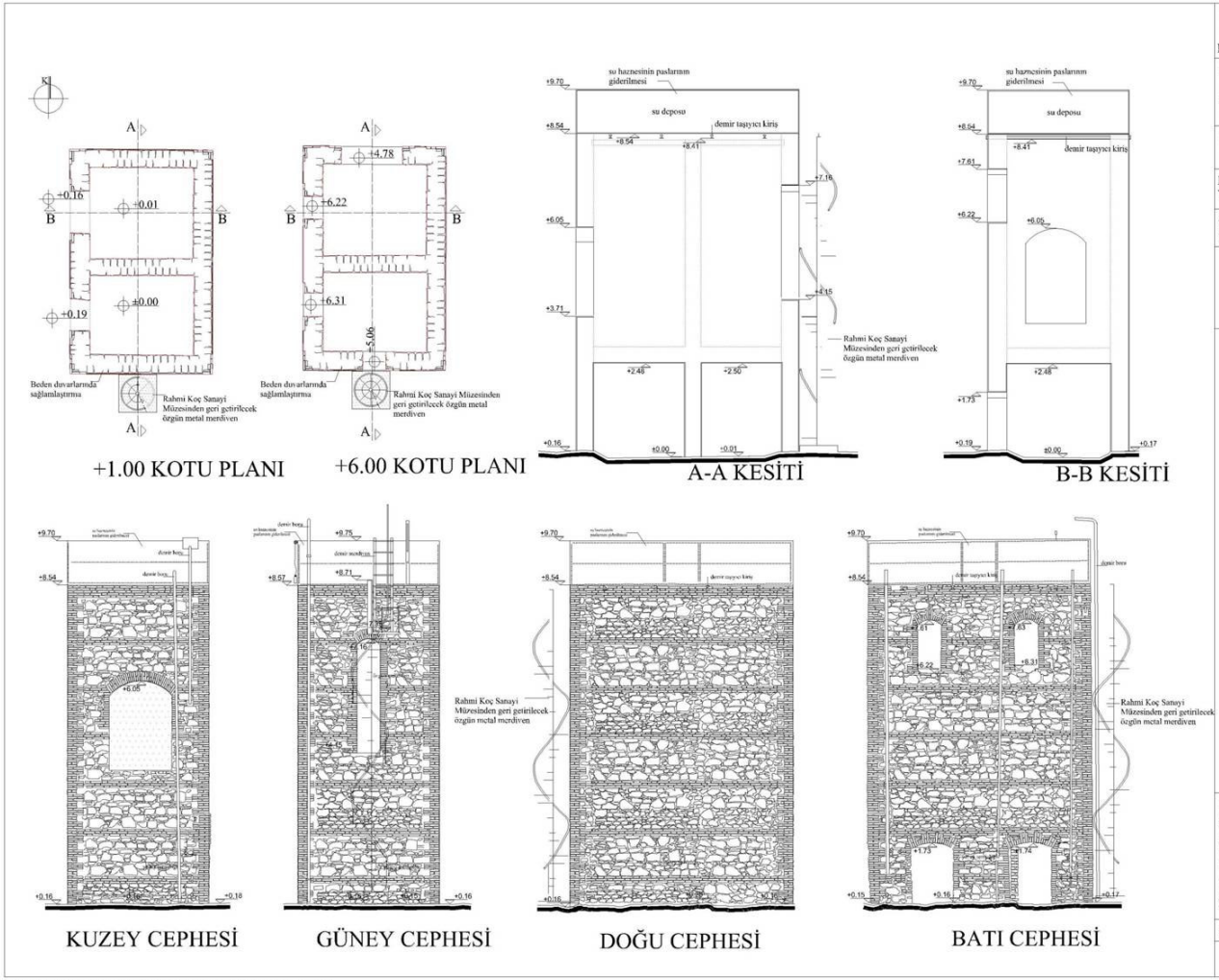

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ YAPILARININ KÜLTÜREL MİRAS OLARAK İRDELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR LİMAN ARKASI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI ENDÜSTRİ KOMPLEKSİ

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ.DR. EMEL KAYIN

ÖĞRENCİ :
2002900592 EYLEM ŞİMŞEK

- ☐ RÖLÖVE
- ☐ RESTİTÜSYON
- ▨ RESTORASYON

PAFTA ADI:
7 NOLU YAPI
SU DEPOSU
+1.00, +6.00 KOTU
PLANLARI, KESİTLER VE CEPHELER

SET NO	PAFTA NO	ÖLÇEK
3	1	1/100

Şekil 5.235 Su Deposu (7 nolu yapı) restorasyon çizimleri

BÖLÜM ALTI
DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Tarihsel süreçte 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilk kez İngiltere'de teknik gelişmelerle başlayan Endüstri devrimi beraberinde hızlı kentleşmeyi de getirmiştir. Göçlerle kalabalıklaşan kentlerde yaşama ve çalışma mekanları da birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkan sağlıksız yaşam koşulları gibi sorunlara rasyonel çözüm arayışları içinde modern kent plancılığının temelleri atılmıştır. İnşaat alanındaki teknik gelişmeler farklı mekansal özelliklerde yapıların inşasına imkan vermiştir. Endüstrileşmenin getirdiği üretimin aşamalara ayrılması, iş bölümü yeni işlevleri barındıran yeni yapı türlerini ortaya çıkarmıştır. Üretimin gerçekleştiği fabrikalar üretim tarzına bağlı olarak şekillenmiştir. Endüstrileşmenin toplumsal yaşama getirdiği değişim ve gelişmenin mekansal yansımalarından biri de endüstri yapılarıdır.

Günümüzde işlevini kaybeden ve yok olma tehlikesi altındaki bu yapıların fark edilmeleri, önemsenmeleri endüstriyel miras kavramı ile olmuştur. Üretim sürecindeki teknolojik ilerlemelere bağlı değişimler, endüstri yapılarının atıl kalmasına neden olmuş ve ortadan kaldırıcı bir baskı yaratmıştır. Endüstri toplumunun, başarısının bir göstergesi olan bu yapıların yıkımına tepki göstermesiyle endüstriyel miras kavramı ortaya çıkmıştır. Endüstriyel miras kavramı, sadece endüstri devrimi sonrası üretim kanıtlarını değil, endüstri öncesine ait üretimin mimarisini, peyzajı ve donanımlarını da kapsamaktadır. Bu mirasın araştırılması, tespiti, belgelenmesi ve koruma altına alınması ile ilgili çalışmalar yürüten disiplin "Endüstri arkeolojisi" olarak adlandırılmaktadır. Başlangıçta gönüllü ve bireysel çabalarla başlayan endüstriyel mirası koruma çalışmaları günümüzde uluslararası koruma örgütlerince değerlendirilmektedir.

Endüstriyel miras üzerinde faaliyet gösteren TICCIH daha çok gönüllülerden oluşan gruplarla çalışmalarını 1973'den beri yürütmektedir. Örgüt uzun zamandır faaliyette olmasına karşın koruma çalışmaları etkin bir organizasyon çatısı altında gerçekleşmemektedir. Uluslararası platformda 20. yüzyıl ve modern mimarlık ürünleri üzerine çalışan DOCOMOMO' da endüstri mirası yapılarını bu kapsamda

ele almaktadır. DOCOMOMO'nun çalışma alanı Modern Mimarlık'ın farklı ülkelerde farklı zaman aralıklarında gelişmesinden kaynaklanan belirsizlikler gündeme gelmektedir.

Ülkemizde genel olarak miras yapılarının korunması, sahiplenilmesi henüz yerleşen bir anlayıştır. Bu anlayışta miras yapılarından tarihi, mimari ve estetik değerlerinin yanında eski olmaları da beklenmektedir. Bu yapıların yakın döneme ait olması toplum tarafından kültürel miras olarak değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Endüstri mirası akademik ortamda gündeme getirilmekte ve az sayıda bilimsel çalışmaya konu olmaktadır. Ancak endüstriyel miras toplum tarafından benimsenmediği sürece bu yapıların korunması ve yaşatılması mümkün değildir. Bu amaçla konu ile ilgili uzmanların yetiştirilerek sivil toplum ve meslek odalarının önderliğinde başta merkezi yönetim ve yerel yönetim yetkilileri olmak üzere halk için bilgilendirme seminerleri verilmesi, gerekli insiyatifin oluşmasını sağlayacaktır.

Endüstri yapılarının miras olarak korunmasında diğer miras yapılarıyla benzeşen ve farklılaşan; kentsel ölçekte, mimari ve peyzaja yönelik olmak üzere üç başlıkta irdelenen sorunlarla karşılaşılmaktadır. Kuruldukları dönemde kent kenarında konumlanan endüstri yapıları, hızlı kentleşme sonucunda kentin içinde kalmıştır. Kent için yeni gelişme alanları olarak geniş peyzajlarıyla rant değeri yüksek araziler haline gelmiştir. Arsa spekülasyonlarının gündeme gelmesi, yaygınlaşmamış endüstriyel miras kapsamındaki yapıların bireyler ve yerel yönetimlerce alınan yıkım kararlarına ortam hazırlamaktadır. Endüstri yapılarının terk edilmesiyle bulundukları yerleşim sosyal çöküntü bölgesi haline gelmektedir. Endüstri yapılarının korunmasında endüstriyel faaliyetlerin neden olduğu bölgedeki çevresel ve görsel kirlilik, trafik yoğunluğu kentsel sorunlar olarak gündeme gelmektedir. Endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmesinde bulunduğu çevrenin söz konusu özellikleri ve sorunları göz önünde bulundurulması ve belirlenen yaklaşımlarla çözüm üretilmesi beklenmektedir. Yapıların yakın çevreleri de bu değişimi destekleyecek şekilde sağlıklaştırılması gerekmektedir.

Endüstri yapıları korunsa da, genelde mevcut peyzaj yerleşiminde özgün mimarideki yapılar ön plana çıkarılmaktadır. Üretim sürecinin şekillendirdiği peyzajı

tamamlayan diğer yapılar ve topoğrafya yok edilmekte, sınırlar ve girişler değiştirilmekte; tüm bunların sonucunda da endüstri peyzajı bütünlüğü yitirilmektedir. Endüstriyel miras kapsamında geniş endüstri peyzajlarının mevcut yeşil dokularıyla özgün durumları korunarak rekreatif amaçlı değerlendirilmesi mümkündür.

Endüstri yapıları işlev eskimesi, verimli olmaktan çıkmaları gibi nedenlerle atıl kalmakta ve özgünlüklerini yitirmelerine neden olan işlevlerle işgal edilmektedir. Atıl kalan yapılarda olumsuz doğa koşullarıyla yapısal bozulmalar oluşurken, geç dönem işlevleriyle kullanılanlar geri dönüşü olmayan eklere, müdahalelere ve yıkımlara maruz kalmaktadır. Bu miras kapsamındaki yapılar mevcut mekansal özellikleri korunarak, tarihsel kimliğini yansıtan işlevlerle değerlendirilebilir. Gerekli müdahale ve eklerin geriye dönülebilir, özgün mimariden ayırt edilebilir nitelikte olması tercih edilmektedir. Endüstri yapısındaki donanımlar taşıdıkları değer fark edilmediği takdirde ekonomik kazanç ve peyzajın boşaltılması amacıyla sökülmektedir. Tarihi değeri fark edilenler ise obje olarak sergilenmek üzere ait oldukları kompleksten koparılmaktadır. Koruma yaklaşımlarında makine donanımı bulunduğu mekanla birlikte sergilenmekte ve bilgilendirme şemalarıyla üretim sürecindeki yeri vurgulanmaktadır.

Endüstri yapıları diğer miras kapsamındaki yapılarda olduğu gibi sadece görsel özellikleriyle değerlendirilmemelidir. Çünkü endüstri yapıları kendini şekillendiren üretim süreci, izleri ve bu süreçte yer alan donanımlarla bir bütündür. Bu üretim süreci de her zaman görsel verilerle mekana yansımaz, soyut değerler olarak kalır. Teknolojik ilerlemelere bağlı olarak sürekli değişim içinde olan bu yapılarda özgün durumu ve görsel bütünlüğü aramak uygun olmayabilir. Yapılarda özgün süreç içinde yapılan ek ve müdahalelerin tarihi değerleri üzerinde durulması gereklidir. Endüstri yapılarında tek bir nesnenin korunması üretim süreci hakkında yeterli bilgiyi vermez, peyzajın ve içindeki yapıların ilişkilerini açıklamakta yetersiz kalır. Sonuç olarak, endüstri mirası yapılarında koruma çalışmaları bütüncül bakış açısı gerektirmektedir.

Endüstri mirası yapıları için genel koruma ilkelerine bağlı kalınmakla birlikte, her yapı özelinde temel koruma ilkeleri belirlenmesi gerekmektedir. Koruma altına alınan endüstri yapısının bulunduğu bölge içindeki konumu, tarihsel gelişimi, tarihi çevre ilişkisi; üretim süreci, izleri, gelişimi ve değişimi; mimari karakteristikleri; korunmuşluk durumları analiz edilmelidir. Analiz sonucunda endüstri yapısının tespit edilen kentsel, mimari, peyzaja yönelik koruma sorunlarına karşılık olarak değerlendirme yaklaşımları geliştirilmelidir.

Endüstri mirası yapılarının yeniden değerlendirilmesi Avrupa ülkelerinde kamu kurumlarınca kültürel amaçlarla desteklenmekte ve özel sektör yatırımlarında gündeme gelmektedir. Bölgesel ölçekteki koruma ve yeniden değerlendirme çalışmalarında alanın büyük kısmının kamu mülkiyetinde olması, merkezi, yerel yönetimler ve sivil toplum kurumlarının koordineli şekilde çalışmaları, bölgesel yatırımlara kentsel dönüşüm öncesinden başlamaları, korumanın sürdürülebilirliği açısından yeniden değerlendirmeyi başarılı kılan unsurlardır. Dönüşüm ve yeniden değerlendirme çalışmaları uzun vadede gerçekleşmektedir. Bu çalışmalar süreç içindeki sosyal, politik ve ekonomik durumla ilişkilenmekte ve değişimlerden etkilenmektedir. Bölgesel ölçekteki uygulamaların gerçekleştirilmesinde finansman temini için yerel ve merkezi yönetim dışında, Avrupa Topluluğu, Avrupa Konseyi, Dünya Bankası gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarında desteği alınmaktadır. Bu çalışmalarda endüstri mirası yapıları yeni kullanımlarla çekim merkezi haline getirilerek korumanın hedefi olan kültürel etkileşim sağlanmaktadır.

Ülkemizde yerel yönetim, özel sektör, Kültür Bakanlığının girişimiyle yeniden değerlendirilen İstanbul'daki örneklerde yapıların dış kabuğu korunmuş, iç mekan özellikleri ve üretim süreci izleri tasarımlarda dikkate alınmamıştır. Tam anlamıyla koruma işlevini yerine getiremeyen bu yeniden değerlendirme çabaları, endüstriyel mirası koruma bilincinin yerleşmesi ve örnek teşkil etmesi açısından önem kazanmaktadır.

İzmir'de geçmişte Darağacı, şimdi Liman Arkası olarak adlandırılan alan, 19. yüzyıldan itibaren endüstri bölgesi olarak gelişmiştir. Liman Arkası Bölgesi'ndeki endüstri yapıları, 20. yüzyılın sonlarına doğru işlevsel eskime nedeniyle terk

edilmeye başlanmıştır. Bunda kent merkezinin gelişme baskısı da büyük rol oynamıştır. Liman arkası bölgesi endüstriyel faaliyetlerini kısmen sürdüren çöküntü bölgesi olarak günümüze ulaşmıştır. 1990'lara kadar kentin planlama çalışmalarında üzerinde durulmayan bölgenin, 1989 imar planı revizyonunda merkezi iş alanı olarak kullanımı öngörülmüştür. Bu tarihten itibaren rant değerinde hızlı artış gözlenen bölge, İzmir I Nolu KTVKK'nun bölgedeki bazı endüstri yapıları ve diğer tarihi yapıları koruma altına almasıyla gündeme gelmiş ve bu karar yerel yönetimin tepkisini çekmiştir. 2001 yılında yeni kent merkezinin gelişimi amacıyla kentsel tasarım yarışmasına konu olan bölge, bu yarışma verilerinin değerlendirilmesiyle geliştirilen 2003 yılı yeni kent merkezi imar planıyla ticaret, kültür ve turizm kullanımına ayrılmıştır. Tarihi endüstri yapıları da koruma amaçlı yeniden değerlendirilecek özel proje alanı olarak belirlenmiştir.

İzmir Liman Arkası Bölgesi, kentin tarihsel süreçteki değişimi ve gelişiminin tanığı olmuş, kanıtı haline gelmiştir. Bölgenin sahip olduğu kent bütünündeki stratejik konumu önemini pekiştirmektedir. Bölgenin endüstriyel kimliğinin ve bunun yansıması olan tarihi endüstri kompleksi, fabrika ve depo yapılarının korunarak yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bölgedeki endüstri mirasının korunması ve yeniden değerlendirilmesine yönelik kentsel, mimari ve peyzaja özgü sorunlar bulunmaktadır. İzmir tarihi kent merkezinin coğrafi sınırlarına ulaşması bölge üzerinde yoğun bir yapılaşma baskısı gündeme getirmektedir. Bölgenin endüstri kurumlarınca terk edilmesi, endüstri artıklarının, yığınlarının oluşturduğu çevresel ve görsel kirliliğe, sonuç olarak sosyal çöküntü alanı olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Bölgedeki liman faaliyetlerinden kaynaklanan ağır taşıt trafiği yoğunluğu ve bir çok tarihi yapının geç dönem kullanımlarıyla işgal edilmesi sonucunu doğurmuştur. Bölgenin tarihi ve mimari miras potansiyeli fark edilmemiştir. Endüstri kompleksleri genelde atıl durumdadır. Üç fabrika yapısı yeni işlevlerle değerlendirilmektedir. Ancak bu uygulamalarda üretim sürecine ait izler silinmiş, sadece bina dış kabuğu korunmuştur. Bölgedeki endüstri yapılarının mülkiyet durumu da önemli koruma sorunlarına neden olmaktadır. Özel mülkiyetteki endüstri komplekslerinin korunmasına yönelik herhangi bir çaba gösterilmemiş olması başlıca sorundur. Mülkiyet paylaşımı tartışması da koruma çalışmalarını geciktiren bir unsurdur. Endüstri kompleksi yapılarının farklı mülkiyetlerde

bulunması da bütüncül bir koruma yaklaşımının geliştirilmesi için engel oluşturmaktadır.

İncelenen örneklerde izlenen yaklaşımlardan bölge ve endüstri yapıları için koruma ve yeniden değerlendirme önerileri getirilmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinde koruma çalışmalarının sağlıklı olması ve sürekliliğini sağlamak amacıyla bölge, sosyal çöküntü alanı olmaktan çıkarılmalı ve liman yük terminali faaliyetlerinin yoğunluğu azaltılmalıdır. Bu kapsamda yapılacak çalışmalar, yatırımlar farklı disiplinlerden uzmanların oluşturduğu komisyon tarafından uygulanmalı ve denetlenmelidir. Bölge için belirlenen yeni kullanım doğrultusunda tarihi dokuya duyarlı yeni yapılaşma ve çevre düzenlemelerinde sokak ölçeğine inilmesi gerekmektedir. Bölgesel koruma önerisinde tarihi yapıların yakın çevresindeki mevcut yapılara yaklaşımlar belirlenmeli, bölgenin tarihsel kimliği vurgulanmalıdır. Bölgedeki endüstri mirası yapıları Endüstri Arkeolojisi Parkı adı altında birleştirilerek korunmalıdır. Tarihi endüstri kompleksi ve fabrikalar için yapının tarihi önemi ve mimari özellikleri, korunmuşluk durumu, mülkiyetinin getirdiği olanak, kısıtlama ve sağlanabilecek ekonomik destek etkileşimi sonucunda yeniden değerlendirilebilirlik potansiyeli ile bütüncül koruma yaklaşımları izlenmelidir.

İzmir Havagazı Fabrikası havagazı kullanımının elverişliliğini yitirmesiyle atıl kalmıştır. Fabrikanın toplumsal bellekteki yeri, tarihsel süreçte kente sağladığı imkanlar ve anıtsal mimarisi korunması gerekliliğini vurgulamaktadır. Ancak fabrika üzerindeki kentsel gelişim baskısı ve sahip olduğu geniş peyzajın yüksek rant değeri, işlevsel eskime sonucunda terk edilmiş olması, ana üretim yapılarının yıkılmış ve makinelerinin sökülmüş olması, taşıyıcı sistem sorunları ve yapısal bozulmalar fabrikanın gün geçtikçe yok olmasına neden olmaktadır. Endüstri kompleksinin bazı yapılarının yıkılması ve sökülmesiyle üretim sürecinin şekillendirdiği peyzaj, bütünlüğünü yitirmiştir. Havagazı Fabrikası endüstri kompleksinin korunmasına yönelik temel ilkeler belirlenmiştir: Endüstri kompleksi çevresiyle birlikte ve Alsancak Garı ile olan tarihsel ilişkisi vurgulanarak korunmalı ve yeniden değerlendirilmelidir. Koruma yaklaşımları havagazı fabrikasının tarihsel gelişimi değerlendirilerek geliştirilmelidir. Koruma önerisinde üretim süreci aşamaları

vurgulanmalıdır. Özgün işlev sürecinde (1994 yılına fabrika tavsiyesine kadar) komplekse yapılan ekler üretim sürecinin gelişiminin belgesi olarak korunmalıdır. Özgün yapılar üretim sürecinden bağımsız ekler ayıklanarak restore edilmelidir.

Bu ilkeler temel alınarak kentsel ölçekteki, mimari, peyzaja yönelik yaklaşımlar sonucunda endüstri kompleksinin Endüstri ve Havagazı Müzesi olarak değerlendirilmesi önerilmektedir. Peyzajın bütünlüğünün sağlanması için havagazı üretiminin simgesel gazometre yapılarının plan izinde özgün gabariye uygun yeni yapılaşma ve diğer yapıların izinde kot farkı oluşturulması önerilmektedir. Bu simgesel yapılarda mevcut özgün yapıların karşılayamadığı geniş programlı işlevlerle kullanılması önerilmektedir. İzmir Havagazı Fabrikası için bütüncül koruma anlayışı ve belirlenen ilkeler doğrultusunda tarihi, mimari sürekliliğinin sağlanması mümkündür.

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. (2002), '20. Yüzyılın Mimari ve Endüstri Mirasının Korunması Sempozyumu', *Mimarlık*, sayı:308, s.42-43.

Akın, G., Akın, N. (2002), "İzmir Liman Bölgesi için Bir Öneri" *Arredamento Mimarlık*, sayı:98, s.96-98.

Akyurtlaklı, S. , Çaylan, D. ve , Pöğün, Y. (1999), "Olanaklar" *Ege Mimarlık*, sayı:31, s.37-41.

Altay, A. kişisel iletişim, 18 Ağustos 2005.

Altın, E. (Ed.) (2003) *Londra 1980-2000* içinde (79-82) İstanbul: Boyut Yayınları

Altınoluk, Ü. (2000), Dosya : Endüstri Arkeolojisi, *Mimarlık*, sayı: 292, s.7-20.

Altınoluk, Ü. (1998), *Binaların Yeniden Kullanımı*, İstanbul: YEM Yayınları

Arguner, Ş. (2000), 'Dönüşen Topraklar', *Domus m*, sayı:8, s.72-74.

Atagök, T. (1992), 'MSÜ Resim ve Heykel Müzesi'nden İstanbul Büyükşehir Belediyesi Nejat Eczacıbaşı Sanat Müzesi'ne' *Tasarım* sayı:30, s.74-77.

Atagök, T. (2000), 'Sanayi Mekanlarından Sanat Mekanlarına', *Mimarlık* sayı:292, s.9-14.

Atay, Ç. (1978), *Tarih İçinde İzmir*, İzmir:Tifsit Basımevi.

Ayanlar, F. (1992), Rahmi Koç koleksiyonu:Sanayi ve teknoloji müzesi Hasköy, *Tasarım* sayı:30, s.82-83.

Ayhan, S. (1987) *Endüstri Devrimi ile Oluşan Değişim ve Gelişimler* DEÜ Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Baran, T. A. (2003) *Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir:1923-1938,* İstanbul: Arma Yayınları.

Barbaros, R. F.(1995), *1830-1930 Döneminde Sosyo-ekonomik Çözüm Arayışları Çerçevesinde İzmir'de Sanayileşme,* Ege Bölgesi Sanayi Odası, İzmir.

Barbaros, F. (1999), "19.Yüzyılda Çözüm Arayışları" *Ege Mimarlık* , sayı:31, s.21-22.

Basatemür, B. ve S. (2001), 'Kıyı şeridi: Docklands: Londra'nın eski liman alanları, *XXI Mimarlık Kültürü Dergisi*, sayı:7, s.146-161.

Baskın, F. (1941), *Eski ve Yeni Devirlerde İzmir Belediyesi*, Marifet Matbaası, İzmir.

Batur, A. & S. (1970), '' Sanayi, Sanayi Toplumu ve Sanayi Yapısının Evrimi Üzerine Bazı Düşünceler'', *Mimarlık*, sayı:80, s.26-41.

Bayam, R. kişisel iletişim, Temmuz 2005.

Baykara, T. (2001), *İzmir Şehri ve Tarihi*, İzmir:Akademi Kitabevi.

Bayraktar, A. (1992) Le Corbusier'in bir şehir planı önerisi E. Batur, (Ed.). *Üç İzmir* içinde (323-326). İstanbul; Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.

Benevole, L. (1981), Modern Mimarlığın Tarihi Birinci Cilt: Sanayi Devrimi, Çevre Yayınları.

Bilsel, C. (1999), "Le Corbusier'in İzmir Nazım Planı ve 'Yeşil Endüstri Sitesi' Önerisi", *Ege Mimarlık*, sayı:33, s.13-17.

Birkan, Ç. (1996), Darphane-i Amire: habitat II mekanı, *Arredamento Mimarlık* Haziran sayısı, s.87-95.

Buchanan, A. (1977), *Industrial archaelogy in Britain,* Bungay: The Chaucer Press Ltd

Candemir, A. (2000), İzmir'de Bazı Sosyal Koşullar Üzerine Bir Araştırma İzmir 1921,İBB Kent Kitaplığı; Uluslar arası Amerikan Koleji Araştırma Komitesi, İzmir.

Canlı, Y. Kişisel iletişim, Şubat 2005.

Cengizkan, N. M. (2002) 'Endüstri Arkeolojisinde Mimarlığın Yeri: Sanayinin Terkettiği Alanlarda 'Yeniden-Mimari', *Mimarlık*, sayı:308, s.40-41.

Cimcoz, N. (2002), " Viyanada Simmering Gazhanesi" ,*Arredemento Dekorasyon*, sayı :7, s. 124 –128.

Cossons, N. (1975), *The bp book of industrial archaelogy,* Londra:David&Charles Newton Abbot.

Çelen, B. (1996), "Darphane-i Amire Bir Habitat II Mekanı", *Arredamento Dekorasyon*, sayı:, s.87-88.

Çıkış, Ergeçgil, Ş. (1999), *Typological Transformation in Turkish Architecture During The Process of Peripherilisation,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Çıkış, Ergeçgil, Ş. (1999), 'Bir Ticaret Şehrinde Sanayi', *Ege Mimarlık*, sayı:31, s.18-20.

DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu Sekreteryası (2002), 'Modern Mimarlık Ürünlerinin Korunması Amaçlı Yeni Örgüt: docomomo.tr', *Mimarlık*, sayı:307, s.12-13.

Ekiz, M. (2001), 'Eyüp Sultan Feshane Binası İşlevsel Dönüşüm Süreci', İstanbul, sayı :39, s.135.

Ergin,N. (2001), " Rahmi M. Koç Müzesi " , İstanbul sayı: 39, s.136.

Eyüce, Ö. (1999), "Sanayi Yapılarında Biçimsel Değişimler" Ege Mimarlık, sayı:33 s.31-36.

Förster,W. (b.t.) "80 years of social housıng ın Vienna" http.//www.wien.gv.at/english/ housing/promotion/rtf/socialhous.rtf.

Gürsoy, M. (1993) *Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları ile Bizim İzmirimiz,* Metis Yayıncılık, İzmir.

Hızlan, D. (2004), Eski Elektrik Santrali Kültür Merkezi Oluyor, Hürriyet 1 Mayıs 2004, s.6.

İ.B.B. Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APİKAM).

İzmir Belediyesi Havagazı İdaresi, (1940), *Işık-Ev ihtiyaçları ve endüstride kullanmak üzere alınan Hava Gazına ait abonman senedi*, Meşher Matbaası, İzmir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, (1994) *2000'e Bir Kala Dünya Kenti İzmir*, İzmir.

İzmir İl Yıllığı, 1934.

İzmir İl Yıllığı, 1967.
İzmir İl Yıllığı,1973 .

İzmir Şehri Rehberi (1941), İzmir Belediyesi Neşriyatından, İzmir.

İzmir Şehri İmar Planı Raporu (1939), İzmir.

Kaba Ltd. (1996), 'Darphane'de Neler Yapıldı?', Arredamento Dekorasyon, sayı:, s.89-91.

Kabaoğlu, C. (2001), "Topkapı Sarayı-Eski Darphane Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesi", *İstanbul*, sayı:39, s.137.

Karadağ, A. (2000), *Kentsel Gelişim Süreci Çevresel Etkileri ve Sorunları ile İzmir*, Titizler Grafik Baskı, İzmir

Kargın, H. H., Köksal T. G. (2004), 'Tarihi sanayi yapılarında metal malzeme kullanımı, koruma ve restorasyon önerileri', *2. Ulusal yapı malzemesi kongresi ve sergisi kongre bildirileri* TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.

Kaya İ., Zengel R. (2002), "İzmir'de bir Marjinal Mekan: Çingene Mahallesi", *Arredemento Mimarlık*, sayı:100+47, s.74-79.

Kayın, E. (2002), "İzmir liman yarışması projelerinde tarihsel imgelerin kullanımı", *Arredamento Mimarlık,* sayı:100, s.57-60.

Kayserilioğlu, R. S.; Mazak, M.; Kon, K. (1999), Osmanlı'dan Günümüze Havagazı Tarihçesi, C.II, İgdaş Yay., İstanbul.

Keskinel N., Keskinel O., Örkün V., (1986) Sümerbank, Pay Ajans.

Kıraç, A. B. (2001), *Türkiye'deki Tarihi Sanayi Yapılarının Günümüz Koşullarına Göre Yeniden Değerlendirilmeleri Konusunda Bir Yöntem Araştırması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, MSÜ MF, İstanbul.

Kıray, M. (1998), *Örgütleşemeyen Kent:İzmir*, Ankara:Bağlam Yayınları.

Kızılelma, C. (2003), Londra'nın ortasında bir Amerikan kenti. E. Altın (Ed.) *Londra 1980-2000* içinde (18-20). İstanbul; Boyut Yayın Grubu.

Korkmaz, T. ve Bilgin, İ. (2000), 'IBA Geç Kapitalizmin Kamusal Patronaj Modeli: IBA Emscher Parkı: Fordist Sanayi Artıkları Ne İşe Yarar?' , *XXI Mimarlık Kültürü Dergisi*, sayı:4, s.154-159.

Köksal, A.T. (2001), *Binalarda kullanım dönüşümü sunumu,* basılmamış araştırma.

Köksal, T.G. (2000b), " Kaybolan Endüstri Mirasımız ve Bazı Öneriler", *Domus m*, sayı :8, s.52-55.

Köksal, T.G. (2000a), "Yeniden Hayat Bulan Endüstri Yapıları", *Domus m*, sayı: 8, s.68-71

Köksal, T.G. (2002), 'Endüstri Mirasında Çağdaş Sanatlar; Kazanımlar, Kayıplar...', *Mimar-ist*, sayı:1, s.86-89.

Kurt, S.(1996), *İzmir'de Kamu Hizmeti Gören Kuruluşlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Atatürk İlke ve İnkilapları Enstitüsü, İzmir.

Madran, B. (2000), 'Kültür ve Sanat İçin Yeniden', *Domus m*, sayı:8, s.56-59

Madran, E. ve Özgönül, N. (Ed.) (1999), *International documents regarding the preservation of cultural anda natural heritage,* Ankara: METU Faculty of Architecture Pres.

Martal, Abdullah (1992) *19. yy İkinci Yarısında İzmir ve Çevresinde Sanayi ve Ticaret*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Atatürk İlke ve İnkilapları Enstitüsü, İzmir.

Martal, A (1992) 16. Yüzyıldan 20. yüzyıla ticaret ve sanayinin gelişimi E. Batur, (Ed.). *Üç İzmir* içinde (265-273). İstanbul; Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.

Araz, N., Devrim, H. ve Kılıçoğlu, S. (1992) *Meydan Larousse* (17) s.275-283.

Ökem, S. (2000), 'Çelik Altarlı Tapınaklar', Mimarlık, sayı:292, s.15-20.

Özdamar, H. (2004) Havagazı Fabrikası kentliye kaldı, Cumhuriyet Ege 3 Aralık 2004.

Özgüven, İ. (1995) Asırlık fabrikanın yerine gökdelen, Hürriyet 21 Şubat 1995.

Pınar, İ. (1998) *Alman Gezginlerin Gözüyle 19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri,* İzmir:Akademi Kitabevi.

Say, M. (1941), *İjiyen Bakımından İzmir Şehri*, Bilgi Matbaası, İzmir.

Seymen, Ü. B. (1992) Tek parti dönemi belediyeciliğinde Behçet Uz örneği E. Batur, (Ed.). *Üç İzmir* içinde (297-322). İstanbul; Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.

Soğancı (Cengizkan), N. M. (2001), *'Palimsest' Olarak Mimarlık:Endüstri Arkeolojisi Kapsamında Endüstri Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesi,* Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, ODTÜ MF, Ankara.

Soley, R. (1992), 'Usta' *Tasarım,* sayı:30, s.78

Stratton, M. (Ed.) (2000) *Industrial buildings conservation and regeneration*, Londra:E&FN Spon.

Tanilli, S. (1994), Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş IV, XVIII. Yüzyıl,Cem Yayınları, İstanbul.

Tanyeli, G. (1995), " Rahmi M. Koç Sanayi Müzesi", Arredamento Dekorasyon, sayı :66, s.114-121.

Tanyeli, G. (1996), 'Darphane-i Amire: Tarihçe', Arredamento Dekorasyon, sayı:, s.92-95.

Tanyeli, G. (2000), "Endüstri Arkeolojisi Yapılarının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesi" *Domus m*, sayı:8, s.50-51.

Tanyeli, G., Aslan D. (2001), " Kadıköy Hasanpaşa Gazhanesi", *Arredamento Mimarlık*, sayı :2001/9, s.105-115.

T.C. Kültür Bakanlığı İzmir I Nolu KTVKK Mü. Arşivi (1998), Dosya No:3500/2191.

T.C. Kültür Bakanlığı İzmir I Nolu KTVKK Mü. Arşivi (1998), Dosya No:3500/2384.

T.C. İzmir İli Konak İlçesi Tapu ve Kadastro Müdürlüğü Arşivi.

Tekeli, İ (1992) Ege Bölgesinde yerleşme sisteminin 19.yy daki dönüşümü E. Batur, (Ed.). *Üç İzmir* içinde (125-141). İstanbul; Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.

Texier, C. (2002), *Küçük Asya Coğrafyası, Tarih ve Arkeolojisi* Cilt II Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.

TICCIH Bülteni sayı:24, 2004 Bahar, www.mnatec.com/ticcih

Toprak, Z. (1988), *Sümerbank*, Creative Yayıncılık.

Wehdorn, M. (2001), Viyana Gaz Fabrikasını Yeniden Kullanımına İlişkin Sorunlar, B. Mardan, (Ed.). *Kent, Toplum, Müze Deneyimler-Katkılar* içinde (141-145). İstanbul; Tarih Vakfı.

Wehdorn, M. (2002), "Viyana'daki Gazometre Binalarının Yeniden Kullanımı", *Mimarlık*, sayı:308, s.49-51.

http.//www.docomomotr.itu.edu.tr, b.t.

http.//www.lddc.co.uk, b.t.

http.//www.mnactec.com/TICCIH/, b.t.

http.//www.musee-orsay.fr, b.t.

http://www.rmk-museum.org.tr/turkce/about/history.html, b.t.

http.//www.route-industrieekultur.de/, b.t.

http.//www.tate.org.tr.uk, b.t.

http.//www.ticcih.org, b.t.

http.//www.istanbulmuzesi.org, b.t.

http://www.arcspace.com/architects/nouvel/gasometer2, b.t.

EKLER

- TICCIH Tüzüğü
- 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- 2003 Yılı Nazım İmar Plan Raporu
- İzmir 1 No'lu KTVKK Kararları
- Havagazı üretimine ilişkin teknik terimler sözlüğü

TICCIH TÜZÜĞÜ

The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage / July, 2003

TICCIH is the world organisation representing industrial heritage and is special adviser to ICOMOS on industrial heritage. This charter was originated by TICCIH and will be presented to ICOMOS for ratification and for eventual approval by UNESCO.

Preamble

The earliest periods of human history are defined by the archaeological evidence for fundamental changes in the ways in which people made objects, and the importance of conserving and studying the evidence of these changes is universally accepted.

From the Middle Ages, innovations in Europe in the use of energy and in trade and commerce led to a change towards the end of the 18 th century just as profound as that between the Neolithic and Bronze Ages, with developments in the social, technical and economic circumstances of manufacturing sufficiently rapid and profound to be called a revolution. The Industrial Revolution was the beginning of a historical phenomenon that has affected an ever-greater part of the human population, as well as all the other forms of life on our planet, and that continues to the present day.

The material evidence of these profound changes is of universal human value, and the importance of the study and conservation of this evidence must be recognised.

The delegates assembled for the 2003 TICCIH Congress in Russia wish therefore to assert that the buildings and structures built for industrial activities, the processes and tools used within them and the towns and landscapes in which they are located, along with all their other tangible and intangible manifestations, are of fundamental importance. They should be studied, their history should be taught, their meaning and significance should be probed and made clear for everyone, and the most significant and characteristic examples should be identified, protected and maintained, in accordance with the spirit of the Venice Charter **[1]**, for the use and benefit of today and of the future.

1. Definition of industrial heritage

Industrial heritage consists of the remains of industrial culture which are of historical, technological, social, architectural or scientific value. These remains consist of buildings and machinery, workshops, mills and factories, mines and sites for processing and refining, warehouses and stores, places where energy is generated, transmitted and used, transport and all its infrastructure, as well as places used for social activities related to industry such as housing, religious worship or education.

I ndustrial archaeology is an interdisciplinary method of studying all the evidence, material and immaterial, of documents, artefacts, stratigraphy and structures, human settlements and natural and urban landscapes **[2]**, created for or by industrial processes. It makes use of those methods of investigation that are most suitable to increase understanding of the industrial past and present.

The ***historical period*** of principal interest extends forward from the beginning of the Industrial Revolution in the second half of the eighteenth century up to and including the present day, while also examining its earlier pre-industrial and proto-industrial roots. In addition it draws on the study of work and working techniques encompassed by the history of technology.

2. Values of industrial heritage

I. The industrial heritage is the evidence of activities which had and continue to have profound historical consequences. The motives for protecting the industrial heritage are based on the universal value of this evidence, rather than on the singularity of unique sites.

II. The industrial heritage is of social value as part of the record of the lives of ordinary men and women, and as such it provides an important sense of identity. It is of technological and scientific value in the history of manufacturing, engineering, construction, and it may have considerable aesthetic value for the quality of its architecture, design or planning.

III. These values are intrinsic to the site itself, its fabric, components, machinery and setting, in the industrial landscape, in written documentation, and also in the intangible records of industry contained in human memories and customs.

IV. Rarity, in terms of the survival of particular processes, site typologies or landscapes, adds particular value and should be carefully assessed. Early or pioneering examples are of especial value.

3. The importance of identification, recording and research

I. Every territory should identify, record and protect the industrial remains that it wants to preserve for future generations.

II. Surveys of areas and of different industrial typologies should identify the extent of the industrial heritage. Using this information, inventories should be created of all the sites that have been identified. They should be devised to be easily searchable and should be freely accessible to the public. Computerisation and on-line access are valuable objectives.

III. Recording is a fundamental part of the study of industrial heritage. A full record of the physical features and condition of a site should be made and placed in a public archive before any interventions are made. Much information can be gained if recording is carried out before a process or site has ceased operation. Records should include descriptions, drawings, photographs and video film of moving objects, with references to supporting documentation. Peoples' memories are a unique and irreplaceable resource which should also be recorded when they are available.

IV. Archaeological investigation of historic industrial sites is a fundamental technique for their study. It should be carried out to the same high standards as that of sites from other historical or cultural periods.

V. Programmes of historical research are needed to support policies for the protection of the industrial heritage. Because of the interdependency of many industrial activities, international studies can help identify sites and types of sites of world importance.

VI. The criteria for assessing industrial buildings should be defined and published so as to achieve general public acceptance of rational and consistent standards. On the basis of appropriate research, these criteria should be used to identify the most important surviving landscapes, settlements, sites, typologies, buildings, structures, machines and processes.

VII. Those sites and structures that are identified as important should be protected by legal measures that are sufficiently strong to ensure the conservation of their significance. The World Heritage List of UNESCO should give due recognition to the tremendous impact that industrialisation has had on human culture.

VIII. The value of significant sites should be defined and guidelines for future interventions established. Any legal, administrative and financial measures that are necessary to maintain their value should be put in place.

IX. Sites that are at risk should be identified so that appropriate measures can be taken to reduce that risk and facilitate suitable schemes for repairing or re-using them.

X. International co-operation is a particularly appropriate approach to the conservation of the industrial heritage through co-ordinated initiatives and sharing resources. Compatible criteria should be developed to compile international inventories and databases.

4. Legal protection

I. The industrial heritage should be seen as an integral part of the cultural heritage in general. Nevertheless, its legal protection should take into account the special nature of the industrial heritage. It should be capable of protecting plant and machinery, below-ground elements, standing structures, complexes and ensembles of buildings, and industrial landscapes. Areas of industrial waste should be considered for their potential archaeological as well as ecological value.

II. Programmes for the conservation of the industrial heritage should be integrated into policies for economic development and into regional and national planning.

III. The most important sites should be fully protected and no interventions allowed that compromise their historical integrity or the authenticity of their fabric. Sympathetic adaptation and re-use may be an appropriate and a cost-effective way of ensuring the survival of industrial buildings, and should be encouraged by appropriate legal controls, technical advice, tax incentives and grants.

IV. Industrial communities which are threatened by rapid structural change should be supported by central and local government authorities. Potential threats to the industrial heritage from such changes should be anticipated and plans prepared to avoid the need for emergency actions.

V. Procedures should be established for responding quickly to the closure of important industrial sites to prevent the removal or destruction of significant elements. The competent authorities should have statutory powers to intervene when necessary to protect important threatened sites.

VI. Government should have specialist advisory bodies that can give independent advice on questions relating to the protection and conservation of industrial heritage, and their opinions should be sought on all important cases.

VII. Every effort should be made to ensure the consultation and participation of local communities in the protection and conservation of their local industrial heritage.

VIII. Associations and societies of volunteers have an important role in identifying sites, promoting public participation in industrial conservation and disseminating information and research, and as such are indispensable actors in the theatre of industrial heritage.

5. Maintenance and conservation

I. Conservation of the industrial heritage depends on preserving functional integrity, and interventions to an industrial site should therefore aim to maintain this as far as possible. The value and authenticity of an industrial site may be greatly reduced if machinery or components are removed, or if subsidiary elements which form part of a whole site are destroyed.

II. The conservation of industrial sites requires a thorough knowledge of the purpose or purposes to which they were put, and of the various industrial processes which may have taken place there. These may have changed over time, but all former uses should be examined and assessed.

III. Preservation *in situ* should always be given priority consideration. Dismantling and relocating a building or structure are only acceptable when the destruction of the site is required by overwhelming economic or social needs.

IV. The adaptation of an industrial site to a new use to ensure its conservation is usually acceptable except in the case of sites of especial historical significance. New uses should respect the significant material and maintain original patterns of circulation and activity, and should be compatible as much as possible with the original or principal use. An area that interprets the former use is recommended.

V. Continuing to adapt and use industrial buildings avoids wasting energy and contributes to sustainable development. Industrial heritage can have an important role in the economic regeneration of decayed or declining areas. The continuity that re-use implies may provide psychological stability for communities facing the sudden end a long-standing sources of employment.

VI. Interventions should be reversible and have a minimal impact. Any unavoidable changes should be documented and significant elements that are removed should be recorded and stored safely. Many industrial processes confer a patina that is integral to the integrity and interest of the site.

VII. Reconstruction, or returning to a previous known state, should be considered an exceptional intervention and one which is only appropriate if it benefits the integrity of the whole site, or in the case of the destruction of a major site by violence.

VIII. The human skills involved in many old or obsolete industrial processes are a critically important resource whose loss may be irreplaceable. They need to be carefully recorded and transmitted to younger generations.

IX. Preservation of documentary records, company archives, building plans, as well as sample specimens of industrial products should be encouraged.

6. Education and training

I. Specialist professional training in the methodological, theoretical and historical aspects of industrial heritage should be taught at technical and university levels.

II. Specific educational material about the industrial past and its heritage should be produced by and for students at primary and secondary level.

7. Presentation and interpretation

I. Public interest and affection for the industrial heritage and appreciation of its values are the surest ways to conserve it. Public authorities should actively explain the meaning and value of industrial sites through publications, exhibitions, television, the Internet and other media, by providing sustainable access to important sites and by promoting tourism in industrial areas.

II. Specialist industrial and technical museums and conserved industrial sites are both important means of protecting and interpreting the industrial heritage.

III. Regional and international routes of industrial heritage can highlight the continual transfer of industrial technology and the large-scale movement of people that can be caused by it.

---

[1] The ICOMOS ‘Venice Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites', 1964

[2] For convenience, 'sites' will be taken to mean landscapes, complexes, buildings, structures and machines unless these terms are used in a more specific way.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU

2863 Sayılı *(5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değişik)* Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
Kanun Numarası: 2863
Kabul Tarihi : 21/7/1983
Yayımlandığı R.Gazete: Tarih: 23/7/1983 Sayı: 18113
5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
Kabul Tarihi ve Sayısı: 14.7.2004 / 5226
Resmi Gazete Tarih ve Sayısı: 27.7.2004 / 25535

Birinci Bölüm - Genel Hükümler

Amaç

MADDE 1. - Bu kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

Kapsam

MADDE 2. - Bu kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.

Tanımlar ve kısaltmalar

MADDE 3. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Bu kanunda geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır:

a)Tanımlar:
(1) "Kültür varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

(2) "Tabiat Varlıkları"; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

(3) "Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alandır.

(4) "Koruma" ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

(5) "Korunma Alanı"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlardır.

(6) "Değerlendirme"; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

(7) "Ören yeri"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır.

(8) "Koruma amaçlı imar plânı"; bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır.

(9) "Çevre düzenleme projesi"; ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.

(10) "Yönetim alanı"; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

(11) "Yönetim plânı"; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen plânlardır.

(12) "Bağlantı noktası"; yönetim alanı sınırlarında yer almamakla birlikte, arkeolojik, coğrafi, kültürel ve tarihi nedenlerle veya aynı vizyon ve tema etrafında yönetim ve gelişiminin sağlanması bakımından bu yer ile irtibatlandırılan kültürel varlıklardır.

b) Kısaltmalar:
(1) "Bakanlık"; Kültür ve Turizm Bakanlığını,

(2) "Koruma Yüksek Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu,

(3) "Koruma Bölge Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunu," ifade eder.

Haber verme zorunluluğu

MADDE 4. - Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar.
Bu gibi varlıklar, askeri garnizonlar ve yasak bölgeler içinde bulunursa, usulüne uygun olarak üst komutanlıklara bildirilir.
Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar.
Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amire; mülki amir ve diğer makamlar ise on gün içinde, yazı ile Kültür ve Turizm Bakanlığına ve en yakın müze müdürlüğüne bildirir.
İhbarı alan Bakanlık ve müze müdürü bu Kanun hükümlerine göre, en kısa zamanda gerekli işlemleri yapar.

Devlet malı niteliği

MADDE 5. - Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.
Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan mazbut ve mülhak vakıf malları bu hükmün dışındadır.
İkinci Bölüm - Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları
Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları

MADDE 6. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,

b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,

c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,

d) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler.

Ancak, koruma bölge kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar, tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgâhlar; çeşme ve sebiller, imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoklar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar, külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir.
Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir.
Tespit ve tescil

Madde 7. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 26.5.2004 tarih ve 5177 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları gözönünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler koruma bölge kurulu kararı ile tescil olunur.
Tespit ve tescil ile ilgili usuller, esaslar ve kıstaslar yönetmelikte belirtilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır.

Tescil kararlarının ilanı, tebliği ve tapu kütüğüne işlenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.

Korunma alanı ile ilgili karar alma yetkisi

MADDE 8. - Yedinci maddeye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi koruma bölge kurullarına aittir. Koruma bölge kurullarının kararına 61 nci maddenin ikinci fıkrasına göre itiraz edilebilir.

Korunma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümlerinin ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmaları dikkate alınır. Bu hususlarla ilgili esaslar, Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikte belirtilir.

İzinsiz müdahale ve kullanma yasağı

MADDE 9. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşaî ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılamaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşaî ve fizikî müdahale sayılır.

Yetki ve yöntem

Madde 10. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırmak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardımı ve işbirliği sağlanır.

Milli Savunma Bakanlığının idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanması, Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütülür.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma bölge kurulları kararı alındıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülür.

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılır.

Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesine her yıl yeteri kadar ödenek konur.
Araştırma, kazı ve sondaj yapılan alanların korunması ve değerlendirilmesi Bakanlığa aittir.

Büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulur. Ayrıca, il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur.

Belediyeler belediye sınırları ve mücavir alanları içerisinde, valilikler ise bu sınırlar dışında yetkilidir.

Bu bürolar koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar plânı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlüdürler.

Alanın özelliği göz önüne alınarak, bu büroların hangi uzmanlık dallarından teşekkül edeceği, çalışma, izin usul ve esasları; Bakanlık ve İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.
Hak ve sorumluluk

MADDE 11. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri bu varlıkların bakım ve onarımlarını Kültür ve Turizm Bakanlığının bu Kanun uyarınca bakım ve onarım hususunda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece, bu Kanunun bu konuda maliklere tanıdığı hak ve muafiyetlerden yararlanırlar. Ancak, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanları, sit alanları zilyedlik yoluyla iktisap edilemez.

Malikler bu varlıkların üzerindeki mülkiyet haklarının tabii icabı olan ve bu Kanunun hükümlerine aykırı bulunmayan bütün yetkilerini kullanabilirler.

Bu Kanunun belirlediği bakım ve onarım sorumluluklarını yerine getirmekte aczi olanların mülkleri, usulüne göre kamulaştırılır. Mazbut veya mülhak vakıf varlıkları bu hükme tabi değildir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görmesi ile, Vakıflar Genel Müdürlüğü, il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, yukarıda sözü geçen maliklere lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

Taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım sağlanması ve katkı payı

Madde 12. - (21.2.2001 gün ve 4629 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Özel hukuka tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığınca ayni, nakdi ve teknik yardım yapılır.

Bu amaçla, Bakanlık bütçesine yeterli ödenek konulur. Bakanlıkça yapılacak yardımlara ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Belediyelerin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8 inci ve 18 inci maddeleri uyarınca mükellef hakkında tahakkuk eden emlak vergisinin %10'u nispetinde "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı" tahakkuk ettirilir ve ilgili belediyesince emlak vergisi ile birlikte tahsil edilir.

Tahsil edilen miktar, il özel idaresi tarafından açılacak özel hesapta toplanır. Bu miktar; belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeler

kapsamında kamulaştırma, projelendirme, plânlama ve uygulama konularında kullanılmak üzere il sınırları içindeki belediyelere vali tarafından aktarılır ve bu pay valinin denetiminde kullanılır.

Bu madde uyarınca tahakkuk eden katkı payları hakkında 1319 sayılı Kanunun üçüncü kısmı hükümleri uygulanır. Katkı paylarına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı ile Bakanlık tarafından belirlenir.
2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az %10'u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda kullandırılır. Bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca müştereken belirlenir.

Devir yasağı

MADDE 13. - Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup, usulüne göre tescil ve ilân olunan, her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait korunma sınırları dahilindeki taşınmazlar, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan, gerçek ve tüzelkişilere satılamaz, hibe edilemez.

Kullanma

Madde 14. - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir.

Anılan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetim ve denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflarla, 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanunla yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen vakıf mallarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve kamu yararına çalışan milli derneklere, belirli sürelerle, intifa haklarının bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilerce karakterine uygun kullanılmak şartı ile kiraya verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkisindedir.

Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanunda belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler.

Kamulaştırma

MADDE 15. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Taşınmaz kültür varlıkları ve bunların korunma alanları, aşağıda belirlenen esaslara göre kamulaştırılır:

a) Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılır. Bu maksat için, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konur.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli

taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler.

b) Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır. Bu maksat için Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur.

c) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediyelerce; sair kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarımı ile görevli oldukları veya kullandıkları bu gibi kültür varlıklarının korunma alanlarının ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması esastır.

d) Kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınmaz kültür varlıklarının eksiklik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz.

e) Kamulaştırma işlemleri, bu Kanun hükümleri ile 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerine göre yapılır.

f) Sit alanı olması nedeni ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazisi ile değiştirilebilir. Üzerinde bina, tesis var ise, malikinin başvurusu üzerine rayiç bedeli 2942 sayılı Kanunun 11 inci maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödeme yapılır.

Bu hükümle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Ruhsatsız yapı yasağı

MADDE 16. - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında ruhsatsız olarak inşaat yapmak yasaktır. Buralarda ruhsatsız olarak yapılacak inşaatlar ile, koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre işlem yapılır.

Sit alanlarında geçiş dönemi-koruma esasları ve kullanma şartları ile koruma amaçlı imar planı

MADDE 17. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) a) Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plân uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim çevresine ilişkin varsa 1/25.000 ölçekli plân kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanır.

Koruma amaçlı imar plânı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plândan etkilenen hemşerilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar plânını hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. İki yıl içinde koruma amaçlı imar plânı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar plânı yapılıncaya kadar durdurulur.

Bu iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plân yapılamadığı takdirde koruma bölge

kurulunca bu süre bir yıl daha uzatılabilir.

Koruma bölge kurulunda görüşülen ve uygun görülen koruma plânları onaylanmak üzere ilgili idarelere gönderilir.
İlgili idareler, koruma amaçlı imar plânını en geç iki ay içinde görüşür ve varsa değişmesini istediği hususları koruma bölge kuruluna bildirir. Koruma bölge kurulunda bu hususlar da değerlendirilir ve kurul tarafından uygun görülen haliyle plânlar ilgili idarelere onaylanmak üzere gönderilir. Altmış gün içerisinde onaylanmayan plânlar kesinleşerek yürürlüğe girer. Koruma amaçlı imar plânının yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ayrıca karar almaya gerek kalmadan ortadan kalkar.

Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır.

Koruma amaçlı imar plânları ve çevre düzenleme projelerinde yapılacak değişiklikler yukarıdaki usullere tabidir.
Koruma amaçlı imar plânları; müellifi şehir plâncısı olmak üzere; alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından Bakanlıkça belirlenecek uzmanlar tarafından hazırlanır.

Koruma amaçlı imar plânları ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, gösterimi, uygulaması, denetimi ve plân müelliflerinin yeterliliği ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü Bütçesine yeteri kadar ödenek konur. İl özel idareleri ise bütçelerinde koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için ödenek ayırırlar.
Koruma bölge kurulunca sit alanı olarak ilan edilen yerlerde; bu kararın ilanından önce imar mevzuatına ve onanlı imar plânlarına uygun olarak alınmış yapı ruhsatı ve eklerine göre subasman seviyesi tamamlanmış yapıların inşasına devam edilebilir, ancak bu maddenin (c) bendi uyarınca yapılanma hakkı aktarımını re'sen uygulamaya da ilgili idareler yetkilidir. Subasman seviyesi tamamlanmamış yapıların yapı ruhsatları iptal edilir. Kesin yapılanma yasağı bulunan sit alanlarında bu madde hükümlerinden faydalanılamaz.

b) Koruma amaçlı imar plânlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar malikin başvurusu üzerine, belediye ve il özel idaresine ait taşınmazlarla takas edilebilir.

c) Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar plânlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar plânlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunların dışında valilikler yetkilidir.

Aktarım işleminde Sermaye Piyasası Kurulunca onaylı gayrimenkul değerleme şirketlerince yapılacak rayiç değer denkleştirmesi esastır. Ancak aktarıma konu hak tescilli taşınmaz kültür

varlığına ilişkin ise yapı değeri dikkate alınmaz.
Bu taşınmazlar için, kısıtlanmış yapılanma haklarının, imar plânlarıyla aktarım alanı olarak ayrılmış yapılanmaya açık diğer alanlarda kullanılmasını sağlayacak ve bu hakkı hamiline yazılı menkul kıymete dönüştürecek belgeler düzenlemeye, bu belgeleri yapılanma hakları kısıtlanmış alan olarak gösterilen ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlardaki taşınmaz sahiplerinden hak sahibi olanlara vermeye, imar plânında aktarım alanı olarak ayrılmış ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlarda ise ruhsat vermek için toplamaya ilgili idareler yetkilidir. Menkul kıymetlerin basılması, saklanması, el değiştirme işlemlerinin onaylanması ve veri tabanının oluşturulması ve denetlenmesi İller Bankasınca yapılır.

Bu alanlarda kesin yapılanma yasağı gelmesi nedeniyle yapılanma hakkının tamamen aktarılması halinde, yapılanma hakkı kısıtlanan taşınmaz, mütemmimi ile birlikte ilgili idare mülkiyetine geçer ve parseller ilgili idare adına tescil edilir ve hiçbir koşulda satışa konu edilemez.

Aktarıma konu parselde malikin korunabilir yapılanma hakkı kalması halinde ise yapılanma hakkı kısmen aktarılır. Bu durumda, malikin yapılanma hakkı kısıtlanmış alandaki mülkiyeti devam eder.

Ancak, aktarıma konu hak, tescilli taşınmaz kültür varlığı üzerinde ise, malikin bu varlığın korunması ve yaşatılması için gerekli bakım, onarım ve restorasyon çalışmasını, ilgili idare ile imzalanacak protokole uygun olarak menkul kıymetleri teslim almasını müteakip başlatarak tamamlaması zorunludur. Aksi halde, ilgili idare teslim edilen menkul kıymet bedelini faiziyle birlikte malikten tahsile yetkilidir. Bu hususlar ve protokol menkul kıymet tesliminden önce ilgili idarece tapuya her türlü harçtan ve damga vergisinden muaf olarak şerh edilir.

Kısıtlanmış hakların bulunduğu belediye sınırları içerisinde, aktarım alanı tespit edilmesinin mümkün olamaması halinde, ilgili idareler ortak program yürütmeye yetkilidir.

Yukarıdaki fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.

Yapı esasları

MADDE 18. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin müracaat tarihinden itibaren üç ay içinde Koruma bölge kurulunca yapılır. Gruplandırılan taşınmaz kültür varlıkları, tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir. Gruplandırma yapılmadıkça, onarım ve yapı esasları belirlenemez.

Tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri ve bunların uygulanmasında restoratör mimar veya mimarın bulunması zorunludur. Bunlardan I. grup kapsamında olanların rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerinin uygulama çalışmaları, yapının özelliğine göre kalem işleri, ahşap, demir, taş işleri ve restorasyon konularında uzmanlaşmış kişilerce yapılır.

Sit alanları, korunması gerekli kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarında onaylı plân ve proje dışı uygulama yapan veya yapılmasına yol açan sorumlularının, koruma bölge kurulları ile ilgili konularda plân ve proje düzenlemesi ve uygulama sorumluluğu yapması beş yıl süre ile yasaklanır. Uygulama sorumlularının denetimi, ilgili belediye veya valilikçe yapılarak

aykırı hareket edenler, Bakanlığa ve ilgili meslek odasına bildirilir.

Proje uygulanması safhasında herhangi bir nedenle uygulama sorumlusunun ayrılması halinde bu husus Bakanlığa bildirilir, yenisi tayin edilmedikçe uygulamaya devam edilemez.

Yapı esasları, denetim ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

Mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek yapılara ait koruma bölge kurulunca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak, inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselleri, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir edecek şekil ve surette ayrılamaz ve birleştirilemez.

Maliklerin izin verme yükümlülüğü

MADDE 19. - Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri, Kültür ve Turizm Bakanlığınca görevlendirilmiş uzmanlara, gerektiği zaman, varlığın kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölövesinin yapılması, fotoğraflarının çekilmesi, kalıplarının çıkarılması için izin vermeye ve gereken kolaylığı göstermeye mecburdurlar. Ancak, görevliler konut dokunulmazlığı ve aile mahremiyetini ihlâl etmeyecek tarzda faaliyetlerini yürütürler.

Taşınmaz kültür varlıklarının nakli

MADDE 20. - Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, bulundukları yerlerde korunmaları esastır. Ancak, bu taşınmaz kültür varlıklarının başka bir yere nakli zorunluluğu varsa veya özellikleri itibariyle nakli gerekli ise, koruma bölge kurullarının uygun görüşü ve gereken emniyet tedbirleri alınmak suretiyle Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenilen yere nakledilebilir. Kültür varlığının nakli dolayısıyla taşınmazın maliki bir zarara maruz kalmışsa, Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulacak bir komisyonun tespit edeceği tazminat zarar görene ödenir.

İstisnalar ve muafiyetler

MADDE 21. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan ve I inci ve II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Kültür varlıklarının korunması maksadıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Bakanlıkça ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce dışardan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Koruma bölge kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara

katılma paylarından müstesnadır.

Bu Kanun kapsamında tescil edilen taşınmaz kültür varlıkları için 29.6.2001 tarihli ve 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz.

MADDE 22. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. 21 inci madde kapsamında değerlendirilmiştir.)

Üçüncü Bölüm - Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları

MADDE 23. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyet), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (religue'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları,

Halkın sosyal hayatını yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülmecit, V. Mehmet Reşat ve Vahidettin'e ait ve aynı çağdaki sikkeler, bu Kanuna göre tescile tabi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler.

Bu madde kapsamına girmeyen sikkeler bu Kanunun genel hükümlerine tabidir.

b) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.

Yönetim ve gözetim

MADDE 24. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Devlet malı niteliğini taşıyan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Devlet elinde ve müzelerde bulundurulması ve bunların korunup değerlendirmeleri Devlete aittir. Bu gibi varlıklardan gerçek ve tüzelkişilerin ellerinde bulunanlar, değeri ödenerek Bakanlık tarafından satın alınabilir.

23 üncü maddenin (a) bendinde belirtilen etnografik mahiyetteki kültür varlıklarının yurt içinde alımı, satımı ve devri serbesttir. Alımı, satımı serbest bırakılacak etnografik eserlerin hangi devirlere ait olacağı ve diğer nitelikleri ile kayıt ve tescil şartları bir yönetmelikle belirlenir.

Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk'e ait korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, Bakanlık, Milli Savunma Bakanlığı veya Atatürk Kültür, Dil ve Tarih

Yüksek Kurumu'nca satın alınabilir.
Ancak, bu tip eserlerden her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkarılacakların kontrolü, Bakanlığa bağlı müzelerce yapılabileceği gibi bazı gümrük çıkış kapılarında bulundurulacak ihtisas elemanlarınca da yapılabilir. Hangi kapılarda ihtisas elemanı bulundurulacağı bir yönetmelikle belirlenir.

Yapılan kontrol sonunda bu tip eserlerden yurt dışına çıkmasında sakınca görülenler tespit edilerek değerlendirilmeleri yurt içinde yapılmak şartıyla, sahiplerine iade edilirler.

Bu maddede belirtilen ve alım, satımı serbest bırakılan eserlerde Devletin rüçhan hakkı mahfuzdur.
Müzelere alınma

MADDE 25. - Dördüncü maddeye göre Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile 23 üncü maddede belirlenen korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bilimsel esaslara göre tasnif ve tescile tabi tutulurlar. Bunlardan Devlet müzelerinde bulunması gerekli görülenler, usulüne uygun olarak müzelere alınırlar.

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının tasnifi, tescili ve müzelere alınmaları ile ilgili kıstaslar, usuller ve esaslar yönetmelikte belirlenir.

Türk askeri tarihini ilgilendiren her türlü silah ve malzemenin bulundukları veya ihbar edildikleri yerde, tarihi niteliklerinin araştırılması, incelenmesi ve değerlendirilmesi Genelkurmay Başkanlığınca yapılır.
Tasnif ve tescil dışı bırakılan ve müzelere alınması gerekli görülmeyenler, sahiplerine bir belge ile iade olunurlar. Belge ile iade olunan kültür varlıkları üzerinde, sahipleri her türlü tasarrufta bulunabilirler. Bir yıl içinde sahipleri tarafından alınmayanlar, müzelerde saklanabilir veya usulüne uygun olarak Devletçe satılabilir.

Müze, özel müze ve koleksiyonculuk

MADDE 26. - Bu Kanunun kapsamına giren kültür ve tabiat varlıklarına ait müzelerin kurulması, geliştirilmesi Kültür ve Turizm Bakanlığının görevlerindendir.

Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzelkişilerle vakıflar, Kültür ve Turizm Bakanlığından izin almak şartıyla, kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için her çeşit kültür varlığından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilir ve müzeler kurabilirler. Ancak, gerçek ve tüzelkişilerle vakıflar tarafından kurulacak müzelerin faaliyet konuları ve alanları, yapılacak başvuruda beyan olunan istekleri değerlendirerek, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesinde belirlenir.

Gerçek ve tüzelkişilerce kurulacak müzeler, Kültür ve Turizm Bakanlığının izin belgesinde belirlenen konu alanlarına inhisar etmek şartı ile, taşınır kültür varlığı bulundurabilir ve teşhir edebilirler. Bu müzeler de, taşınır kültür varlıklarının korunması hususunda Devlet müzeleri statüsündedirler.

Anılan müzelerin kuruluş amacı, görevi ve yönetim şekil ve şartları ile gözetim ve denetimi yönetmelikle belirlenir.
Devlet müzeleri içerisinde özel bir ihtisas ve araştırma müzeleri olan askeri müzelerin

kurulması, yaşatılması, malzemenin ve uğraş konularının tayin ve tespiti Genelkurmay Başkanlığına aittir. Bu müzelerin görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma düzenleri, Milli Savunma Bakanlığının, Kültür ve Turizm Bakanlığıyla birlikte hazırlayacağı bir yönetmelikte belirtilir.

Gerçek ve tüzel kişiler, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesiyle korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilirler.

Koleksiyoncular faaliyetlerini, Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirmek ve yönetmelik gereğince, taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmek zorundadırlar.

Koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek, koleksiyonlarındaki her türlü eseri on beş gün önce Kültür ve Turizm Bakanlığına haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın almada öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Kültür varlığı ticareti

MADDE 27. - Yirmi beşinci madde gereğince tasnif ve tescil dışı bırakılan ve Devlet müzelerine alınması gerekli görülmeyen taşınır kültür varlıklarının ticareti, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılır.
Bu ticareti yapmak isteyenler, Kültür ve Turizm Bakanlığından ruhsatname almak zorundadırlar. Bu ruhsatnameler üç yıl için geçerlidir. Bu sürenin bitiminden bir ay önce ruhsatname yenilenebilir. Bu kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri, süresine bakılmaksızın iptal edilir.

İkametgâhını ticarethane olarak gösterme yasağı

MADDE 28. - Kültür varlığı ticareti yapanlar belli bir ticaret yeri göstermek mecburiyetindedir. Ancak, ikametgâhlarını hiçbir zaman, ticarethane veya depo olarak gösteremezler.

Ticarethane ve depoların kontrolü

MADDE 29. - Kültür varlığı ticareti yapanların işyerleri ve depoları yönetmelikte belirlenen esaslar dahilinde Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkililerince denetlenir.

Haber verme zorunluluğu

MADDE 30. - Kamu kurum ve kuruluşları (Belediyeler ve il özel idareleri dahil), vakıflar, gerçek ve tüzelkişiler satacakları eşya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile koleksiyonları, önce Devlet müzelerine haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür ve tabiat varlıklarından meydana getirilen koleksiyonları kuracağı komisyonun takdir edeceği bedel üzerinden satın alabilir. Bunlardan hazineye intikal etmiş olup da müze koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler, Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre, Kültür ve Turizm Bakanlığına devrolunurlar.
Birinci fıkrada sözü edilen, kamu kurumu ve kuruluşları, vakıflar, gerçek ve tüzelkişiler satacakları eşya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan askeri tarihimize ait kültür varlıkları ile silah ve askeri malzeme koleksiyonlarını Genelkurmay Başkanlığına haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Bu kültür

varlıklarından hazineye intikal etmiş olup, askeri müzelerin koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre Milli Savunma Bakanlığına devrolunurlar.

Sikkeler

MADDE 31. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Yurt dışına çıkarma yasağı

MADDE 32. - Yurt içinde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları yurt dışına çıkarılamaz. Ancak, milli çıkarlarımız dikkate alınarak, bunların her türlü hasar, zarar, tehdit veya tecavüz ihtimaline karşı, gideceği ülke makamlarından teminat almak ve sigortalanmak şartı ile yurt dışında geçici olarak sergilendikten sonra geri getirilmelerine; Kültür ve Turizm Bakanlığınca teşkil edilecek yükseköğretim kurumlarının Arkeoloji ve Sanat Tarihi bilim dallarının başkanlarından oluşan bilim kurulunun kararı ve Kültür ve Turizm Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilir.

Türkiye'deki kordiplomatik mensupları, Türkiye'ye girişlerinde beyan ederek beraberinde getirdikleri yabancı kökenli kültür varlıklarını, çıkışlarında beraberlerinde götürebilirler.

Yurt dışına geçici olarak sergilenmek üzere kültür ve tabiat varlıkları gönderilmesi esasları ile, Türkiye'deki kordiplomatik mensuplarının beraberlerinde getirdikleri bu tür varlıkların giriş ve çıkışlarında yapılacak işlemler, istenecek belgeler ile ilgili diğer hususlar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nın birlikte düzenleyecekleri yönetmelikte belirtilir.

Yurt dışından getirme

MADDE 33. - Yurt dışından kültür varlığı getirmek serbesttir.
Kopya çıkarma

MADDE 34. - Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı ören yerleri ve müzelerdeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının öğretim, eğitim, bilimsel araştırma ve tanıtma amacı ile fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi, mulaj ve kopyalarının çıkartılması Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır.
Bu hususlarla ilgili esaslar, yönetmelikte tespit olunur.
Dördüncü Bölüm - Araştırma, Sondaj, Kazı ve Define Arama
Araştırma, sondaj ve kazı izni

MADDE 35. - Bu Kanun hükümlerine tabi, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını meydana çıkarmak üzere, araştırma, sondaj ve kazı yapma hakkı, sadece Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Bilimsel ve mali yeterliği Kültür ve Turizm Bakanlığınca takdir ve kabul olunan Türk ve yabancı heyet ve kurumlara araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından; sondaj ve kazı yapma izni Kültür ve Turizm Bakanlığının teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararı ile verilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı elemanları veya bu Bakanlıkça görevlendirilecek Türk bilim adamları tarafından yapılacak araştırma, sondaj ve kazılar, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır. Askeri yasak bölgelerde yapılacak araştırma, sondaj ve kazı için

gerekli ruhsatname, Genelkurmay Başkanlığının iznini müteakip, sözü geçen heyet ve kurumların göstereceği uzmanlar adına düzenlenir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca haklı görülebilecek sebep olmadıkça heyet ve kurumlar ruhsatnamedeki üyelerini değiştirmezler.

Su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu bölgeler, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespit edilir ve Bakanlar Kurulu kararı ile yayımlanır. Bu bölgelerde, sportif amaçlı dalış yapmak yasaktır, ikinci fıkra hükümlerine göre izin almak şartıyla araştırma ve kazı yapılabilir.

Maliklerin mülkleri içinde yapılacak kazılar

MADDE 36. - Taşınmaz kültür varlığı sahiplerinin kendi mülkleri içinde kültür varlığı aramak maksadı ile araştırma, sondaj ve kazı yapmaları da bu Kanunun 35 ve 41 inci maddeleri hükümlerine tabidir.

Kazı izninde usul

MADDE 37. - Aynı kazı heyetine veya şahsa, aynı süre içinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılan kurtarma kazıları dışında, birden fazla yerde kazı ve sondaj izni verilemez. İzin verilmesi, araştırma, sondaj ve kazının yapılması, elde edilecek kültür ve tabiat varlıklarının muhafaza şartları, bu eserler üzerinde araştırma, sondaj ve kazı sahiplerine tanınacak diğer haklar bir yönetmelikte tespit olunur.

Kazı izninin devredilemeyeceği

MADDE 38. - Türk ve yabancı bilim kurumlarına veya onların adına hareket eden kişilere verilen kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Araştırma, sondaj ve kazı izninin hükümsüzlüğü

MADDE 39. - Kültür ve Turizm Bakanlığınca kabul edilen haklı bir sebep gösterilmeden, ruhsatname tarihinden itibaren, en çok altı ay içinde başlanılmayan araştırma, kazı ve sondajlara ait izin ve ruhsatnameler, hükümsüz sayılır. Araştırma, sondaj ve kazı çalışmaları, makul bir sebep gösterilmeksizin iki aydan fazla tatil edilemez. Bu süreyi geciktirenlerin izin ve ruhsatnameleri iptal edilmiş sayılır. Ayrıca, bu Kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri iptal edilir ve bu gibilere, daha sonra izin ve ruhsat verilmez.
Araştırma, sondaj ve kazı izninde süre

MADDE 40. - Kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni bir yıl için geçerlidir. Ruhsatname ve izin süresinin sonunda heyet başkanı kazıya, sondaj ve araştırmaya devam edildiğini, yazılı olarak bildirdiği takdirde, bu hak her yıl müracaat şartı ile gelecek yıllarda da müracaatçı için saklı tutulur.

Kazıdan çıkan eserlerin müzelere nakli

MADDE 41. - Kazılarda meydana çıkan bütün taşınır kültür ve tabiat varlıkları, kazı yapan heyet ve kurumlar tarafından her yıl yapılan kazı sonunda Kültür ve Turizm Bakanlığının göstereceği Devlet müzesine naklolunur. Kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen insan ve hayvan iskeletleri ile bütün fosiller, Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görüldüğü takdirde

tabiat tarihi müzeleri ile üniversitelere veya ilgili diğer Türkbilim kurumlarına verilebilir. Ayrıca, kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen askeri tarihle ilgili her türlü taşınır kültür varlığı, Genelkurmay Başkanlığının uygun görüşü ile, Kültür ve Turizm Bakanlığınca askeri müzelere devredilir.

Zarar vermede tazminat yükümlülüğü

MADDE 42. - Kazı ve sondaj izni alanlar, bu çalışmayı sahipli arazide yaptıkları takdirde, kazı, sondaj ve araştırma bölgesindeki arazi sahiplerinin zararlarını tazmin ile yükümlüdürler. Arazi sahipleri Kültür ve Turizm Bakanlığının oluşturacağı komisyonca takdir edilecek tazminat karşılığında, kazı ve sondaj veya araştırmaya izin vermeye mecburdurlar.

Bu gibi yerler, gerektiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca kamulaştırılabilir. Yabancı bilim kurumlarınca yapılan kazılarda, bu kamulaştırmanın bedeli kazı sahipleri tarafından ödenir. Hazine adına tescil edilecek yerin kamulaştırma bedelinin takdirinde genel kamulaştırma hükümleri uygulanır. Bu madde gereğince ödenecek tazminat ve kamulaştırma bedellerinin takdirinde, kazı, sondaj ve araştırma faaliyetlerinden önce, mevcut kültür ve tabiat varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri ile bu faaliyetler sonucu bulunan kültür varlıklarının değeri, dikkate alınmaz.
Yayım hakkı

MADDE 43. - Kazı, sondaj ve araştırmalarda, meydana çıkacak olan varlıkların yayım hakkı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri gereğince, kazı, sondaj ve araştırma izni alan heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırmayı fiilen idare edenlere aittir. Kazı başkanları, her kazı dönemi sonunda, Kültür ve Turizm Bakanlığına bilimsel bir rapor vermekle yükümlüdürler. Kazının bitiminden itibaren, kazı dönemi çalışmalarına ait bilimsel raporlarını en geç iki yıl, nihai bilimsel raporlarını ise beş yıl içinde yayımlamayan kazı heyetlerinin kazı, sondaj ve araştırmalarda buldukları kültür ve tabiat varlıkları üzerindeki her türlü yayım hakkı Kültür ve Turizm Bakanlığına geçer.

Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yapılan kazı, sondaj ve araştırmalara ait bilimsel raporlar, kazı başkanlığınca, yayımlanacak şekilde hazırlanır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bunlardan gerekli görülenleri yayımlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görülecek mazeretler dışında, yukarıda açıklanan süre içinde son raporlarını yayımlamamış bulunan heyet ve kişilere yeni bir kazı için ruhsatname verilmez.

Giderler

MADDE 44. - Kazı, sondaj ve araştırma yapılan saha ile, kazı, sondaj ve araştırmadan çıkan kültür varlıklarının yerinde korunmasını sağlamak maksadıyla, kazı yerinde geçici olarak çalıştırılacak bekçilerin ücret ve masrafları ile kazı yerinin eski haline getirilmesinin gerektirdiği giderleri karşılamak, kazı sırasında meydana gelebilecek zararları tazmin ve bunlarla ilgili bütün giderler, düzenlenecek yönetmeliğe göre, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ruhsat verme veya süre uzatma sırasında, kazı sahiplerinden tahsil edilerek emaneten mal sandığına yatırılan paralardan ödenir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından finanse edilen konularda, gider karşılıklarının mal sandığına yatırılması zorunlu değildir.

Korunma ve çevre düzenlemesi

MADDE 45. - Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılan kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve çevre düzenlemeleri ile taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları kazı başkanlığınca yapılır.

Araştırma, kazı ve sondajların geçici olarak veya tamamen durdurulması

MADDE 46. - Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak yapılan kazı, sondaj ve araştırmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığınca geçici olarak veya tamamen durdurulur.

Tesislerin devri

MADDE 47. - Heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırma yapan şahıslar tarafından, işe başlamak için veya çalışmaların devamı sırasında muhtelif şekillerde satın alınan veya inşa edilen depo, lojman ve benzeri tesisler ve malzeme, kazının sonunda bedelsiz olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığına devrolunur. Bu tesislerin kullanılış şekillerinin tayinine Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir.

Araştırma, kazı ve sondajda görevlendirilenler

MADDE 48. - Yabancı heyet ve kurumlar tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından bir veya birkaç temsilci bulunur. Türk heyet ve kurumlarınca yapılan araştırma, kazı ve sondajlara Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yetkili bir uzman katılır. Temsilci ve uzmanların seçimi ve görevleri yönetmelikle belirlenir.

Türk heyet ve kurumlarınca yapılan kazılara katılacak Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarının yol masrafları, yevmiyeleri ve zaruri giderleri, 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Kültür ve Turizm Bakanlığınca ödenir.
Yabancı kurum ve heyetler tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda görevlendirilecek Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcilerine ödenecek olan yol masrafları, yevmiye, temsil ödeneği ve su altı dalış tazminatı, kazı başkanlığından Kültür ve Turizm Bakanlığınca peşinen tahsil edilip bir Devlet Bankasına yatırılır. Temsil ödeneğinin miktarı, her yıl Kültür ve Turizm Bakanlığınca tayin edilir.

Araştırma, kazı ve sondaj izin yasağı

MADDE 49. - Türkiye'deki elçilik ve konsolosluklar mensuplarına, araştırma, kazı ve sondaj izni verilmez.

Define arama

MADDE 50. - Define aramak isteyenlere, bu Kanunun 6 ncı maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığınca define arama ruhsatnamesi verilebilir.

Define aramak isteyenlere aynı süre içinde birden fazla yerde arama izni verilemez. Define arama izni, başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Define aramada, Kültür ve Turizm Bakanlığından ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından

temsilci olarak gönderileceklerin yolluk ve yevmiyeleri ile zaruri giderleri arayıcı tarafından karşılanır. Bu iş için gerekli olan ödenek, Bakanlıkça, define arayıcısından peşinen tahsil edilip bir Devlet Bankasına yatırılır.

Arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın yapılması, çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklar, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının birlikte düzenleyeceği yönetmelikte belirtilir

Beşinci Bölüm - Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İle Koruma Kurulları

Kuruluş, görev, yetki ve çalışma şekli

MADDE 51. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Yurt içinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları" kurulur.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır;

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonuyla ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,

b) Koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,

c) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak,

Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde Kurulu olağanüstü toplantıya çağırır.

Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verir.

Koruma Yüksek Kurulunun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

Yüksek kurulun görevleri

MADDE 52. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. 51 inci madde kapsamında değerlendirilmiştir.)

Koruma yüksek kurulu üyeliği

MADDE 53. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 26.5.2004 tarih ve 5177 sayılı Kanun ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu aşağıda belirtilen üyelerden oluşur.

Üyeler;

(1) Bakanlık Müsteşarı,

(2) Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı,

(3) Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı,

(4) Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü,

(5) Turizm Genel Müdürü,

(6) Bayındırlık ve İskân Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya Yardımcısı,

(7) Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı,

(8) Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı,

(9) Koruma bölge kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üye.

(10) Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı,

(11) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı

Koruma Yüksek Kurulunun başkanı, Bakanlık Müsteşarıdır.
Müsteşar bulunmadığı zaman yardımcısı Kurula başkanlık eder.

Temsilci üyelerin nitelikleri

MADDE 54. - Koruma Yüksek Kurulunun temsilci üyelerinin, yükseköğrenim görmüş olmaları ve 53 üncü maddede belirlenen bilim dallarından biri veya birkaçında tanınmış ve bu alanlarda çalışmalar yapmış, tercihen yurt içinde veya yurt dışında yayımlanmış eserler vermiş olmaları şartı aranır.

Koruma yüksek kurulu ve koruma bölge kurulu üyeliğinin sona ermesi, süresi ve huzur hakkı

MADDE 55. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kurum temsilcisi üyelerinin üyelikleri kurumlarındaki görevleri süresince devam eder.
Koruma bölge kurullarının Bakanlıkça ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üyelerinin görev süresi beş yıldır.
Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulu üyeleri, görev ve yetki alanlarına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olamaz ve hiçbir menfaat sağlayamazlar. Aksine davrandığı tespit edilenlerin kurul üyeliği Bakanlıkça sona erdirilir.

Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulu üyelerine, ayda altı toplantıyı geçmemek üzere her toplantı için Devlet memur aylık katsayısının (3000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucunda bulunacak miktarda huzur hakkı ödenir.
Herhangi bir nedenle bir yıl içinde yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç dört veya üst üste iki toplantıya katılmayan koruma bölge kurulu üyelerinin üyelikleri sona erer.

MADDE 56. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmış 51. madde kapsamında değerlendirilmiştir.)

Koruma bölge kurullarının görev, yetki ve çalışma şekli

MADDE 57. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile

değişik) Koruma bölge kurulları, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,

b)Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,

c) Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak,

e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,

f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak,

g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanlarıyla sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak.

Koruma bölge kurullarının başkan ve yardımcıları, üyeler arasından kurulca seçilir. Başkanın yokluğunda kurula, başkan yardımcısı başkanlık eder.

Koruma bölge kurulları, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alırlar. Ancak karar yeter sayısı Bakanlık ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üye sayısının salt çoğunluğundan az olamaz. Alınan kararlar bu Kanun ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır.

Koruma bölge kurullarının teknik ve idari hizmetleri, koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından yürütülür.
Koruma bölge kurulu, belgeleri tam olarak koruma bölge kuruluna ibraz edildiği tarihten itibaren, koruma amaçlı imar plânlarını en geç altı ay, uygulamaya yönelik projeleri ise en geç üç ay içinde karara bağlar.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tâbi olmayan tadilat ve tamiratlar; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır. Bunların dışında her türlü inşaî ve fizikî müdahale koruma bölge kurulunun izni ile yapılır.

Ancak, koruma amaçlı imar plânı onaylanmış sit alanlarında, taşınmaz kültür varlığının bulunduğu parseller dışındaki inşaî ve fizikî müdahaleler, koruma amaçlı imar plânı hükümleri doğrultusunda, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü idare ve denetiminde olan mazbut vakıfların veya mülhak vakıfların mülkiyetindeki kültür varlıklarının 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tâbi olmayan tadilat ve tamiratları, özgün biçim ve malzemeye uygun

olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünce yaptırılır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında yapılan tadilat ve tamiratlara ilişkin uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor ve belgeleri, ilgili idareler ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce ilgili koruma bölge kurulu müdürlüklerine gönderilir.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin hususlar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Koruma bölge kurullarının oluşumu

MADDE 58. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma bölge kurulları aşağıda belirtilen üyelerden oluşur;

a) Arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek beş temsilci,

b) Yükseköğretim Kurulunca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi,

c) Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,

d) Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskân Müdürlüğünden bir teknik temsilci,

e) Görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi,

f) Görüşülecek konu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci.

g) Görüşülecek konunun müze müdürlüğünü ilgilendirmesi halinde ilgili müze müdürü.
İlgili meslek odaları koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler. Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağrılabilir.

MADDE 59. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kurul üyeliğinin sona ermesi ve üyelik süresi

MADDE 60. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kararlara uyma zorunluluğu

MADDE 61. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır. Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları Resmî Gazetede yayımlanır.

Plânlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler, kurullarca alınmış ve alınacak sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma

şartları, koruma amaçlı imar plânları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edebilirler.

Bu itirazlar, Koruma Yüksek Kurulunca incelenir ve en geç altı ay içinde karara bağlanır. Koruma Yüksek Kuruluna yapılacak itirazlarla ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Kurul üyelerinin yolluk ve gündelikleri

MADDE 62. - Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma bölge kurulları üyelerinden umumi harcırah hükümlerine tabi bulunanların kurul toplantıları için memuriyet mahalleri dışındaki seyahatlerinde yıl giderleri ve gündelik, tabii üyelere mensup oldukları kurumlarınca; diğer üyelere, Kültür ve Turizm Bakanlığınca ödenir.

Kurullarla ilgili yönetmelik

MADDE 63. - Yüksek Kurul ile Koruma Bölge Kurullarının görev, yetki ve sorumlulukları ile bu Kurulların kendi aralarındaki ve Kültür ve Turizm Bakanlığıyla olan ilişkileri bir yönetmelikle düzenlenir.

Altıncı Bölüm - İkramiye ve Cezalar

Kültür varlıklarını bulanlara verilecek ikramiye

MADDE 64. - Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer üstünde, yer altında ve su altında bulunan taşınır kültür varlıklarını 4 üncü maddede yazılı makam ve mercilere, aynı maddede yazılı süreler içerisinde haber verenlere:

a) Bulunan varlık, bulanın mülkü ise bu Kanunun 24 üncü ve 25 inci maddeleri uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.

b) Bulunan varlık başkasının mülkü içinde ise Kültür ve Turizm Bakanlığınca varlığın değeri dikkate alınarak, takdir olunacak bedelin %80'i ikramiye olarak bulan ile mülk sahibi arasında yarı yarıya paylaştırılır.

c) Kültür varlığı Devlete ait arazide bulunmuş ise, takdir olunacak bedelin %40'ı bulana ikramiye olarak verilir.

d) Nerede bulunursa bulunsun haber verilen kültür varlığı korunması gerekli nitelikte olmadığı takdirde haber verenlere bu Kanunun 25 inci maddesindeki işlem uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.

e) Nerede olursa olsun, yeni bulunup da 4 üncü maddede yazılı süreler içinde haber verilmediğinden dolayı gizlenmiş sayılan kültür varlıklarını haber verenler ile, bunları yakalayan kamu görevlilerine, 1905 sayılı "Menkul ve Gayrimenkul Emval ile Bunların İntifa Haklarının ve Daimi Vergilerin Mektumlarını Haber Verenlere Verilecek İkramiyelere Dair Kanun"da taşınır mallar için gösterilen oranlar dahilinde tespit edilen bedel ikramiye olarak verilir.

f) Yukarıdaki fıkralardan herhangi biri uyarınca kültür varlıklarını bulan, haber veren veya yakalayan kişiler birden fazla ise verilecek ikramiyeler bunlar arasında eşit olarak paylaştırılır.

g) Yukarıda belirtilen ikramiyelerin tahakkuk ve tediyesine ait işlemler Maliye ve Kültür Bakanlıklarınca birlikte yönetmelik esaslarına göre yapılır.

Cezalar

MADDE 65. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Bu Kanunun 9 uncu maddesine aykırı hareket edenler:

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarara uğramalarına kasten sebebiyet verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve beşmilyar liradan onmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.
Bu fiiller korunması gerekli kültür ve tabiat varlığını yurt dışına kaçırmak maksadıyla işlenmiş ise yukarıda belirtilen cezalar bir kat artırılır.

b) Sit alanlarında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarına, koruma amaçlı imar plânlarına ve koruma bölge kurullarınca belirlenen koruma alanlarında öngörülen şartlara aykırı izinsiz inşaî ve fizikî müdahale yapanlar veya yaptıranlar, iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve beşmilyar liradan onmilyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

c) Bu kanunda belirli usuller dışında usulsüz yıkma ve imar izni verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası, ayrıca beşmilyar liradan onmilyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

d) Bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerden bu Kanunun 57 nci maddesinin altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca izin almaksızın veya izne aykırı olarak tamirat ve tadilat yapanlar ile izinsiz inşaî ve fizikî müdahale yapanlar veya yaptıranlar bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis ve üçmilyar liradan altımilyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Usulsüz belge verenler, ilan ve tebligat yapanlar

MADDE 66. - Bu kanunun 16 ncı maddesinde yer alan yasaklara aykırı olarak belge verenler, suç diğer kanunlarda daha ağır bir cezayı gerektirmediği hallerde, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi beş bin liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile; bu Kanunun 7 nci maddesinde yer alan ilan ve tebligatı bilerek, süresinde usulüne uygun yapmayanlar ise, üç aydan bir yıla kadar hapis, bin liradan otuz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Haber verme sorumluluğuna - kültür varlığı ticaretine ve ikametgâhı ticarethane olarak gösterme yasağına aykırı hareket edenler

MADDE 67. - Bu kanunun 4,27,28 inci maddelerine aykırı hareket edenler, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi beş liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.
Yurt dışına çıkarma yasağına aykırı hareket edenler

MADDE 68. - Bu Kanunun 32 nci maddesinin birinci fıkrasına aykırı davrananlara, beş yıldan on yıla kadar ağır hapis, yüz bin liradan üç yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile hükmolunur.

Ayrıca kültür ve tabiat varlığına el konularak müzeye teslim edilir.

Bu fiillerin işlenmesi sırasında kullanılan her türlü eşya ve araçlara el konulur. Kamu kuruluşlarına ait eşya ve araçlar bu hükmün dışındadır.

Tetkik ve kontrole muhalefet

MADDE 69. - Bu Kanunun 29 uncu maddesinde yer alan tetkik ve kontrole muhalefet edenler ile 41 inci maddede yer alan nakil işlerine aykırı hareket edenler altı aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi beş bin liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

Özel mülkiyete konu olanlar

MADDE 70. - Bu kanunun 24 üncü maddesine aykırı hareket edenler bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi beş bin liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Kazı, sondaj ve araştırmaya ilişkin hükümlere aykırı hareket

MADDE 71. - Bu Kanunun 38,42 ve 43 üncü maddelerine aykırı hareket edenler elli bin liradan iki yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar

Kamu personeline ilişkin kararlar

MADDE 72. - Bu Kanunun uygulanmasında, görevli kamu personeli hakkında yapılacak iş ve işlemler ve alınacak her türlü kararlar ve bu kararlara karşı yapılacak itirazlar, öncelikle incelenir ve sonuçlandırılır.
Özel müze ve koleksiyonculara ilişkin hükümlere aykırı hareket

MADDE 73. - Bu Kanunun 26,30 ve 31 inci maddelerine aykırı davrananlara, suç daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa, üç aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi beş liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası verilir.

İzinsiz araştırma, kazı ve sondaj yapanlar

MADDE 74. - Ruhsatsız sondaj ve kazı yapanlara, iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve elli bin liradan iki yüz bin liraya kadar ağır para cezası; izinsiz define araştıranlara da bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve yirmi beş liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası; izinsiz araştırma yapanlara elli bin liradan iki yüz bin liraya kadar ağır para cezası verilir. Bu filleri yurt dışına kültür varlıklarını kaçırma amacıyla yaptıkları anlaşılanlar ve fiili işleyenler, kültür varlıklarının korunmasında görevli kişiler ise bu maddede yazılı cezanın iki katı verilir. Bu kişiler ellerinde bulunan kültür varlıkların, bedel ödemeksizin alınıp, ilgili müzelere teslim edilir.

Cezaların artırılması

MADDE 75. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitap, onuncu babının 1 inci ve 2 nci fasıllarında yazılı suçların konusu bu Kanunun kapsamına giren kültür varlıkları ise, muayyen olan ceza üçte birinden az olmamak üzere, iki katına kadar artırılarak hükmolunur.

Türk Ceza Kanununun ikinci kitap, onuncu babının yedinci faslında yazılı suçların konusu, bu Kanun kapsamına giren taşınır kültür varlıkları ise, muayyen olan ceza üçte birinden az olmamak üzere iki katına kadar artırılarak hükmolunur.
Yedinci Bölüm - Diğer Hükümler
Yürürlükten kaldırılan kanunlar

MADDE 76. - 28 /2 /1960 tarih ve 7463 sayılı "Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlâki Hakkında Kanun "; 25 /4 /1973 tarihi ve 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu "; 2 /7 /1951 tarih ve 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkilini ve Vazifelerine Dair Kanun" ile 18 /6 /1963 tarih ve 1741 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkilini ve Vazifelerine Dair 2 Temmuz 1951 tarihli ve 5805 sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun " yürürlükten kaldırılmıştır.

EK MADDE 1. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Bu Kanunda yer alan "Koruma Kurulu" ibareleri "koruma bölge kurulu" olarak değiştirilmiştir.

Alan yönetimi, müze yönetimi ve anıt eser kurulu

EK MADDE 2. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanunla eklenmiştir.) Yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu kurulur.

a) Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kentsel sitlerde birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde büyükşehir belediyesi eşgüdümünde ilgili belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise Bakanlıkça yönetim plânı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır.
Hazırlanan taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu kurulur.

Eşgüdümün sağlanması amacıyla, kentsel sitlerde ilgili belediye diğer yerlerde Bakanlıkça bir alan başkanı belirlenir. Bakanlıkça belirlenen alan başkanlığı görevini fiilen yürütenlere, Devlet memurları aylık katsayısının (20000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarı aşmamak kaydıyla Bakan tarafından belirlenecek miktarda, damga vergisi hariç herhangi bir vergiye tâbi tutulmaksızın çalışmayı takip eden her ay başında Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü bütçesinden ödeme yapılır.

Yönetim plân taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla eşgüdüm ve denetleme kurulu kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. Kurul, bu taslağı inceleyip mutabakata varmak suretiyle yönetim plânını altı ay içerisinde onaylamaya ve bu plânın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir.

Kurulun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla ilgili kurum uzman personelinden ve denetim elemanlarından oluşan bir denetim birimi kurulabilir. Bu birim, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim plânı ve uygulaması ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim plânına uymak, ilgili idareler, plân kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmak zorundadır.

b) Bakanlıkça belirlenen ulusal nitelikli müzelerde, müze başkanı ve ona bağlı müze müdürü ile işletme müdürü ve müze kurulundan oluşan müze yönetimi kurulur.

Müzelerde; kayıt, tescil, envanter, depolama, eserlerin her türlü bakım ve onarımı, sergilenmesi ve korunması, kültürel, eğitim ve bilimsel faaliyetler müze müdürü tarafından; tanıtım, satış üniteleri yönetimi, etkinlik organizasyonu, ziyaretçi yönetimi, çevre düzenlemesi, bakım-onarım, temizlik işleri işletme müdürü tarafından yürütülür.

Müze başkanı, kendisine bağlı müdürlüklerin faaliyetlerinin eşgüdüm ve denetimi ile müzenin ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde temsiline yetkilidir.

Müze başkanlığı görevini yürütmek üzere; arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji, etnoloji, iktisat, işletme, kamu yönetimi gibi dallarda eğitim görmüş kimseler arasından Bakanlıkça bir müze başkanı atanır.

Tüm müzelerde o müzeye münhasıran ayrıca müze kurulu oluşturulur. Müze kurulu müzenin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile müzeye bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kişilerden oluşur. Müze kurulu, bünyesinden bir başkan seçer.

Müze kurulunun görüşleri doğrultusunda müze için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eser, koleksiyon korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlanır. Koruma ve geliştirme projesi kapsamında uygulamaları denetlemek, müzenin tanıtımını yapmak, müzeye bağış toplamak, onursal müze dostu ödülü vermek müze kurulunun yetkisindedir. Müze kurulu müzenin işleyişine dair her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. Bakanlık bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

c) Taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserler için ise, o esere münhasır anıt eser kurulu oluşturulur. Kurul; eserin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile eserin korunması ve geliştirilmesi için bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kimseler ile bu eserler için tasarruf yetkisine sahip idarenin temsilcisinden oluşur. İlgili idarenin temsilcisi bu kurulun başkanıdır.

Kurul, eser için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eserin korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlar. Koruma ve geliştirme projesi kapsamındaki uygulamalar, anıt eserin tanıtımını yapmak, anıt eser için bağış toplamak, onursal ödüller vermek anıt eser kurulunun yetkisindedir. Kurul; eserin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesine ilişkin her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. İlgili idareler bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

Bu maddenin uygulanması ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir.

EK MADDE 3. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanunla eklenmiştir.) 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 4533 sayılı Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı Kanunu ile belirlenen alanlarda ek-2 maddenin (a) fıkrası hükümleri uygulanmaz.

GEÇİCİ MADDE 2. - Gerçek ve tüzel kişiler, koleksiyoncular, bu Kanuna göre çıkarılacak yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde, ellerinde bulunan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarını , menşe göstermeksizin, 24 ve 25 inci maddeler göre devlet müzelerine satabilir veya envanter defterlerine kayıt ederek en yakın müzeye onaylattırmaları şartıyla Kanunun 24 üncü maddesi hükmünden yararlanabilirler.

GEÇİCİ MADDE 3. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulları, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarına, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulu büro müdürlükleri, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulu müdürlüklerine dönüşür.

Kanunda belirtilen yönetmelikler, Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir yıl içinde çıkarılır. Bu düzenlemeler yapılıncaya kadar mevcut yönetmeliklerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 4. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Yürürlük

MADDE 77. - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 78. - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

İZMİR
YENİ KENT MERKEZİ
NAZIM İMAR PLANI RAPORU

İzmir, adını verdiği körfezin ucunda, ilk kuruluşu günümüzden 5000 yıl öncesine dayanan ve bugün, körfez çevresinde yaklaşık 60 km. boyunca doğrusal olarak yayılmış bir kenttir. Kentin, körfezin kuzeyinde ve güneyinde kalan bölümleri hem işlevsel, hem de coğrafi konumlanış nedeniyle tarih boyunca birbirinden farklı gelişmişlerdir. Çok eski dönemlerden beri asıl İzmir kenti körfezin güneyinde gelişirken, kuzeyde, daha çok bir sayfiye yerleşmesi özellikleri taşıyan Karşıyaka bölgesi yer almıştır. Kuzeydeki gelişme biçiminin zaman içinde nitelik değiştirmesi, yörenin sayfiye kenti özelliklerini yitirmesine yol açmıştır. Ana kent kıyıyı izleyerek Körfez'in doğu yakasından kuzeye doğru yayılırken Karşıyaka da ana kente doğru gelişmiş iki kent parçası Körfez'in doğu yakasında birleşmişlerdir.

Körfez'in doğu yakasında kentin bu iki parçasını birleştiren bölge çeşitli dönemlerde alınan plan kararlarıyla daha çok konut dışı kentsel çalışma alanı olarak değerlendirilmiştir. Zaman içinde, bölgenin coğrafi konumu ile kullanım biçimi arasında ortaya çıkan çelişki, yörenin yenilenmesinin önünde ciddi bir engel oluşturmuştur. Kendisini yenileyemeyen bölge hızla yıpranmış; bir tür çöküntü alanı niteliği kazanmış ve kentin iki yakasını birleştirme özelliğini de yitirerek, bu iki yakanın yeniden birbirinden kopmasına yol açmıştır.

İzmir Körfezi'nin kuzeyi ile güneyindeki iki kent parçasının tam ortasında kalan ve kentin 5000 yıl önce ilk kurulduğu düşünülen Bayraklı Höyüğü kalıntılarını da içeren bu alanın kente yeniden kazandırılması artık zorunlu bir gereksinim durumuna gelmiştir. Bu amaçla hazırlanan **İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı** ile getirilen kararlar;

- kentin iki yakasını bütünleştirerek, bölünmüşlüğüne son verme,
- kentin gelişimine yeni bir ivme kazandırma,
- kentin görüntüsünü değiştirme ve
- kentsel yaşam kalitesinin yükselmesinde birçok olumlu katkı sağlama

hedeflerine ulaşmayı gözetmektedir.

Konu bu bağlamda ele alınmış ve **"uygulanacak"** bir plan hazırlanmaya çalışılmıştır.

Alanın Tanımı

Planlama alanı, İzmir limanı gerisinden başlayan, kara yönündeki derinliği yer yer değişerek Karşıyaka girişindeki Turan mahallesine değin kıyı boyunca uzanan arazi parçasıdır.

Sorunlar

- Körfez çevresini kuşatan İzmir kentsel yerleşme alanının, birbirinden kopuk iki kentsel alt bölgeye (Konak ve Karşıyaka) ayrılmış olması,
- mevcut kent merkezinin ve alt merkezlerin mevcut dokusunun, büyüyen kentin gereksinimlerine ve yatırımcıların istemlerine yanıt vermekten uzak oluşu nedeniyle yoğun bir yeniden yapılaşma baskısı altında olması,
- planlama alanının, metropoliten ölçekteki merkezi konumuna karşın, terkedilmiş, yıpranmış ve konumuna uygun olmayan kullanımlarca işgale uğramış olması,
- Yörenin aşırı düzeyde kirletilmiş ve değersizleştirilmiş olması,
- Kentin ilk kurulduğu yer olduğu düşünülen Bayraklı Höyüğü'nün, simgesel niteliğine karşın, kentsel gelişme süreci içinde unutulmuş olması

bu planlama çalışmasında çözülmek üzere ele alınan başlıca sorunlardır.

Mevcut Durum ve Kabuller

- **Ulaşım**
  Körfez'in kuzey ve güney bölümlerindeki kentsel alanları birleştiren; eski İzmir'i kentin hinterlandına ve daha ötelere bağlayan ana ulaşım yolları bu bölgeden geçmektedir. Bu yol ağının kentin bugünkü koşullarında en uygun çözümler olmadığı bilinmekteyse de, değiştirilmesi çok büyük maliyetleri göze almayı gerektirmektedir. Bu nedenle, daha uzunca bir zaman değişmeyeceğini varsaydığımız bugünkü ekonomik koşullarda, böyle bir yatırımın olanaksızlığı bilindiği için bu yol ağı veri kabul edilmiştir. Ancak, Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Koordinasyon Müdürlüğü'nce, bu yollardaki işleyişi düzenlemeye yönelik olarak üretilen projeler planlama çalışmasında dikkate alınmıştır.

  Karayolları Genel Müdürlüğü'nce yapımı sürdürülen ve 1.5 yıl sonra tamamlanacak olan çevre yolu hizmete girdiğinde, bölgeden geçen yolların (Altınyol ve Anadolu Bulvarı) taşıdığı trafiğin yükü ve niteliği önemli ölçüde değişecektir. Bu değişimin trafikle sınırlı kalmayacağı, söz konusu yolların, birer kent içi yola dönüşecekleri ve ağırlıklı olarak bu bölgeye erişim sağlayacak önemli caddeler haline gelecekleri bilinmektedir. Bu dönüşüm, kullanım amacına uygun olarak, refüj ve kavşak düzenlemelerinden kaldırımlara, yaya geçitlerinden yol kaplamasına değin yol üzerinde yapılacak pek çok yeni düzenlemeye olanak sağlayacaktır.

  Bölgeden geçen bir başka önemli ulaşım ekseni demiryoludur. Yaklaşık yüz yıldır kent dışına giden Basmane Garı çıkışlı trenlerin kullandıkları bu yolun kent içi yolcu taşımacılığına yönelik olarak hızlı tren (metro) standardına çıkarılmasını amaçlayan planlama çalışmaları tamamlanmıştır ve uygulamaya geçilmek üzeredir. Projenin gerçekleşme süresi 4 yıl olarak öngörülmüştür. Projenin gerçekleşmesiyle bu yolda 6-10 dakikada bir kent içi yolcu taşıyan trenler çalışacak; bunun da bölgeye erişen ya da bu bölgeden geçen kara yollarındaki trafik yükünü büyük oranda azaltacağı beklenmektedir.

Bu değişiklik; bölgedeki yerleşim alanlarından kıyıya erişimdeki başlıca fiziki engellerden biri olan demiryolunun bu özelliğini daha da pekiştirecektir. Hızlı tren projesinde, sorunun çok sayıda yaya üst geçidi ile çözülebileceği düşünülmüştür. Bölgedeki zeminin özellikleri, yaratacağı görsel kirlilik ve maliyet nedeniyle tren yolunun bölgeyi tünel içinde ya da viyadükler üzerinde geçmesi kabul edilmemiştir.

- **Alsancak Limanı**
  1950'li yılların sonundan beri hizmet veren Alsancak Limanı'nın başka bir yere taşınmasına ilişkin olarak, merkezi yönetimin planları vardır. Bu planların gerçekleştirilmesine değin mevcut limanın konteynır taşımacılığında bir süre daha kullanılacağı bilinmektedir. Ancak, Körfez tabanının jeomorfolojik yapısı, büyüyen İzmir'in gelecekteki boyutları ve deniz taşımacılığındaki gelişmeler göz önüne alındığında Alsancak Limanı'nın buradan taşınmasının kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Uzun erimde, Alsancak Limanı nitelik değiştirecek ve yalnızca yolcu taşımacılığına hizmet veren bir limana dönüşecektir.

- **Kıyı ve Kıyı Kullanımı**
  Planlama alanının bir yöndeki sınırını deniz oluşturmaktadır. Kentin yeni merkezi olacak olan bu alanın kıyıda bulunan bölümünün bugünkü durumunda bırakılması düşünülemez. Kıyıda bugün bir iskele (Bayraklı), bir yük ve yolcu limanı, üç dere ağzı ile kıyı boyunca uzanan ve zaman daralan ya da genişleyen yeşil alan vardır.

  Oysa, çağdaş bir kent merkezinin kıyı alanında yayaların deniz kenarını güven içinde kullanabilecekleri alanlar, kıyının çeşitli noktalarında iskeleler ve kıyı boyunca rıhtım yapılması gerekmektedir. Bu tür düzenlemelerle kıyının etkin, verimli ve çevreye saygılı biçimde kullanılması sağlanmalıdır. Ancak kıyı kenar çizgisi ile deniz arasında kalan alanda yapılacak olan bu düzenlemeler, başka yasal süreçlerin işletilmesini ve Büyükşehir Belediyesi'nden başka kurumların da katılacağı ayrı bir çalışma ile üretilecek bir başka planın elde edilmesini gerektirmektedir.

- **İmar Uygulamaları**
  Alanın birçok yerinde İmar Yasası'nın 16. ve 18. maddelerinde ifade edilen imar uygulamaları yapılmış, imar ada ve parselleri oluşturulmuştur. Bu ada ve parsellerin yeniden düzenlenmesi sırasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılabilecektir. Uygulama planı hazırlıklarında bu durumun göz önünde bulundurulması uygulamanın başarısı için yararlı olacaktır.

- **Tescilli Yapı ve Parseller**
  Alanın özellikle liman gerisindeki bölümünde Koruma Kurulu'nca tescil edilmiş yapı ve parseller bulunmaktadır. Bu bölümün tarihi özellikleri yeniden yapılanmada mutlaka göz önünde bulundurulacaktır.

- **Korunacak yapılar**
  Alanda, başta altyapı tesisleri olmak üzere "veri" kabul edilmesi gereken ve yürürlükteki imar koşullarına göre yapılmış yeni yapılar da bulunmaktadır. Bu tesisler ile yapılar, plan bütünlüğünü bozmayacak şekilde ve yeni kent merkezi

arazi kullanım kararlarıyla uyumlu biçimde, işlevsel değişiklikle ya da bugünkü işleviyle korunacaktır.

- **Arazi mülkiyeti ve parselasyon koşulları**

  Planlama alanında özel ve kamuya ait arazi mülkiyeti birbirine yakın orandadır. Çeşitli kişi ve kuruluşların mülkiyetinde büyük arazi parçaları (parseller) olduğu gibi küçük parsellerden oluşan parçalı mülkiyet de yaygındır. Bu küçük parsellerdeki uygulama toplulaştırmayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, **kıyı kullanımına yönelik ticaret, özel karakterli ticaret ve turizm+konut alanı** olarak belirlenen yerler dışında 5000 m2'den küçük imar parseli oluşturulmayacaktır.

- **Açık alan sorunu ve yapılaşma koşulları**

  İzmir kentinde egemen olan "bitişik düzen" yapılaşma karakteri, kıyı alanlarının gerisinde kalan kentsel alanı görsel olarak denizden koparmakla kalmamış, deniz yönünden gelen hava akımlarının daha içerilere ulaşmasını engelleyen bir sonuç doğurmuştur. Bu durum aktif yeşil alan eksikliğiyle birleşerek kentin günümüzdeki en önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır. İzmir soluk almakta büyük güçlükleri olan bir kent durumuna gelmiştir.

  Mevcut imar planı kararlarına göre alanın tamamında **Kat Alanı Katsayısı (KAKS)** 2.5 – 3.0, **Taban Alanı Katsayısı (TAKS)** ise 0.50 – 0.75 arasında değişmektedir. Söz konusu değerler, bir kent merkezi için yüksek yapılaşma yoğunluğu olarak nitelenmeyebilir ancak, yapılacak yapının zeminde kapladığı alanın yüksek oranda olması kentin bugünkü açık alan eksikliğini daha da artıracak niteliktedir. Kent merkezi olarak planlanan bir bölgede, yapı yüksekliğini sınırlamanın çok fazla bir anlamı yoktur ama sağlıklı bir kentsel gelişme için yapının zeminde kapladığı alanın olabildiğince sınırlanması gereklidir.

  Bu kabullerle, kentin denizle ilişkisini büyük ölçüde sınırlayan kıyıdaki eski yapılaşma karakterine yeni kent merkezinde son verilerek plandaki yapılaşma koşullarıyla, taban alanı kullanımı olabildiğince kısıtlanacak, uygulama planında yapının parsel sınırlarına yaklaşma sınırları belirlenecek ve açık alanların yaygınlığı sağlanacaktır. Bu bağlamda, **özel karakterli ticaret ve turizm+konut alanları** dışında planlama alanının hiçbir yerinde TAKS 0.30'dan fazla olmayacaktır. KAKS değerleri ise, denize en yakın parsellerden kara yönünde uzaklaştıkça artabilecektir. Bu değerlerin belirlediği toplam inşaat alanının kaç kat içinde değerlendirileceği ve yapının yüksekliği mimari tasarım kapsamında belirlenecektir.

- **Kentsel dokuda süreklilik**

  Bu çalışmada çözülmek için ele alınan sorunlardan birisi olan kentin iki yakası arasındaki kopukluğun başlıca nedeni geçmiş yıllarda verilen planlama kararları ve bölgede yenilenme olmayışıdır. Planlama alanını oluşturan üç bölge için **(Turan mahallesi, Salhane ve Liman Gerisi)** bu planla getirilecek olan arazi kullanım kararlarıyla, mekansal ve boyutsal olarak kentsel dokuda bütünlüğün ve sürekliliğin kurulması sağlanacaktır.

Plan Kararları

Planlama Çalışmasının Temel Hedefleri

- Yörenin potansiyelinin en uygun, en verimli biçimlerde ve olabilecek en kısa sürede değerlendirilmeye başlanması gerekmektedir.
- Planlama alanı ***'geçilen yer'*** olmaktan çıkarılıp, ***'gelinen yer'*** niteliğine kavuşturuacaktır.
- Kıyıda yer almasına karşın, zaman içinde yapılan uygulamalarla denizden koparılmış olan alan ve alanın gerisinde kalan Bayraklı denizle yeniden bütünleştirilecektir.
- Alandaki doğal potansiyelden (dereler, yeşil alanlar, sahil şeridi) yararlanarak bu değerler korunup ön plana çıkarılacaktır.
- Planlama alanındaki arazi kullanımlarında mekansal süreklilik sağlanacaktır.
- Korunmaya değer yapılar, yeni ve çağdaş işlevler yüklenerek varlıkları sürdürülecektir.
- Yük taşımacılığı ile sanayi ve depolama sektörünün terk ettiği/edeceği geniş kullanım alanları merkezi iş alanı olarak yeniden düzenlenecektir.
- Mevcut altyapı yatırımlarını göz ardı etmeden, Metropoliten İzmir'in itici gücünü bu alana yönlendiren yeni bir kimlik yaratılacaktır.
- Çağdaş planlamanın, tarihi ve doğal çevreyi geliştirerek koruma anlayışının göz önünde bulundurulması, denizin ve su sistemlerinin sürdürülebilir biçimde temiz tutulmasına yönelik önlemler alınacaktır.
- İzmir'in gelişen uluslararası statüsü içinde, bu alanda yeni kentsel imgeler sunacak bir kent merkezi oluşturulacaktır.

Yöntem ve Araçlar

Fiziksel Sürekliliğin Sağlanması

- Birbirini tamamlayan kullanımların mekansal birlikteliğinin ve yakınlığının korunmasıyla arazi kullanımlarında uyumun sağlanacaktır.
- Türler arası tamamlayıcılığın kent genelinde yararlanılmakta olan bütünleştirilmiş ulaşım sistemi bu yörede de korunacaktır.
- Ulaşımda deniz kullanımının özendirilecek; kıyı, Kıyı Yasası'nda da öngörüldüğü biçimde her yerden erişilebilir, sürekliliği kesilmeyen bir açık alan olarak korunacaktır.
- Yeşil alanlar arttırılacak; bu alanların yaya alanları ile birlikte sistemli biçimde bütünleştirilecek, yeşil bantlarla bölgeden geçen taşıt yolları perdelenecek; yeşil yoğunluğu artıracak bir düzenle oluşturulan yeşil bantlar ile denizden kentsel dokuya yönelmiş hava akımları sağlanacak; bütün planlama alanında yaya dolaşımı kolaylaştırılacak; Arkeolojik Sit alanı, Stadyum kompleksi, Fuar alanı gibi açık alanlarla denizin bağlantısı bu bantlar üzerinden de kurulacaktır.

Yapılaşmanın Yönlendirilmesi

- Deprem ve su baskını tehlikelerine karşı güvenli bir çevre oluşturulması için yapılaşmanın denetlenmesi gerekmektedir. Birinci derece deprem bölgesi niteliğinin göz ardı edilmesine izin verilmeyecek, yapılaşmada bölgedeki en düşük zemin güvenlik gerilimi değerleri esas alınacaktır.

- Akdeniz kenti iklim koşullarının göz önünde bulundurulmasıyla, hava hareketi yönünden, yapılaşmada deniz cepheleri dar tutulacaktır.
- Körfez üzerindeki hakim rüzgar yönünün kuzey, kuzey-batı olduğu gerçeğinden hareketle, yapılaşma bu rüzgarların belirlediği hava akımlarını engellemeyecek biçimde yönlendirilecektir.
- Tasarım yarışmalarının özendirilecek ve bu konuda yatırımcılara destek olunacaktır.
- Yapı yüksekliği konusunda esnek davranılacak ancak, yapı sahiplerinden, peyzaj projesine dayalı ve özel olarak düzenlenmiş, geniş, bakımlı yeşil alanlar oluşturmaları istenecektir.
- İzmir'in gelecekte bir **"simge kent"** olabilmesi amacıyla mekansal ve anıtsal boyutların estetik niteliklerini ciddiyetle ele alan bir tasarım anlayışının yerleştirilmesine çalışılacak; inşaat ruhsatı talebi sırasında sunulan mimari projeler bu amaçla da incelenecektir.
- Planlanan bölgenin kentin yeni merkezi olacağı göz önüne alınarak; kent merkezlerinde her biri birer trafik düğümlenmesine yol açan çok katlı otoparklar için yer ayrılmamıştır. Buna karşılık, otopark gereksinimini doğuran kullanımların bu gereksinimi **istisnasız olarak** kendi içlerinde karşılaması esası benimsenmiştir. Bu planlama alanında yer alacak yapılarda yürürlükteki Otopark Yönetmeliği'ne göre hesaplanan otopark alanı 2/3 oranında artırılarak gerçekleştirilecektir.

Arazi Kullanım Kararları

Açık ve Yeşil Alanlar
İzmir'in açık ve yeşil alanlar yönünden eksiği çok olan bir kent olduğu göz önüne alınarak planlama alanının yüzde 25'i kamusal açık ve yeşil alan olarak düzenlenmiş ve bu alanların bölge genelinde dengeli biçimde dağılmasına özen gösterilmiştir.

Arazi kullanım kararları verilirken yeşil alanların konumu dört ilkeden hareketle belirlenmiştir:

- Deniz-kara bağlantısının kurulması ve geliştirilmesi,
- Bölgenin kuzeyinde konumlanmış Bayraklı Höyüğü ile bölgeyi bütünleştirecek bir eksen oluşturulması,
- Bölgenin güney-batısındaki Kültürpark ile planlama alanı arasında bağlantı kurulması
- Yapılacak yapıların çevresindeki boş alanların kamu eliyle gerçekleştirilecek yeşil alanlarla bütünleştirilebilmesi.

Bu ilkelerden hareketle, planlama alanında denize dik inen ve her biri bir mahalle parkı genişliğinde yeşil bantlar ve yaya yolları oluşturulmuştur. Bu bantlar, kıyıda halen kullanılmakta olan yeşil alan ile planlama alanı arasında anlamlı bir bütünlük oluşturmaktadırlar. Mevcut ulaşım ağının bugün yarattığı eşiklerin yakın gelecekte ortadan kalkması yada aşılabilir niteliğe ulaşmasından sonra, bölgede taşıt trafiğinin en alt düzeyde etkilediği bir yaya dolaşım ağı oluşacaktır.

İzmir için en önemli tarihi değerlerden birisi olan Bayraklı Höyüğü çevresinde oluşturulan gölet ve kanal ile 1. İzmir yeniden denizle buluşturulmaktadır. Buradan merkezi iş alanının içine uzanan geniş bir yeşil/yaya bandı, önce büyük bir kent

parkına açılmakta ve buradan güney yönünde devam ederek, yönetsel yapıların yer alacağı merkeze değin uzanmaktadır.

İzmir'in simgelerinden Kültürpark, bölgeye bitişik olmasa da oldukça yakında olduğu için planlama alanı ile Kültürpark arasında bir bağlantı kurulması gerekmektedir. Ancak bu doğrultudaki mevcut ve korunması gereken kimi yapıların varlığı bu bağlantının doğrudan kurulmasını engellemektedir. Bu nedenle, yapılan düzenlemede, yönetsel merkeze değin uzanan yeşil yaya bandının bir mühendislik yapısı ile mevcut ulaşım yollarının karşı yakasına atlatılabileceği düşünülmüş ve bu yeşil/yaya bandı kıyı boyunca ilerletilmiş; Liman gerisine ulaştıktan sonra, buradaki ticaret+turizm bölgesi içindeki yeşil alanlarla bütünleştirilerek Alsancak Garı güneyinden Kültürpark'a ulaştırılmıştır.

Bunların dışında, bölgeden geçen taşıt yollarının çevresi ile bölgenin coğrafi merkezinde bu yolların çok büyük bir kavşak oluşturduğu alanın yeşil örtüyle perdelenmesi amaçlanmıştır.

Bölgede, onaylı imar planı kapsamında imar uygulamaları yapılıp yeşil alanlar için kullanılmak üzere kamuya terk işlemleri yapılmadıkça inşaat ruhsatı verilmemesi esası benimsenmiştir..

Ayrıca, yapılaşma koşulları belirlenirken, yapılacak yapılarda taban alanı kullanımı olabildiğince kısıtlanmıştır. Her parselde yapının konumlanacağı alanın dışında kalan bölüm için, "mimari proje" başlığı altındaki "vaziyet planı" kapsamında, bir de peyzaj projesi istenmesi; yapı sahibinin inşaat ruhsatı talebi sırasında bu projeyi de ilgili belediyeye sunması ve ancak peyzaj projesine göre açık alan düzenlemesi yapıldıktan sonra yapı kullanma izni verilmesinin plan hükmü olarak plan notları arasına alınması benimsenmiştir.

Özel Proje Alanları
Bölgede, yapılaşma koşulları plan kararlarıyla belirlenmiş olan kimi yapı adalarında "özel proje alanları" belirlenmiştir. Kentsel tasarıma da konu olabilecek bu parsellerde yapılacak yapılara ilişkin projelerin, bölgeye, İzmir'e ve Türkiye'ye örnek olacak nitelikte özel çalışmaların ürünü olması beklenmektedir. Bu projeler, yapı sahibinin seçeceği mimar ve mühendislere hazırlatılabileceği gibi yarışma yoluyla da elde edilebilir. Yapı sahibi yarışma yoluyla proje elde etme yolunu seçtiğinde İzmir Büyükşehir Belediyesi, yarışmanın organizasyonunda her türlü bilgi desteğinde bulunacaktır.

Planlama Alanında Bölgeleme

Yukarıda sıralanan hedefler, ilkeler ve plan kararları doğrultusunda üç bölümde ele alınan planlama alanında, arazi kullanım kararları bu bölgenin yeni bir kent merkezi olarak İzmir'e yeniden kazandırılması amacıyla turizm ve ticaret sektörlerini öne çıkaran bir anlayışla geliştirilmiştir. Bu sektörlerin öne çıktığı kentsel alanların kullanıcıları arasındaki *beklenen* nitelik farkı yer seçimi kararlarında etkin olmuş; arazi kullanım kararlarının üretilmesinde farklı profillere sahip kullanıcıların farklı kentsel mekanlarda yoğunlaşması tercih edilmiştir.

Bu bağlamda;

- Turan Mahallesi'nde başlayan ticaret ve turizm kullanımı kıyıya en yakın imar adalarını izleyerek Liman Gerisi'ne değin uzanırken, yalnızca Bayraklı höyüğü çevresinde, Höyüğün burada bulunmasından kaynaklanan bir ayrıksı durum yaratılarak ticaret ve turizm kullanımı Tepekule yöresine değin genişletilmiştir.
- Anadolu Bulvarı'ndan başlayarak kara yönünde ilerleyen alandaki imar adalarının büyük çoğunluğu Merkezi İş Alanı (MİA) kullanımına ayrılmıştır. Adliye Sarayı'nın ve kimi basın/yayın kuruluşlarının burada daha önceden yer seçmiş olması ve bu seçimin yeni kent merkezi oluşumu ile çelişmediği göz önüne alınarak bu alanların çevresi yönetsel merkez olarak belirlenmiştir.
- Alsancak Limanı gerisinden başlayan ve güneydeki Ege Mahallesi'ne değin uzanan alan ise ticaret, turizm ve kültür tesisleri için ayrılmıştır.

Turan Mahallesi

- Kuzeyden demiryolu ve Altınyol; batı, doğu ve güneyden İzmir Körfezi ile çevrelenmiş olan bu alan kentten ayrı bir parça görünümündedir.
- İçerisinde, 4 ha. gibi oldukça geniş bir alanda konumlanmış Henkel / Turyağ deterjan fabrikasını ve yine yaklaşık 4 ha büyüklüğündeki alana yerleşmiş Petrol Ofisi'ne ait yağ depolama tesislerini barındırmaktadır. Gerek Petrol Ofisi'nin gerekse Turyağ'ın bu bölgeden kent dışına taşınmaları uzun zamandır gündemdedir. Mahallenin batı ucunda ise küçük bir konut alanı vardır.
- Mahalleyi kuzeyden sınırlayan demiryolu ve Altınyol'un kuzeyinde Atatürk Ormanı yer almaktadır. En uzun sınırını oluşturan deniz kıyısının mevcut kullanım biçimi nedeniyle, Turan Mahallesi'nin denizle ilişkisi çok sınırlıdır.

Bu özellikleriyle Turan Mahallesi'nin, ağırlıklı olarak turizme dayalı bir etkinlikler alanı olarak değerlendirilebileceği düşünülmüş ve mahallenin bugün de konut alanı olarak kullanılan batı kesiminin, pansiyonculuğun özendirileceği küçük turizm işletmeciliğine ve konut kullanımına ayrılması uygun görülmüştür. Küçük turizm işletmeciliği ve konut kullanımına ayrılan bu kesimde yapılacak yapılar turizme dönük her türlü işletmenin (pansiyon, dükkan, cafe, bar, lokanta vb.) yer almasına uygun olabilecektir. Bu alanın, sokaklarıyla, yapılarıyla ve günlük yaşamıyla hareketli ve canlı bir yaşama sahne olması beklenmektedir.

Bu bölümde yapılacak parselasyonda 1200 m2'den küçük parsel oluşturulmayacak ve yapılaşma koşulları olarak; **KAKS = 2.50 ve TAKS = 0.50** olarak uygulanacaktır.

Batıdan doğuya uzanan ve mahallenin güney sınırını oluşturan kıyı boyunca, hemen kıyıda oluşturulacak yeşil bandın gerisinde ağırlıklı olarak eğlence amaçlı turistik tesisler yer alacaktır.

Buradaki yapılaşma koşulları; **KAKS = 0.60, TAKS= 0.30** olarak belirlenmiştir. Yapılacak parselasyonda, 1200 m2'den küçük parsel oluşturulmayacaktır.

Günümüzde yağ depoları ve deterjan fabrikası bulunan mahallenin doğu yakasındaki alanda ise turizm ve ticaret ortak kullanımı öngörülmüştür. Deterjan fabrikasının ve yağ depolarının ayrılmasıyla burada yaratılacak yaklaşık 8 ha. genişliğindeki alanın güneyinde eğlence amaçlı turistik tesisler, kuzeyinde büyük turizm işletmeleri ve

alışveriş merkezleri yer alabilecektir. Bu alanda konut ve iş merkezi türünden kullanımlara yer verilmemiştir.

Plan bütünlüğü içindeki temel kabullerden birisi olan geniş açık alanlar bırakılması ilkesinden hareketle, burada yapılacak turistik tesislerin ve alışveriş merkezlerinin de taban alanları sınırlı tutulmuş ve yapılaşma koşulları; **KAKS = 3.50 ve TAKS = 0.30** olarak belirlenmiştir. Bu kesimdeki parselasyonlarda 5000 m2'den küçük parsel oluşturulmayacaktır.

Turan Mahallesi'nin, günümüzde çok sınırlı olan erişilebilirliğini artırmak; özellikle Karşıyaka ile kopukluğunu gidermek amacıyla mahallenin batısında Altınyol ile bağlantısı kurulacak ve demiryolu ile mahalle arasından geçerek bugünkü Altınyol kavşağına ulaşacak 12 metrelik bir yeni yol açılmasına karar verilmiştir. Bu yola bağlanan ve mahallenin içinden geçen 10 metrelik mevcut yolun, planla getirilen yeni kullanım kararlarıyla uyumlu biçimde **"yaya öncelikli taşıt yolu"** olarak düzenlenmesi ve kullanılması uygun görülmüştür.

Demiryolu ulaşımının metro standardında kent içi yolcu taşımacılığına dönüştürülmesi projesi çerçevesinde bu alan için bir istasyon ayrılmıştır. Gelecekte, bölgeye deniz yolu ile de ulaşılabileceği düşünülerek kıyıda yapılabilecek iskele ile demiryolu istasyonu arasında kurulacak bağlantı da dikkate alınmış; istasyon ile kıyıyı birleştiren doğrultuda yapılaşma öngörülmemiştir.

Mahallenin doğu sınırına bitişik alanda ve kıyıda bir yat iskelesi yapılması uygun olacaktır.

Salhane

Bu alan, Bayraklı Höyüğü / Tepekule'den başlayarak kıyı boyunca güneye doğru uzanmakta ve Manas Bulvarı, Halkapınar spor tesisleri, Mürsel Paşa Bulvarı ve Meles Çayı ile sınırlanmaktadır.

- Ana ulaşım bağlantılarının birleşme noktasında, körfezin ucunda ve coğrafi olarak da kentin merkezinde bulunması nedeniyle, 1973 tarihli Nazım İmar Planının yürürlüğe girişinden günümüze dek uzanan planlama süreçlerinde bu alan her zaman iş ve üretim merkezi olarak düşünülmüştür. Ancak zaman içinde gereken yatırımların yapılmaması; var olan tesislerin yenilenmemesi ve kentin gelişimine koşut işlevsel değişikliklerin gerçekleştirilmemesi alana yıpranmış ve terk edilmiş bir görünüm vermiştir.
- Alanın kuzeyinde yer alan ve İzmir'in ilk kurulduğu yer olduğu düşünülen Bayraklı Höyüğü bu bölgenin planlanmasında önemli bir çıkış noktası oluşturacak niteliktedir. 5000 yıllık kent tarihinin başlangıç mekanı olan bu höyük bölgedeki düzensizlik içinde kaybolmuştur.
- Alanda önceki yıllardaki planlama kararlarıyla uyumlu biçimde yer seçmiş ve inşaatının bir bölümü tamamlanmış İzmir Adliyesi ile çok katlı birkaç yeni yapı vardır. Bunlar dışında, çok eski yıllardan beri burada faaliyette bulunan birkaç sanayi kuruluşunun sahipleri alanı terk etme eğilimindedir ve geride bırakacakları araziyi yeni plan kararları çerçevesinde değerlendirmeye isteklidirler

Bu özellikleri göz önüne alınan, Salhane Bölgesi'nin **Merkezi İş Alanı (MİA)** olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür.

Günümüzün İzmir'i, hem kent sınırları içinde konumlanmış, hem de yakın çevresinde kurulması önerilen çok sayıda Organize Sanayi Bölgesi ile ve yine kent sınırları içindeki Serbest Bölge'nin varlığıyla istihdam potansiyeli oldukça yüksek bir yerleşmedir. 1960'lı yıllarda yapımına karar verilen Kuzey Ege Limanı'nın orta erimde gerçekleştirilecek olması kentin bu özelliğini daha da artıracaktır. Gerek liman konusundaki bu gelişmenin, gerekse aynı dönem içinde Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinin tamamlanacak olması İzmir'i Asya içlerinden Atlantik'e değin uzanan bölgenin önemli merkezlerinden birisi olmaya doğru yöneltecektir. Bütün bu özellikleri ile iklimi, coğrafi konumu, iktisadi potansiyeli ve yaşam koşullarının görece kolaylığı birlikte değerlendirildiğinde, İzmir'in hem emek, hem sermaye için Türkiye'nin başlıca çekim merkezlerinin ilk sırasına yükselecek potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Buna karşılık, günümüzde 2.5 milyona ulaştığı bilinen nüfusuyla ülkemizin üçüncü en kalabalık kenti olan İzmir'de bir "kent merkezi sorunu" yaşanmaktadır. Bu konuda alınacak planlama kararları hem var olan sorunu çözmeli hem de geleceğin gereksinimlerini karşılayacak nitelikte olmalıdır.

Bu çalışmayla İzmir'in yeni "kent merkezi" planlanırken Salhane Bölgesi'nin, yukarıda sıralanan özellikleri nedeniyle, MİA için en uygun alan olduğu belirlenmiştir.

Bu alanda büyük bir kentin merkezinde bulunabilecek her türlü kullanıma uygun yapılar yer alabilecektir. Örneğin,

- ofislerden oluşan iş merkezleri,
- büyük sermaye şirketlerinin yönetim merkezleri,
- çeşitli mağazaları içeren çarşılar ve alışveriş merkezleri,
- eğlence yerleri,
- kongre, toplantı ve gösteri salonları vb. yapılabilecektir.
- Bu yapılar, yapının zemininden başlayarak ilk 2/3'sinden sonra konut olarak da kullanılabilecektir. Böylece, bölge gece de nüfus barındıran bir alan niteliğine sahip olacaktır.

Şimdiden gerçekleştirilmiş olan Adliye binasının varlığı nedeniyle, bu yapının çevresinde ayrılan alanla bir yönetsel merkez oluşturulması amaçlanmıştır. Yönetsel merkeze komşu parsellerde de İzmir'de yayınlanan gazeteler ile öteki yayın kuruluşlarının toplanacağı bir Medya Merkezi'nin oluşturulabilmesi için alan ayrılmıştır.

Bu bölümün hemen kuzeyinde yer alan Bayraklı Höyüğü, İzmir'in 5000 yıl önce ilk kurulduğu yer olması ve bugün de kentin içinde bulunması nedeniyle bu planlama çalışmasındaki önemli girdilerden birisidir. Bu yöredeki arazi kullanım kararları, yapılan kazılarla bir bölümü ortaya çıkarılmış olan Antik Smyrna yerleşme alanının değerlendirilmesine ve bu ören yerinin kültür ve turizm dünyasına kazandırılmasına yöneliktir. Höyüğün güneyinde oluşturulacak bir gölet ve göleti denize bağlayacak bir kanal ile kanalın güney kıyısı boyunca turistik ve kültürel yatırımların yapılması öngörülmüştür. Bu yöreye ilişkin arazi kullanım kararı, Salhane'nin büyük bölümü için öngörülen Merkezi İş Alanı kullanımından ayrılmaktadır. Söz konusu arazi kullanım

kararı demiryolu ile deniz arasında kalan alanda, kıyı boyunca kuzeyden güneye uzanarak Alsancak Limanı gerisindeki ve Turan Mahallesi'ndeki arazi kullanım kararlarıyla bütünleşmektedir.

Adnan Kahveci Kavşağı ile Turan Mahallesi Kavşağı arasında; doğudan Anadolu Bulvarı, batıdan Altınyol ile sınırlanmış ve tümüyle yapılaşmış olan konut alanıyla ilgili yeni bir arazi kullanım kararı getirilmemiş; mevcut plandaki "B-6" yapılaşma düzeni KAKS=3.00, TAKS=0.50 biçiminde değiştirilmiştir.

Salhane Bölgesi'ndeki yapılaşmanın tamamında **TAKS=0.30, KAKS** ise denizden kara yönünde uzaklaştıkça **3.00, 3.50** ve **4.00** biçiminde değişmektedir.

Taban alanı katsayısı 0.30 belirlenerek yaratılan açık alanların yanı sıra imar uygulamaları kapsamında kamuya terk edilecek araziler geniş yeşil alanlar olarak düzenlenecektir.

Yapı sahiplerinin ruhsat başvurularındaki mimari projeleri arasında, yapı çevresinin açık alan olarak düzenlenmesini gösteren peyzaj projesi de bulunacak ve bu düzenleme yapılmaksızın yapı kullanma izin belgesi verilmeyecektir.

Bölgede büyük parçalı arazi mülkiyetinin yanı sıra bulunan parçalı mülkiyetin plan uygulamasının başarısını engellememesi için burada yapılacak imar uygulamalarında 5000 m2'den küçük imar parseli oluşturulmayacaktır.

Liman Gerisi

Kuzeyde Alsancak limanı, batıda Alsancak Garı'nda son bulan demiryolu, güneydoğuda Meles Çayı ve Mürselpaşa Bulvarı ile sınırlanan bu alandaki plan kararları yörenin mevcut dokusu ve kent içindeki konumu nedeniyle daha karmaşık özellikler göstermektedir.

- Alsancak Limanı'nın güney ve güneydoğusunda konumlanan bu bölge, 19. yüzyılın sonlarından beri, havagazı, elektrik ve yağ fabrikaları, çeşitli ürün paketleme tesisleri, çeşitli amaçlarla kullanılan depolar, buğday siloları, Demiryolu İşletmesi'ne ait yapılar ve günümüzde büyük oranda terk edilmiş, eskimiş, yıpranmış, düşük standartlı konutlarla işgal edilmiş durumdadır. Bölgeye bugünkü karakterini veren bu yapıların bir bölümü yapıldıkları dönemden günümüze taşıdıkları kimi özellikleriyle korunmaya değer bulunmuş ve Anıtlar Kurulu'nca tescil edilmişlerdir. Tescilli yapılar kullanılabilir duruma getirilerek korunacaktır.

- Tescilli parsellerden birisi de Sümerbank fabrikasının bulunduğu oldukça geniş bir alandır. Özelleştirme kapsamına alınmışsa da bu alan, halen kamu elindedir ve özelleştirilmesinde hiçbir kamu yararı bulunmamaktadır. *"Endüstri arkeolojisi örneği"* olarak tescil edilmiş olan fabrika ve içinde bulunduğu parsel, tescil gerekçesine uygun biçimde değerlendirilmek durumundadır.

- Geçen elli yılda yörenin biçimlenmesinde birinci derecede rol oynayan Alsancak Limanı'nın, kent içindeki ve Körfez ucundaki coğrafi konumu, deniz dibi jeomorfolojisinin özellikleri, denizyolu taşımacılığındaki gelişmeler ve İzmir

kentinin geleceğine ilişkin kestirimler göz önüne alındığında, gelecekte ortaya çıkacak gereksinimleri karşılayamayacağı bilinmektedir. Bu nedenlerle, Çandarlı'da dünyanın sayılı limanlarından birisi olacağı söylenen Kuzey Ege Limanı'nın gerçekleştirilmesi doğrultusunda çalışmalar sürdürülmektedir. Kuzey Ege Limanı işletmeye açılıncaya değin kuşkusuz bugünkü liman varlığını sürdürecek ve konteynır taşımacılığında kullanılacaktır. Uzun erimde ise Alsancak Limanı'nın yalnızca yolcu taşımacılığına hizmet verecek biçimde dönüşüme uğraması kaçınılmazdır. Yörenin gelecekteki biçimlenişini belirlemek için çeşitli kararlar üretme eylemi olarak sürdürülen planlama çalışmasında limanın bu dönüşümü esas alınmış ve liman alanının kente gelecek turistlerin bir giriş-çıkış kapısı olacağı kabul edilmiştir.

Bu özellikleri göz önüne alınan Liman Gerisi'nde;

- Şehitler Caddesi, Liman Caddesi ve Meles Deresi arasında kalan alan "Turizm + Ticaret kullanımına ayrılmış ve yapılaşma koşulları **TAKS=0.30, KAKS=3.00** olarak belirlenmiştir. Bu kesimde yapılacak parselasyonda en küçük parsel büyüklüğü 5000 m2'den küçük olmayacaktır. Yine bu alanda kalan ancak, Anıtlar Kurulu'nca tescilli eski Havagazı ve Elektrik fabrikaları'nın bulunduğu alanlar özel proje alanları olarak kültür+ticaret kullanımına ayrılmış; bu alanlarda yeni yapılaşma önerilmemiş mevcut yapıların restore edilerek kullanılması yeterli görülmüştür.
- Yaya öncelikli taşıt yolu olarak düzenlenerek canlı ve hareketli bir kent mekanına dönüştürülecek olan İşçiler Caddesi'nin iki yanı, cadde boyunca, üst katları konut olarak da kullanılabilecek, görece küçük ticari işletmelerin yer alacağı yapılara ayrılmıştır. Buradaki yapılaşma koşulları; **TAKS=0.50, KAKS=1.00** olarak saptanmıştır. Burada yapılacak parselasyonda, 1200 m2'den küçük parsel oluşturulmayacaktır.
- Eski Sümerbank fabrikasının bulunduğu ve yine Anıtlar Kurulu'nca tescilli parsel "Endüstri Arkeolojisi Müzesi" ve "Kongre Merkezi" olarak kullanılmak üzeri kültürel kullanıma ayrılmıştır. Özel Proje Alanı olarak belirlenen bu alanda Anıtlar Kurulu, mevcut yapıyı değil parseli tescillediği için, alanda bulunan makinelerin korunması için gereken yeni müze binası ve aynı parselde yer alması öngörülen Kongre Merkezi'nin gereken inşaat alanı dikkate alınarak, TAKS değeri belirlenmemiş, KAKS=1 değerinin buradaki yapılaşma için yeterli olacağı saptanmıştır.
- Şehitler Caddesi'nin güneyinde ve batıdan Alsancak Garı ile demiryolu, doğudan bugünkü 1525 sokak ile sınırlanan ve Ege Mahallesi'ne değin uzanan alan ticaret+turizm+kültür tesislerine ayrılmıştır. Buradaki eski Şark Sanayii'ne ait parsel ile TCDD tesislerinin bulunduğu parsel Anıtlar Kurulu'nca tescilli olduğu için, bu alanlar da Özel Proje Alanı olarak tanımlanmıştır. Alanın içinden geçen İşçiler Caddesi'nin iki yanı için getirilen yapılaşma koşulları saklı kalmak kaydıyla, bu kesimdeki parseller için yapılaşma koşullarında, **TAKS=0.30**, Özel Proje Alanı olarak tanımlanan parseller dışında **KAKS=3.50** olarak saptanmıştır. Özel Proje Alanı olarak belirlenen parsellerde ise **KAKS=3.00**'dır. Bu kesimde yapılacak parselasyonda en küçük parsel büyüklüğü 5000 m2'den küçük olmayacaktır. Planda, ticaret+turizm+kültür kullanımına ayrılan alanlarda yapılacak yapılarda inşaat alanı toplamının en az yüzde 5'i tiyatro, sinema, konser salonu, sergi salonu vb. kültürel etkinliklerin gerçekleştirilmesi amacıyla düzenlenecektir.

- Bölgedeki mevcut konutların bulunduğu alanlar, pansiyonculuğun ve küçük turizm işletmeciliğinin özendirilmesi yoluyla zaman içinde yenilenmesi ve bu alanlardaki tescilli yapıların kullanılarak korunmasını sağlamak üzere turizm+ticaret kullanımına ayrılmıştır. Bu alanlarda yapılaşma koşulları **TAKS=0.50** ve **KAKS=2.50** olarak saptanmıştır. Konut alanlarından Ege Mahallesi parselasyonunda en küçük parsel 1200 m2 olacak, eski Şark Sanayi arazisi ile eski Sümerbank arazisi arasında kalan alanda yapılacak parselasyonda ise yörenin özellikleri dikkate alınarak oluşturulabilecek en büyük parsellerin belirlenmesine çalışılacaktır.
- Planlama alanında bugün de var olan Alsancak Stadı ve Dokuzeylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi alanı korunmuştur.
- LİMAN Gerisi alanında, tescilli yapıların varlığı nedeniyle genişletilemeyecek mevcut taşıt yolları ve İşçiler Caddesi'nde yapılacak yaya öncelikli taşıt yolu düzenlemesi de dikkate alınarak, yöredeki trafiği düzenlemek üzere, bugünkü 1525 sokağın genişletilmesi ve bu bölge için toplayıcı yol niteliği kazandırılan sokağın Ege Mahallesi içinden geçirilerek Kültürpark'ın 26 Ağustos Kapısı'na bağlanması öngörülmüştür. Böylece, Liman Caddesi ile Şehitler Caddesi de bölgenin içinden geçen bu yolla Kültürpark'a bağlanmış olacaktır.

  Ayrıca, Liman Gerisi alanını Alsancak'tan koparan demiryolunun aşılması amacıyla üç noktada demiryolu-taşıt yolu kavşak düzenlemesi öngörülmüştür.

Alanın tamamında yapılacak parselasyonda konut alanları ve İşçiler Caddesi'nin iki yanındaki düzenleme dışında 5000 m2'den küçük imar parseli oluşturulmayacaktır.

****

Öte yandan, plan notlarında başta ticaret olmak üzere çeşitli kullanım amaçlarıyla yapılacak yapılara ilişkin farklı birçok tanım getirilmiştir. Çünkü, verilen plan kararlarından beklenen yararın tam anlamıyla sağlanabilmesi için, çok geniş bir iktisadi faaliyeti tanımlayan "ticaret" kavramının bölgenin çeşitli yörelerindeki özelliklere uygun olarak farklılaştırılması gerekmektedir.

Havagazı Üretimine İlişkin Teknik Terimler Sözlüğü

EKSTRAKTÖR: Emme basma tulumba sistemiyle gaz veya elektrik enerjisiyle çalışan pompalama sistemi.

EPÜRATÖR: Taneli ürün akışından hafif yabancı maddelerin ayrılmasında kullanılan bir makinedir.

GAZOMETRE: Gaz tankı, gaz deposu.

GAZOJEN: Gaz ocağı

İSTİHSAL SAYACI: Gazın belli değerlerinin ölçüldüğü üretim sayacı.

KARNÜLİ FIRIN: Yatay fırın

KONDENSER : Yoğuşturucu, Yüksek basınç ve sıcaklıkta , gaz halindeki akışkanı sıvı hale getirir.

SCRUBBER (skirüber): Gaz yıkama (temizleme) kulesi.

SUPRESÖR: Gazın tazyikli olarak kente dağılımını sağlayan basınç makinesi.

ŞAKULİ FIRIN: Dikey fırın